

საქართველოს
ხალხთა ბიბლიოთეკა

დავით აღმაშენებელი

10

1972

გნეოთიკი

გნეოთიკი
1924 წლის
10-11-12

ქოველთვიური ლიტერატურულ-მხატვრული
და საზოგადოებრივ-პოლიტიკური შერჩეული

წელიწადი 48-ე

№ 10

ოქტომბერი, 1972 წ.

საქართველოს საბჭოთა მწერლების კავშირის ორგანო

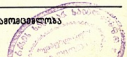
შ ე ნ კ ა რ ს ი

მოკლე რესპუბლიკების კოეფიკ

ვლადიმერ მაიაკოვსკი — მთელი ხმით. თარგმნა ეახტანე ჯაფარიძემ . . .	3
აზატ ვუბანი — წამოყვანი	6
აშოტ ვრუნი — ჩემი ლოცვა	7
სოლომონ ტარსიძე — გაზაფხული	7
სომხურიდან თარგმნა ზესიკ ხარანაულმა.	
მარტინ ქარამიანი — ჩემი თოვბა... თარგმნა თ. ჯანგულაშვილმა . . .	8
მთევსელოს სიმღერა, უსათაურო. თარგმნა შორის ფოც- ხიშვილმა	8
ნანსენ ვიქტორიანი — ჩემი ბუნება	9
ლუდვიგ დუარიანი — დღე	10
არსულუნი მარტარიანი — სიზმარი	10
სომხურიდან თარგმნა ზესიკ ხარანაულმა	
ოთარ ჩიჯავაძე — თვითმკვლელები. რომანი. ნაწილი მეორე. გაგრძელება . .	12
ჯანსუღ ჩაჩავიანი — წითელი ფული. ლექსები.	56
ვანო ურჯაშვილაშვილი — ფიციცხლავა. რომანი. ნაწილი მეორე გაგრძელება .	62
აბოლენიოს როდონოვი — არგონავტიკა. წინასიტყვაობა და თარგმანი აკა- კი გელაშვილისა	81

სსრკ 50

დ. მაისურაძე — ურდები ქვემო კავშირი 123

პრიტიკა და კუბლიცისტიკა

ბასარიონ ძლენძი — მხატვრული სიტყვის ბრუნვაზე მსახიობი	131
გიორგი შაჰულაშვილი — ძველ-ახალგაზრდა ლიტერატურული ურთიერთობები	148
თამაზ ვილაძე — ნიკო ფიროსმანიშვილი	156
ვასო ჩაჩანიძე — ნიკო ფიროსმანი და ბასარიონ ძეგლობა	159

მეცნიერება

მსენია სიხარულიძე — არის თუ არა თორღვა სახალხო გმირი	171
რევაზ სიკაძე — ძველგაზრდა-ძველ-ახალ ლიტერატურულ ურთიერთობათა საკითხები	179

მთავარი რედაქტორი ელგუჯა მადრაძე

საკრებო და მისი კომიტეტი:

ირ. აბაშიძე, დ. ბენაშვილი, დ. გამყარაშვილი, მ. ლეგინძე, ბ. ძლენძი, ა. სულაბაძე, რ. ა. ქუთათელი, ე. სიხარული, (პ/მ. მდივანი), ს. შანშიაშვილი, დ. შანგილაძე, ვ. წულუკიძე, მ. ვილაძე, რ. ჯაფარიძე, გ. ჯიბლაძე.

ტექნიკური რ. ნაპეტიძე

რედაქციის მისამართი:

თბილისი, რუსთაველის ქროსპექტი № 12.

ბალეფონები: რედაქციის — 98-55-11; პ/მ. მდივანის — 98-55-12, განყოფილება — 98-55-15, 98-55-17, 98-55-20.

გადაეცა ანაწილად 18/VIII-72 წ., ზელმოწერა-ლია დასაბეჭდად 25/X-72 წ., ანაწილის ზომა $7\frac{1}{4} \times 12$, ქაღალდის ფორმატი $70 \times 108\frac{1}{16}$ ფიზიკური ნაბეჭდი ფურცელი 12, პირობითი ნაბეჭდი ფურცელი 16,8. სააღ-საგამომცემლო თაბაში 12.

თბილისი, ტირაჟი 13.150. შეჯ. 2943. საქ. კ. ე. კ. გამომცემლობის სტამბა. თბილისი, ლენინის ქ. № 14.

მოძრა რესპუბლიკების

პოეზია

ვლადიმერ მაიაკოვსკი

მთელი ხმით

პოემის პირველი შესავალი

პატივცემულო

ამხანაგო შთამომავლობაე!

როცა გაჭეპავთ

გაჭეპებულ

ნაგავს დღევანდელს

და დღეის დღეზე

წამოიწყებთ გულწრფელ საუბარს,

მეც მომიკითხავთ,

კვალს მოჰყვებით

ალბათ ჩემამდეც.

სწავლული თქვენი,

ამომხსნელი ძველთა რებუსთა,

თავს არ შეგაწყენთ,

რა თქმა უნდა,

ბევრი ჩივილით,

იტყვის, —

ცხოვრობდა,

უმღეროდა ადულებულს და

ადუდარი წყალი სძულდა

შავი ჭირივით.

თვითონ გიამბობთ!

პროფესორო,

ჰქენით სიკეთე

და მოიხსენით

ეგ სათვალე-ველოსიპედი.

მე ვარ მენაგვე

და თულუხჩის ვიცი ხელობაც,

რევოლუციამ გამიწვია,

ფრონტზე გამზივნა,

წაველა.

დავტოვე

დიდაცური მებაღეობა

მე პოეზიის —

ჭირვეული დედაკაცისა.

ბაღს აშენებს

გოგო ლალი,

ალამაზებს

მინდორ-ველს.

„გავაშენე თვითონ ბაღი,

უნდა მორწყო თვითონვე“.

კბილებში ცრის დინჯი ლექსებს,

სარწყავით ღვრის

ხელშმაგი, —

მიტრეიკებს, კუდრეიკებს —

უკეთესებს, უარესებს,

ვერ გაარჩევს ეშმაკი.

ვერ ჩაახშო კარანტინმა,
მანდოლინა სტვენს:
„ტარა-ტინა, ტარა-ტინა,
ტ-ენ...“
ვერავითარი პატივია,
დახედეთ მნახველებს
ჩემი ძეგლები,
ამართული ერთი ათასად,
ამგვარ ბაღნარში,
სადაც ჭლექი ამოახველებს,
სადაც... შეხედებით
ხულიგანთან ერთად ათამანგს.
მე მაძალებდა
აგიტპროპი,
მეტი და მეტი
სახელდახელო
დამეწერა
რომანსი თქვენთვის, —
შემოსავალიც გექნებაო
მეტი ყოველთვის.
მაგრამ
მე ყველზე
ვადგებოდი
სიმღერას კეთილს,
სიმღერას ჩემსას,
და ცხრებოდა გული პოეტის,
შთამომავლებო!
თვითონ გეტყვით
სათქმელს დანარჩენს, —
აგიტატორი,
წინამძღოლი,
მოძღვართ მოძღვარი,
ლირიკულ ტომებს
გადმოვალაჟებ,
ჩაგახშობ ლექსთა ნიაღვრებს და
კვლავაც მრავალჯერ
გესაუბრებით ისე,
როგორც ცოცხლებს ცოცხალი.
კომუნისტური
მე მომიყვანს თქვენთან
მყობადი,
განა სიმღერებს
ესენინურს
დავესესხები?!
საუკუნეთა,
მელექსეთა და
მთავრობათა
უღელტეხილებს

გადმოლახავს
ჩემი ლექსები.
და მოვა თქვენთან,
არა როგორც მგზავრი გვიანი,
როგორც ისრები ამურისა
მოდის ნაკადად,
არც ისე,
როგორც ნუმინთან შაურიანი,
არც ისე,
როგორც შუქი მოდის
დამცხრალ ვარსკვლავთა.
არამედ
შრომით,
გარჯით გაგლეჯს სიმრავლეს წელთა,
ვერ შეანერებს
ვერაფერი
მძიმეს და
ძლიერს,
და მოვა,
როგორც წყალსადენი მოვიდა ჩვენთან,
აშენებული
რომაელი მონების მიერ.
წითლსაცავებში,
ლექსთა ძველთა სასაფლაოზე,
სტრიქონთა ნამსხვრევს
წააწყდება
მზერა აზიზი,
თქვენ მოკრძალებით
ხელს შეახებთ
და გაგაოცებთ,
ვით იარალი,
ძველი,
მაგრამ მაინც საშიში.
კარგახანია
ლამაზ სიტყვებს
დავეუსვი ჯვარი,
თუ შევიგინო
და ვისიმე ვიყარო ჯავრი,
ქალწულის სმენა
უშვერ სიტყვებს აიტანს მარად.
მებრძოლებივით
ჩავამწყრივე
გვერდების ჯარი
და საკუთარი სტრიქონების
ვიბარებ პარადს.
სდუმან ლექსები,
ტყვიებივით, —
არ ხმაურობენ,

თავგანწირვისთვის მზად არიან
კვლავინდებურად,
და პოემათა
შემართული სათაურები
დამიზნებული ლუღებივით
გარინდებულან.
მზად არის
ყველა სახეობის იარაღი და
ნიშანს მოელის
ბრძოლის ველზე გამომუქების,
დგას განაბული მხედრიონი
ენამახვილთა
და შეუმართავს
გამახული
რითმის შუბები.
და მე ყველაფერს, —
კბილუბამდე
შეჭურვილ ლაშქარს,
ვინც მოამრავლა
ამ ოც წელში
გმირთა სამეფო,
და ბოლო ფურცელს,
უკანასკნელ ოცნების საგანს, —
თქვენ გიანდერძებთ,
თქვენ,
პლანეტის პროლეტარებო!
მუშათა კლასო,
შენი მტერი —
ჩემი მტერია,
ამჟამა მტერი,
ძველი მტერი,
მტერი ბოროტი.
დრომ
შიშილის და ბრძოლის წლები მოგვიგერია,
გვიბრძანა, —
წითელს გავყოლოდით დროშას
ბოლომდის!
ჩვენ გავვიხსნია
ფრთხილად
მარქსის ტომი ყოველი,
როგორც საკუთარ
სახლში ვაღებთ
ხოლმე დარაბას,
თუმცა ვიცოდით
წაკითხვამდეც,
ვისთან მოგველის
დიდი ომი და
დავიდარაბა.

დიალექტიკას გვასწავლიდა
ტყვიების ცეცხლში შემოეჭრა
მებრძოლ სტრიქონებს,
როცა ბურჟუა
გაგვირბოდა
მაწამებლი,
როგორც ბურჟუას
გავუბრძოდი
ერთდროს თვითონვე,
დაე,
დიდება გენიოსებს
გაძყვეს იქითაც,
სამგლოვნიარო მარშით
როცა წაასვენებენ, —
შენ მოკვდი,
ლექსო
ვით მებრძოლი კვდება რიგითი,
როგორც კვდებოდნენ
უსახელო ომში ჩვენები.
არაფრად ვაგდებ
ჩამწკრივებულ ძეგლებს რიგებად,
არც ბრინჯაო და მარმარილო
მეჭაშნიკება,
შევთანხმდეთ, —
ერთი მიწისა ვართ,
ერთი ალიზის, —
ჩვენი საერთო
და უკვდავი
ძეგლი იქნება
ამენებული
სოციალიზმი,
შთამომავლებო,
ძველისძველი ლექსიკონიდან
თუ ამოცურდა
სიტყვები და
თქვენთან მოვიდა:
„პროსტიტუცია“,
„ბლოკადა“ და
„ტუბერკულოზი“, —
გწამდეთ,
ძლიერნო გონებითაც
და ჯან-ლონითაც,
მე თქვენთვის
განგებ გავუმძაფრე
პლაკატს ტონი და
ვღეწავდი ჭლექის სახსენებელს
სიტყვის კალოზე.

კუდიან ურჩხულს ვემსგავსები,
ნამარხში ნაპოვნს,—

კუდივით მომდევს უკან
წლების ჯაჭვი უწყვეტი.

მოდი,
დავხარჯოთ,

ამხანაგო სიცოცხლე სწრაფო,
სწრაფად დავხარჯოთ

დარჩენილი
დღენი ხუთწლეულის,

ლექსის შემყურე —
დღენი დაღუპულ ვარ და

მე არც ავეჯი
არ შემომდის

სახლში მარცხნიდან,
სიმართლე გითხრათ,

ერთი სუფთა პერანგის გარდა,

არც მაქვს და

როცა მიმიყვანს

ცეკაკაში

პოეტთა ბანდას

წავადგები თავზე მაშინვე

და მალლა ავწევ

ბოლშევიკურ პარტიულეთივით

ჩემი

პარტიულ წიგნაკების

ტომებს ასივს.

ჟაბი

კეთილი,

ჯაბა ვშტუნი

ნ ა გ ი ყ ვ ა ნ ი

ვარდს ვუთხარი:

— ვარდო, გახდი ჩემი და,

შემომხედა, საფიქრალში შევიდა:

მერე მითხრა: წა, სხვა ვინმე მონახე

სად გინახავს ვარდი — კაცის ყონალი.

ვარსკვლავს ვუთხარ:

— მოდი, ერთად ვიაროთ,

ერთმანეთის დარდი გავიწიაროთ!

არა, არა, თავი გადაიქნია,

სულ ამაო, სულ ტყუილი ფიქრია!

ზღვას მივმართე,

სხვა გზა აღარ მქონდა მე,

— ზღვაო, შენ ხარ ყველა ბრძოლის მოთავე,

წამიყვანე, გამაქანე, მიხსენი,

სადაც ვიყავ, ყველგან უარს ვისმენდი!

— მოდი ჩემთან, მენდე, თეთრ ტალღებთან,

შენც ჩემსავით ბრძოლა მოგნატრებია,

მოგაშორებ მიწის ჭუჭყის ნარჩენებს,

სულ სხვა ქვეყნებს, სხვა სამოთხეს გაჩვენებს!

ჩ ე გ ი ღ ო ს ე ა

ვლოცულობ იაზე,
ვკოცნი მის თვალებს
ყვავილი ასკილის
შუკს მომიღლებს,
ვლოცულობ ყურძენზე,
ჩანჩქერზე ვლოცულობ,
ო, სულო, საწყალო,
ყოველმხრივ მოცულო —
ათასი ხატით და

სალოცავებითა!..
ვინა თქვას,
აშოტ გრაფს
გრძნობა გაეცვითა.
იგი კვლავ ლოცულობს,
კვლავ სიბრძნის კარს ეძებს.
ო, იგივე მზეზე და
იგივე ქარებზე.

სოლომონ ბარონი

გ ა ზ ა უ ხ უ ღ ი

ბოლო დროს,
როცა
გაზაფხულს ვუშვებ,
აღარ მეშვება
ეს ერთი დარდი,
მწვანე ქოშებით
მადგება გულზე,
თითქოსდა
თავის ეზოში დადის!
ვისი იქნება
ეს გაზაფხული?
ვის ჩაუწვება,
ვის გაახარებს
ვისაც ბევრი აქვს
სახლში დაფქული?
ვისაც პატივით უღებენ კარებს?
მუშა იქნება იგი რჩეული,
ანდა პოეტი —
ლხინს შერეული?
არა და არა!
ჭაბუკი ვინმე

თავხედი,
თავს რომ ღმერთსაც ადარებს,
თავის ტოლ გოგოს „ქოს“ ათქმევინებს
და ღამის ქურებს შემოატარებს.
იმასაც მისცემს,
რაც არ ჰქონია,
იმასაც,
რაც არ ექნება ალბათ,
ჩვენგი სულელებს
ასე გვგონია,
რომ ეს აპრილი
სულ ჩვენთვის დათბა.
რომ გაზაფხული
ჩვენი დარია,
შესაფერისი ჩვენი ჭაღარის;
არა, ის მხოლოდ ჩვენს წინ ჩაიარს
და გაგვაკვირვებს
ლხინით,
ნალარით!

მარტინ ქარაშიანი

ჩვენი თოგა

პრაია ქოჩარს

ჩვენ წილად შეგვხვდა მშოთვარე ხანა,
დრო ბობოქარი და ვაჟაკური...
მინდვრად ოქროსფრად ციმციმებს ყანა,
ჩემს თმებში ელავს ვერცხლის ნაწური.
განვლილ დღეებმა ცეცხლად აღმართეს,
მუსლს ვერა მჭრიდა გზათა სიგრძენი,
ჩემი ცხოვრების შუა აღმართზე
მე შემოდგომის სუნთქვა ვიგრძენი.
გვქონდა სიცოცხლის მშფოთვარე წლები,
გზები გამოვვლეთ ქარიშხლიანი,
ქვეყნად მოვედი წვითა და გზნებით
და სიმღერებად გავიშრიალეთ.
რევოლუციის გაშლილმა ფრთებმა
ჯერ ისევ ბავშვნი, ზე აგვიტაცეს,
ვისწავლეთ მტერთან შედგარი შეხმა.
მზე დავამკვიდრეთ დედამიწაზე.
გული ვაეცაკურ შრომას დავანდეთ,
ჩავდგით მომავლის მძლავრი ბურჯები.
უდაბნოებში ცეცხლი დავანთეთ,
ზედ გადავფინეთ ცის სილურჯენი,
წამოიმართნენ სოფლები დიდი
და ქალაქები თვალმოუწვდენი
ჩვენ ჩვენი შრომის დიდ ნაყოფს ვმკიდით
და უფრო დიდ დღეს ველოდით რწმენით

და სწორედ მაშინ იწივლა ტყვიამ,
ზეცას გაგვრა ღრუბლების ტვერი,
მტერი დაეცა საშშოლოს მზიანს,
აბრუნდა ომის მრისხანე კვერი.
ადუღდა გული ახალგაზრდული,
მამულს მივეცით უტეხი ფიცი
და ჩვენი დიდი ხალხის დასტურით
ჩვენ პირველ რიგში ჩავდექით მტკიცედ,
ჩვენ ავიცერით ცეცხლით მკერდები,
დავამხეთ მტერი ბილწი, ავეგული,
და მშვიდობის მზით ნახავერდები
კვლავ გვაქვს სახლი და წმინდა მამული.
შორს დარჩა ომის მკაცრი ბუკის ხმა,
ჩვენ კვლავ უღრუბლო ზეცა ვიხილეთ,
და ცხენი ჩვენი სიჭაბუკისა
ველადა გაჭირილი სადღაც ტიხვინებს.
ჩვენი სიცოცხლე ისევ გრძელდება
ჩვენი ლექსით და ახალგაზრდობით,
სიმღერა როდი დაგვიძველდება
ნაღვან-ნაომარ გულში ნაწრთობი.
მერე რა უშავს, თუ ჩვენი თმები
ქარში ვერცხლისფრად გაიშრიალეს,
ჩვენ წმინდად განვლეთ მშფოთვარე წლები,
ცხოვრების გზები ქარიშხლიანი.

მთესველის სიმღერა

სტის გაზაფხული,
ვით ნაკადული,
ყვავილმა ცისკრის ცვარი დალია,
ამ ყვავილობით და გაზაფხულით,
ალბათ პოეტის გულიც მთვრალია...

ნეხედე მიწას,

მამული იცან,
ხნულში მთესველის ტერფის კვალია,

მეც მთესველი ვარ, სიცოცხლეს ვფიცავ,
დღეს ალბათ ყველა მომღერალია.

ბაღში, ქუჩაში,

ქალაქად, სოფლად,
გულში შენახულ სიმღერებს ვთესავ,
ყვავილობს ია, ენძელა, ღვია,
დაუბერებელ მამულის ლექსად.

სიმღერას ვთესავ
და გულით ვნატრობ,
მზის თავთავების ზღვაში ჩაფლულს,

სამშობლოვ ჩემო, უბრალოდ ამ დროს
რომ შენთან ერთად გავიზაფხულო!
მეგობრული
გზილით

• • •

მე დავუბრუნდი მშობლიურ ქოხს,
ღმერთმა იცოდეს, არ ვარ სტუმარი, —
ალერსით მზვდება ძაღლი და ხბო,
წყარო მარადღამს დაუდუმარი...

იგივე ეზო, იგივე ბზა,
დედა აღსავსე მზით და ალერსით,

ბუხარში სველი კუნძების წვა,
კვამლი ცისკარზე უსპეტაკესი...

მინდვრად ბაღები დასდევნენ ქარს,
მცემს ძველებურად სიამის ტალღა,
და სუყველაფერს, რაც ასე მწამს,
მწყინს, რომ ვით უცხო ვუყურებ ახლა.

ნანახი მიქაულისი

ჩემი ბუნება

ჩემს ბუნებაში
ცის ქუხილია,
ზეცის დაფლეთას
რომელიც ლამობს,

ჩემში სევდაა
და წუხილია
როსმე გათელილ
ყვავილის გამო.

დედამიწაა
ზეთშთაგონება,
ეს პოეტებმა
კარგად იცოდნენ,

ჩემი სიმდიდრე,
ჩემი ქონება,
სამშობლოსადმი
მტკიცე ფიცია.

თქვენ გეუბნებით,
ვისთვის ნიაფი,
ათას ქარად და
ქარიშხლად ფასობს,

ცხოვრებას მე არ
შევკერივარ ზავით
და ჩემ წილ სიტკბოს
მე კბილებს ვასობ.

მე დაგიხატავთ
ცის გათენებას,
ვით დაბრუნებას
მეგობრის ძველის.

მზის ნელა-ნელა
აწოსვენებას,
რომელსაც ყველა
სულდგმული ელის.

მე არ შევუხვევ
ჩემს მზეს იარას,
დაე იდინოს,
დე, ასე დარჩეს.

მე დავიფიცავ:
— თქვენს ღმერთს კი არა,
ჩემს ღმერთს და ჩემს ლექსს —
იმ ღმერთის გამჩენს.

ლექსები დუმიანო

ქ ლ ე

არის გაზაფხული.
მზე გაჯიქებით
მთელი სიმკაცრით სწვავს ყოველივეს.
მარაოებით ამდგარ ნიავეს კი
აბა სად ძალუქს
გაანდლოს ქალებში ცეცხლი, —
მათი ქუსლებით
დაკენკილან ტროტუარები.

სიცხეა, სიცხე...
მთელმა ქალაქმა
მზეს დაუხურა კარებები და დარბაზები —
როგორც გიჟ ბუღას.
ვინც გარეთ დარჩა,
სანაყინეს შეფარებია.
როგორც თაფლს ბუჯი —
გარს ეხვევა შადრევანს ხალხი,
გადაავიწყვთ ლამის სიცხემ
უფროს-უმცროსი

სიცხეა, სიცხე...
და ხეებსაც კი ერცხვინებათ
მათი უმწყო
ჩრდილების გამო.
ქუჩასა რწყავენ მანქანები.
ოფლისგან სველი
შოფრების ხარჯზე.
დამდნარ ასფალტზე

კვალს სტოვებენ
საბურავები.

სიცხეა, სიცხე...
და მზის ყოველ ცეცხლოვან ნაბიჯს
მეც აგზნებული გვერდს მივყავი
სოლიდარობის
და ძმობის ნიშნად.
არის რაღაცა სარიანული
ამ მზის ფერებში,
შუქის თამაშში,
ამ სიცხეში არის ცხოვრება,
კოლორიტიცა და გატაცებაც.
არის მზისაგან გამოწურული
გაცინება ბროწეულების.
არის წამი დაშატრებისა,
როცა ყურძენს შეესობა
ტკბილი ნექტარი.
არის წამი დიდებული —
ყვავილების თაფლად გარდაქმნის.
არის სიუხვე.

მიყვარს მე ეს დღე,
ოქროსფერი და ცეცხლოვანი,
ჩემს ქალაქზე ჩამოფენილი,
ცხელი მსურვალე,
მუდამ მაჯააჩქარებული...

მიყვარს მე ეს დღე.

არშალუის მარტარიანი

ს ი ზ მ ა რ ი

მესიზმრა,
თითქოს
ალარ არის ადამიანი,
გადაიარა,

გაქრა, როგორც
თოვლი გვიანი.
თითქოს არც იყო
ასე უხვი, ასე სვინი

ბარაქიანი, გონიერი, ენაწყლიანი...
 აღარც ტირილი,
 არც სიმღერა
 არსად ნალარა,
 მთელ დედამიწას მოსდებია,
 ქეცი — საპარა!
 და მე მივდივარ,
 მე ეს ხვედრი ბედმა მარგუნა,
 გამხმარ მიწაზე
 ჯოხს მივიბჯენ, მივაბაკუნებ.
 მაგრამ ჩუ!..
 ნუთუ მერვენება
 და მეყურება
 მწვანე კლდეებზე
 ცრემლთა ჩუმი გაწყარუნება.
 ქვას ეცემიან,
 ვით ოდესღაც

ჩქარობდნენ სიმზე
 და ლოდებიდან
 ადამის ძის თვალები მიმწვდნენ
 ეს მოჩვენება,
 ანუ სახე ადამიანის
 ვით ფრესკა,
 როსმე რომ მოსვლია
 რაღაც ზიანი,
 მე მარწმუნებს, რომ
 ყველაფერი კიდევ წინ არის,
 რომ გაიხარებს
 ეს უდაბნო გაუცინარი
 და გაიღვიძებს გაზაფხული
 — ახლა მძინარი!
 მე მარტო ვიყავ,
 არ ყოფილა ჩემთან არავინ,
 ზემოთ კი, მთაზე,
 შრიალეზა ღმერთის კარავი.

მთარგმნიჯავახი

თვითშეკვლევა

არმანი

ნაწილი მეორე

თითქოს უკან დაგვრჩა სტამბულის პირველი დღეები, და ყველაფერი, რაც კი დაგვემართა შეიძლება მივაწეროთ საკმაოდ სასაცილო და ცოტა უსიამოვნო ფაქტურას... თუ არა ჩვენი შეღებულ-თავმოყვარეობის სიმწარე და საკუთარი თავისადმი რალაცა შინაგანი წყენა, თუმცა იგივე შეიძლებოდა დამართოდა ყველას, ვინც კი ჩვენნაირ მდგომარეობაში აღმოჩნდებოდა.

ამბები დაგვეწყო იქიდან, რომ მეორე დღით, ცივილიზაციის მთელი სიმშვენიერის საბოლოო შესაფასებლად ჩვენ საკმაოდ დიდხანს ვინებოვრეთ ლოგინში, თან ველოდით წარმომადგენელს, რომელიც იგვიანებდა, და მხოლოდ დამლაგებლის მოსვლისას გამოვედით დერეფანში.

აი, სწორედ ამ დერეფანში მოულოდნელი ლანძღვა-გინებით გვეცა ვიღაც გაშმაგებული კაცი და მუქლუბუნებით პირდაპირ ქუჩაში გამოგვყარა.

მთელი ჩემი თურქული ენის ცოდნით თითოეულ ფრაზაში ვარკვევდი მხოლოდ ერთს, ან ორ სიტყვას: „ლორი“, და „ლორის შვილები“.

ცოტა სასაცილოც კი იყო, რადგან საცოდავი ღორები აქ არაფერ შუაში იყვნენ. ძირითადი დამნაშავენი გახლდნენ ტილები... და დამლაგებელი, რომელმაც დაგვასმინა მეპატრონესთან.

დიდხანს მოგვიხდა ლოდინი ქუჩაში, სასტუმროს წინ, ვიდრე ბატონი კოლა მოვიდოდა. როდესაც შეიტყო ჩვენს თავს მომხდარი ამბავი, ბატონი კოლა წავიდა სასტუმროს მეპატრონესთან და ყველაფერი მოაგვარა, რითაც დაამტკიცა, რომ ტყუილად კი არ იყო მენშევიკური მთავრობის წარმომადგენელი. თხუთმეტმა დოლარმა, რომელიც გავიღეთ მეპატრონის დასამშვიდებლად და სარეცხის გასარეცხად, რაღა თქმა უნდა, გაგვიფუჭა განწყობილება, მაგრამ მეტი რა გზა იყო!

ჩვენ კვლავ გავხდით ორსართულიანი ნომრის მობინადრენი, თავისი დიპლომატიური მისიით ძალიან კმაყოფილი წარმომადგენელი კი შეპირდა მეპატრონეს, რომ ამათ განკარგულებაში მყოფი ყველა პარაზიტი დაუყოვნებლივ იქნება მოსპობილი.

— რაღა თქმა უნდა, ეს ყველაფერი მოხდება მას შემდეგ როცა ვისაუბრებთ. — უკვე ჩვენს გასაგონად ქარ-

თულად თქვა წარმომადგენელმა.

ყველაფერს უკეთესობის პირი უჩანდა და მოყვებულნი წყენა თანდათან ქრებოდა. თანაც, თვითონ სასტუმროს მესპატრონე ჩვენ ახლა საკმაოდ სანდომიანად გვიღიმოდა... დოლარები ყოვლისშემძლენი აღმოჩნდნენ.

ვისაუბრეთ და ტანისამოსის სასყიდლად წავედით.

— ოღონდ ჯიბეებს უფრთხილდით. შესახედლობა თქვენ ცოტა ისეთი გაჭეთ. არა ქალაქური. — საკმაოდ დელიკატურობით გაგვაფრთხილა წარმომადგენელმა.

— ოთარს ვერაფერს გაქურდავს! — წარმოთქვა ჩემი მრავალმხრივი ტალანტის თავყანისმცემელმა სტეპკომ.

მე ვიცოდი, რომ ყველაფერი ეს მისი ტანისამოსის საყიდელი ხარჯების გაღების წინასწარი განჭკრეტით იყო გამოწვეული და ხმა არ ამოვიღე, მაგრამ ომარმა და ტოგომ ერთმანეთს გადახედეს და ადგებულად ჩაიფრუტუნეს.

ვიწრო და დამრეც ქუჩაზე ყველა დარბაზი აქრელებული იყო გამოფენილი ტანსაცმლით, ლაბადებით, პალტოებითა და კიდევ სხვადასხვა გაწმენდილი და დაუთოვებული ძველმანით. იქვე, დუქნების მთელ ქვედა ნაწილში ჩამწკრივებული ელაგა გაპრიალებული, რესტავრირებული ფეხსაცმელები.

მყიდველების მოპატივე ვაჭრებმა პირველივე შეხედვით შეგვაფასეს რა კარგი მუშტრები ვიქნებოდით, ხელი ჩავავლე და გვექაჩებოდნენ თავიანთ დუქნებში, გვპირდებოდნენ მთლად ჩალის ფასად ხელმწიფეობით შეგმოსავთო.

როცა შიგ შეგვითრევდნენ მედუქნეები თითის ერთი გაკვრით საკიდარზე ატრიალებდნენ ნახვარ ტანისამოსს, მერე სწრაფად ჩამოხსნიდნენ და საოცარი ენერგიით ჩამოგვაცმევდნენ ზოლზე მხრებზე.

წარმომადგენელი, რომელიც ჩვენ კონსულტაციას გვიწვედა და გამყიდველებს ევაჭრებოდა, იძულებული იყო ქუჩაში აქეთ-იქით გადასულ-გაღმოსულ-

ლიყო, რადგან ომარი და ტოგო დემონსტრირებულად გადავიდნენ მოპირდაპირე დუქანში, რათა საბოლოოდ დაემტკიცებინათ, რომ სტეპკოს გამოწყობაში ისინი არავითარ მონაწილეობას არ მიიღებდნენ.

ეს ჩემთვის მოულოდნელი არ იყო და ამიტომ ამ ფანდს არავითარი ყურადღება არ მივაქციე. სტეპკო კი ისე განიცდიდა, რომ შემეცოდა კიდევ.

უნდა ითქვას, რომ სტეპკოს საოცარი ტაქტით ეპირა თავი და კოსტუმს, ლაბადას თუ ფეხსაცმელს ირჩევდა მხოლოდ მის შემდეგ, როცა მე უკვე ამორჩეული მქონდა.

გამყიდველებს, რომლებიც აშკარად თურქები არ იყვნენ, წარმომადგენელი ევაჭრებოდა და ძალიან მოხერხებულადაც, რადგან იმ ფასის მხოლოდ ერთ მეათედს აძლევდა, რასაც ისინი თხოულობდნენ.

შემდეგ უკვე ერთერთ მთავარ ქუჩაზე, შეუვაჭრებლად ვიყიდეთ თეთრეული და წარმომადგენელმა აბანოსკენ წაგვიყვანა.

— აბა, თავი წესრიგში მოიყვანეთ, საღამოთი კი კარგ რესტორანში წაგიყვანთ.

წარმომადგენელი წავიდა ჩვენ კი ილიაში ამორჩილი დიდი პაკეტებით, ქალაქში პირველად მოხვედრილი გაგარიებივით ერთ ადგილზე ებოდილობდით და ვერ ვხედავდით შესვლას იმ დაწესებულებაში, რომელსაც ჩვენი თავი კვლავ კულტურულ ადამიანად უნდა ექცია.

რა თქმა უნდა, იმ მომენტში აბანო წარმოდგენილი მქონდა აგრეთვე რაღაც მორალურ საღიზნებლადაც... სადაც სულიერი განწმენდა საკმაოდ არის დამოკიდებული ფიზიკურ განწმენდაზე.

— მიდი, რას ჩაფიქრებულხარ? — ბიჭები უცდიდნენ როდის გამოვიჩენდი ინიციატივას.

— აპას რაღა ვუყოთ? — იკითხა ტოგომ.

— რასა?

— ფულს.

— ადგილზე ვნახათ.

ყველაფერი თითქოს კარგად ეწყობოდა. თითოეულს მოგვცეს საიმედო კარადის გასაღები, თითო ნაჭერი საპონი და ორ-ორი ზეწარი, რომელთაგან ერთი ზეშეში ქსოვილისა იყო. გასახდელის მომსახურებე გვითხრა, რომ ეს წელზე შემოსაკრავიაო.

როგორც იქნა, დადგა ის დიდი ხნის ნანატრი მომენტი, როცა მე კვლავ შევძლებდი მომპოვებინა ადამიანის მინიმალური ღირსება, და არ ვყოფილიყავი გამორჩეული სხვა ადამიანებისაგან ჩემი ამყარებული ძონძებით.

იქნებ ეს სასაცილოდაც კი მოსჩვენებოდათ ჩემს თბილისელ მეგობრებს, რომელთაც სრულიად ნორმალურად მიაჩნიათ არა მარტო დბანვა, არამედ ექიმად გახდომაც კი, მაგრამ ახლა აბანო ჩემთვის ცხოვრების მეტად სერიოზულ ეტაპს წარმოადგენდა.

— წავიდეთ, — თქვა ტოგომ და სევდიანად შეხედა იმ კარდას, სადაც მთელი ჩვენი ძველი ტანისამოსი შეეჩურთო.

— ერთერთი ჩვენგანი რომ აქ დარჩეს? — ფულის დაკარგვის შიშმა წაართვა ომარს მომავალი ბანაობის მთელი სიხარული.

— ნეტავი რისი გეშინიათ... მანდ უფრო უკეთ შეინახება, ვიდრე ამერიკული ბანკის სეიფში. დიდი გამბედაობა უნდა ჰქონდეს კაცს, რომ ჩვენს ძველმანებს ზელი ახლოს. — ვუთხარი საგონებელში ჩავარდნილ ომარსა და ტოგოს.

მთლად დამშვიდებული მხოლოდ სტეპკო იყო.

ზეშეში ქსოვილი წელზე შემოვიკაირით და საბანაო განყოფილებაში შევედი.

ეს იყო უზარმაზარი მიზაკისფერი მარმარილოთი მოპირკეთებული კვადრატული დარბაზი. კედლებში, ერთმანეთისგან საკმაო დაშორებით, ზარბაზნის ტუჩის მსგავსად გამოშვერილი იყო ბრინჯაოს მილები, საიდანაც გადმოსჩქეფდა ოდნავ ორთქლოვანი წყალი.

მოჩუხჩუხე წყლის დანახვით გაოგნებულმა, მე ერთბაშად ვერაშეგნენ, რომ დარბაზის მთელი შტაბანაში ატომალი ამალღებული და ხალიჩებით მოფენილი იყო. რბილ ბალიშებზე ზოგან ჯგუფებად და ზოგან მარტოხელა ისხდნენ თქოებზე პირსაწმენდშემოკრული მობანავეები, სვამდნენ ყავას, ეწეოდნენ ნარგილეს, ან შეეპცეოდნენ ტკბილულს.

ეს გახლდათ თავისებური სალონი, სადაც ხალხი დროს ატარებდა ფიქრებში, საქმიან ლაპარაკში, ან უბრალო მაღლათში.

ასე დროს ტარება აღბათ ძალიან სასიამოვნოა, მაგრამ პირველ რიგში წყალი და საპონი იყო საჭირო.

ტუნიკებიანი გლადიატორებით გავიარეთ ეს ვეებერთელა დარბაზი, მივედით მდღიან ბრინჯაოს მილებთან... და პირველი შემთხვევა იყო, როდესაც ჩვენ არავინ არ მოგვაქცია ყურადღება.

ზოგჯერ რა სისულელეებზე ხმარობს კაცი სიტყვა ნეტარებას. აი, ჩემს ადგილზე, ამ მომენტში, ყოველგვარი გადაჭარბების გარეშე, სიტყვა ნეტარება კეშმარიტი იქნებოდა.

ახლა, სუფთას და ჩაძმულს, ისე, რომ არ მივიქციო არავის ყურადღება, შემიძლია დავათვალიერო სტამბული, შევისწავლო მისი ღირსშესანიშნაობანი. რომლებსაც მხოლოდ წიგნებით ვიცნობ. შევიძლებ დავჯდე კარგ კაფეებში, აი აქაც კი, როგორც ესენი.. ნეტავი რატომ შემოატრიალა ყველამ თავი და რას გვიუბრებენ?..

ჰო, მე უსათუოდ წავალ მუზეუმებში... დასწყევლოს ღმერთმა, რას იუბრებინა... აი, იმ სქელმა ნარგილიანმა, რას გადმოკარკლა თვალები?

როდესაც სტეპკო ზორბა მექისის ძლიერმა მუჭლუგუნმა საპნიანი წყლით მოლიპულ იატაკზე გამხლართა, მე მივხვდი, რომ აქ რაღაცაში იყო საქმე. შეშინებული ომარი მოჩუხჩუხე მილის ქვეშ კედელს აეკრა და ახლა მექისე ჩემზე და ტოგოზე მოიწევდა.

მთლიანად დავიძაბე და როდესაც მე-

ქისის ხელუბმა ჩემს გასაპნულ მეგრდზე გაისრიალა, ხელი ვყარი მას. მექისე სასაცილოდ უკან-უკან წაბარბადა, ცდილობდა წონასწორობა შეენარჩუნებინა და ხმაურით დაენარცხა იატაკს.

მეორე მექისე მოვარდა, მაგრამ ის მოხუცი და უძლური იყო, ალბათ ამიტომ, წინდახედულობა გამოიჩინა, და შორიახლო შეჩერდა.

— მაიმუნებო!.. — აღრიალდა იატაკზე მჯდარი მექისე, — გაეთრით აქედან!..

— მაიმუნი შენ თვითონ ხარ!.. — ერთხმად ვუპასუხეთ მე და ტოგომ. მექისე წამოდგა და კვლავ ჩემსკენ იწევდა, მაგრამ მოხუცმა შეაკავა.

— ეგ თქვენი პირადი საქმეა... — თქვა მოხუცმა, — მაგრამ მაგისტრის სპეციალური აბანოებია.

— პირსაწმენდები მოგინსნიათ... და აღელვებთ ამ ჩვენს კლიენტებს! — ღრიალებდა უკვე უფრო ხალხის გასაგონად ზორბა მექისე.

და აქ კი მივხვდით ჩვენს შეცდომას, მაგრამ თეძოებზე შემოხვეული პირსაწმენდები საპნის წასმავი ხელს გვიშლიდა და ამიტომ შემოვიხსენით.

უკან, გასახდელისკენ უკვე თეძოებზე პირსაწმენდშემოკრული მოვაბიჯებდით, მაგრამ გლადიატორებივით აღარ ვიჭიმებოდით.

სუფთა თეთრუღმა და ტანსაცმელმა დაკარგა მთელი თავისი თავდაპირველი აზრი.. თითოეულ ჩვენგანს ისეთი შთაბეჭდილება გვქონდა, თითქოს იმაზე უფრო ჭეშყიანები ვართ, ვიდრე ოდესმე ვიყავით.

აბანოს ხელქვეითებს სამაგიერო მაინც გადაუხადეთ, ერთერთ კარადაში „დაგვაიწყა“ მკებნარით სავსე ტანსაცმელი.

რამდენიმე დღე დამჭირდა იმისათვის, რომ გონს მოვსულიყავი აბანოში მომხდარი ამბის შემდეგ. მთელი ეს ხანი მე ამოდ ვცდილობდი დამერწმუნებინა თავი, რომ ეს იყო უბედურ გარემოებათა დამთხვევა.

მოულოდნელად აცივდა, მაგრამ ჩვენ, რასაკვირველია ეს აინუნში არ ჩავადეთ. რა თქმა უნდა, უკეთესი იქნებოდა, რამ ჩვენს ლაბადებს უფრო შეტად გავეთბეთ... მაგრამ სამაგიეროდ შესახედლობა ჩინებული გვაქვს. ომარი მთლად შავებში გამოწყობილი დაჩაივებულ კელნერს წაგავს, სტეპკო თავისი მიხაკისფერი კუბოკრული კოსტუმით — ოპერეტის კომივოიაჟორს და მხოლოდ მე და ტოგო ჩვენი მეტი ნაცრისფერი კოსტიუმებით ცოტად თუ ბევრად ქრისტიანული შესახედლობისანი ვართ.

ერთი კია, რომ ძალზე ადრე გვიღალატა ფეხსაცმელმა, განსაკუთრებით ჩემმა. სისულელე ვქენით, რომ ამ ჯღანებში სამ-სამი ლირა მივეციტ, როცა ახალი ფეხსაცმელი გქვსი ლირა ლირს. რასაკვირველია, როცა ვყიდულობდი, მაშინ ჩვენ ეს არ ვიცოდით, და ამიტომაც, ცოტა არ იყოს, ნაწყენი ვარ წარმომადგენელზე.

გუშინ წარმომადგენელმა ჩვენ ქართულ მონასტერში წაგვიყვანა, რომელიც თუმც შიგ ქალაქშია, მაგრამ გამოცალკევებულია ქვის მაღალი გალავანით. ახალგაზრდა, დაეღაეა და თხელწვერა ბერმა წაგვიყვანა ქვის ფილებით მოფენილი ეზოთი ჭერ სამლოცველოში და შემდეგ კი ბიბლიოთეკაში, სადაც რამდენიმე უძველესი სახარება გვაჩვენა.

ბიბლიოთეკაში შემოვიდა ორი ჯმუხი, შეუხნის ბერი და ღირსებით მოგვესალმა. ჩვენი საუბარი მხოლოდ მათ მონასტერს და მათსავე უბიწო ცხოვრებას ეხებოდა. რამაც ბოლოს ძალიან მოგვაბეზრა თავი. როგორც კი იგრძნეს ჩვენი სკეპტიკური დამოკიდებულება მთელი იმ აზღა-უბდის მიმართ, ისინი უცებ სიტყვაძეირი და თავდაჭერილები გახდნენ.

ახლა ჩვენი ლაპარაკის რიგიც დადგა. მე მოუწყენი მათ, რომ ჩვენი სამღვდლოება ზოგი გაიკრიჭა და ზოგი ქუჩა-ქუჩა მოწყალებას თხოულობს-მეთქი.

რამდენიმე მღვდელი, მართლაც, ერთხანობას ქუჩაში მოწყალებას თხოულობდა, ვიდრე მილიციამ არ შესთავაზა

მათ რაიმე სხვა საქმისთვის მოეკიდათ ხელი. მაგრამ მე ეს იმიტომ განვაზოგადე, რომ ამით ხასიათი წამებდინა აქ ასე კარგად მოკალათებულ, ჟანდონით სავსე ბერებისათვის.

არ ვიცი, ჩვენზე რა შთაბეჭდილება შეექმნათ ბერებს, მაგრამ მე მეგონა, რომ ველაპარაკებოდი უცხოელებს, რომლებმაც ოდესღაც კარგად იცოდნენ ქართული ენა, და ახლა, თავიანთი მონასტრის გარდა, აღარაფერი აღარ აინტერესებდათ.

მონასტრიდან გამოსვლისას ჩვენ დავინახეთ კარებთან ატუხული ქალი, რომლის დამონძილ პალტოს კალთაზე ხელი ჰქონდა ჩაელებული ბავშვს. ძოძმებში გახვეულ პატარას მხოლოდ გაწითლებული ცხვირი მოუჩანდა და ვერ გაიგებდი ბიჭი იყო თუ გოგო.

მე ქალს თურქულად შევეკითხე ბიჭია თუ გოგო-მეთქი. მან კი ქართულად მიპასუხა, რომ ბიჭია და გიორგი ჰქვიაო.

ქალი ქართველი აღმოჩნდა. ბათუმში გათხოვილა აისორზე, რომელიც საფრანგეთის უცხოეთის ლეგიონში ჩაწერილა, ქალი ქმარს წამოჰყოლია და აგერ უკვე ოთხი წელია, აქ ელოდება მის დაბრუნებას.

მე და ტოგომ ქალს ფული მივეცით. იგი ჭერ უარობდა, იწყინა, მათხოვრად რომ მივიღეთ, მერე მიტრიალდა და ატირდა.

გარდა მონასტრისა, ჩვენ ზოგიერთი სხვა რამის ნახვაც მოვასწარი. ვნახეთ რევოლუციის პატივსაცემად აღმართული ძეგლი, სტადიონი, ფუნიკულიორით ჩაყვდილ ზღვისკენ, უფრო სწორად, ხიდისკენ, რომელიც ევროპასა და აზიას აერთიანებს. რამდენიმე ყურუშის გადახდის შემდეგ გადავიარეთ ხიდი და დავათვლიერეთ მისი თუჯის ლამპადერები. რომელზედაც სულ ახლახანს ეკიდნენ ჩამოხრჩობილები, ვინც არ დაემორჩილა ახალ რეფორმას და განაგრძობდა აკრძალული ფესის ტარებას.

თურმე, ჭარისკაცები აიძულებდნენ ხიდზე გამვლელს, უსათუოდ თავი აეწია და შეეხედა ამ ჩამოხრჩობილისათვის.

ბატონმა კოლამ გვითხრა, რომ ჩვენ საფრანგეთში გაგვაგზავნიან სამუშაო ხელშეკრულებით, რომლის შემსრულებლის შემდეგაც შევძლებთ თავისუფალ ცხოვრებას და მუშაობას სადაც კი მოვინდომებთ.

ერთადერთი, რასაც ამისთვის მოითხოვენ, ეს ჟანმრთელობაა. ამისთვის დაგვჭირდება საფრანგეთის მისიაში სამედიცინო შემოწმების გავლა. მან გვითხრა, რომ ყველაფერი ამას ორ-სამ კვირაში „გავჩარხავო...“ ჯერჯერობით კი ჩვენ დაგვყავს იგი რესტორნებში, რადგან საცოდავს, უკანასკნელ ხანს თამაშში თურმე ბედი აღარ უღიმის.

წუხელ ბატონ კოლას ჩვენთან არ უქანშმია. რესტორანში მე მოვითხოვე რომი, რომელიც ძალიან მომწონს მისი საოცარი არომატის გამო და ჩვენ მთელ-მთელი ბოთლი გამოვცალეთ. მერე ტოგომ და ომარმა მოითხოვეს მეორე, და შემდეგ ოთხივენი ბარბაციტ გავემართეთ ადრევე შენიშნული უზნისაკენ, სადაც ქალები თავისი სიტურფით ვაჭრობდნენ. წავედით, რა თქმა უნდა, მხოლოდ სანახავად.

იმ პატარპატარა, ღარიბ სახლებიანსა და რიყის ქვით მოკირწყულულ ვიწრო-ქუჩებიან უბანს, როგორც იქნა, მივაყვლიეთ. „მთავარი ქუჩის“ პოვნა მერე უკვე აღარ გაგვჭირვებია.

სიცივის მიუხედავად ქალები პირდაპირ ქუჩაში, თავიანთი ჭოხმახების წინ ისხდნენ. თითოეულს ფეხებს შუა ნალევრდლებით აგრიგზებული მაყალი ედგა.

ზოგიერთი მათგანი ნალევრდალზე ორ ბადურას შუა მოთავსებულ სარდინსაც კი სწევდა და თან არ იფიწყებდა მიეპატიებინა ჩამოფხატული შლიაპიანი და საყელოაწეული გამვლელები, რომლებიც ამ ქუჩაზე ნამდვილად რომ ალაპის სალოცავად არ მოსულიყვნენ.

ქუჩა, დანარჩენებთან შედარებით ცუდად არ იყო განათებული, და თან გრძელ გირლიანდებად გაქიმული ნალ-

ვერდლების მოწითალო ფერი, მას რაღაც საზეიმო სანახავს ხდიდა. მხოლოდ „ქალიშვილთან“ გაქუცული ქურქები და გახუნებული პალტოები ცოტა აფუჭებდა საერთო შთაბეჭდილებას. აქვე, თვალი უნებლიეთ იპარებოდა მაყალით განათებულ, უსირცხვილოდ გამოჩენილი ბარკლებისაკენ. ვაჭრობის უდრეკი კანონი საქონლის სააშკარაოზე გამოტანას მოითხოვდა.

სიცოცხლისაგან ამოხუშულნი, ჯიბეებში ხელებჩაწყობილნი მივდიოდით და როგორც ზოოლოგიურ მუზეუმში, ქათვლიერებდით ექსპონატებს... ზოგს ჩონჩისებრ გამხდარს, ზოგს მამონტისავით გადღანნილ არსებებს, ნიღბივით შეღებილი სახეებითა და სრულიად უაზრო გამომეტყველებით. მხოლოდ დრო და დრო, როდესაც მათ წინ მამაკაცი გაივლიდა, ქალების გამომეტყველება რაღაც სიხარბით ივსებოდა და მერე კვლავ ცარიელდებოდა და იფიტებოდა მსგავსად მომაცდადვი ცხოველებისა.

საკუთარი მამაკაცური ღირსებით აღვსილნი წინ ომარი და სტეპკო მიაბიჯებდნენ, მე და ტოგო კი დაბნეულები მივლევდით მათ.

ასე გავიარეთ მთელი ქუჩა და მერე მოვბრუნდით. ომარი თითქმის ყველა ქალთან შეჩერდებოდა ხოლმე, ათვალიერებდა მას, რაღაცას ვარაუდობდა და კვლავ გზას განაგრძობდა.

ბოლოს იგი გაჩერდა პატარა, ავადმყოფურად ფერმკრთალ შავგვრემან ქალთან. ჩვენ გვერდით ჩავუარეთ და რამდენიმე ნაბიჯის დაშორებით გავჩერდით.

ომარმა და შავგვრემანმა ქალმა, რომელსაც მაყალი მიჰქონდა, შეაღეს ფანერის ქუქუიანი კარი და იქვე გამოიხურეს.

— წავიდეთ, ახლა მაგას ხომ არ მოეუცდით. — ვთქვი მე.

— ეგ დედაკაცი რაღაცას შეპყრის. — წაიბურტყუნა ტოგომ.

— ეს სულ ორმოცდაათი ყურუში ღირს... ათი შაური! — მითხრა მთლად

ახლოს მოსულმა და რაღაცა უცნაურად მომზირალმა სტეპკომ.

— მერე რა?

— მომეცი ორმოცდაათი ყურუში, ოთარ... ძალიან გთხოვ...

— ბიჭო გადაიჩიე? — აღშფოთდა ტოგო.

— შენ გგონია ყარსში რომ არაფერი შეგეყარა, მუდამ ასე იქნები? — ეუთხარი მე.

— აბა, ორმოცდაათი ყურუში რა არი?!.. შენ ხომ...

— მერე დამნაშავე მე ვიქნები.

— რას ამბობ!.. ამათ ექიმები სინჯავენ ხოლმე.

— არ მისცე! — თითქმის იყვირა ტოგომ.

— ეჰ, თქვე... — მე მომეჩვენა, რომ სტეპკო მზად იყო გაერთყა ჩემთვის. — თქვენ ხომ მამაკაცები არა ხართ... ესე იგი, თქვენ ჯერ არ იცით... ოთარ, ახლა რომ არ მომცე, მე შენ არასოდეს არ გაპატიებ!.. ჩემს სიცოცხლეში ამას არ დაგიფიქვებ!..

— არა!

— სარგებლობ იმით, რომ მე უკაბიკოდ ვარ?!

მე გადავუთვალე მოუთმენლობით გამოწვდილ ხელის გულზე ფული და სტეპკო სწრაფი ნაბიჯებით გაემართა მაყალთან მთასავით ამართული ქალისკენ.

როდესაც ქალი წამოდგა და მაყალით ხელში თავისი „ბუღუარის“ კარში შეძვრა, მის უკან მიმავალი სტეპკო მთლად მინიატურული მოჩანდა. მე და ტოგომ თავი ვეღარ შევიკავეთ და ავხარხარდით. ქალი, ალბათ არანაკლებ 120 კილოგრამს იწონიდა.

— რად მიეცი? — სიავით მკითხა ტოგომ.

— იმიტომ, რომ არა მქონდა უფლება არ მიმეცა.

— ვითომ რატომ?

თვითონ რომ ჰქონოდა ფული, ხომ უსათუოდ წავიდოდა!

— ჰო, წავიდოდა. — დამეთანხმა ტოგო.

გაცბუნებულებმა და შეურაცხყოფილებმა იმით, თუ სადამდე შეიძლებოდა მისულიყო ყველაზე ნათელი გრძნობა, ჩვენ თავჩაქინდრულებმა სასტუმროსკენ გავეწიეთ.

მთელი გზა ვფიქრობდი თამარზე, ნინოზე და კიდევ ბევრ ქალზე, რომლებიც მე მომწონდნენ... და იმავე დროს რაღაც უხერხულობას ვგრძნობდი, რომ ვფიქრობდი მათზე ყველა ამ ნანახი ამბების შემდეგ.

ინტერესთა სხვადასხვაობა თანდათანობით ჩვენს გათიშვას იწვევს. აქ, უკაცრიელი ველების შემდეგ, პირობები თითოეულ ჩვენგანს საშუალებას აძლევს მეტნაკლებად გამოამჟღავნოს თავისი ხასიათი.

გუშინ, მაგალითად, ჩემს წინადადებაზე, რომ წავსულიყავით კაფეს სანახავად, სადაც თავს იყრიან საქურისები, ომარმა და ტოგომ უარი მითხრეს. მხოლოდ სტეპკო წამომყვა და ისიც მხოლოდ იმიტომ, რომ მას ფული არა აქვს... მამ არც ნებისყოფა აქვს. ეს შეიძლება სასაცილოც იყოს, მაგრამ ასეა.

რასაკვირველია, უარისათვის ომარსაც და ტოგოსაც ჰქონდათ თავიანთი მიზეზი.

ომარმა განაცხადა, რომ სისულელეა რესტორანში ფულზე ფლანგო და თან სხვებსაც აქვთ, იმ დროს, როცა ხალვა მსოფლიოში ყველაზე კარგი საკვები პროდუქტია.

დილიდანვე გაეშურა იგი ხალვის საყიდლად, მოიტანა რამდენიმე პატარა პაკეტი ნაირ-ნაირი ხალვა, დაილაგა წინ და რაღაცა პათოლოგიური მეთოდურობით იჭრიდა ხან შოკოლადის, ხან ფსტის, ხან თეთრი ხალვის პაწაწკინტელ ნაჭრებს, ასევე კოხტად რომბის ფორმებად დაჭრილ პურის ნაჭრებზე აწყობდა და ნება ნება მიერთმევდა.

რალა თქმა უნდა, მკრეხელობა იქნებოდა მისი ასე კარგად გაწყობილი სუფრის დარღვევა... მაგრამ მე მაინც მეგონა, რომ ის „ცოტა აფერეს“.

ტოგოს საქმეები ბევრად სერიოზულადაა აქვს, იგი შეყვარებულია

ყველაზე ადრე ამდგარი ტოგო დაბეჯითებით იპარსავს ჩემს წინადადებას ნათქვამი ნიკაზე წამოხრდის პალანის რამდენიმე ღერს, ძალიან დიდხანს უნდება თავისი, მუქი წაბლისფერი თმის გასწორებას, უხეიროდ წვალობს პალსტუხის გამოწასკვამი, და დილის ცხრა საათისათვის გადის ღერეფანში, სადაც თავისი დაღრეცილი ფეხების დასაფარავად შესაფერ პოზაში დგება და ელოდება.

ელოდება იგი საკმაოდ დიდხანს, საათობითაც კი, მაგრამ არა უიმედოდ, იშტომ, რომ ქალიშვილი აშკარად უბასუხებს მის გრძნობებს.

ეს ტურფა არსება სპირნიდან ჩამოსული. ჩირით მოვაჭრის ქალიშვილია. ჩირით მოვაჭრე ზორბა და წარმოსადეგი, რომოცდაათიოდე წლის კაცია, რომელიც ჩვენი ღერეფნის მეორე ბოლოში ცხოვრობს.

მამა დილის ცხრა საათზე თავის საქმეებზე გადის ხოლმე, და ამ მომენტიდან ტოგო ელის თავის ირახს, რომელაც საკმაოდ ხშირად უპირატესობას მაინც ძილს აძლევს.

მე ერთხელ მათ უკვე წავასწარი კლენაში, და ახლა ტოგოს ეს გაუთავებელი ლოდინი სრულიად ნორმალურად მეჩვენება.

ირაზი ჩვიდმეტ წელზე მეტის არ უნდა იყოს, იგი ტანწვრილია, მეკრდმალალი, ფუნთუშატუჩებიანი და მას მშვენიერი ძინით სავსე თვალები აქვს. ოღნავ წვეტიანი ცხვირიც კი რაღაც თავისებურ ქალურობასა და სიტურფეს მატებს.

ტოგომ გაგვაცნო თავისი სატრფო და როგორც შეყვარებულის ამხანაგებს შეეფერება, ირაზი ჩვენთან მძაბიქურადაა, და ჩვენი მას საკადრისი პატივისცემით ვეძიებთ.

ტოგომ უკვე რამდენჯერმე გადაიკრა სიტყვა, რომ შეიძლება საფრანგეთში ცოტა დაგვიანებით ჩამოვიდეთ და თან დაოჯახებულიც.

ასეთი დინჯი ბიჭისათვის ეს პირდა-

პირ მიამიტობაა, მაგრამ სიყვარულს ვისთვის აღარ აუბნევია თავგზა...

მე და სტეპკომ სასტუმროში დაგროვით ხალვის პაკეტების ხვევაში გართული ომარი, ჩავუარეთ კედელზე მიყრდნობილ, ფეხი ფეხზე გადადებულ ტოგოს და ქუჩაში გავედით.

დაბლა ჩამოწოლილი ღრუბლები თითქოს მეჩეთების მინარეთებზე დაყრდნობილიყვნენ. ღვებოდა იანვრის უღიმღამო დღე და იგრძნობოდა როგორ სდევნიდა ზღვის ნოტიო სუნთქვა შეპირჩენილ სუსხს. ზოგ მაღაზიაში სინათლე ენთო, და მუშტრების მოლოდინში დახლებთან დარბაისლურად იდგნენ გამყიდველები. გზაჯვარედინზე პოლიციელი უკვე აწესრიგებდა მანქანების მოძრაობას. სამსახურში მიიჩქაროდა პორტფელიანი ხალხი.

— განა ტოგოც ლამაზი ბიჭი არ არის? — ვთქვი მე.

— მაგას ბედმა გაუღიმა, რომ ჩემზე ადრე ნახა ის ქალი. — ერთობ თავდაკერებულად წამოიძახა სტეპკომ. — და საერთოდ, ქალის მამა არასოდეს არ დათანხმდება.

— ჰო... რაღაცა უღროო დროს მოხდა ეს ამბავი.

— იცი რა, მოდი, იმ რესტორანში წავიდეთ, სადაც გუშინ ვიყავით...

— შენ პირდაპირ იდიოტი ხარ, სტეპკო.

— რატომ?

— მე ერთს გეუბნები, შენ სხვას ამბობ.

— განა ეს ერთიანობა უშლის?

ნასაუზმევს ჩვენ გაუწიეთ იმ ქუჩისკენ, სადაც საჭურისების თავმოყრის კაფე იყო.

მე უკვე რამდენიმე საჭურისი მყავდა ნანახი, თავისი ვეებერთელა სოკოს-მსგავსი თავსამკაულთ, ქუჩაში ზანტად და აუღელვებლად მოსიარულე, მაგრამ მათი ახლოს დათვალიერება მინდოდა.

მთავარი ქუჩის დიდი კაფეს წინ ჩვენ დავინახეთ მედიდურად მდგარი, რაღაცა უცნაურ გრძელ ხიფთანებში ჩაცმულ მოხეტია ჯგუფი.

თავისი საქმით გართული გამვლელ-გამომვლელი არ აქცევდა მათ ყურადღებას. მათთვის ეს კასტრატები, რომლებმაც ვიღაცა დიდებულების სურვილთ უდიდესი ადამიანური შეურაცხყოფა გადაიტანეს, ჩვეულებრივი მოვლენა იყო და არ იწვევდა არც ინტერესს, არც სიბრაღულს.

ალბათ, ჩვენც როდისმე შევეჩვევით ამას, მაგრამ ახლა ისინი ძალიან გვეცოდებოდნენ.

— საინტერესოა, ნეტავი რას გრძნობენ. — თქვა სტეპკომ.

— ახლა არაფერს. ყოველ შემთხვევაში, არა იმას, რასაც შენ გრძნობდი, როცა ორმოცდაათი ყურში მომთხოვე.

— რაო, განა არა მაქვს უფლება შევაცოდო აი, ამისთანები?

— არა, იმიტომ, რომ არ აფასებ შენს საკუთარ მამაკაცურ ღირსებას.

— რაო, ისევ იმაზე ლაპარაკობთ?.. შენც ერთი, მორალისტი მყავხარ...

მართლაც და, ვგავდი იმ ბერქალწულს, რომელიც მორალს უკითხავს ახალგაზრდა თავქარიან გოგოს. ჯანდაბას, დაე, ყველამ თავის თავს მოუაროს... თავშიც ქვა უხლიათ!

— მოდი, კაფეში შევიდეთ. — ვთქვი მე.

კაფე თითქმის საცხე იყო. ცხადია, რომ ოჯახის შექმნის უნარდაკარგული და მარტოობით განწირული საჭურისები დილაადრიან აქ მოდიოდნენ.

ჩვენ შემოვუსხედით ცარიელ მაგიდას და ყავა დავეუკვეთეთ.

ყვითელ, არაქანსალ ქონში ჩაფლულმა, ქოსა და წვრილი, ქალის ხმის მქონე საჭურისებმა ჩემზე საკმაოდ უსიამოვნო შთაბეჭდილება მოახდინეს.

მერე კი, როცა დავაკვირდი მათ თვალებს, სიბრაღული მათ მიმართ საბოლოოდ გამიჭრა. ეს იყო ჭკვიანი და ყოველგვარ რწმენადაკარგული ადამიანების თვალები.

აი, იმ თვალებში მე მხოლოდ ვერ დავინახე ბოროტი ირონიის ის ნაპერ-

წყალი, რომელიც აქვთ ხოლმე აშკარა ცინიკოსებს... და ამიტომ ესენი მომჩვენენ უფრო უღმრთელები და საშიშნი.

— შენ იცი, რომ ალა მაჰმად-ხანი, რომელმაც სისხლით მორწყო საქართველო, საქურისი იყო? — ვუთხარი მე სტეპკოს.

— უი, ის გათახსირებული...

აშკარად ეტყობოდა, რომ საქურისები მატერიალურად უზრუნველყოფილნი იყვნენ. ისინი აქაც ფულს აკეთებდნენ, რადგან ერთმანეთს ევაჭრობდნენ, უბის წიგნაკებში რაღაცეებს იწერდნენ და ხელიდან ხელში გადაჰქონდათ ფულის საკმაოდ დიდი თანხა.

მაგიდებზე ბევრ მათგანს სასმელის გარდა ტყბილეულიც ჰქონდა, რომელსაც ისინი აშკარა სიამოვნებით შეეჭტეოდნენ.

— ესენი ტყბილის მოყვარულნიც ყოფილან. — შურით წარმოთქვა სტეპკომ.

— ჰო, ეს სრულიად ნორმალურია. წავიდეთ.

მე შემზიზილდა ეს, გარეგნულად სიუხვით სავსე, და ამავე დროს ყოველგვარი ემოციებისგან სრულიად სტერილური გარემო.

მთელი ამ ხნის განმავლობაში რაც ჩვენ იქ ვისხედით, არც ერთ მათგანს ხმა არ აუწევია, არ გაუცინია და არც კი გაუღიმიდა.

სასტუმროში რომ დაგვბრუნდით, ბიჭებს მთელი ლექცია წაუკითხვეთ. იმ ბოროტმოქმედებაზე, რომელსაც ჩადიოდნენ საქურისების მიმართ. ელაპარაკობდი იმის შესახებ, რომ მათ ყველაფრის გარდა, კიდევ წართმეული აქვთ ის უმაღლესი შემოქმედებითი აღმაფრენა, რომელიც შეიძლება ჰქონდეს მხოლოდ სრულფასოვან, მომწიფებულ ადამიანს.

— სისულელეა, — მითხრა სტეპკომ.

— ისინი ყველანი მდიდრები არიან და წესანიშნავად გრძნობენ თავს, სულ ერთთავად ტყბილეულს ჭამენ.

— მაშ რაღად არიან შესაძრალისნი? — თქვა ომარმა.

— შენ, საერთოდ, არასდროს მართვარ არ გებრალუბა. — აღნიშნა ტოგომ.

— თქვენ ვერ გაიგეთ. ისინი შეიძლება ჰკვიანებიც არიან, მაგრამ... აი, მაგალითად ავიღოთ ვუნდერკინდი... პიანისტი. მას შესანიშნავი ტექნიკა აქვს, გადასარევი სმენა... და იმავე დროს რაღაცა აკლია. აკლია სიმწიფე, რომელიც მის შესრულებას შესძენდა ტალანტურობას... გენიალობას.

— ვუნდერკინდი ვინ არის? — იკითხა სტეპკომ.

— მე ვიცნობ. — თქვა ომარმა. — ჩვენს სოფელში ჩამოდიოდა ხოლმე განთქმული ფოკუსების მკეთებელი, იმასაც რაღაც მაგნიური გვარი ჰქონდა... მაგრამ ის ახალგაზრდა არ იყო.

ღმერთო დიდებულიო!... მე ვგრძნობ, როგორ ესულელდები ყოველ დღესა და საათს...

— ომარ, შენ ვუნდერკრეტინი ხარ! — აღმომახდა მე.

— შენ კი, პირდაპირ იდიოტი! — ყოველი შემთხვევისათვის ომარმა რამდენიმე ნაბიჯით უკან დაიხია.

— ეს საესებით შესაძლებელია... დიახ, ეს ნამდვილად ასეა! — უზომოდ განცვიფრებული დავეთანხმე ომარს.

ტოგო შემოამკეროდა და ცდილობდა გავგო რაში იყო საქმე. სტეპკომ კი კმაყოფილებით ჩაიკინა. იგი მე ნამდვილ ტუტუცად მთვლიდა.

— დღეს ჩვენ უსათუოდ უნდა წავიდეთ აია-სოფიას სანახავად! — როგორც კი ავღეჭით ვთქვი მე დამაჯერებლად, მაგრამ პასუხის ღირსი არავინ გამხადა.

— როგორ შეიძლება ამდენი ხანია სტამბულში ვართ და აია-სოფია არ გვინახავს!.. — არ ვცხრებოდი მე.

— ეს სოფია-მოფიები მე არ მაინტერესებს. — საწოლზე ჩამოშვდარი ომარი ხსნიდა ჭაღალდებს და ზუსტი თანმიმდევრობით აწყობდა თავის წინ მდგარ ტუმბურაზე, ახლა უკვე სულ პაწაწინტელა ხალვის ნაჭრებს.

ტოგო და სტეპკო სარკის წინ დადგო-
მაზე დაობდნენ.

ტოგომ რაღაცა იაფფასიანი ოდეკო-
ლონით თავი დაისველა და ხელის ერ-
თნაირი დაუსრულებელი მოძრაობით
თმას ივარცხნიდა. ყოველთვის რომე-
ლიდაც თმის ბეწვი ჯიუტად აებზიკე-
ბოდა ხოლმე და როგორც კი მას გის-
წორებდა, ახლა სხვა ეურჩებოდა.

— აბა, კარგი, გეყოფა. მეცა მაქვს
უფლება ამ სარკეზე! — სტეპკო შარ-
ვალზანდოილი იღვა და ელოდა, როდის
შესძლებდა სარკეში დაენახა ძირმაგა-
რა, რომელიც უხერხულ ადგილას ჰქონ-
და ამოსული.

— ნუთუ არ გესმით, რომ აია-სოფიას
ნახვა აუცილებელია?!

— მე არაფერი არ შემიძლია, ოთარ.
— ბოდიში მოიხადა ტოგომ, მაგრამ მის
ხმაში უსაზღვრო ბედნიერება ისმოდა.

— მე კი ძლივს დავდივარ... — სტე-
პკო სარკესთან ზურგშექცევით იღვა და
ხან ილლიის ქვეშიდან, და ხან ლაჯებს
შუა თავჩარგული ცდილობდა დაენახა
მეტად უადგილო ადგილას მოსული
ძირმაგარა.

— კარგი, ჰო... მოდიხარ თუ არა?

— არ ვიცი, სასაუზმემდეც კი როგორ
მივალწევ... — წამოიკენესა სტეპკომ.

— წადით ერთი, თქვენი... ვითომ რა,
მარტო ვერ წავალ?! — გაბრაზებული
გავედი და კარი გავიჭახუნე.

სტეპკო ქუჩაში წამოძვნიდა.

— რას აპილბილდი, ხომ ხედავ, მო-
ვდივარ!

საუზმის შემდეგ კი სტეპკო ისე ოხ-
რავდა, რომ მე თვითონ გავისტუმრე
შინ.

თერმე არც ისე ცუდი ყოფილა მარ-
ტოდ ყოფნა. მე მივდიოდი და თან ვასწ-
რებდი ვიტრინების თვალეირებას, ავ-
ტომანქანების მარკების დადგენას, გამ-
ვლელების შეფასებას და კიდევ ათას
რამეზე ფიქრს.

უკვე აღარ ჩანდა აჩქარებული ნაბი-
ჯებით სამსახურში მიმავალი ხალხი. ნე-
ლა მოდიოდნენ ბაზრიდან დატვირთუ-

ლი მოხუცი ქალები, და აღრინდელი
სიმკვირცხლით მხოლოდ გაზეთის გამ-
ყიდველები დარბოდნენ.

მე უკვე ვარჩევ ხალხში ინგლისელს,
ფრანგს და გერმანელს, ოღონდ ერთმა-
ნეთში მერევა სკანდინავიელი და ამე-
რიკელი. სამწუხაროდ, ისინი ჯერ არა
ჩანდნენ, სამაგიეროდ გვერდით ჩამოა-
რა ორმა, საკუთარი ღირსებით აღსავ-
სე საქურისმა. მე ისინი აღარ მაინტე-
რესებენ, და არც კი გამიხედია მათ-
კენ.

მთავარი ქუჩის ბოლომდე რომ გავე-
დი, დავეშვი პატარა მოედნისკენ, სა-
დაც ზარაფხანები და ბანკები იყო. ვი-
ტრინების წუნდაუდებელ სუფთა მი-
ნებში, ალაგ-ალაგ გაწეული აბრეშუმის
ფარდებს იქით მოჩანდნენ კლიენტების
მომსახურე შავებში ჩაცმული კლერკე-
ბი.

ფულების ოპერაციები პირდაპირ
მოედანზეც სწარმოებდა. ქუჩის ზარა-
ფები პიჯაკის ლაცანზე მიმაგრებული
ვალუტის კურსის ოფიციალური ბიუ-
ლეტენებით ქორებივით ათვალიერებ-
დნენ გამგლელებს, აქნევდნენ ბანკო-
ტების საოცრად სქელ დასტებს და
სთავაზობდნენ ფულების ყოველგვარ
ოპერაციას.

რა თქმა უნდა, პაერში აფრიალებუ-
ლი ფულის სქელი დასტები, ეს თავი-
სებური რეკლამა იყო, რომელსაც არ
შეეძლო არ ემოქმედა...

პირადად მე, არც ერთმა ზარაფმა არ-
ავითარი ყურადღება არ მომაქცია.
მათი გამოცდილი შემოხედვა რაღაცა
წამის განმავლობაში ჩერდებოდა ჩემს
ფეხსაცმელზე და შემდეგ ნამდვილი
კლიენტის ძებნაში სხვებისკენ მიეშუ-
რებოდა.

აუცილებლად უნდა ვიყილო ფეხსაც-
მელები. და საერთოდ, რაღაცა შეუსაბა-
მობა გამოდის — მე წარმომადგენელს
ვასესხე უკვე იმდენი, რომ ათი წყვი-
ლი ფეხსაცმელების ყიდვა შემეძლო, და
თვითონ კი ამ, ყოველგვარ ფორმად-
კარგული ჭლანებით დავდივარ.

აი, ესაა, რომ სტეპკოსაც მოუნდება

ახალი ფეხსაცმელები... და ძალიან ეწყინება, რომ არ ვუყიდი, იმიტომ, რომ იმისგები ჩემებზე ბევრად გამძლე გამოდგა. რა წამებაა, როდესაც აი ასეთები ცდილობენ „გულითადი მეგობრები“ გაგისდნენ მხოლოდ იმიტომ, რომ ეს მათთვის სახეიროა.

ხიდი გადავჭერი, შეეუხხიე მარცხნივ და დიდხანს მიედიოდი იმ მიმართულებით, საიდანაც მოჩანდა ვეება მრგვალი გუმბათი გარშემორტყმული ოთხი ცადაზიდული მინარეთით. მაშინვე შეიმჩნეოდა, რომ მოსახლეობის ყველაზე მდიდარი ნაწილი სტამბულის ამ აზიურ რაიონში არა ცხოვრობდა. თუმცა დრო და დრო საკმაოდ თვალში მოხასყეული სახლებიც მხედებოდა.

და ბოლოს, მე ვიდექი აია-სოფიას წინ, გაოცებული მისი განზომილებით, მაგრამ არა დამძიმებული, რაც ხშირად ხდება ხოლმე, რაიმე უზარმაზარის წინაშე... სრულიად არ იგრძნობოდა ის მასიურობა, რომელიც უნდა ჰქონდეს ასეთ უშველებელ შენობას, თუმცა ერთბაშად ვერ განვსაზღვრე, კარგი იყო ეს თუ ცუდი.

მეჩეთში შესასვლელთან თიხის დატკეპნილ მოედანზე წყილ-წყვილად ეწყო მლოცველთა ფეხსაცმელი, ახალთახლიდან და ძვირფასიდან დაწყებული, იაფფასიანითა და გაცვეთილით დამთავრებული.

მე ირგვლივ მიმოვიხედე, ვეძებდი ადამიანს, რომელიც ამას დარაჯობდა, მაგრამ ახლო-მახლო არაეინ იყო. შორიდებით დავაწყე ჩემი ფეხსაცმელი სხვების გვერდით, ტაძარში შევედი და გავოცდი. ჩვენი ტაძრებისაგან განსხვავებით, რომლებიც გამოქედილია ყოველგვარი ნივთებითა და ხატებით, ეს სრულიად ცარიელი იყო... დავინახე მხოლოდ მარმარილოს ვეება სვეტები, თალი რომ ეკავათ, და მალა, მალა, კედლების მსგავსად ცისფრად შეღებილი მოჩუქურთმებული გისოსი, რომელიც ფარავდა ტალანს.

აქ ყველაფერი იმდენად უზარმაზარი

იყო, რომ პროპორციის შეგრძნება დამეკარგა. ფეხებქვეშ პარალელბად და დიაგონალბად იშლება სარკოთის თეთრი და შავი ფილები და სიმორეში ნაცრისფერ მინდვრად ლაპლაპებდა... ზედ კი აქა-იქ პატარა ნოხებზე მუხლმოდრეკილან პაწაწკინა არსებანი — ადამიანები... ისეთივე ადამიანები, როგორიც იყვნენ ისინი, ამ კოლოსის ამ შენებლები ბიზანტიაში..

მე კვლავ მიბრუნდება ადამიანის პატივისცემა.

როგორც ვივარაუდე, ჩემი ფეხსაცმელები თავის ადგილას დამხვდა. მათ ახლა მხოლოდ ერთი სამსახური უნდა გაეწიათ — მივეყვანე პირველსავე ფეხსაცმლის მალაზიამდე.

აუჩქარებლად ებრუნებოდი უკან, მესმოდა ჩემი ახალი ფეხსაცმელების სქელი ძირების ოდნავი ჰრიალი ტროტუარის ფილებზე... და თან მწარედ ვფიქრობდი ჩემს დაეწრობეულ ინტელექტუალურ პორიზონტზე. მთელი ამ ხნის განმავლობაში მე არ წამეკითხა არც ერთი წიგნი, არ გამეგონა არც ერთი ჭკვიანი ადამიანის ლაპარაკი... და არ ახლა, როცა ფიქრებით გადავეშვი შორეულ საუკუნეებში, ამ დიდებული ტაძრის შემქმნელ ხალხთან, არ შეიძლებოდა არ მეგრძნო მთელი ჩემი არასრულფასოვნება.

როდესაც სასტუმროში დაებრუნდი, ოთახში მხოლოდ ომარი და სტეპკო დამხვდა.

— ტოგო სადღაა? — ვკითხე მე.

— იმ თავის სატრფოსთან... ირაზთან. — ლოგინზე გამხლართული სტეპკო პირქვე გადამბრუნდა და ბალიშს ჩაეკონა.

— დილას აქეთია იქ არის, — დაუმატა ომარმა, რომელიც მისთვის ჩვეული პედანტურობით რალაცას იწერდა უბის წიგნაკში.

— შენ რალას წამოგორებულხარ ლოგინზე, ჩაცმული!

— ეს წუთია დაეწეკი... ერთბაშად ისე ამტივდა... — დაიწყო თავის მართლებას სტეპკომ, და სწორედ ამ დროს შენი-

შნა ჩემი ახალი ფეხსაცმელები. — უჰ, რომ იცოდე, რა ცუდადა ვარ... — მან უკვე ხმა გამოიკვალა, თვალები კი საოცრად აღერსიანი და ძაღლურად ერთგული გაუხდა. — უჰ... თუ გინდა, აეღებო.

— არა, იწევი. მე ისე გკითხე.

მაგრამ სტეპკო მაინც წამოღდა და ყრუ კრუსუნით დაიწყო დაკმუტვნილი შარვლის გასწორება.

მარტო ასეთი მორჩილებისათვის შეიძლება მისთვის გეყიდა ყველაფერი, რასაც კი მოისურვებდა... რომ არ მცოდნოდა, რომ ეს სრულიად ჩვეულებრივი კომედია იყო.

— ჰო, ო, ო... რა ფეხსაცმელებია, მეც ვიყიდი ასეთებს. რა მიეცი? — შეშეკითხა ომარი.

— კაპიცი არ მიმიცია!.. — ირონიული ღიმილით ვუპასუხე და დავინახე თუ არა სტეპკოს აღტაცებული შემოხედვა, ეშმაკურად თვალი ჩაუყარა.

— თუ არ გინდა თქმა, ნუ იტყვი. — იწყინა ომარი.

ახლა სტეპკო აღარ მაშორებდა თვალს, ცდილობდა გაეგებინებინა ჩემთვის, რომ თუნდაც ომარის ჯიბრზე, მისთვისაც მეყიდა ასეთი ფეხსაცმელი, მაგრამ მე ისე დავიპყრე თავი, თითქოს ვერ ეხედებოდი, და სტეპკომ თავი ვეღარ შეიკავა:

— ოთარ, არ ვიცი... შენ უკვე იმდენი ამაგი დამდე... რომ ასე მგონია, ღვიძლი ძმები ვართ!

— ჰო!..

— ჰოდა, როცა ნამდვილი ძმური მეგობრობაა, მაშ... — ძალიან გულიანად დაიწყო სტეპკომ და აღარ დაამთავრა, მორიდებულად ელოდა, რომ სათანადო დასკვნებს მე თვითონ გამოვიტანდი.

— რასაკვირველია... ჩვენ ძმები ვართ! დაეუბოწმე მე.

სტეპკომ შევებით ამოისუნთქა, თან ცდილობდა დაეფარა კმაყოფილების ღიმილი.

— კაი სულელი ყოფილხარ. — მოთხრა ომარი.

— სულელიცა ხარ და იდიოტიც! —

თავგანწირვით ეცა მას სტეპკო — გშურს რომ ოთარმა ფეხსაცმელები უნდა მიყიდოს.

— ამას ეგ არ უთქვამს. — თქვა ომარი.

— მაგას რა მნიშვნელობა აქვს. — ვთქვი მე. — თუ კი სტეპკოს უნდა, დღესვე ექნება ახალი ფეხსაცმელები.

სტეპკოს დაავიწყდა თავისი ძირმაგარა და სხარტად ისეუპა ომარისკენ.

— არ გამოგდის შენი პროვოკაციები!.. — გაანჩხლებით უთხრა მან ომარს. — ყვეყნო, შენ რა გესმის ნამდვილი მეგობრობის ძალისა!..

ეს უკვე ნამეტანი იყო და გაბრაზებულს კინაღამ ჩამივარდა სტეპკოს გაათამაშების გეგმა, მაგრამ მერე თავი დავიოკე.

— სტეპკო, შეგიძლია შენ ახლა სიარული?

— ჰო, რასაკვირველია!

— შენი ძირმაგარა...

— ეჰ, არაფერია!

— მე ძალიან დაღლილი ვარ და მარტო მოგიხდება წასვლა.

— კი, ბატონო... შენ ოღონდ სრულად მომეცი რამდენიც ღირს. — მის შემოხედვაში შეიძლება ამოგვეითხა — უშენოდაც იოლად წავალ, „შე არიფო!“

— ძალიან კარგი. მაშ აგისხნი.

— რა უნდა ამიხსნა? შენ ფული მოიტა, გინდა ას წყვილს ვიყიდი! — მზიარულად ავიკვირე სტეპკო.

წარბებშეკრული ომარი ხან მე გადმოხედავდა სილომე, ხან სტეპკოს, და მისი ცხვირის გაწითლებული წვერით მივხვდი, რომ სიბრაზისაგან დუღდა.

— ფული კი არ არი საჭირო. — ვუთხარი მე.

— როგორ თუ არა? — სტეპკოს ხმაც კი ჩაუწყდა.

— მე კაპიცი არ დამჯდომია.

— რაო, რაო? — წამოღდა ომარი.

— ისა, რომ მეჩეთში შესვლისას ყველა ფეხი იხდის. როცა ჩემები გავიხადე, აი, ამეებს ამოვუწყე გვერდით.. და როცა წამოვდი... —

— გასაგებია. — თქვა ომარმა და ჩემს ახალ ფეხსაცმელებს დახედა. — შენ დაახლოებით ზომაც შეარჩიე, არა?
— რასაკვირველია.

მოღუშული სტეპკო ჯიუტად დუმდა, საჭირო იყო გუნებაზე მომეყვანა.

— არაფერ... კაცის შვილი იქ არაფერს დარაჯობს. გარდა ამისა, ფეხსაცმელების დაკარგვას მხოლოდ მეორე დღეს აცხადებენ.

— რატომ მაშინვე არა? — შემეკითხა ომარი.

— იმიტომ, რომ რელიგიურ ექსტაზში შესული მლოცველები ხანდახან ცდებიან და სხვის ფეხსაცმელებს იცვამენ ხოლმე... მაგრამ მეორე დღეს უკანვე მოაქვთ ხოლმე.

— მაგას მე ვერ დავიჯერებ. — თქვა ომარმა.

— ესეც გამიჩნდა რა, ერთი... — ვთქვი მე. — შენ არ იცი, რომ შახსეი-ვახსეის დროს ისინი თავებს ხანჯლებით ისერავენ ხოლმე?

— მართალია! — დამიდასტურა სტეპკომ. — რელიგიურ ექსტაზში შესული ასე იქცევიან.

— მაშ, მაგ ფეხსაცმელების პატრონი... დღეს არ იჩივლებს? — გლეხური უნდობლობით შემეკითხა ომარი.

— არავითარ შემთხვევაში!.. ამით ხომ თავი მოეჭრება მთელ ქალაქში. იტყვიან, მორწმუნე ადამიანს არ ეყო მოთმინება მეორე დღემდე დაეცადაო. ასეთ კაცს ამის შემდეგ ჭეჩაში აღარ გამოვსვლება!..

მე თვითონ მაოცებდა ჩემი გულწრფელობა, ასე უხვად რომ ვცრუობდი... და ძალიანაც მეწყინებოდა, რომ არ დაეჯერებინათ ჩემთვის, მაგრამ სტეპკომ აქვე დამიდასტურა, რომ არავინ აპირებდა ჩემდამი უნდობლობის გამოცხადებას:

— მაშ, ან დღეს, ან საერთოდ არა-სოდეს. — უთხრა მან ომარს.

ომარმა არაფერი უპასუხა და დამიწყო გამოკითხვა აია-სოფიას ღირსშესანიშნაობებზე, რომლებიც მას ყოველთვის აინტერესებდა. ომარის შემ-

დეგ „ანტიკური არქიტექტურით“ სტეპკოც დაინტერესდა.

ამით არ მისწონებოდა ომარს, რომლითაც მე შევთავაზე წავსულიყავით და დაგვეთვალიერებინა არქიტექტურის ეს დიდებული ძეგლი, თორემ, ჩემზე ადრეც კი აპირებდნენ თურმე იქ წასვლას.

ცოდნის წყურვილით აღსავსე ომარი და სტეპკო საჩქაროდ მოემზადნენ და წავიდნენ, მე კი მარტო დავრჩი ოთახში.

გავიხადე ფეხსაცმელები, რომლებიც ოდნავ მიჭერდა, ლოგინზე დაწექი და... თავი ფიქრებს მივეცი.

ერთის გათამაშებას ვაპირებდი და ერთბაშად ორი გავათამაშე... ეჰ, ჯანდაბას იმათი თავი. ტოგო მაფიქრებდა. რაკი მძღენ ხანს რჩებოდა ხოლმე ირაზთან ოთახში, მაშ ძალიან შორს უნდა ყოფილიყვნენ შეტოპილნი... მე კი ერთი ვიღაცა კოკობზიკა გოგოს გამო არ მინდოდა მისი დაკარგვა. ნუთუ როცა ჩვენ წავალთ, ტოგო არ გამოგვეყვება...

დერეფანში ტოგოს ფეხის ხმა გაისმა, შემდეგ იგი დიდხანს ეძებდა კარის სახელურს, და ასევე დიდი ხანი მოუნდა კარის გაღებას. მე უნებლიედ ნიდაყვზე წამოვიწიე.

ტოგო შემოვიდა და იქვე კართან გაჩერდა მოკლუშული, მკლავებჩამოყრილი, და ჩვეული ფეხის ფეხზე გადადებაც აღარ ახსოვდა.

მე არ მიყვარს, როდესაც ყოველდღიურ ცხოვრებაში ტრაგედიას თამაშობენ.

— კარი დახურე! — საკმაოდ უხეშად ვუთხარი.

ტოგომ ანგარიშმიუცემლად მიხურა კარი და ადგილიდან არ დამრულა. დავაცქერდი, მკვდრის ფერი ედო, თვალებში კი საოცარი, თითქმის ფიზიკური ტკივილი ამოვიკითხე.

— ტოგო, რა მოგივიდა!

ტოგო ჯერ ვერ მიხვდა, რომ ეს მე ვიყავი, დიდხანს მიყურებდა, შემდეგ კი სატირლად მომზადებული ბავშვით ტუჩების კუთხეები აუცახცახდა.

მივევარი და ხელი ვტაცე.

— ბიჭო, რა დაგეშართა!

იგი კვლავ ღუმელა, თვალები კი თან-
ღატან ცრემლებით ევსებოდა.

— რა მოხდა?... ხმა ამოიღე, ადამიანო!

ქანკყარი დაეუწყე, ცრემლებით და-
გუბებული თვალებიდან მხოლოდ წინწყ-
ლები სცვიოდა და კვლავ ღუმელა.

— ჰო, კარგი!... ტოგუნა, გენაცვალე...
მიტხარი!... იქნებ რამეში დაგეზმარო,
ბიჭო!...

მოვეხვიე, ის კი მხარზე მომეხუტა
და ბავშვივით ხმამაღლა აქვითინდა. მე-
რე ჩემს პირდაპირ საწოლზე ჩამოვსვი,
ვაცალე ტირილით გული მოეოხა და
მხოლოდ შემდეგ დაეუწყე გამოკითხვა.

— ღელს ვიგარძენი მისი ჩემდამი „სი-
ყვარული“... — გაკირვებით აღმოხდა
მას.

— ჰოდა, ძალიან კარგი! — არა
მთლად დარწმუნებულმა იმაში, რომ ეს
ნამდვილად ასე იყო, ვუთხარი მე.

— რომ იცოდე, როგორ ვყვარები-
ვარ... პირდაპირ საშინლად... — ტოგომ
ცხვირი შეისრუტა, ბავშვობაში გადასვ-
ლის მეორე სერიისათვის ემზადებოდა.

— რასაკვირველია, — დაუდვასტუ-
რე მე. — ოღონდ ნუ ტირი, ნუ... აბა,
თავი შეიკავე, შენ ხომ ახლა მამაკაცი
ხარ... ნამდვილი მამაკაცი!

— ბოლოს კი... აი ახლა, როდესაც
გამოვდიოდი... — ტოგო ჩაჩუმდა და
დიდხანს ებრძოდა ყელში მოწოლილ
სპაზმს, — ფული... ფული მომთხოვა!

— რაში?... ესე იგი... როგორ ბი-
ჭო... ვინა, ირაზმა? — დავიბენი მე.

— ჰო, იმან

— მოიცა... მერე, მამამისი...

— რის მამა!.. ის გაფუჭებული ბებე-
რი... — მწარე ღიმილში ტუჩები მო-
ედრიცა ტოგოს, — თურმე ყოველთვის.
როცა კი სტამბულში ჩამოდის, საროს-
კიპოდან გამოჰყავს ხოლმე.

— მაშ... ეს თვითონ ირაზმა გიამბო?

— ჰო... და ისიც მიტხრა, რომ ერთი
ტიზი მყავს, რომელიც მიყვარს და ყვე-
ლაფერ ამას მისთვის ჩავდივარო.

— სუტენიორი მამამაღლი... მაგრამ
თვითონ ირაზს რომ არ ესტუმებოდა,
მაშინ... გენერალთა

— არა იმ ტიპს აუძულებია! — შეკ-
რთა განრისხებული ტოგო. — მე იმას
მოვკლავ!

— სისულელეს თავი დაანებე... რო-
გორ შეიძლება ვიღაცა... — საბედნიე-
როდ, ეპითეტებისაგან თავი შევიკავე.

— სიცოცხლე აღარ მინდა. ღელა არ
მომიკვდეს, აღარ მინდა სიცოცხლე!

— ღელას იფიცავ! ე, მთლად ბავშვი
ყოფილხარ... — შემდეგ აღარ ვიცოდი
რა მეტქვა მისთვის, თუმცა უსაზღვროდ
მეცოდებოდა.

ჩამოვარდა მტანჯველი სიჩუმე. ტო-
გო კი სულ მე შემომცქეროდა, ელოდე-
ბოდა, რას ვიტყვოდი. მერე ხელები
ტუმბურაზე დააწყო და სახე შიგ ჩაჩ-
გო.

საცოდავს, რა უბრალოდ ეჩვენებო-
და ყველაფერი... დაინახა, შეუყვარდა,
ცოლად შეირთო... და გაამრავლა პა-
ტარა ფეხებმოღრეცილი ტოგოები...
ფიქრადაც კი არ მოსვლია, რომ ის,
ნახკანინი, მგზნებარე თვალბიანი,
ჯერ კიდევ ჩვიდმეტი წლის გოგო, შე-
იძლებოდა, ყოფილიყო პირწავარდნილი
კახპა, და თანაც სოლიდური სტაჟით...

— ოთარ, — ასწია თავი ტოგომ. —
ოღონდ ბიჭებთან არაფერი დაგცდეს.

— მაგის ჩიტი ვარ!

ტოგო საწოლზე წამოწვა და სახით
ბალიშში ჩაემხო. მე კი ფიქრებმა წა-
მიღეს იმ შორეულსა და იმავე დროს
ახლობელ დროში, როდესაც შეყვარე-
ბული ვიყავი, და...

კარი გაიღო და ომარი და სტეპკო შე-
მოვიდნენ.

— აბა, რას მეტყვით? — მშვიდი
საქმიანობით შევეკითხე მე.

ომარს ჩემსკენ არც კი მოუხედია.
სტეპკოს კი ჯერ უნდოდა რაღაცა ეთ-
ქვა, მაგრამ მიბრუნდა, პირისაბანთან
მივიდა და წყალს დაეწაფა. როდესაც
დაიხარა, შევნიშნე, რომ მას პიჯაკის
საყელი მოგლეჩილი ჰქონდა, მარჯვენა

ჟური კი გაწითლებული და შესიებული.

— ლამაზია აია-სოფია, არა? — კვლავ შევეკითხე მე. — არ მოგეწონათ?

— ჰო. ძალიან. — მშრალად მიპასუხა სტეპკომ.

— შენა? — შევეკითხე ომარს.

— ეგ იმასა ჰკითხე. — ომარმა სტეპკოსკენ თავი გააქნია და ბოროტად ჩაიხიბთხიბა.

— რამდენჯერ მითქვამს, რომ ეს კაცი არ არის. მე მარტო დამტოვა!... თვითონ კი შორიდან იყურებოდა, ისინი როგორ...

— აგლეჯდნენ ყურს. — ახარხარდა ომარი.

— თქვით, რა მოხდა! თქვენ ზომ ძალიან გინდოდათ აია-სოფიას ნახვა.

ეტყობა, გადაეპყარბე, რადგან ბიჭებმა ერთმანეთს გადახედეს და სიძველის იმ უდიდესი ძეგლის დათვალიერებაზე სიტყვაც აღარ დაუძრავთ.

ტოგო ისევ ბაღში სახეჩარგული იწეა.

— დატება და ახლა ისვენებს. — მოულოდნელი გულთბილობით გადახედა ომარმა მწოლიარე ტოგოს.

— ჰო.

— უჰ... ფული რომ მქონდეს, იმაზე კარგ გოგოს ვიშოვიდი! — დაიწყო ტრაბახი თავისი დაცემული ავტორიტეტის აღსადგენად სტეპკომ.

— ფული რა შეაშია?! — ეთქვი მე.

გუშინწინ, აია-სოფიაში მიმავალი, კარგ წიგნზე და ჰკვიან ადამიანთან ლაპარაკზე ვოცნებობდი, თურმე მხოლოდ ნატვრა იყო საჭირო და... წიგნიცა და ჰკვიანი ადამიანიც „ნატვრის თვალმა“ შემისრულა.

წიგნი სასტუმროს მსახურს ჯიბეში ჰქონდა ჩაჩრილი. ვთხოვე ეჩვენებინა, მაგრამ, სამწუხაროდ, რომელიღაც ფრანგული დეტექტივი აღმოჩნდა.

წყენა რომ შემამჩნია, მსახურმა მი-თხრა, რომ რუსული წიგნი მგონი სა-კუქნაოში უნდა მქონდესო.

— ცოტა ხნით კი არ მინდა, მომყიდე, — ვუთხარი გახარებულმა.

— საერთოდ, ნომრებზე დატოვებულ წიგნებს მეპატრონე ჯერ ინახავს, მერე ბუკინისტთან მიაქვს ხოლმე, მაგრამ ისეთ წიგნებს ბუკინისტი არ ართმევს. ახლავე მოვიტან.

მე კი, აქამდე ფიქრადაც არ მომსვლია ბუკინისტთან მივსულიყავი.

სასტუმროს მსახურმა ნადსონის ლექსების პატარა კრებული მომიტანა, გამომართვა ორიოცდაათი ყურუში და დიდი კმაყოფილი წავიდა.

— ასეთ თხელსა და გაქუცულ წიგნში ორიოცდაათი ყურუში? — გაიოცა სტეპკომ.

— ჭოჩაღ, სტეპკო, ყაირათი გასწიე სხვის ფულზე! — ჩაუგესლა ომარმა.

— რა თქმა უნდა, ეს წიგნი არც ისე, სქელია და არც ისე გაქუცული, როგორც შენი ორიოცდაათყურუშიანი როსკიბი!... — ავღრინდი მე, და როდესაც ტოგოს ჩამომკვწარ სახეზე მწარე მანქვა დაეინახე, თავებდი ვიწყევლე ჩემი უტაქტობისთვის. დასწყევლოს ღმერთმა, ნუთუ ახლა ტოგო ყველა კახას ამბავს გულთან ახლოს მიიტანს, ვცადე როგორღაც გამემართლებინა ჩემი თავი, და ბოლოს ბიჭებს ისეთი ბრაზით დავეუყვირე, რომ მე თვითონ გამიყვირდა. — ბოლოს და ბოლოს, წახეხიერებით თუ არა!.. არ შეიძლება ცოტა ხნით მაინც მარტო დავჩე?

— ჩვენ ფესხაცმელების სახელოსნოში მივდივართ, — თქვა ომარმა, — წარმოადგენელს უნდა დავაჩქარებინოთ ის სამედიცინო შემოწმება.

— იქ რომ არ დაგვხვდეს? — თქვა სარკესთან გვერდით მდგარმა სტეპკომ და თან უკმაყოფილო სახით გასიებულ ყურს ისინჯავდა.

მღუმარედ ველოდი მათ წასვლას, დავცქეროდი წიგნის დერმატინის ყდაზე ჰიქებით აღბეჭდილ ლენინს წრეებს, ტუჩის პომადის საზოგადოებრივ კვალს და პაპიროსით ამომწვარ მოვრძოშავ ფოსოს.

ჰო, ჩანს, ამ წიგნმა ძალიან დიდი გზა

გამოიარა, ვიდრე ჩამივარდებოდა ხელთ. მე მიყვარდა ნადსონი და არ მინდოდა წიგნი გადამეფურცლა მანამდე, ვიდრე მარტო არ დავრჩებოდი.

საკმაოდ დიდხანს იტრიალა სარკის წინ ომარმა, რომელიც დიდი სერიოზულობით, ძირითადად თავის ცხვირის წვერს ისინჯავდა. მხოლოდ საცოდავი ტოგო, სრულიად გულგრილი ყველაფრისადმი, ლაბადის ჯიბეებში ღრმად ხელეზაწყობილი სადღაც კედლის ერთწერტილს გასცქეროდა. როგორც იქნა, ყველანი წავიდნენ.

გაფაციცებით დაიწყო გაყვითლებულ კიდეებიანი გვერდების ფურცულა, ვეძებდი ჩემს ყველაზე საყვარელ ლექსს „დედა“.

საოცარია, „დედამ“ ჩემზე არაერთი შთაბეჭდილება არ მოახდინა. მახსოვს, მაშინ კი, როცა ჩემმა დამ ჯერ კიდევ პატარა გოგონამ, ერთხელ საღამოს ჩაის სმის შემდეგ, როგორ შემოიტანა თავის ნორჩ მკერდზე მიხუტებული წიგნი და აღელვებულმა, შიგა და შიგ ჩახლენილი ხმით ხმამაღლა წაგვიკითხა „დედა“... როგორ შეაჩერა გასარეცხი ჩაის კოვზების წყარუნი დედამ და რა კუშტად დუმდა ჩემი მშა, რომელსაც აზრადაც არ მოსვლია დამცინავი რეპლიკა...

თუმცა, მართალია, ჩემი და მაშინ „დუშეების“ ასაკში იყო, როცა ყოველ უმცროს კლასელს კერპად უნდა გაეზადა რომელიმე უფროსკლასელი, უსათუოდ უნდა ჰქონოდა „დღიური“ — სპეციალურად განკუთვნილი საგულდაგულოდ შიგა და შიგ ჩაწყობილი გამხმარი ყვავილებიანი რვეული, რომელშიც იქნებოდა მარტივად და ალაღმართლად ჩახატული ისრით განგმირული გულები, და ზოგიერთი ფურცლის გადაკეცილ კუთხეებზე კი იქნებოდა მრავლისმეტყველო წარწერა „საიდუმლო“.

მაგრამ ეს ლექსი მაშინაც და მერც, მე ხომ ნამდვილად მომწონდა!

ახლა, ყველაფერი, რაც კი დედასა და ოჯახურ ურთიერთობას ეხება, ჩემში

იწვევს რაღაც მტანჯველად დიუქმყოფილებელ გრძნობას. როგორც ვატყობ, მეშინია ეს საკითხი მბრწყინებლად განესაჯო, მარტომ, საკუთარ თავთან... იმიტომ, რომ მეშინია არ გაეწყვიტოს ის შემაერთებელი ძაფი, რომელიც მაკავშირებს ჩემიანებთან.

და მაინც, ამოდ ვცდილობდი დანაჩენ ლექსებში მეპოვა ის რაღაც, რაც აღრე ისე ძალიან მალეღვებდა. მაგრამ ვაი, რომ ის რაღაც გამქრალიყო!

ქვიან კაცთან შეხვედრა კი მომიხდა ძვირ რესტორანში, სადაც წუხელის ვიყავით დაპატიებულები.

რამდენიმე დღის წინ წარმომადგენელმა გვითხრა, რომ სტამბულში ერთი ქართველი, აქაური ფრანგული კოლეჯის პროფესორი ცხოვრობსო, და შემოვიკითხა ხომ არ იცნობ იმის შვილს უნივერსიტეტიდანო. მე მართლაც კარგად ვიცნობდი იმ პროფესორის ვაჟშვილს უნივერსიტეტიდანაც და სპორტიდანაც, იგი ერთერთი საუკეთესო სიგარეტზე მსტომელი იყო.

როდესაც რესტორანში მივედი, პროფესორი უკვე გველოდა მდიდრულად გაწყობილ კაბინეტში. კარგად ჩაცმული და წარმოსადგეი, მე იგი მაშინვე მომეწონა თავდაპირის მანერით, უბრალოებით და ღირსებით.

ვიდრე სტეპკო მაგიდასთან ბობოქრობდა, ანადგურებდა ყველაფერს, რაზედაც კი მისი ხარბი თვალი შეჩერდებოდა, და წარმომადგენელი კი ჯიქურ ცდილობდა გაეზარდა მაგიდაზე ცარიელი ბოთლების რიცხვი, მე ვუამბე პროფესორს ყველაფერი რაც კი ვიცოდი მის უფროს ვაჟშვილზე, სპორტული წარმატებაც კი. ვუამბე აგრეთვე, რაც ვიცოდი მისი უმცროსი ვაჟშვილის შესახებ — გაგონილი მქონდა, რომ საოცარი მუსიკალური ნიჭით დაჯლოებული ბიჭიაო.

ჩვენი შემხედვარე იფიქრებდა, რომ დარბაისლურად ესაუბრობდით, მე კი ისეთი შთაბეჭდილება შემექმნა, რომ პროფესორი მართალია გარეგნობით სრულებით არ გამოცვლილიყო, მაგ-

რამ შინაგანად ქვითინებდა. მე იგი აღამაინურად შემეცოდა.

დრო გადიოდა, წარმომადგენელი წინდახედულად გადაჯდა სკამიდან, რომელიც ახლა არც თუ ისე საიმედოდ ეჩვენებოდა, დაბალ დივანზე, თავმომწონედ გადაიდო ფეხი ფეხზე და ცდილობდა სიგარეტის მოკიდებას, მაგრამ ანთებული ასანთი ვერა და ვერ მიეტანა სიგარეტის წვერთან. სუფრასთან მხოლოდ სტეპკო მოქმედებდა. ახლა უკვე ნელი მოძრაობით სხვადასხვა კერძიდან ჩანგალზე აგებდა ზორცის ნაჭრებს და თითქოს უგულოდ პირში ილაგებდა, მერე ისე ნელა და უხალისოდ ღეჭავდა, თითქოს იცოხნებო, და შემდეგ კი გარკვეული ძალდატანებით ყლაპავდა. თუმცა თვალებს ნაბავდა.

ამ ფონზე ტოგოსა და ომარის მორიდებულობა და თავდაპირილობა აშკარად საქებარი იყო... რადგან ღვინითა და პროფესორის ზრდილობიანი ღიმილით წაქეზებულებმა არ დაიწყეს ფილოსოფოსობა.

მსჯელობდნენ თურქეთზე და საფრანგეთზე, არსებითად ჩვენს აწმყოზე და წინაშეაღმდეგე. აღმაშფოთებელი უცოდინარობის მიუხედავად, ომარი ვრცლად ლაპარაკობდა საფრანგეთზე და ფრანგებზე, ტოგო იძულებული იყო გულზე რყვილო რეპლიკებს... მე კი დარცხვენით ვდუმდი, რადგან ვიცოდი, რომ აწედან კარგი არაფერი გამოვიდოდა. ასეც მოხდა.

იმის ცდაში, რომ ამომეყვანა ბიჭები ამ, მათივე გამოთქმული აზრების ძორევიდან, რომელშიც ისინი უიმედოდ იძირებოდნენ, ბოლოს მეც ავლაპარაკდი. მომიწდა პარადოქსებით ჟონგლირება, გახსენება ზოგიერთი მოდური მწერლების გამოთქმებისა, რამდენიმე საყოველთაოდ ხელმისაწვდომი ქეშმარიტების გადაფრაზირება... და მოვახდინე შთაბეჭდილება, რომ ცინიკოსი და ყბედი ვარ.

ო, როგორ მინდა დავუმტკიცო პროფესორს, რომ მე ის არა ვარ!... მაგრამ ჩვენ ველარ შევხედებით ერთმანეთს —

მან წაიღო ჩვენგან ყველაფერი, რაც უნდოდა... ისევე, როგორც ჩვენს და განსაკუთრებით სტეპკომ.

მასხენდება ერთი ცნობილი მოცურავე მხსნელის ნათქვამი, მტკვარზე მომხდარი, კინალამ ტრაგიკულად დამთავრებული ერთი შემთხვევის მერე რომ მიიტხრა: „კაცი რომ იზრჩობა, აუცილებლად უნდა გადაარჩინო, მაგრამ ასევე აუცილებელია, შენც არ დაიზრხო!“

გუშინ, დაახლოებით შეადლის ორ საათზე წარმომადგენელი სასტუმროში მოვიდა და, როგორც იქნა, წაგვიყვანა სამედიცინო შემოწმებაზე.

გზაზე, ღირსეულად რომ შეგვეფასებინა მისი ჩვენდამი ამაგი, წარმომადგენელმა გვითხრა, ყველაფერი უკვე გაკეთებულია და მალე გაემგზავრებით საფრანგეთში.

— წაიშუშავენთ ექვს თვეს მაღაროებში, მერე კი არხეინად გაფრინდით სადაც გენებოთ!.. ოღონდ ფიზიკურად ვარგისი უნდა იყოთ.

— ეს როგორ, ვარგისი? — შეეკითხა სტეპკო.

— გზის ფასი ხომ უნდა აანაზღაუროთ. ის კი, ვინც ვერ შესძლებს...

— შევძლებთ! — უთხრა ომარმა. — მადლობა საფრანგეთის მთავრობას, რომ ხელი შეგვიწყო.

— მთავრობამ კი არა, მაღაროს მებატრონებმა, — გაუსწორა წარმომადგენელმა, — მუშა ხელი სჭირდებათ.

— ჩვენ?! — პირველად მხიარულად გაელიმა ტოგოს.

— ჰო... მაინცა და მაინც თქვენ კი არა, საერთოდ მუშა ხელი, რომლებსაც მებატრონებს რომ შეეძლოთ, უფასოდაც კი ამუშავებენ. — აუხსნა ბიჭების მიუხევედრელობით ცოტა გაღიზიანებულია წარმომადგენელმა, რომელიც, რაც არ უნდა იყოს, სოციალ-დემოკრატი იყო.

— ეს ყველგან ასეა, სადაც კი კერძო ინიციატივაა? — გამეცინა მე, რადგან გამახსენდა. შალიკოსთან უფასოდ რომ ვმუშაობდი ტრაქტორისტად.

— ძალიან კარგია, რომ გესმით, ვერ ვიტან, როცა ჯერ კიდევ არ იციან არა-
ჯერი და წინასწარ ტირიან ხოლმე.

— არა, ჩვენ მაგისტანები არა ვართ!
— თავდაჯერებით დავარწმუნე წარმო-
მადგენელი.

— რა თქმა უნდა! — ერთხმად და-
მიმოწმეს ბიჭებმა.

— თქვენ არც პირველები ხართ და
არც უკანასკნელნი, — ხელი აგვიქნია
წარმომადგენელმა და კარგად ვერ გა-
ვიგე ამით რის თქმა უნდოდა.

აბრის მიხედვით ეს იყო რომელიღაც
ფრანგული სავაჭრო დაწესებულება.
ჩვენ გავიარეთ უკაცრიელი დერეფნები
და შევედით პატარა, კარბოლის მეფის
სუნიტ აყროლებულ მისაღებში და ჩა-
მოვსხედით კედლის გასწვრივ მდგარ
მორყეულ სკამებზე. მტკრიანი, მავთუ-
ლის ბადეაქრული ფანჯარა გადიოდა
კედლებით შემორტყმული ქის მსგავს
ეზოში და ძუნწად ატარებდა ზამთრის
კრიატი დღის შუქს.

წარმომადგენელი მივიდა მოპირდა-
პირე კართან, დააკაუნა და წინასწარ
მომზადებული ღიმილით შევიდა.

ბიჭები ალბათ ღელავდნენ, რადგან
ცმუტავდნენ და სკამებს აჭრიჭინებდ-
ნენ.

— აქურობა ცარიელ ყაზარმას მა-
გონებს, — დადვრემილად წაიბუტბუტა
სტეპკომ.

— მე ფრანგები... უფრო მდიდრები
მეგონენ, — ჩაუბოთო ომარმა და თვი-
თონეე განუმარტა: — ეს უთუოდ მუშე-
ბისთვის იქნება...

კარი გაიღო და დავინახეთ საკმაოდ
ეფექტურ პოზაში მდგარი წარმომად-
გენელი.

— თქვენ ორნი, გაშიშვლდით და შე-
მოდიეთ! — რევოლვერით დაგვიმიზნა
მან საჩვენებელი თითი მე და სტეპკოს
და კარი მიიხურა.

ჩვენ უკუბრუნდით და ვიხსენებდით.

ღიახ, არსებობს ზოგიერთი რამ, რომ-
ლის განსჯა მხოლოდ პირადი გამოც-

დილების შემდეგ შეიძლება. ვერაფერ-
ი ჰუამილმური ლოგიკური ვერაფერი
გამოცდილების გარეშე შესაძლებელია
დასტავს.

ამ შემთხვევაში მე შეხედვლობაში
მაქვს ის მორალური მხარდაჭერა, რო-
ნელიც მისცა ადამს, თავისი მაშაქური
ღირსების შესანარჩუნებლად ლელვის
ღოთოლმა!

მხოლოდ ახლა შეეძლო ნამდვილად
შემეფასებინა ბიბლიური თქმულებების
მთელი ფილოსოფიური სიბრძნე, თუმ-
ცა პატარაობიდანვე დავძვრებოდი ხოლ-
მე ლელვის ხეზე მწიფე ნაყოფის მერ-
კანტილური ძებნით გატაცებული... და
ვერ ვამჩნევდი უფალი ღმერთის მიერ
სპეციალურად ადამისათვის გამოჭრი-
ლი ფართო თვალებს.

ღმერთო დიდებულო... რაოდენ სუ-
ლელი ცყოფილვარ მაშინ... და რაოდენ
ჰკვიანი ვარ ახლა!... აღშფოთებისაგან
გვანკალბე კიდევ... მისაღებ ოთახში
საშინლად ცივა.

ახლა, დედიშობილა უნდა გავემართო
ექიმის კაბინეტისაკენ, შევიდე და აღ-
მოვჩნდე ვარგისი ვილადა შახტის
მფლობელისათვის... ნაცვლად იმისა,
რომ მე თვითონ გამოვსულიყავი ექიმი
ჩემს სამშობლოში? გონივრულია, არ
უნდა ლაპარაკი!

სტეპკო, ჩვეულებისამებრ უკან გა-
მოწყდა და ასე გავსწიეთ ჩვენ ექიმის
კაბინეტისაკენ.

ჭერიდან ჩამოშვებული ნათურა ანა-
თებდა მაგიდასთან მჯდომ ჩია მოხუცის
ფარდისფერად მოტვლებილ თავს, სკამ-
ზე გაშხლართული წარმომადგენლის ქა-
ღარანარეე ხშირ თმას, ინსტრუმენტ-
ბიან მინის კარადას და ზეწარგადაფა-
რებულ დივანს.

ექიმი თავისი ასაკისათვის მოულოდ-
ნელი სიმსუბუქით წამოხტა, მომიახ-
ლოვდა და გასინჯვა დამიწყო.

თვლები, ფართოდ გაღებული პირი,
ილიებქვეშ, საზარდული... სწორედ
ამასვე უსინჯავდა ხოლმე ძია მიტო
ყიდვისას ცხენებს.

განსხვავება მხოლოდ ერთი იყო —

ძია მიტოს არ შეეძლო ასე მოურიდებლად ეტრიალებინა ცხენი, როგორც ამას მე ფრანგი ექიმი მიკეთებდა.

მე სიმთვლილი კი გამიჩნდა მის მიმართ... მაგრამ, არსებითად იგი საკმაოდ სიმპათიური მოხუცი აღმოჩნდა.

ბოლოს ექიმმა ბეჭებზე ხელები და მარტყა და ფრანგულად რაღაცა მკითხა, და როცა ვერ გავიგე, თურქულზე გადავიდა.

— მოჭიდავე ხარ?

— არა.

— მოკრივე?

— არა. ფეხბურთელი.

— მეც ვიყავი ფეხბურთელი, — გაუბრწყინდა თვალები, — მარჯვენა გარემარბი უნივერსიტეტის გუნდში.

— ეს კარგი ფეხბურთელია!.. — საკმაოდ უტაქტოდ უთხრა სტეპკომ.

— მეც კარგი ფეხბურთელი ვიყავი!..

— იწყინა მოხუცმა ექიმმა.

— არა... მე სწავლა 'მინდა, — ეთქვი მე. — სამედიცინო ფაკულტეტის მესამე კურსზე უნდა გადავსულიყავი.

— ჰო! — დაადანტურა სტეპკომ.

ექიმმა კვლავ თავით-ფეხებამდე ამათვლიერ-ჩამათვლიერა, შემდეგ მიუბრუნდა წარმომადგენელს და ფრანგულად რაღაცა პკითხა. წარმომადგენელმა ნაწყვეტ-ნაწყვეტ დაუწყო პასუხი, რადგან სიტყვებს ეძებდა.

ექიმი მამლაყინწასავით დაჰყურებდა წარმომადგენელს და ელოდა ვიდრე ის დაამთავრებდა. მერე კი აფეთქდა გააფთრებული ლანძღვით, თან ხელებს აქნევდა და თვალებს აღმწოთებით ჰერს აპყრობდა.

იმ სიტყვების ნიაღვრიდან, თუმცა ფრანგული არ ვიცოდი, მაგრამ მაინც გავარჩიე — ილიოტი, კრეტინი და ნონსენსი.

ასევე უეცრად ექიმი დაწყნარდა და სტეპკოს გასინჯვას შეუდგა, რომელსაც კიდევ უფრო მეტი მოურიდებლობით აქეთ-იქით ატრიალებდა.

სტეპკო იბღინებოდა, კიმავედა კუნთებს და ცირკის გლადიატორის პო-

ზებს იღებდა, მაგრამ ექიმი სრულიად გულგრილი იყო.

— დაიკუზე! — ბოლოს ფეხებზე დაეშვა ექიმმა.

ყოველგვარ სიტუაციაში ადამიანი მაინც ესთეტი უნდა იყო, მე და წარმომადგენელმა თვალი ავარიდეთ.

— ექიმს ყურადღებას ნუ მიაქცევ, — ქართულად მითხრა წარმომადგენელმა. — მე მგონია, რომ ცოტა წითლებისკენაა.

— ფეხებზეც არა მკიდა!.. — გავბრაზდი მე. — მე ხომ უკვე გამსინჯა, რატომ არ მიშვებს?

— მოითმინე...

სტეპკოს ძირმაგარა ექიმს თვალში არ მოუვიდა. მიუხედავად იმისა, რომ სტეპკო საკმაოდ მოუხერხებელ პოზაში იდგა, ექიმმა სტეპკოს ღუნდულაზე რამდენჯერმე თითი ატაკა და თან წარმომადგენელს უსაყვედურა, რომ ეს ფისტულააო. წარმომადგენელი კი მხოლოდ ხელებს ასავსავებდა, აბა, მე საიდან უნდა მცოდნოდაო.

ბოლოს ექიმმა კარისკენ ხელი მიგვიშვირა და ჩვენ გამოვედით.

მიუხედავად იმისა, რომ არც ისე კარგ გუნებაზე ვიყავი, ღიმილი მაინც ვერ შევიკავე, როცა დავინახე, როგორ მიემართებოდნენ კაბინეტისკენ — ჩხირით გაწოკნილი ყარაჩი, ფეხმოკლე ომარი, და მხრებდაქანებული, მკლავებჩამოყრილი და ფეხებმოღრეცილი ტოვო.

— რაო, რა თქვა ექიმმა ჩემს ძირმაგარაზე? — შემეკითხა სტეპკო, როცა ტანთ იცვამდა.

დაწვრილებით მომიხდა ახსნა, როგორ უნდა განთავისუფლებულიყო ფისტულისაგან.

— არაუშავს, საფრანგეთში მაშინვე გავიკეთებ ოპერაციას, ეს ხომ სერიოზული არ არის?

— რასაკვირველია, არა! სულ იოლია.

— საფრანგეთში ოპერაციაში ფულს გადამახდეინებენ?

— რა თქმა უნდა.

— აფსუს, ეს არ ვიცოდი იქ, ჩვენ-

თან... თორემ მუქთად გავიკეთებდი, ვიდრე წამოვიდოდი...

— შენ ხომ წამოსვლაც მუქთი გქონდა! — გაღიზიანებული აღრიინდი მისა ყველაფერ მუქთისადმი პათოლოგიური ერთგულებით.

როგორც იქნა, კაბინეტიდან გამოვიდნენ ომარი და ტოგო, ორივე აწითლებული და დაღვრემილი.

— როგორ არის საქმე? — ჰკითხა სტეპკომ.

მაგრამ შარვლების ჩაცმით ძალზე გართულმა ბიჭებმა ვერ გაიგეს.

— რა მოხდა? — ხმამაღლა ვკითხე მე.

— ამას ჰკითხე. — ომარმა ტოგოზე მიმითითა.

— რატომ მე? — აღრიინდა ტოგო.

კაბინეტიდან ქაღალდების ფრიალით წარმომადგენელი გამოვიდა, განრისხებით შემოგვხვდა, ფანჯარასთან მივიდა და საბუთების ცალ-ცალკე დალაგება დაიწყო, ერთის, მეორისა, მესამის...

— ეს სამი კაცის ქაღალდებია... მეოთხისა? — სადღაც ქვევით, თითქოს მუცლის სიღრმეში ჩავარდნილი ხმით იკითხა გაფითრებულმა სტეპკომ.

— რაო, საქონელი უვარგისი აღმოჩნდა? — მივმართე წარმომადგენელს.

— რომელი საქონელი? — მკითხა წარმომადგენელმა და თან კოხტად დაეცია ქაღალდები პიჯაკის ჯიბეში ჩაიდო.

— იაფი მუშა ხელი-მეთქი.

— თქვენ რა გიჭირთ, აი, მეორე წყვილი კი... — დამანჯა წარმომადგენელი.

— მადლობა ღმერთს!... — თავისუფლად ამოისუნთქა სტეპკომ.

ომარი და ტოგო გულმოდგინედ იკრავდნენ ფეხსაცმლის ყათნებს.

მე წარმომადგენელს მივეუხლოვდი.

— გვითხარით, რაშეა საქმე, ბავშვები ხომ არა ვართ! *

— კაი ბავშვები ხართ, მე და ჩემმა ღმერთმა... თუმცა, არსებითად იმისი რა ბრალია!... უპ, დასწყევლოს ღმერთ-

მა!... — უცაყოფილოდ გაიქნია თავი წარმომადგენელმა.

— ბატონო კოლა, — გაღიზიანებული ჩურჩულზე, — ყოველ შემთხვევაში, ხომ შეგიძლიათ მე მითხრათ!

წარმომადგენელი ერთი პირობა შეყოყმანდა, მერე აჩურჩულდა, მაგრამ ისე ხმამაღლა, რომ ას მეტრზე გაიგონებდით.

— ერთერთ მათგანს ძალიან აშკარა ფორმა აქვს მეგვიდრობითი... დაავადებისა. ეჭმის არ უნდა ხელი მოუწეროს საფრანგეთში შესვლის ქაღალდზე.

— ღმერთო ჩემო!... — მხოლოდ ამის თქმალა შეეძლო.

რასაკვირველია, ბიჭებმაც ყველაფერი ისევე გაიგონეს, როგორც მე.

— თქვენ სასტუმროში წადით და იქ დამიცადეთ. მე შევეცდები დავითანხმო ექიმი. — მშრალად გვიბრძანა წარმომადგენელმა.

ჩვენ უხმოდ გავემართეთ გასასვლელისკენ.

გზაზე თავს ვიწყევლიდი ჩემ უტაქტო ენამახვილობაზე, საქონლის უვარგისობა რომ ვთქვი, მაგრამ, აბა, საიდან მეცოდინებოდა, რომ ეს ასეთ სერიოზულ ხასიათს მიიღებდა.

ქუჩაში ისე მივიდიოდით, თითქოს მიცვალებულს ვაცილებდით, ალთა-ბა-ლთად, თავჩაქინდრულები. მარტო სტეპკო, აშკარა სიამოვნებით იტყუებოდა მალაზიების ვიტრინებში და დრო და დრო ელიშებოდა.

ომარმა მალულად ჩამომწია სახელო და ჩვენ ცოტა ჩამოვრჩით.

— შეამჩნიე ტოგოს მთელ ტანზე წერილი ხორკლები... — დაიწყო მან.

— თავი დამანებე, ერთი!... — მე ფეხი ავაჩქარე და სტეპკოს წამოვეწე.

— რა ზორბად გამოვიდა!... — თქვა სტეპკომ. — ჯერ კი მეგონა, რომ მე არ მიშვებდნენ აი, იმ ჩემი, რა ჰქვია... ფისტულის გამო.

— ჰო...

— შენ განა არ შეამჩნიე ტოგოს მთელ სხეულზე წერილი ხორკლები?..

— ეს შენ ვინ გითხრა?

— მე თვითონ დავინახე!

— მე გეკითხები, ეგ ვინ გითხრა—მეთქი!

— ომარმა...

— გარეწარია... ის შობელქაღლი?

— რატომ?

— ტოგოს ტანზე ჩვეულებრივი ხორკლები აქვს... აი, ომარს კი, თუ მაგაზე მიღება საჭმე, ყურები გამუდმებით ბამბებით აქვს გამოტენილი, ცხვირი გაწითლებული... და ცალი ფეხი მოკლე... მედიცინაში ცოტა რამ მაინც გამეგება...

— მართლაც რომ გარეწარია! — თავისებურად დაასკვნა სტეპკომ.

სრული ერთი საათის შემდეგ, როცა წარმომადგენელი სასტუმროში მოვიდა, ჩემი ვარაუდი გამართლდა.

— ყველაფერი რიგზეა!.. — მხიარულად თქვა წარმომადგენელმა, — ოთხივე ხელშეკრულება ხელმოწერილია.

წარმომადგენელმა პიჯაკის ჯიბიდან სანი ხელშეკრულება ამოიღო და საკუთოდ დიდხანს ეძებდა მეოთხეს, რომელიც შარვლის ჯიბეში აღმოაჩნდა — ეს ომარის ხელშეკრულება იყო.

და მაინც, საბოლოო იჭვი კიდევ სხვა რამემ გაფანტა, — წარმომადგენელმა ომარი გვერდით გაიხმო და ჩასჩურჩულა, — რომ მალარიჩი შენზეაო.

მე და სტეპკომ ერთმანეთს გადავხედეთ. ყველაფერი გასაგები იყო.

საცოდავ ტოგოს კი აზრადაც არ მოსდიოდა, რა მოვლენების ცენტრში იყო. საერთოდ, ჯერ მოცუბდა მისი ყველაფრისადმი აბსოლუტური გულგრილობა, მაგრამ მერე მივხვდი, რაში იყო საჭმე. — ერთად-ერთი, რასაც ახლა ტოგო განიცდიდა, ეს იყო მისი საფრანგეთში წასვლის პერსპექტივა თავისი ირაზის გარეშე, რომელიც, ყველაფრის მიუხედავად, მაინც უყვარდა.

— ხვალ მოვათავებ ზოგიერთ ფორმალბას და მარსელში მიმავალი პირველივე გემით გავისტუმრებთ! — საზეიმოდ წარმოთქვა წარმომადგენელმა...

— ვაშა!... — წამოსცდა სტეპკოს.

— ახლა კი წავიდეთ, წავიქეიფდეთ! — შევთავაზე უზომოდ გაბრალებულმა, რომ ტოგო არაფერ შეტყობოდა.

— მალარიჩი ჩვენზეა! — ჩაუტრა თვალი ომარმა თავის თანამოზიარე წარმომადგენელს.

— ჰო... საერთოდ, რა თქმა უნდა... ასეთი წესია... — მორიდებულად დავვეთანხმე წარმომადგენელი.

ლამე გვიანობამდე ვიქეიფეთ, თუ შეიძლება ქეიფი ვუწოდოთ ისეთ სმას, როცა ანისულის ამღვრელი არაყი კარგავს ყოველგვარ სიმაგრეს და წყალივით ისმება, როცა სკამი, რომელზეც ზიხარ, გაუხედნავი ცხენივით შენს ჩამოგდებას ცდილობს და ხელჩასავლებიც არაფერია, რადგან ირგვლივ ყველაფერი ქანაობს — მაგიდა, კედლები, შენს წინ მჯდომი ხალხი... და არ ვიცი, როდის და როგორ დაბრუნდები სასტუმროში.

დილით, საშინელი თავის ტკივილით დაწყვეტილები შევუდექით ჩვენი დარჩენილი ფულის თელას. თანხა აღმოგვაჩნდა იმაზე ნაკლები, რასაც მე და ტოგო ვვარაუდობდით. ომარს კი სრულებით არა ჰქონდა.

— მე გზაში ამომაცალეს... — კენესით აღმოხდა მას, და პირველად შემომხედა თვალებში საცოდავად, ავადმყოფი ძალღივით.

— ბევრი წაიღეს?

— სულ, რაც მქონდა!... ვილაცა მთვრალემა... მეხვეოდენ, დასაღვეად მეპატიებოდნენ და მერე ერთბაშად გაქრნენ.

— — ფუი, შე გაგრიავ, შენა! ეგ ზომი ჯიბგირების ჩვეულებრივი ფანდია...

— არამზადებო, მარტო დამტოვეთ ამხანაგი!...

— მეც მარტო დაებრუნდი, — ტრახახით ჩაუერთო სტეპკომ.

— არა უშავს, მე და ტოგოს ცოტაოდენი დავგრა, — დაუწყევ დამედიდება ომარს. — როგორც იქნება, გემაღლე თავს გავიტანთ.

— იმის შემდეგ, რაც რესტორანში ანგარიში გავასწორეთ, მე გადავითვა-

ლე... და ოცდათორმეტი ღირა მქონდა დარჩენილი... ახლა კი მხოლოდ ოცი მაქვს! — პირველად აღაპარაკდა ტოგო.

— აბა, რა გეხსოვება, როცა ფეხზე ჰქონდეს იდეები! — გაიცინა სტეპკომ.

— მე მახსოვს! — ჭიუტად გაიმეორა ტოგომ.

— ჩვენ ორივეს ორმოცდახუთი ღირა გვაქვს, თან სასტუმროში ერთი კვირისა წინასწარ გვაქვს გადასახდელი. — დაეწიყე დაანგარიშება.

— არაუჭირს, — თქვა სტეპკომ. — ჩვენ მალე წავალთ.

— წავიდეთ, მე ვიცი, „პახმელიას“ რა მოუხდება... — ეთქვა მე.

— წავიდეთ... — მაშინვე დაგვეთანხმდა სტეპკომ.

საექიმო შემოწმების შემდეგ გავიდა მთელი ერთი კვირა და ჩვენ ისევ სტამბულში ვართ. გვაკლია რაღაცა ქაღალდები, რომლებიც წარმომადგენელმა უნდა გვიშოვოს... მაგრამ თვითონ ის არსადა ჩანს.

დღეს შუადღისას კვლავ უნდა გადავიხადოთ ოთახის ქირა, ჩვენ კი ორი დღეა პირში ლეკმა არ ჩავსვლია. ვუყურებ ტოგოსა და ომარს და მიკვირს, როგორ ჩამოხმნენ ამ ორ დღეში. ალბათ ეს მაინც უფრო განცდების ბრალია, ვიდრე შიმშილისა.

შშვენიერად გამოიყურება სტეპკომ, იმიტომ, რომ ის დიდის ქართველთა მონასტერში საღაც სამოწყალოდ აკმევენ.

მეპატრონემ ორი დღე-ღამე მაინც დაგვაცალა, რომ გადაგვებადა ნომრის ქირა, დღეს კი სასტუმროდან გამოგვავლო. ამასწინათ ქუჩაში რომ გამოგვყარა, იმისაგან განსხვავებით, ამჯერად მხოლოდ სინანულით გვიღიმოდა და ხელებს ასავსავებდა, რითაც გვაგებინებდა, რომ ძალიან ვწუხვარ, მაგრამ რაკი ფული არა გაქვითო...

ჩვენც არა ნაკლები თავაზიანობით

გამოვეთხოვეთ, ბოდიში მოვეუხადეთ, რომ ორი დღის საფასურე ვერ გადავუხადეთ.

ამ სამდღენახევარში მხოლოდ საღამოს ვკამეთ ცოტა, როცა სასტუმროს მსახურმა მოგვითანა ვიდაცის ნომერში დატოვებული ცოტა გამამარი ერთი ბლითისებური პური.

— აფსუს, რომ შუაში ამოდენა ნახვრეტი აქვს, — ვიხუმრე მე, მაგრამ ტოგომ და ომარმა ეს სრულიად სერიოზულად მიიღეს.

როცა სასტუმროს ეტოვებდით, ტოგო ძალიან დიდხანს იყურებოდა დერეფნის სიღრმეში, იმ ოთახისკენ, სადაც ირაზი „ცხოვრობდა“, მერე კა მოლუშული გამოგვყავა.

ჩვენ წარმომადგენლის ძებნას შევეუდეთ, მაგრამ ის თითქოს ცამ ჩაყლაპაო.

მოხუცმა ფეხსაცმელების მკერავმა, რომელმაც გვიდან წამოგვიყვანა, უფლება მოგვცა მის სახელოსნოში ცოტა დაგვესვენა. მას თვითონ უკვირდა, წარმომადგენელი ამდენ ხანს რომ არ ჩანდა.

სტეპკომ მონასტერში წავიდა, ჩვენ სამნი კი ვისხედით სახელოსნოში და დავცქეროდით მოხუცის ლაზათიან მუშაობას.

— ადრე მე ხუთი ზელოსანი მყავდა, — მწარედ გვითხრა მან, — ახლა კი მარტო მეც არა მყოფნის სამუშაო. ამ საზღვარგარეთულმა ფირმებმა აავსეს ფეხსაცმლით ყველა მაღაზია და ისე იაფად ყიდიან, რომ მათ შეეკეთებას აზრი აღარა აქვს.

ტოგო მიუტრიალდა კვამლიან ღუმელს და მოწესრიგება დაუწყო, ომარმა კი ცოცხი აიღო და სახელოსნოს დაგვას შეუდგა. ზელოსანი ამჟამად კმაყოფილი იყო.

უსაქმოდ მარტო მე ვიჯექი, და ცოტა არ იყოს, უხერხულად ვგრძნობდი თავს.

— გინდათ, აბრას გაგიახლებთ? — ვკითხე მოხუცს. — ოღონდ საღებავები და ფუნჯი მიშოვეთ.

— რაო, შენ ეს საქმე იცი? — უნდობლად მკითხა მოხუცმა.

ტოგომ და ომარმა, როგორც კი შეეძლოთ, დაარწმუნეს მეპატრონე, რომ მე ამ საქმის სწორუპოვარი ოსტატი ვარ.

გახარებული მოხუცი საღებავების საშოვნელად წავიდა. ჩვენ კი ამ ხნის განმავლობაში დიდი წვალებით, რადგან თავბრუ გვეხვეოდა, მოვუშვით დაქანებული ქანჭიკები, რომლებითაც აბრა ქუჩის პერპენდიკულარულად გამოჩრილ რკინის ლერძზე იყო მიკრული.

მოხუცმა მოიტანა ნაირნაირი საღებავების მთელი გროვა და რამდენიმე ფუნჯი. გაჩაღდა მუშაობა... მაგრამ საღებავები ვერა და ვერ ჩერდებოდა ქვარტილიან, გაზეთილ აბრაზე და ქუჩიან ლაქებად იღლანებოდა.

მოხუცმა უკვე რაღაც აღმაცერად დამიწყო ყურება.

— სკიპიდარი მიშოვეთ! — თითქმის ვუბრაძანე მოხუცს.

— რაო, ყველაფერი უნდა ჩამორეცხო? — შეეშინდა მოხუცს.

— რასაკვირველია!... და ათჯერ უკეთეს აბრას დაგიხატავ!

— თქვენ ალბათ ჭერ არაფერი გიჰამიათ, — განიმსჯელა ჩვენს მიმართ პატივისცემით მოხუცი. — პური და ყველი მაქვს... ეს ჭერჭერობით, მერე კი...

ეს „მერე“ ჩემი მუშაობის ხარისხზე იყო დამოკიდებული.

— ჭერ ესეც საკმარისია, — თავდაჭერებულმა ვუპასუხე.

სალამო ხანს, როცა სტეპკო დაბრუნდა, აბრა ორივე მხარეს უკვე გასუფთავებული, დაგრუნტული და კაშკაშა ყვითელფრად იყო შეღებილი.

— არაუშავს... ფეხაცმელები რატომ არ დაახატე? — იკითხა სტეპკომ.

— ტუტუცო, ჭერ ფონი უნდა გაშრეს, რომ ზედ დაიხატოს. — შეეპასუხა ტოგო, რომელიც რაც არ უნდა გაგვეტეზინა, ყოველთვის ახერხებდა სახის მოთუთხნას. ახლა მას ცხვირის

წვერი ჰქონდა ყვითელი, რაც, რატომღაც, ძალზე ახარებდა ომარს.

— ფონი ხვალამდე გაშვებოდა, ეტყვი მე.

— ნუ აჩქარდები. ვიდრე მაგას დაამთავრებ, ჩვენ ღამის გასათევი ადგილი გვექნება. — მითხრა სტეპკომ.

— და საკმელი! — აღშფოთებით დუმატა ტოგომ, ცოტა ნაწყენმა იმით, რომ სტეპკო საკმელად ბერებთან დდიოდა.

— მთელი დღე შენ იქ რას უზიხარ? — შეეკითხა ომარი.

— იქ, ბიბლიოთეკაში წიგნების ჩაწერაში ვესმარები... აღწერა აქვთ და... ბიბლიოთეკარი მოხუცია და ცუდად ხედავს.

— განა რა?! ჩვენ კი ვერ დავეხმარებით? — ჩაიკინა ომარმა. — ბოლოს და ბოლოს რაღა მარტო შენ უნდა გაჰამონ?

— კი, ბატონო, მიბრძანდით... თუმცა, ისიც კი უჭირთ, რომ მე მაჰამონ... — უგულოდ დათანხმდა სტეპკო. — და, გარდა ამისა, დღეიდან ხომ თქვენც გექნებათ საკმელი!

— აი, ის სამი დღე რომ არაფერი გვიჰამია? — საყვედურით უთხრა ტოგომ.

— აბა, თქვენ რა შეგემატებოდით, მეც რომ მშვიერი ვყოფილიყავი? — გაიავიჭრა სტეპკომ.

— მართალია! — დაეუდასტურე, თუმცა პირიქით ვფიქრობდი.

— ეჰ, ეს ყოველთვის შენ გიცავს ხოლმე... — ანიშნა ჩემზე ომარმა, მერე დაუფარავი სიძულვილით კბილებში გამოსცრა: — ნუ გეშინია, ჩვენ არ წავალთ ბერებთან და არ გაგიფუქებთ იქ საქმეს.

— მათხოვრები კი არა ვართ! — დუმატა ტოგომ.

სტეპკოს მხოლოდ ჩაეცინა.

მესამე დღეს სტეპკო, როგორც ყოველთვის, დილიდანვე წავიდა. მე, ტოგომ და ომარმა კი სამხატვრო გამოფენის საზეიმო გახსნისათვის მზადება დავიწყეთ.

რა თქმა უნდა, ყველაფერი ასე უბრალოდ არ მოხდა — ამას წინ უძღოდა ჩემი დაძაბული შემოქმედებითი ძიება... ჟურნალისა, რომელშიც ფეხსაცმელების რეკლამა იყო და საიდანაც გადმოვიღე ხელოვნების ეს განუმეორებელი ნიმუში.

მართლაც და, სურათი... ესე იგი, აბრა, შესანიშნავი გამოვიდა. იგი მთელი ერთი კილომეტრის მანძილზე იპყრობდა ყურადღებას ფერთა — ყვითელის, წითელის, მწვანის, შავის და თეთრის საოცარი შეხამებით.

კიდევ კარგი, რომ „ახალი“ და ნინა „თბილისში“ არიან, თორემ იფიქრებდნენ, რომ მწვანე ფერის დალტონიზმი მჭირს, რასაც ოდესღაც ბრალად ვდებდით საშას.

ეცდილობდი თავიდან მომეშორებინა ეს მოგონებები, რომლებაც უკვე არა ერთხელ მაყენებდნენ ყრუ, წმინდა ფიზიკურ ტკივილს.

არავისთვის, და განსაკუთრებით ჩემთვის არ არის საჭირო წარსული. აგერ, შეხედე, როგორ ლივლავენს და ბრწყინავს ათინათი შენს მიერ დახატულ ფეხსაცმელებზე... ანდა ის ქალის ფეხი, აბრეშუმის ისრიალი წინდა რომ აცვია... ან კიდევ აი ის, სმოკინგის შარვლის გადანაკეცი...

და გარდა ამისა, ეს ყველაფერი ხომ დროებითია... და მე კვლავ გავხდები ჩემი ბედის პატრონი.

„ვერნისაჲზე“, ესე იგი, აბრის თავის ადგილზე ჩამოკიდების საყურებლად მოვიდნენ მეზობლები, სამკერვალო და წყალსადენის სახელოსნოების მეპატრონეები. მათი ხელოსნობი და მუშები კი ისე, რომ მეპატრონეებს არ შეეშინათ, წამით გამოჩნდებოდნენ ხოლმე კარებში, შეხედავდნენ და ქრებოდნენ.

— კიდევ რომ არ გინდოდეს ფეხსაცმელის შეკეთება, აბრა მაინც გაიძულებს! — თქვა წყალსადენის სახელოსნოს მეპატრონემ.

— ალაპის წყალობით შენი საქმეები ახლა კარგად წავა! — მხარზე ხელი

დაარტყა ჩვენს მოხუცს სამკერვალო სახელოსნოს მეპატრონემ, რომლის ჩათქვირებული შესახედლობით დასკვნით, რომ მას საქმეები ყოველ შემთხვევაში ცუდად არა ჰქონდა.

— არასოდეს არა მქონია ასეთი ლამაზი აბრა! — გულწრფელად გამოტყდა ჩვენი მოხუცი.

როგორც ყველა შემოქმედი, რომელთა ტალანტს ნამდვილი მცოდნენი მაღალ შეფასებას აძლევენ, მეც მორიდებულად ვიღიმებოდი.

მერე გახარებულმა მოხუცმა ერთმანეთს მიადგა ოთხი სახარაზო მაგიდა, გადააფარა გაზეთები და შემწვარი ცხვრის ხორცი, ყველითა და არყით რალაცა ბანკეტის მსგავსი მოგვიწყო.

— ჭერჭერობით შეგიძლიათ ღამე ჩემთან ათოთ... ღუმელიც დაანთოთ... ოღონდ, შუქი ჩააქრეთ ხოლმე, და ნუ იხმაურებთ, რომ პოლიციამ არ გაიგოს.

— გამდლობთ.

— დიდად გამდლობთ!

ჩვენი ქეიფი დასასრულს რომ უახლოვდებოდა, მოულოდნელად გამოჩნდა წარმომადგენელი. მოიბოდიშა, რომ ვერ გვაცნობდა თავის სასწრაფო გამგზავრება და მითხრა, რომ ხვალ ჩამასესხებდა მთელ ჩემს ვალს.

— რა გეჩქარებათ. — მორიდებულად ვუთხარი მე. ალბათ დაღუპული არყისა და კარგი გუნებ-განწყობილების გავლენით.

— როგორ არ მეჩქარება. როცა ხვალ თქვენ მარსელში მიემგზავრებით!

ეს ძალზე მოულოდნელი და სასიხარულო იყო.

— თუ გინდათ, დღეს საღამოსვე წაგიყვანთ გემზე. სტეპკო სადღაა?

— იქ არის, მონასტერში, ბიბლიოთეკაში ეხმარება.

— ვითომ რაო? — გაიკვირვა წარმომადგენელმა. — ერთი სიტყვით, თუ გინდათ, გამოიარეთ კაფეში, რომელიც თქვენი ყოფილი სასტუმროს პირდაპირაა. მაგრამ არა უგვიანეს საღამოს რვა საათისა. ან მე გამოვივლით

ხვალ დილის შვიდ სათზე. სჯობია, რასაკვირველია, დღესვე.

— რა თქმა უნდა! — ერთხმად დავეთანხმეთ ჩვენ.

ახლა საჭირო იყო გვეპოვა სტეპკო და მერე სალამომდე გვეცადა.

როდესაც მონასტერთან მივედით, მის მაღალსა და მკიდროდ დაკეტილ კართან კვლავინდებურად იდგა მათხოვარი ქალი და გვერდით ედგა ძონძეში გახვეული ბიჭუნა.

ქალმა გვიცნო და მოგვესალმა. ჩვენ მოვუბოდიშეთ, რომ ამჟამად ვერაფრით დავეხმარებოდით და მერე შევეკითხეთ — ჩვენი ამხანაგი უკვე წავიდა თუ არაო. მან გვიპასუხა, რომ არც მოსულაო... და საერთოდ ის აქ არ ყოფილა მას შემდეგ, რაც თქვენ ყველანი ერთად იყავითო.

ქალს ეწყინა კიდევ, ჩვენ მას რომ არ დავეუჭერეთ.

— თქვენ იმ დაბალზე, გრძელსახიანზე შეკითხებით, არა?

— დიახ.

— სხვა შესასვლელი აქ არ არის, მე კი უთენია მოვედი, — და სრულიად უადგილოდ დაუმატა: — ღმერთმა დიდხანს აცოცხლოს ესენი! — თუ არა ეს ღვთისნიერი ხალხი, მე და ჩემი ბიჭი აქამდე შიმშილით დავიხოცებოდით!

ჩვენი უარყოფითი შეხედულება ბერების მიმართ მყისვე 180 გრადუსით შეტრიალდა, დადებითი გავცინა.

მაგრამ, მამ სად იკარგებოდა, და რითი იკვებებოდა სტეპკო?

დაბნეულები ვიდექით და ტანჯვით ვცდილობდით ამოგვეხსნა ეს ამოცანა.

— მე ვიცი! — ერთხმად გავნათდა გონება ტოგოს. — სტეპკომ თორმეტი ლირა მომპარა, როცა სასტუმროში მთვრალეები დავბრუნდით!

— შენც მოგპარა? — მომიბრუნდა ომარი. — რამდენი?

— უფრო მეტი, ვიდრე ტოგოს, თუ არ ვცდები...

ზიზღისა და სიბრაზის გამო მაზიდებდა. მზად ვიყავი მომეკლა სტეპკო, ოღონდ ქურდობისათვის კი არა, არამედ

იმიტომ, რომ, როცა ჩვენ მშვიდობით დავდიოდით, ის გულდაშვებულად ივსებდა მუცელს.

— რა მოხერხებულად... — ტოგოს მღელვარებისაგან ვერ ეპოვა საჭირო სიტყვა, — რა მამაძაღურად...

— ნაწლავებს დავაყრევინებ. — აშინდა ომარი. — უნდა ეპოვოთ!

ჩვენ წავედით სტეპკოს საძებნელად იაფფასიან სასადილოში და სამიკიტნოებში, სადაც კი როდისმე ვყოფილყავით. მაგრამ ვერსად ვერა ვნახეთ. შემდეგ დავეუწყეთ ძებნა უკეთეს რესტორნებში, მაგრამ კვლავ უშედეგოდ. ბინდებოდა და თანდათან ნათდებოდნენ ჭერ მკრთალად მოციმციმე ელექტრორეკლამები.

— ჭერ ვახშომობის დრო არ არის და ალბათ კინოში ან კაფეში ბრძანდება.

ბიჭები დამეთანხმნენ და ყველა კაფეს ჩამოვლა დაეიწყეთ.

— შეხედეთ, აგერ სადა ზის! — ომარი აკანკალებული თითით მიგვანიშნა ერთი დიდი კაფეს სიღრმისკენ, მერე იქითკენ გაექანა, მაგრამ მოვასწარი მოსი შეჩერება.

— გამიშვი, რას მიჭერ!...

— გაუშვი, დაუძახოს! — ამიხსნა ტოგომ.

— არა!... თუნდაც დაუძახოს, ის მაინც არ გამოვა. და თანაც, აქ, ხალხის წინაშე ხომ ვერ დავეუწყებთ ცემას.

— რაო, კიდევ გინდა წაექომაგო? — სიბრაზით მკითხა ომარმა.

— არა, ბატონო!... ვუთვალთვალოთ... ცემით კი, ჩვენთან სახელოსნოში ვცემოთ, როცა მოხუცი შინ წავა.

ბიჭები უხმოდ დამთანხმდნენ.

კაფეს კუთხეს შემოვუარეთ და ნაკლებხალხიანი, გვერდითი ქუჩის ვიტრინიდან დავეუწყეთ სტეპკოს თვალთვალი.

მეტისმეტად სასაცილო და მიაშიტები იყვნენ მაძებრების როლში შესული ტოგო და ომარი, ისინი ისეთი სიფრთხილით და იმავე დროს ისე მაღულად იყურებოდნენ კაფეში, რომ მათი სტრატეგიის დამნახველი სტამბულის

ყოველი პოლიტიკელი უსათუოდ შეიპყრობდა მათ, როგორც დანაშაულის ჩასადენად მომზადებულ პირებს.

სტეპკო კაფეს მთლად სიღრმეში, რბილ სავარძელში იჯდა და დაუღეწრად ფურცლავდა რომელიღაც ილუსტრირებულ ჟურნალს. მის წინ მდგარი ჩანახევრებული კიჭა ადასტურებდა, რომ იგი ჯერ კიდევ არ აპირებდა წამოსვლას.

კაფეში შესასვლელი კარი ზედ კუთხეში იყო და ჩვენ შეგვეძლო გადაესულაყავით გვერდითი ქუჩის ჩაბნელებულ ნაწილში და იქიდან დაედარაჩებოდით მის გამოსვლას.

ღრო იქიმებოდა ისევე უსასრულოდ, რა უსასრულო ბრაზიც გვექონდა სტეპკოს მიმართ. ერთერთი ჩვენგანი კაფესთან მიდიოდა და ამოწმებდა ხოლმე, სტეპკო იქ იყო თუ არა.

როგორც იქნა, სტეპკო გამოვიდა, ირგვლივ მიმოიხედა და მთავარ ქუჩას გაჰყვა. მიდიოდა იგი აუჩქარებლად, ეტრანების წინ ჩერდებოდა, და ეტყობოდა ძალიან კმაყოფილი იყო თავის თავით.

ჩვენ დიდ მანძილზე მიედევდით მას და მაინც კინლამ შეგვეჩინა, როდესაც რესტორანთან გაჩერდა და კვლავ ირგვლივ მიმოიხედა. შემდეგ ამაყად, როგორც ეს შეეფერება საკუთარი თავის პატივისმცემელ აღამიანს, დამშვიდებით შიგ შევიდა.

— შინ წავიდეთ. — ეთქვი მე.

— რაო?

— რატომ?

— იმიტომ, რომ არ ვაპირებ აქ ყურყურს მანამდე, ვიდრე ის აქ გამოძლება! თვითონ მობრძანდება... თავისი საკუთარი ფეხით. ანგარიშის დაუყოვნებელი გასწორების სურვილით აღსავსე ბიჭები მაინც დამეთანხმნენ.

სახელოსნო გაჩაზჩაბებული იყო. მოხუცი თავის სამუშაო დაზგას უჭდა და ფეხსაცმელებს აკერებდა. ძალიან გულლიად მიგვიღო რაღაცა გარემოებათა დამთხვევის გამო, მას დღეს ბევრი სამუშაო ჰქონდა.

— ხედავ, რას ნიშნავს კარგი აბრა! — სიხარულით მითხრა მან.

მე დასტურის ნიშნად გავუღიმე. — ნეტარ არიან მორწმუნენი.

სტეპკო დაგვიანებით დაბრუნდა, მაგრამ მოხუცი ჯერ კიდევ მუშაობდა.

მართალია, ჩვენ უკვე ყველაფერზე მოლაპარაკებული ვიყავით, მაგრამ მაინც ერთმანეთს გადავხედეთ იმის ნიშნად, რომ ერთმანეთს კარგად გავუგეთ. მეშინოდა, ომარი თავს ვერ შეიკავებდა, მაგრამ იგი ყველაზე ეშმაკი და გესლიანი აღმოჩნდა.

— აბა, რას გვეტყვი, როგორ მიდის ბერებთან შენი მუშაობა? — თითქმის დედობრივი მზრუნველობით ჰკითხა მან სტეპკოს.

— არაუშავს... ყველა წიგნის ხელახალი აღწერა მიხდება.

— ყოველ შემთხვევაში, კარგად თუ გაქამეს? — არა ნაკლებ მზრუნველობით შეეკითხა ტოგო.

— ჯანდაბას იმ კრიტიკების თავი... სულ ერთხელ, შუადღისას... ერთი თუფში წვენი მომცეს და აი, ასეთი პატარა პურის ნატეხი.

— უ, ის ტუნუბი, ისა! — აღშფოთდა ომარი.

ეს თამაში, ცოტა არ იყოს, მომწონდა.

— აბრა თუ ნახე? — ვკითხე მე.

— მე ხომ გულში საღამოს ვნახე, როცა შრებოდა.

— მე გულებზე იმის შემდეგ, რაც ჩამოვკიდეთ-მეთქი.

— არა... ისე მოვიქანცე იმ დაწყევლილ ბიბლიოთეკაში...

— წყეული ბერები იმდენს გამუშაებენ და შიმშილით გკლავენ. — ომარმა ეს ტირადა ისე გულმართლად წარმოთქვა, რომ სტეპკოს წამებულებით დაელრიჯა სახე.

— ეჰ, მუქთად არავინ არაფერს მოგეცემს, — ნაღვლიანად აღმოხდა მას. მოხუცმა მუშაობა დაამთავრა. ტყავის წინსაფარი მოიხსნა და დაიწყო ხელების ბანა ვედროში, რომელშიც ტყავებს ალბობდა.

— რადგან თქვენ ხვალ მიემგზავრებით, მაშ მე დილას, შეიდისნახევარზე მოვალ, — გვითხრა მან. — როცა კი მოგვივდეთ, ქამეთ, კიდევ ბლომადაა დარჩენილი.

— ჩვენ რა, ხვალ მივდივართ? — იკითხა სტეპკომ.

— იყუჩე! — ვუთხარი ქართულად. — ჩვენ ამას ვატყუებთ.

მოხუცი წავიდა, სტეპკო კი განმარტებას ელოდა, რატომ ვუთხარი იმ კეთილ ადამიანს ტყუილი. გამოსავალი ომარმა იპოვა.

— ჩვენ გალატაში¹ მივდივართ, ბეტყის სახერხ ქარხანაში სამუშაოდ, მანამდე, ვიდრე ბატონი კოლა ჩამოვა.

— მოხუცი რაღად მოატყუეთ? — შეგვეკითხა სტეპკო.

— კოლამ დაუბარა ამას, რომ ესენი არსად გაუშვან...

დანარჩენი სტეპკოს უკვე აღარ აინტერესებდა.

— გამოგყვებით, რომ ვიცოდე სად მოგიხდებათ ცხოვრება.

— განა სამუშაოდ არ წამოხვალ? — ჰკითხა ტოგომ.

— არა, მე ისევ ბერებთან ვიმუშავებ, დასაძინებლად კი თქვენთან მოვალ ხოლმე. აბა მათ ხომ ვერ დაველაღატია-ნებ?

— რა თქმა უნდა. — დაეთანხმა ომარი.

თამაში გრძელდებოდა, მაგრამ ეს იყო თამაში საკუთარ ნერვებზე, რადგან სტეპკო ვერაფერს ხედებოდა.

აქ კიდევ ერთმა აზრმა გამოივლია თავში. კარადიდან გამოვიღე ვეება პური, ცხვრის ხორცი და ყველი. პურს ზორბა ნაჭერი მოვატეხე, ზედ ხორცი და ყველი დავდე და სტეპკოს გავუწოდე.

„აბა, ერთხელ მაინც გამოძეხი ადამიანურად.

— გამაღობ. — თქვა სტეპკომ.

ომარმა და ტოგომ მრისხანე საყვედურით შემომხედეს, მაგრამ მერე მიხედნენ.

— ხედავ, ჩვენ არ დაგვაიწყდოდა — უთხრა ტოგომ.

— მაშ რაღა მეგობრები ვიქნებოდით. — გაიღიმა ომარმა.

სტეპკოს ისე ეჭირა თავი, თითქოს უზომოდ მაღლობელი იყო, გაჭირვებით შეჰმა ხორცი და ყველი, პურს კი არც მიჰკარებია.

— ქამე, ქამე!.. ეგ ალბათ შიმშილის გამო ყელში არ ჩაგდის. აბა, წყალი დააყოლე! — გავუწოდე წყლით სავსე ტოლჩა.

სტეპკომ პურს ღეჰვა დაუწყო და თან აყოლებდა წყალს.

მე ვიგრძენი, რომ უკვე ვეღარ ვიკავევდი თავს.

— ყელში არ ჩამდის... — გამოტენილი პირით თქვა სტეპკომ, — ეს, ალბათ შიმშილმა დამივიწროვა კუჭი.

ყურთან რაღაცამ გამოიზუზუნა. ომარის გაშლილი სილა მკვეთრი გასროლის მსგავსი ხმით სტეპკოს ტუჩებში გატყალაშუნდა და სტეპკო ტაბურეტებიდან გადმოვარდა. იგი მსწრაფლ წამოხტა, მაგრამ ტოგოს ყურში გარტყმამ აკლავ ზურგზე დასცა.

ჩვენ ვიდევით და ველოდით. სტეპკო უეცრად წამოხტა და თავდადუნული კარებისაკენ გაქანდა. ეტაცე კისერში ხელი და ისეთი ძალით გაეისროლე, რომ იგი კვლავ იატაკზე გაიშლართა.

ომარი კართან მივიდა, ჩაეცტა და გასაღები ჯიბეში ჩაიღო.

სტეპკო იატაკზე ეგდო და ალბათ შემდეგი მოქმედების გეგმას სახაევდა.

ჩვენ მის ირგვლივ მოღუშულები და ყურადღებადამახულები ტაბურეტებზე ჩამოვსხედით ისე, როგორც ეს მსჯავრმდებელ მოსამართლეებს შეეფერებათ.

სტეპკო წამოჯდა და ჭუჭყიანი ცხვირსახოცით გასისხლიანებული ცხვირის მოწმენდა დაიწყო.

— რა გინდათ ჩემგან? — თქვა მან და თან მხოლოდ მე შემომცქეროდა.

— მაშ შიმშილისაგან კუჭი დაგივიწროვდა, არა? — შევეკითხე მე.

¹ გალატა — სტამბულის აზიური რაიონია.

— ჰო... მთლად შიმშილისაგან თუ არა, უკმელობისგან მაინც! თქვენ გგონიათ, რომ იქ, ის ჭუნწი ბერები...

— გაჩუმდი, შე გაფუჭებულო!... — ველარ მოითმინა ტოგომ.

— სად დაგივიწროვდა ეგ კუჭი, კაფეში თუ იმ რესტორანში, სადაც ახლა ისაილი? — ყასიდი თანაგრძნობით შეეკითხა ომარს.

— ბიბლიოთეკის ბერმა ღღეს ლიჩანახევარი მომცა. მართალია თქვენთვისაც უნდა გამენაწილებინა... მაგრამ ვიცოდი თქვენ აქ გაქმევდნენ. — იპოვა, როგორც თვითონ ეგონა, სტეპკომ გამოსავალი და უკვე მიიღო ნაწყენი აღმანის შეხედულება. — მომცა, რომ მექამა რამე, იმიტომ, რომ ღღეს მონასტერში...

— მივალრჩობ მე ამ ნაძირალას! — წამოხტა ომარი და თავის მუქარის სისრულეში მოყვანა დაიწყო. მე და ტოგომ სტეპკო ხელიდან გამოვგლიჯეთ. სტეპკომ კისერი დაიზილა, მერე კი ბრაზისაგან ტუჩებმოღრეცილმა ომარსა და ტოგოს თვალი თვალში გაუყარა და პკითხა:

— თქვენ რა... თქვენ რა პრეტენზიები უნდა გქონდეთ ჩემთან?... თქვენ ხომ ჩემზე არასოდეს არც ერთი კაპიკი არ დაგიხარჯავთ!

— შენ მონასტერში ფეხიც არ მიგიღვამს! — მარტო ამის თქმალა შეძლო ომარმა.

— შე გათახსირებულო, რამდენი ამოცალე მაშინ სასტუმროში მთვრალეები რომ დავბრუნდით, თქვი! — მუქარით წამოხტა ტოგო.

თანდათან ფერმოსული სტეპკო კვლავ ფითრდებოდა.

— მე არავისთვის არაფერი არ მომიპარავს!... ღმერთს გეფიცებით!.. დედა არ მომიკედეს!..

სტეპკო მიხვდა, რომ ყველაფერი უკვე საბოლოოდ ამოა იყო და ვედრებით შემომყურებდა.

მე ძალიან ვინანე, რომ თავიდანვე არ გავარტყი, რადგან ახლა უკვე ველარ შევძლებდი.

— მე რამდენილა მომპარე? — შევეკითხე მე.

— ამომიწყდეს ყველა ჩემი წილი, თუ მომეპაროს!... ქუჩაში ვიპოვე ათი ლირა! — როდესაც იგრძნო, რომ ეს სიმართლეს წააგავდა, სტეპკომ გადაწყვიტა ასევე განეგრძო. — თუ ჩემი მოპარული იყოს, დაე, ჩემი სამშობლო...

ალარ მივეცი სიტყვის დამთავრების საშუალება. ვტაცე კისერში ზელი და ისე შეევანჯღრიე, რომ კინაღამ თავი წავაწყვიტე. წელან კი გავიფიქრე, რომ გარტყმას ველარ შევძლებდი. კაცმა წინასწარ არაფერი არ უნდა გადაწყვიტოს.

ჩვენ სტეპკო გაეჩხრიკეთ. გასისხლიანებული ცხვირსახოცის წვერში გამოკრული ოცდაათი ყურუშის მეტი ვერაფერი აღმოვუჩინეთ.

მეორე გაჩხრეკამაც არაფერი მოგვცა, თუმცა ამჯერად ვაიძულეთ მთლად გაშიშვლებულიყო.

— აკი გითხარით, რომ ამ ოცდაათი ყურუშის მეტი არაფერი მამადია-მეთქი... — სიცივისაგან კბილების კაწკაწით საცოდავად მოსთქვამდა სტეპკო.

დასწყევლის ღმერთი, ნუთუ ეს ჩვენზე უფრო ეშმაკია. ამ მომენტში ეს აზრი ყველაზე მეტად მაწვალებდა და თან უკვე მესამედ ვათვლიერებდი მის ფეხსაცემელს, პიჯაკის, შარვლის, ლაბადისა და თეთრეულის ყოველ ნაკერს.

წიგნების წყალობით ხალხი იძენს საუკუნეების განმავლობაში დაგროვილ გამოცდილებებს. ბავშვობაში, როცა გადაკითხული მქონდა ყველა არსებული ლეტექტივი, ვოცნებობდი გყოფილყავი შერლოკ ჰოლმსი, ან ნატბინკერთონი მაინც. აი, ახლა კი გულში ვფიქრობ, რომ არავისი არაფერი არ უნდა შემშურდეს.

სიმართლე რომ ვთქვა, ეს არ იყო წინასწარ ჩაფიქრებული. როცა სტეპკო ჩემსკენ გვერდით იდგა და საცოდავად კბილებს აკაწკაწებდა, რაღაც ინტუიციამ მაიძულა წამომეყვირა: ვიპოვე! სტეპკოს მზერა ვიდრე ჩემზე შე-

ჩერდებოდა, თავის ფეხსაცმელზე გას-
რიალდა.

ფული ან იქ უნდა ჰქონდეს, ან ნამ-
დვილად არა აქვს, გავეთქმე და ფეხ-
საცმელებს მივუბრუნდი.

ახლა უკვე დეტალური გასინჯვის შე-
მდეგ, მარცხენა ფეხსაცმლის სიღრმეში
შევინახე, რომ წინა ნაწილში შიდა ლან-
ჩა ცოტა ამოხედილიყო. ლანჩას პირი
გადავუწიე და დავინახე კონტად ჩაწყო-
ბილი ჩვიდმეტი ლარა.

სტეპკომ გადაწყვიტა, რომ ტიტვლად
ყოფნასა და გათოშვას აზრი აღარა
ჰქონდა და ჩაცმა დაიწყო.

— მე რამდენი მომპარე? — შეეკი-
თხა ტოგო.

სიტყვა „მომპარეს“ გაგონებაზე სტე-
პკოს სახე დაეღრჩა.

— შენი თორმეტი ავიღე.

— ჩემი? — ვკითხე მე.

— ოცი... — მოკრძალებით მიპასუხა
სტეპკომ, რადგან გადაწყვიტა ყოფილი-
ყო მართალი და პატიოსანი.

— მერე, როგორ არა გრცხვენია?
მქურდავ მე, რომელიც ყოველთვის
ყველაფერს გიწილადებ!..

— არც მე დაგტოვებდი მშვიერს, მაგ-
რამ საღ შემეძლო, რომ ესენიც... და
ამიტომ...

რა თქმა უნდა, უსინდისოდ ტყუოდა,
მაგრამ ეს ჩემი თავმოყვარეობისთვის
საღლაც მაინც სასიამოვნო იყო... და
მხოლოდ მერე ვიგრძენი სტეპკოს ასე-
თი ალტრუიზმის მთელი შეუსაბამო-
ბა — მშვიერს არ დამტოვებდა იმ ფუ-
ლით, რომელიც მევე მომპარა?!

მიუხედავად სტეპკოს აღშფოთებუ-
ლი პროტესტისა, რომ ყველაფერში
ხომ პატიოსნად გამოგიტყდიო, ჩვენ
საკმაოდ საფუძვლიანად ამოუწნაყეთ
მას ცხვირ-პირი, თუმცა თავდაპირველი
სიბოროტე შენელებული გვქონდა.

ფალშბორტზე მიყრდნობილი გავც-
ქერი საოცრად მშვიდი ზღვის სწორ
ზედაპირს. უცნაური რამ ხდება, ბაცი
და მუქი ჩრდილები ლივლივებენ, ერ-
თმანეთს ერწყმიან და რაღაცას მაგონე-

ბენ... ჰო, რა თქმა უნდა, ეს ჩვენ კი
არა, პაწაწინტელა სათამაშო გემი მი-
ცურავს მარმარილოს უზარმაზარი მა-
გიდის ზედაპირზე... მთები კი, ჰორი-
ზონტზე მარჯვნივ რომ მოჩანან, ეს მა-
გიდის ნაპირზე მწვანე მაუდის სუფრის
კალთებია შემოკეცილი, რომ პაწაწინ-
ტელა გემი იატაკზე არ დაეცეს.

— გახედე, — ვეუბნები გვერდით
მდგარ ომარს. — ფერთა უმდიდრესი
ნიუანსებით ეს ხომ პირდაპირ მწვანე
მარმარილოა!

— ზღვა, ზღვაა... — შარიანი პედან-
ტის სახით, რომელსაც მხოლოდ ზღვის
მლაშე წყალის დანახვის სურვილი აქვს,
ომარი უხალისოდ გაჰყურებს ზღვას. —
შენ ხედავ ყოველთვის ისეთ რასმე, რა-
საც სხვები ვერ ხედავენ!

— შენ რა, განა ვერ ხედავ?

— ესაოდა, მარმარილოს ზღვააო.
მაშ უსათუოდ რაღაცა უნდა დავინა-
ხო? — დაუფარავი ირონიით მიყურებს
ომარი.

— მაგრამ ხანდახან სახელწოდება
ხომ საოცრად მინიშნებულია ხოლმე.

— თუ ასეა, მაშ შავი ზღვა რატომ არ
იყო შავი?!

— ეჰ, ლოგიკა ზოგიერთებისთვის
ისეთივე სახიფათოა, როგორც ბავშვის
ხელში იარაღი. აბა, კარგად გახედე ამ
ზღვას.

— რას გახედო, ბიჭო?... შენ გირ-
ჩვენია იმ შენს საყვარელ სტეპკოს მი-
ხედო, მთელი დღე იმასთან ზის, იმ აყ-
როლებულ კაიუტაში... ზომ არ ჰგო-
ნია, რომ ის ქალიშვილი შიშველი მას
ყურადღებას?..

— მშვენიერი გოგონაა, მაგრამ პატა-
რია, ბიჭო, თქვესმეტი წლისაა.

— შესახედაობით ოცი წლისას
ჰგავს... თანაც კაი ნაჭერია. მე ვიცი, რა-
ტომ არ გამოდიან ისინი იქიდან —
ბარგს ვერა სტოვებენ. ალბათ ოქრო
აქვთ და იმის შიშით, რომ არ გაქურ-
დონ...

— შენ გგონია, არ არიან ღარიბი ებ-
რაელები?

— რომ ვიცოდე, სადა აქვთ ის ოქრო?!

— რასაკვირველია, მარტოხელა, ორი შვილის პატრონი ქალის გაძარცვაზე უკან არ დაიხევი!

— აბა, ვის გაუგია, რომ ჯერ შვილების რაოდენობა არკვიონ და მერე ძარცვონ? ძარცვავენ იმათ, ვისაც აქვს. მორჩა და გათავდა!

— შენც გამოჩნდი, რალა მძარცველი! შენი შესახებაობის პატრონი ქუჩაში ხელგაწვდილი მოწყალეებს უნდა თხოულობდეს, ანდა, ძველმანებით ვაჭრობდეს.

ჩემი ძმის, შოთას წყალობით, თუმცა იმის შემდეგ საკმაოდ გავიდა, მეძველმანეების მიმართ იდიოსინკრაზია მქონდა განვითარებული.

ომარს უნდოდა რალაც ეპასუხა, მაგრამ, როცა შემამჩნია, რომ მე ნამდვილად გაცოფებული ვიყავი, ჰკუთხა იმარა, რამდენიმე მეტრით განზე გადგა და მოწყენილი სახით დაუწყო ყურება „ზღვას, როგორც ზღვას“.

მე ეჭვი არ მეპარებოდა, რომ იგი შესძლებდა იმის გაკეთებას, რასაც ამბობდა.

ღიახ, ბრწყინვალე საზოგადოებაში გახლდით... ეს პათოლოგიურად ჰკუთხოვდა, საკუთარი თავის ღირსებაში მანიაკალურად დაჯერებული, აბსოლუტურად უბრძოლველი ომარი, სტეპკო მუდამ დაძაბული და დაგეშული ყველაფრის მიმართ, სადაც კი შეიძლება რაიმე გამორჩენა და სარგებლობა.

მარტო ეს ორიც კმაროდა, რომ ჩვენ ჯგუფი ბოროტმოქმედთა და არამზადების ბანდად წოდებულიყო.

აქ კიდევ ამ წყეული აზროვნების ლოგიკამ დამიყენა საკითხი: აბა, მაშ რატომ წარმოვიდგენდით მე და ტოგო? მაგრამ, რადგან მე ვარ ადამიანი, რომელმაც იცის აზრების დაოკება... მყისვე უკუვბრუნე ეს უდროოდ დროს დაბადებული კითხვა.

გემბანს ზემოთ გამოჩნდა ტოგოს თავი, შემდეგ მხრები. თითქმის ვერტიკალური კიბის რიკულბზე ხელჩაჭიდ-

ბული ტოგო, როგორც იქნა, გარეთ გამოვიდა. რაც წამოვედით, მას შერე იგი თავის საწოლზე იწვა და ირასთან განშორებას განიცდიდა.

მოღუშული და გაფითრებული ტოგო შეეყვანდა მოსულიყო თუ არა ჩვენთან, მერე კი რალაც უხალისოდ მოგვიახლოვდა და ჩემსა და ომარს შუა ჩადგა.

— ბოლოს და ბოლოს გამოძვერი დღის შექვე. — ვუთხარი მე.

— მე უკვე აღარ შემიძლია იმ სტეპკოს ატანა. — თქვა ტოგომ.

— რაო, კიდევ ჩაიდინა რაიმე სტეპკომ? — მიუახლოვდა ომარი.

— ის გოგო რომ აცინოს, ჩვენ გვაშაყირებს.

— უ, ის საზიზღარი! — წაისისინა ომარმა. — მე იმას შავ დღეს დავაყრი... ჩვენ სასაუზმოდ წავალთ, იმან კი შორიდან გვიყუროს. — ომარმა უკვე უსიტყვოდ, პანტომიმით წარმოგვიდგინა როგორ ჩაივლიდა ეს ყველაფერი.

— თავი დამანებეთ, ეს ჩემი ფულითაა ნაყიდი, — ვთქვი მე. — და ნუ ვიქნებით ასეთი სულმოკლენი...

— ვითომ რატომ? — შემესიტყვა ტოგო. — სურსათში მეც გადავიხადე ფული! ეს ცოტა ჰკუთხა ასწავლის მას.

— სისულელეა! — ავიმალე ხმა. — და, საერთოდ, რა იდიოტობაა ოთხი კილოგრამი ხალვისა და მარტო პურის ყიდვა?!

— შენ გგონია, მარსელში ფული არ დაგვჭირდება? არა, დაე ახლა მან იწვნოს, რას ნიშნავს რამდენიმე დღე შიმშილი.

— არა, ჩვენ ფლიდობას, ფლიდობითვე ნუ ვუპასუხებთ!

— რაკი მეურნეობა მე ჩამაბარეთ, ახლა მე ვიცი რასაც ვიზამ! — თქვა ომარმა.

— ევა, მისი პატარა ძმა და მათი დედაც კი კინალამ სიცოლით დაიხოცენ, როცა შენ წაგბაძა. — მითხრა ტოგომ.

— მე? რა გააკეთა? — უნებურად აღმომახსენა მე.

— მხრები აიჩეჩა, თავი მალა ასწია

და ისე გაიარა, რომ... — ტოგოს სიცილი აუტყდა.

— ჰოდა, სხვათა შორის, — შევეცადე არ მეგრძნობინებინა, რომ ეს გულზე მომხვდა, რაც შეიძლება მშვიდად ვთქვი მე. — სრულებით არ აწყენს, რომ ცოტა იმეშვით.

— როგორც იქნა, მიხვდი. — თქვა ომარმა.

ჩვენ კაიუტაში ჩავედი სასაუზმოდ. ვეებერთელა, ნახევრად ბნელი ტრიუმი, რკინის ჩონჩხები ოთხიგად ჩამწყრივებული ორსართულიანი საწოლებისა და ეს, ადამიანის კუჭყის, შშორისა და ძველებული საღებავისა და ვირთაგვების შარდის სუნი, რომელიც ყველას დაუკარგავდა ქამის სურვილს... ჩვენს გარდა.

კარებიდან ყველაზე ბოლო რიგში ქვედა წინა საწოლზე ევა, მისი ცამეტი წლის ძმა არონი და სტეპკო დომინოს თამაშობდნენ. მეორე საწოლის ზემოთ, თივის თხელ ლეიბზე მთასავით აღმართულს, ქონში გათქვირებულსა და ჯერ კიდევ საკმაოდ ლამაზ ღედას ეძინა. მართლაც, იგი თითქმის დარაჯობდა გემის რკინის ბორცსა და საწოლებს შუა, შპანგოუტებს შორის მიყრილ ხარახურას: კუჭყიანს, რაღაც რალაცებით გამოტენილ ტომრებს, გამურულ ქვაბებსა და ტაფებს და ასევე შემურულ დიდს, მაღალს და წვრილყულო სპილენძის თუნგს.

მესამე რიგში პირველი ოთხი ზევითა საწოლი ჩვენ გვეკავა, ამის მიხედვით არ იყო ძნელი ზედ დაგებული ლეიბების მიხედვით.

ომარი საწოლზე აძვრა, მოიკეცა, ერთადერთი, რაც მან თურქეთში ყოფნისას ისწავლა და შეუდგა ვირთაგვებისაგან დასაცავად თოვზე ჩამოკიდებული პურისა და ხალვის მოზრდილი პაკეტის შესნას. შემდეგ ჩვენც ავძვარიით.

— მეც ახლავე... ვათავებ, — ძალიან საქმიანად შემოგვძახა სტეპკომ და თან დომინოს უკანასკნელი ქვეები დააწყო.

ვიღრე ომარი მისთვის ჩვეული პედანტურობით პურსა და ხალვას უტრია-

ლებდა, სტეპკომ თამაში დაამთავრა, მოხერხებულად ამოხტა საწოლზე და ჩემსა და ტოგოს შორის თავისუფალ ადგილზე მოკალათდა.

ომარმა პურისა და ხალვის პაკეტები წინ დაილაგა, სადისტური სიზნით დაქრა პური, მერე კი დიდის მოწიწებით ხალვის პაკეტებს მიუბრუნდა. დიდხანს ფიქრობდა. რომლიდან დაეწყო და მხოლოდ ამის შემდეგ შეუდგა მით გახსნას.

ჩემს გვერდით რამდენჯერმე მძიმედ ამოიხენემა მოთმინებადაკარგულმა სტეპკომ.

ბოლოს პურის დიდ ნაჭერზე პირამიდებად აღმართულ იქნა ნაირფერი ხალვების ფილები და ომარის ხელი ჩვენსკენ გამოემართა ამ ღვთის ნაბოძებით. მე და ტოგო მშვიდად ველოდით ვინ მიიღებდა მას, სტეპკომ კი ველარ მოითმინა და წინ წაიწია, მაგრამ მერე მიხვდა და ხელი აღარ გაუწოდა. რაც არ უნდა იყოს, იერარქია მოითხოვდა, რომ მე მასზე ადრე მიმეღო. ასეთივე ილეთი განმეორდა და ამჯერად ტოგოს ერგო.

სტეპკო, საკუთარი ღირსების საოცარი გრძნობით ელოდა — ახლა მისი რიგი იყო.

მესამე რაციონი ადრინდელ ორზე გაცილებით მოზრდილი იყო. მომეჩვენა, რომ ომარმა გადააქარბა და სტეპკო მიხვდებოდა, მაგრამ ჩემი შიში უსაფუძვლო აღმოჩნდა. სტეპკო მხოლოდ ოდნავ შესამჩნევად უღიმოდა თავის „ილბალს“.

მე და ტოგო, ყასიდად ქამაში გართულები, ინტერესით ველოდით, კიდევ რას იზამდა ომარი, რომელიც თავის სტიქიაში იყო.

პური და ზედ დაწყობილი ხალვის ნაჭრები ომარს ხელში რომ ეჭირა, ცხვირწინ აუთამაშა სტეპკოს, რომელმაც ზრდილობის გულისთვის რამდენიმე წამი მოითმინა და მხოლოდ შემდეგ ღირსებით გაუწოდა ხელი... მაგრამ ომარმა ეს უღუფა უკვე მე შემომთავაზა.

— მე უკვე მივიღე, — ეუთხარი მე.

— მეც. — თქვა ახლა ტოგომ.

ომარმა მობოდიშებით გაიღიმა, მისი ხელი, რომელშიც პური და ხალვა ეჭირა, ნახევარი წრის შემოხაზვის შემდეგ კვლავ სტეპკოს ცხვირწინ ათამაშდა და ის წყვეული რაციონი პატრონს დაუბრუნდა. ომარმა ეს ნარგუნები მუხლებზე დაილაგა და მშვიდად შეუდგა ჰამას.

დამაბული ეუყურებდი სტეპკოს სახეს. გაოცება, წყენა და შემდეგ აგდებული ღიმილი, ბოლოს შეცვალა ამაღლებული სიამაყის ნიღაბმა.

ნამეტანი ზრამუნი გაჰქონდა დილას ნაყიდ პურს და გადაჭარბებული სიხარბით, მთელი ხუთივე თითით, იტენიდა პირში ხალვას ომარი.

წუთით თვალები დავხუტე... თვალწინ წარმომიდგა „ახალი — ჩემი მეგობარი, მასწავლებელი... და ჩემ საქციელთა მორალური არბიტრი.

— ოთარ, რა მალე დაეშვი ამ წვრილმან...

— ჰო, რა თქმა უნდა!.. თქვენ მანდ დაფრინავთ მაღალ მატერიებში. რა გესმით ის პირობები, რომლებშიაც მე ვიმყოფები?! მე მძულხართ თქვენც... და ჩემი თავიც.

— კი, მაგრამ ეს ხომ შენზეა დამოკიდებული!

— მანდაურ პირობებში კი, მაგრამ არა აქ... არა ამ ხალხში!

მე თვალები გავახილე, ომარი გაოცებული დამცქეროდა.

— შენ რა... ჩაგეძინა? — მკითხა ომარმა და გამოტენილი პირიდან სტეპკოს ხალვის ნამცეცები შეაყარა.

— ჩახეტქე შენი ხალვა და მე თავი დამანებე! — ყრუდ ვთქვი მე.

სტეპკოს გამოხედვა, აღსაყვ კოლოსალური შინაგანი ტკივილით, რიგრიგობით თითოეულ ჩვენგანზე ჩერდებოდა. მის სახეზე აღრინდელი აგდებული და დამცინავი ღიმილის კვალიც აღარ ჩანდა. ჰამის სურვილმა სძლია მასში ყველა დანარჩენ გრძნობას... და სწორედ ახლა თავს კმაყოფილად ვგრძნობდი.

შურისძიება, ყველა თავისი ხარისხობრივი საფეხურებით, თურმე ძაღლინება-სიამოვნო რამ ყოფილა. *მეზღოროთქა*

ჩვენ საოცარი მადლით განავარძობდით ჰამას, თანაც ზოგჯერ გულგრილად გადავხედავდით ხოლმე სტეპკოს. ახლა ის საზიზღრად შესაბრალისი იყო, რაც უფრო გვარწმუნებდა ჩვენი საქციელის სისწორეში.

— კარგი, ვკისრულობ, რომ არ ვიყავი თქვენს წინაშე მართალი! — გვითხრა სტეპკომ და ამით დაგვიმტკიცა ადამიანის ფსიქოლოგიის აბსოლუტური უეცოება.

— აი, მაგაში მართალი ხარ! — ჰკუეხს სწავლებით უთხრა ომარმა.

— მე უკანასკნელი ადამიანივით მოვიქეცი! — დაიწყო აზარტში შესვლა სტეპკომ.

— ადამიანივით კი არა, არამზადასავით! — შეუსწორა ტოგომ.

— ახლა ყველაფერი მესმის! — სტეპკოს ხმაში უკვე ცრემლები იგრძნობოდა.

ამ იძულებით კათარზისში სტეპკო საოცრად საზიზღარი იყო. მე ავენთე ერთადერთი სურვილით, რაც შეიძლება მეტად დამემცირებინა იგი.

— ხედავთ, სულ რამდენიმე წუთში ამ ადამიანმა როგორ გაიგო ყველაფერი?! — მივმართე მე ომარსა და ტოგოს. — ხუთ დღეში კი, ვიდრე მარსელში მივალთ, ეს პირდაპირ ანგელოზად იქცევა!

— მე ხომ უკვე... ყველაფერი გავიგე!.. — ისეთი გულწრფელი სინანულით წარმოთქვა სტეპკომ, რომ ჩვენს გარდა მას ყველა შეიბრალებდა.

ომარმა პურს დიდი ნაჭერი მოაჭრა, ზედ ხალვა დაადო და... მე გამომიწოდა. მერე ასეთივე დამატებითი რაციონები მოამზადა ტოგოსათვის და თავისთვის.

საოცრად მიყვარს საღისებები და ფსიქოპათები, ისინი გაცილებით უფრო ნიჭიერები არიან, ვიდრე უბრალო მომაკვდავები.

სტეპკომ საწოლიდან ზანტად ჩამოსვლა დაიწყო.

ზოგიერთი საქციელი გადამდებია. ჩვენი თანამგზავრებიც საუზმის სამზადისს შეუდგნენ.

მე კი, საკმაოდ დანაყრებულს, მომინდა ის შემწვარი თევზი, რომელიც ბავშვების დედამ გაჭონილ გაზეთზე ამოალაგა.

მისთვის დამახასიათებელი მოუხრიდებლობით სტეპკო მიუახლოვდა მათ, რალაც უთხრა და საწოლზე გვერდით მიუჯდა. მომავალი პურისქამით ძალზე გართულმა დედამ და შვილებმა მას არავითარი ყურადღება არ მიაქციეს.

დედამ შვილებს თითო-თითო მსხვილი თევზი მისცა, თითონ მომცრო აიღო და ყველა დიდი დამაბულობით შეუდგა თავის საქმეს.

სტეპკომ, თითქოს უნებურად, პურის ნატენი ხელში აათამაშა და მერე თევზს წასწვდა, მაგრამ ბავშვების დედა მასზე ბევრად მარდი აღმოჩნდა. ელვის სისწრაფით მიიწია თავისკენ გაზეთი, რომელზეც თევზები ელაგა, ერთმანეთზე მიაწყო და ენერგიული ჟესტით, თავზე დი თანამგზავრისგან მოშორებით გვერდით გადადო.

ჩვენ ყველაფერ ამას, რალაც ორიოდ მეტრის მანძილით, ზევიდან ვუთვალთვალავდით და ამ დედაკაცის ჰკუპამ პირდაპირ ალტაცებაში მოგვიყვანა, ხოლო, როდესაც მან სტეპკოს უთხრა კიდევ, რომ პურს ხელი გაუშვი, ჰუჰუჰიანი ხელებით ნუ ეხებო, ჩვენმა აღფრთოვანებამ ყოველგვარ საზღვარს გადააჭარბა.

სტეპკო ნელა წამოდგა, ამაყი სახით მივიდა კართან და მის უკან გაუჩინარდა.

— აბა, რა, — თქვა ტოგომ. — მართხელა ქალი, რომელსაც ორი შვილი ჰყავს შესანახი, ამისთანა პარაზიტს რაღა უნდა მოერიდოს.

ომარი კმაყოფილი ღიმილით პროვინტის ჩალაგებას შეუდგა, ტოგო თავის საწოლზე გაიშხლართა, მე კი გემბანზე გავედი.

გემბანის კიბოზე სტეპკო აკეცილ

თოვზე ჩამომჯდარიყო და სეველიანად შორს იყურებოდა. გარეშეაღმავანს იგი ერთობ ღრმა მატერიალზე ამოწმობდა მოეჩვენებოდა, მაგრამ მე კი ვიცოდი...

ახლა იგი ფიქრობს მხოლოდ იმაზე, რანაირად იშოვოს საქმელი... ჩვენც, მთელი სამი დღე რომ დავდიოდით სტამბულის ქუჩებში, განა ცხოველური შიმშილი არ გვაიძულებდა გვეფიქრა მხოლოდ იმაზე, რომ რამენაირად გვეშოვა ის წყველი „პური ჩვენი არსობისა!“...

მარტო მაშინ კი არა... ყოველთვის, ჩვენი საზღვარგარეთ ყოფნის პირველი დღიდანვე.

რა საშინელებაა, როდესაც უნებლიედ ფიქრობ იმაზე, თუ როგორ ამოივსო კუჭი. ადამიანი ხომ სწორედ მაშინ იქცა ადამიანად, როდესაც საქმლის გარდა მას სხვა მოთხოვნილებებიც გაუჩნდა!.. განა კი იყო საჭირო ეს სხვა მოთხოვნილებები?! იქნებ სწორედ ეს იყო ბუნების ყველაზე დიდი შეცდომა, რომ მაიმუნს მისცა საშუალება გამხდარიყო ადამიანი?!

დასწყევლის ღმერთი, რა სულელური აზრები მომდის ზანდაზან თავში.

ჩემს ძმაკაცებს ჯერ კიდევ ეძინათ, როცა გემბანზე გავედი. თენდებოდა. კაპიტნის ჯიხურის მიწებიდან რომლებიც ეს-ესაა ლაპლას იწყებდნენ, ციციანთელასავით აქეთ-იქით კიაფობდა კაპიტანის ანთებული სიგარეტი, და სვითელ ლაქად გამოირჩეოდა მესაჰე მატროსის მოქსოვილი ქუდი.

გემის მილიდან ამოსული კვამლი სულ უფრო მუქდებოდა და მალე იწყებდა, ვიდრე გაიფანტებოდა მოწმენდილ, თანდათან გაცისკროვნებულ ცაზე.

კიბოზე დაებრუნდი და დავუწყე ყურება თეთრი ქაფის გრძელ ზოლს, რომელიც უკან მისრიალებდა ჯერ კიდევ მუქ, ღამის სიბნელეშემორჩენილ ტალღებზე.

ტალღების ქიმები ნელნელა ნათლ-

ბოლა და ზურმუხტის ფერს იღებდა, აღმოსავლეთით კი აშკარად გამოიკვეთა პორპორის ზოლი, რომელზეც გამოსახვა დაიწყო ოქროს შარავანდედმა. შარავანდედი სულ იზრდებოდა და ერთბაშად, თითქმის ნახევრამდე, ზღვის ფსკერიდან ამოყვინთა მზემ.

გულზე მომეშვა... და ჩვენი პატარა გემიც თითქოს უფრო მზიარულად ათამაშდა უკვე ზურმუხტოვანი ზღვის ზედაპირზე. შორს კი, მარჯვნივ, სადაც ნაპირი უნდა ყოფილიყო, ბაც ვარდისფერ კლწებზედ კვეთდნენ ნისლს მთის მწვერვალები.

მძიმე ნაბიჯებით, რაღაც უცნაურად მხრებჩამოყრილი ბრუნდებოდა თავის კუბრიკში ვახტანგმთავრებული ორი ცეცხლფარეში.

ჩვენი მგზავრობის მესამე დღე მზიანი და ნათელი გათენდა... მე კი კვლავ უნდა ჩაფლულიყავი ამ მორევში, სადაც მეგობრობისა და ურთიერთგაგების ნაცვლად უსაშველოდ რეგენობა და ურთიერთ სიძულვილი იყო გამეფებული.

მე უკვე ფიზიკურად ვეღარ ვიტანდი ბიჭებს. ტოვოც კი მაღიზიანებდა თავისი პრიმიტიულობით... და უიღბლო სიყვარულით.

იქნებ სადღაც მე თვითონ ვიყავი დამნაშავე, რომ ვერ შევძელი ბიჭები შემეკავშირებინა, მათზე ერთგვარი გავლენა მომეხდინა.. არა!... ხომ არსებობს პირუტყვთა კატეგორია, რომლებსაც არავითარი წვრთნა არ ეკარება.

გუშინ, რაღაც პათოლოგიური ინტერესით თვალყურს ვადევნებდით სტეპკოს, გვანტერესებდა, რას მოიმოქმედებდა იგი შიმშილობის მეორე დღეს.

გაფითრებული და ლოყებჩაცვენილი სტეპკო დამწოდა ჩვენი პატარა საბარგო გემის კაიუტასა და გემბანზე — ამ ერთადერთ ადგილებში, სადაც მას სიარულის ნება ჰქონდა. შებინდებისას სტეპკო ერთბაშად მხედველობიდან გაგვიქრა, მერე კი კაიუტაში შემოვიდა დამშვიდებული, თან დემონსტრირებულად კბილებს იჩინებდა.

— ამ ვერანას სადღაც ჩაუხეთქავს.

— ისეთი მწუხარებით აღშობდა ომარს, რომ თავი ვერ შევიკავე და გადავიხარხარე.

სტეპკომ, რომელიც ევას და არონს ელაპარაკებოდა, და ომარის შეძახილი გაიგონა, მომზიბელებად გაიღიმა, რითაც დაუდასტურა ომარს, რომ არ სცდებო.

— უპ, რა ვირეშმაკაა! — მარტო ამის თმაღა შესძლო ტოვომ.

რატომღაც არც მე მახარებდა სტეპკოს წარმატება. ნუთუ მეც ისეთი ვიყავი, როგორიც ისინი?

მაგრამ არა, ვინუგეშე თავი. ეს მხოლოდ ისეთ სიმწარეს ჰგავს, როდესაც ადამიანს ხაფანგში მოხვედრილი ვიროთავა გაექცევა ზოლზე.

რკინის გემბანზე ფეხის ბაქუნს გაისმა, ვიღაცა მომიახლოვდა და ჩემს ზურგს უკან გაჩერდა. მე არ მივიხედე, რადგან პატარა ნაბიჯებით მივხვდი, რომ სტეპკო იყო.

სტეპკო ერთი პირობა ასე იყო, მერე ირგვლივ შემომიარა, წინ დამიდგა და პირფერულად მომაშტერდა. იმდენად მაგონებდა იგი კბილის გასაკრავის მანებარ პატარა მავნე ცხოველს, რომ მე უნებლიეთ გამეღიმა.

— ცეცხლფარეშებს ჯერ არ გაუვლიათ? — მკითხა ჩემი ღიმილით გამხნეებულმა სტეპკომ.

— ჰო...

— დიდი ხანია?

— ჰო, კაი ხანია.

სტეპკო გაეჭანა ცეცხლფარეშის კუბრიკის შესასვლელისაკენ, სახელურს ხელი ჩაჰკიდა და დაბლა ჩასრიალდა.

ახლა გასაგები იყო, ვისთან ნაყრდებოდა სტეპკო.

ადამიანები, რაც უფრო ღარიბები არიან, მით უფრო მეტი პარაზიტი პყავთ, ეს აქსიომაა... ცეცხლფარეშები კი, რომლებიც ამ სიტყვის სრული გაგებით წლებზე ფეხს იდგამენ ლუკმა პურის საშოვნელად, უწილადებენ ამ... აი, ახლა კაიუტაში დავბრუნდები და ომარსა და ტოვოს ვეტყვი, თურმე ვისთან „ბალახობს“ ეს გაიძვერა!.. ბორო-

ტად გავიფიქრე და ამავე დროს ვიგრძენი ეს ჩემი „ვეტყვი“, როგორ დაემსგავსებოდა საძაგელ წვრილმან კორს.

რამდენიმე საათის შემდეგ დამთავრდება ჩვენი მგზავრობა და ჩვენ ვიქნებით საფრანგეთში — მარსელში.

მთელი ზუთი დღე ხმელთაშუა ზღვაზე და მისი შეიღობილების ეგეოსის, იონიისა და ტირენის ზღვაზე მივცურავდით, და მთელი ამ ხნის განმავლობაში მაკვირებდა წყლის საოცარი სილამაზად და გამკვირვალობა.

ერთადერთი ნავსადგური, რომელშიც ჩვენი გემი გაჩერდა, პირეი — ჩვენთვის, როგორც ემიგრანტებისათვის აკრძალული აღმოჩნდა, და მხოლოდ შორეულ რეიდიდან შევძელით დაგვეთვალე რეზინა ბუნდოვანი მოხაზულობა ქალაქისა, რომლის მახლობლად უნდა ყოფილიყო ათენი.

დაუფარავი შურით ვადევნებდი თვალს, როგორ ჩაქდა მოტორიან ნავში მორიგეობიდან თავისუფალი მეზღვაურების ცვლა, როგორ დაგვეშორდა და თანდათან დაპატარავდა ნავი, ვიდრე არ მოეფარა პორტში მდგარ გემებს... და მერე როგორ დაბრუნდნენ ოდნავ შექქიფიანებული, ნავპირით დატვირთული მეზღვაურები.

იმავე ღამეს ჩვენ გადაცურეთ კორინთის არხი — მთაში გაჭრილი წყლის ეიწრო კორიდორი და ისეთი შთაბეჭდილება გექონდა, თითქოს ორივე მხარეს აღმართული ციცაბო კლდეები შეერთდებოდნენ და გასრესდნენ ჩვენს პატარა გემს და მთლად პაწაწიანი კატერს, რომელსაც ბუქსირით მივყავდით.

მესინის სრუტეში და სარდინიასა და კორსიკის შუა ჩვენ გვარიანად გვაჭანკყარა, მაგრამ ყოველნაირად ვცდილობდით არ შევპუებოდით ზღვის ავადმყოფობას, გაყვითლებულ გალურჯებულები ვებლაუჭებოდით ყველაფერს. აქეთ-იქით რაც მოგვხვდებოდა... და მხოლოდ ერთი შეხედვა კანაფზე მოქანავე ხალხის ფუთაზე ჩვენში მთელი

შინგნეულობის ამომგლეჯ გულსრქვას იწვევდა.

გარკინეული

ხალხის მიმართ ასეთი უაღრესი სიზოია მერე, სრული შტილის დროსაც შეგვჩია. ამან გვაიძულა გადაესულიყავით ცარიელ პურზე, სხვათა შორის, უკვე ძალიან გამხმარზე, რომელსაც გავირეზებით ვლონდინით, სტეპკოს გასახარად, სიტყვის თქმას ვერ ბედავდა, მაგრამ ირონიით კი გვიყურებდა, როცა ასე „ვსაუბრობდით“.

ანალოგიური სირთულეები გაუჩნდა სარასაც, ევასა და არონის დედას. გამოგზავრებიდან უკვე მესამე დღის დილით სარამ უბიდან დაფლეთილი საფულე ამოიღო, დიდხანს ქეჭავდა, ეძებდა რაღაც გროშებს, მერე კი ქვაბით ხელში კოკთან — გემის მზარეულთან გაეშურა.

დაბრუნდა იგი ცარიელი ქვაბით, ძალიან გაღიზიანებული, დიდხანს დაპკიოდა ჯიუტად მდუმარე შეილებს, ბოლოს ოხვრით წამოწვა და ვილაცა ისხაკს წყევლა დაუწყო.

ჩვენ დიდი სულგრძელობით ვუწილადეთ სარას ჩვენი ხალვა, რომლის შესანსვლას ევა და არონი სიამოვნებით შეუდგნენ და არც კი გაუხედიათ დედისკენ, რომელიც კმაყოფილებით სავსე მზერას არ აშორებდა შეილებს და პირი არაფრისათვის არ დაუქარებია.

მრავალჯნის მადლობის შემდეგ სარამ მოკლედ გვიამბო, ქმრის სიკვდილის შემდეგ ისხაკმა, თავისი ქმრის კომპანიონმა როგორ გაფცქენა სარა, რომელმაც არ იცოდა ვაჭრობის ანგარიშწარმოება. მერე როგორ გაუქირდა ოჯახს, და როგორ გადაწყვიტა წასვლა საფრანგეთში, სადაც ვილაცა მათი ნაცნობები თურმე კარგად ყოფილან მოწყობილნი.

იმავე დღის მეორე ნახევარში სარა კვლავ წავიდა კოკთან ქვაბით ხელში და ამჯერად უკვე კერძით დაბრუნდა.

გვიან საღამოს, როცა თითქმის ყველას ეძინა, კაიუტაში გაჩნდა გორილას მსგავსი მზარეული და დიდხანს ესაუბრებოდა მწოლარე სარას, რომლის სა-

წოლიც დღეს რატომღაც ყველაზე დაშორებით იდგა. შემდეგ ისინი სუფთა პაერზე გავიდნენ...

ასე გრძელდებოდა ყველა შემდგომ დღეს.

ევა და არონი ყველაფერს ამას განიცდიდნენ ჩუმად, თავი მძინარედ მოჰქონდათ, და მე და ტოგოს ისინი ძალზე გვებრალებოდნენ.

გულში მე სარაც მეცოდებოდა, რომელიც ამ თავისი ორი ჩოჩორის გამო-საყვებად დედამიწის ზურგზე არსებულ ყველაზე ძველ ხელობას მისდევდა... მაგრამ უნდა შევბრძოლებოდი ჩემში ამ გრძნობას, რადგან ჩემი პრინციპები ნების არ მაძლევდნენ წავსულიყავი ისეთ მორალურ დათმობაზე, როგორიც არის პროსტიტუციის პატიება.

ოპარს, სარას ყოველი გასეირნებისას გესლიანად ეღიმებოდა, ტოგო თავზე საბანს წაიხურავდა ხოლმე, ალბათ ირაზს იგონებდა, სტეპკო კი ამას არავითარ ყურადღებას არ აქცევდა.

რა, ნუთუ არ შეუძლია რამდენიმე დღე მოითმინოს, ვამართლებდი ჩემს უკომპრომისობას, და იმავე დროს კარგად მესმოდა, რომ არც საფრანგეთში ელოდნენ მას გაშლილი ხელებით.

როგორც იქნა, პირველად დავდგი ფეხი საფრანგეთის ნანატრ მიწაზე.

პირველად... ამას რას ვამბობ? განა ზეიმიტ არ მივლია მე ამ მიწაზე მუშკეტერის ტანსაცმელში გამოწყობილს, დაშნით არ განმიგმირავს ყველა ჩემი მოწინააღმდეგე... აქ ვყვინთავდი მე ოკეანის მრისხანე ტალღებში ჩაძირულ ზომალდისკენ და ბნელ მღვიმეში ვებრძოდი ვეებერთელა რვაფეხას... ეს მე, ვეება ზარების რეკვით სმენად-კარგულს ყოვლად მაზინჯ კუზიანს ისე ნახად მიყვარდა მშვენიერი ესმერალდა... მე ვიყავი იფის ციხე-სიმაგრის პატიმარი, და მონტე-კრისტოს კუნძულზე აუარცხელი განძეულობის მპოვნელი... ეს მე, და არა სხვას, მიყვარდა პროვინციული ექიმი ბოვარის ცოლი.

მე გახლდით „ლამაზი მეგობარი“ და

„მამა გორიოც“... ეს მე აღმოვაჩინე მრუში დედაკაცის კარადაში მკვნესავი ბავშვი, რომელიც ხელს უშლიდა მრუშ დედას მიეღო მუშტარი. და თვითონ მე, სტაფილოსფერთმიანი პაუაწინა, კოროლიანი ბიჭუნა ვებრძოდი ჩემს ირგვლივ მყოფ მდაბიოთა წვრილმან სიმკაცრეს.

არა, მე პირველად არა ვარ საფრანგეთში. პირველად ესენი არიან — ოპარი, სტეპკო და ტოგო, რომელთაც არც კი გაუგონიათ კონვენტის მიერ დადგენილ თერმიდორეს შესახებ, იქნებ კიდევ გაუგონიათ მარატი და რობესპიერი, მაგრამ არ იციან სენ-სიმონის მთელი სულიერი სიდიადე. და ის ლიპიანი მელოტი „პატარა კორსიკელი“, ნახევარი მსოფლიოს დამპყრობი... და გამანადგურებელი საფრანგეთის რამდენიმე ახალგაზრდა თაობისა, ამათთვის მხოლოდ სამკუთხა ქუდიანი მხედართმთავარია.

ვეგრძნობ, რამდენად არა ეთიკურია ლაპარაკი ბიჭების ნაკლზე, რაშიც ნაწილობრივ თვითონაც არ არიან დამნაშავენი... მაგრამ ფეიცავ, ეს არ არის ჩემი მიზანი.

ესენი ზომ არიან ერთადერთნი, ამ სიტყვის სრული მნიშვნელობით, რომლებთანაც ურთიერთობა მაქვს და შემიძლია პარალელები გავატარო. მათ გარდა არავინა... ყველა დანარჩენი რაღაც არაჩვეულებრივად იქცნენ... და ვერც გამიხსენებია ისინი ისევე, როგორც ზოგჯერ ვერ იხსენებენ ოდესღაც საყვარელი ქალიშვილის სახეს...

მარსელის მისასვლელთან, როდესაც მხოლოდ შორიდან გამოჩნდა საფრანგეთის შორეული ნაპირი, მე ბიჭებს მოვეუყევი რამდენიმე თავისი მნიშვნელობით ლოკალური, მაგრამ ფრანგებისათვის მკვეთრად დამახასიათებელი ეპიზოდი.

ბრძოლის ველზე, ურთიერთმოპირდაპირე მწყობრშია საფრანგეთისა და ინგლისის ჯარები. მათ წინ თავისი მუნდირების მშვენიერებით კოხტაობენ ნატიფი არისტოკრატი სარდლები.

— ბატონო ინგლისელებო, ისროლეთ

პირველებმა — სულგრძელად სთავაზობს მოწინააღმდეგეს ფრანგი საარდალი.

ინგლისელები თოფებს იმარჯვენებ, უმიწნებენ და გაისმება ზაღში.

ფრანგი ჯარის ნახევარი მიწაზე ეცემა.

— მერე?

— ვინ მოიგო?

— რა მოხდა მერე!

მაყრიან კითხვებს ბიჭები.

— რა მოხდა მერე, რა მნიშვნელობა აქვს... მთავარია, რა შესთავაზა ფრანგმა ინგლისელებს.

— ის სულელი!

— არანორმალური ყოფილა.

— ნამდვილი კრეტინი.

დავა უაზროა. მე გადავდივარ მეორე, უფრო შორეულზე, მაგრამ სადღაც ჩემთვის ფსიქოლოგიურად უფრო ახლობელ ამბავზე:

საბრძოლველად ემზადებიან ფრანგი რაინდები. ერთი მათგანი, ჯერ კიდევ მთლად ახალგაზრდა, ლელისაგან ისე კანკალებს, რომ აბჯარი უეღარუნებს, რაც ნაცად მებრძოლებში ხარხარსა და ტლანქ დაცინვას იწვევს.

დამცინავთა მიმართ ყურადღებაშიუქცევლად თვალუბნაროილი ახალგაზრდა რაინდი ხმამალა წარმოთქვამს:

— რაც არ უნდა იკანკალო, ჩემო სხეულო, ბრძოლაში მაინც გაგიყვან! — და მართლაც ბრძოლაში საოცარ მამაცობას იჩენს.

— რაინირად? — გოცებულა ტოგო.

— კარგი ერთი, რომელი საოცარი მამაცობაა, თუ კი შარვალი ამოივსო, როგორც სტეპკომ იქ, ხეობაში! — ამბობს ომარი.

მხოლოდ სტეპკო სდუმს, მაგრამ უკვე უღარესად პირადი მოტივებით.

სწორედ იმაშია მამაცობის სიდიადე, როდესაც ადამიანი აიძულებს თავის თავს... როდესაც ნებისყოფის დიქტებით... — მაგრამ მაწყვეტინებენ.

— თავი დამანებე, ერთი... ეგ საკენკი სხვებს დაუყარე აღშფოთდა ომარი.

— მაგრამ მერე იგი საფრანგეთის

უდიდესი რაინდი გახდა! — დაქრნებით განვაგრძე მე.

— სტეპკო, მამ შენც დახედი მთავარი გქონია! — ხითხითებს ომარი.

მათთან შედარება კედელს ცერცვის შეყრას ნიშნავს. მე გადავდივარ გემის მეორე მხარეს, მთლიანად აღსავსე საფრანგეთისადმი სიყვარულით.

მაგრამ მართო სიყვარული ხომ არ არის საკმარისი... მე მშვენიერად ვიცნობ საფრანგეთს, და შემძლია ზუსტად მოვხატო მისი კონტურებიც კი, რომელიც წაგავს გასაშრობად გაქიმულ ახალდაკლული ბატკნის ტყავს.

და აი ახლა, როცა უკვე რამდენიმე დღეა საფრანგეთში ვართ... მისი კონტურები თანდათან პატარავდება, ულმობლად, ნიადაგ, მსგავსად შაგრენის ტყავისა...

უკვე ისე აღარ ვარ დაჩქმუნებული, რომ ვიცნობ საფრანგეთს...

თვით პრეტანამდე, სადღაც ორნის დეპარტამენტში ჩვენი რკინის საბადოების შახტები იყო, ჩვენ თითქმის არაფერი არ გვინახავს.

მარსელში ჯერ კიდევ დღის შუქზე ჩავედით და გემბანიდან დავცქეროდით, ქვევით, ჯიხურთან როგორ ჩხრეკდნენ მებაეეები ნივთებს, და გამოსამშვიდობებლად ხელებიც კი დავუქნიეთ სარას ოჯახს, როდესაც მათ პატარა საბარგო მანქანით გასწიეს.

უკვე შებინდებული იყო, როცა ჩვენ მოგვეკითხეს, ეს გახლდათ საჯუთარი ღირსებით აღსავსე მოხუცი აისორი, და ჩვენდა სასიხარულოდ რუსულად კარგად მოლაპარაკე.

მესიო ყორჯი, როგორც თვითონ გვთხოვა მიგვემართა, იყო მაკლური მუშა ხელის მიწოდებაში... და სრულებით არ გაიზიარა ჩვენი ენთუზიაზმი იმის გამო, რომ მან რუსული ენა იცოდა.

მთელი ის, საკმაოდ დიდი ხანი, ვიდრე ჩვენ ნათურით განათებულ ანგარიას კედელთან ავტობუსს ველოდით, მესიო ყორჯი ყოველი ჩვენი შეკითხვისას ქედმალღურად დავცქეროდა და მხოლოდ ერთხელ გაგვხადა პასუხის ღირსი.

ბოლოს ჩვენ მივხვდით და შეტი აღარ მიგვიმართავს მისთვის.

ნახევრად ცარიელ, მოჭაყაყუე ავტობუსში, რომელიც ყოველ წუთს ჩერდებოდა, დემონსტრაციულად ჩვენგან შორს მჭდარი მესიო ჟორჟი გაზეთს კითხულობდა და ჩვენსკენ ერთხელაც არ გამოუხედია.

— შენ იცი... აქ აისორებიც კი სხვა-ნაირები არიან, — მითხრა ჩემს გვერდით მდომმა ტოგომ.

— რა შეუშია აისორი?... ეს მეპატრიონია და არ ეკადრება უბრალო მუშებთან მასლათი.

— ეს რა, ჩვენთან?

— აბა, რა!

ტოგო ფიქრებში წავიდა, ალბათ მან მხოლოდ ახლა შეაფასა ნამდვილად თავისი ახალი სოციალური მდგომარეობა.

მე კი ფიქრობდი, რომ ტოგო მაინც მართალი იყო, და ყველა ამის მიზეზი იყო არა საფრანგეთი, არამედ მესიო ჟორჟის წმინდა აზიური ხასიათის მხარე, როდესაც ადამიანი ვერ პოულობს საშუალო ხაზს დემოკრატიულ დამოკიდებულებას და მასში სკარბობს მხოლოდ ან მდიდურობა, ან მონური მორჩილება.

გაუთავებელ კილომეტრებად გრძელდებოდა ჯებირით გადაღობილი პორტი, სიბნელეში წყალთან გათანაბრებული მოლოებით, და მათ ნაპირზე ბაგირით მიბმული ვეშაპის გვამის მსგავსი უკაცრიელი გეგმები.

ზოგიერთ მოლოზე, თითქოს კონტრაქტის შესაქმნელად ცხოვრება დღედა. პროექტორების შუქზე, ქირაფების მაგვარ ონკანებს ამოჰქონდათ გემის სტომაქიდან ტროსებზე მოქანავე დატვირთული ბადეები, რომლებსაც მოლოზე ალაგებდნენ, მერე გრძელი ჯაჭვი ქიანქველა ადამიანებისა ზურგიით ეზიდებოდა ამ ტვირთს და უჩინარდებოდა ბნელ სოროებში — პაკაუზების კარებში.

მეორე გემიდან ფუნაგორია ხოჭოების მსგავსი ადამიანები სათითაოდ აგორებდნენ დიდსა და ცარიელ კასრებს.

— საფრანგეთი ღვინის მსოფლიო ექსპორტატორია, — ავუსხენი მენეტონი ზილუნიონი.

ჩვენ ჩამოვსხედით ნახევრად ჩაბნელებულ მოედანზე, სადაც რამდენიმე დიდი და გაჭახტავებული კაფე გამოჰედო იყო დასვრილ და ჩამტვრიახელებულ სპეცტანსაცმლიანი მუშებით, რომლებსაც ეტყობოდათ პირდაპირ სამუშაოდან იყვნენ წამოსული.

როცა მოედანი გადავჭერით, მოულოდნელად აღმოვჩნდით შუა საუკუნეების ეპოქაში. გარს გვერტყა უღიმამო, შვიდ-რვა სართულიანი შენობები, რომელთა საუკუნეების განმავლობაში შეუცვლელი, ჩამოგლეჯილ კედლებზე სათოფურებივით მოჩანდა ფანჯრები. ვიწრო, ოკრო-ბოკრო ქუჩები ამოვსებული იყო ნაგვით, სადაც იქექებოდნენ ვეება ვირთაგვები და გაჭუცული კატები, რომლებიც არც ერთიმეორეს და არც ჩვენ არავითარ ყურადღებას არ გვაქცევდნენ.

მერე კვლავ დავუბრუნდით მეოცე საუკუნეს, და თანამედროვე მშვიდი ქუჩის ერთ-ერთი შენობის მეორე სართულზე, მესიო ჟორჟის კანტორაში ავედით.

ორი საათის ლოდინის განმავლობაში ულაზათო, მეშინურად მოწყობილ მოსაცდელში ფოსტლების წკაპა-წყუბით ჩვილი ბავშვით ხელში, რამდენჯერმე გაიარა თმდაუვარცხნელმა ფეხმძიმე ქალმა, რამდენჯერმე შემოვიდა ჩვენთან და მოგვაშტერა თავისი ვეება შავი თვალები ოთხიოდე წლის გოგონამ, და ღრმად მოხუცმა დედაბერმა კაბინეტში საჰმელი შეიტანა.

ერთხელ თვით მესიო ჟორჟიც გამობრძანდა. ჩვენი დარჩენილი ხუთი ღირა ნახევარფასად ფრანკებში გადავიხურდავა და აშკარა უკმაყოფილო ჩანდა, რომ ჩვენ ასე ცოტა ფული გვქონდა.

უკვე როცა სადგურზე ავდიოდით ძალიან ლამაზი ქვის ფართო კიბით, იქიდან დავინახეთ ნეონის შუქით აღპლამებული ქალაქი და მის განაპირას

ამართულ მთაზე უზარმაზარი ტაძარი, რომლის შვილზე ვიღაცა წმიდანის მოოქვრილი ქანდაკება იდგა.

მერე პარიზამდე გვევმოდა ბორბლების გიჟური გუგუნები აქეთ-იქით ისე მოქანავე ვაგონისა, რომ ძნელი იყო წონასწორობის დაცვა, ფანჯრებში გაელვარებული სინათლეები დასახლებული ადგილებისა, გვერდით გაჭროლებული ქალაქების ცუცხოვანი ბაფთები, და ერთი სამწუთიანი შეჩერება ლიონში, რომლის პერონზეც წინ და უკან დარბოდნენ ცხელი კაკოსა და სანდვიჩის გამყიდველები.

ათასორასამდე კილომეტრის გავლა სულ რაღაც ათი საათის განმავლობაში, მართლა რომ, ტყუილად არ ითვლება საფრანგეთის რკინის გზა ყველაზე უსწრაფესად მსოფლიოში.

პარიზში გათენებისას ჩავედით, ტაქსის მძღოლს ვაჩვენეთ ქალაქი, რომელშიც ჩვენივის საქირო სადგური იყო აღნიშნული, და გავემგზავრეთ, თანაც წამდაუწუმ მრიცხველს დავცქეროდით.

უჩეღლავედა, წვიმის საცერში მე მაინც გავარჩიე კვამლისაგან გამავებული დიდი სახლები, რამდენიმე კოლორიტული მოედანი და შენობათა შორის აინათლეში გამოჩენილი ეიფელის კოშკის სილუეტი.

მერე კვლავ ბნელიანივით აცახცახებული ვაგონი, ხშირი წვიმებისაგან რუხფრად შეღებილი ველების, სოფლების, პატარ-პატარა ქალაქების პეიზაჟები და თავისი მდიდურად აღმართული სასახლეები კარგად მოვლილი ხეივნებით, ტბორებით და იქვე მოშორებით მდგარი სამეურნეო მინაშენებით.

მთელი გზის მანძილზე ჩვენ არ დაგვინახავს დაუმუშავებელი, შეუღობავი მიწის არც ერთი მეტრი.

შემდეგ გზა განვვარძეთ ადგილობრივი მნიშვნელობის მატარებლით, დიდი ხნობით უჩერდებოდით ხოლმე ყველა სადგურზე და ჩამოვხტიით პატარა ქალაქში, სადაც მოგვეწონა საოცრად

ძველთაძველი სახლები, მოკრწეულ მოედანზე მშვენიერი ეკლესიები და წითელოყვება ლამაზი გოგონები... თუმცა ყველას სიღრისი სმით კბილები ჩაშაყებული ჰქონდა.

გაგვაკვირვა ველოსიპედისტების საოცარმა რაოდენობამ. ღრმად მოხუცი კაცები და ქალები ნელა ატრიალებდნენ ადამის დროინდელი ველოსიპედების პედალებს, რომლებსაც წინა ბორბლის თავზე მიმაგრებული კალათები ჰქონდათ. ელვის სისწრაფით დაპქორდნენ ნაირფერი ველოსიპედებით ბიჭები. ველოსიპედებითვე მიმოდინდნენ ნავაჭრით დატვირთული დიასახლისები, ოსტატები ინსტრუმენტებითა და მხარზე გადაკიდული კიბეებით... და ლურჯი მალდის ტანსაცმელში გამოწყობილი, თავზე თეთრი, გახამებულჩაჩე-ბიანი მოლოზნებიც კი.

ქესტიკულაციისა და დამტვრეული გერმანული ენის დახმარებით კანტორაში აგვიხსნეს, რომ უკანასკნელი ავტობუსი, რომელიც შაბათობით ადრე გადის, ახლა უკვე წახულია, და რომ კვირა დღამდე ცდა მოგზიდებათო.

მოხელემ ქალაქის ნაგლეჯზე დაგვიწერა ადგილი, საიდანაც დილის რვა საათზე გადიოდა ავტობუსი და ოდნავ გაღიზიანებულმა ჩვენი ფრანგული ენის უცოდინარობით, ზედ ცხვირთან მოგვიხურა ფანჯარა.

ჩვენ ჯერ ქუჩაში ვიხეტიალეთ, მერე შევეპაშეთ რაღაც იაფი ძეხვი, დავლიეთ ერთი გრაფინი სიდრი, ისიც ისევე ძალიან იაფი და გემრიელი, მერე კი დასაძინებლად სადგურს მივაშურეთ.

დილით ადრე ავტობუსმა ჩაგვიყვანა შახტებიდან ოთხი კილომეტრით დაშორებულ პატარა სოფელში.

ბილეთის მისაცემი ფული არ გვეყო. მძღოლი ერთი პირობა გვიცდიდა, ვიდრე ოთხივე ენერგიულად გადმოვიტრიალებდით ჯიბეებს, მერე ხელი ჩაიჭინა, რაღაცა წაიბუტბუტა და გზა განაგრძო.

მოასფალტებული შარა გზა ეშვებო-

და ქაობიან დაბლობსაყენ, სადაც ალაგ-ალაგ წყლის ზედაპირი ლაპლაპებდა, ხშირ ტირიფნარში კი მოჩანდა საძოვრებად გამოსაყენებელი მიწის ნაკვეთები, რომლებიც შემოღობილი იყო დროთა ვითარებისაგან გაშავებული ბოძებზე გაჭიმული ეკლიანი მავთულით.

ყველაფერი ეს ძალზე მოსაწყენი მომეჩვენა და მხოლოდ გზადაგზა შემხედრმა საკვირაოდ გამოწყობილმა ბაზარში მიმავალმა გლეხებმა ცოტა გამიქარწყლეს ეს განწყობილება.

მამაკაცებს ფართოფარფლებიანი შავი შლიაპები ეხურათ და შავივე უხეირო კოსტუმები ეცვათ, რომელთა ვიწრო სახელოებიდან ურობივით ეკიდათ ვეება, დაკოჭრებული ხელები.

სასაცილო სანახავე იყო მათი მრუდედ შეკრული პალატუხები და მკერდის ჯიბეებში ამოჩრილი ჭრელა-ჭრულა ცხვირსახოცები.

უფრო სასაცილონი იყვნენ საბოგბით მობაჯბაჟე მათი ცოლები, რომელთაც თავზე წამოეხურათ დიდი ხნის შოდიდან გამოსული შლიაპები.

პატარა აღმართი ავიარეთ და დავინახეთ ჯერ ელექტროცენტრალის მილი, შემდეგ ბარაკის ტიპის მესახტეთა დასახლება, რამდენიმე ორსართულიანი სახლით.

კვირა დღეს აქაც ზეიმობდნენ. რამდენიმე ბარაკიდან ისმოდა მთვრალების ხმაშეუწყობელი სიმღერა, ქუჩა კი სავსე იყო მოსეირნე ხალხით.

თუმცა მე ჯერ კიდევ კარგად ვერ ვარჩევ სხვადასხვა ეროვნებას, მაგრამ რუსების, პოლონელების, ინდო-ჩინელების გარჩევა სხვებისაგან არ გამიჭირდება. აი, ფრანგები კი ამ დასახლებაში, ეტყობა ცოტანი არიან. ყოველ შემთხვევაში, მე ჯერ არც ერთი არ მინახავს.

ცოტა შეცბუნებულები იმით, რომ მესახტეები გვათვალიერებდნენ და ჩვენ გვაფასებდნენ როგორც მომავალ

კოლეგებს, ჩვენ მივედით გზაჯვარედინამდე, სადაც პატარა მიწოდორზე რაღაც ძალიან საინტერესო რამ ხდებოდა.

მეგ შუაგულში მჭიდროდ იდგა ხალხი და სხვადასხვა ენაზე ხმამაღლა ყვირილით ვილაყებებს ამხნეებდნენ.

როდესაც მივეუახლოვდით და შევეცადეთ წინ წავეწეულიყავით, გამეფდა ის მტანჯველი ღუმილი, რომელიც ყოველთვის სუფევს ხოლმე ორთაბრძოლის ყველაზე კრიტიკულ მომენტში.

ორი ზორბა მახტორი, წელამდე შიშველი და მხოლოდ წინდების ამარა, გააფთვრებით ქიდაობდა.

ერთ მათგანს, ქერათმიანს და თეთრკანიანს, დამბულობისაგან ჭარხალივით აწითლებულს, ილღაში ამოეჩარა უფრო მუქკანიანი მოწინააღმდეგის თავი და ძლიერი მოქნევით ცდილობდა მიწაზე დაენარცხებინა. ან კისერი მოეგრძოდა.

მეორე, რომელსაც თავი არ უჩანდა, წვრილწელა და ბეჭებგანიერს, ზურგზე კენთები სიმეზივით დასკიმოდა, იხრჩობოდა და თანდათან ძირს ეშვებოდა.

ყველაფერი მოთაყვებულია, სინანულით გაიფიქრე მე რატომღაც თანაგრძნობით გამსკვალულმა იმისადმი, რომელიც მარცხდებოდა.

მაგრამ შეუცნობია გზები უფლისა... და მით უფრო გზები სპორტული, რომელთა განუმეორებელი სიდიადე ყველას მიერ ჯერ კიდევ ღირსეულად არ არის შეფასებული — საზარელი ამოკენესით, რომელიც არადაამიანურ დამბავს მოჰყვება ხოლმე, ის, ვისაც თავი მოწინააღმდეგის ილღაში ჰქონდა ამოჩრილი, წელში გასწორდა, პაერში გაეღვა ქერას მწვანე წინდებიანმა ფეხებმა და მერე იგი სიმაღლიდან ზურგით მიწაზე დაენარცხა. მასზე ზურგით დაცემული მოწინააღმდეგე მსწრაფლ შეტრიალდა და ქერათმიანი ორივე ბეჭით მიწას გააყრა.

მაყურებელთა გააფთვრებულ თვითხივილში ქართული სიტყვები გაისმოდა, მაგრამ ჩემი ყურადღება ახლა სხვა რამეზე მიიქცია — დამარცხებულზე

ჯერ კიდევ დამზობილმა გამარჯვებულმა თავი ასწია და გაიღმა.

— გედეონ!.. — წამოვიძახე, მაგრამ მას, რა თქმა უნდა, არ გაუგონია.

გედეონი წელს წამოიღო, მოწინააღმდეგეს ოდნავი ირონიით დახედა და მერე დაიწყო სველი სხეულიდან მიწისა და გამხმარი ჩალა-ბულის ჩამობერტყვა.

მეშახტეებს, ჩანს, ძალიან უყვართ ლონიერი ადამიანები, ხანგრძლივი და მჭუხარე აპლოდისმენტები ამის დამადასტურებელი იყო.

დაძაბული და მკერდამოზიდული გედეონი წელწელი შემოტრიალებით და მოკრძალებული თავის დაკვრით მადლობას უხდოდა ტაშის დამკვრელებს. იგი უეცრად გაჩერდა და ჩვენი მზერა ერთმანეთს შეხვდა.

გედეონი დიდხანს მიყურებდა წამებით ცდილობდა მოესაზრებინა, მერე გახარებულმა გამიღიმა, მომიახლოვდა და ხელი გამომიწოდა.

მე თავს ძალა დავატანე, რომ ხელგამოწედილი არ გამეწილებინა... მერე კი ერთმანეთს გადავეხვიეთ და გადავკოცნეთ.

გულზე მომეშვა, თუმცა კი ფარულად მაწუხებდა რაღაც... ეს, ალბათ, უკეთესი მესაერების მქონე ჩემი მეორე მე იყო, რომელიც ჭიუტად მძალებდა აღმედგინა სცენა, მე რომ რეჟოლვერს მესროდნენ.

ზურგიდან ვიღაც მომეხვია და კოცნას ცდილობდა. ეს გოგი იყო.

მაგრამ ამაზე უკვე აღარ გამაკვირვა. გედეონი გოგის გარეშე, საერთოდ, ძნელი წარმოსადგენი იყო.

ტოვომ და სტეპკომ გადაკოცნეს გედეონი და გოგი, მერე კი მათ გაგვაცნეს ჩვენი დანარჩენი თანამემამულენი.

ოცდაორი კაციდან სამი-ოთხის გარდა, ყველა ჩვენი ტოლი და ჩვენსავით სამშობლოდან ახალი გამოქცეული იყო.

მხოლოდ ერთი, რომელსაც თომა ერქვა, არ იყო ახალგაზრდა ემიგრანტი. 1921 წელს მენშევიკურ მთავ-

რობასთან ერთად გამოქცეულა და ჭურმე უკვე რამდენიმე წელიწადი მეშახტედ მუშაობს.

თომას წყალობით, რომელიც ზრუნავდა ჩამოსულ თანამემამულეებზე, ჩვენ მივიღეთ შახტების სამმართველოს მაღაზიაში სპეცტანსაცმელი, ხის ძირებიანი ფეხსაცმელი და თითო მუჭა ლურსმანი, რომელიც ჩვენვე უნდა დაგვეტყა ძირებზე, და ხელი მოგვაწერინეს, რომ მთელ ამის ღირებულებას პირველივე თვის ჯამაგირიდან გადავიხდიდით.

— ნუ გეშინიათ, — გვითხრა თომამ. — ადმინისტრაცია თვითონ გამოგიქვითავთ ხელფასიდან.

— და იმაზე უფრო მეტს, რაც ეს ჩვეულებრივ მაღაზიაში ღირს, — დაუმატა გედეონმა.

— ეს იმიტომ, რომ ნისიად წამოვიღეთ... — შეეცადა ამის ახსნას უხერხულ მდგომარეობაში ჩავარდნილი თომა. — კარბიდის ლამპებს კი ხვალ გასასვლელში მიიღებთ.

— იმაშიც გამოგიქვითავენ ოცდაათ ფრანკს, ჩვენი დღენახევრის ხელფასს, — ჭიუტად თქვა გედეონმა.

— კარბიდი კი ჩვენი ფულით უნდა ვიყიდოთ ხოლმე! — ჩაიღიმა გოგი.

თომამ მხოლოდ მხრები აიჩეჩა, მართლაც, აქ იგი არაფერ შუაში იყო.

მერე ჩვენ აგვიყვანეს ერთერთ ორსართულიანი შენობის მეორე სართულზე და გამოგვიყვეს ორ-ორ კაცზე თითო პატარა, ექვსმეტრიანი ოთახი.

და კვლავ მე დავიჩაგრე. არც ომარმა და არც ტოვომ სტეპკოსთან ცხოვრება არ მოინდომა.

— არა უშავს, თითქმის მთელი სართული ჩვენ, ქართველებს გვიჭირავს. — თქვა გედეონმა, როცა დაინახა, რომ მე რაღაცით უქმყოფილო ვიყავი.

ჩვენ დაგვირიგეს სათითაოდ ბაიკის საბანი, ჩალის ლეიბი და ასეთივე ბალიში. საწოლების ნაცვლად კი, კვლავ ის წყვეული ორსართულიანი ნარები დაგვხვდა საზღვარგარეთ, თურმე კარ-

გად სცოდნიათ საცხოვრებელი ფართობის ეკონომია.

სტეკომ, კმაყოფილმა იმით, რომ ჩემთან დარჩა, ქვედა ადგილი უსიტყვოდ დამითმო, თუმცა როცა ამოვედით გედეონმა თქვა, — წილი ვყარეთო.

შემდეგ გედეონმა და გოგიმ გვიამბეს თავიანთი გამოქცევის ამბავი. გედეონს თურმე თავდებად დასდგომია თავისი ერთი ნათესავი, ვილაცა პასუხისმგებელი პირი, და გამოშვებისთანავე ყორასთან და გოგისთან ერთად გამოქცეულა.

— აი, იმას, შენ რომ თავდებად დაგიდგა, იქ ალბათ დააპატიმრებენ... ან მოხსნიან, — თქვა ტოგომ, გედეონმა კი პასუხად მხოლოდ მხრები აიჩეჩა.

საზღვარს ბათუმთან ახლოს სამი დამის განმავლობაში გადმოდიოდნენ, გამოყოფილ კონტრაბანდისტებთან ერთად, დღისით კი თურმე ბუჩქებში მყოლიარე იმალებოდნენ. მესამე ღამეს ყორამ სიარული ვერ შესძლო და იძულებული გახდა დაეტოვებინათ.

მერე ისინი პირდაპირ ხოფაში მოხვედრილან, იქიდან კი სტამბულში. სტამბულიდან კი წამოსულან, როგორც დავიანგარიშეთ, ჩვენი იქ ჩასვლის სწორედ წინა დღეს.

— მაშ, რატომ არაფერი გვითხრა თქვენს შესახებ ბატონმა კოლამ? — გავიკვირე მე.

— ალბათ პოლიტიკური მოსაზრებით. — თქვა ომარმა.

— არა, ერთი... — გავცინა გოგის, — გედეონმა სწორედ წამოსვლის წინ ერთი მაგარი სთხოვა.

— ვისა? — იკითხა ტოგომ.

— იმ წარმომადგენელს, — აწრიპინდა გედეონი, — იმ გათახსირებულმა ვალი არ დამიბრუნა.

— გასაგებია. — ვთქვი მე.

— რა, შენცა? — შემეკითხა გედეონი.

— ჰო.

მერე ახლა ჩვენ ვუამბეთ ჩვენი თავგადასავალი და ოცდათორმეტდღიანი წანწალი თოვლები.

— არა! — ასეთ მომენტში მისთვის დამახასიათებელი გულსმომგებულ ალმართლობით თქვა სტეკომ.

გედეონმა და გოგიმ თავიანთი ოთახიდან, რომელიც ჩვენს პირდაპირ იყო, გამოიტანეს კვერცხები, ტაფა და პატარა სპირტქურაზე გოგიმ ერბოკვერცხის კეთება დაიწყო.

— მე წავალ, პურს ვიშოვი, — თქვა უკვე შიშავალმა გედეონმა.

— რატომ გაქვთ სპირტქურა და არ პრიმუსი? — ჰკითხა ტოგომ გოგის. — პრიმუსი ხომ უფრო მოსახერხებელია.

— პრიმუსის ფული სადა გვაქვს... სპირტქურა კი, სულ რაღაც ფრანკნახევარი ღირს.

— კი, მაგრამ, სპირტი ხომ ნათებ ძვირია! — აღშფოთდა ტოგო.

— ჰო... ერთი ათად... მაგრამ ჩვენ ნახევარ-ნახევარ ლიტრს ვყიდულობთ ხოლმე.

— რა ძვირი ჯდება სიღარიბე! — ვთქვი მე.

— შენ ისევ დაიწყე ტვინის ჰყუტა!... — აგდებულად წაიბურტყუნა ომარმა.

გედეონი, დაბრუნდა და თან მოჰყვა ორი ბიჭი. ერთ მათგანს, ძალიან მაღალს, მთვარესავით მრგვალსა და მუწუტებიანს, პავშუური სახის მჭონეს, ხელში პური ეჭირა.

— აჩიკო, — წარმოგვიდგინა მან თავი.

მეორე იყო პატარა, გრძელკისერა, მხრებდაქანებული და ძალიან ფერმკრთალი, რომელსაც დროდადრო ცალი თვალი სადღაც იქით გაუსხლტებოდა ხოლმე, მაგრამ პატრონის ნებას დამორჩილებული, უმაღლეს ჩნდებოდა თავის ადგილზე.

ორივე საოცრად სიმპათიური იყო, მაგრამ ეს ცოტა სასაცილო ჩანდა, რადგან ხელში სათამაშო ვედრო ეჭირა, რომელზეც სხვადასხვა ფერებით ეხატა წითელქუდა და მგელი.

— კაკუნა, — გავცაცნო მან თავი, — მაშინ მინდორზე ალბათ ვერ დამიმახსოვრეთ, იმდენი უცნობი ხალხი იყო.

— თქვენ ალბათ დღეს არაფერი გიპამიათ. — შეწუხდა გედეონი.

— ეს ჩვენი ქუთაისელი ბიჭები არიან, — გვითხრა გედეონმა.

კაკუნამ საბავშვო ვედრო მაგიდაზე დადო და ხუფი მოხალა. შიგ ხენდროს მურაბა იყო. — აქ მურაბა ასეთი ვედროებით იყიდება, რომ ბავშვებმა... — დაგვიწყო მან ახსნა, მაგრამ შემდეგ მიაშტერდა ჯერ ნახევრად ჩაცარიელებულ ვედროს, მერე საყვედურით შეხედა აჩიკოს, — უპ, შე... ეს ესაა, სავსე იყო...

აჩიკო თავისი მსხვილი თვალებით ზემოდან დასცქეროდა კაკუნას და არ იცოდა რა ეპასუხა.

— აი, იქიდან, მეორედან ამოგდო, შე კაი კაცო! — დამრიგებლურად უთხრა კაკუნამ.

— ჰოდა, ის, მეორე მოიტანე, — ბოხი ხმით თქვა აჩიკომ და დამნაშავესავით გაელიმა.

კაკუნამ კარებისაკენ გასწია. ტლანქად ფართოდ გაბოტილი და ხელებგაფარჩხული.

— ასეთნაირად იმიტომ დადის, რომ კუნთები უშლის, — თქვა გოგიმ, როცა დაინახა რანაირად ვუყურებდი მიმავალ კაკუნას.

— რატომ? — ვერ გავიგე მე.

— გახსოვს, შარშან ჩვენთან ცირკში რომ გამოდიოდა... აი, რა ჰქვია იმას... ფენომენალური მუსკულატურა... — თქვა გედეონმა.

— ჰო! — ერთდროულად დაუდასტურეს სტეპკომ და ტოკომ, რომელთაც ჰქონდათ არც თუ უსაფუძვლო პრეტენზია ცირკის მცოდნეობაზე.

— ჰოდა, ის „ფენომენალური მუსკულატურიანი“ წიწილაა ჩვენს კაკუნასთან შედარებით.

— ეს უკვე...

— შენი თვალთ დაინახავ.

— კარი გამოიღეთ! — მოისმა ხმა კორიდორიდან.

კაკუნას მარცხენა ხელში ორი ტაბურეტი ეჭირა, მარჯვენაში კი სიდრით

სავსე დიდი ბოცა და ისევ ფერადი პატარა ვედრო, რომელზეც ამჯერად ჩარლი ჩაპლინის სურათი ეხატა.

— ეს სევერიანემ გამოგიგზავნათ. — თქვა მან და შტოფი მაგიდაზე დადო.

— აქ დაუძახე! — შესთავაზა გედეონმა, მაგრამ აღარ დაიცადა და კორიდორში გაეარდა.

ერთი წუთის შემდეგ გავიცანით სევერიანე. ეს იყო აყლაყულა. ძალიან უბრალო შესახედაობის, დაახლოებით ოცდაათი წლის კაცი, რომელიც აღმოჩნდა ენამახვილი მოუბარი და ყოველმხრივ ერთდირებული ადამიანი, რასაც პირველი შეხედვით ვერ იტყოდით.

ერთი საათის საუბრის შემდეგ, რაც, რაღა თქმა უნდა, მხოლოდ საქართველოს ეხებოდა, ყველა თავთავის ოთახში წავიდა. მე და სტეპკო დავექმით ჩვენს ჩალის ლეიბებზე და ზედ წავიხურეთ ვილაციის ოფლის სენით გაელენთილი საბნები.

მეშახტეთა სოფელს უკვე დიდი ხანია ეძინა. ირგვლივ გამეფებულ სამარისებურ სიჩუმეში არ ისმოდა არც ძაღლების ყეფა, არც ძროხების ბლავილი, ან კიდევ ცხენების ფრუტუნი, არც ტრანსპორტის მოძრაობა, არც არაფერი ისეთი, რაც კი სიცოცხლეს შომაგონებდა.

მე ვიწექი თვალებლია, გაღიზიანებული ამ მკვიდრო, შემაზრუნე სიჩუმით.

რატომ გავუწოდებ ხელი გედეონს... თან გადავკოცნე კიდევ?! ნუთუ დავკარგე ის პრინციპულობა, რომელიც აღრე მქონდა ყველა შემთხვევისათვის?... მაგრამ ვანა საოცარი არ არის, რომ გედეონის ნახვა გამეხარდა... იქნებ იმიტომ, რომ ისიც ახლა ისეთივე უთვისტომოა, როგორც მე... ან იქნებ იმიტომ, რომ ისიც პატარა ნაწილია ჩემი სამშობლოსი... უკუგდებული, ჩაკარგული აბსოლუტურად გულგრილ ხალხში, მაგრამ მაინც ჩემი სამშობლოს ნაგლევი... ჩვენ ხომ ერთად გავვიტარებთ ბავშვობა, ერთად გვისწავ-

ლია, გვითამაშია ფეხბურთი, გვიცურავია და გვიჩუბებია... და კიდევ ვინ იცის...

— აი, ის კი, რომ ისეთმა რკინისებურმა კაცმა, როგორც ჟორაა, ვერ შესძლო გაეკეთებინა ის, რაც გააკეთეს გედეონმა და გოგომ, რაღაც არა მჯეროდა... ან იქნებ ის ჩვენში ყველაზე ჰკვიანი აღმოჩნდა?!

ჰკვეით ხრეშდაყრილ ეზოში ვილაციის ფეხის ხმა გაისმა. მე მივაყურე. მოსულები რუსულად ლაპარაკობდნენ.

— მარცხენა ჯიბეში მოძებნეთ, შტაბსკაპიტანი!

— უკვე ვეძებე, არა მაქვს...

— რა უსინდისობაა... ერთი გასადებიც კი ვერ უნდა განდოთ კაცმა!

— თქვენ როგორ მელაპარაკებით, პორუჩიკო!... თქვენ რაო, დაგაფიწყდათ სამხედრო წესდება?!

— ამჯერად თქვენ მოგიხდებათ უკანალის გაყოფა სარკმელში!

— ტეტიავ, სოლდაფონი ხარ, მეფის ჯარის ოფიცერი კი არა!...

— წადი ერთი შენი!... შე ნაძირალავ, ისე გთხლიშო, რომ...

— ვისა, მე მთხლიშავ?

ეტყობა, ისინი ერთმანეთს შეებნენ,

რადგან ისმოდა ძიძგილე, რომელსაც თან სდევდა გინება და წყევლა. რამდენიმე ხნის შემდეგ დავიდარაბა შეწყდა და ისმოდა მხოლოდ მძიმე სუნთქვა. ჩანდა, ისვენებდნენ.

სულის მოთქმის შემდეგ ჩემი ჰკვეითა მეზობლები კვლავ აღაპარაკდნენ, მაგრამ ახლა უკვე საჭმიანად და მშვიდად.

— აბა, დავიწყეთ, შტაბსკაპიტანი!

— კარგი... ოღონდ უფრო დაბლა დიხარე... უფრო დაბლა, პორუჩიკო...

— სადღა უფრო დაბლა? თქვენ მე თავზე მადგამთ ფეხს, შტაბსკაპიტანი!...

შტაბსკაპიტანი გადაძვრა სარკმელში, რადგან მერე გავიგონე როგორ უჩაქუნებდა შიგნიდან რაღაცით კარს და მერე ხმაურით გააღო.

კვლავ სრული სიჩუმე გამეფდა.

მეგონა, თითქოს ვუყურებდი, ლურჯხალათიანთა გამოსვლას, როცა ისინი გროტესკულად დასცინოდნენ თეთრგვარდიელებს. სრული ილუზიის შესაქმნელად აკლდა მხოლოდ ლურჯხალათიანელთა სატირის აუცილებელი პერსონაჟი — ჩემბერლენი.

ხვალ უნდა ვნახო ერთი, რას წარმოადგენენ ის შტაბსკაპიტანი და პორუჩიკი.

ქანსულ ჩარკვიანი

წუთისოფელი

გალაქტიონი — დიდებითა გამოგზავნა ზეცამ მიწაზე,
დიდებითა განელე წუთისოფელი,
დიდებითვე დაუბრუნდი მიწას მშობლიურს,
იძლიეროს შენმა სიტყვამ საერომ.

ქუხილი

„შრიალი გააქვეთ ძველებურ არყებს,
სხვა ცხოვრებისთვის თითქმის შალვიძებს“.

ალვა მოშრიალე, სევდა უსასრულო,
სული დარბეული, ერთობ.
ხვეწი გადიწება გრილით წარსული,
მშვიდობის გზა მიეცე, ღმერთო.
კვლავ მომაგონდება ის ძველი სასახლე,
ფერადი სიწმრით რომ ენთო.

ახლა ნასახლარის არა სჩანს ნასახიც —
ვის ცრემლს ანაცვალე, ღმერთო.
ვუმღეროთ ქუჩებში ატეხილ ქუხილებს,
იმათ სიდიადეს ვერ ვთმობ.
გრგვინვა და მუქარა, ბრძოლა და წუხილი,
არ გამომილიო, ღმერთო.

ლვინისფერი მდინაჲ

„პეი, ჩქარა და ჩქარა,
პეი, ჩქარი და ჩქარი“.

ტოტითა გლეჯს ცისკიდეს და მძვინვარებს,
იქნებ მზეთა ელვარებაც დაჩრდილოს.
მოდის, მოდის ლვინისფერი მდინარე,
ბრწყინვალე, თეთრი, გინა საჩინო.

მოდის, მოდის, ლვინისფერი მდინარე,
ბრწყინვალე, თეთრი, გინა საჩინო.

მე მინახავს ვეფხვი გაუცინარი,
საპერანგე მისი, ცისა ნაჭური...

ბუნდოვანი კედელი ღვას წინარე,
გზა მიეცე, ბედისწერის აჩრდილო,
მოდის, მოდის ლვინისფერი მდინარე,
ბრწყინვალე, თეთრი, გინა საჩინო.

გ ა ზ ა ფ ხ უ ღ ი

„მოეც მშვიდობა საქართველოს“

მიდამოს ლურჯი ფერი მოსავს,
ქუსს და მეჩვევა.
უპირველესად შენი მოსვლა
გულს დაემჩნევა.
გულს დაემჩნევა, მერე გული
ტკივილს დამიწყებს.
ქარი დაჰბერავს ჩვენებური,
— ფიქრებს გამიწყვეტს.
ფიქრებს გამიწყვეტს, არ დამინდობს,
ბრძოლად ამანთებს.
ატმის ყვავილით გადამითოვს

ყვითელ ბარათებს.
ყვითელ ბარათებს გამიცისკრებს,
გამიცისფერებს.
გადამავიწყებს, რომ მზის იქეთ —
არის სიბერე.

ასე მგონია, ყველაფერში
ღმერთი ერევა...
შენ შთაგონე მღერად ჩვენ შვილთ,
ბედნიერება!

ს ი ზ მ ა რ ი

„იელვებს, ჰქრება და ავლავ იელვებს...
შენი შანდილი ამ უდაბნოში“

დამესიზმრა — გაზაფხულის
უცისფრესი ბორბალი,
შფოთიანი სილაგვარდე
ძილგამკრთალი ჭოგნარის.

დამესიზმრა — გაზაფხულის
მოწყვნილი სალამო...
იმერეთი, იმერეთი,
ნაზი და სალალანო.

დამესიზმრა — გაზაფხულის
ალუბლების ფოფინი
და სამყაროს დიდი დედის
სული პირველყოფილი.

დამესიზმრე, გაზაფხულის
ველზე კრეფდი გვირილებს...
ქუთაისში დამესიზმრე,
გაი, შენი ჭირიმე.

გ მ ხ ე თ ა

„მაგრამ შეხედე სად დამდგარა ძველი
დიდება“

უძველესო, შენი ცოდვის
საგანძურით ვივსები,
მოდის ციდან, ციდან მოდის,
მშობლიური ნისლები.
სულის ცრემლს ცვლის, სული წმინდა —
რიდითა და ღირსებით,

მოცახცახე ფრთებით ზიდუ,
ფერთა სითბო, მზისებრი,
პატიებას შენთან ვეძებ,
მხოლოდ შენ თუ მიშველი,
მცხეთა, მცხეთა,
ოქროს ვერძებს
თვალში უკრთით გიშერი.

გ ა ნ შ ო რ ე ბ ა

„გერმანოზენ, გფიპრუზენ-ფერმეიდლიან
შენ პოეტები საქართველოსა“.

როგორ მინდა დაგახსოვდეს,
ცოდვილსა და მწუხარეს,
არასოდეს, არასოდეს
არ ვყოფილვარ მჭუხარე.

პოეტისგან დღე პოეტის
არის გაურიყავი.
მე ყოველთვის, მე ყოველთვის
ჯარისკაცი ვიყავი.

ახლა, როცა გრიალებენ
მთვარის თეთრი ბორბლები.

შენი ნახვა მემამება,
შენ კი, მემშვიდობები.

ახლა, როცა ხმაურობენ,
განშორების წუთები,
არის დროის გაორება
ენით გამოუთქმელი.

ამჩნევიხარ სულს პოეტის,
ისე, როგორც მიყვარდი,
მე ყოველთვის, სუყოველთვის
ჯარისკაცი ვიყავი.

შ ო რ ი გ ზ ა

„ხანდახან კლდესაც ედება ხავსი“.

ლამაზო, შენი ზრუნვით ვივსებდი
და საბოლოოდ გემშვიდობებდი,
ო, არის შენში რალაც ღირსება
და გამოხედვა შემლილ ორბების,

მე შემეპარა მკვდარი მზის სევდა
ისე, ვით სისხლი წინამორბედის,
ლამაზო, შენი ზრუნვით ვივსებდი
და საბოლოოდ გემშვიდობებდი.

ზ უ რ ა ბ ი ს ბ ა ხ ს ე ნ ე ბ ა

„ციხე-გალავანს სჩქეფს
სისხლის წვეთი“.

საწუთროს ჯამში ჩავიხედე, ვნახე სოფელი
უსიერ მთათა და საყდართა უარყოფელი.
ხმალი ნაწრთობი, უპატრონო, დაყოვნებული,
წარსული ლიჭყი, მტკივნეული, აწმყო ვნებული,
პირთა სდით ლოშქრი მოშურნეთა და მოძულეთა
გაუმართნიათ სამზეოზე ღვინი უმეცართ,
არსაიდან ხმა, მოქცევა და გამობრუნება,
ძალით წართმეულს ვერ იბრუნებს, წვალობს ბუნება.
მოაქვთ ქვა-ლოდი არაგვიდან, ნარუდუნევი,
ცხენით, მარხილით, მანჯიკებით, ხარით, ურემით.
ვერკი შენდება ციხე იგი მძლე და მედგარი,
არ აქვს კლდობა ტიტანური, არ აქვს ბექთარი.

ეგების ღმერთი მსხვერპლს თხოულობს, მით უკეთესი,
— მე ჩამატანეთ საქართველოს ციხის კედელში.

არის გამოსავალი

„ქვარს ეცვო, ჰეჭინდა სამეცელი
არ არის“.

განა მართლა სძინავსო,
დაძვენ კარი სამარის,
ო, ნუ სტირი, ძვირფასო,
არის გამოსავალი.

სული, სული ბრწყინავსო —
უკვდავების წამალით...
ო, ნუ სტირი, ძვირფასო,
არის გამოსავალი.

ახლა ძილი ვის ახსოვს,
წინ გზა გიდევს მთავარი.,
ო, ნუ სტირი, ძვირფასო,
არის გამოსავალი.

ძილი, ძილი მტრისასო,
არ არსებობს სამანი,
ყველაფრისგან, ძვირფასო!
არის გამოსავალი.

იოსებნი ზამთარი

„მე ძლიერ მიყვარს იოსებნი თოვლის“...

აფთით მოვკალ აფთარი,
მაზელითა ბრტყელითა.
იოსებნი ზამთარი
მის ქალს ცოლად შეირთავს.

საცოდო აფთარო,
ვინ ავთვალმა გაგვალა,

შენი ტრფობით დამთვრალა
იოსებნი ზამთარი.

საცოდო აფთარო, —
ჩემო ქვრივო ქარქაშო...
ცივი სისხლი გამთბარა
და მზის გულზე ყაყყამობს.

გ ე ღ ი

„...შბოლოდ ერთხელ მღერის“.

შენ აქ საიდან? რას ეხეთქები,
რას ეახლები, რას ემედგრები?
უუძველესი ცეცხლი ხეთების,
მოჰკიდებია კანჭებს გედების.

ო, მაინც, მაინც, ყელს მოიდერებს
უცებ დაიდგამს დაფნას, დიდებას.
ჟამს სიკვდილისა ერთხელ იმღერებს.
ერთხელ იმღერებს და გაფრინდება.

ვარდისფერი გზით, სხვა მისამართით.
წარსულის ფურცლებს მიჰფანტ-
მოჰფანტავს,
დიდება შენდა, ვხედავ, თვალნათლივ,
ვით მობრძანდება აწყო, მყოფადთან.

დიდება შენდა, ვხედავ თვალნათლივ,
ანანურს, როგორ ჰგავს ბახტრიონი,
მღვრიე არაგვი მოდის დაღმართით,
ვით გულმოსული გალაკტიონი.

თ რ ვ ი

„თვითმუცელ ჩრდილს შევხარბოდო, მხრით პიტოს“.

გზამშვიდობისა, ძველო ვარდებო,
მე გამიჭირდა თქვენი მიგნება,
მოსაწყენად თუ გამოგადგებათ
ის, რაც უჩემოდ ქვეყნად იქნება.

მზეს უმღერიან, მზეს ცირულები,
ვაშა, თქვენს ხსოვნას და მოკრძალებას,
თქვენც, მოგონებით შეწირულებო,
ხელაღებული ამორძალებო.

გზამშვიდობისა, რა დრო წასულა,
რა ვნებიანი, რა უეცარი,

ვიღაცის აწმყო, ჩემი წარსული,
ასე წმინდა და ასე შემცდარი.

გზამშვიდობისა, თუმც მკლავს წყურვილი,
მაგრამ რაც იყო, არ დაბრუნდება,
სიცარიელე, და სიძულვილი —
მარადისობას ადევს ურდულად.

მეც საკუთარი ბეჭებით ვზიდე
ულამაზესი ღამე მგოსნების,
გზამშვიდობისა, იისფერ ციდან
„მოფრინდნენ ლურჯი ანგელოსები“.

ღამეშიღობება

(დროშები ზეარა)

უბრძოლო დიდება
ფასია გროშების,
დროშები გვჭირდება,
დროშები, დროშები.

ფესდაფეს დროშ სდია
უმიშარ მწვერვალებს,
სულში ამომწრდია,
ძვირფასი მცენარე.

მიიღე, მამულო,
ამისი ნაყოფი,
ვერასდროს განახვენ
ვნებულს და დამოზოხილს.

ამ ქვეყნად ბუნებას
რაც გაუჩენია,

იცოდე, იცოდე,
იცოდე შენია.

მზე, გენი, გრივალი,
ღუფე, არხი, სონეტი,
და რასაც გიგალოზს
ველური პოეტი.

სიცოცხლეც შენია,
რადგან შენ მარჯვე,
გიბრუნებ ბიჭობას
და ჩემს სიჭაბუკეს.

ორბები მიჰფრენენ —
ღამეში, ორბები...
თან მიმაქვს სიბერე
და გემშვიდობები.

ვერ დამაბრძნეს

„და წაველ ქარში, როგორც მოცულობა“.

შეხე? ფუტკარი,
რა საამოდ დაფრენს ადრიან,
დღეს ყველაფერი მსუბუქია
და ფერადია.

მხესავეთ დიდი და მცხუნვარე
იყოს სიმძიმე,
ოღონდ, გეტყვა,
ცხენაკაცივით ნუ გაიცინებთ.

ჩემი სიცოცხლე, აქ იწყება,
აქვე მთავრდება...
ვერ დამამარცხეს ვერცა მტრებმა,
ვერცა ავდრებმა.

რადგან რაცა ვთქვი,
სამშობლოში რასაც მღერიან,
ერქვა სიმღერა,
სხვა სახელი არა რქმევია.

მე დავბრუნდები,
რა თქმა უნდა, მე დავბრუნდები,
მელოდებიან ჩემი ლურჯი
ბედაურები.

შეხე? ფუტკარი,
რა საამოდ დაფრენს ადრიან,
დღეს ყველაფერი მსუბუქია
და ფერადია.

წუთისოფელი

„ქიდე ბევრი საღვთოგანო
დაგვრჩა დაუღმევლი“.

წუთისოფელი წყაროა,
ჩვენც წუთისოფლის წყაროს ესვამთ.
„იგი წავა და სხვა მოვა,
ტურფასა საბაღნაროსა“.

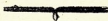
უნდა მიუჯდე სუფრასა...
— უნდა გასტეხო ყამირი,
საბაღნაროსა ტურფასა
ხარობს ათასი ყვავილი.

ხარობს ათასი სიკეთე,
მცხეთას და ბეთანიასა,

შეხედე, ამერ-იმერთა —
თერთმეტმა ერთად იასა.

ახლა სიტყვა თქვან ორბებმა,
სიტყვა თქვან ოქროს თასებმა,
ეს გაუმარჯოს მშობილო —
ასისა გაათასებას.

ვაი თუ წყარომ დაგვცადოს
გვტანჯოს და აგვატიროსა,
— ეს გაუმარჯოს მკვდარსა და
ცოცხალსა გალკტიონსა.

კანონი ურთიერთობები

უარიხველობა

რომანი

ნაწილი მეორე

არც ისე ლამაზია, მაგრამ რაღაც ნაზი, მოაღერს სხივებისგანაა შეკრული მისი ჰეროვანი არსება! ეგონა, ევრც ერთი გოგონა გულს ვერ აუფგერებდა, თვალს ვერ მოსტაცებდა! დახე, თურმე როგორ სცდებოდა! თვითონაც ვერ მიმზღდარა, რა დაეშართა! ასე თავხედურად როგორ მისწერებოდა ქალიშვილს. ვინმეს რომ დაენახა, რას იტყოდა?! ალბათ, ქალიშვილიც გრძნობდა მის დაჟინებულ მზერას!

თითქმის ეათის ფიქრი მისწვდა გოგონას გულს. ქიშკარში გასვლისას ოდნე მოტრიალდა მისკენ და გაუღიმა.

შაბათ დილით, ჭერ ისევ ბნელოდა, ელიზბარი მშენებლობაზე რომ მივიდა.

საყარაულოში სინათლე არ ენთო, ეზოში არაფერ ჩანდა.

კოტა ადრე ხომ არ მომივიდაო, გაიფიქრა და გიორგის გამარჯობა შესძახა ჭიხურში, მაგრამ არაფერ უპასუხა.

ეგონა, ყარაული მშენებლობას ვარს უცლიდა და შთავარი კორპუსისაკენ გაეშურა.

უცებ წერაქვის წყრილი შემოესმა.

კიდევ რამდენიმე ნაბიჯი გადადგა წინ და გიორგი და ზაქარა დაინახა. წახრილი მოხუცი წერაქვს ურტყამდა გამაგრებულ ნიადაგს, ზაქარა კი ნიჩბით მიწას გვერდზე ურიდა.

— ეს თქვენა ხართ, გამარჯობათ! — მიესალმა ელიზბარს.

— გავიმარჯვოს! — უპასუხა ზაქარამ.

ელიზბარს საღამო არც გიორგიმ შეუგვიანა, იცოცხლე, იღლეგრძელეო.

— ზაქარა, ასე ადრე რამ მოგიყვანა? — შეეკითხა ელიზბარი.

— რამაც შენ მოგიყვანა!

არა, არც ისე ადრე იყო.

ელიზბარს ფეხდაფეხ მოსუენენ მუშები, გამონდნენ ქალიშვილებიც. აეტრამწესი და თვითმცელელის მძლოლებიც მოვიდნენ.

სამუშაოთა მწარმოებელმა გოგონებს მოედნის გასუფთავება მიანდო და ხელმძღვანელად კატო მიუჩინა. ზაქარა და სამი კაცი ხრეშზე წავიდნენ. ელიზბარი, მუდელი და მუშები აშწეს აწყობას შეუდგნენ.

საქმე კარგად მიდიოდა.

თვითმცელელის მძლოლმა ოთხი გზა გააყეთა. მანქანას დასცილიდა თუ არა, წაიბურტუუნებდა, მგონი, ხრეში მეტი აღარ დაგვირდებოთ, უკანასკნელ გზაზე მივდივარო.

— მაგაზე ნუ ფიქრობ, როცა საქმარისი იქნება, გაგაფრთხილებთ! — უთხრა ელიზბარმა მძლოლს, მეხუთე გზაზე რომ მიდიოდა.

მძლოლი ზღაზნით ავიდა კაბინაში, ძრავი ჩართო და ერთბაშად დასძრა მანქანა.

— რა კაცია ეს სახედალლი! — ჩაილაპარაკა გიორგიმ, — თუ გამოჩინა არა აქვს, ბუზღუნებს, ორ მეტრს არ ვაივლის, წელი სწყდება!

კატოს ბრიგადამ ორ-სამ საათში მოედანი გასუფთავა, კაცებიც მორჩნენ ხრეშისა და

შეაღებინა მოზიდვის. მერე სახელდახელოდ წაიხმეს და გაერთიანებული ძალით ლიანდაგის დაგებას შეუდგნენ.

ნასადილევს ლიანდაგი მზად იყო. თელები დააღაგეს და ზედ ამწეს საყრდენი დადგეს.

დაღამებამდე იმუშავეს. ზაქარა ამბობდა, სინათლეს გამოეყუან, ლამიონების შექმნე განავარძოთ მუშაობაო, მაგრამ ელზბარმა ეს ზედმეტად ჩათვალა, სწოხა ღამე კარგად დავისვენოთ და დილაზე ადრე შევედგეთ ამწეს დადგმასო. გოგონები კი გააფრთხილა: ხეალ ნელია მოხვალთ, სათქვეწო საქმე აღარაფერიაო.

მეორე დღეს ქალიშვილები სამუშაოზე მიიწვი გამოცხადდნენ. ორი-სამი საათი იტრიალეს ეზოში, მერე კი რაკი უქმად იყვნენ, სახლებში წაიღვნენ.

გიორგი ეზოში ტრიალებდა. რაკი საქმე არაფერი ჰქონდა, გულშემამტკივარი მყოფრებელითი შორიდან შეჰყურებდა, როგორ მალდებოდა ამწე.

ამ დღესაც გვიანობამდე იმუშავეს. — რას იზამ, ამწე ორ დღეში არ დაიდგება! — ამბობდა ზაქარა და ექვს გამოთქვამდა, ვითოთ, ხელმძღვანელებმა გვისაყუვედნოთ და, იქნება, ამწეს დადგმის ნებაც აღარ მოგვცენო.

— პირიქით, მადლობასაც გვეტყვიან, აი, ნახეთ თუ არა! — ამბობდა ელზბარი.

არა, მადლობა არაგის უთქვამს, თუმცა არც არაგის უსაყუვედურებია.

ორშაბათ დღით სამუშაოთა მწარმოებელმა ექვსი კაციოდა დატოვა ამწეს დადგმაზე სამუშაოდ, სხვები კი ბრიგადაში გაგზავნა.

ელზბარი და ორა მუშა დაბლა იყვნენ. ისინი ჯაქვს აბამდნენ რკინის ჩარჩოებს და ავტოამწით მალა აქონდათ. ზაქარა და სამი მუშა ჩარჩოებს ერთმანეთზე აღაგებდნენ და ურდულდებოდა და ჰანძიკებით ამავრებდნენ.

მზე შეშის ტარზე იდგა, მშენებლობის ეზოში შავი „ეოლვა“ რომ შემოგრივდა. ორივე წინა კარი ერთდროულად გაიღო და ექვერი და მშენებლობის მთავარი ინჟინერი თეოფილე მანქანიდან გადმოვიდნენ. ერთ ხანს ამწეს გაუშტერეს თვალი, მერე ერთმანეთს რაღაც გადუღამარაკეს და ერთდროულად დაიძრნენ აღვილიდან.

ორივეს სახეზე განცვიფრება ეხატა, თან ისე მოერიდებით მოაძიებდნენ, თითქმის დანადგულ ზონაში იმყოფებიან და შიშობენ ფეხქვეშ არაფერი აგვიფრთხილდესო.

ავტოამწეს მძღოლმა ძრავი ჩაქრო.

მუშებიც შეჩერდნენ. ხან უფროსებს უცებერდნენ, ხან სამუშაოთა მწარმოებელზე გაღაბქონდათ შერა. ევანათ, ექვერი იყვირებდა: ეს რა თავხედობაა, ჩემი განკარგულების გარეშე რატომ დიწყეთ ამწეს დადგმაო.

ეტუბა, ამისვე ფიქრობდა ელზბარი. ორი

ნახიცი წადგა წინ, უფროსების რისხვა რომ თავის თავზე მიეღო, თან ოდნავ ხელეშეცა და მუშტა, საკირო შემთხვევაში საკადრისი პასუხის გასაცემად.

ექვერიმ ელზბარს ერთი კი შეუბღერა, მერე ერთბაშად გულისმა და ხელი გაუწოდა:

— აი, ეს მესმის! გულთმისანი ყოფილხარ, დღეს ვაპირებდი ამ სამუშაოს დაწყებას! — და ინჟინერს მოუბრუნდა, — მმ, რას იტყვი, თეოფილე, ასე არ გეკონდა განზრახული?

— კი, ბატონო! — დაბეჭითებით უპასუხა მთავარმა ინჟინერმა.

— ბიჭებო, აბა, მაშ, რას განერებულხართ? დაცხეთ, დაქარით! — უცებ აყვირა ექვერი.

— ყოჩაღად, ყოჩაღად, ძმანო! — თავის მხრივ გაიძაზოდა თეოფილე.

მუშათა გაჩაღდა.

ექვერიმ ინჟინერი ბრიგადებში გაგზავნა, თვითონ კი ამწეს გარშემო ტრიალებდა, მუშებს შენიშვნებს, მითითებებს აძლევდა. განსაკუთრებით ავტოამწეს მძღოლს ჩააცვიდა: აი, შე დოყლაპიავ, რა გემართება, თვალები გააბილე, რა აქეთ-იქით დაატარებ ტვირთს, ასე და ასე მოიქეციო. ბოლოს ისე აღელდა, კანონში ახტა, მძღოლს უბრძანა, გვერდზე გადაეჭყო, და საქვს თვითონ მოეჭდა. მუშებს აჩქარებდა: ცოცხლად, ცოცხლად, ბიჭებო, ორ-სამ დღეში უნდა დაეღვათ ამწე და საქმე წინ წაეწიოთო.

კაცს კარგი არ უნდა დაეკარგო, ექვერი მშვენივრად მართავდა ავტოამწეს, თან მძღოლს ეტრიალებოდა: მარტო ავტომოყვარული რომ გეგონე, ავტოამწეზეც ხომ შემძლება მუშაობაო.

ერთი-ორი საათი იხალისა და საქმე მძღოლს გადასცა. მერე ელზბარი შეაქო: ყოჩაღ, კარგი ინიციატივა გამოიჩინე, ავტოაღებლად ბრძანებით მადლობას გამოგიცხადებო.

— კარგი იქნება თუ მადლობას მუშებს გამოუცხადებ, — მიუგო ელზბარმა.

გიორგი კი ზაქარას ეკითხებოდა:

— ნეტავი აქამდე რას აქიანებდნენ, რატომ არ დადგეს ამწე?

— როგორც უფრო მოვეკარი, ამწეს დასადგმელად გათვალისწინებული თანხები უკვე აითვისეს, — მიუგო ბრიგადირმა.

— ვინ აითვისა? — ჩააცვიდა გიორგი.

— უფროსებმა! უფრო გასაგებად რომ ვთქვა, ფული ჩაიფიქეს!

— ეას, რალს არ გაგიგონებ! თუ კაცი ხარ, გამაგებნე, როგორ ახერხებენ, რა გზებით, რა ხერხელებით გამოაქვთ ფული ბანკიდან?

— ბანკიდან კი არა, ჩემო გიორგი, ფულს თუ გინდა მარსიდან ჩამოიტანენ. სამუშაოს დამთავრების შემდეგ ერთ რამეს განგებენ, თორემ შენ ისეთი ურწმუნო ხარ, სანამ საკუთარი თვალით არ ნახავ, ვერ დაგაქერბა!

„ნეტავი რა უნდა მაჩვენოს!“ — ფიქრობდა გიორგი და პასუხი ვერ ეპოვა. შერე, როცა მუშაობის დამთავრების შემდეგ ის და ბრიგადირი ეწირა ქუჩით შინისაკენ მიმოიქცნდნენ, თავში ისევ ეს ფიქრი უტრიალებდა. ერთი-ორჯერ ზაქარას შეეკობა კიდევ: თუ ძმა ხარ, გამაგებინე, სად მიგყვარ, რის ჩვენება გაგიზრახვსო.

ბრიგადირმა უბასუხა, მომუევი, საცა მივალთ და გაიგებო.

ბოლოს ზაქარა ერთ სარდაფთან შეჩერდა, ამა, მოეფიქრო.

სარდაფს წარწერა არ ჰქონდა, მაგრამ გიორგის ეკვიც არ ეპარებოდა, რომ აქ რესტორანი, ან ლენინის წერტილი იყო, რადგან შიგნითი აუზნაური იდგა, თითქმის ბიჭების კაბუნოდ გაივლია, გახსნილი შამპანურის აფეთქების ხმაე შემოესმა.

სარდაფი პაპიროსის კემლს გაეხურა.

გიორგიმ ძლივს გაარჩია მწვანე სუფრაგადფარებული ოთხი ეგებრთელა მადიდა, ზედ რომ უხეად ეყარა პატარა თეთრი ბურთები.

— ეყარაფერი გამოვიდა, აქ რა გვინდა, რა დავგრძენია? — ეკითხებოდა გიორგი ზაქარას და ცნობისმოყვარეობით აცქერდებოდა მაგადების გარშემო მდგარ კაბუნებს, ხელში გრძელი ჭოხები რომ ეჭირათ.

— რა სელსწრაფი ხარ, მოითმინე, ყველაფერს გაიგებ. — და ზაქარამ უბის ჯიბიდან ბრიგადის სია ამოიღო და ზამთრად წაიკითხა.

— პეტრიაშვილი შოთა!

— მე ვარ! — მოუგო თმახეუქვა კაბუნები და მაშინვე იკითხა, თუ კაცი ხარ, გამაგებინე, საიდან იცი ჩემი სახელი და გვარი? შენს საფასს პირველად ვხედავ, ვინა ხარ, ჩემთან რა გვსაქმებოდა.

ზაქარამ ამა უთხრა: ამა და ამ მშენებლობის ბრიგადირი ვარო.

— მშანო, დახე ამა, მთავრობა ყოფილა! — გაიციხა კაბუნმა და ამხანაგებს თვალი ჩაუტრა, თან ხელი საფეთქელთან შეათამაშა, რითაც, აღბათ, უნდოდა ეთქვა: საცოდავი! ეს ელადაა, მგონი, აფერხისო!

ზაქარა კი კითხვას განაგრძობდა:

— რატინი გივი!

— გახლავარ, უფროსო! — უფრო თავაზიანად მოუგო ტანდაბალმა კაბუნმა და ზაქარას მიუახლოვდა, ნიკაში ხელი ამოსდო, სიაში ჩარგული თავი მალდა აუწია და უცებ მამალით დაიყვანა.

— ყიფლიყო!

სარდაფში სიცილ-ხარხარი გაისმა.

ვიღაცა ყვიროდა, ყიფლიყო კი არა, ერთი მაგარი პიტლაცი უნდა მავს, რომ შერეოდ მოსვლა ევლარ გაბედოსო!

რატინმა კი, ვითომ თავისი მოხერხებელი საქციელით თავმოწონებულმა, ზაქარა ბაზარზე

გაყვანილი საყვავილით თავით-ფეხებამდე შეათელიერა და ერთბაშად მუქარით მიიხალა:

— თუ ბრიგადირად ყრუნა მოგწყინდა, თქვე, შე კი კაცი, ასეთი სასულელე კი შეჩერე არ გაბედო!

მესამე, გვარად თვალტრელიძემ, ზაქარას ცხვირწინ აუქნია და, თითქმის მისთვის ბრიგადირის რაღაც დიდრ შეტრაცუთა მიუყენებინოს, გულმოსულმა შეჰყვარა:

— გესმის შენ! ხალხს კაცი ჰგონიხარ, გენდობიან, შენ კი ტუტუცი და დამსმენი უოფილხარ! აქედან მოუსვ, თორემ ორანგუტანგვით ავწიოთლებთ უკანალს!

თვალუბლაბრიალებული კაბუნები რკამოლერებელი ხარბებით მიიწვდნენ ბრიგადირისკენ, ზურგშებრუნებული კიბეზე რომ მიიპარებოდა და სიას უბეში ინახავდა.

გიორგი იმის შიშით, ზაქარას არაფერი აუტეხონო, კაბუნებს წინ გადაუდგა.

— რატომ ღელავთ, შეილებო, დაწყნარდით, დამშვიდდით, თუ ბრიგადირს არ აფასებთ, ჩემს ქალარა წვერ-ულავს მაინც ეცით პატრივი.

გიორგის წვერი არ ჰქონდა, მაგრამ თავნება ბიჭების საცოკლმა ისე შეაქრობა, რას ამბობდა თვითონაც აღარ გაეგებოდა.

— მოხუცო, კაცი კაცად უნდა ვარგოდეს, თორემ წვერი თხასაც აქვს! — მოუგო პეტრიაშვილმა.

თავნება კაბუნებმა გიორგის და ზაქარას ერთბაშად ისეთი სიცილი დაეყარეს, გვერენებოდა, სწორედ მათი ხარხარით წარმოქმნილმა პერის ტალამ გაისროლა ისინი გარეთო.

— აი დედას! კაცი დავებრდი და ასეთი თავხედობა არ მინახავს, — თქვა გიორგიმ, როცა საბილიარდო უკან მოიტოვდა.

— მაშაყოს ბიჭები არიან, რა ენაღვლებათ, ერთობიან, ქვიფობენ, ღრის ატარებენ, თანაც ინსტიტუტში მოსაწყობად სტაჟს იყვთებენ!

— კი, მაგრამ მაგათთვის მშენებლობაზე თვალც არ მომიკრავს, ნუთუ ერთხელ ხელფასის ასაღებად მაინც არ მოვიდნენ?

— ხელფასს უფროსები ინაწილებენ!

— ისინი რომელიად რესტორანს მიუახლოვდნენ. ისმოდ დაუდუქის ტუბილი ზმა. მედოლე, ბოზი, ჩახლენილი ზმით „მეფაიტონეს“ მდგროდა.

— თითო ბოთლი ზომ არ დაგველა? შევიდით რესტორანში? ჩემი ბრიგადიდან ასეთი კაბუნები ჭაქა ექნებოდა! — თქვა ზაქარამ.

— თუ ღმერთმა გწამს, მოვეშვით ამ საქმეს, თორემ ნამდვილად წარს გადავეყრებით!

იმა ამოდ ცდილობდა წიგნის კითხვით თუ ხელსაქმით ადრინდელი სიმშვიდის დაბრუნებას. გიას უარმა საგონებელში ჩააგდო, მტანყველი ფიქრები აუშალა. ეგონა, როგორც კი დასაბუდებოდნენ, იქნას მოაწყობდნენ, გიას

თავისთან წაიყვანდა. ფიქრადაც არ მოსვლია, რომ ვინა მამასთან ღაბღენას ამქაბინებელმა რა საქმისთვისაც არ უნდა მოეცილა ხელი, შეიღზე ფიქრს ვერ იცილებდა, თვალწინ გაი უდგა.

თბილისიდან ჩამოსვლის კვირისთავად სა-
ნებლიემ თქვა, სამინისტროში ვარ გამოძახე-
ბულიო, და თბილისში გაემგზავრა. ირმას არ
ესიამოვნა ეს ამბავი, მაგრამ არაფერი უთქვამს.
ეტყობა შეიღების სანახავედ წაიღია რაღას
იტყუებს, რატომ სიმაართლეს არ ეუბნება?! თან
როგორ გაუთამამდა! თავის ნებაზე დასერიონებს,
აღარაფერს ეკითხება. აივ ამტყუნებს! ლადის
რაღა აქვს მოსარდი?! როგორ არწმუნებდა,
გიაზე შეიღივით ვიზრუნებ, არაფერს მოეცა-
ლებო. ვიასთვის საღა სცალა! საკუთარ შეი-
ღებზე ფიქრობს, მათი ნახვა ენატრება! ალბათ,
მალე ცოლსაც გაიხსენებს, მასთან მისვლა-მოს-
ვლას გაბამს, შერე იწებ შერაგებაც მოინდო-
მოს. არაფერია გასაცვირი! თუ თვითონ ფიქ-
რობს შეიღზე, ოქაში დაბრუნებაზე, რატომ
არ შეიძლება ლადისაც დაეხადოს ასეთი აზ-
რი?!

ამ ფიქრებში იყო ირმა გართული, რომ ვი-
ლკამ კარზე მოაკაკუნა.

— მობრძანდით! — გასძახა მან, — ისე,
რომ საგარძლიდან არ ამდგარა — დამლაგებელი
ქალი ეგონა.

ოთახში მზიარულიძე შევიდა, კარები
ფრთხილად დახურა და ისე ჩემად თქვა სა-
ლამო მშვიდობისაო, თითქოს ეშინია, გარეთ
არაფერს გაეგონოსო.

კაცი ზღერბლთან შეჩერდა, მორიდებისა
და ვედრების გამოისახატავად ქუდი ორივე ხე-
ლით გულთან მიიტანა:

ირმას ვერაფრით აეხსნა მზიარულიძის
სტუმრობა. განა ისეთი რა საქმე აქვს, რომ ასე
მორულადნელად, ისიც როცა ლდი შინ აბაა,
კარს მოადგა. თუმცა სტუმარს მორცხვად,
თვინიერად უპირავს თავი, მაგრამ ამღერეულ
თვალეში რაღაც ფართული ზრახვა იგრძნობა...

ელვის სისწრაფით გაურბინა ქალს თავში ამ
ფიქრმა, წამოდგა და სტუმრისაყენ გაემართა,
უნდოდა იქვე მყარად გაეცა პასუხი და გაე-
სტუმრებინა.

შეეცადა სიმშვიდე შეენარტუნებინა, მაგ-
რამ მუხლები უკანაყლებდა გული გამოღებით
უცემდა. აღლევა რომ დაეფარა, წაილაპარა-
კა:

— ლდი თბილისში გახლავთ, ბატონო გივი!
— ვიცო, ვიცო! — სწრაფად მიუვო მზიარუ-
ლიძე.

ქალმა თვალებით გამოხატა გაოცება, თუკი
იყოლი, აქ რაღას მობრძოდიო.

— გთხოვ, მამატიო, ირმა! მე თვითონ არ
ვცი, რამ მომიყვანა, თქვა კაცმა, თან კრო-
ლა თვალდებით, გლიაში გამოწყვედელი ჩიტი-
ვით რომ უხტონდენ, ქალს მისჩერებოდა.

5. „მნათობი“, № 10.

— გისმენ, ბატონო გივი, რა გნებაქვს? —
შემერთალი ზმით იკითხა ქალმა.

— მოგახსენებ, ოღონდ... დაგსწავლოთ, თუ
შეიძლება! — და მზიარულიძე იქვე სწამზე ჩა-
მოქდა, უმანკო ყრმასავით ხელები მუხლის
თავზე დაიწყო და გვამარხლებელმა ლია ფან-
ქარიდან ზღვას გახედა.

— უცხო მამაკაცთან მარტო ოთახში ყოფ-
ნა ირმას რაღაც გამოუცნობი მღელვარებით
ავსებდა, კედლის საათს ახედა, ვითომც საღ-
დაც აკვირდებოდა, მაგრამ მზიარულიძეს ეს
შეუმჩნეველი რჩებოდა, ვითომ ვერაფერს
ხედებოდა!

კაცის მიუხევედრელობამ ქალი მოთმინე-
დან გამოიყვანა:

— ბოდიშს ვიხდი, ბატონო გივი, მაგრამ
ვახშაზე მაგვიანდება და გთხოვთ შინ წაბრძან-
დეთ.

— ეჰ, რა უბედური ვარ! გულისფანქვალთ
მოვისწრაფოდი, შენი ნახვა მენატრებოდა, შენ
კი ხელსა მკრავ, სახლიდან მაგდებ. ნუთუ არ
გებრალდება?! — ამოღერდა მზიარულიძე.

— ნეტავი რა გაქვთ შესაბარლისი?! — გა-
იციანა ქალმა ირონიით.

მგონო, ცოტა აჩქარდა შემოვლით უნდა
დაეწყო სიტყვა. მან კი თითქმის ყველაფერი
პირდაპირ მიახალა. ამას ქალები თავმოყვარე-
ობის შელახვად თვლიან. ქარაგმებით, გადაყე-
რით, ჩერხელთ ეყვართ საუბარი. პირდაპირ
ნათქვამ სიტყვას კი ვერ იტანენ, ღიზიანდებიან,
ნერვები ეტლებათ.

მზიარულიძეს მხრები ჩამოუყვებოდა, მახე-
ში გახშულ მულისასავით კისერი წაიგრძელა,
წამწამები აახამხამა და მუდარით თქვა:

— ირმა, ძვირფასო, გთხოვ მომიხიწო!
შენ უბედულო, მტრულად შემხვდი, რომ იყო-
ლე, ამით რამდენ ტანჯვას მაყენებ, უცეთ მო-
მეპყრობოდი!

მზიარულიძე ამას რომ ამბობდა, სულს
ძლივს ითქვამდა, ცდილობდა შინაგანი მღელ-
ვარება არ დაეშალა. თან მოხტუნავდა, გაშვავ-
ლავი თვალებით ქალს დაჟინებით აცქერდებო-
და...

ირმა ქალი გახლდათ და, რა თქმა უნდა,
ესიამოვნა, რომ ამ გოგონს, ქედმაღალ კაცს,
სიყვარულით აფორიაქებული თვრამეტი წლის
ქანთუკივით მუხლები უკანაყლებდა და ათრთო-
ლებული ეუბნებოდა აღსარებას.

უცებ მოლბა და შერბილებული ზმით კაცს
უთხრა:

— მოთხარი, რა გნებაქვს, გისმენ! — და სა-
ვარძელზე დაქდა.

მზიარულიძემ უკვე თამამად შეათვალეირა
ოთახები და უცებ ბალიშებხორავებელმა სა-
წოლმა მოსტაცა თვალი. ხანში წასულ მამაკა-
ცებს დიდი წარმოსახვითი უნარი აქვთ. მისმა
ფანტაზიამაც უმაღლესი ფრთები გაშალა. წარმოუდ-

გა, თუ როგორ უწეა მკლავზე სანებლიძეს დამკრახელი, მტევანივით შეკრული ირმა. ისეთი შესახარბო, თან ჟინამწელი იყო ეს წარმოსახვა, მზიარულიძეს კბამუერი ვნებით აუძგერდა გულს.

ოპ, როგორ უძიას უეცრად აღტყინებულ გრძნობებთან კიდელი. თუმცა რა საჭიროა მათი დათრგუნვა? მზიარულიძე უცებ ქალს წინაშე მუხლის თავებზე დაეცა:

— ირმა, გენაცვალე, ნუ გამიბრაზდები, ხელს ნუ მკრავ! აღარაფერი გაშვება, კეუხავ აღარა ვარ, შევიშალე!

— ნუ, ნუ იზამ ამას! აღდექი, აღდექი, არავინ შემოგვისწრის! — და ქალს უცხად ისტერიაული სიცილი აუტყდა.

მზიარულიძე გონს მოგვო, საჩქაროდ ფეხზე წამოიღგა და წაილაპარაკა:

— მაშ, რატომ მიღიმოდი, რად მაიმედებდი. ეს ბოროტებაა, ჭერ თავი შემაყვარე, ახლა გამიბრაზდები?

— აბა, კეთილად გავშორდეთ! უნდა წავიდე, ჭერ არ მივახშვია! — თქვა და მზიარულიძეს ქარი გაუღო.

— ვიცი, რომ სისულელეებით თავი მოგაბეზრე, მაგრამ მაპატიე! ღმერთმა ზომ იცის, რომ მარტო ჩემი ბრალი არ არის, ბოდიშს გიხდის! ოღონდ ერთსა გთხოვ, თუ ოდესმე ჩემი თავი დაგვიბრდეს, უფრომჭირლ მონად მიგულის! — უცებ ქუდს წამოაგდო ხელი და ოთახიდან გაეირადა.

— როგორ შეეწყე სამსახურს? — შეეკითხა ერთ საღამოს სამუშაოდან მოსულ ელიზბარს მარგალიტა.

— კარგად!

— ღმერთმა გააძლიეროს შენი ღმერთი და კეთილის მოსურნე.

— დეიდა მარგალიტა, თავი ზომ არ მოგაბეზრეთ?

— აგი ვითხარი, თუ იოტისოდენა პატივს მცემ, ასეთი რამ აღარ გამაგონო-მეთქი!

— ცოტა ხანს კიდევ შეგაწუხებთ! მერე კი შეიძლება გია სოფელში გაეგზავნოს, მე კი სავსებით საცხოვრებელში გადავსახლდე. ან შესაძლოა მალე ბინაც მომიყვან!

— რა თქმა უნდა, შენთვის ძნელია სხვის პერპექტივებზე ცხოვრება, ამიტომაც გამიბრაზდები, აბა, ახლა, ჩემს გულში ჩამოიხედ! ისე შეგეჩვიეთ, შეგისისხლორცეთ, უთმევროდ ერთ დღესაც ვეღარ გაუძლებ. სწორად ვუკითხებოდი ჩემს თავს, ნეტავი რად გამაჩინა ღმერთმა, ვის რად გვირდები, ვისთვის რა სარგებლობა მომეძვეს-მეთქი! ისე დაეპყრდი, დაეპაჩაყდო, თვისტომთა სიყვარულს ვერ ვეღიარებ, მაგრამ ეტყობა, ღმერთმა მთლად არ გამწირა, იმას-არლის ეპის თქვენი თავი მომივიღინა მადლობა გამჩენს!

— მერე, რატომ გაატარეთ ცხოვრება მარტობაში? რამ შევიშალათ ხელი, რატომ არ ეზიარეთ ოჯახურ ბედნიერებას? — სწორედ ეს ვკვიდვართ სიყვარული, აღაშინისათვის ეს ყველაზე დიდი ბედნიერებაა!

— ეპ, როგორ არა! მეც მქონდა ბედნიერი დღეები, თუ მათ ბედნიერი დაერქმის. ახლამთი გახსენება გულს მიკლავს, მტანჯავს, სულს მიფორიაქებს. რაც იყო-იყო, წარსულს აღარაფერი ეშველება! თურმე აღაშინა მაშინ არის ბედნიერი, როცა მის ცხოვრებას აზრი, შინაარსი აქვს! აქამდე მოკლებული ვიყავი ამას, ახლა კი ერთი მიზანი მაქვს, გიას ამავე დავად, უფროდობა არ ვავრძნობინო. არაერთხელ შიშვამს და კვლავ ვიმეორებ, თავი ისე ჩათვალე, როგორც საკუთარ ოჯახში. ჩემი დღეები დათვლილია. ყველაფერი, რაც კი გამაჩნია, შენ და გიას გეკუთვნის! ერთსა გთხოვ მხოლოდ, დამდგეთ პატივი და სანამ ცოცხალი ვარ, ნუ მიმართებთ!

ელიზბარს შეეცოდა მარგალიტა! ოპ, როგორ უნდოდა გადახვეოდა ამ კეთილ მოხუცს და როგორც საკუთარი დედა ისე გადაეკოცნა.

— გამაღბო, დეიდა მარგალიტა! — უთხრა მან ბოლოს, — რაკი ასეა, მე და გია აქედან ფეხს არ მოვიცდით, ჩვენ ორივეს თქვენი თავი ახლა უფრო გვჭირდება!

— ეს რა შავი დღე გავითენდა, ღმერთსა შეეცოდეთ! — ჩურჩულით ეუბნებოდა აცრემლებული შვექლა ქმრის და გამეტებთ მუშტებს თავში ირტყამდა.

— ქალო, გამაგებინე, რა ამბავია? — შესძახა მოთმინებადაკარგულმა ლუიზაბმა.

— ნაწული შეუძლიდა!

— რა სტიკია?

— საოცრად მოიწყინა, დანალელიანდა... ერთთავად ფანჯარაში იჯუტება, რაღაც მძიმე ფიქრებშია ჩანთქმული!

— საშიში არაფერია... ერიბა, იდეილია როდია ცხრამეტე წლის ქალიშვილისათვის ქორწინების ლოდინი!

— არა, ჩვენს თავს რაღაც სხვა უბედურებაა!

— ვერაფერი გაიგია... რის თქმა გინდა?

— თვალდ განსაცხ. ამ დღით ნაწულის მივეფერე, მიველაღრსე. შეილო, რატომ მოიწყინე, რა გაწუხებს-მეთქი, იმან კი ზმა არ გამცა, ზურგი შემეძვია და თავის ოთახში ჩაიკეტა!

— სულ ეს იყო?

— მეტი რაღა გინდა, თავში კეტს ზომ არ დამარტყამდე!

— რა ექნა... ნერვიული ავადმყოფობა ზომ არაფერი დაემართა!

— მეც ეს მიტეხს კეუხას, მეც ეს მიკლავს გულს.

— სულ შენ ხარ დამანაშავე, სულ შენი ბრალია!

— მე რას მერჩი?

— შენ ჩაეცდეს სახლში, ამხანაგები ჩამოაცილო!

— გადმობრალემა კი გეხერხება! შენ არ იძახდი, ნანული მალე საჩინო კაცის ცოლი გახდება, კატოსა და შაიას ახლო არ გაეცაროს, რა იმათი ტოლიაო?

— შერე, რას ველოდებით, ტყეში ხომ არ ვცხოვრობთ, პრეტენსიას ვაწვევით?

— ეყო, ზომ არ გაგიფიქრე! ქვეყანა გაიგვებს, თავი მოგვეტყუება.

— მაშ, რა ექნათ? შოდი და ნანულის ამხანაგებს დაეუფაბოთ, იმათთან გამზიარდებოდა, გულის დარღვებს გაიქარწყლებს.

— ბიზლითების გამგებნიდანაც გავათავისუფლოთ, რად უნდა სტავი.

— არა, სკოზია სამსახურში გაიაროს ზოლმა, სხვა რომ არაფერი, გაერთობა.

— მაშ, ახლავე წადი და ამხანაგებს დაუძახე!

ლუარსაბი ოთახიდან გავიდა, მაგრამ უშაღუანს შეზერუნდა. ავირთე, კუეზზე აღარა ვარ, რას ეკეთებ და რას არა, აღარა გამეგებო.

— რა იყო, რა ჰქირი დაგეტყავ? — შეუტრია ცოლმა.

— ჩანთა დამავიწყდა.

— ჩანთა რა ოხრად გინდა?

— დღის ბოლოა, ზარემ ზაზარზეც გამოვიგელო, კარტოფლის და კომპოსტოს ფასი დაავლებდა.

კატომ გვიან აიღო ხელფასი და საღაროდან ებოში რომ გავიდა, ამხანაგებს თვალი ვეღარ მოჰყარა, სამაგეროდ შორიანად გაჩერებული ზაქარა დიანახა, გაბრწყინებული თვალებით ქვე-ქვეში რომ უმზერდა.

ნეტავ რა უკან დასდევს, რას მისჩერებია?! გუშინაც ჭურჭლი ფეხდაფეხ აედევნა განგებ ჩერდებოდა მალაზიების ვიტრინებთან, უნდოდა ზაქარა წამოსწოდო, მაგრამ ისიც ჩერდებოდა, მასთან ახლო მისვლას ვერ ზედადგა. საოცარიან ზაქარა უცქერის, უცინის, აჩრდილივით უკან დასდევს, მაგრამ თქმით კი არაფერს ეუბნება. აშხლა კაცია და როგორ არ იცის, რომ ყველა ქალს ეამყება, სიამოვნებს, თუ მაშაყის იგი მისწონს, ეტრფის, ეთაყუანება. ნუთუ მისი მაინც ვერ ზედება, რომ გულგრილად არ ეპყრობა? მაშ, რატომ მორცხეობს ზაქარა, რატომ არაფერს ეუბნება, გულის სიიღუმელს რატომ არ უშვებს? ნეტავ რად არის ასე მორიდებული, გაუბედავი?!

და აი, ამჟერად კატო თვითონ გამოელაპარაკა ბრიგადირს:

— ზაქარა, ასე რას მაქცერდები?

გაფი დაიბნა, თითქმის რაღაც დანამაულზე

წაასწრესო, სახე გაუფითრდა და ენის ზარბივით მიუგო:

— იცი, რა... ეს ისე... თვალში გაჩერდები! ქალს ვაფი შეებრალა და გაუღმწა:

ჩვენი ბრიგადის გოგონები ხომ არ დაგინახავს?

— არ მინახავს... ახლავე მშენებლობას შემოვირბენ, საითთაოდ მოვიშვებნი!

— რა საქირია, ნუ შეწყუბდები!

— არა, ახლავე მოგიძებნი... — და ზაქარა მთავარი კორპუსის მშენებლობისავე გაქანდა.

კატომ საყარაულო ჭიხურში შესასა გიორგის, ჩვენი ბრიგადის გოგონები ხომ არ დაგინახავსო.

— საჩივლედალ წაიფინენ, — მიუგო მოხეტემა და უცაყოფილოდ ხელი ჩაიჭნია. — ტყუილებრალოდ ირჩებინ, არაფერი გამოუვათ.

— ასე რამ გაგიტემა გული?

— რა ვიცი, ამა ისე კი მშენებლობაზე მშვიდობიანი პროფესია, მეორე არ არი. თქვენ კი ღელავთ, ბოზოქრობთ.

— მაშ, რა ექნათ, უსამართლობას შევეგუოთ?

— ისე ეატყობ, შემგუებლები უფრო იმარჯვებენ.

— ენახოთ, შია გიორგი, არც ისეა საქმე.

კატო კანტორისკენ წავიდა.

გიორგიმ თვალი გააყოლა და გუნებაში წაილაპარაკა, ეს რა გაბედული ახალგაზრდობა მოეღდა თქმეთა რა გამოვიდა შერე?! სანამ ჩივილით რამეს გახდებინ, უფროსები წყნეთში აგარაკებს ჩამოიქიმევენ და ჭიხურბსაც გაიჭელებენ.

ბოლო დროს ელიზბარი შესვენებისას ბზირად იქდა საყარაულო ჭიხურთან. ფიჭობოდა, კარგი გულის აღამიანია მოხუცი, სისიამოვნოა მასთან საუბარი, სადღა არ ყოფილა, რაღა არ უნახავს, მის თავზე ერთი წისქვილის ქვა არ დატრიალებულა, თორემ სხვა ყველაფერი გადახლომიაო. ასე კი ამბობდა, მაგრამ ცალი თვალი გზისაკენ ეჭირა. არც დაუთქვამთ, არც მოლაპარაკებულან, მაგრამ ის და ნანული თითქმის უსიტყვოდ შეთანხმდნენ, რომ შესვენებაზე ერთმანეთს ჭიხურთან შეხვედროდნენ.

ოპ, როგორ უჭირს მარტოობა! მეგობარი ენატრება, გულითადად მეგობარი, ვისაც სიხარულსა თუ ხეიმინდს გაუზიარებს, თანაც ირმას გადავიწყებს. ამ ცქრილა ქალიშვილში, სიცილებელ რომ მღერის და ეღვარება, რაღაც არის ახალი, იღუმალი, რაც მას აღაფრთოვანებს, მთელ მის არსებას ნეტარების მორევეში ხვევს. ცხოვრება არაბაობად ეჩვენებოდა, თავი ქვეყნის ზღმმეტ ზარგად მიიჩნდა, ეგონა აღარც სიყვარული შეეძლო და არც ჰქონდა ამის უფლება. და აი, შეხვდა ქალიშვილს, ვინც

დაუბრუნა სიყვარულის რწმენა, სიცოცხლე მოაწყურა.

ჭიხტისკენ მიმავალი ნაწელი კი ფიქრობდა: „საოცარია, თორღე დღის წინ ელიზბარს არც ვიცნობდი, ახლა კი იმის გარდა სხვა არაფერზე შემიძლია ფიქრი. ტანადი, წარმოსადგენი, მშვენიერი ვაჟაკია, მაგრამ რაღაც არის მასში სიბრალულის აღმჩერელი, მის წყლიან თვალებში, მშველ ხმაში, სასიამოვნოდ რომ ჩამესმის, მოძრაობაშიც კი გაუბედობა, მორალუბლობა შეიშინევა, რაც გაგვივებით მზამღავს, აღმაფრთოვანებს, მთელ ჩემს არსებას იზიდავს!“

ვინ იცის, ელიზბარს რა ნაღველი ეტრიალებს გულში? ალბათ, ცოლის უგუნდო საქციელით შეურაცხყოფილად, განადგურებულად თვლის თავს. ცოლისადმი მოტყუებელი კაცები ხომ ყველა ქალს ეჭვს თვალთ უცქერიან, აღარ ენდობიან ალბათ. ელიზბარს ისიც აფიქრებდა, სხვა ქალი ჩემს შვილს არ მოინდომებს, დედობას არ გაუწევს! მთელი არსებით უნდა, სწავლა, როგორმე გაუქარწყლოს ნაღველი! რატომ არ შეუძლია, რომ უთხრას: „ცოლი, ძვირფასო, რომ შატო ხარ, ახლობელი ვესაუბროება. მე მწადია გვერდში ამოვიდგე, შეგობრობა გაგიწიო. შენს შვილს დედა ენატრება. მე გავუწიე დედა დედობას! მაშ, მომენდე, სიკვდილამდე გეგრთვებო.“

ისინი ჩიხტრიან შეხედნენ ერთმანეთს.

— გამაჩოხათ, ნანულო! — მიესალმა ვაჟი.

— გაგიმარქოს, ელიზბარ! — მიუგო ქალიშვილმა, თვალები აღტაცებული ზავშვივით რომ უბრწყინავდა.

— რატომ გეშინ არ მოხვედრი?

— რა უქნა, ძალიან მიმიხს აქ მოხვლა! ასე მგონია, ყველას თვალებში ეცხიხრება, მუშები დამყინია, ერთმანეთს ჩემზე ეჩურჩულებიან, აი, ამას ჰქვია მეტეოზობრობა.

— თანავიგობრობა, ამაზე ძნელი არაფერია.

— ხანდახან ვიტყვი ბოლშე, მოდი, არ წავალ მშენებლობაზე, არ მინდა ასეთი მუშობა-მეთქი, მაგრამ სახლშიც გული არ მიჩერდება.

ჭიშკართან ცემენტით დატვირთული სატვირთო მანქანა შეჩერდა. მძღოლმა გახანგრძლივებული სიგნალი მისცა, ფანჯრიდან თავი გამოყო და ბატონაკცურად დაიყვინა: ყარაულო, გახსენ ჭიშკარიო.

გიორგიმ ჭიხტრიდან გამოვიდა, ხელის ქნევით მძღოლს მიმართა: შენ რა, თავი ტყეში ხომ არ გგონია, რას ყვირი, რომ ყვირიო. აბა, მაშ, რა უქნა, რომ არ დაგყვებიო, ალბათ, დღამდე აქ მყოფრუტებო!

ელიზბარმა მანქანის ძარა შეოვალაიერა, მერე ყარაულს მიუბრუნდა.

— გიორგი, რა მიაქვით?

— ცემენტი.

— სად?

— არ ვიცი, უფროსის მოადგილემ გამოთხოხდა, გაატარეო!

— საბუთი მოსთხოვე!

— ჩვენთან აგზე არ არის, თორემ...

— როგორ თუ აგზე არ არის, უსაბუთოდ არ გაატარო-მეთქი? ვაი-ვაი? — და ელიზბარი კანტორისკენ მიმავალ ნაწელს გუდგუნა.

— ყარაულო, რამ გამოგყურა, გახსენს ქიშკარი! — ყვიროდა მძღოლი.

— საბუთი, საბუთი! — ყვირილი არც გორგომ დააკლო და მანქანას წინ გადადგა.

— შარი ხარ, რა საბუთი?

— ჩვეულებრივი, შავით თეთრზე დაწერილი!

— ვაჰ, წახდა ქვეყანა, ესეც რომ საბუთს თხოვლობს!

— აბა, მაშ, აქ რად დამაყენეს, რა მოხვდე ვარ?

მძღოლმა გიორგის თითით ანიშნა, ახლო მოდიო. მერე ყბიდან სამშანეთიანი ამოიღო და ხელებში ჩასწარა: არ გერგება, მაგრამ, ღმერთმა შეგარგოსო.

გიორგიმ გაოცებით მტრები აიწენა, ფული გადაამარუნ-გადამარუნა:

— ეი-ეი-ეი ხარ, ნამდვილად გამაგივებ, ეს სალაური საბუთია?

— სამშანეთიანია ოქროთი!

— გესმის შენა? წაიღე ეს საბუთი და იმას წარუდგინე, ვისთვისაც წარგიდგენია, თორემ... — და გიორგიმ სამშანეთიანი მძღოლს სახეში ესროლა.

— ეცოტავე!

— მანქანა მოაბრუნე-მეთქი, თორემ...

— შე არიფო, ფულს რაღას ჰყარავ? სულერიკა, გიბრძანებენ და გამატარებ!

— მამაშეცირმა რომ მიბრძანოს, უსაბუთოდ მაინც არ გაატარებ, მოაბრუნე-მეთქი მანქანა თორემ...

— ბოდიში უფროსო, არ ვიცოდი, თუ ასეთი დიდი ბლალჩინი ბრძანდებოდი!

— ჩემს პოსტზე ბლალჩინიცა ვარ და გუნერალიც.

— გუნერალი კი არა, ტერეფი ხარ, ამ ქვეყნისა არაფერი გაგეგება!

ეს რა თავხედია, გაბრწყინილი, გაუბრუნელი ყოფილან! თითქმის განათლება, კულტურა არ აქლიათ, მაგრამ ქუჩა-ქუჩა მოსიარულე აბუხარ ახალგაზრდებზე უარესად იქცევიან. ოღონდ თეთონ ისიამოვნონ, დატყნენ და, თუგინდ სხვის სიცოცხლესაც შეიწირავენ. ეტყობა უმნიშვნელო, გასართობ ამბად მიაჩნიათ აღაში-ანთა ცხოვრების გაცამტვრევა. უსინდისოდ, არადადამიანურად შეუღლებს თავმოყვარეობა, მიწასთან გაასწორეს. იქნებ ლაღმ განგებაც

გაიზიდა თავი, აბა, მაშ, რაღა მაშინ ეწვია მზიარედიმე, როცა ლიდი შინ არ იყო? სანებლიძე ისეთი ზნისა და ბუნებისა, მისგან ყველაფერია მოსალოდნელი.

ნეთუ სანებლიძე ვერ ზედება, რომ სძულს, ეზიზღება! იქნებ მიხვედრილიყა, მაგრამ განება ამ იმჩნევს, ცდილობს განცხრობის გახანგრძლივებას. სულ იმას ეხევეება, ვმუდარება: რა დავგმავთა, ჩატომ შეპყრობი ასე გულცივად? მჭარნობიარე გული ქალს უფრო მიმზიდველ ზღის. რა იქნება, მომეფერო, მომაღლებო. ჩემს სიტყვებსა მაშინ ექნება ფასი, თუ ნეტარებას შენც მივიცემი. შოლო სიგარტე-სიგანით უნდა განიცადო ყოველი წამი, რადგან ცხოვრება წარმატალი წამიერებააო.

საზიზღარი! მზიარედიმის საქციელი უნდა მიახლოს, გული გაუხეთქოს! ან აქამდე ჩატომ ინახავდა საიდუმლოდ?

ასეთ რამეს ხომ მძიმედ განიცდიან მამაკაცები. დე, იმანაც იწვინოს, თუ რა შტანგველია კაცისათვის ცოლის შეურაცხყოფა. თავმოყვარე ქმარი ასეთ რამეს არაფერს შეარჩენს. ენახოთ, სანებლიძე ამ ამბავს როგორ შეზღუდა. ის თუ თავმოყვარე კაცია, მზიარედიმეს შეურაცხყოფას არ შეარჩენს! ნეტავი, ცოლიანი ძალღებებით ეგვერონ, ერთმანეთი კბილებით დაღლიქონ...

სანებლიძეც საგონებელში იყო.

მაშ, ღმერთი არი?! მშვენიერი, წყნარი ამინდებია, სასიამოვნოდ ლივლივებს ზღვა, თვალს ზბლავს ამწვანებული მთები, ხალხი ზეიმობს, მზიარედიმის, მათ ქვრქვეშ კი ფოთოლიცვენა, კედლები ტირიან.

ბედნიერებას ეს რა ელვისებური ფრთები ჰქონია?

ნეტავი რა ალაღმა დაუქროლა, ასე რამ შეცვალა ირმა? მათ შორის ხომ აშკარა ბრძოლაა გაჩაღებული, რის შედეგადაც დაღსატურება ქალის წარამარა გაუტევა, მიზეზიანობა, ქიუტობა. ეს კი მის გულში ექვს ამბავებს და ათას სისულელეს აფიქრებინებს. გული იმაზეც უვდება, რომ ირმას იგი სძულს, როგორც ქმარი და მამაკაცი. ხან დაღლილობას ისაბაბებს, ხან ავადმყოფობას და, თითქმის ყოველდამე ზურგს აქცევს. სიყვარულის დაუწერელი კანონი ხომ დაღადებს, იმაზე დამამიერებელი არაფერია, როცა ერთის გადაჭარბებული ტრფიალი, მეორისათვის საშიშრო და აუტანელიაო.

ერთი სიტყვით, ორივემ იცოდა, რომ ასე ღიდახანს ევლარ გაგრძელდებოდა, მალე დაქრავდა ბოლო აკრძალ და მათ ამბავს წერტილი დაესვლიდა. საჭირო იყო მხოლოდ სიტყვა და აი ეს სიტყვა, ითქვა: მეტი აღარ შემიძლია, ახლა ნუ შევარება! — შესაბაა ერთხელ დაძინების წინ ირმამ და სანებლიძეს გაუტეგით შექალაქი ჰკრა, მის მკერდში ჩახტებას რომ ცდილობდა.

რა არის, ირმა, კიდევ შეუძლოდა ხარ? — რილითა და თავიზით იკითხა სანებლიძემ გულში კი იმ აზრმა გაუბრინა, გაწყვეტა ურთიერთობა სიმი ჩვენს ურთიერთობას რომ აკავებდა, უკვე დადგა აღსასრულიო.

— არა, არაფერი მტკივა, მაგრამ ეს ყველაფერი მომწყინდა, დავიღალე!

— ეგ რა თქვი? — შესაბაა სანებლიძემ.

— რა ექნა, აღარ შემძლია შენი ცოლობა!...

— თუ აქამდე შეგეძლო?! თუმცა რას გეკითხები, ყველაფერი ნათელია!...

— ეტყობა, თქვენ მსუბუქი ყოფიყვევის ქალად მსახავთ! ვარყვნილებიც თქვენა ხართ და გათაზნირებულებიც.

— ვინ ჩვენ, ვერ გამიგია, რის თქმა გინდა!

— შენ და შენი მზიარედიმე! აი, ის აბეზარი, თავებელი! თბილისში რომ ბრძანდებოდი, სახლში გამომეცხადა, სიყვარულს შეფიცულობდა.

— ოჲ, ნეტავი ეგ არ ვეთქვა! — შესაბაა სანებლიძემ და მუშტი გამეტებით კედელს მიარტყა. — რაღა შეთქმის! მინდოდა მთელი ჩემი სიცოცხლე წვეთ-წვეთობით შენთვის შემომეწირა! შენ კი თურმე როგორ გცნობივარ!

— ნუ გამაგონებს ამ ყალბ, არაფრისმთქმელ სიტყვებს. ჩვენ ერთმანეთისთვის უცხონი ვართ. შენ შენი ზნით იარე, მე ჩემს გზას გამოვინახავ!

— ჰმ! — ამოიხზრა სანებლიძემ, — ახლა გზდები, რა დიდი ხისულეუე ჩავიდინე!

— ბრალი ჩემი, თორემ, შენ რა გიჭირს, თამარს კიდევაც გაეხარდება შენი ოჯახში დაბრუნება!

თამარს უბედურება რომ დაატყდა თავს, უფრო კეთილშობილი, შეყვარებული, გულმოდგინე გახდა, ვიდრე ქმრის ხელში იყო. თითქოს ძალეც გაუთრეკეცდა, გამბედაობაც, ხალისიც. თვითონაც არ ეგონა, განებეგრებული და უზრუნველ ცხოვრებას მიჩვეული ოჯახს თუ გაუძლეებოდა.

განათლებული პედაგოგი გახლდათ და იმივე სკოლაში დაიწყო ფრანგული ენის მასწავლებლობა, სადა შევლები მსწავლობდნენ.

ოჯახის ხარჯები შეამცირა, მოსამსახურე ქალი დაითხოვა, თვითონვე რეცხდა თეთრეულს, ითახებს ასუფთავებდა, სადილს ამზადებდა.

თითქმის ბავშვებზეც იზრდნენ გაჭირვება, გულმოდგინედ შეკადრებოდნენ, ერთმანეთს ჭიბბში აღარ უდგნენ, უზნიშნელი ამბებზე აღარ დაფიქრებდნენ.

ნანა ოჯახურ საქმეში დედას ეხმარებოდა, კობაც დას ბაძავდა.

მართალია, თამარი სანებლიძის ოჯახიდან გაქცევის იმით ხსნიდა, რომ ქმარი მესუსი და ნამუსეარეცხილი იყო, მაგრამ გულში ეს ფიქრიც უტრიალებდა: ეტყობა, ხანი დამეტყო, და-

გარკე სიღამზე, სინამდე და, ალბათ, ესეც იყო მიზეზი, რომ ქმარმა ასე გაიმეორა ამიტომ თავს უწელიდა, კომწიად იცვამდა. ასე ქალების ჯიბრითაც იქცეოდა, იმათ დაცინვას ერთდებოდა; ქმრის ხელში რომ მოდებოდა იცვამდა, აღარ იცოდა რა ექნა, ზოგი ახლა იცვალის კაბები, „ეოლეით“ ისეირნოს და თავი ზეცურ არსებად წარმოიდგინოს.

თამარი შეიღებზე ზრუნვითა და ქმართან გატარებულ სასიამოვნო დღეების მოგონებით იქარებოდა დარდს და ამ იმედით ცხოვრობდა, ადრე იქნებოდა თუ გვიან, სანებლობა ფეხებში ჩაუვარდებოდა, პატარებს სთხოვდა. იმდენი მოთმინების წყაროა და თამარიც მოთმინებით ელოდა ამ სანატრიად წყნოს. თუმცა თავის თავზე გულიც მოსდებოდა, მე რომ კარგი ქალი ვიყო, მოლაღებ ქმარი კიდევაც რომ დაბრუნდეს, სახლში ფეხი არ უნდა შემოვადგეყენო. ასე იყო თუ ისე, ცდილობდა, ამაზე არ ეფიქრა, მაგრამ მაინც ფიქრობდა, არ უნდოდა ქმრის გაქცევა ედარდა, ემწუხრა, მაგრამ მაინც წყნად და ღირსეულად.

მტკიცე გადაწყვეტილებამ, რაც სანებლობის სახლიდან წასვლისას მიიღო — მთელ ჩემს სიცოცხლეს შეილუბს შევალე, ამას იქით კაცის სახეს აღარ ეხილაყო — მერისმეტი თავდაპირილი, მორიდებული, გუდაცივი გახდა. ეს კი ქალ ზოგიერთი მამაკაცის თვალში ასწავლ მომადლოებელსა და მომხიბვლელსა ხდის. ზოგ მამაკაცს მარტო მასზე კი არა, მშვენიერ ბინასა და აგარაქვაც რჩებოდა თვალის.

რა ვუყოთ, რომ ქმარგანაყარია, ფიქრობდნენ ისინი, სამავიეროდ წესიერია, ზრდილი, პატრიონი. ქმარი ვიღაც ქარაფშტოა ახალგაზრდა ქალს ვადგეყარა და იმიტომ ვასცობდა, თორემ თმარს თავს ევლებოდა და, ალბათ, ფიქრადაც არ მოუვიდოდა მისი შიტოვება. კარგი კაცის ნაცოლარი კი, კარგი ღვინის ნაძირალღი თაო.

განსაუთრებით მეზობლად მცხოვრებმა შეა ხანს გადაცილებულმა კაცმა დაადგა თვალის იგი რომელიღაც სამონეტროში შემოიხილა ეკონომისტად. უცოლშვილი იყო. ზოგი ამბობდა, სატრფომ უღალატა და ამიტომ აღარ დაქორწინდა. ზოგი იმასაც ამბობდა, დიდი წუნია ეიშვია, მთავის მოსაწონი, ქალი ჯერ არ დაბადებულა! მზეთუნახავთ ძებნაში კი სიბერე წამოეპარაო.

ყოველ დღით თამარი აეტოზისს გაჩერებასთან რომ მივიდოდა, ეკონომისტ ან იქ დაბედებოდა, ან თითქმის საღდაც იყო მიმალული და იმის გამოჩენას ელოდებოდა, უმალ მის გვერდით გაჩნდებოდა. კაცმა ერთ-ორჯერ თამარს აეტოზისს ასვლისს გზა დაუთმო, მკლავზე ხელი შეამოვლა, მერე ბილეთით აიღო და ასე აგვიარად ნაცნობობა გააბა. დილა-დილაობით იგი თამარს მოწიწებით ესალმებოდა, მო-

ეკითხებოდა ერთხელ გაზეთში ფაქობდა გაბეული წითელი მიხაკიც მიართვა. ბოლოს იპერამი წასვლაც შესთავაზა. **გარკე** თამარმა მადლობა გადაუხადა. **გარკე** წასასვლელად არა მცალიაო!

— განა ისეთი რა ვადაუდებელი საქმე ვაქვთ? — შეეკითხა კაცი.

რა უნდა ეპასუხა! ხომ არ მიახლიდა: არ მტრის შენთან წამოსვლო! და პელსაბჭო მოისაზარა: საამისო დროს ვერ გამოენახავო.

ქალური აღლოთი თამარი ზედებოდა, რა ფიქრაც უტრიალებდა გულში ეკონომისტს. თუმცა მტაცედ ქონდა ვადამეცერილი, კაცის სახე აღარ ეხილა, მაგრამ მაინც ქალი იყო. მზრუნველობა, ყურადღება და ის, რომ კაცი მოხიბულთ იყო, საამოვნებას განადგურებდა.

მამასადამე ჯერ ყველაფერი არ დამთავრებულა. მამაკაცები უმზერენ, შესტრფიან, მისცენ მიილტვიან! ასეთი რამ კი თავდაპირილი ქალისთვისაც ნახევარი სიცოცხლეს შეადგენს.

ამიტომ იყო, რომ თამარი ეკონომისტს გულს უჩვენებდა, თავიზიანდა ესალმებოდა, ქალურ, ნაპერწყლიან ღმილს სთავაზობდა.

ეს კი ეკონომისტს, როგორც ქალებში ნაცადსა და კერძოებს, აძებდა.

ახალწლის წინა დღეს თამართან მეზობელი ქალი მივიდა. შინაბერა იყო, ლამაზი, წარმოსადგეი, თავისუფალი ცხოვრების მოყვარული.

მეზობელმა ხან რაზე ჩამოადლო სიტყვა ხან რაზე და, ბოლოს, თამარი შეაქო.

— საღაა არიან შენისთანა დედები! ბავშვებს უმამობას არ აგრძნობენ, ზედ დაქანკალზე. დასაფასებელი ქალი ხარ. თუმცა... — შეჩერდა, თითქმის რაღაც მნიშვნელოვანი რამ ქონდა სათქმელი, მაგრამ ყოყმანობდა, ვერ ვადამეცებო, ეთქვა თუ არა.

— თუმცა რა? — იკითხა შეშქრთალმა თამარმა, რომელიც თითქმის მიხედა, რომ მეზობელი რაღაც უსიამოვნო ამბის თქმას აპირებდა.

— ისა, ჩემო თამარ, რომ უმამაკაციოდ ქალის ბედნიერება წარმოუდგენელია!

— ჩემი ბედნიერება, ჩემი შეილები ბედნიერება. ან რატომ დაგვირდა ამის თქმა?!

— მცოდნეები, შენც ადამიანი ხარ, ეიცო რომ გიჭირს!

— პირდაპირ მითხარი, რის თქმა გინდა?

— ზეალ საღამოს ჩვეთან გამოიარე, მეგობრები საბაღწლო მავიდასთან ვიცხიხებით.

— ვერ შეგპირდები!

— რატომ, ხელს რა გიშლის?

— არა მჭკვს ამის გული.

— წუხილთა და ღარღით რას გახდები? სჯობია იმხიარულო, გულს საზრდო მისცე, ცხოვრებით დატყე.

თამარს სახე აუტარებდა, თავი ჩაიჭნა და, თითქოს თავისთავს ებასებო, წალაპარაკა:

— არა, ეგ არ მოხდება!

შეზამებლა რაკი ერთი შეხედა, უკან აღარ იხედა:

— ნეტავი ვისი გერიდება? სხვა რომ არაფერი, სანებლიძის ქინაზე უნდა გაატარო დრო. უსინდისოდ, არაადამიანურად მოგვეტყათ შერც და შენა შეილებსაც.

— კი ბატონო, მაგრამ... მე ოჯახს, შეილებს ვერ ვუღალატებ.

— ოჯახი რა ღუამია სქობს ისა თქვა, მოლაღატე ქმარს ვერ ვუღალატებოქო!

— რა ვქნა, ჩემთვის აღარ არსებობს მამაკაცი, ჩემი გული მეცდარია სამუდამოდ.

— ასე უპყრო ქალები ლამაზაკობენ. აბა, გულს მიეცი გასაქანი! სანებლიძეს ისევე დივიწყებ, როგორც იმან დაგვიფიქრა ჰოდა, ხვალ საღამოს ჩემთან შემოიარე. ისიც იქნება რანაირი ხარ, როგორ არ გაინტერესებს?! ეკონომისტი შენთვის გოდება. ამბობს, ჭერ ქალი არ შევარება, თამარი ზემო პირველი სიყვარულია. სულ იმასა სწუხს, უყარება, გამირბისო. მართალია, ორმოცდაათ წელს გადაცილებული ვარ, მაგრამ ზელუებს დავუცოცნი, მისი სიამოვნებისათვის არაფერს დავიშურებო. მეგერა კიდევ, კაცი ხომ რაც უფრო ხშირია, მით უფრო აღერისიანი და სიამოვნების მომნიჭებელია.

— აჲ ვითხარო, ჩემი გული მეცდარია-მეთქი. ის ერთი იყო, იმის ვარდა ჩემთვის შეორე. მამაკაცი არ არსებობს.

— უიშე, დედა, რა უპყროსი დრო ახლა გაქვს. ასეთ შესაძლებლობას ზელიდან ვინ სუღელი გაუშვებს! რომ გაიძახი, ის ერთი იყო, ჩემთვის მეორე მამაკაცი არ არსებობსო, ნეტავი ერთი მაკოცინა, სანებლიძისთვის შენ მერამდენე იყავი!

თამარს ხანცალივით მოხედა გულში ეს სიტყვები. უცებ აენტო:

— ვინა გგონივარ, ეგ როგორ გამიხედოქო!

— რა იყო, ქალო, ისეთი რა ვითხარო? არ ვინდა და ნუ ვინდა, ძალას ვინ გატანს!

შასპინძელმა ოთახის კარი გაღო და შეეცადა, რაც შეიძლება მშვიდად ეთქვა:

— დღეს მოგზაობი მასლაფს. საქმეზე ვარ წასასვლელი.

— მაგლებს სტუმარს?

— არა, ამერად ვითხოვ! მეორედ აღარ ვამიხედო ამ თემაზე ლაპარაკი.

ტელეფონმა დაიწყო რენა თუ არა, თამარმა მამინვე წამოაგო ყურმილს ხელი. კობა ამხანაგთან იყო წასული და იმისგან ელოდა დარეკვას.

ვილცამ წერილი, მისუსტებული ხმით ჩაილაპარაკა ყურმილში:

— შე ვარ, გამარჯობა, თამარს გიგნულო!

— კობა, ვერ მომეტყუებ? გეტყვინი! [44] [45] [46] [47] [48] [49] [50] [51] [52] [53] [54] [55] [56] [57] [58] [59] [60] [61] [62] [63] [64] [65] [66] [67] [68] [69] [70] [71] [72] [73] [74] [75] [76] [77] [78] [79] [80] [81] [82] [83] [84] [85] [86] [87] [88] [89] [90] [91] [92] [93] [94] [95] [96] [97] [98] [99] [100]

მაგამ ყურმილში ვილცამ მძიმედ ამოისუნთქა, მერე ჩუმად ამოიოხრა და ათრთოლებული ხმით თქვა:

— გამარჯობა, როგორ ვერ მიცანი?

— ეს შენა ხარ?! — უცებ აღმოხდა თამარს.

— ჰო, შე ვარ.

ქალი მიხედა, რომ ლმობიერი პასუხით კაცს რაღაც დაუთმო და ეს რომ გაებათილებია, მკაცრად იცოხნა:

— მერე რა გნებაეს? რისთვის რეკავ?

კაცს სუნთქვა შეეცრა, ხმას არ იღებდა.

იყო დრო, ლდი ყველაზე ახლობელ, საყვარელ ადამიანად მიიჩნდა. ახლა კი ისე ელაპარაკება, ვითომ ვილცა უცხოისთან, გადამთიულთან ჰქონდეს საქმე. არა, გადამარბებული სიმკაცრეც არ შეიძლება. რაც არ უნდა იყოს, ეს კაცი მაინც მისი შეილების მამაა და ქალმა შერბილებული ხმით იცოხნა:

— ჰო, რა ვინდა, ლდი, თქვი ბარემ!

— მოსვლა მიწა, — წალაპარაკა გუბებდავლ სანებლიძემ და მკირე ხნის შემდეგ იცოხნა: — შინ იქნები?

„ასე რად ვიხადე საქმე, რომ საყვარელ ოჯახში მისვლაზე ნებაბრთვას თხოულობო“, — უნდოდა ეთქვა თამარს, მაგრამ გადამიფრია, ამას მერეც მოეაწერებო, და მიუცო:

— მობრძანდით, ბატონო!

მეორე ოთახიდან ნანა გამოვიდა, ხელში გადაშლილი წიგნი ეჭირა, დედას ახარა, ლექსი ზეპირად ეისწავლეო, წიგნი დახურა და სხაპასხუბით წარმოთქვა.

დედამ შეილი მეგრდში ჩაიყრა და ლყვავა აყოცა.

— დედოცო ტელეფონით ვინ გელაპარაკებოდა? — შორიდებით შეეცოხნა ბავშვი.

— რად გაინტერესებს? — მიუცო თამარმა და უმაღლესიდან: — ერთი ჩვენი შორეული ნათესავი იყო. — თავისთვის კი გაიფიქრა: „რა მიმხვედრია ბავშვის გული, მის თვალსა და ყურს არაფერი გამოეპარება. აღარც ხომ არაუბრთხელ დაურეკავთ, მაგრამ ნანას არ უცოხნავს ვის ელაპარაკებოდიო“.

— აჲ მეთა? — იცოხნა ბავშვმა, თან დედას ისე დაეცირა, თითქოს უნდოდა ეთქვა: მე ყველაფერი ვიცი, რატომ მიმალავო.

— ჰო, შეილო! წადი თოჯინა დაამინე, სტუმარს მე შევხედები!

— დედოცო, თუ ექნება, თოჯინა თვითონაც კარგად დაიძინებს. მე კი ლექსს უფრო კარგად ეისწავლი.

თამარმა მისაღები ოთახი დასუფთავა, მერე

ქმარის კაბინეტში შევიდა აქ ყველაფერი ისევ ძველებურად ელაგა. ფანჯრები გააღო, დამტვერიანებულ ავეჯს ტოლა გადაუსვა. ხავერდის ზალათი ჩიიცვა, თმა დაიფარკინა, სახეზე თხლად წაისვა ფერტმარილი.

ამასობაში კიბეზე ფეხის ხმა გაისმა.

ის არის, ის! საცაა ზარსაც დარეკავს!

კარებთან შეჩერდა. ეტყობა სულს ითქვამს, სათქმელს გულში ამოკრებს. ან იქნებ ყოყმანობს, ეგრე გადაუწყვეტია, დარეკოს, თუ უკან გაბრუნდეს.

აი ლილავს თითი დაჰკირა, მაგრამ ჩვეულებრივად გახანგრძლივებით კი არა, მცირე ხნით, გაუბეზდა.

ზარმა ოდნავ დაიწყრილა.

თამარმა მაშინვე გააღო კარი და ისინი პირისპირ აღმოჩნდნენ.

ლადი თავჩაღუნული იდგა, ქალს თვალს არ იღებდა.

თამარს იგი გამზდარი, გატეხილი მოეჩვენა. მხრები მოზრიადა, შეზლი დაღარადა, ცხვირი ჩამოგრძელებოდა.

— გამარჯობა! — თქვა სანებლიძემ ხმადაბლა, მორიდებით.

თამარს წინასწარ ჰქონდა მოფიქრებული, დერეფანშივე ლაღისათვის მივხალა, ვიცოდი რომ ბოლო ეს იყო, მაგრამ არ მეგონა, თუ ასე მაღელ და თან ასე გასაოცრებელი დამბრუნდებოდა, მაგრამ ქმარი რომ დაინახა, სიბრაღული იგრძნო და ნახად მიუვო:

— გავიმარჯოს! საწოლ ოთახში შედო, არ მინდა ჩვენი საუბარი ნანამ გაიგონოს.

— კობა სადღაა? — ოთახში შესვლისას აკითხა ლადიმ.

— სკოლაშია, რაღაც შეკრება აქვთ.

საწოლი ოთახის ფართო ფანჯარა ბაღს გადასცქეროდა. მანებზე მოზეკილი კაცის ფოთლები ოდნავ ირბეოდნენ, თითქოს ყურის დასაგდებად მოზერებულ ადგილს ეძებნენ.

ოთახში სიჩუმე სუფევდა, აქამდე ვერც ქუჩის ხმაური აღწევდა და ამ საერთო მყუდროებასა და სიწინარეში მხოლოდ მათ გულზე გაუდოდა ბაგაბუფი. ორივესათვის რა ახლობელია ეს ოთახი! ახლა კი დგანან ერთმანეთის პირისპირ, ვით უცხოინი და შორეულნი.

ბუნებრივია, რომ ლადის სიტყვებია, თავს ქინდრავს, თვალს ვერ უსწორებს, მაგრამ ნეტავი თვითონ რაღა ემართება? ასე ღრმად, ასე სპსიამოვნოდ რატომ იყნოსავს პაერს? ან რატომ უკანკალებს მუხლები, გული რად უძგერს, თვალი რად ბინდდება?

ამ კაცმა ზომ დამიკირა, იუწყრელი ტანჯაყამება მიაყენა, გაანადგურა? დამაბულობის, უზერხელობის გასაფანტავად საკირო იყო სიტყვა, ისინი კი ღუშდნენ.

ლადის სათქმელი წინასწარ ჰქონდა მოფიქრებული, მაგრამ თითქოს რაღაც ბუნდოვანში,

გამაფრთხილებელმა აზრმა გაქრა გონებაში. შეკრება, აირა, სათქმელი გადავიწყდა... ბოლოს, სხვა რომ ვერაფერი მომეჩვენა, თითქოს თამარი ძალიან ეზრალა და გული შესტევიდა, ესნა უთხრა:

— როგორ შეცვლილხარ, გაქარაგებულხარ!..

— რას იზამ! ასეთი მსახერალია დრო. ისე კი, შენ რომ შენი საყვარელი თავის დანახვა შეგეტლოს, ამას არ შეტყობი!

დერეფანში ზარი დაირეკა.

— კობაა დაბრუნდა, ფეხზე რატომ დგახარ! — თქვა ქალმა და დერეფანში გავიდა.

— „რ“ წელნიანში ისე როგორ აყვარა ტანი, რომ ზარის ლილავს სწუდება?“ — გაიფიქრა ლადიმ და სკამი კარზესიყენ წასწია, რომ შეიღოს ხმა უღეთ გაეგონა.

— დედიკო, ხელმძღვანელმა მითხრა, სერათი მოიტანე, ზეთოსანთა დაფაზე უნდა გამოვარათო! — დერეფანში შესვლისთანავე შესძახა კობამ. ჩანთა მაგიდაზე ისროლა და დედის გულზე შემოეხვია. ლადიმ ეს კი არ დაინახა, წარმოიდგინა, დედა-შვილის ხანგრძლივი კოცნის ხმა კი გაიგონა.

— შეილო, ცოტა დასცენე, სტუმარს გავისტუმრებ და მეტე გასადიდებ, — თქვა თამარმა.

— ვინ სტუმარია? — იკითხა ბავშვმა.

— ჩვენი ნათესავია!

სანებლიძეს თვალები ცრემლით აივსო. ეს ერთდროულად სიხარულის ცრემლიც იყო და გულსტკივლისაც. სიხარული იმან მოკვარა, რომ მისი პირში სტუმრის ვინაობას კითხულობდა დღივით, გული კი მან დაჟეჟებდა, რომ დედაშე შეიღოს მისი ვინაობა დაეშალა...

თამარი ოთახში რომ შებრუნდა, ლადიმ უკმაყოფილება გამოთქვა:

— რატომ არ უთხარი კობას, რომ მე ვარ? ბავშვებისათვის არაფერი დამიშავებია. ისინი ჩემი შვილებიც არიან!

— მეტი რა უნდა დავშავებია? ბავშვობა ჩემივე! დედის ტყუილებრალად შეურაცხყოფელი მამა შეიღებს რადი უყვარა?

— რა ვქნა, რაც მოხდა, იმას აღარაფერი ეშველება. ვანა, არ ვიცო, რომ დანაშავე ვარ, გული მოგიკალი, დაგამცირე! მაგრამ მაინც დედა ხარ! შვილების გულისათვის დიდსულოვნება, ღმობიერება გმართებს!

— ნეტავი რა პირით. შელაპარაკები მავას, ან რა თვალეზით მიცქერა?!

— ცხოვრება ისედაც მკაცრია, ამიტომ აღაჩინებმა ერთმანეთს ზოგი რამ უნდა ეპატიოთ!

— მე რომ მიქადავებ, რატომ შენ არ გამოიწინე დიდსულოვნება? ფურთხის ღირსი ხარ! მაგრამ შეიღები მეზრალეზიან, არ მინდა თავს-ლუფდასხმული მამა მკავდეო. გასწი, გამეცა-

თავშალი მოიხივე, განცხადებზე ზელს ისე მოგყურებს არც შემოგებდაც!

— გოგონებო, იცით რა! — ტაში შემოაკრა მაიამ, — შევუკნავს მოგწონვარ, იმასთან წავიდეთ, კომპინენტონს ის მოგვეცემს!

— ამ ხნის კაცი ვარ, სადღა არ მიმღწია ვნია, რანაირ ზალთან არ გამომინახავს საერთო ენა, მაგრამ აქ რომ ახალგაზრდებმა მოიყარეს თავი, ასეთებს ჩერ არ შეგებდრთვარ! — ამბობდა კუკური და პატარა კამინეტში, გალიაში გამომწვევდელი ლოშივით წინ და უკან დაამარჯვებდა.

— მაშ, მაშ, ასეთებს შეც არ შეგებდრთვარ! ყველაფრით უწყალოდ არიან, წაღმა უკუღმა ენას ატარტარებენ, გაუთავებელი მსჯელობა-მტკიცებით გულს აწყალებენ! — კვერი დაუტრა მთავარმა ინჟინერმა.

— ყველაფერს ეგვიან თვალთ უცქერაან. არაფერს არ მოსწონთ, პრეტენზიებს აყენებენ, სულელური წინადადება შემოაქვთ! — შენიშნა ვასომ.

— მოთმინება იქონიეთ, მეგობრებო! მე მოვედელი მათ! ახლა კი პატარა წავითათბიროთ! — კუკურმა კარები გააღო და მდივანი გააფრთხილა, თათბირს ვიწყებ, არავინ შემოუშვია.

შენებლობის უფროსი თავის მაგიდას მიუჯდა, ინჟინერსა და მოადგილეს ხელით ანიშნა, თქვენც დასხედითო, და შეზღუდული მოიწმინდა.

— მეგობრებო! ბევრი რომ არ გავაგრძელოთ, საშვიდროვებოდ მთავარი კორპუსის შენება უნდა მოვათავოთ!

— კუკური პავლოვი, ეიცო, სიტყვის კაცი ხარ, მაგრამ, ვაჰო! ვერ მოვასწორო! — თქვა მთავარმა ინჟინერმა.

— ვითომ რატომ?!

— ცემენტი არ გვაქვს, აგურიც შემოგველია.

— შე მაძიებონებულო, ხომ ვერგება?! შემოიღე, ზელს რა გიშლის?!

— ბაზაში არ გვაძლევენ!

— არა აქვთ, თუ?

— უამისოდ არ იძლევიან, — სიტყვა ზაურთო ვასომ და თითები მოისრისა.

— მეგრ? ხელეჩო ხომ არა ხარ, სულ შენ-კენ ითალო, კაცი ხარ, ჩიბებზე ხელის გაყვარა უნდა გიუფარდეს!

— სიტყვამ მოიტანა და, დამჯვითი ორგანიზაციის ხელმძღვანელი ამხანაგები ვაჟაკები არიან! — თქვა თეოფილემ.

— რა ენაღვლებათ, დანახარჯს პირველ წელსვე იმსხდურებენ! — მოგო ვასომ.

— მოგარიგეთ წყრილმანებზე ლამაზაკს! — თითი გაატყუენა კუკური.

— კუკური პავლოვი, ხომ არ ეგზამინება რომ საცხოვრებელი ბინის შეწესებლობა შევაჩეროთ დროებით. საამშენებლო მსახურს მთლიანად მთავარ კორპუსს შევუბნავთ, შემხელსაც იქ გადავისვით! — განაცხადა თეოფილემ.

„კარგი აზრია, მაგრამ ზემდგომი ორგანოები რას იტყვიან ამაზე? — შენიშნა ვასომ.

მთავრობამ კომისიის შეწესებლობა ჩვენ მოგვანდო. მაშინამდე, ხელმძღვანელები ჩვენ ვართ და სხვებზე უკეთ ვიცით, როდის რა ავაშენოთ. — განაცხადა კუკური.

— მუშები?! — ხმადაბლა, რილით წარმოთქვა თეოფილემ.

— შენა აზაფერს ევითები მე!

— მათ არ ეციობები, მაგრამ თვითონ არ ისვენებენ. ეს განსაკუთრებით ახალგაზრდებზე ითქმის. ზეობენ, ღაობენ, ქვეყანას სძრავენ!

— ილიონ, ილაპარაკონ! ჩვენში სიტყვის თავისუფლება, ლამაზაკს ვერ აუტრიადავთ!

— სხვათაშორის, საშუაოთა მწარმოებელი მათე პანზე მღერის.

— კუკური პავლოვი, ეს ვიღაც ელიზბარია, წმინდა წყლის ინტრიგანი ყოფილა! — ჩაუტოო თეოფილემ, რომელსაც ვასო თავის ჩაყვით რადაცას ანიშნებდა. ინჟინერი კვდას იფხანდა, ვერ გამოეცა, რა ვინდო. ბოლოს დიმილით თავი ჩაიქნია, ვითომც მიგზვდიო, და ხმის აწევით განაცხადა: — სიტყვამ მოიტანა და, კუკური პავლოვი, მინდა გაცნობოთ, ამ დღეს, თურმე, ამ ვაჰატონს, შეუგულიანებია ყარაული, უსაბუთოდ ცემენტი დატყობთელი მანქანა არ გაატარო.

— უფრო ამას, ისეც არ ისვენებს! — მუშტი გამებებით დასცხო მავიდას კუკური.

— ათეგრ ვაჰატონბილე, ტრესტის მმართველის მოადგილის შოფერი დამხმარე მუშალ ვაჰატონზე და ხელუფალი გამოწერა-მეთქო, ის კი უარზეა, ასეთ თვალთმაქცობას ვერ ჩივადენო!

— ამ საკითხზე მე მოველაპარაკები, ისე ვაკეთებს, შვე მალა იყოს!

— ვერაფერი გამოიგია, სად თქმულა, ხელქვეითი უფროსს არ ემორჩილებოდეს!

— ცოტა დამაბადეთ, ცოტაც, მეგობრებო! — ჩაიკინა კუკური.

— კაცი ხარ, კაცი! — შესცინა თეოფილემ.

— კაცი კი არა, ლმერთი ხარ, ლმერთი ცით მოვლენილი! — დაუდასტურა ვასომ.

— მეგობრებო, ხომ იცით, როგორ ვერ ვიტან, ფორმალისმა და ბუროკრატისმა! პირივით მეჭაგრება გაჰიანერებელი კრებები და თათბირები! მაშ, საქმე, საქმე! — თქვა ამხანაგებმა შექებით აღფრთოვანებულმა კუკურმა.

თეოფილემ, ისევე, როგორც კუკურის შვე-

ნებლობის უფროსად დანიშნის დღეს, ხელე-
ბი მოისრისა და უფროსს შესცინა:

— ეყურო პავლოვინ! თათბარი ჩატარე-
ბული გვაქვს. მშვენიერი ამინდია, ექვს სათ-
ზე თბილისის ზღვაზე ვიყარებეთ!

— რაშია საქმე? — წარბი შეიყრა ეკუ-
რამ.

— დღეს თვე შესრულდა, რაც ჩვენს მშე-
ნებლობას ჩაეღდექით სათავეში. ჩვენთან ასე-
თი წესია, ყველა მნიშვნელოვან თარიღს
პერმარტილთ აღვნიშნავთ!

— საწინააღმდეგო არაფერი მაქვს! — მი-
უტო ეკუტრამ და მცირე ხნის შემდეგ დაუმა-
ტა: — კარგი წესი გქონიათ! ყველაზე უკეთ
ეკვს პერმარტილზე გაიყნობ. ღვინო აახლოებს
ადამიანებს!

ვასო და თეოფილე კაბინეტიდან რომ გა-
ვიდნენ, ეკუტრამ გააფრთხილა, საშუაოთა
მწარმოებელს უთხარიო; ახლავე ჩემთან გა-
მოცხადდესო, მერე ყურმილი აიღო და იკითხა:

— აილა, რამდენმა მოხიფელმა მოიყარა თა-
ვი? რთხმა? ყველანი ერთად შემოვიდნენ!
კარი შემაქანე გოგონამ შელო და მოხო-
ნელებს მიმართა, შებრძანდით, შებრძანდი-
თო.

კაბინეტში ჯერ ორი კაბუტეი შევიდა. იმათ
ფეხდაფეხ ტანადი, ლამაზი, ქერა ქალიშვი-
ლი შეჰყავა. სულ ბოლოს კი ზღერბლზე ნა-
წილში გადააბიჯა. ფართო, შავი კომბინე-
ზონი ეცვა და უფრო მაღალი და სრული
შესახედაობა ჰქონდა. თავზე მოხვეულ წი-
თელ თავშალში ისე ჩაებუნა სახე, ცხვირისა
და თვალების მტეი არაფერი უჩანდა.

ეკუტრამ ქერა ქალიშვილს გაუშტერა თვალი
და ძველი ნაცნობივით შინაურულად გაუღიმა.
მერე ჰაბუტეი გადაიტანა მხერა და შეეკითხა:

— რაზე შეწუხებულხარ?

— მუშაობის დაწყება მინდა მშენებლობა-
ზე! — მოუტო კაბუტემა.

— მომწოდე განცხადება!

ბიჭმა განცხადება მაგიდაზე დაუდო, რა-
საც უფროსმა ცალი თვალი გადაეკო, მერე
რეზოლუცია დაადო და უკანვე დაუბრუნა:
შემანქანეს ჩაბარე, ის გამშადებს ბრძანე-
ბასო.

— მეც განცხადებითა ვარ! — თქვა ქერა
ქალიშვილმა.

უფროსმა მისი განცხადება წაიკითხა,
ღრმად ჩაუფრდა, თითქოს რაღაც მნიშვნე-
ლოვანი ამბის გახსენება უნდო, და ბოლოს
განცხადება გვერდზე გადადო: გეთაყვა,
თქვენ ცოტა მოითმინეთო.

მეორე ვაჟიც უცებ გაისტუმრა, არც ნანუ-
ლი დააყენა, განცხადების წაუკითხავად და-
უდო რეზოლუცია და ისიც შემანქანე ქალთან
გაგზავნა.

მშენებლობის უფროსმა, თითქოს დიდი საქ-

მე გააყეთაო, თავმოწონედ ხელუბი მომშე-
ნიტა, მერე ქალიშვილს შესცინა და ხმა გაო-
ნახა:

— დაბრძანდი, გეთაყვა, ფეხზე ჩატყმდე გა-
ხარ?

— გმადლობთ, არაუშავს რა! — მიუტო
უფროსის გადაბარებული თავაზიანობით
გულმომბაღმა ქალიშვილმა.

— დაბრძანდი, დაბრძანდი! — სთხოვა ეკ-
უტრამ. ქალიშვილი განაძირა სკამის ქიმზე ჩა-
მოყდა. განზე იხედებოდა, თან ხელებს გულ-
ზე იფარებდა, რადგან ეკუტრი ურცხვად უშ-
ვარდა ამბოვრეულ მყარზე.

— ლამაზო ქალიშვილო, რა გქვია? — შეე-
კითხა ნაზი ხმით უფროსი.

— ლია!

— დადებული სახელია, მერე რა საუფარ-
ლად ეღერს! — და ეკუტრამ ქალიშვილს ლო-
ყაზე ხელი მოუთათუნა.

ქალიშვილი სკამიდან წამოხტა:

— გირჩენიათ, განცხადება წაიკითხოთ!

— ოღონდ ჩხუბის ვარეშე, გეთაყვა! რა
განაოლება გაქვს?

— საშუალო!

— კარგია! ჩვენს ღრმში განათლებას არა-
ფერი სცობია გათხოვილი ხარ?

— არა!

— კარგია, კარგი! რა გქნა შენისთანა ლა-
მაზ, აღზრდილ გოგონას ავტრი როგორ ეა-
ზილენო? იცი რა, მოდი რაიმე იოლ საქმეს
გამოგინებავ. აი, მაგალითად, ჩემს პირად მდიე-
ნობას არ ისურვებდი? სრული თავისუფლე-
ბა გექნება! როცა გინდა მოხვალ, როცა
გინდა წახალ!

— არა! — ემსყურად ჩაიღიმა გოგონამ. —
მე მუშაობა მინდა!

— თუ ხელფასი გეცოტავენა, მბეჭდავის
იდგილსაც შევითავსებ! მოსაცდელში საკუთა-
რი მაგიდა გექნება, ტულფონით ისაუბრე,
რამანება იკითხე!

— გმადლობთ, მე ჩინოვნიკობა კი არა, მუ-
შაობა მინდა.

— დაფიქრდი, მერე არ ინანო!

— გთხოვთ, რეზოლუცია დამიდოთ! — მო-
იღუშა ქალიშვილი.

ეკუტრამ განცხადებას რეზოლუცია დაადო
და ქალიშვილს გულუბრყვილოდ შესცინა: —
შაბათ შაბათს დისასევენებელ პარკის კო-
ლონადსთან რომ დაგელოდო, არ მოხვალ?

ლიამ გულიანად გაიცინა და არაფერი უმა-
სუხა.

— რა გაციუნებს? — იკითხა ქალიშვილის
საქცილოთ ვითომდა განცთერებულმა ეკუტ-
რამ.

— სასაცილოზე ყოველთვის იცინიან! კარ-
გად ბრძანდებოდეთ! — თქვა დამცინავი ლი-
მილით ქალიშვილმა და კარისაკენ გაეშარათა.

— მოდი, გეთყუა, უსათუოდ მოდი მთა-
წმინდაზე მანქანით გავისერიწოთ, ემეფილი
დარბაზში!

მარტო დარბაზილი კუკერი შეზღუდამ
ოფელს იწმენდა, თან თავისთვის ბეტბეტებ-
და, მართალია თანხმობა არ მიუცია, მაგრამ
იმედი მაინც არ დამოკარგავს მგონი მოვით.

კარგზე ვილაყამ მოაკუენა.

კუკერი იმის თქმაც ვერ მოასწრო, მო-
ბარბაღით, რომ ოთახში თოქინასავით მორ-
თული, ლუჯართული ქალიშვილი შევიდა, თა-
შამად გაემართა მისკენ, სკამი მაგიდასთან აბ-
ლო მისწია და ცხვირწინ წამოუსკვდა.
უცებ ორთავემ ისე თბილად, მგრძნობიარედ
გაიღიმეს, თითქმის დიდი ხანია დაჟებდნენ და
როგორც იქნა ერთმანეთი იპოვეს.

— რაზე შეწებებულხარ, გეთყუა? — შეს-
ცინა კუკერი.

— გავიგე, პირადი მდივნის ადგილი გქო-
ნია!

— მაქვს კიდევ, მერე? — საპროტექციოდ
ხარ მოსული, თუ...

ქალმა თვალი თვალში გაუყარა:

— საკუთარ თავს ვუწევ პოტიტკიას!

— გეთყუა, ეგრე გეთქვა! — გამოცოცხლ-
და კუკერი.

— სადაც კი ვიმეფე, ხელმძღვანელის მო-
წონება დავიმსახურე, — საჩქაროდ განაგრ-
ძო ქალმა, — ხელფასი პატარაა, ხელს მი-
წყობდნენ. პირად მდივნობას სხვა რაზე ად-
გილს ხომ არ შეუთავსებდი?!

— ვაინა, როგორი მდივანი იქნები, — ჩაი-
ღიმა კუკერი პავლოვინა, — როგორ იმე-
ფებ, დამერე, გამგონი ხანითი გეცნება
თუ არა... — და ქალი ერთხელ კიდევ უტიფ-
რად შეათვლიერა. — შენი სახელი, გენაც-
ვალე?

— ჭულიტა! — ჩაიყისკია ქალმა და გან-
ცხადება მაგიდაზე დაუდო.

— მშვენიერი სახელი გრძევი! განცხა-
დება მზეჭაღთან დარტყე, საშაჭერში დი-
ლიდანვე გამოცხადდი. შევთანხმდით?!

— შევთანხმდით! დღითი ატელიეში ვარ მი-
სასული, ნაშუადღევს შოვალ!

— კარგი, გეთყუა, ოღონდ თავი არ მოგვა-
ნატრო...

ჭულიტამ ტუნჯე თითი მიიღო, ამაზე ლა-
პარაკი არ იყოსო, უფროსს აღერსიანად გაუ-
ღიმა და მხრების მოზდენილი რბევით კაბინე-
ტიდან გავიდა.

კუკერიმ ყრბილი აიღო.

— ალოო! გამოცხადდა სამუშაოთა მწარ-
მოებელი? შემოვიდეს.

ყრბილი ფაციფრით დადო, სკამი უკან
გასწია, — შეზღო შეიკუმხნა და თვალი
მრისხანედ ქერის კუთხეს მიაპყრო.

ელისბარმა შედგა თუ არა ფეხი კაბინეტში,
კუკერი მაშინვე წამოღდა და შეუვარდა:

— აა, აქ დაბრძანდი! — ზრუნულ მკერდსთან
მეღვემლო სკამი უჩველა და თვითონვე წიკ-
რას მოპირდაპირე მხარეს დაჯდა.

„მეტისმეტად თავაზიანობს, ნეტავი რის თქმა
უნდა?“ — გაიფიქრა ელისბარმა, ხმაშალდა
კი თქვა:

— რატომ დამიძახე, უფროსო?

— მომილოცია, ძმარ! — თქვა კუკერიმ და
ხელი გაუწოდა.

— რას მილოცე?!

— დღეს ტრესტის მმართველმა საიფუშ-
ლოდ გამანდო, თქვენს სამუშაოთა მწარმო-
ებელს ორითახიან ბინას ვაძლევთ, შენ რას
იტყვი. როგორც წესი და რიგია, დავახსია-
თე. კარგი, დაფიქრებული შეშავია, საქმის
ერთგულ, სამოთახიან ბინასაც იმსახურებს-
მეთქი.

— ვმადლობთ, მარტოხელა კაცისათვის
ორითახიანი საცმარისია!

— რას ამბობ, შენ ხომ ცოლ-შვილი გყავს
— შელო ისევ მყავს, ცოლი კი არა!

— ეგ როგორ?!

ელისბარმაც უამბო ცოლის ამბავი.

— ნუ იდარდებ, ჩემო ძმარ! მადლობა
ღმერთს, ქალი თავზე საყრელია შენისთანა-
ვაყვას რომელი ქალიშვილი ეტყვის ცოლ-
ბაზე უარს.

შერე კუკერიმ თავისთავზე ჩამოაგდო სიტყ-
ვა, მერე ერთხელ უკვე მოვისწრია დამორწინე-
ბა, მე კი დღემდე ამ საქმეს თავი ვერ მოვა-
ბიო. ვანა ქალები არ მეძლეოდნენ. სანამ
ახალგაზრდა ვიყავი, არ ვბჭარბდი, მერე კი
საქმეს გადავეყვე, საკუთარ თავზე არ ვიბრუნე
და, ლამის არს, კაცი უცოლოდ დაგებრდეთ.

ბოლოს ფრთხილად შეაპარა სიტყვა: ჩემო
ძმარ, უცვლელმხრივ ღირსეული აღამიანი ხარ,
გონიერი და წესიერი, არ მინდა შენს უმწიგ-
ლო სახელს მცირე რამ ჩრდილი მიაღვესო.

„რამდენიც არ უნდა მაქო, ვეღარ მომა-
ტყუებ?“ — გაიფიქრა ელისბარმა, კუკერიმ
კი განაგრძო:

— იქნებ სალაპარაკოდ არც ღირდეს, მაგ-
რამ ღრმადილიც არ შემოძლია. რა გემართება?
წერილმან, უმნიშვნელო საქმეზე რატომ ალა-
პარაკებ ხალხს?!

— რაშია საქმე, ვერაფერი გამიგია! — წა-
მოწილდა ელისბარმა.

— ეგრე მიხვდი, არა?! ხომ ვითხარი წერილ-
მანი და უმნიშვნელო ამბავი-მეთქი! სინდისს
გეფიცები, ახლაც არ მყერა!

ელისბარს ეგონა, ხომ არაფერი ამბავი შე-
თთხნეს ჩემს წინააღმდეგო, ამიტომ გულმო-
სელმა შესაბა:

— რა, რა არ გჯერათ, მითხარით ბარემ!

— რა და, ვითომ უარი გეთქვას: ტრესტის

მმართველის მოადგილის შოფერს ხელფასს არ გამოუწერო.

ელისბარს გაეღიმა, რაც კუთრში ასე გაიგო: მეც არა ვთქვი, რა უნდა მიხსრას-მეტი! კი ბატონო, რაყილა ასე გსურს გამოუწერო ხელფასს, მორჩა და გათავდა.

და მშენებლობის უფროსმა რაყი სამშენაოთა მწარმოებელთან საერთო ენა ასე იოლად გამოიხატა, აღტაცებით შესძახა:

— აი, ეს შესისი!...

ელისბარმა კი სრულიად მოულოდნელად განაცხადა:

— ვერც გამოუწერა!

— როგორ თუ ვერ გამოუწერა? რატომ ვერ გამოუწერა?

— იმიტომ, რომ ეს თვალშაქობაა, მოტუება!

კუთრში ისე ჩაიკინა, თითქოს ელისბარს რაღაც უარობა ეთქვას. მოუყრებთან მხარზე ზედი ღაღო და უთხრა:

— ეხ, ჩემო ძეო, რას ნიშნავს, რომ მშენებლობაზე მუშაობის გამოცდილება არა გაქვს! შოფერიც, მდივანიც, დამხმარე პერსონალიც განა ყველა მშენებლობის საქმეს არ აკეთებს? რა ბავშვითი ფინიანსი?! როცა გეუბნებიან, აიღე და გამოუწერე, შენი ჭიბიდან ხომ არ აძლევ?

— შერე, რა ჩავეწერო, რა ვააკეთეს-მეთქი?

— შე კაი კაცი, ჩაწერე ამდენი და ამდენი ავტო კალატოებს მიუზიდეს, ხსნარი აუარის, მიწის სამუშაოები შეასრულებს-თქო. კედელში ჩალაგებულ ავტოს დაგივლიან, თუ ხსნარს აგოწონიან?! ამოდენა მშენებლობისათვის ორი კაცი ზღვაში წვეთია! თუ გინდა შენიც გააფორმე ახლობელი ვინმე, ორივე თვალს დაეჭექე!

ისედაც ბევრი გყვანან ასეთები. ჩვენთან გაფორმებული ახალგაზრდები საბილარდოსა და რესტორანში ატარებენ დროს, მშენებლობას კი სათოფედ არ ეყარებიან.

— ერიპა! — ამით თითქოს იმის თქმა უნდოდა, რა უნდა გვლაპარაკო, მთლად გაუგებარი უოფილხარო.

ელისბარიც წამოდგა, კარებისკენ შეტრიალდა, კაბინეტიდან გასვლა უნდოდა, მაგრამ კუთრში წინ გადაუდგა:

— აქამდე ვთხოვდი, ახლა კი გიბრძანებ. ტრესტის მმართველს მოადგილს შოფერი და ჩემი პირადი მდივანი რომელიმე ბრიგადაში გააფორმე! ხომ გესმის, რასაც გეუბნები?

— ღიბაბე მესმის და ამიტომ არავითარ შემთხვევაში ასე არ მოვიქცევი!

კუთრის უნდოდა გული მოსვლოდა, მაგ-

რამ გაიფიქრა, ეს ისეთი შეუძლებელი და თავისნათქვამია, მეტყველოდ ვერაფერს გავხდები, ვაითუ საქმე უფრო გავართულოდ და დაყვავება ამქობინა:

— რას ჯოტობ?! შენზე შეხედულებას რატომ მაეცლებინებ! იქნებ გგონია, ეს ჩემი კაპრიზებია?! არა! ამის შესახებ ტრესტის მმართველმა იცის, შეთანხმებული ვართ.

— მაშ, შოფერსაც და თქვენს მდივანსაც ხელფასი ტრესტის მმართველმა გამოუწეროს! მე კი შემეშვით, ასეთ უცანონოებას არამცდარამც არ ჩავედენ! — და ელისბარი კაბინეტიდან სწრაფად გავიდა.

ელისბართან შერიგების იმედმა ჩამოიყვანა ირმა თბილისში. სადგურის მოედანზე ავტომოსების გაჩერებასთან დიდხანს იდგა ჩაფიქრებული. არ იცოდა, საით წასულიყო, კარზე ვის მისდგომოდა. მძლოლები მანქანას აჩერებდნენ, წაყვანას სთავაზობდნენ, მაგრამ იგი მათ ზურგს აქცევდა, პასუხის ღირსად არ ხდებოდა.

ბევრი იფიქრა, ყველაფერი აწონდა-აწონა და ისევ დეიდასთან ამქობინა. წასვლა — ან სხვას ვის მისდგომოდა, ვინ შეიკედლებოდა?! დეიდას დიანახა თუ არა ირმა, თითქოს უმალ ამოიწო მიის გასაჭირი: კარგია, რომ გაგახსენდა. ქალიშვილები დათხოვდნენ, მართო დავრიო, მოწყვნილობით ღამის ჰქუაზე შევიშალო.

ირმა დეიდას გულახდილად უთხრა, რა დღეც ადგა, რა განსაცდელშიც იყო.

— ეხ, ჩემს ჰქუაზე რომ გველო, ბედნიერი ქალი იქნებოდი. ხილ-ბოსტნეულის მაღაზიის გამგე, შენ რომ ვთხოვლობდა, დიდი სამრეწველო მაღაზიის დირექტორად გადაიყვანეს. ბრწყინვალედ ცხოვრობს. მთელი ჩვენი უბნის გასათხოვარი ქალები იმის ცოლობას ნატრობენ.

— დეიდაჩემო, ფუფუნება არააობა უოფილა! — მთვლე ირმა, — მისიუყარტლე ქმრისა და შვილების გარეშე ქალის ცხოვრება ორ გრამად არა ღირებულა!

— ნააღრეველ გატეხია გული, შენ ისეთი ქალი ხარ, ქმრის შოენა არ გაგინდებოდა. ივლი ჩემს ჰქუაზე, ყველაფერს მიაღწევ, არ გამოგონებ და, ცხოვრებისაგან უარესს ელოდე!

იმევე საღამოს დეიდას ნაქები სასიძო ეწვია. ირმა მთვრე ოთახში გარკვევით გაიკვირა სტუმრის სიტყვები, ამ საღამოს ათასი საქმე მქონდა, მაგრამ გულმა მაინც თქვენენ გამომიწია. ვიციოდი რომ რაღაც სასამოეო საქმეზე მიხარებოდი, მაგრამ იმას კი ვერ ვიფიქრებდი, შენი ღისწულის ნახვას კიდევ თუ ვეღარებოდიო.

ზილ-ბოსტნეულის მაღაზიის გამგე ორმოცდახუთი წლის კაცი იყო, ქმეხი, ჩაბუქებული, ნაყვავილევი სახე ცხენივით ჩამოგრძელებოდა. მარტო თმა კი არა, უღვამეზიც ვასკაღარავემოდა, მაღალი დაყნაყლი შებლი დაღარადა, ლოყები დანაოქებოდა.

ღვიდამ სტუმარს სუფრა გაუშალა. მაგიდაზე ირმაც მიიწვია, მაგრამ ირმამ დაღლილობა მოიმიზეზა, მეორე ოთახში გავიდა, ღვიფანე წამოწვა და წიგნი გადამალა. სიტყვებს გარკვევით კითხულობდა, მაგრამ წაყითხულიდან ვერაფერს გებულობდა.

ბოლოს აღგა ბოდიში მოიხადა და ვიას სახაველ გასწია.

მარგალიტას მიავითხავს, ბავშვს ნახავს, მაგრამ ვაითუ ელიზბარი შინ იქნეს! თუმცა მოხდეს მოსახდენი, ბოლო მოედოს ამდენ გაურკვევლობას!

მოხუცმა ეტყობა ქეჩის მეორე მხარეს ირმას თვალი შეასწრო, ფანჯარა გამოაღო და გადმოსაჩხა: ნუ გერიდება, მოდი, შინ მარტო მე და გია ვართო.

გამა გარეთ რომ არ გამოიხედა, ცუდად ენიშნა ირმას, ვაი თუ აეღო არისო, მაშინვე ქუჩა გადაიბინდა და კიბეზე ავიდა.

მარგალიტამ კარი გაუღო, თითის ტუჩებზე მძღვებით გააფრთხილა: ფეხბერეულით შემოდი, ბავშვმა ეს-ეს არის ჩაიბინა, არ გავაღვიძოთო.

გია წელზევით საბანგადახდილი იწვია გულაშა. ნიკაბი მკერდზე დაეხრინა, მშვიდად სუნთქავდა, თან ოდნავ იღიმებოდა, თითქოს სასაშოვნო სიზმარს ხედავსო.

აბრეშლიბული თვალებით დასცქეროდა ირმა შეილს, აღერისით თავზე ხელს უსვამდა, ხელის უკოცნიდა.

მარგალიტა ცრემლს იწმენდდა.

ირმას მარტო ვიას ნახვა კი არა, ოჯახში დაბრუნებაც უნდოდა. მარგალიტა მშვენიერად მიუხედა ამას, მაგრამ, აბა, დასაშვებიდელი რა თქვია, რითი გნუგეშებინა!

ირმას იმედი ჰქონდა, რომ ელიზბარი შეიწყნარებდა. ეს აზრი მოხუცს ვანდო, სიბოვა: მიჩნევი, როგორ მოვიქცე, როგორ ემჯობინებაო.

ირმას ეგონა, მარგალიტა ნიშნის მოკვებით ეტყუოდა, ხომ გარიგებდი, რატომ არ დამიჯერე, ახლა რა გიშველო, გვიანდაა მოსაინებოდა. მოხუცმა კი უთხრა: დიდი შეცდომაა ჩაიდინე. ძნელად რომ ვინმემ ცოლს ამატიოს ასეთი რამ, მაგრამ ის მაიმედებს, ელიზბარს ვია ქვეყანას ურჩევნია. შეილის სიყვარული კი კაცს ყველანაირი დათმობაზე წაიყვანსო.

ირმამ გრძნობით გადაკოცნა მარგალიტა:

— თუ ელიზბარმა ხელი მკრა, სიყვადლის მეტი აღარა დამრჩენია-რა. — ცრემლნარევი ხმით წაიბურტყუნა ირმა.

— მდგომარეობა საძნელაოა, მაგრამ იმედს მაინც ნუ დაკარგავ! ჯერ ახალგაზრდა ხარ, ლამაზი, წარმოსადგენი ცხოვრებში! გზის გაკლეა არ გაგაძნელებს!

— ეგ ადარ გამაგონოს! ნეტავი მახინჯი დაეხადებუდივთ!

რაკი ელიზბარის შინ მოსვლის ქამი მოახლოვდა, ირმა ბავშვის გაღვიძებას არ დაელოდა, წასვლის წინ მარგალიტას ჰკითხა, რადროს გამოვიდო, როდის უფრო არის ხოლმე ელიზბარი შინაო.

— პარასევს საღამოს! — მიუგო მოხუცმა. — მე და გია პარკში გავისერიანებთ. თქვენს შეხვედრას მოწმე არა სჭირდება! — ამოითხრა მოხუცმა.

მშენებლობის ეზოში კატო ჭულიტას შეეფეთა.

— უიშე, დედა, ეს შენა ხარ, ველარ ვიცანი! — უთხრა კატომ კლასის ამხანაგს.

— გასაღება! — ცხვირახსევით მიუგო ჭულიტამ.

— აქ მუშობ?

— დიახ, უფროსის პირადი მდივანი ვარ!

— კარგი აღვლი გამოგინახავს!

— აბა, მაშ, ათი წელიწადი იმისთვის კი არ ვისწავლე, აგერი ვზიდო!

— მაინცდამაინც არც სწავლით იყავდით თავს!

— შენ თუ იყავდი, რითი მაჯობე? — ქედმაღლურად გადახედა ჭულიტამ ამხანაგს და პრანკვატრებით გზა განაგრძო.

კატომ ზონნარეუ მზერასთან ერთად სიტყვაც გააყოლა, შენ კი არა, ის არის დამნაშავე, ვინც ასეთი სამუშაო გამოგინახაო.

მთავარი კორპუსის წინ მუშებს მოეყარათ თავი. დღეაღდგენ, უმაჟოფილებს გამოთქვამდნენ: რას ჰგავს, ჩვენს პრეტენზიებს ხელმძღვანელები ყურად არ იღებენო.

მუშებს კატო გამოეყო და ყარაულს დაემხა:

— ძია გიორგი, მთავარი ინჟინერი ხომ არ მოსულა?

— არ მობრძანებულა, — მიუგო გიორგიმ და საყარაულოდან გარეთ გამოიხედა.

— არც უფროსის მოადგილე გამოჩენილა?

— ხეირიანად არც ვიცნობ, რომელია. რაც ზენთან შემოაბნა, სულ ორჯერ-სამჯერ მოეკარი თვალს!

— რაშია საქმე, კიდევ არ მივიღოთ უფროსმა? — იკითხა მაიამ, რომელიც ის-ის იყო ამხანაგებს შეუერთდა.

— უარი შემოგვეთვია, დღეს არ მცალაა, მოხსენებით ბარათს ეწერო! — მიუგო კატომ, — ზენთან შეხვედრას გაურბიან. ტყუილს ლაპარაკსაც არ ერიდებიან. იმ დღეს

დავამშვიდეს: საცხოვრებელი სახლის მშენებლობას დაეიქარებოთ, სინამდვილეში კი დაყონსირებება განუზრახავთ.

— ერთი ამბობენ და მეორეს აყვებენ. თან ფორმალურად ერთმანეთთან გვაგზავნიან, თავიდან გვეცოდნენ, აბუჩად გვიგდებენ!

— ამხანაგებო, მშენებლობის ხელმძღვანელები როგორმე ერთმანეთს უნდა დაეუბიროს-პირობო! — თქვა ახალგაზრდა მუშამ.

— გამწვანდებო! სამივეს კაბინეტში ერთდროულად ვერ დავივტრო! — მიუგო ლიამ.

— სჭა გავისაყალი არ არის, ტრესტის მმართველთან უნდა ვინივლოთ!

— შერე, შივილებს?

— ცდა ბედის მონახვერება!

— წავიდეთ! — შესძახა რამდენიმე კაცმა...

მეშემა მშენებლობის ეზოდან რომ გავიფრენ, ნანული ლიას წამოეწია და მცლავში ზედიზედ ჩაეღო: თუ შეიძლება, ერთი წუთით შეჩერდი, საქმე მაქვსო.

— მზად ვარ, გემსახურო! — მიუგო ამხანაგმა.

— გეხვეწები, გულახდილად მიიტხრა, სამუშაოზე მიღებისას უფროსმა ბოლოს რატომ მოგიტოვა?

— ლაპარაკად არ ღირს! — ხელი ჩაიჭნია ლიამ.

— მიიტხარი რა, გეხვეწები!

— ასე რატომ გაინტერესებს?

— როგორ გითხრა? — დაიბნა ნანული — ეჭვური ერთ ჩემს ნაცნობ ქალიშვილს თხოულობს.

— გადაეცო საქმრო არსად დაეკარგოს! დანახისთანავე პაემანი დამინიშნა.

— პაემანი დავინიშნა?

— პარკის კოლონადსთან, — შაბათ საღამოს, შვიდ საათზე!

ლია ამხანაგებს გამოედევნა. ნანული კი გამტანებულად იდგა ერთ ადგილზე, იღარც თვალი უჭირავდა, აღარც ურთი ემსოდა.

რა ეშველბოდა, ეჭვრის ცოლი რომ გამზადარყო. ამ ხნის კაცს როგორ არა სცხვენია?! ყველა ქალს კაბის კალთაზე ეცდებოდა, პაემანს უნიშნავს, სიყვარულს ეფიცება. იმასაც ზომ ამბობენ, ახლო პირადი მდივანი, ხასად გაიხადო. საზოგადოარი არამზადია — მეტი არაფერი!

ირველიც მიმოიხედა. ახლო-შახლო აღმანიანს კმაყნება არ იყო. არც ყრბილი ჩანდა.

ტელეფონის ჭიხტრში შევიდა, ყურმილი იოლო, ზედ ცხვირსახოცი გადაფარა და ნოშე-ჩი აყრიდა. სწორედ ამ დროს საყვარულოდან გიორგი გამოვიდა და კახტრისკენ გაემართა. ნანულიმ მოხუცს ხელით ანიშნა, შეჩერდო, ახლო ნუ მოხვალო.

— დარეკე, დარეკე შვილო, მე რა ხელს გიშლი? — მიუგო გიორგიმ.

ნანული კი ისევ ხელით ანიშნებდა, ეტობო-იქით გაიარო, თან ტელეფონს შეცვლილი ხმით ჩასძახოდა:

— ალო, ალო! ბატონი ეჭვრის მდივანი ბიო? რაო? ჭულდება ვინ არის? ლია ვარ, ლია! შვიდ საათზე კოლონადსთან გელოდები!

კახტრიდან რომ გამოვიდა, გიორგიმ გამოსძახა:

— მორჩი ლაპარაკს, შვილო?

— დიას, ძია გიორგი, მამატე, ამხანაგს ველაპარაკებოდი, არ მინდოდა თქვენ გავგონათ.

— არაუშავს რა, ბოდიშს, ნუ შიხდი, შვილო! — მიუგო მოხუცმა.

ნანული ეზოში ამხანაგებს შეუერთდა. მეშემა უქმყოფილონი იყვნენ, ტრესტის მმართველს ბიუროკრატს უწოდებდნენ, კაბინეტში ჩაეკტილა და არავის ღებულობსო.

— მოდი სამინისტროს მიეწეროთ! — თქვა კატომ.

— ტრესტს! სანამ ჩვენს განცხადებას მინისტრის შეუტანენ, მერე სანამ მინისტრი იმ განცხადებას სამმართველოს უფროსს დაუწერს, ეს უკანასკნელი კომისიას შექმნის, სანამ კომისია საქმეს შეისწავლის, მერე, სანამ ჩვენი განცხადება ამავე გზას უკანვე მინისტრამდე გაივლის, საცხოვრებელი სახლის მშენებლობას უკვე დააყონსირებენ! — ხელი ჩაიჭნია მაიამ.

— გოგოებო, მშენებლობის ხელმძღვანელებს მე მოვეუწოე ერთად თავს! — განაცხადა ნანულიმ.

— როგორ? — შეეკითხნენ აქეთ-იქიდან.

— სულ უბრალოდ! დღისვე ყველას გავაფრთხილებ, საზოგადოებრივ საწყისებზე შექმნილ ბიბლიოთეკას ვხსნი-მოვლი.

— მერე, მოზრძანდებიან? — იკითხა ნატომ.

— ექლებოც ყველას მოვიყვან. თქვენც პარასკევ საღამოს შვიდ საათზე დაუგვიანებელიც მოდით კლუბში.

ზარმა მეშებს შესვენების დამთავრება აღუწა. თითქმის ამას ელოდაო, საიდანღაც გამოიტყვრა ზაქარა და შორიდანვე აყვირდა:

— იცით რა, გოგოები, გეყოთ ქაქანი, ზარმა ხომ გაგონეთ, რაღას უღვებხართ, მოუშაობა დაიწყო!

ახალგაზრდებმა სამუშაოს მიაშურეს.

კატომ ბრიგადირს გვერდით რომ ჩაუდარა, ამტყუბით უთხრა:

— ამხანაგო ბრიგადირო, ეს არის შენი თავაზიანობა?! განა ქაბუტები ასე მიმართავენ ქალიშვილებს?

— იცი რა, კატო, გაფასებ, გაღმერთებ, მაგრამ, რა ვქნა, საქმესაც არ ელაღატება! —

დიდი კოლხურ-მლინური ეპოსი

წიგნებსაც თავიანთი ბედი აქვთო, ამბობდა
ჯერ კიდევ განათლებული ანტიკა.

საუკუნეების განმავლობაში ქართველი
მკითხველისათვის გაუხსნელი კარაბადინივით
იღო სახელგანთქმელი პოემა, რომელიც ძვე-
ლი წელთაღრიცხვის მესამე საუკუნეში ექ-
ლენა ბერძენთა ლაშქრობას საქართველოში.

იმას არ ეამბოხებო, რომ ძველ ქართულ
მწერლობაში უცნობი იყო პომპროსის, პინ-
დარეს, აპოლონიოსის, ესქილეს და სხვა
მგოსანთა სახელები და ქმნილებანი, რომლე-
ბიც ჩვენი ქვეყნის შორეულ წარსულსაც ასე
ფართოდ ესებოდნენ.

მაგრამ საყუთრივ აპოლონიოს როდოსე-
ლის ეპოსი არ ყოფილა ქართულად თარგმნი-
ლი, მეცნიერულად კომენტირებული და გა-
მოყვანილი.

ეს საშვილიშვილო საქმე ამ მეოთხედი საუ-
კუნის წინ გააკეთა ჩვენმა გამოჩენილმა მეც-
ნიერმა, ანტიკური კულტურის დიდმა მცოდ-
ნემ და მეცლევარმა პროფესორმა აკაკი ურუ-
შაძემ*.

როდოსელის პოემის მოკლე პროზაული
თარგმანი ორჯერაა გამოცემული: ალ. შიქაბე-
რიძის მიერ-ბავშვებისათვის მოთხრობილი
ტექსტი (მეტრის წიგნის თარგმანი), 1938
წელს, საბლიტგამის მიერ „განათლებაში“ —
შალვა ბუაჩიძის მიერ თარგმნილი ნ. კენის
„ძველი საბერძნეთის ლეგენდები და მითე-
ბი“ — უფრო ვრცელი და სრულყოფილი
ტექსტი, ისტორიულ მეცნიერებათა კანდიდა-
ტის ოთარ ლორთქიფანიძის ნარკვევისა და
ჩვენი ვრცელი „მითოლოგიური ლექსიკონის“
დართვით (1965 წ.).

სამივე ეს წიგნი თავისთავად მნიშვნელოვან
ლიტერატურული ფაქტია. მკითხველს სა-
შუალება ეძლევა ქართულადვე გაეცნოს „არ-
გონაეტრის“.

აქ ურუშაძის ხსენებული თარგმანი პირვე-

ლი სრული შინაარსია, ქართულ ენაზე გამო-
ცემული, მაღალ მეცნიერულ დონეზე შესრუ-
ლებული. მეცლევარი მაშინ წუხილით აღნიშ-
ნავდა, რომ ჯერ არ შესრულებულა ეპოსის
რუსული და ქართული პოეტური თარგმანები
(არსებობდა მხოლოდ რუსული საქტესტომა-
თიო ფრაგმენტები). ახლა ეს სამუშაო შესრუ-
ლებულია, და სასიამოვნოა იმის აღნიშვნა, რომ
ბრწყინვალე რუსული პოეტური თარგმანის
ავტორია ჩვენი სასიყვადულო მეცნიერი, პრო-
ფესორი გრიგოლ წერეთელი.

* * *

ჯერ კიდევ გვეთიშე ათონელი უკვე იცნობ-
და არგონავტების თქმულებას (ბებრიკების
მეფე ამიკოსის ამბავს)². იცნობდნენ მას აგ-
რეთვე ეფრემ მცირე (აელნითა მეზღაგრეო-
ბა³), ვახუშტი ბატონიშვილი („გეოგრაფია“),
„კალმასობის“ ავტორი (რუსული წყაროები-
დან), თეიმურაზ ბატონიშვილი („ივერიის ის-
ტორია“)⁴... აკაკი წერეთელმა შექმნა შესანიშ-
ნავი დრამა „მედეა“.

მაგრამ ყოველ კულტურულ ერს და მით
უმეტეს ქართველ ხალხს უნდა ჰქონდეს აპო-
ლონიოს როდოსელის ეპოსის პოეტური თარ-
გმანი, რომ საშუალება მიეცეს სტრაბონ-
სტრაბონი მოჰყვეს, წარმოადგინოს დედნის
ნაშდული შინაარსი, ხასიათი და რაობა —
რამდენადაც ამის საშუალებას იძლევა თარ-
გმანი საერთოდ.

ამ მიზანს ისახავს ჩვენი პოეტური თარ-
გმანი, რაც პირველად ქვეყნდება.

მაგრამ ანტიკური ეპოსის „გამოშვლებუ-
ლად“ წარმოადგენა, ახსნა-განმარტებების გა-
რეშე, ერთგვარი დაუდეგრება იქნებოდა.
ჩვენ უცვლელად დაეტოვეთ აქ ურუშაძის
განმარტებანი, რომელთაც ბოლოში ეფრ-
თავთ (მხოლოდ ჩვენს ზოგიერთ აუცილებელ
შენიშვნას ვუმატებთ, სქოლიოებში). ვიდრე
თარგმანთან დაკავშირებულ ზოგიერთ გან-

* აპოლონიოს როდოსელი, არგონავტიკა, ბერძნულიდან თარგმნა, წინასიტყვაობა და კომენტარები დაურთო აკ. ურუშაძემ, თბ., სახელგამი, 1948.

6 „მნათობი“, № 10.

¹ Александрийская поэзия, Москва, Художественная литература, 1972.

² კ. კეკელიძე, ეტიუდები, 1945, გვ. 260.

მარტებაზე გადავიდოდეთ, შეიძლება სენებთ ეპოსსა და მის ავტორთან დაკავშირებულ უმთავრეს ცნობებს.

• • •

ტრაოდის ომის შემდეგ არგონავტების ლაშქრობა ბერძნულ მითოლოგიურ სამყაროს უდიდესი წმინდებია. მას თებეს ცილის თქმულებაც კი ვერ შეედრება თავისი პოპულარობით, განუწინლობით, მოცულობითა და ინტერესით. მერე, ის ხომ ტრაოდის ციკლზე აღინდგა!

არგოს ჰომეროსიც ასხეებს, როგორც „ვეფლისათვის ცნობილ ზომალს“, მაგრამ მითი, სამწუხაროდ, ცალკე არ დაუმუშავებია. მას იცნობს პესიოდეს. არგონავტების კოლხეთიდან დაბრუნება მოკლე ჟანრში აღიწერა მცირე დამუშავდა. თქმულებას, რაც ეპოსს საფუძვლად დაედო (ოქროს საწმისი), პინდარეც კარგად იცნობს (IV პითიური ოდა).

აქ ურუშაძე არგონავტიკას სამართლიანად უწოდებს „კოლხურ-ელინურს“. მისი სიტყვით, „ეს თქმულება ჩვენს ქვეყანასთანაა დაკავშირებული; მისი ეპიკური ანარეკლი კი საქართველოს (ცარმოდ, კოლხეთის) ერთ-ერთ უცხო საისტორიო წყაროდ უნდა ჩაითვალოს“ (არგონავტიკა, 5).

ქართველ სწავლულთა საერთო აზრით, არგონავტიკა „ჩვენი ქვეყნის ნამდვილ ცხოვრებაზე და ბუნებას ანარეკლზე არის აშენებული, მხოლოდ აქ ქვეყნარტება შეფერადებულია“.

რაც კი ჰომეროსი, პესიოდეს, პინდარე იცნობდნენ არგონავტების მიხედვით, მათ უთვოდ ბევრი სხვა ცნობაც ექნებოდათ კოლხიდან, ფიზიკურ, აღბათ ეგროსზეც, მეტრედა ანუ (მ)არგალთა სამეფოზეც, რომლის სახელწოდებაშიც ხედავს პროფესორი სერგი ჯიქია „არგონავტების“ ეტიმოლოგიას.

პოემაში ბევრი ძვირფასი მასალა მოიპოვება, ე.წ. კოლხური კულტურის სასარგებლოდ მეტყველო, კერძოდ ამბავი სპილენძის ჭლიქებისა ზარებისა, ფოლადის სახნისისა და ა.შ.

განა ვანის მიწაში აღმოჩენილი ანტიკური სვეტისთავები, ლამის თავები, ქურქული და სამკაული — მთელი საგანძფრი, აგრეთვე წარმართული საფურთხეული და მრავალი ფრგ-მენტული წარწერა არ მეტყველებს ძველ საქართველოს მჭიდრო კულტურულ კავშირზე უვანთლებელს ბერძნულ სამყაროსთან?

აიეტრი კოლხეთის ძლიერი და ძლევამოსილი მეფე, ბერძენთა ნათესავია. ყოველ შემთხვევაში, ასე სურთ ბერძენ აელებს, რომელ-

თაც მითი შექმნას თუ სინამდვილე ზღაპრულ ბერძნულ ვახევეს. საგულსწამა იმის, რომ არგოს მშენებელი ატარს მსგავსების მეფის აიეტის ასულის *ჰელენის* (ჰელიოსის ძე). ამრიგად, ბერძნებს კოლხები დასაბამიდანვე ჩათვლიათ თავიანთ თანატოლ, ღმერთთა შთამომავალ, ძლიერ და განათლებულ ზალხან-ბერძენს, რომელნიც ყველა არაბერძენს ბაზბაროსს ეძახდნენ!

ეტყობა, მართლაც ძლიერი ქვეყანა ყოფილა კოლხეთი, რომ საზღვრების რჩეულ გმირთა, ღმერთების უმეტესი მონათესავე გმირთა ლაშქარი საგონებელში ჩააგდო, ოლიმპიელ ჰერას და ადრეიდის მოთაბრძოლა მოუხდათ-როგორ დაეცხართ, რომ ოქროს საწმისი გაიტაცონო, ზოლოს კი შიშს ისევ კოლხიდე შედეგს სიყვარულის წყალობითა მოაბერებს მიზნის მიღწევა.

ამრიგად, უცხოელ გმირებს შიშს ბევრი არაფერი აქვთ სატრამბო. მათ უკრით ის, რასაც კოლხთა მეფე თავისუფლად აცთებს-სპილენძის ჭლიქებიანი ზარებით ხოდაბუნების გადახედა...

მეცნიერთა უფრადღებას შეუდამ იპერობდა ამოღონათის მრავალი ცნობა: აიაში იასონისა და სხვა გმირთა სალოცავები არისო, კოლხეთში მიცვალეხელ მამაკაცთა გვამებს სხეუ ქეიდებენ გასახმობად, ნიშნად პატივისა, ქალებს კი მიწას აბარებენო; კოლხეთში ოქროს საწმისი კი არ ინახებოდა, არამედ ტყავზე ნაწერი წიგნი, რომელშიაც ოქროს მიღების წესი წერიაო, და რაც მოთავსია, რომ ქართველებს ჰქონიათ „თავიანთ მამასთანაგან ნაწერი კერებები, რომელზედაც მოგზაურთათვის ნაჩვენებია ზღვისა და ცხელითის ყველა გზა და საზღვარი“.

ესაღი, ჩვენ არ ვიცით, არ ანბანი იყო ეს. მაგრამ ცნობა უაღრესად დამაბრუნებელია. ჩვენს შორეულ წინაპრებს ჰქონიათ ანბანი-ანტიკურ ეპოქაში, ჰქონიათ საზღვაო რუკები-სათანადო აღნიშვნებით.

ფაზისი, რიონი, საქართველოს მდინარე, თავისი 120 ხეობით, საქართველოს ტალღებიანი ქიშკარი, ყოველ წინაში მესული, ყოველ ლექსიკონში, სადაც კი იკვასიაზე, ანტიკურ არგონავტებზეა ლაპარაკი.

ლემნოსელი ქალები ბერძნ ერევა ამორალებთან, რომელთაც რაღაც მიკვლეული თუ მიუკვლეული ვერსიები და ვარაუდები როგორცაღ ქართველებთან აიგე-ვეებენ ეს აღრევა-ბერძნულ გულმზრყილობაა. პირველნი არიან მეოქავე და გამრავე ექმნელები ქალები, რომელთაც მო-

1. იკად. ივ. ჯავახიშვილი, პროფ. ნ. ბერძენი-შვილი, ავად. ნ. ჯანაშია, საქართველოს ისტორია, თბ., 1943, გვ. 41.

1. აქ ურუშაძე, ძველი კოლხეთი არგონავტების თქმულებებში თბ., 1964, აგრეთვე, საქ. ისტ. წარკვებში, თბ., 1970, 1, გვ. 767.

ლატე ქმრები გაწყვიტეს, მეორე კი მეომარ ქალთა მითითრი ტომია, რომელიც მცირე აზიაში ბინადრობდა და შთამომავლობის შენარჩუნების მიზნით გარკვეულ დროს მეზობლად მცხოვრებ მამაკაცებს იწყევლენ, მერე კი უკანვე უშვებდნენ, თან ბიჭებს ატანდნენ, ვა არ ხოცავდნენ.

ეპოსში დიდი ადგილი ეთმობა ლემნოსელ ქალთა აშბავს, ზოგი მას ხელოვნურ დანართად კი თვლის, ზოგიც ლემნოსელებს კოლხთა ტომად აცხადებს. ეს ლოგიკური არ არის. ჭერ ერთი, პოეტი ამაზე არაფერს ამბობს, მერე და რისთვის შეევედრებოდნენ ლემნოსელი ქალები კოლხეთს სალაშქროდ მიმავალი ელინელი გმირების გამარჯვებით ღაბრუნებას უკუდავ ღმერთებს, თუ თავად კოლხები იქნებოდნენ?

* * *

„ძველი წელთაღრიცხვის III საუკუნის ელანისტური პოეზიის სამი მთავარი წარმომადგენლის—არატეს, კალიმაქეს და თოკრიტეს გვერდით უნდა იქნას დაყენებული ეპიკური პოემის სახელგანთქმული ავტორი აპოლონიოს როდოსელი“, — ქართული მეცნიერის გრიგოლ წერეთლის ეს სიტყვები შეაფიოდა ახალთაგან „არგონავტიკის“ ავტორს.

ენობები როდოსელის ცხოვრების შესახებ ძალზე ბუნწად შემონახულა (სვიდას ლექსიკონი, პაპირუსების ფრაგმენტები და ორიოდ სხვა). ვიცი, რომ ძვ. წ. III საუკუნის პოეტია, დამადებული დაახლოებით 295 წელს და გარდაცვლილი 215 წელს ალექსანდრიაში. გამოჩენილი პოეტი, მეცნიერი, ფილოლოგი, კრიტიკოსი მომავალი მზრანების პტოლემეოსის მესამის აღმზრდელიც ყოფილა. მისი სხვა პოეტური შემეფიქრებოდა და მხოლოდ ფრაგმენტები შემორჩენილან, შეიცვალა ლექსი შრომებიდან სახელწოდებანი.

„არგონავტიკა“ აპოლონიოსმა ელინისტურ ეპოქაში დაწერა, როცა მითოლოგიურ-ფანტასტიკურის წინაშე უპირატესობა რეალური სინამდვილის ასახვას ეძლეოდა. კლასიკური ეპოქის ეროვნულ-ხალხურ ლიტერატურას უპირისპირდება ცივი აკადემიური, შწივანობა რული სტილი. ამ დროს დაისახა მიზნად აპოლონიოსმა (რომელიც ჭერ კიდევ არ იყო როდოსელი), რომ ძველი კლასიკური ეპოსის აღდგენით ახალი პომეროსი გამხდარიყო. მართალია, პომეროსი ვერ გახდა, მაგრამ მისი პოემა მრავალ პომეროსისებურ მოტივს შეიცავს და პარველობას იმეიდრებს არა მარტო აპოლონიოსის, არამედ მთელი ელინისტური ეპოქის შწერლობაში. „ეპოსი ასახავს არგონავტიკის ლექსობას ელინისტური სტილის საშუალებებით ფსიქოლოგიკაციით, გან-

რული სურათებით, სასიყვარულო თავგანსავენებით, ბუნების აღწერით, მეცნიერული მონაცემების წინ წამოწევით. კლასიკურ ანტიკურ ნების მიუხედავად ეპოსმა ცნოეული ინტერესი აღტარა, მეტადვე რომში“¹.

კალიმაქე, გამოჩენილი ალექსანდრიელი პოეტი, კარის მგოსანი, პოეტური სკოლის მეთაური, გადაჭრით აღუდგა წინ თავისი მოწაფის ცდას, მისი ეპოსი თვალში ეყალდებოდა, და დიწყო დიდი პრინციპული დავა მასწავლებელსა და მოწაფეს შორის. აპოლონიოსის შრომას ის თვლიდა პომეროსის ფუძე შიბამად, ამო გარჯად, და საერთოდ არა სწამდა რა, ძველი კლასიკური ეპოსის აღდგენისა. მისი აზრით, სამუდამოდ წავიდა დიდი ეპოსის დრო და დაგა მცირე ეპარის ეპოქა. პოეტის მოვალეობაა მცირე სიუჟეტთან ლექსებში ასახოს ნაცლებად ცნობილი მოთხები და ამით დაეჭოფილდეს.

აპოლონიოსს თავის გავლენიან თანამედროვესთან დავა ძვირად დაუჯდა. ის როდოსზე განდევნეს. იქ თავისი პოემა უფრო გააღრმავა, გადამწვავა, როდოსის საპატიო მოქალაქე გახდა, მიიღო როდოსელის ზედწოდება და მხოლოდ სიბერეში დაუბრუნდა ალექსანდრიაში, სადაც სახელგანთქმული ბიბლიოთეკის გამგებლად დაინიშნა, რაც მისი პოემის საყოველთაო აღიარების ნიშანი იყო. იქვე გარდაიცვალა და თავის მტერ-მოყვარე კალიმაქეს გვერდით დაკრალეს.

ცხადია, კალიმაქე არ იყო მართალი, როცა პოეტს ზღუდავდა, ასმენდა და დევნიდა. ადამიანთა მზარევე რომ გავრემდეთ, აპოლონიოსმა ისეთი დიდი საქმე გააკეთა, რომ მისი ლაქალი დღესაც კი ვერაა ჭეროვანად დაფასებული. ცალკეული თქმულებანი, გაფანტული ფრაგმენტები შეკრა, ერთიან სიუჟეტურ ღერძზე აავსო, ეპოსად აქცია, დაეწევა მამა დაარჩინა მრავალი დეტალი და თავის მზრივ დამატა უამრავი პოეტური მარგალიტი. მთელი თავისებურების მიუხედავად ერთგული რჩება არსებული სიუჟეტებისა, რითაც აიზსება ნაწილობრივ მისი ლაკონიკობა და აკადემიური სიცივე.

წარმავალი ბრძოლა კალიმაქემ მოიგო, მაგრამ მისი „პეკალე“, ცხადია, ახლოსაც ვერ მივა მისი მოწაფის ეპოსთან. ზოგჯერ მსაჯულს განსჯილი ზრდილავს. კალიმაქეც ერთგვარი მარსიასის როლში გამოდიოდა, როცა აქებდა „ფენომენების“ ავტორს, დიდმეტროქოსს არატეს, იმისათვის, რომ არ ზამდოდა პომეროსს — „უღიადეს პოეტს“, და აძაგებდა აპოლონიოსს, რომელიც ზამდოდა პომერო-

¹ Lexikon der Antike, Leipzig, 1971, S. 50.

სის სტილსა და ენასაც. როდოსელმა აპოლონმა აპოლონ ოლიმპიელის სითამამით განაგრძო ბრძოლა, თან ისრებს სტუროცნიდა გადაკლებულ მამაკლებელს და მოაღწია იმას, რომ პოეზიაში „სანახევრად ჩვეულებულია“ მოახდინა (ტრუაზეს გამოთქმა).

მითოლოგიური მასალა აპოლონისს ახალი ღრის სულისკვეთებით აქვს დამუშავებული (თუმცა არა მკაცრი თანმიმდევრობით). ამით აიხსნება თუნდაც ბუნების აღწერები და რომანული ელემენტები.

ყოველი ეპიზოდი, ცალკე აღებული, დასრულებული ამბავია, მთლიანად კი ბერძნული მითოლოგიის შენება ემსგავსება ცათა სწორ ტაძარს, რომლის კედელშიც ყოველი ქვა დიდი ზელოვნებითაა შორავებული. ლოდი ლოდს ავსებს, არსად არაა სივარდილე.

როდოსელის პოემების ნაწყვეტები პაპირუსშიც იპოვეს. მას იყენებდნენ, თარგმნიდნენ, იმეზმებდნენ, გადაკეთებდნენ საბერძნეთში, რომში, ბიზანტიაში, დასავლეთ ევროპაში... 1496 წელს პოემა იოანე ლასკარისმა ფლორენციაში გამოსცა.

როდოსელს ბაძვდნენ ისეთი გიგანტები, როგორიც იყვნენ ვერგილიუსა (გეორგიკები, II, 140, აგრეთვე „ენიდა“), ოვიდუსი ნაზონი („პერსიკები“, მეტამორფოზები, VII). ვალერი ფლავი... რომაელმა პუბლიუს ტერენციუს ვარონმა არგონავტები თარგმნა, ხოლო ფლავმა თავისი დაუმთავრებელი თარგმანი რვა წიგნად დაყო. მართალია, პოეტური აღმაფრენით ფლავმა სძლია აპოლონიოსს, რომელიც თვითონვე იზღუდავს თავს.

როდოსელს ბაძვდა რიანი თავის პოემაში „მესენიაკა“, რომლის მთავარი გმირია მესინელი არისტომენი, სპარტელ მოძალადეთა წინააღმდეგ მებრძოლი (490 წ. ძვ.წ.).

არგონავტების თავგადასავლის პოეტურად დამუშავება ადრეც უცდიათ. პეროდორე პერაკლეტმა დაწერა ლექსი, რაც ალბათ აპოლონიოსმაღ გამოიყენა, ამასთან დაჩრდილა ისიც და სხვებიც. სამწუხაროდ, აპოლონიოსმა თავის ფანტაზიას გასაქანი ვერ მისცა, აქვს გამეორებები, უშუალო სწორხაზოვან თხრობას აცლია უნივერსალური გაქანება და დასაბუთება. თქმულების ერთგულმა, საქმოდ ორიგინალურად ვერ დაამუშავა მედღეს სახეც, თუმცა ეს ერთი მხრივ უყუთესიცაა, რადგან სამეფ გვაქვს მითის უძველეს სახესთან, რასაც კოლხურ სამყაროსთან არ შეიძლება არ ჰქონდეს საერთო, საფუძვლად დადებული ისტორიული შეხედრები.

ცნობილია არც ერთ პოეტს არ დაუმუშავებია არგონავტიკა ისე ვრცლად და სრულად, როგორც აპოლონიოსმა დაამუშავა. ის

„უძველესს და ყველაზე უფრო ვრცელ პოეტურ შექმნას წარმოადგენს კოლხეთის შესახებ. აპოლონიოსის თხზულებებში „მოქმედებელი“ გეოგრაფიული და ენოგრაფიული მხარეები, კოლხეთისა და კოლხურ ტომების რომ შეეხება, ისტორიულ საფუძველებზეა დამყარებული“ (აქ. ურუშაძე, არგონავტიკა, 20).

„დიდი წიგნი დიდი უბედურებააო“, — წერდა კალიმაქე. რატომ? დიდი ნაწარმოებები მე მომაგონებსო წყაღებზე მდინარეს, რომელსაც ერთიანად მოაქვს შლანი და მიწა. დიდ სიყუთზე კი ღუმლა და მკეახელ ბრანება:

ნუ ელით ჩემგან, რომ ზმამალა, ზმაური-ანი შევექმნა სიმღერა!

ზევისს საქმეა გრავინა-უბნელი, ჩემი კი არა!

ასეთი რამ ზინდარეს და საფოს არ უთქვამთ. ეს თითქმის შაბლონის ქადაგება იყო. ლიტერატურაში. აპოლონიოსი, ვერცხმა, უფრო თავისი წინამორბედის ასკლეპიადე სამოსკოს ბუნებაში იყო, რომელმაც უთქვა: „ზევსო, მოკალი, მეხი დამკარი-დამშვიდდებ! მაგრამ თუ ცოცხალს დამტოვებ, ისე ავიზარდები, როგორც არ უნდა გაწყრებ, რადგან ღმერთი ჩემში შენზე უმეტეს ძლიერია.“

კალიმაქემ თავის პატივდებში „იბისი“ აპოლონიოსს უწოდებ ფრიონველი იბისი, რომელმაც ლეშა ჰამს, აპოლონიოსმა კი უპასუხა ეპიგრამით, რომელშიაც დაუმატა: ლეში შენ ზარო!

მოკლე ენარის მოყვარულმა კალიმაქემ ვერ შეადგინა ეპოსის შექმნა. აპოლონიოსმა შექმნა ახალი ეპოსი და ანტიკური ტრადიციის შესაბამისად თვითონვე დაყო ოთხ წიგნად. I და II წიგნებში მოთხრობილია მზადება და კოლხეთს ჩასვლა, III წიგნში — ბრძოლა ოქროს საწმისისათვის, IV წიგნში — კოლხეთიდან ბერძენ გმირთა გაქცევა. პოეტისათვის მითი მხოლოდ მასალად, ესთეტიკური განცდილია საყნად მკეთელ. ბრწყინვალე ერთდღიოდ გვახიანებს მითებს, მაგრამ მისი გმირები ევლარ მოქმედებენ პომპროსისებურად, მითები აღარაივს სჭერა, ღმერთებს უკანა პლანზე დაუხვეიათ და ადამიანებთან მათი კუწირი მწიგნობრულ იერს ატარებს. სამკეროდ ღრმში შინაარსის უწყვეტი თანმიმდევრობისა და მოხდენილი მოტივირების, უბეი ბატონი შედარებების, გმირთა თუ ადგილთა ერთმოლოების, ოლიმპიელთა დეპეროიზაციით და სხვა ზერზების მოშველიებით მალაღმასტრულ ღონეზე ადის და უზარუნველყოფს წარმტებას. „აქედან გამომდინარეობს ყოველგვარი საოცარი ამბების სიუხვე „არ-

გონავირუსი", რაც ჩვენთვის განსაყუთრებით საყურადღებოა იმიტომაც, რომ მრავალი მათგანი ლოკალიზებულია შვიკ ზღვის ჩაიონით¹. ვერაპიდესტული სიუვარულის თემა აპოლონიოსმა ებოსში გადაიტანა, და იმდენად ძლიერად (თუმცა ხარკს იხდის ერთის ჩარგვით), რომ მყოფდენი მას თვლიან ფსიქოანალიზის პირველდამჩინად ანტიკურ ლიტერატურაში.

ჩვენ ვერ მივიღებთ სპეციალისტების მიერ აღჩევე გამოთქმულ ცნობილ მოსაზრებებს იმის შესახებ, რომ აპოლონიოსი მხოლოდ ცივი მოხრობელია; ფანტაზიით არ გამოირჩევა, ამაოდ სცადა ეპოსის აღდგენა და სხვ².

ესაიად, აპოლონიოსი არაა პომპროსის ბრანგის შემოქმედი, და ვერც მოვითხოვთ სასწაულს, მაგრამ ვინც არგონავტიკას გულისხმობს წაიკითხეს, მრავალ პოეტურ მარგალიტს ნახავს, ორიგინალური შედარებების, აღწერების, აფორასტული მსჯელობის, ამაღლებული წიაღსვლების სახით. ასე რომ არ უთქვამო, პოემა ვერ პოევებდა ასეთ დიდ რეზონანსს, ჯერ იარსებებდა 2250 წლის განმავლობაში.

რადოსელი აპოლონი არაა ცნობილი მითების უბრალო მოხრობელი. ჩვენს წინაშეა დიდი ეპოსი, სიტყვის ოსტატი. ჩვენს წინაშეა ლაგონიური სტილით გამოყვეთილი გმირთა პლეადა ორი თაობისა, ლემკაცი პერაკლე, ზევსის შვილი, სიტყვაძუნწი, სამაბთლიანი, ყოველის შემძლე და მაინც უბედური, მუდამ ჭაფაში და საფრთხეში მყოფი, ვითარცა ურყვი ხარი, უღელში შემზული. მასაც იჭიკნის მარადიელი არწივი, ვითარცა პომპროსის და ამირანის. ესაა ადამიანის ბედი, მისი დანიშნულება, და არა პელაგოსის მსგავსთა, ძალაუფლების მპყრობელთა ღორელი თვითკმაყოფილება... შემწინვეთა თუ არა ყოველ მკვლევარს ეპოსის ასეთი ამაღლებული ტენდენცია?

„არგონავტიკის“ თხრობის სტილი მკაცრი და ლაგონიურია, ეს მართალია. მაგრამ შეუძლებელია ვირწმუნოთ იმ სპეციალისტების აზრი, რომლებიც უყომპრომისოდ აცხადებენ, ეპოსი არ ცდლობს გმირთა ხასიათების გახიკვეთას. ანტიკური ეპოსის, თხრობის სტილი ზომ საერთოდ ასეთია: აპოლონიოსი ხშირად ორიოდ შტრიხით წარმარტებით გვაძლევს ხასიათს. საკმარისია გავიხსენოთ დასაწყისში იდაისისა და იდმონის შელაპარაკება, ან ტელამონისა და იაზონისა, პიფიპილეს ძიძის გარგვრობისა და შესანიშნავი

სიტყვის გადმოცემა... ხასიათები გამოვეყოლია და დასამახსოვრებელი.

თუ მითოლოგიური პერსონაჟები შედარებით შტამები და მხოლოდ ცოცხალი სტიტური შედარებებით, თანმიმდევრული თხრობის კალამოტში მოქცეული იწვევენ ინტერესს, სამაგიეროდ იაზონისა და მედეას სიუვარული იმ დროისათვის იშვიათი რთული ფსიქოლოგიური გაღრმავებით გვხიბლავს, და თუ შტრიხიანილობას ვითხოვთ, ესეც მხოლოდ შედარებით მოთხოვნაა. ჩვენი განმეორებაჲ ამას ეხება: აპოლონიოსი ვერ ამაღლდა პომპროსამდე, ისევე როგორც აპოლონი ვერ ამაღლდა ზევსამდე, ზოლო არისტოდე როდოსელი-აპოლონიოსის როდოსელამდე, რადგან მწვერვალთა შორის უმაღლესი ერთია, მაგრამ როდოსელი ეპოსი რომ დიდი შემოქმედია, იმიტომ დასტურდება, დიდი პოეტები რომ ბაძადნენ, და პირველი კალიმაქე თავისი დიდების ნაწილს ჯიუტ მოწაფესაც უნდა უმაღლოდეს ნაწილობრივ.

ანტიკის პოეტი მოქანდაკეს მოგვაგონებს. კვეთს ციხსა და მშვენიერ გმირებს. დაბოთ ბერძენთა სიბრძნეს; პერაკლე კოლხეთს სალაშქროდ არ გაუშვეს; გადარეულ ლემოსელ ქალებს გადამენიბისაგან ყველაზე ბებერი ლემოსელი დედაკაცი, ძიძა იხსნის; ომის ღმერთის არსის ფარი მსუბუქია, პერაკლეს კომბალი კი მძიმე... აპოლონიოსის ქმნილებაში ანტიკა სუნთქავს.

ასეა თუ იხე, მისი პოემა იქცა მსოფლიო მნიშვნელობის ლიტერატურულ მოვლენად, რაც ყველა დროის პოეტებშია და მეცნიერებმა აღიარეს. მით უფრო საოკარია, რომ დღემდე სწორედ ქართულ ენაზე არ გაგვიჩნია მისი პოეტური თარგმანი, თუმცა დაწერა არა რაღაც 200 ან თუნდაც 2000, არამედ სტელი 2250 წლის წინათ!

ორიოდ სიტყვა თარგმანზე. ასეთი რთული ძეგლის მთარგმნელი მოვალეა შეინარეუნოს ყოველი ფრაზა, საუკთარი სახელი, სტრიქონი, ეპითეტი, ზოლო სადაც, სტრაქონის შესავსებად აუცილებელი ხდება სიტყვის, ეპითეტის ჩამატება, ესეც უნდა ხდებოდეს იმავე სამყაროს ღრმა ცოდნის საფუძველზე. მკაცრი შერჩევით, ცნობილი ატირებულების არსენალიდან (კიპრიდა, ფებოლი, შორსმტყორცნელი აპოლონი, ქვევნიერების შემწახარებელი ზევსი, ქალწული ატალანტა, მძლე ტელამონი, ფეხმარტი აქილეესი, ბრძენი ქირონი...).

„არგონავტიკა“, ისევე როგორც „ილიადა“ და „ოდისეა“, მკაცრი და ზუსტი ქმნილებაა. ყოველი სტრიქონი აღნუსხული და დანიშნულია, გადახვევა არ დაიშვება. მთარგმნელის

¹ Н. Чистякова, Н. Вулик, История античной литературы; Москва, 1971, 220.

² Dr. Fr. Lübker, Reallexikon des klassischen Altertums, Leipzig, 1867 (•Apollonios Rhodios).

შრომის თითქმის ადგილებს ურთიშობა, მაგარიმ ართულებს რიტმის საკითხი, სტრუქტურის გრძელი წყობა და ორი ერთმეორის საპირისპირო იმპერატორი: სიზუსტე და სტრუქტურა სილალე. ამ საჭიროებებით აიხსნება ერთგვარი თავისუფლება, რასაც მთლიანად პროზაულ სტრუქტურათარგმანშიც კი ვერ ვალწვეთ თავს.

მთარგმნელის პრინციპიც იგივე უნდა იყოს, რაც ავტორისა: შექმნის სრულყოფილი ტექსტი, რასაც ყველა სიამოვნებით წითხოვს. ვისაც თარგმანისათვის „უნაბნა“ რჩეული სიტყვა თუ რიტმი, თვითონაც ღარიბი უნდა იყოს და სხვას რას მისცემს! თარგმანიც უნდა განვიხილოთ, როგორც საკეთარი კმნილობა, „თანაავტორობა“ სხვა დროსა და ქვეყანაში. მხოლოდ ამ რწმენით და სიყვარულით უნდა იყოს გაპირობებული ის შემართება, რასაც მხატვრულ თარგმანს ვეძახით. უზრუნველყოფს თუ ვერა რწმენა წარმატებას, ეს მეორე საკითხია, მაგრამ საწინდარი კია მისი.

პოეტური თარგმანი უნდა განირჩეოდეს არა მარტო კარგი სტრუქტურათარგმანისაგან, არამედ ცუდი პოეტური თარგმანიდანაც. თუ დედანი ურთიშობა, სტრუქტურა სიამოვნებით, აზრის სინათლით, ფრაზის სილამაზით, ალბატრატივებით და ა.შ. უნდა იქნას. ანალოგიურებული ეს დანაკლისი, რომ შეათხვედრიც ემაყოფილი იყოს და გველევარიც. მაგალითად, ჯოხის ითქვას „ესმა იაზონს მისნის სიტყვები და წამოიჭრა“ ვიდრე თუნდაც უფრო ზუსტია: „მან შეისმინა მას და წამოხტა“.

კლასიკური მეტრული საზომის ქართული ორმარცვლოვანი ლექსით გადავიღება (10+10) ბეჭრი ცდისა და ფიქრის შედეგია. მანამდისეული თოთხმეტმარცვლოვანი ლექსი ანტიკური სტრუქტურისათვის აშკარად „ვიწროა“, აზრი და სიტყვა არც ერთ შემთხვევაში არ თავსდება საწყებში. თექვსმეტმარცვლიანი შიირი კიდევ მეტისმეტად ეროვნული ქართულია და უფროდ რითმისადაც ითხოვს, თანაც ვერც ის დაატევს სახელთა სიუხვესა და ვრცელ სათქმელს, რჩება ოცმარცვლოვანი საზომი, რაც იდეალურად იტყვს დედნის მონაცემებს და არ ქმნის რითმის ისეთ შავს სპირიტუალებს. მერე, ეს ხომ ძველი ქართული ეროვნული საზომია, ჩაბრუნებულსა და ძაგნაგორულის სახელით ცნობილი (თუმცა ეს კლასიკური საზომები უზგადაა გარითმული, მთავარი აქ ეს არაა). ესაა „თამარიანის“ საზომი:

თამარ! შენ გიმნობ ასულად გიყნობ. შუა
დაუფელი შექმომფინარი.
შეიარულ იქნა ნაქმარნი გიქნე, გესმნეს
ნატიფნი და მშვიდი, წყნარი.

როგორც ყოველი ურთიშობა, პეგზამეტრუ-

ლი ლექსი, არაბერაქნი და არა ლათინი მკითხველისათვის როდოსელის პრეზაც. სადრთოდ მძიმეა, უფრო მძიმე, ვიდრე პოეტურის პოემაში. ამას ემატება თხრობის შეკრპი სტრუქტურა, ლაყონიერება, სტრუქტურადან სტრუქტურში, უწყვეტი აზრის გადასვლები, რაც ქართული საზომის ყოველთვის უფრო ძნელად შესაგებებელია (ეს აქვს შილერსაც, გოეთესაც...). ზვენ შევეცადეთ შეძლებისამებრ შევეცდებუქები-ნა შეათხვედრის მდგომარეობა გადასვლების შემეცირებით ან მომდევნო სტრუქტურის ნახევარში მოქცევით, რაც კიბხვას ამსუბუქებს. ამასთან, არც ერთ სტრუქტურში არ ირღვევა რიტმი და არ ხედება ცეზურა უალგო ალაგას, შუა სიტყვაში.

რალა მტკიცება უნდა, რომ აბსოლუტური იდენტობა შეუძლებელია არა თუ მხატვრულ თარგმანში, არამედ სტრუქტურათარგმანშიც, რაც სხვათა შორის, გვაძლევს ვეწიოთ სხვადასხვა თარგმანში მიმოხილული ზუსტი დედნისეული ძაღი და აღვადგინოთ დედანი ისეთი სისწორით, როგორც კი შეიძლება მივღოთ ამ შექერების საფუძველზე. ცხადია, აქაც იქნება სარვეებები, რომელთაც გასწორება დასტურდება. მთავარია საქმის არსი.

დიდია სირთულე ბერძნულ საყუთარ სახელთა დამწერლობაში, რაც ევროპულ ენებზე დიდი ხანია დადგენილია ბერძნულ-ლათინურის საფუძველზე. ქართულში ამ მხრივ დიდი ტრადიცია და შედარებით უკეთესი მდგომარეობაა, ვიდრე მაგალითად რუსულ ენაში, სადაც ადრევე დამკვიდრდა და დარჩა არასწორი ფორმები: აფროდიტი, აკარი, ტეზვი, ბოარი, კიონ, ათინი, პელიი, პენტეი, გილი (პილასი) ალკიონი და სხვ. მაგრამ არც ქართულშია მტკიცე მდგომარეობა და საირობა ახლავს ვიზრუნოთ სრული ერთიანობისათვის. რაც თავიდან აგვაცილებს საწყენ გაორებასა და დაუსრულებელ დავას.

ზვენი სასიამაღლო მუცნიერის სიმომე ყაუზნიშვილის, თინათინ ფაუზნიშვილის, პროფესორ გრიგოლ წერეთლის, პროფესორ აკაკი ურუშაძის და სხვათა ცნობილ შრომებში გატარებული პრინციპი ძირითადად ერთიი, იგივე პრინციპი გატარდა ნ. ენის წიგნის ქართულ თარგმანში და პირველი ქართული მითოლოგიური ლექსიკონის ცდაში, რაც ამ გამოცემას დაერთო, და რომლის სრულყოფა-შესავსაზეც ვმუშაობთ, აგრეთვე რ. მიშა. ნიშვილის საუფრადღებო შრომაში „ელადას მუზა“ („ნაკადელი“, 1963). ასე რომ, ამ მხრივაც დიდი მუშაობაა ჩატარებული. მაგრამ კიდევ ბევრი რამეა გასათვალისწინებელი და დასადგენი. მაგალითად, ერთ შემთხვევაში ვწერთ ენომაოსი, ტიტისი, იოლკოსი, ლემნოსი, მეორეში კი — თოანტი, თამანტი, ზეთე, ატლანტი, პროკრუსტე... ეს მაშინ, როცა ბერძნულად ყველა ეს სიტყვა პრინციპუ-

ლად ერთნაირად იწერება: ენომაოს, ტიტოს, იოლქოს, ლემნოს, თოას, ათამას, ზეტეს (ძეთეს), ატლას, პარკრუსტეს... აქ არ კმარა დედნის ნორმა, ანგარიში ვწევთ ტრადიციას, ორივე ენის ხასიათს, ზუნებას, კეთილშობილობას და ა. შ. აქ განსაყუთრებული სიფრთხილეა საჭირო, რომ ყველამ თავთავში ფორმა არ შემოგვთავაზოს.

• • •

გეროპის ზალხთა ენებზე არგონავტიკა იდრევე ითარგმნა.

განსაყუთრებული გულშოდგინება ახალ დროში გერმანელებში გამოიჩინეს. 1780 წელს სტრასბურგში ბრუნემა გამოსცა და 1810-13 წლებში მდიდრული სქოლიოების დართვით ორ წიგნად გადაბეჭდა ლაიპციგში შეფერმა. იქვე 1828 წელს ორ წიგნადვე გამოვიდა ველაუერის ცნობილი თარგმანი, შემდეგ კაილის სქოლიოების დართვით გამოვიდა პერკელის ცნობილი გამოცემა (ლაიპციგი, 1753). შემდგომი გამოცემებიდან მეცნიერული კეთილსინდისიერებით და პოეტური დონით გამოირჩევა ვილჰანისა (კელნ, 1832) და ოზიანდერის პოეტური თარგმანები (შტუტგარტი, 1837, ორ წიგნად)...

ჩვენთვის, აქ ურუმჰაის ზუსტი თარგმანის გარდა, დასაყრდენი იყო ასევე დედნიდან შესრულებული ოზიანდერის ძველი და თასილო ფონ შეფერის (პომერანის მთარგმნელის) ახალი (1940 წლის) თარგმანები, აგ-

რეთვე ფრენკელის უკანასკნელი თარგმნა, 1961 წლისა (შედარებით მძიმეა ზოდმერის ძველი თარგმანი), და პროფ. გრანგრუდ წერტფელის შესანიშნავი რუსული თარგმანები, საერთოდ საბჭოური თარგმანების საგანძურს ამდიდრებს აქამდე ფრანგულენოვანების სახით ცნობილ ძეგლს.

მაგრამ დროა სიტყვა აპოლონიოსის მივცეთ. თუ ესეც დიდი ცურვაა პოეტურ სამყაროში, გვინდა ის იქცეს ქართული ტექსტის აპოლონ ეკბასიოსად.

2187 წელს გავიდა, რაც აპოლონიოსის როდოსელი ალექსანდრიის მიწას მიიბარეს, მაგრამ ყოველის შემშლსურელი პადესი დღემდე ვერ დაეუფლა მის ქმნილებას.

ჩვენ აღარ ვიცით, რომელ საგანძურში ინახება ოქროს საწმისი ან იაზონის სხივთამთოველი ოქროსფერი მოსასხამი, ათენამ რომ აჩუქა, მაგრამ „არგონავტიკა“, ანტიკური პოეზიის უცუდავი ძეგლი, მსოფლიო ლიტერატურის საგანძურშია შენახული.

ფრთხილად ვიღებთ კოლხურ-ბერძნულ ქმნილებას, უკანვე „ვიტაცებთ“ მას ქართულ პოეტურ სამყაროსათვის, რამაც ბერძენი პოეტები შთააგონა, და თუ როგორ შეხედეს მას მკითხველი, პოეტი თუ მეცნიერი, ეს მეორე საკითხია, მაგრამ ჩვენ გაეკუთვნოთ ის, როგორც შეგვეძლოს.

აკაკი ბალოშანი

აპოლონიოს როდოსელი

არგონავტიკა

სიმღერა პირველი

აპოლონ ფებოს¹, შენგან დაეიწყებ ძველთა საგმირო საქმეთა თხრობას, თუ რაოვ აჰყვა მამაცთა გუნდი პელიას მეფის ხელმწიფურ ნებას, მტკიცედ ნაგები არგო გამართეს და მიაშურეს პონტოს² ნაპირებს, კიანეს კლდეთა შორის გატურეს ოქროს საწმისის მოსაპოვებლად.

ოდესღაც მისანს ეთქვა მეფისთვის, რომ საზარელი დარაჯობს ბედი მომავლის გზაზე: ის დაეცემა სწორედ იმ კაცის შთაყვრული რჩევით, ვისაც იხილავს ზალხში გამოსულს ცალფეხშიშველას, ცალწალიანსა. და მოკლე ხანში იაზონს მართლაც, ვითარცა მაღალ ღმერთებს ენებათ, ცივ ანავროსის³ მღვრიე ნაკადში რომ გადიოდა მაშვრალი კაცი,

ცალი სანდალი ჩაურჩა ზღაშში, შემორჩა მხოლოდ მეორე ცალი. ასე ესტუმრა ხელმწიფე — ბიძას, რომ დასწრებოდა სამეფო ნადიმს, რაც პელიასმა მოუწყო მამას — პოსეიდონს* და სხვა უკვდავ ღმერთებს, გადაივიწყა მართ ოდენ ერთი — ქალღმერთი პერა პელაზგიელი.⁶ მძისწულს მძის ტახტის მიმტაცებელმა მოჰკრა ნადიმზე თვალი თუ არა, ცუდად ენიშნა ცალი სანდალი და დაავალა სამძიმო ცურვა, რომ ზღვას შთაენთქა ან უცხო მხრიდან არ ღირსებოდა ზინ დაბრუნება.

გარდასულ ეამთა მგოსანთა დასი⁷ ერთხმად აჭებს და აღიდებს ხომალდს, დიდოსტატს არგოს რომ აუგია, ქალღმერთ ათენას რჩევით და ნებით. ახლა კი გეტყვით სახელოვანი გმირების სახელს და გვარ-ტომობას, მოგიტხრობთ, საით წარმართეს საჭე, რაც რამ გადახდათ შორეულ გზაში... დაე, მოჰქინონ მფარველ მუზემამ⁸ ქვეყნიერებას სიმღერა ჩემი!

ორფეესს ვახსენებთ ყველაზე ადრე — კალიოპეა⁹ მისი მშობელი: როგორც ამბობენ, ხმატკბილი მუზა სადაც პიმპლეს მთებთან¹⁰ შეხვდაო თრაკიელ ეაკს¹¹ — მდინარის ღმერთსა, დატკბაო მისი სიყვარულითა. ამბობენ, სალ კლდეს ჩხიბავდაო და მდინარის ტალღებს იმათი ვაგი, და თითქოს მისი სიმღერის ძეგლად თრაკიის კონცხთან, ზონოსის¹² ახლოს დგას ორი მუხა, დღესაც შრიალით რომ ეხებიათ ერთმეორეს, ორფეესის ქნარით¹³ ჩამოყვანილი პიერიოსის¹⁴ თეთრი მთებიდან. ასე უკრავდა, და ეზონიდა ბისტონის მხარის¹⁵ ეს მბრძანებელი კენტავრ ქირონის¹⁶ რჩევის თანახმად თან წაიყვანა კოლხეთს სალაშქროდ, რათა მგოსანი ჭირსა და ლხინში გვერდით ჰყოლოდა მისდა იმედად.

ასტერიონიც ეახლა მალე, კომეტის შვილი, მამაც იაზონს. პირესიაში, ფილეის მთებში, აპიდანოსის უძირო წყლებთან ცხოვრობდა იგი, სადაც წყალუხვი აპიდანოსის გვერდით მიჰღელავს ენიპოესი თეთრქაფიანი, — ლაღობენ, ვიდრე გაივაცებენ, ჯერ მეზობლობენ და ცოტა ქვემოთ უერთდებიან ერთიმეორეს.

ადგა, ლარისა¹⁷ მიატოვა და გმირებს ეახლა პოლიფემიცა. მამაც ელატიდს, ჯერ კიდევ ჰაბუეს, გამოუვლია ბრძოლის ქარცეცხლი, თავებდ კენტავრებს როცა შეება ძალუმ ლაბითთა მრისხანე ტომი.¹⁸ ის დრო წავიდა, უდრეკ მეომარს აღარა ჰქონდა მკლავებში ღონე, მაგრამ საბრძოლო სულისკვეთება შემორჩენილია უწინდებურად.

აღარც იფიკლე გაჩერდა დიდხანს ფილაქში¹⁹ — ბიძა იაზონისა: ეზონს იმისი და — ალკიმედე, ფილაკიელი ტურფა ასული ჰყავდა მეუღლედ, უყვარდა ცოლი, და ცალკე მისმა ნათესაობამ, ცალკე მოყვრობამ აღძრა იფიკლე, რომ იაზონის ბანაკს სწევოდა.

* სალმონეესის მშვენიერ ასულს ტიროს მდინარის ღმერთი უყვარდა. პოსეიდონმა ამ ღმერთის სახე მიიღო, ისე გამოეცხადა ტიროს, რომელსაც ეყოლა ტყუპი — პელიასი და ნელესი (რომელიც შემდეგ პერაკლემ მოკლა). ტირომ ტყუპები გადაყარა, მწყემსებმა აღზარდეს. თვითონ ტირო მერე იოლკოსის დამმარსებელმა კრეთესმა შეირთო და ეყოლა იაზონი. ამრიგად იაზონის მამა ეზონი და პელიასი მხოლოდ დედათი იყვნენ ძმები. პელიასმა ჯერ ტახტი წაართვა იაზონის მამას ეზონს, შემდეგ კი, როცა იაზონი კოლხეთში სალაშქროდ გაგზავნა, მოხუცი მამა მოკლა კიდევ.

არც ფერეს¹⁷ მეფე აღმეტე დარჩა დიდი ხნით თავის წყალზე მხარეში, ქალკილონის მთის თავზე დამდგარი თეთრი მრისხანე მწვერვალის წარდგენა¹⁸ აღარც ჰერმესის ძენი¹⁹ დამდგარან დიდხანს ალოპეს²⁰ მყუდრო მხარეში ორი ძმა იყო, მიწით მდიდარი, ხიმანკლობაში გამოცდილები. 5
ერთის სახელი გახლდათ ერიტე და ექიონი ერქვა მეორეს. მესამე ძმა კი ეფალიდია, შემდგომ შობილი ამფრისეს²⁰ პირას მირმიდონელი კაცის ასულის — ევპოლეშა ფთიელისაგან. ორი პირველის დედა კი იყო ანტიანირე, მენეტეს ქალი.

უხვი გირტონე¹⁷ მიიტოვა და მოვიდა კორონ, კენევის შვილი. 10
სახელოვანი კი იყო, მაგრამ არა მამაზე სახელგანთქმული. ხომ უმღეროიან კენევის მგოსნები, რომ თითქოს გმირი ცოცხალი დარჩა, თუმც დიდუბა კენტავრთა ხელით, როს მარტომმარტო გადაეღობა ცხენკაცთა ურდოს, სხვა გმირთა ფარად, და მტერი ჯოგად დაესხა თავსა, მაგრამ ვერ შესძლეს ვერც უკუგდება, ვერც მოკვდინება მძლავრი ტორებით. 15
შეუპოვარი, დაუძლეველი, ის ჩაიძირა მიწის წიაღში. სადაც ჩაქედეს ძირფესვიანად ამოგლეჯილი ფიჭვების ცემით.²¹

მოვიდა მოპსოს ტიტარესელი, ვისაც ასწავლა ლატონას ვაჟმა²² ყველა მოკვდავზე ადრე განჰკრეტა ფრინველთა ფრენით კაცის ბედისა. ევრიდამანიც, ქტიმენეს ვაჟი, რომელსაც სახლი ქტიმენში¹⁷ ჰქონდა, 20
სადაც, ქსინიას ტბის გარეშემო ბინადრობს ქებულ დოლოზთა ტომი.

თვითონ აქტორმაც, ოპუნტოსელმა, დაიყოლია მენეტეს შვილი, 12
რომ სახიფათო გზას გასდგომოდა, დარჩეულ ბერძენ გმირებთან ერთად.

ევრიტიონიც გამოჩნდა შემდეგ, თან ერიბოტიც მოჰყვა ძლიერი: 20
ერთთა იროს აქტორიდის ძე, ზოლო მეორე — ტელეონტისა. გარკვევით გეტყვით: გმირ ერიბოტის მშობელი მამა ტელეონტია, იროსის ძე კი — ევრიტიონი; იმათვე მოჰყვა მძლე იოლეესიც. ეს გმირი ღონით განირჩეოდა და იშვიათი ოსტატიც გახლდათ ანაზდეულად მტრის ზურგში შეჭრის, როცა ის ძლევით უტევდა წყობას. 15

მოვიდა კანთოს ევბეიელიც, ძლევის წყურვილით გულანთებული, კანეთ აბანტეს ძის მოგზავნილი, მაგრამ კერინთოს²³ — შინ დაბრუნება აღარ ეწერა აღარასოდეს. ბედმა და წერამ მას განუშადა წინაშარმეტყველ მოპსესთან ერთად უცხო მხარეში დასამარება. 10
ჩანს, ყოველ მოკვდავს გვერდით დაჰყვება და თავს ატყდება უბედურება, რაკი ლიბიის უდაბნოებში ჩაბარდა მიწას ორივე გმირი,²⁴ იქ, საიდანაც თვითონ კოლხიდა არის ესოდენ დაშორებული, რაოდენ შორსაც არის ჩვენს თვალში აღმოსავლეთი და დასავლეთი.

სხვა გმირებს მოჰყვათ კლიტოისი და იფიტე — ორი ძმა და მეუფე ექალიისა²⁵, ევრიტეს ძენი: იმ გულქვა, ბოროტ ევრიტეს შვილი, 5
ვისაც შორსმტყორცნელ აპოლონისა²⁶ ებოძა მშვილდი, მაგრამ ეს ჯილდო ვერ შეიფერა, და ვინც უბოძა, მასვე შეება, მისდა შავბედად.²⁷

გმირებს გამოჰყვნენ ეაკის შვილიც,²⁸ ოლონდ ცალკალკე, ერთად კი არა. სხვადასხვა მხრიდან მოვიდნენ ძმები. მშობელ ეგინას დაშორებულნი

იმალეობდნენ კენტად მას მერე, რაც მოკლეს უგნურთ ღვიძლი მშა ფრეკე.
ერთი — პელეესი საზღოზდა ფთიას, ერთიც ატიდას — ტელამონეგმფრეკელი
შეზღოიოთქქა

შემდეგ კერპათა მზრიდან²⁹ მოვიდა მძლე ტელეონტის შვილი ბუტოსი,
თვითონ არესის გულის რჩეული, და შუბოსანი ფალერიც მასთან,
მამის — ალკონეს გამოგზავნილი. სხვა შვილი მშობელს აღარა ჰყავდა,
რომ სიბერეში ნუგეში ეცა და შეენახა მაშვრალი მამა,
რალა თქმა უნდა, ნახად უყვარდა თავისი პირმშო და ნაშიერი,
მაგრამ გაუშვა სასტიკ ბრძოლაში, რათა გაეყო გმირთა დიდება.

მხოლოდ თეზეესი, ვინც აღემატა დიდ ერესთეესის³⁰ ყველა მემკვიდრეს,
ტვნარეს მიწის წილში დარჩა, ჰადესს, ჭურღმულში ჯაჭვით დაბმული.
პეირითოეც ჩაჰყვა ქვესკნელში³¹ და იქვე დარჩა სამუდამამოდ.
თორემ, ცხადია, ნაყლები ჯათა დაადგებოდათ ბერძენთა გმირებს.

მოდგა ტიფისიც, ავნიას შვილი, ძე თესპიელთა, სეფეის ხალხის.³²

ტოლი არ ჰყავდა ზღვის მღელვარების გამოცნობაში, წინასწარ ჰერეტდა
მზის და ვარსკვლავთა სრბოლის მიხედვით ქარიშხალსა და ხელსაყრელ დარსა.
მის გულში ლაშქრად წასვლის სურვილი თვით ტრიტონიდე ათენამ³³ აღძრა,
მან წააქეზა, და თვით ქალღმერთიც ხალხით გაჰყვა, სადაც ელოდნენ.

სწრაფი ხომალდიც ხომ მან აავო! ქალღმერთს არგოსი ეხმარებოდა,

არესტორის ძე, მარჯვე ოსტატი, შრომობდა მისი თანადგომითა.

აი, ამიტომ გამოდგა არგო საუკეთესო ყველა ხომალდზე,

რასაც თავისი მძლავრი ხოფებით გადაუსერავს ოდესმე ზღვები.

მერე მოვიდა გმირი ფლიასიც არეთირეის უხვი მხარიდან,³⁴

სადაც აზოპეს სათავეებთან, წყაროებს შორის, მშობლიურ ჰერტქვეშ
ის დიონისეს,³⁵ მამის სურვილით ცხოვრობდა ლალად, დოვლათიანად.

მძლე ლეოდოკე, ტალაოსი და არეოსიც, ბიასის ძენი

მოვიდნენ ერთად, არგოსელები. სამნივე შვა პერომ, პერეესის ქალმა,
რომლის მოგვრისთვის ბრძენკაცს მელამპუსს,* ქურუმთა მთავარს

მენცარ ეოლიდს
მეფე იფიკლეს საჯინიბოში ეგზომ სამძიმო საქმე გადახდა.³⁶

გადმოცემიდან ვიცით, რომ თვითონ გრძნობა-გონებით ძლიერ ჰერაკლეს,
ეზონიდისთვის ეგზომ სანუეკარს, სულაც არ უთქვამს მისთვის უარი.

გმირთა საერთო შეკრების ამბავს მაშინლა მოჰყრა ჰერაკლემ ყური,

როს, მომავალმა არკადიიდან, ლირეის არგოსს ჩაუარა და
ცოცხლად მოჰყავდა ველური ტახტი, ლამპეის ტევრში რომ ბინადრობდა,
ერიმანთოსის³⁷ გაშლილ ჭაობთა ბნელ ორწოხებში დანაგარლობდა.

შედგა მაშვრალმა ფეხი თუ არა მიკენის პირველ დიდ მოედანზე,

მძლავრი მზრებიდან ძირს გადაადგო მაგრად შეკრული ტახტი ჰერაკლემ,
რომ საკუთარი ნება-სურვილით გზას გასდგამოდა კოლხეთის სალაშქროდ,

* ეს მელამპუსი, ეოლისის შვილიშვილი, რომელიც პირველ ხანებში პილოსში ცხოვრობდა, ცნობილია იმითაც, რომ ძალში გველეშა ვრცები გამოუწმინდეს, რის შემდეგაც ფრინველთა ენა ესმოდა და მომავლის განკურების უნარი შეიძინა (საგულსმზო შეზედრა ვაჟის მინდიასთან).

ვერაგ ევრისთევს³⁸ აღარც კი ჰკითხა, არც უთხოვია მეფის დასტური. გაჰყვა პილასიც, მისი ერთგული თანამგზავრი და მოჰყვა გულად³⁹ გმირის ისრების დამტარებელი, მშვილდის დამცველი პირმშვენიერ⁴⁰

შემდეგ მოვიდა ღმერთთან კავშირით განთქმულ დანაეს⁴¹ შთამომავალი, კლიტონეოსის ძე ნავპლიოსი, ბადიში მოხუც ნავბოლიდისა, თვითონ ნავბოლუ ლერნეს შვილია, აშშორებული ჭაობის სულის, ლერნე კი, როგორც მოგვხსენებათ, ნავპლიად პრეტეს ნაშიერია.* ოდესღაც, ძველად, დანაეს ასულს, ნაზ ამომონეს პოსეიდონთან შეყრის შედეგად ეშვა ნავპლიოს, სხვა ნაოსნებზე აღმატებული.⁴²

აგერ, იდმონიკ, ბოლო მათგანი, ვისი სამშობლოც არის არგოსი. მოვიდა, თუმცა ფრინველთა ფრენით განჭვრიტა ბრძენმა თავისი ბედი, მოვიდა, რათა ხალხს არ დაეგმო სულმოკლეობით მისი სახელი, თუმცა იცოდა, არ ასცდებოდა მენცარს სიყვდილი უცხო მხარეში. აბასის შვილად რომ ითვლებოდა, ეოლიდებში გამორჩეული, სინამდვილეში ლატონას შვილმა შვა ეს მენცარი სახელგანთქმული, მანვე ასწავლა გრძნეულ ფრინველთა ფრენის მიხედვით ბედის განჭვრეტა, სამსხვერპლო ცეცხლის აღზე მისნობა და გამოცნობა ღმერთების ნების.

მძლე პოლიდეკე, სწრაფი კასტორი, გაწაფულები ცხენთა სარბოლაში, ეტოლიელმა ლედამ გაგზავნა კოლხეთს სალაშქროდ ძველი სპარტიდან.⁴³ ტინდარეს სახლში შვა ეს ტყულები — თავალებული ტინდარიდები, მაგრამ გაუშვა პირმშო შვილები სიყვარულით და გულდამშვიდებით, რადგანაც იყვნენ ზევსის საწოლში მისდა იმედად გაჩენილები.⁴⁴

აფარიდები — გმირი ლინკეესი და ქედმაღალი იდასიც მასთან არენეს მხრიდან⁴⁵ მოვიდნენ ერთად, უსაზღვრო ღონის მოიმედნი; მაგრამ ლინკეესი ქვეყნად ყველაზე მახვილი თვალის იყო პატრონიც. თუ გადმოცემას დავერწმუნებით, ამ კაცსა ჰქონდა თურმე უნარი, თვით მიწის გულიც რომ განეჭვრიტა ყოვლისმხილველი ფხიზელი მზერით.

ლაშქრად წავიდა ნელეესის შვილი პერიკლიმენე პილოსელიცა, ღმერთების დარის ნელეესის ძეთა შორის ყველაზე უფროსი მოჰყმა. პოსეიდონმა ამ გმირს უბოძა ღონე უსაზღვრო, განუზომელი, და რაც არ უნდა ეთხოვა ხოლმე გაცხარებული ბრძოლის წინ გმირსა, რა სახის ბრძოლაც არ უნდა ეთქვა, გამარჯვებული გამოდიოდა.

მოვიდნენ ძენი ალეოსისა — ამფიდამასი, გმირი კეფევსი, აფიდანტის და ტეგეის მიწებს რომ განაგებდნენ არკადიაში. მესამე მოჰყმა, გმირი ანკეესი ჩამოიყვანეს არკადიიდან. ის გამოგზავნა მამამ ლიკურგემ, ორივე მოყმის უფროსმა ძმამ და თვით მოხუცებულ მამასთან დარჩა, რომ მიეხედა, ეზრუნა მისთვის, შვილს კი უბრძანა, თან გაჰყოლოდა კოლხეთს სალაშქროდ მიმავალ ბიძებს. მენალეს დათვის ტყავი ემოსა, რომ მიდიოდა ლაშქრად ანკეესი.

* ლერნე — ჭაობის-სულის. არგოლიდის ამ საშინელ ჭაობებში მოჰყა ჰერაკლემ პილრი (შეორე გმირობა).

მარჯვენა ხელში ორპირ შუბნაჯახს ათამაშებდა ლიკურგეს ვაჟი;
პაპა ალეოსს არ სურდა მისი სალაშქროდ წასვლა და იარაღიც
გადაუმალა ბელლის კუთხეში: იქნება შევძლო შეჩერებაო! ერკენული
გიგლიშვილი

5 აგერ, ავგიეც! როგორც ამბობენ, ის ჰელიოსის შვილი ყოფილა.⁴²
ელიდის ხალხის ამაყ მბრძანებელს, გაამაყებულს დიდი ქონებით,
გული კოლხეთში მიუწევდა და იმ დღეს ელოდა მოუთმენელი,
რომ კოლხთა ქვეყნის ამაყ მბრძანებელს, ზეიად აიეტ მეფეს ნახავდა.*

პიპერასიოს ძმებიც მოვიდნენ, ასტერიოსი და ამფიონი,
10 აქაიელთა პელენედ ხმობილ ზღუდე-ქალაქის მიმტოვებელნი.⁴³
ეს ზღუდე გმირთა პაპას აეგო ოდესღაც ერთ-ერთ ზღვისპირა მთაზე..

შემდეგ მოვიდა გმირი ეფემე, დატოვა ძვირფას ტენარეს კონცხი.⁴⁴
ეს მორბენალი სწორუპოვარი იყო ტიტოს ჯანღონიერის
ასულ ევროპის და პოსეიდონ ზღვათა მბრძანებლის ტრფობის ნაყოფი.
15 ლაფეარდოვანი ზღვის ზედაპირზე ისე დაჰქროდა სწრაფი ეფემე,
რომ ფრთაშესხმული ფეხის ტერფები ოდნავაც კი არ უსველდებოდა,
წყალს ფეხისგულებს ძლივს აკარებდა, ისე მიჰქროდა სველ გზაზე გმირი.⁴⁵

პოსეიდონის ორი სხვა შვილიც მოვიდა მერე კოლხეთს სალაშქროდ.
ერთმა, ერგინემ, უკან დატოვა მილეტ-ქალაქი სახელგანთქმული,⁴⁶
20 ხოლო მეორემ, ამპარტავანმა ანკეოსმა** კი — ის პართენია,⁴⁷
სადაც თვით ჰერა იმბრასიელი, დიდი ქალღმერთი განისვენებდა.
22 თავი მოჰქონდათ: ევრგინ იმბარსო ჩვენებრ ზოფებს თუ არესის ხმაღსა.

24 გმირების ცვალებ კალიდონიდან * წავიდა შემდეგ ენეისის ვაჟი,
ძმლე მელეაგრე, და მასთან ერთად ძმა ენეისისა-ლაოკოონი:***
26 ძმა, ოლონდ დედის მხრიდან კი არა, მამის უბრალო მხეცელის შობილი.
თუმცა დაბერდა ლაოკოონი, ყრმისთვის მზრუნველად გაგზავნა მამამ.
ამგვარად, ჯერაც ყრმა მელეაგრემ გმირების დასში ამოჰყო თავი.
მე ჩემდა თავად ასე მგონია, რომ სახელოვან მელეაგრესთან
ვერ მივიღოდა ვერც ერთი გმირი, რაღა თქმა უნდა, ჰერაკლეს გარდა,
31 ზრდა რომ დასცლოდა და ერთი წელიც დარჩენილიყო ეტოლიაში.
სკლაშქროდ გაჰყვა ბიძაც — დედის ძმა, გმირი იფიკლე, თესტიოსის ძე.
გამობრძმედილი შუბთამტყორცნელი და ხელჩართული ბრძოლის ოსტატი.

პალემონიოს ოლენოსელიც გამოჩნდა შემდეგ, ლერნოსის ვაჟი.
თუმცა ლერნოსის ძე ერქვა, თორემ ნამდვილად იყო ჰეფესტოს შვილი.⁴⁹
16 მისებრ კოჭლობდა ცალი ფეხითა. მაგრამ ევრგინ უკიერებდა
ფეხთა სისუსტეს, ვერცა სიმხდალეს, და ეკუთვნოდა იმ გმირთა კრებულს,
4 რომელთაც უნდა უზრუნველყოთ იაზონისთვის სახელ-დიდება.

* პოეტო ამაზე ღუმს, მაგრამ ავგიეს საამისოდ სხვა მიზეზიც უნდა ჰქონოდა: აიეტიც ზომ
ჰელიოსის შვილი იყო და ფაქტიურად მისი ძმა!

** ანკეოსი (არა ანკეისი: Ankeos) — არგონავტი, კალიდონიის ნადირობის მონაწილე, ლი-
კურგეს შვილია, არკადელი, მისი ვაჟი ავამენორი არკადელთა მეთაურია ტროადის ომში
(სულ სხვა პოსეიდონის შვილი, სამოსელი ანკეოსი, რომელიც ტახმა იმსხვერპლა).

*** ცხადია, ეს არაა ტროელი ქერუმა ლაოკოონი, რამელიც ღმერთებმა ორი უხარბაზ-
რი გველს მიგზავნით დაღუპეს, შვილებთან ერთად.

აგერ, იფიტე, ნავბოლეს შვილი და შვილიშვილი ორნიტიდისა, ფოკიდის მკვიდრი სტუმართმოყვარე, ვინც იაზონი შინ შეიწვია და საკადრისად გაუმასპინძლდა, პითონს⁶⁰ მიმავალს იმ მიზნით, რათა დელფოსის მისნის რჩევით გაეგო ბედი ამ დიდი ნაოსნობისა.⁵

მოვიდნენ ზეთე და კალაოსი, ბორეას ღმერთის ლაღი შვილები.⁶¹ ნაზმა ასულმა ერიხთეფისამ ორითიამ რომ აჩუქა ღმერთსა სადღაც შორეულ, ცივ დასავლეთში, თრაკიის მხარეს, ქვეყნის კიდეში; იქ ბორეასმა ის გაიტაცა ეკეროპთა მწვანე სანახებიდან,⁶² სადაც მდინარე ილისეს პირას⁶³ ქალწულთა გუნდში ფერხულს უვლიდა,¹⁰ და გააქროლნა შორს, დასავლეთში, საღ სარპედონის კლდეა ქებული.⁶⁴ იქ კუპრისფერი ღრუბლით შებურა, ერგინეს წყალთა ნაკადის პირას, დაიმორჩილა ქალწული ქალი, დაისვა თავის საყვარელ ცოლად. აი, ამიტომ მის შვილთა ტერფებს ამშვენებს შავი ფრთების არშია. რომ შეარხევენ, აფრინდებიან — გასაოცარი სანახავია! ¹⁵ ოქროსფერ ქერცლებს აციმციმებენ, ზეფირის ფრთებზე დარწმუნებები, გიშრის კულულებ ჩამოშლილები, ამაყ თავთავან, ორსავე მხარეს ძალუმ მხრებზე და ქედზე დახვეულ თმას რომ ნიაფი შეათამაშებს.

თვით პელიასის, ძლიერისა და ძლევამოსილის შვილმა აკასტემ აღარ ინება მამისეული სასახლის ქერქვეშ დარჩენა მეტად,²⁰ ასე, არგოსმაც, ათენას არგოს შენებაში რომ ეხმარებოდა. ორივე მოყმემ თვითონ ისურვა მოლაშქრე გმირთა წყობაში შესვლა.²²

აი, რამდენი ვაჟაკი აღდგა გმირ ეზონიდის მისაშველებლად! და იოლკოსში⁶⁵ მცხოვრებმა ხალხმაც მინიალები უწოდა გმირებს.²⁰ მართლაც, ვაჟაკთა უმრავლესობა მით ამაყობდა, იმათს ძარღვებში მინიას მეფის⁶⁶ ქალიშვილების კეთილშობილი სისხლი რომ დღულდა. თვით იაზონი შვა ალკიმედემ, ალკიმედე კი, მოგვხსენებათ, მინიას მეფის ასულ კლიმენეს მუცლიდან იყო დაბადებული.

ბოლოს, როდესაც მონა-მსახურთა გულმოდგინებით მორჩა მზადება,¹⁵ მოზიდეს, რაც კი სჭირდება ზომალდს, გასამგზავრებლად გამზადებულსა, შორეთში ცურვის საჭიროება რომ მოუწოდებს რჩეულ ვაჟაკებს, — იოლკოსიდან გმირების წყობა დაიძრა მძიმე ზომალდისაყენ და მიაშურეს პაგასას ყურეს, რომელიც არის მაგნეზიაში. წარმატე ნაპირებს მიაწყდა ხალხი, გარს ეხვეოდნენ უებრო გმირებს,¹⁰ ბრბოში რომ ისე განირჩეოდნენ, ვით ვარსკვლავები ღრუბლიან ცაზე. იარაღსხმულ მამაცთა რაზმებს რომ შესცქეროდა, ამბობდა ხალხი:

„ზეესო, მამაო და მბრძანებელო! რა განუზრახავს მეფე პელიასს? საით აგზავნის პანაქეიდან ასეთ დარჩეულ ელინთა გმირებს? ალბათ ერთი დღეც იქმარებს მისთვის, რომ აიეტის სრა და სასახლე ⁵ მჭევრვარე ცეცხლში ფერფლად აქციოს, თუ ოქროს საწმისს არ მისცემს ხეებით, რა სამძიმო გზა გიძევთ, მაგრამ არც უნაყოფო იქნება ჯათა“.

ასე ამბობდნენ ქალაქში ყველგან, ზოლო ქალები ხელაპყრობილნი შეპლადებდნენ სადღაც სივრცეში უკვდავთა მალაღ, ციურ სივანეს,

ევდერებოდნენ, რომ ღირსებოდათ დღე მხიარული შინადაბრუნების,
თან შესჩიოდნენ ერთიმეორეს, შეჰყვითინებდნენ ცრემლმორეულნი:

„საბრალო დედა ალკიმედო! თუმცა შენამდე მოვიდა გვიან,
მაინც გეწვია უბედურება, უსიხარულოდ გალიე დღენი!
ეზრანიც ასე საცოდავია! ასდევნებია ბედი და წერა!
განა არ სჯობდა, ძაძით მოსილი ადრევე მიწას ჩაჰბარებოდა,
ვიდრე ასეთი საბედისწერო ლაშქრობის ამბავს ეტყოდა ვინმე?
ჰოი, ნეტავი, ფრიქსეც ჩაენთჳა მშვენივარე ტალღას იმ ვერძიანად,
როცა ჩაყლაპეს შავმა ტალღებმა ბედუქუდმართი ქალწული ჰელე!
მოხდა საზარი სასწაული და ევრძმა კაცივით აიღვა ენა,⁵⁶
რომ შემდეგ ბედშვავ ალკიმედესთვის მიეგო ქვეყნის დარდი და ტანჯვა“.

ასე გოდებთ ეთხოვებოდა ხალხი სალაშქროდ მიმავალ გმირებს.
მაშინ გამოჩნდა მონა-მსახურთა, მხევალთა გუნდით გარემოცული
მწუხარე დედა, თავის იაზონს რომ ეხვეოდა გულდასუდრული.
საბრალო დედის შემყურე ქალებს გულღვიძლში ცეცხლი დაუტრიალდათ.
მწარედ ტიროდა დარდით დამდნარი და დავრდომილი მოხუცი მამა.
იწვა საბრალო, საბანს იხვევდა, წელმოწყვეტილი მწუხარებითა.
ხოლო იაზონს ნუგეზის სიტყვით სწაღდა მშობლების დაშოშმინება,
მონებს ანიშნა, აღჭურვილობა აქ მომართვითო წმინდა არესის.
მყისვე მხიარულთა თავდახრილებმა, და იარაღი აისხა გმირმა.

12 „ლაკიმედე კი უწინდებურად შეიღს ეხვეოდა, მოთქმით ტიროდა,
— როგორც ეხვევა, ტირის გოგონა, მოხუც ძიძას რომ ებლაუჭება,
12 როცა არავენ არ ეგულება დაჩაგრულ ობოლს შემწე — ჰომავად,
თავისიანთა ზრუნვას მოკლებულს დედინაცვალი დასჩხავის თავზე,
10 და გათათულო, ცრემლთა მთოველი, გამზრდელის მკერდში დაეძებს
ნუგეშს,* —

ასე ეკვროდა შეიღს ალკიმედე, წუხდა, გოდებდა გულამოსკვნილი,
და უსაშველო დარდით დამწვარი ეუბნებოდა თავის გაჩენილს:

„ნეტავ, იმ დღესვე, როცა გავიგე, რომ ამ წყეული, მკაცრი ბრძანების

13 გამოცხადება უნებებია ჩვენდა ზეებდად მეფე პელიასს,
მყის დამელია მე ბედშავს სული, და ამ კავშანს არ მოვსწრებოდი!
მაშინ ზომ, შვილო, შენ დამმარხავდი, შენ მომაყრიდი ამ ხელით მიწას.
მხოლოდ ეს ერთი ვალიდა გრჩება, შვილო, შენ ჩემდა შესასრულებლად,
სხვა ყველა ჯილდო და ზეება შენგან მივიღე შენმა მშობელმა დედამ.
10 ბეჩავი, დღემდე აქაველ ქალთა კრძალვა-პატივით გარემოცული,
დავრჩები მარტო, მოაზლესავით, ცარიელ სახლში კარჩაკეტილი,
და შენზე ფიქრით გულდაკოდილი უნდა სახმელში დავიწვა მისთვის,
ვინც იყო დღემდე ჩემი ცხოვრების სიამაყე და ღირსება დედის,
ვისთვის ერთხელ და უკანასკნელად მე შემეხსნია სარტყელი ჩემი.⁵⁷
მე ილითიამ,⁵⁸ შობის ქალღმერთმა, ზომ არ მაღირსა ბევრის დედობა!
ვთქვ, რა ბედი მერგო მე ბედშავს! სიზმრადაც კი არ მომლანდებია,
3 ესოდენ მძიმე უბედურებად თუ მექცეოდა ფრიქსეს გაქცევა!“⁵⁹

* აქ (და ბევრგანაც სხვაგან), სიმოქლისა თუ სხვა რამ მიზეზით, ზუსტ პროზაულ თარგმანებში გამოტოვებულია ორასამ სტრიქონამდე.

ასეთი მოთქმით გოდებდა დედა, და ირგვლივ ჯარად შემოხვეული ქალების გუნდიც მასთან ტიროდა, იაზონი კი ნუგეშის ცემით თავს ევლებოდა უბედურ მშობელს და ამშვიდებდა წყნარი საუბრით: არბონაპტიკა

არ გამიმრავლო ნაღველი, დედავ, და სიმწერის ისრებს ნუ მიშენ გულში! 5
 უბედურებას ზომ ვერასოდეს ვერ აგვაცილებს შენი ცრემლებით, —
 მხოლოდ დაურთავ მწუხარებაზე ახალ კაეშანს და მწუხარებას!
 მოკვდავთ უეცრად ასაჩუქრებენ უბედურებით დიდი ღმერთები!
 იდარდე შენთვის წყნარად გულში და სცადე ვარამი სძლიო მხნეობით.
 რაც გინდა მძიმე გეჩვენოს ხვედრი, ენდე ათენა პალასის რჩევას! D
 ენდე აპოლონს, რომლის მისანმაც მე სასიკეთო მიქადა ბოლო.
 ასევე ამ ჩემს დიდებამოსილ ვაჟაცთა ძალას და თანადგომას.
 ახლა შინ წადი წყნარად და მშვიდად, შენთა მხევალთა ზრუნვით მოსილი,
 ყბას ნუ დაადგამ სალაშქრო ზომალდს,⁶⁰ ავის მყივანთა ფრთოსანთა მსგავსად.
 მე კი უშენოდ გამყვება გემზე გმირთა გუნდი და ამაღა ჩემი". 15

თქვა, წამოდგა და ფიცხლავ წავიდა, უკან დატოვა მშობელი კერა,
 როგორც აპოლონ ფეხოსი ტოვებს ნელსურნელოვან ტაძარს და მძინს,
 გაივლის წმინდა დელოსს ან კლაროსს და ჩაუქროლებს პითონის ქალაქს,
 ან ფართოდ გაშლილ ლიკიის მიწას, წმინდა მდინარის ქსანთეს⁶¹ ნაპირებს, —
 ასე მიჰქროდა დღეს იაზონიც, საგზავეთილო შეძახილებით 20
 მიაცილებდა ხალხი ეზონიდს, და არტემიდეს, ქალაქთამფარველ
 ქალღმერთის ტაძრის ქუჩაში ქალი — იფიასიც კი, უკვე მიხრწნილი,
 შეხვდა, შეეხო მარჯვენა ხელზე და დაუცოცნა, მაგრამ ზღვა ხალხში 23
 სიტყვაც ვერ უთხრა, თუმცა ეწადა, ხალხი მიაწყდა, ველარ მოასწრო,
 და უკან დარჩა, განზე გამდგარი, ვით მოსდის მოხუცს ყმაწვილთა შორის,
 და იაზონიც განშორდა მისანს, ზომალდისაქენ წავიდა სწრაფად. 20

როგორც კი გმირმა კოხტა ქალაქის მწვეანე ქუჩები უკან დატოვა,
 პაგასას კონცხის ყურეს მიაღდა, სადაც ელოდნენ არგონავტები,
 მას მიესალმა თანამგზავრების, არგოზე ასულ მოყმეთა გუნდი.
 იდგა ნაპირზე იაზონი და იქითა მხარეს დადგა კრებული.
 აქ თვალი მოჰკრეს ანაზღუფლად, რომ აკასტე და გმირი არგოსი 15
 იოლკოსიდან მოიჩქაროდნენ და გაუკვირდათ დიდებულ გმირებს:
 მეფის სურვილის საპირისპიროდ როგორ მოდიან ვაჟაცებო!
 შავ ხარის ტყავი ხშირბეწვიანი თხემით ტერფამდე სწვდებოდა არგოსს,
 არესტორის ძეს, ხოლო აკასტეს ეცვა სამოსი, დის ნაჩუქარი.
 ჯერ იაზონი თავს იკავებდა, რომ დაეკითხა ორივე მოყმე. 10
 დანარჩენებს კი უბრძანა ყველას, გამოცხადდითო საკრებულოზე.
 იქვე, დახვეულ იალქნებზე და დაბრილ ანძაზე გამართეს ბჭობა,
 სადაც ჩამოსხდნენ გმირთაგმირები ერთიმეორის თანმიყოლებით.
 ეზონის შვილმა, მუდამ ჭკვიანმა, მათ გონივრული სიტყვით მიმართა:

„აღჭურვილობა, რაც საჭიროა, რათა გავიდეს ზომალდი ზღვაში, 5
 თავის რიგზეა, აგერ აქ, ჩვენთან, გასამგზავრებლად გამზადებული.
 ამიტომ აღარ გეჭირდება ცურვის დაყოვნება და შორს გადადგება.
 მაგრამ ხომ უნდა ელადაშაოც ერთად დავბრუნდეთ, ისევე როგორც
 ერთად მივდივართ შორეულ მხარეს, სად აიგტე განაგებს კოლხეთს!

ამიტომ აქვე გემართებს უდავოდ რჩეულთა შორის საუკეთესო გმირი ბელადის არჩევა, რათა განაგოს ყველა ნაბიჯი ჩვენი, უცხოელებთან შეკრას ზავი და განხეთქილებას მოუღოს ბრძოლა.

5 თქვა ეს თუ არა, გაჰხედა ყველამ ჰერაკლეს, გმირთა შორის რომ იჯდა, ვითარცა მათი ტოლი და სწორი... გაგვიძეხიო, ერთხმად შესთხოვეს. მაგრამ ჰერაკლე არც კი დაძრულა, არც კი ამღვარა თავის ალაგას, ისე აღმართა მარჯვენა ცაში და უთხრა კრებულს ასეთი სიტყვა:

10 „ნურგინ მიბოძებს ეგზომ დიდ პატივს: მე არასოდეს მას არ მივიღებ. არც ოდეს მივცემ სხვას იმის ნებას, მსგავსი საქმისთვის გაკადნიერდეს, — ვერც შემოგვეყარა კოლხეთს სალაშქროდ, დე, წინამძღოლიც ის იყოს ჩვენი!“

ეს თქვა ამაყად... ერთხმად მიიღეს სასიქადულო გმირის სიტყვები. აქ იაზონი წამოდგა ზეზე, მოხუც ეზონის მამაცი შვილი, და სიხარულით გულანთებულმა ასე მიმართა ძვირფას მეგობრებს:

15 „რაკი მე დამდეთ მსგავსი პატივი, ჩვენთა საქმეთა მანდეთ გაძლოლა, მაშ წუ იქნება, როგორც ვითხარით, ფიქრი, ყოყმანი და შეფერხება! ახლა ფებოსის გული მოვიგოთ² და საკადრისი შეეწიროთ მსხვერპლი, მერე ვავმართოთ დიდი ნადიმი. მაგრამ ჯერ, ვიდრე ჩემი ნახირის მწყემსი მონები მოვლენ ნაპირზე და მორეკავენ ჯოგში შერჩეულ

20 სამსხვერპლო ხარებს შესაწირავად, — ჩვენ შევაცუროთ ხომალდი ზღვაში; აღუტურვილობა მოვაწესრიგოთ, დავინაწილოთ კენჭით ხოფები,

25 და ზღვის ნაპირზეც აღვმართოთ ბარემ წმინდა სამსხვერპლო საკუროთხეველი ემბასიოსის,³ აპოლონ — ღმერთის, გემზე ასულთა დიდი მფარველის: მე ის დამპირდა მისნის პირითა, რომ გაგვიძღვება და გზას გაგვიკვლევს.

30 თუ მეფის ნებით ლაშქრად წასვლის წინ პირველი მსხვერპლით ვადიდებთ მასა“

თქვა და პირველი შეუდგა საქმეს. სხვებმაც, მორჩილად წამოშლილებმა, მოსასხამები დაყარეს დაბლა, ჩარეცხილ კლდეზე, გაშლილ ქვიშაში, სადაც ზღვის ტალღა ველარ აღწევდა — მხოლოდ ზამთრობით ეხეთქებოდა.

უპირველესად, არგოსის რჩევით, გემს შემოავლეს მტკიცედ გრებილი

35 მსხვილი ბავირი კიდით კიდემდე, რომ ჩამჭდარიყო ძელში სოლები, და ბობოქარი ტალღებისათვის გაეძლოთ გემის კედლებს ზღვაურში. შემდეგ გათხარეს ცხვირიდან ზღვამდე ხომალდის სიგრძე — სივანის თხრილი, და დაქანება მისცეს ისეთი, რომ მორეოდნენ ხომალდს იოლად.

ხერხემლისათვის უფრო და უფრო ღრმა ორმო თხარეს, და მერე დაბლა

40 ცერად მოფინეს თლილი ფიცრები... პირველ ფიცრებთან თრევით მისწიეს, რომ ასე წვეით დაცურებული გემი თანდათან ზღვაში ჩაეშვათ.*

გემის ორსავე ქიმიდან ახლა აღმა ასწიეს ხოფების რიგი, წინ წამოწვდილნი, ღვედებიანნი, სანიჩზე კავებს მიაბეს რიგზე.

6 შემდეგ მოყმენი ორსავე მხარეს ჩამწყრივდნენ, ძალუმ-მხარბეჭიანნი.

* როგორც ამ ეპიზოდთან ჩანს, არგონავტიკაში მრავალი ამბავი სრულიად რეალისტურადაა აღწერილი. გემის ზღვაში ჩაშვების მთელი ეს პროცესი ზედმეტი იქნებოდა, რომ პოეტს მითოლოგიურად ფანტაზიისათვის სრული გასაქანი მიეცა: არგონავტებს ხომ ჯერ კიდევ ახლავს ჰერაკლე! გემის გაწევა ან გატანაც კი არ გაუჭირებოდა ზეუსის შვილს, რომელსაც ცის თალი მხრებზე ედგა.

გემზე ტიფისი ავიდა მარჯვედ, თანამგზავრების გასამხნეებლად, რომ თავის დროზე ებრძანებინა, მძლავრი მკერდებით დაეძრათ გემი. ომახიანი ყიყინის ხმაზე გმირთა რიგებმაც დაუყოვნებლივ, ერთხმად, თანხმობით გასწიეს, დასძრეს, ზოფებზე მკერდით მიბჯენილებმა. მიატურებდნენ ყიყინით არგოს, მტკიცედ დამდგარი მშობელ მიწაზე. წინ-წინ იწევდნენ და მიჰყვებოდნენ მსუბუქად არგო პელიონური.⁴ დაიჭრიალეს დაბლა ძელებმა, ველარ გაუძლეს ძირის სიმძიმეს. აგერ, ბოლქვებად ავარდა კვამლი თლილი ფიცრების ნამუსრევიდან, და მძიმე გემი შეცურდა ზღვაში, მაგრამ ძალზე შორს რომ არ გაეშვათ, გამოაბრუნეს გმირებმა უკან, იქვე დააბეს მძიმე ბაგირით. შემდეგ ნიჩბებიც გადააბრუნეს და მიამაგრეს ღვედით პალოებს. აღმართეს ანძა, კარგი აფრები, და სანოვავე აზიდეს გემზე. — 13

ბოლოს, როდესაც ესე ყოველი აღსრულდა მტკიცედ და გონივრულად, გმირებმა კენჭით გაინაწილეს სანიჩზე მერხი თავთავიანთი. 1) ორ-ორი კაცი დასვეს ნიჩბებთან, შუა მერხი კი მისცეს პერაკლეს, მეორეც მხოლოდ ანკეესს არგუნეს, ქალაქ ტეგეის გმირს გამორჩეულს. ასე, ამგვარად, ეს შუა რგოლი ამ ორს უბოძეს ერთხმად, უკენჭოდ. შემდეგ მშვენიერხერხემლიანი გემის საჭესთან დასვეს ტიფისი: ეს ზრიც ყველამ ერთხმად მიიღო, გემის გაწყობაც ამით დასრულდა. 20 ახლა ზღვის პირას, ახლომახლოდან ფერად-ფერადი მოზიდეს ქვები, და აუშენეს სახელდახელო საკურთხეველი აპოლონ ფებოსს;²³ ნაპირთმოყვარეს, ნოსანთ ქომაგს, შემდეგ ამისა დაუყოვნებლივ 23 24/ 23 ხმელი რტოები ზეთისხილისა დააწყვეს ზედ და ცეცხლი შეუთეს, ამასობაში გმირ ეზონიდის საჭონლის ჯოგის სადგომებიდან მისმა მწყემსებმა ორი ნასუქი ხარი მოჰგვარეს, როგორც ებრძანათ, და გმირთა შორის უფრო ჯველთა მყისვე მირეკეს საკურთხეველთან. სხვებს ხელთ ეჭირათ გამზადებული წმინდა ქერი და სამსხვერპლო წყალი. 20 იაზონმა კი აღაპყრო ხელი, შესთხოვა ფებოსს, მამის ღვთაებას:

„მისმინე, ჩემო მეუფე, ვისაც გაქვს პაგასაში შენი სავანე, და ქალაქ ეზონს, რაც მამაჩემის სახელს ატარებს! შენ ხომ პითონში“²⁵ გკითხე ამ გზისა: შემეწეოდი თუ სამწუხარო მელოდა ბოლო! შენ ბელადობა აღმოთქვი მამინ, მითხარ: მე ვარო ცურვის მიზეზი. 15 მაშ გაგვიძეხი ახლა კოლხეთში და დაგვაბრუნე მშვიდობით უკან! შენ ხომ, რამდენსაც შენ დაგვაბრუნებ, იმდენ სამსხვერპლო მოზვერს მიიღებ. საკურთხეველთან მოვრეკავთ ყველას, სწორედ ასევე ორტიგიაში“¹⁷ და პითონშიაც, დელფოსს მოვრეკავ სამსხვერპლო ხარებს, რამდენიც გნებავს. ახლა მობრძანდი, შორსამტყორცნელო, და შეიწირე ეს მცირე მსხვერპლი, 10 რასაც ხომალდზე ასვლისთვის გიძღვნით დღეს მე და ჩემი თანამგზავრები. მიიღე ჩვენგან ძღვენი და ბრძანე, ბედნიერ საათს გავიღეთ ზღვაში, შენი იმედით, ო, მბრძანებელო! შენვე ინებე, საამო ქარში ზღვის სიწყნარეში იქროლოს არგომ, არიდოს სამტრო ქარტეხილები!“ —

ასე ამბობდა, თანაც ქერსა და მარილს აყრიდა სამსხვერპლო ხარებს, 3 ხოლო პერაკლე და კუნთმაგარი ანკეესი უკვე ბოჭავდნენ ზეარაკს. პერაკლემ დაჰკრა თავში კომბალი და მძლავრი ხარი განერთა მიწას, ანკეესმა სხვა ხარს სპილენძის ცულით გაუჭრა კისრის მძლავრი ძარღვები,

ლომკაცის ხელით ქედრეკეთილი მკერდით დაეცა სამსხვერპლო ხარი. დანარჩენებმა დაკლეს მაშინვე და გაატყავეს, ზორცი კი დაქრეს წმინდა ბარკლები ცალკე დაკეპეს, ქონით დაფარეს, კოცონზე დაწვეს იაზონმა კი სამსხვერპლო ბარკლებს საპკურებელი ღვინო აპკურა.⁶⁸ გამზიარულდა გულით იდმონი, როცა იხილა სამსხვერპლო ცეცხლის შექმოციმიცეიმე ალი სვეტებად რომ აღიოდა პირდაპირ ცაში, ბედეთილობის მომასწავებელ, ძოწისფრად ხვეულ ცეცხლის ენებად, მისანმა მყისვე აუწყა გმირებს აპოლონ ღმერთის ფიჭრი ციური:

„გამცნობთ უკედავი ღმერთების ნებას, რომ ელირსებით შინ დაბრუნებას, ოქროს საწმისიკი გექნებათ ხელთა, მაგრამ, მწეიდლობით ჩამოხვალთ თუმცა, იქაც და აქაც გელით მრავალი განსაცდელი და უბედურება. მე კი სასტიკი ბედი მიქადის, უხენაესის განჩინებითა, უცხო მზარეში დავლიო სული, სადღაც აზიის მიწა-წყალზედა.“

მე ჩემი ზეედრი აღრეც ვიცოდი, შავმა ფრთოსანმა მაძეცო მისნობით,⁶⁹ მაგრამ მშობლიურ კერას მოვშორდი და თქვენთან ერთად მოვედი გემზე, რომ ჩემი კოლხეთს სალაშქროდ წასვლა დარჩეს სახელად სამარადისოდ.“

ეს თქვა მისანმა, და გმირთა გულებს, წინასწარმეტყველს როცა უსმენდნენ, ლხენით ავსებდა შინ დაბრუნება და მწუხარებით — იდმონის ბედი.

მზე შუბის წვერზე გადაიხარა, ზორს მოიტოვა სამხრობის ეამი, სალთა, ფრიალო კლდეთა ჩრდილები ყანებზე დაწვა, დადგა დაისი და პელიოსის ნათელი ეტლი დასავლეთისკენ, დაბლა დაიძრა, — ამ დროისათვის მოქცევის ტალღის მახლობლად, მალღა, გამშრალ ქვიშაზე ფოთლებზე გაშლილ ფართო საწოლზე მოსასვენებლად დაწვენენ გმირები.

იქვე ჰქონდათ უხვი ხორაგი, შემწვარი ხორცი, პური და ღვინო, რასაც უსხამდნენ მარჯვე მწდეები, და მერე ლაღმა, ცოტა შემთვრალმა ახალგაზრდობამ იწყო ბაასი, ითქვა ამბები ამ მთის, იმ მთისა, როგორც იციან სავსე სუფრასთან, სადაც უცხოა ურცხვი ღიზლობა. ამ დროს ეზონიდს, ეპვით აღსავსეს, თავდახრილსა და დაფიქრებულსა გულს რაღაც დარდი უტრიალებდა, როგორც შეგფერის დაღვრემილ კაცსა. იდასმა ნახა, და კაღნიერმა ვაჟკაცს აკადრა საწყენი სიტყვა:

„ეზონის შვილო, რას დაღვრემილხარ, გულში რა ფიჭრი ჩაგიხვევია? გაგვანდე ბარემ, რა სევდა გდაღავს? იქნება შიში შემოგებარა, სულმოკლეობამ შეგიკრა შუბლი, სუსტს და ჯაბანს რომ ერევა ხოლმე? დე, იყოს მოწმე ეგ ჩემი შუბი, რაიც მე სხვაზე მეტ სახელს მიხვევს, — მე ხომ ეს შუბი ზევსზე უმეტეს და უფრო სანდო სამსახურს მიწევს! — დე, იყოს მოწმე ეგ ჩემი შუბი, რომ არ მოგელის დაღუპვა შენა, და არც ეგ ჯაფა ჩაგივლის ფუჭად, ვინმე ღმერთიც რომ გადაგველობოს, შემოგვიტოვოს, — ვერას დაგაკლებს, რაჟი იდასი მიდის სალაშქროდ. აი, რა გმირი გამოეშურა არენეს მხრიდან საშველად შენდა!“

თქვა და ორივე ხელით ასწია მთვრალმა იდასმა სავსე ფილა. დალია წმინდა, საამო ღვინო, ჩამოისველა ბაგე და წვერი. გაწყრა ამაყი გმირების გუნდი, იქუბა ერთხმად მთელმა ლაშქარმა. ხოლო მისანმა იდმონმა თავხედს მოურიდებლად უთხრა პირისპირ:

„გადარეულო, ეგ რა საშიში და მძიმე ფიქრი მოგსვლია თავში! მაგ ღვინომ ხომ არ შეგიტრიალა და გაგიბერა თამაში გული შენდა საკვდავად, რომ ატეხილხარ და უდიერად ახსენებ ღმერთებს? მეგობრის სარგოდ და სანუგეშოდ არსებობს სულ სხვა, კეთილი სიტყვა, გულს რომ გვეფინოს, შენი თქმული კი არის აღსავსე უკეთურობით! ამგვარი სიტყვა, ამბობს თქმულება, ალოიდებმა აკადრეს ღმერთებს, თუმცა ალოევისი იმ შვილებს შენა ვერც შეედრები ძალით და ღონით! მერე რა მობდა? თუმცა ძალ-ღონით განირჩეოდნენ ღომგული ძმები, ორივე გმირი დაავდო დაბლა ლატონას ვაჟმა სწრაფი ისრებით!“⁷⁰

მაგრამ იდმონის სიტყვის პასუხად ესმათ იდასის შმაგი ხარხარი. ცერად გახედა, თვალი ჩაუქრა, გული მოუყლა საწყენი სიტყვით:

„აბა მაგ შენი მისნობის ნიჭით მომადლებულმა მითხარი ერთი: მეც ხომ ამნაირ უწყალო სიკვდილს არ მიშაადებენ დიდი ღმერთები, როგორიც შენმა მამამ ფებოსმა იმ ალოევისი შვილებს არგუნა? ოღონდ იფიქრე, თავს რით დააღწევ ჩემი მარჯვენის დამლუპველ ძალას, თუ აღმოჩნდება შენი მისნობა მხოლოდ ქადილი ცრუ და ტყუილი!“

ასე ეხარობდა, ილანძლებოდა... გაგრძელებოდა გმირების დავა, რომ ამხანაგებს და თვით იაზონს არ დაეტუქსათ მრისხანე ხმითა. მაშინ ორფევსმა მარცხენა ხელი დაავლო თავის ხმატკბილ კითარას.⁷¹ ასწია წყნარად და ღვთაებრივი სცადა თავისი სიმღერის ძალა.

მღეროდა, როგორ ყოფილა ერთ დროს ზღვა-ოკეანე, ცა და ხმელეთი ერთად შეკრული და შერეული, ერთი ჰქონიათ სახე და ფორმა, მერე, დამლუპველ დავის შედეგად განშორებიან ერთმეორეს და ნიაფწვლილში დაშლილთ რგებიანთ თავთავიანთი ადგილი ყველას; როგორ მყარია მარად ვარსკვლავთა, მზისა და მთვარის გზები ეთერში; როგორ დამდგარან მთაგრეხილები, და როგორ გაჩნდნენ ნიშნებთან ერთად ხმაურიანი მდინარეები, ფრინველ-ნადირნი, ქვეყარმავალნი; მღეროდა, როგორ ეპყრათ პირველად თოვლით დაფარულ ოლიმპოს ტახტი ოკეანიდებს — ევრინომეს და ტიტან ოფიონს, მაგრამ ძლეულმა ტიტანმა კრონოსს დაუთმო ტახტი, ევრინომემ კი-სვემალალ რეას, ღმერთების დედას, ხოლო ძლეულნი ოკეანეთა შთანთქა წყვილიადა. გამარჯვებულნიც, ნეტარ ტიტანთა, ღმერთების ტახტზე ისხდნენ მანამდე, ვიდრემდე ზევსი ახლადშობილი, ჯერაც ყმაწვილის ჰელა-გონებით ცხოვრობდა დიქტეს გამოქვაბულში, თხის — ამაღთეას რძითა კვებავდნენ, და მიწის შვილებს მკერდგანიერებს — ძალუმ კეკროპებს ჯერ ვერ მოეწროთ ჯანის მიცემა მეხით და ელვით, რასაც ზევსისთვის მოაქვს დიდება.⁷²

დადუმდა ქნარი, მორჩა სიმღერა, მიწყდა ორფევსის ხმა ღვთაებრივი, მაგრამ, თუმცაღა დუმდა კითარი, ისხდნენ გმირები მონუსხულები, თავს წინ იწვდიდნენ, სმენად ჰქეუდნენ, გაუმაძლარნი მგოსნის ჰანგებით. ასე გაუჯდათ ძვალსა და რბილში მგოსნის სიმღერის მომხიბლაობა! შემდეგ კი სამშო საკურთხეველზე ისევ ასხურეს საპკურებელი,⁷³ შეზავებული, როგორც წესია, და ბნელ ღამეში ძილს მისცეს თავი.

როგორც კი დილით სხივთამთოველმა ეოსმა⁶⁴ მშვიდად შეავლო თვალი კლდოვან მწვერვალებს პელიონისას, და უხმაურო კონცხის კიდებეს⁶⁵ ქარის დევნილი მოქცევის ტალღა შეეხმინა ზათქით, მშუილით, ტიფისს მაშინვე გამოელვინა და წამოშალა თანამგზავრები.

ზომალდზე ასეღა უბრძანა ყველას, მოიმარჯვეთო თქვენი ზოფები. საშინლად ქუხდა პავსას ყურე და ბანი მისცა საყვირით არგომ, პელიონის მთის ტყეში ნაგებმა, გასამგზავრებლად გამზადებულმა.

ზომალდს ხერხემლად ზომ, თვით ათენამ დოდონეს მუხა⁶⁶ გამოუთალა

და შუაგულში, ფსკერზე ჩაუდგა ეს ღვთაებრივი წმინდა ხის ძელი. ესმათ ტიფისის სიტყვა თუ არა, მყის სათითაოდ ავიდნენ გემზე და მიაშურეს თავთავის მერხებს, ვისაც რომელი შეხედა წილისყრით. ასე დაიციეს წესი და რიგი და მოიმარჯვეს მძიმე ზოფები.

მძლავრი პერაკლე დასვეს შუაში, იქვე ლოშკაცი ანკეესი დაჯდა.

პერაკლეს გვერდით იდო კომბალი, და ფსკერი ფეხქვეშ იზინებოდა. მძიმე ბავირიც ზემოთ აზიდეს და მოასხურეს ზვირთებზე ღვინო, იაზონმა კი აცრემლებული თვალი მოსწყვიტა მშობლიურ მიწას.

ვითარცა ლაღმა ყმაწვილკაცებმა, ღმერთის ფეხისის პატივსაცემად ფერხულში ჩაბმულთ საღმე პითონში, ორტიგიაში, ისმენეს პირას,

საქურთხეველთან, ფორმინგის ხმაზე ფეხს რომ შეწყობით დაჰკრავენ მიწას და დაუვლიან ირგვლივ სამსხვერპლოს, შეთანხმებულად, შეუფერხებლად, — ასე მორჩილად ჩვენი გმირებიც ზოფებს ორფევისის კითარის ხმაზე მძლავრად ურტყამდნენ გაუმადლარი ზღვის ზედაპირზე, ჩქეფდნენ ტალღები.

მრუმე ზღვას ქაფი ხან აქ ფარავდა, ხან იქ, ვითარცა თეთრი ზეწარი,

დღუღდა, ღმუღოდა, ქუხდა, ფრთონავდა, მძლეთა, ნიჩბებით აჭოთებუდი.

მიჰქროდა არგო და ციმციმებდა მზეში ალისფრად აღჭურვილობა, და იმ ალისფერ შუქზე შორითვე ხნულივით ჩანდა ზომალდის კვალი, ან როგორც მწვანე ველზე გაბმული ვიწრო ბილიკი, თვალს იტაცებდა.

იმ ღირსსახოვარ დღეს ყველა ღმერთი გემს დასცქეროდა მაღალი ციდან, და შეჰბაროდნენ ღმერთთა სწორ გმირებს, რჩეულთა შორის რჩეულ ნაოსნებს.

პელიონელი ნიშფების გუნდიც მწვერვალებიდან განცვიფრებული ჰერეტდა იტონელ ათენას⁶⁷ შექმნილ გემსა და გმირებს — ერთად, თანხმობით რომ აწევბოდნენ მძლავრი მარჯვენით შეუდარებელ ზომალდის ზოფებს.

თვითონ ფილირეს ვაჟი ქირონი მთის მწვერვალიდან დაბლა დაეშვა, ზღვასთან მივიდა, დადგა იქ, სადაც ტალღა ტყლაშუნით ეცემა ნაპირს. გერ წყალში ჩაღდა ორივე ფეხი, მერე ასწია მძიმე მარჯვენა, სალაშს უთვლიდა მიმავალ გმირებს, გზას ულოცავდა, აძლევდა რჩევებს და უსურვებდა ბრძენი კენტავრი მათ უხიფათოდ შინ დაბრუნებას.

ქირონს თან ახლდა თავისი ცოლი⁶⁸, ყრმა აქილევისი⁶⁹ ეჭირა ხელთა და მაღლა სწევდა აღსაზრდელს, რათა მამამისს პელევსს ეხილა შორით*.

როგორც კი უკან ჩამოიტოვეს პავსას ყურის მრგვალი ნაპირი, გზა წარუშართა ბრძენმა ტიფისმა, აგნისის შვილმა გამობრძმედილმა, მარჯვედ რომ ეპყრა პრილა საჰე და საიმედოდ მართავდა არგოს, —

* ამრიგად, არგონავტების ლაშქრობის დასაწყისში ჯერ კიდევ ყრმა აქილევისი, ტროადის ომის მომავალი მთავარი გმირი, ხელში უჭირავს კენტავრ ქირონის ცოლს, ქირონმა აქილევისს გარდა აღზარდა იაზონი, ესკულაპი და ფენიქსი. ამით იოლია დროის მიხედვით ხაზის გავლენა: არგონავტების ლაშქრობასა და ტროადის ომს შორის, აგრეთვე ბერძნული მითოლოგიამ მთელი არქიტექტურული სირთულისა, გმირთა თაობებს შორის კავშირისა და ა. შ.

გემზე აღმართეს მაღალი ანძა და დაამაგრეს ძირს, ძალუმ ძელზე. გვარლი გაკიმეს ორსავე მხარეს, ანძის წვერამდე აზიდეს აფრა. ქარი ზუზუნით ეცა იალქნებს და ბაგირებიც დაჰიმა დაბლა, ფიცარნაგებზე რომ მიამაგრეს მაგარ, უხორკლო პალოთა წყებას. ვიდრე ხომალდი ტისეის გრძელ კონცხს შემოუხვევდა, ჩაღევდა ცურვით, ეაგრეს შვილი სახელოვანი გმირებს ართობდა კითარის დაკვრით, თან ადიდებდა ლალი სიმღერით ხომალდთამფარველს კეთილშობილსა, დიდ არტემიდეს,⁷⁹ ამ კლდოვან ნაპირს რომ ჰყავს შემწედ და იცავს იოლკოსს. ამასობაში ზღვის წიაღიდან ამოსრიალდა დელფინთა ჯოგი, ხტუნვით, თამაშით მოჰყვა გემის კვალს ურიცხვი რაზმი დიდთა, მცირეთა. როგორც სოფლელი მწყემსის კვალდაკვალ მიდის ბალახით მამლარი ცხვარი, ის კი მიუძღვის ურიცხვ ფარას და თანაც აკვნესებს ხმატკბილ სალამურს, მწყემსურ სიმღერას მღერის საამოდ — სწორედ ასევე დელფინთა ჯოგიც გემს მიჰყვებოდა ხალისიანად, ქარკეთილი რომ მოაქანებდა.

მალე ნისლეტში თვალს მიეფარა პელაზგთა მიწა, ყანებით უხვი.⁸⁰ წინ ისწრაფვოდნენ და პელიონის კლდეც მოიტოვეს გმირებმა უკან. შეუსვენებლივ უსვამდნენ ნიჩბებს და უკან დარჩა სეპიას კონცხიც. შორით გამოჩნდა ზღვაში სკიათე და პირესიას ციხე-ქალაქიც. შემდეგ კი უკვე მატერიკია და მაგნეზიის ნაპირი წყნარი. აგერ, დოლოპო, ზენი სამარხიც.⁸¹ აქ ვაეკაცებმა ველარა სძლიეს. ჰაპირისპირი ქარს მოძალებულს და მიაშურეს მწუხრის ეამს ყურეს. ცხვარი შესწირეს მერკურის ძესა ღამის წყვილიაღში არგონავტებმა. მაგრამ ზღვა ისე შმაგობდა მაშინ, რომ ამ ნაპირზე ორი დღე დაჰყვეს, მესამე დღეს კი ისევ აუშვეს აფრა, ამჯერად უზარმაზარი, და ზღვის სივრცეში შეცურდა გემი, წინ გაეშურა გამალებული. მას შემდეგ დღესაც იმ სანაპიროს „არგოს აფეტებს“⁸² სდებენ სახელად.*

მაგნეზიიდან სწრაფად წასულნი მელიბეასაც⁸³ გასცილდნენ მალე. ნაპირი, ქარით გამოფიტული, ქვა-ღორღიანი დატოვეს უკან. განთიადისას ნახეს პომოლე,⁸⁴ ქალაქი, ზღვასთან ახლოს გაშლილი, მაგრამ გადასვლა კი არ ისურვეს, შორით უცქირეს და ჩაუარეს. ნახეს ამირეს შესართავიცა, მაგრამ ხოფები არ შეასვენეს. ზქედან ქალაქ ევრიმენესაც შეავლეს თვალი, და ზღვით წაღეილ ოლიმპოსა და ოსის ხეობის⁸⁵ შემოგარენიც იხილეს მალე. საგზაეთილო ქარში მთელი დღე წინ ისწრაფვოდნენ და ბოლოს, ღამით, ნახეს პალენეს ფერდობებიცა,⁸⁶ კანასტრას კონცხის მიღმა მდებარე. დილით თრაკიის ათონის მთების⁸⁷ ფრიალოები დაუდგათ თვალწინ. ცადაზიდული მისი მწვერვალი ლემნოსისა ჩრდილავს თვით მირინემდე, ხოლო მათ შორის არის მანძილი, რასაც გაზომავს კარგი ხომალდი: დილას ათონის მთიდან გასული შეუადლისათვის ჩაეა ლემნოსში. იმ დღეს ზურგქარი ქროდა მთელი დღე და მთელი ღამეც აღარ ჩამდგარა, ადრე დილით კი, მზის ამოსვლისას ქარი ჩადგა და ხოფების მოსმით მიადგა არგო ლემნოსის კლდეებს, სინტიელების ქვიან ქვეყანას.⁸⁸

* ზოგ თარგმანში „არგოს გამწვებსაც“ ეძახიან.

- იქ, იმ კუნძულზე გასულ წელს ქალებს გაეჭროთ კაცთა სახსენებელი,
სულ გაეწყვიტათ მამაკაცები უსამართლო და უწყალო ხელით,
რადგან შესძულდათ ღმნოსელ კაცებს კანონიერი ცოლები თურმე,
გაკადნიერდნენ და დაარბიეს მათ მეზობელი თრავის მიწა,
წამოიყვანეს მათი ქალები და შეიყვარეს უცხო დიაცნი.
ეს ჩააგონა მათ აფროდიტემ, ვისაც ღმნოსის ქალები სძაგდა,
რადგანაც პათივს აღარა სცემდნენ და შეუწყვიტეს ძღვენის მიცემა.
აი, კიბრიდას⁸⁹ რისხვის შედეგიც: კაცებს ცოლები რომ შეაზიზღა!
ცოლებმა კიდევ შეკრეს პირი და მოსპეს ღმნოსზე კაცის ხსენება!
შესაბრალოსნი! რას არ ჩაიდნეს ეჭვი საზარი, გაუმძღარი!
ქალთა სიძულვილს, ეგზომ საძაგელს აღარა ჰქონდა ზომა-საზღვარი,
რადგან არა თუ ორგული ქმრები და საყვარელი მათი ხსენები, —
გაუღიტეს მთელი მამათა სქესი და თესლად კაცი აღარ დატოვეს,
რომ მომავალში ამ საქმისათვის არ დასტეხოდნენ შურისძიება.
აღმოჩნდა მხოლოდ ერთი ასული, ვინც შეიბრალა მოხუცი მამა:
ჰიფსიპილეა, ღმნოსის მეფის თოანტის ქალი და დედოფალი.*
ცარიელ ყუთში ჩასვა ფარულად და ზღვას მიანდო მშობელი მამა,
რომ სიკვდილს ასე გარიდებოდა. მართლაც, მოხუცი მეთევზეებმა
ოენოაზე გამოიყვანეს, როგორც ეძახდნენ ამ კუნძულს უწინ,
შემდეგ სიკინე ეწოდა,⁹⁰ რადგან სიკინე ერქვა თოანტის ძესა,
მას რომ აჩუქა ნიშნა ენოამ — იმ ნაიაღემ, აქ რომ შეირთო.
საქონლის მოვლა, ნახირის მწყემსეა, სპილენძის მძიმე აბჯრის ტარება,
ბარაქიანი ზოდაბუნების გუთნით ხენა, თესვა, ხორბლის მოყვანა
ერჩიით ახლა უმამაკაცოდ დარჩენილ მარჯვე ღმნოსელ ქალებს
ათენას მიერ ქალთა სქესისთვის დადგენილ საქმეს, სამძიმოდ ჭკეუღლს.
და მაინც მარჯვე დედაკაცები ზღვას გასცქეროდნენ შიშით და ძრწოლით,
რადგან ელოდნენ შემფოთებულნი თრავიელების სამტროდ შემოჭრას.
აი, ამიტომ, ნახეს თუ არა, რომ ნაოსნები ახლოვდებოან,
არც დაელოდნენ არგოს შემოსვლას, მყის შემოსეს ტანზე აბჯარი
და სისხლისმსმელი თიადებივით**⁹¹ მიმართეს ფიცხლავ მირინეს⁹² კიშკრებს.
დასტურ მოვიდნენ თრავიელები, აგვიკლებნო, ეგონათ ქალებს.
მათ შორის იყო ჰიფსიპილეაც, თოანტის ქალი აბჯარასხმული,
მამის მახვილი აეღო ხელთა, მიუძღვებოდა კუნძულის მცველებს.
დღენენ დაბნეულ — დაძუნჯებულნი, შიშით შეპყრობილ — შეჭირვებულნი.
ამასობაში არგონავტებმა ღმნოსელებთან დაუყოვნებლივ
გაგზავნეს მარჯვე, ფეხმარდი მაცნე. მას, ეთალიდეს, ანდეს პათივი
მანდილოსნებთან უშამავლობის, და წმინდა კვერთხი მამის — ჰერმესის⁹³
ამ გმირს თავისმა მშობელმა ღმერთმა მისცა უნისლო მეხსიერება,
ღღესაც მის სულში ჩაუჭრობელი, თუმც ეთალიდე დიდი ხანია

* იგივე ჰიფსიპილეა, ღმნოსის დედოფალი, შემდეგ მეკობრეებმა გაიტაცეს და თებეს მეფე ლიკოსსა თუ ნემეის მეფე ლიკურგეს მიჰგვარეს, როგორც მხევალი. იქ ლიკურგეს ვაჟს ოფელტეს მოეჩინეს ძიძად. როცა ოფელტი გველებმა გაგუდეს, ძიძა დიდევში ჩაადგეს, მაგრამ ოხსნეს შეილებმა, რომლებიც იაზონისაგან ეყოლა (ტყუპი, სხვა ცნობით — ერთი ვაჟი).

** თია, თია (Thyia) — პოლონის საყვარელი და დღღოს დედა, პირველმა მოაწყო დიონისეს საიდუმბელი ორგეები, შემდეგ კი თიადები ეწოდათ ასეთი ორგეების მომწყობ ატიველ ქალებს საერთოდ.

შავ აქერონის* ოზშივარიან კუბრის მორევეში გადაშვებულა.
მისი ბეღია გადაწყვეტილი: * უნდა იქროლოს სხედასხვა დრომე
ხან ქვესკნელს, სულთა სამეფოფოში, ხან ნათელ მზეში, ცოცხალთა შორის
მაგრამ ნეტავი, რისთვისა ვყვები, მაცნევ, შენს ამბავს მეც ასე წერილად?
მაცდური სიტყვით მან ჰიფსიბილე დაიყოლია მოხერხებულად,
რომ ლემნოსელებს თავშესაფარი მიეცათ უცხო სტუმრებისათვის,
რადგან დაისის ბინდი წვებოდა და ბორეასი დაჰქროდა ზღვაზე,
მაგრამ არც დილით აღშვეს აფრა, როცა დაჰქროლა ქარმა კეთილმა.

აქ ლემნოსელმა მანდილოსნებმა მხნედ მიაშურეს მთავარ მოედანს,
რადგან უბრძანა თვით ჰიფსიბილემ საკრებულოზე შემოყრა ყველას.
როცა ჭგუფ-ჭგუფად მოსულ-მოქარულ ლემნოსელ ქალთა შეიკრა კრება,
გამამხნეველ სიტყვით მიმართა მათ ჰიფსიბილემ და ასე უთხრა:

„ო, მეგობრებო, თუ თქვენც ინებებთ, მივართვით სტუმრებს ძვირფასი ძღვენი
ნუ დავიშურებთ, მივცეთ გულუხვად, რაც რამ ხომალდზე სჭირდებათ ხოლმე,
მივცეთ სურსათი და ტკბილი ღვინო, რომ დაეტიონ ზღუდის გადაღმა,
თორემ თუ გეტხოვენ ხან რას და ხან რას, ხომ შეიტყობენ ყველაფერს კიდეც?
ვშიშობ, ვაი თუ ჩვენი ამბავი საბედისწეროდ გავარდეს შორსა!
ურიგო საქმე ჩაგვიდენია, ხმა დაირხევა, და თუ გაიგეს,
ამბავი ჩვენი ავაცოხობისა არსად არავის ეკანთიკება! 10
აი, ეს არის ჩემი რჩევა და... ახლა თქვენგანაც წამოდგეს ვინმე,
და თუ მოუვა თავში რაიმე სხვა უკეთესი, გვითხრას სათქმელი. 12
მეც ხომ ყველანი სათათბიროზე სწორედ ამისთვის მომიწვევიხართ“. 22

თქვა ჰიფსიბილემ აზრი თავისი და მამისეულ ქვის ტახტზე დაჯდა.
მაშინ წამოდგა მოხუცებული პოლუქსო, მისი ძვირფასი ძიძა. 10
სიბერისაგან ფეხგამრუდებულს, ჯოხზე დანდობილს უჭირდა დგომა,
მაგრამ სიტყვის თქმა მაინც ინება, ლაპარაკობდა ხალისიანად.
გვერდით მოესვა დავრდომილ ძიძას ოთხი ქალწული ხელუხლებელი,
ოთხსავე ქალიშვილს უზბლს უმშვენებდა ზილფი კავები ოქროსფერები.
ჩადგა მოხუცი სწორედ შუაგულ საკრებულოში წელში მოხრილი, 15
ძლივსა აღმართა მხრებზე კისერი, გასწორდა ცოტა და ამეტყველდა:

„საჩუქრებისა რა მოგახსენოთ, როგორც ენებოს ჰიფსიბილესა!
გაუგზავნიდეთ გადამთიელებს, სასარგებლოა ძღვენის მიცემა!
მაგრამ იმაზე თუ გიფიქრიათ, ხვალ რა ბედი და ცხოვრება გელით,
თუ თრავიელთა ურლო მოვარდა, ან შემოიჭრა სხვა მტრის ლაშქარი? 10
განა ცვალებად წუთისოფელში ხშირად არ ხდება მსგავსი შემთხვევა?
აგერ, ეს რაზმიც გვესტუმრა დღესა, სწორედ ასევე მოულოდნელად!
ვთქვათ, რომელიმე ნეტართაგანმა დღეს გიხსნათ მსგავსი განსაცდელისგან,
მტრის თავდასხმაზე მძიმე ათასი ტანჯვა არ გელით მომავლის გზაზე?
ჩვენ რომ ჩავეკრებით, მოხუცებულნი, სიკვდილის შვილნი, და ყმაწვილქალებს 5
გეწვევით კუშტი, უნდო სიბერე, უშვილოებასა და უძიროებას,
მაშინ რას იზამთ, ბედგამწყარალებო? იქნებ გგონიათ ხოდაბუნებში
ქედგანიერი ხარები უღელს თავისი ნებით დაღდამენ და

* იფლისხმება ეთალიდეს სული.

ღრმად გადახნავენ მიწას გუთნებით, დაგითვისავენ, დაგიფარცხავენ, შემოდგომაზე პურს მოგიმკიან, მოგიწევენ და მოგიზიდავენ? ^{ერყენულნი მზლირთქან} მე ჩემდა თავად დღემდე კერები⁶⁵ არას მერჩიან, ეს მართალია, მაგრამ მგონია, მომავალ წლამდე მიცვალეულის პატივს მივიღებ, აბრე თუ გვიან მეც მომცემს ბედი იმას, რაც ყოველ მოკვდავს ერგება, მიწაში ჩავალ, როგორც წესია, ვიდრე ის შავი დღე დაგვიდგება. ჰოდა, გაფრთხილებთ, ახალგაზრდებო, კარგად მისმინეთ და დაუფიქრდით: აგერ ბედი და თავისუფლება კარს მოგდგომიათ, თუ შეიფერეთ. ^{მდაცვა გექნებათ}, თუ უცხოელებს მისცემთ ქონებას, სახლსა და კარსა, ყველა სიკეთეს გაუნაწილებთ, ანდობთ ამ კარგი ქალაქის მართვას⁶⁶.

ასე თქვა ძიძამ, და საკრებულომ ერთხმად იქუხა თანხმობის ნიშნად. გულს ესალბუნათ მოხუცის სიტყვა, და ჰიფსიპილეც წამოდგა ისევ.

15 თქვა: „თუ ჰკუთაში დაგიჯდათ სიტყვა, რაც ჩემმა ძიძამ პოლუქსომ გითხრათ, მზად ვარ ახლავე მაცნე ვაფრინო და მოვიწვიო არგონავტები“.

მაშინვე შეიკრიც შემოუბრუნდა, გვერდით რომ ეჯდა, იფინოესა:

„ჰა, იფინოე, გაფრინდი ჩქარა და მობრძანება სთხოვე გამგებელს უცხო ვაჟკაცთა იმ ზომალდისას, რომელიც ახლა კუნძულს მოადგა, რათა ვაუწყო ნება საამო ლემნოსელ ქალთა საკრებულოსი.“

20 სხვებსაც უბრძანე: დაე, მოვიდნენ! თუ სურთ, ხმელეთზე ჩამოდგან ფეხი, და შემობრძანდნენ ამ ჩვენს ქალაქში გულუშიშრად და მშვიდობიანად“.

7 თქვა ჰიფსიპილემ, გაუშვა კრება, მამისეული ტახტიდან ადგა და მიაშურა თავის სასახლეს, იფინოემ კი — მინიადებსა⁶⁷. 20 გარს შემოერტყა დედოფლის მაცნეს გმირების გუნდი, აღარ აცლიდა: რისთვის მოსულხარ, რა საქმეზო? და ისიც მკვირცხლად აძლევდა პასუხს: „ჰიფსიპილეამ, თოანტის ქალმა გამომავგზავნა თქვენთან, კაცებო, გემის გამგებელს ითხოვს თავისთან, ეპატიება, ვინც უნდა იყოს, 15 რათა გადასცეს საამო ნება ჩვენი ქალების საკრებულოსი, და სხვებსაც იწევს, — ვისაც ენებოს, გადმოვიდესო ამ ჩვენს მიწაზე. და ქალაქშიაც შემობრძანდესო გულუშიშრად და მშვიდობიანად“.

შეიკრიც სიტყვებს აღფრთოვანებით შეხვდა ელინელ ვაჟკაცთა გუნდი. ჰიფსიპილეზე ახლა ფიქრობდნენ, გარდაცვლილათ მეფე თოანტი, 10 და მის მაგიერ ტახტზე ასულა მისი ასული სანუკეარიო, — სთხოვეს იაზონს, დაიყოლიეს, აჩქარებდნენ და ჩქარობდნენ თავად.

3 ეზონის ვაჟმა იტონიელის, ტრიტონიდ ქალღმერთ ათენას⁶⁸ ხელით ორჯად ნაქსოვი, პორფირისფერი ტანსაბურავი ბალთით შეიკრა. ეს მოსასხამი დიდმა ქალღმერთმა მოუქსოვა და უბოძა მაშინ⁶⁹. 5 როცა აუგო არგოს გემი და ასწავლა მერხთა ზომვა შეეუღლით.* უფრო იოლად გაუსწორებდით თვალს ამომავალ ბრიალა მზესა, ვიდრე იმ მუქი პორფირისფერი წამოსასხამის კაშკაშა სხივებს. ალისფერ ფონზე ძოწეულისფრად შემოჭობილი სამოსის არგს

* ეს სტრიქონი (724) ზოგ თარგმანში გამოტოვებულია, ან ნაკლები.

ამკობდა წყება უცხო სურათთა — რა ხელოვნებით ამოქარგულთა! აგერა სხედან კიკლობები და სამარადისო საქმით გართულნი ზევსს უპედავენ მეხსა და ელვას. სრულქმნილს აკლია სულ ერთი სხივი, და რკინის ურო შემართულები ახლა იმ სხივსაც პედავენ უკვე, ყოვლისმრუტავი ციური მეხის ზუქთამტყორცნელი ცეცხლის ციალსა.⁹⁷ იქ ანტიოპეს, აზოპეს ქალის ორი ძეც იყო გამოსახული: ამფიონე და ძალუმი ზეთე... იქვე მახლობლად ჯერაც უკოშკო მოჩანდა თებე — ძმებს სულ ახლახან ჩადგათ ციხე-ქალაქის ბურჯი. ზეთეს შეედგა კლდის ჭიმი მხრებზე, იზნიქებოდა სიმძიმის ქვეშე.⁹⁸ თან მოპყვებოდა ძმა ამფიონე, ოქროს კითარას უკრავდა ისე, რომ ზეთეს კლდეზე დიდრონი ლოდი გორვით მოსდევდა სიმთა ელერასა. შემდეგ კი იყო მომჭადობლად ამოქარგული გრუზნათმანი კითერეა⁹⁹ და ხელში ეჭირა ღმერთქალს არესის მსუბუქი ფარი.¹⁰⁰ გახსნილი ჰქონდა ქიტონის ბალთა,¹⁰¹ დაშვებულიყო დაბლა სამოსი,¹⁰² გაშიშვლებოდა გული და მკერდი, მთელი მარცხენა მხარი და მკლავი. გაშიშვლებული მკერდი და ძუძუ, ვითარცა მისი ხატება სრული, სპილენძის ფარის მბზინავ სარკვეზე გამოსახული ზემოსცქეროდა. იქვე, ბალახით უხვსა მდელზე შეფენილიყო საქონლის ჯოგი, და ტაფიელი ტელებოები ელექტრიონის შვილებს შებმოდნენ.¹⁰³ ძმები არ თმობდნენ და მტაცებელი ტელებოენი ნახირს ართმევდნენ. შეღებილიყო მდელი ცვრიანი გათავხედებულ მძარცველთა სისხლით, მაგრამ ცოტანი იყვნენ მწყემსები, ტაფილებმა სძლიეს სიმრავლეთ. შემდეგ ნაქარზე მოჩანდა ორი სწრაფი საბრძოლო ეტლის ნეჭიბრი. ერთზე, წინაზე იჯდა პელოპსი, მოსართავეები ეჭირა ზელთა,¹⁰⁴ გვერდით მოესვა ჰიპოდამია, პიზის ხელმწიფის ტურფა ასული. ეტლით მისდევდა უკან მირტილე გამალბული, რომ დასწეოდა. მის ეტლზე იდგა ენომასი, რომ განეგმირა პელოპსი შუბით. მაგრამ გადატყდა მორგვენი ღერძი და ენომასი დაეცა დაბლა.¹⁰⁵ დაფარდა, ვიდრე გაფრენილ პელოპსს შემართულ შუბსა სტყორცნიდა ზურგში. ყრმა აპოლონიც ამოეჭარბა ქალღმერთს — ფეზოსი ისრისმტყორცნელი. ჯერ კიდევ ბავშვი, შემშუსვრელ ისარს ესერის თამამად მთაყაცს ტიტისოს, რადგან დედამისს, ქალღმერთ ლატონას ჩასჭიდებოდა და მიათრევდა. ეს ტიტისი ელარემ შვა და გეამ გაზარდა, ახლად შობილი.¹⁰⁶ ბოლოს მინიელ ფრიქსეს ნახავდით, იმ მოსახსამზე ამოქარგულსა, ოქროს ბეწვიან ვერძს შესცქეროდა, კაცივით მეტყველს, განცვიფრებული. რომ შეგეხედა ამ სურათისთვის, გაჩუმდებოდი, მოტყუდებოდი, გეგონებოდა, ნაქარგის ვერძი მართლაც იტყვისო რასმე ჰყვიანურს, თვალს ვერ მოსწყვეტდი ამ ფიქრით, ვიდრე გაწილბული გაშორდებოდი.¹⁰⁷ აი, რა განძი უძღვნა იაზონს ქალღმერთთა ათენა იტონიელმა!

ამ მოსახსამით დამშვენებულმა მარჯვენა ხელში აიღო შუბი, რაც ატალანტემ,* სწრაფმა ქალწულმა აჩუქა სტუმარს მენალეს მთაში,¹⁰⁸ და შორისმფრსავი შუბი რომ მისცა, ლაშქრად გაყოლა ეწადა ქალწულს,¹⁰⁹

* აპოლონისი ცნობილ მითს გადმოგვცემს: პტერელასი ტაფიების ჯარით შეიჭრა მიკენ-ში და თავს დაესხა მიკენის მეფის ელექტრიონის (პერაკლეს დედის ალკმენეს მამის) შვილებს, დაბოცა და ჯოგი გაიტაცა. ელექტრიონმა სიმეფო მისწულს — ამფიტრიონს ჩააბარა, ასულიც მისცა (ალკმენე — ძლიერება), თვითონ კი მტაცებლებს დაეწია და ჯოგი დაიბრუნა, მაგრამ მეფე შემთხვევით მოკლა იმავე ამფიტრიონმა, რომელიც ამისათვის განუქნეს.

მაგრამ მის სურვილს თვით იაზონი გადაეღობა, რადგან შიშობდა, მისი ტრფობისთვის საბედისწერო დაიწყებოდა განხეთქილება.

ასე გაუღდა ქალაქის გზასა, კაშკაშა ვარსკვლავს ჰგავდა ვაეკაცი,¹⁰³

- სახლის თავზე რომ ამოდის ხოლმე და შესცქერიან აღტაცებული
გასათხოვარი ქალიშვილები ახლად მორთული სამყოფელიდან,
როგორ ციმციმებს ღამეულ ცაში, ლავერდ ეთერში პორფირისფერად,
და დანიშნული ქალწული ქალიც შეჰხარის ვარსკვლავს შექმოციაგეს,
თანაც ოცნებით მიჰყვება მოყმეს, უცხო მხარეში რომ ეგულება.

- მშობლებმა საქმროდ ამოურჩიეს და მის საბედოს უფრთხილდებიან. —

აი, ასეთი ვარსკვლავის მსგავსი გმირიც მისდევდა ქალაქის ბილიკს.

გასცდა ქალაქის ჭიშკარს თუ არა, შემოეხვია ქალების გუნდი,

და შეჰხაროდნენ სანუკვარ სტუმარს აღტაცებით და ჟრიაშულითა.

მან კი თვლები დაბლა დახარა, არ შეისვენა, წავიდა წინა,

- იიარა, ვიდრე არ მიაღწია პიფსიპილეს მეფურ სამყოფელს.

თვალი შეასწრეს სტუმარს თუ არა, მარჯვედ მისცივიდნენ მხეველები ჭიშკარს,

მყისვე გაუღეს ორფერდა კარი, ღამაზად თლილი და მორგებული.

თვით იფინოემ გადაატარა სამყოფელებში ფიცხლავ სტუმარი,

ქალწულ დედოფლის პირისპირ დასვა, მეფის საყადრის ჩინებულ სკამზე.

- შერცხვა დედოფალს, დახარა მზერა და შეუფაყლდა ნორჩი ღაწვები,
დაიბნა, მაგრამ გონს რომ მოეგო, მაინც მიმართა ალერსიანად:

„ჩემო სტუმარო, რისთვის დაჰყავით ქალაქს გადაღმა ესოდენ დიდხანს

ტყუილუბრალოდ? ამ ჩვენს ქალაქში მამაკაცები ხომ არ სახლობენ!

- თრაკიის მხარეს დამკვიდრებულან, უხეშოსავლიან ყანებსა ხნავენ.

მსურს გულახდილად გითხრა, იცოდე ამბავი ჩვენი ძნელებდობისა.

იმხანად, როცა ჩემი მშობელი მეფე თოანტი მართავდა ქალაქს,

ჩვენებს დასჩემდათ გემით ლაშქრობა, რომ გაეძარცვათ თრაკიელები,

- კარის მეზობლებს ესმოდადნენ თავსა, იკლებდნენ სოფლებს, ართმევდნენ

ჯოგებს,

მოჰყავდათ მათი ქალიშვილები და ჩამოჰქონდათ ნალაფევი.

ასე ამრიგად აღასრულებდნენ სასტიკ ქალღმერთის კიპრიდას ნებას,¹⁰⁴

ვინც დაუბნელა ბედშავთ გონება სიგიჟით, სულთა დამღუპველითა.

- მათ შეიძულეს თავთავიანთი კანონიერი მეუღლეები,

ყრიდნენ სახლიდან და შემოჰყავდათ ბრძოლის ველიდან ტყვედ წამოსხმული

თრაკიელები, უცხო ხასები! უზიარებდნენ ცოლთა სარეცელს.

უბადრუკები! დიდხანს ვითმინეთ, იმედი გვექონდა გონს მოვიდოდნენ,

მაგრამ ემატა უბედურებას უბედურება ორმაგად მძიმე.

იჩაგრებოდნენ ღვიძლი შვილები, პატივში ჰყავდათ ხარჭის ნაშობნი.

- გაუთხოვარი ქალიშვილებიც. დაქვრივებული მათი დედებიც

*ატლანტე — ატლანტიკური არქადიელი ქალწული, ფეხმარდი მონადირე, იაზონს (ია-ზონის) ასული, მამამ პართენიონის მთაში დააგდო, ძე დათვმა გამოკვება (არქადიელ აფრო-დიტეს სიმბოლო), მერე მონაწილეობდა კალიდონის ნადირობაში (პირველმა დაჭრა მჭინვარე ტახტი, რომლის თავიც მელაგარემ მას მისცა), უნდა წასულიყო არგონავტების ლაშქრობაშიც. მაგრამ იაზონმა არ წაიყვანა: მისი სილამაზე განხეთქილებას ჩამოაგდებდა. ზოცავდა სასიძოფეს, ზონის) ასული, მამამ პართენიონის მთაში დააგდო, ძე დათვმა გამოკვება (არქადიელ აფრო-ტეს დახმარებით მელანიონმა სძლია, მერე მსხვერპლი არ შესწირა და ქალღმერთმა ცოლ-ჰმა-რი ღოჭებად აქცია.

ათვალწუნებულ — დამცირებულნი ეხეტებოდნენ საწყალად ქალაქში. არც ერთი წუთით მამა მშობელი არც თავის საწყალ ასულს დარდობდა, თუნდაც ენახა თავისი თვალით, რაღაც ჯიჯვნიდა დედინაცვალი, არც კანონიერ ვაგს დაეძებდა, უწინდებურად აღარ იცავდა. აღარც დის დარდი ჰქონდა მმას გულში, არც მისი ბედი არ აწუხებდა. მხოლოდ და მხოლოდ ტყვე ქალთა ნდომა და სიყვარული ჰქონდათ ჩვენს

კაცებს

ყველგან: ფერხულში, შინა თუ გარეთ, ღვინში, ქირში თუ საკრებულოში. ასე გაგრძელდა, ვიდრე, დაბოლოს, რომელიღაცა ღმერთმა ინება, რომ ჩაენერგა ქალებისათვის განუზომელი გამგებარება, თრაქიის მხრიდან დაბრუნებული მამაკაცები არ შემოგვეშვა, რომ ან ჰქუთაში ჩავარდნილიყვნენ, ანდა გავცელოდნენ ხასებიანად. მათაც ბიჭები მოგვთხოვეს მხოლოდ, ამ ჩვენს ქალაქში დარჩენილები, გაცლა არჩიეს, თან წაიყვანეს მამრი ყოველი თრაქიის მხარეს და იქ ცხოვრობენ ღმერთგამწყრალები დღესაც, თოვლიან მიწდორ-ველებში. აი, ამიტომ აღარ არიან ახლა ლესბოსზე მამაკაცები, და თუ ინებებთ, დარჩით აქ, ჩვენთან, — აქაურობა თუ მოგწონს შენა, მიიღე ჩემი მშობელი მამის, მეფე თოანტის ძალაუფლება. შე იმედი მაქვს შორს არ დაიქვრთ, არ დაიწუნებთ ლესბოსის მხარეს. ის ხომ ყველაზე ბარაქიანი და მდიდარია იმ დასახლებულ კუნძულთა შორის, რაც ეგეოსის გაშლილ ზღვაზეა მიმოფანტული. ახლა დაბრუნდი და შენს მეგობრებს გაუზიარე აზრები ჩვენი, წვრილად უამბე, რაც მე გითხარი, და ნუ დარჩები ხომალდზე დიდხანს.

მხოლოდ ესა თქვა და დაუშალა კაცთა გაწყვეტის ამბავი სტუმარს. ეზონის შვილმა ქალს მოუსმინა და ეს პასუხი გასცა დედოფალს: „შენს დახმარებას, ჰიფსიპილეა, სიამოვნებით მივიღებთ ჩვენა, რადგან ნამდვილად გვჭირდება ისა, რასაც გეთავაზობ უშურველად. ჯერ ჩემს მეგობრებს ვეტყვი ყველაფერს და დავბრუნდები შემდეგ ქალაქში, მაგრამ კუნძულის გამგებლობა კი შენი იყო და შენვე დაგრჩება. ოღონდ მერწმუნე, უარს თუ ვამბობ, ამპარტავნული ზიზლით კი არა, მე სახიფათო მაქვს დავალება, ბრძოლა და ჯაფა მომელის დიდი“.

ასე მიუგო იაზონმა და ხელი შეახო ქალის მარჯვენას. შემდეგ გაბრუნდა ხომალდისაკენ, და ვიდრე გასცდა ქალაქის ჰიშკარს, მიაცილებდა ჯარად წამოსულ ქალწულთა გუნდი ხალისიანი. შემდეგ კი ჩასხდნენ ქალიშვილები სწრაფ და მშვენიერთვლიან ეტლებში და მიაშურეს ზღვის სანაპიროს, თან საჩუქრები მიჰქონდათ უხვად. ეზონის შვილმა წვრილად უამბო გმირებს დედოფლის დანაბარები. არ დასდგომიათ ქალწულებს ჯაფა, რომ წაიყვანათ კაცები შინა, რადგან სურვილი და სიყვარული მათ ჩაუნერგა კიპრიდამ გულში, რითაც აამა ბრძენ ქმარს ჰეფესტოს, რომელსაც სურდა მისი ღმერთი უწინდებურად ეხილა გამრჩე მამაკაცებით დასახლებული.

ეზონის შვილი თვით ჰიფსიპილეს მეფურ სასახლის ჰერქვეშ შევიდა, სხვა ყველა ისე მიმოიფანტა, ვისაც კი ვისთან არგუნა ბედმა, ჰერაკლეს გარდა, ვინც არ ისურვა ქალაქში წასვლა და გემზე დარჩა,

სხვა რამდენიმე ვაჟაკთან ერთად, რომელთაც ცოლ-შვილს არ უღალატეს. ასე გაჩაღდა მზიარულება — ლხინი, ფერხული, სმა და ღრეობა ჩაღრმავდა ქალაქში მირინეს ეფინებოდა საკმევლის კვამლი სურნელოვანი. ¹⁰⁶

ყველაზე მეტად კმევით თუ მღერით განადიდებდნენ, ასხამდნენ ზოტბას ჰერას ხელოვან შვილს ჰეფესტოსსა ¹⁰⁶ და მის მეუღლეს, ქალღმერთ კიპრიდას ¹⁰⁷. გამგზავრებას კი არა ჩქარობდნენ, სულ გადაიდო დღიდან დღეზედა, და კიდევ დიდხანს მოუხდებოდათ ლემნოსელებთან ხვევნა — ღრეობა, რომ დიდ ჰერაკლეს არ შეეყარა, არ მოეწყვიტა ქალებისათვის,

არ დაეტუქსა მეგობრები და არ გაეკიცხა მკაცრი სიტყვებით:

„უგუნურებო! განა ჩვენების მკვლელობისათვის ვართ განკიცხული?

თუ უცხო ქალთა სიყვარულს ვეძებთ, საკუთარ ცოლთა მიმტოვებელნი?

იქნებ გწადიათ აქ დარჩეთ და ხნათ ლემნოსის მიწა ბარაქიანი?

სახელ-დიდებას ჩვენ ვერ მოვიხვეჭეთ უცხოელ ქალთა ხვევნა-კოცნითა,

ვერც ოქროს საწმისს ვერ ვიკადებთ ხელთა, თუ ჩვენ აქედან ფეხს არ მოვიცვლით. არც ერთი ღმერთი მას არ მოგვართმევს ვედრებისათვის, ცით ჩამოსული. მოდით, დაებრუნდეთ ჩვენ-ჩვენს სახლებში, ხელს ნუ შეეუშლით ეზონის შვილსა:

დე, დარჩეს აქა და ინებივროს ჰიფსიპილესა რბილ სარცეელში,

ვიდრე აავსებს ლემნოსს შვილებით და მით მოიხვეჭს სანუკვარ სახელს!“

ასე კიცხავდა ყველას ჰერაკლე, და მთელს ლაშქარში ვერც ერთმა მოყვამ ვერ გაუსწორა გმირთაგმირს თვალი, ვეღარც შეჰყადრა შეპასუხება.

დაშლისთანავე დაუყოვნებლივ გასამგზავრებლად იწყეს მზადება.

ლემნოსელებმა, ეს რომ გაიგეს, მაშინვე სწრაფად იწყეს თავმოყრა.

როგორც გაშლილი შროშნის გარშემო ზუზუნებს მარჯვე ფუტკრების ჯარი,

სასადავით საესე კლდის ნაპრალიდან ნექტრის საძებრად გამოფრენილი,

გაშლილი ველი უხმობს, უდიმის, თვით კი იწოვენ უკეთეს წვევნებს, —

კაცებსაც ასე გარს ეხვეოდნენ კედლად შეკრული ქალთა გუნდები.

მოთქმით, გოდებით, სიტყვით და ხელით უთვლიდნენ სალამს, გზას

ულოცავდნენ

და უკვდავ ღმერთებს ევედრებოდნენ კაცთა კეთილად შინ დაბრუნებას.

ჰიფსიპილესაც ლოცვა — ვედრებით თავის იაზონს უჭერდა ხელსა,

და განშორებით შეჭირვებული ეუბნებოდა ცრემლთა ფრქვევითა:

„მაშ გაემგზავრე! დაე, ღმერთებმა შენა და შენი მეფის რჩეულნი

შინ დაგაბრუნონ მშვიდობიანად, საწმისიანად, შენდა შვებადა!

მაგრამ გახსოვდეს, კვერთხი მაშისა დაგელოდება შენ ამ კუნძულზე, თუ კოლხეთიდან მობრუნებული მაინც ინებებ ჩემთან დარჩენას.

აქ მეზობელი ქალაქებიდან ურიცხვ მოლაშქრეს შემოიკრებდი...

თუმცა მე ვხედავ, ასეთი ზრახვა გელს არ გაიღებს, ეს არ მოხდება,

მაგრამ იქნები შორსა თუ ახლოს, ნუ დამივიწყებ მე, შენს დედოფალს!

გახსოვდეს შენი ჰიფსიპილე და მიბრძანე რამე, რომ აღვასრულო,

თუ ინებებენ დიდი ღმერთები, შვილს მაჩუქებენ, ჩემდა ნუგეზად“.

განცვიფრებულმა ეზონის შვილმა უსმინა ქალს და ღელვით მიუგო:

„ჰიფსიპილე! მოხდეს ყოველი ჩემზეც, ვითარცა ღმერთებს ენებოთ!

მე ვისურვებდი, რომ უკეთესი, სხვა წარმოდგენა გქონოდა ჩემზე.“

თუკი ღმერთები შემეწევინან და თავს დაეალწევ ყველა განსაცდელს, მეფის წყალობად ისიც შეეყოფა, თუ დამასახლებს მშობელ მიწაზე, სხვაზე, 5
ოღონდ ღმერთებმა ტვირთი ჩამოხსნან, მე ჩემს სამშობლოს არ გამოცდნენ.

და თუ ელადის მიწა დაეკარგე, არ მიწერია შინ დაბრუნება, ხოლო შენ ჩემგან გეყოლა შვილი, გაგზავნე, როცა წამოიზრდოს, ჩემს იოლკოსში, პელაგიაში, მოხუც მამის და დედის ნუგეშად, თუ საბრალოდ ცოცხლებს მიუსწრებს სასტიკ მეფისგან განმარტობით გაიზრდება და მოხუცებულნიც გაიხარებენ, პატივდებულნი! 10

ასე უთხრა და მერე პირველი ავიდა გემზე ეზონის შვილი, გმირთა ლაშქარიც მიჰყვა და რიგზე მიუსხდნენ ხოფებს სანიხბეებზე. კლდეზე მიბმული არგო აიხსნა, ხოლო გმირებმა გრძელი ნიჩბები დაჰკრეს ძალუმად მღელვარე ტალღებს, და როცა ზღვაზე ჩამოწვა ბინდი, ორფევის რჩევით მიადგა გემი ატლანტის ასულ ელექტრას კუნძულს, 15 რომ საიდუმლო განწყენდის შემდეგ უფრო თამამად განეგრძოთ ცურვა სამეტოდ აზავთულ-ატორტმანებულ, მლაშე, დანისლულ-დაბურულ ზღვაში. კმარა, მეტის თქმა აღარ ეგების! დაე, სიამე სუფევდეს სრული ნეტარ კუნძულზე იმ ღმერთებისთვის, რომელნიც იქა ცხოვრობენ მარად, 108 ვისთვისაც ხდება განსპეტაკება, — შესხმის ნება კი არა გვაქვს მათი! * 20

ხოფების ქნევით გაცურეს მერე, განვლეს სიღრმენი მელასის¹⁰⁹ უბის; მარცხნივ გაშლილა თრაკიის მიწა, მარჯვნივ კი, წყალთა წიაღის მიღმა, 22 შეუაგულ ზღვაში ჩანდა იმბროსი;¹¹⁰ სწორედ მნათობის ჩასვლის ეამისთვის მიუახლოვდა არგო ხერსონესს,¹¹¹ ჩრდილოეთიდან ზღვაში შემოჭრილს, მარჯვენა დაჰბერა ნოტოსმა¹¹² კიჩოს, აფრა აღმართეს და შეაცურეს 20 იმ ღრმა ნაკადში, რასაც სახელი თვით ათამანტის ასულმა მისცა.¹¹³ დილით ზედა ზღვა დატოვეს უკან, ღამით კი გასცდნენ არეს, რაიცა რწყავს რეტეონის სანაპიროებს, მარჯვნივ კი უძევს იდი მთიანი. დარდანიასაც რომ ჩაუარეს, მალე აბიდოსს მიადგნენ კიდევ, აბარნიდის და პერკოტეს ნაპირს გაჰყვა, ქვიშიანს, გმირთა ზომალდი. 15 ცურვა განაგრძო, გამალებული გასცდა პითეას, ღვთაებრივ ქალაქს. იმ ერთ ღამეში, თუმცა ზომალდი მორევთა შორის არყევდა ყველას, მრუმე ტალღები ქარიშხლიანი ჰელესპონტისა სრულად გაცურეს.

პროპონტიდაში,¹¹⁴ ბარაქიანი ფრიგიის მიწის აქეთა მხარეს, სად პროპონტიდას ერთვის ეზუბე,¹¹⁵ არის კუნძული მთაგორიანი.¹¹⁶ 10 კუნძულს ევაძხით, რადგან მის ვიწრო ყელს ზღვის ტალღები ფარავენ ხშირად.¹¹⁷ გემსადგომია ორსავე მხარეს, მარჯვნივ ეზუბეს შესართავიდან. აი, სწორედ ამ კუნძულ კიზიკოსს „დათვის მთას“ უხმოზს გარშემო ხალხი, და იქ ბინადრობს ტლანქი, უზრდელი, დაუნდობელი, თავხედი ტომი. გეას შვილები¹¹⁸ — მიწის შობილნი თავზარსა სცემენ მაზლობელ ტომებს. ერთი ნახვითაც განაცვიფრებენ ეს ურჯულები ადამიანებს, 4

* პროპონტის თარგმანში „საიდუმლოს განცხადება წესი არ არისო“. დედნის აქცენტო იმაზეა, რომ ამ განწყენდელ ღმერთთა ქების ნება არა გვაქვს. (die nicht zu besingen vergönnt ist; «петь ж о них нам не должно»).

რადგან ექვს-ექვსი ხელი აქვს ყველას: ორ-ორი ძალუმ მხრებზე ასხიათ, ოთხი საზიზღარ გვერდებზე, დაბლა აქვთ ზარდამცემად მიმაგრებული კუნძულის ყელზე და სანაპირო ველზე ცხოვრობდნენ დოლიონებმა.¹¹⁸ მათ კიზიკოსი ჰყავდათ ხელმწიფედ, მამაცი შვილი ენეასისა,¹¹⁹ ვინც ღვთაებრივი ვესორე — მეფის ასულს,¹²⁰ დედოფალ ენეტეს ეშვა, და ვერასოდეს მიწისშობილნი, დაუნდობელნი და მძვინვარენი, ვერას ავნებდნენ დოლიონებსა — პოსეიდონი ჰყავდათ ჯომავად, რადგანაც იყო იმათი ტომი ზღვათა ღვთაების შთამომავალი.

თრაკიის ქარის შეწევნით არგო სწრაფად მიადგა მყუდრო ნაპირებს და მშვენიერმა ნავსაყუდელმა მიიღო გემი აფრაგაშლილი. სწორედ აქ მოხსნეს საღუზე ბაგირს ტიფისის რჩევით მსუბუქი ლოდი და არტაკიას წყალთან დატოვეს, მიაბეს უფრო მძიმე და კარგი. ფებოსის რჩევით ის ქვა აიღეს იონიელმა ნელეიდებმა¹²¹ და იაზონის მფარველ ქალღმერთის ათენას ტაძარს შესწირეს შემდეგ.

კიზიკოსიკა და მისი ხალხიც გულთბილად შეხვდა მოლაშქრე გმირებს, როცა გაიგეს, თუ ვინ არიან შთამომავლობით და სად მიდიან. სტუმართმოყვარე კეთილმა ხალხმა დაიყოლია არგონავტები, ნავსაყუდელში შემოეყვანათ, ქალაქის ახლოს, ხომალდი მათი.

აქ ზომალდიდან გადმოსულ გმირთა მფარველ აპოლონს — დიდ ეკბასიოსს¹²² სახელდახელოდ საკურთხეველი გაუმართეს და შესწირეს მსხვერპლი. გმირებს მარაგი გამოლეოდათ, მეფემ მიართვა ღვინო და ცხვრები,

რადგან ერჩია წინასწარმეტყველს: თუ გესტუმრება გმირთა ლაშქარი, არ აწყენინო, არ შეხვდე კუშტად, არ გაუმართო სტუმრებს ომიო. ქაბუცი იყო იაზონივით პირტიცველა და ჭერაც ჭველი, ბედს მისთვის ჭერ არ ერგუნებინა მემკვიდრეობით თავმოწონება, რადგან დედოფალს, პერკოსიელი მეროპსის ასულს¹²³ მომხიბლავ კლიტეს, ეგზომ მშვენიერ კულულებიანს, ახლად მოყვანილს ახლო ქვეყნიდან განუზომელი სათხოველისა და ძღვენის ფასად* — ერთგულ მეუღლეს, მისდა სამძიმოდ არ განეცადა სამშობიარო ტკივილი ჭერაც. მაგრამ ქაბუკმა კიზიკოს მეფემ გადაიყარა გულიდან დარდი, დატოვა ციხე, სარეცელი და სტუმრებს ნადიმი მოუწყო დიდი.** ისხდნენ, ერთმანეთს ეკითხებოდნენ დიდხანს სტუმარი და მასპინძელი:

ის კოლხიდაში ლაშქრობის საბაბს — რა დაგავალათ პელიასმანო, ეს — მეზობელი უბებებისა და პროპონტიდის ქალაქთა ამბავს. სხვა რამეებიც სურდათ შეეტყუთ, მაგრამ ცოტა რამ იცოდა მეფემ. გათენდა კიდეც, და დინდიმონის მთაზე¹²⁴ ავიდნენ მოლაშქრეები, იქნებ იქიდან თვითონ ეხილათ ყურე-სრუტენი პროპონტიდისა, და „იაზონის გზად“ იწოდება ის გზა — ბილიკი დინდიმონისა.

* აქ თარგმანებს შორის ერთი მცირე, მაგრამ არსებითი განსხვავებაა: „ამ ცოტა ხნის წინათ რომ წამოიყვანა ბრწყინვალე გამოსასყიდის წყალობით“ (ა. ურუშაძე); «Кизик привез от отца, отдав негатово вино» Vom Vater geführt mit herrlicher Mitgift (გ. წერეთელი); (ოზიანდარი). გერმანულ თარგმანში მზითვეზა ლაპარაკი, უფრო სწორი კია პირველი ორი გავება. ძველ ქართულში ასეთ საქორწინო გამოსასყიდს „სათხოველი“ ერქვა. მაგ.: „განაზრალეთ სათხოველი ფრად და მოგეცე, რაიცა იგი მრქვათ მე, და მომეცით მე ქალი იგი ცოლად“ (მქმნათა, 34, 12). რუსული «Вино» მზითვესაც ნიშნავს.

** ცნობა დედოფლის მიერ სარეცელის მიტოვების და ნადიმზე წასვლის შესახებ არაა დამაჯერებელი და არცაა რუსულ და გერმანულ თარგმანებში.

ამასობაში დანარჩენებმა შემოფარგლული ვიწრო უბიდან გემი მეორე, გაშლილი უბის ნავსაყუდელში გადაიყვანეს*.

მიწისშობილმა ბუმბერაზებმა მთა ჩაირბინეს მეორე მხარეს, კლდეს მოარღვიეს მძიმე ლოდები, ტლანქი ხელებით ზღვას დაუშინეს, რომ ჩაეხორგათ გზა და ნადირის მსგავსად გაეხათ არგო მახეში. მაგრამ ზომალდზე დარჩა პერაქლე და სხვა ჯაბუკი გმირების გუნდი. მოზიდა მშვილდი და გვამთა გროვა დაყარა გმირმა დედამიწაზე. ამის პასუხად მიწის შვილებმა კლდის ნაპრალებში ჩაჰყვეს ხელები, მოგლიჯეს მძიმე ლოდების წყება და დაუშინეს გმირს თავზედურად. 10 გეას ეს ურჩხი და ზარდამცემი შვილები აკი პერამ გაზარდა, ზეგის მეუღლემ, რომ პერაქლესთვის მიეგო მეტი ტანჯვა და ჯათა.¹²⁰ აქ გმირთაგმირის მოსაშველელად სხვა ვაჟყაცებიც მოცივდნენ სწრატად, დინდიმონზე რომ უნდოდათ ასეცა, გეას ნაშობთა დალანდეს ურდო, და ამოუდგნენ პერაქლეს მხარში, ექვსხელიანთა შესამუსრაყად. 15 მოზიდეს მშვილდი, სტყორცნეს შუბები, არ შეისვენეს არც ერთი წამით, ვიდრე გაეღიტეს ურჯუტთა ტომი, გმირთა რიგებს რომ უტევდა ჭიქურ. შემისმკრელი რომ დიდ ხეებს დაჭრის, ზღვისპირას დაყრის მორების ზეინებს, გასამაგრებლად, რომ გაიფლინთონ და უფრო კარგად გაუჭდეს სოლი; — ასე ეყარა ჭალარა ზღვასთან მდინარის პირას ურჩხი გვამები: 20 ზოგს მლაშე წყალში ჩაერგო თავი, ტანით ხმელეთზე გამზლართულიყო, ზოგიც თავ-მკერდით ეგდო ქვიშაში, ფერხთა ტერფებს კი ღრმა წყალი ბანდა, რომ გამზლარიყვნენ ერთად ყველანი თევზთა ლუქმა და ფრინველთ საკორტნი. 23

რომ მოახდინეს საგმირო საქმე, საგზაკეთილო ქარში გმირებმა გადაჭრეს სწრაფი გემის ბაგირი, გაშალეს აფრა დაუყოვნებლივ და მლაშე წყალთა უნდო ზვირთებში განაგრძეს ცურვა კოლხეთისაკენ. მშვიდობიანად მისრიალდებდა აფრაგაშლილი არგო მთელი დღე. 25 მაგრამ დაღამდა, ანაზად ქარმა იბრუნა პირი, დაჰბერა მძლავრად, შეუჩერებლივ დახია უკან, არ შეაჩერა, ვიდრე ხელახლა — არ მიაყენა დოლიონების, სტუმართმოყვარე ხალხის ქვეყანას. ღამით ნაპირზე გავიდნენ გმირნი, და წმინდა ქვეა დღესაც იმ კლდესა, რაზედაც შესძლეს უკუნ ღამეში არგონავტებმა ბაგირის მიბმა. 15 ველარც გმირებმა იცნეს კუნძული, არც დოლიონებს მოსვლიათ აზრად, რომ ნაცნობ გმირთა დაბრუნდა გუნდი, და მოეჩვენათ, რომ სანაპიროს მოადგა არეს პელაზგიელი, ** მაკრიელების რაზმის თანხლებით. ფიცხლავ აისხეს ტანზე აბჯარი, გემით მოსულებს დაესხნენ თავსა. ორსავე მხარეს იმარჯვეს ფარი, აღმართეს მუშტი, მშვილდი და შუბი, 10 გეგონებოდით ცეცხლი მოედო გამზმარ ბუჩქნარს ორსავე მხრიდან, ისე დაატყდნენ ერთიმეორეს, ფარ-ხმლის ეღარუნმა შეძრა ჰაერი. უბედურება დაატყდა მაშინ დოლიონების ხალხსა და წყობას. აღარ ეწერა მეფე კიზიკოსის ბრძოლის ველიდან შინ დაბრუნება, 6

* რუსულ და გერმანულ თარგმანებში დინდიმონის მთაზე ასეცა და მის ახალ სახელწოდებების ამსახველ სტრიქონებს შორისაა მოქცეული დედნიხეული ცნობა არგოს აზვა ნავსადგურში გადაყვანის შესახებ, უფრო ლოგიკური მიმდევრობითაა აქ. ურდუშაშის თარგმანში.

** იგულისხმება ომის ღმერთის პელაზგიური ლაშქარი. პოეტი ზმირად ასხენებს არესს, როგორც ომის სიმბოლოს, ბრძოლის სინონიმს.

- თავის სანუკვარ ნორჩი დედოფლის სამყოფელის და სარეცლის ხილვა,
როცა ეზონიდს პირისპირ შეხვდა და სამეისხლოდ შემოუტია, *ერკინეშვილი*
გმირმა შიგ გულში ჩასცა შუბი და გადაუმტვრია გულმკერდის *მჭაღლიშვილი*
- 5 მეფე ქვიშაზე დაეცა დაბლა, აღსრულდა მისი ბედი და წერა.
სიკვდილს ვერც ერთი მოკვდავთაგანი ვერ გაქცევია, ვერც გაქცევა!
აღმართულია ჩვენს გზაზე ყველგან მალალი ზღუდე ბედისწერისა.
მისაც ეგონა, არას ავნებდნენ გემით მოსული უცხო გმირები,
მაგრამ სიკვდილმა იმავე ლამეს შებოჭა მეფე სასტიკ ბრძოლაში,
- 10 მასთან დაეცა მრავალი მოყმე, მეფის ერთგული, თავდადებული.
ჭერაკლემ მოკლა ორთაბრძოლაში ტელეკლესი და მეგაბრონტესი;
აქასტემ სფოდრისს მოუღო ბოლო, პელევსმა ძელის და მძლე გეფირეს.
შუბთამტვორცნელმა ტელამონ გმირმა მხნე ბასილევსი დასცა მტვერში და
იდასმა პრომევსს, კლიტიოსმა კი გმირ ჰიაკინთეს მოუღო ბოლო.
- 15 ტინდარიდებმა — ძმებმა განგმირეს მეგალოსაყე და ფლოგიოსი.
მელეაგრემ კი, ენევსის ვაჟმა, მოკლა მამაცი იტიმონევსი,
მასთან ვაჟიკაცი გამორჩეული, გმირი არტაყე... ხსენებულ გმირებს
დღესაც იგონებს შთამომავლობა, საკადრის პატივს მიაგებს ყველა.
- დარჩენილებმა ზურგი უჩვენეს, ზარდაცემულნი გარბოდნენ უკან,
20 როგორც შევარდენს გაურბის ხოლმე შეშინებული მტრედების გუნდი.
ბრბოებმა კიშკრებს მიმართეს ფიცხლავ, გოდებით შეძრეს ქალაქის ბუენი:
გაეწყდით, დავმარცხდით სასტიკ ბრძოლაში, გადაგვიბრუნდა ბედის ჩარბიო.
საბედისწერო მათი შეცდომა ცხადი გახდა მხოლოდ აისმა.
- 24 როცა იხილეს მინიელებმა, რომ კიზიკოსი, ენევსის შვილი,
ეგდო მტვერში და ღია მკერდიდან ეონავდა მისი მეფური სისხლი,
დარდით დაიწვა დოლიონების ქირისუფალი გმირების გუნდი,
- 26 სამი დღე-ღამე იგლოვდა მეფეს და თმას იგლეჯდა დამწუხრებული.
სამჯერ სამარეს შემოუარეს ბორცვზე, სპილენძის აბჯრით მოსილთა.
დაკრძალეს მეფე, და ვით წესია, იქვე საბრძოლო იწყეს თამაში,
სადაც თვალსა სჭრის შთამომავლობას დღესაც სამეფო სამარის ბორცვი.
კლიტემ, ერთგულმა მისმა მეუღლემ, აღარ ისურვა ცოცხლად დარჩენა
- 15 და ჩამოიხრჩო საბრალომ თავი — ასე ემატა ვარაშს ვარაში
ნიმფებმა მწარედ გამოიტირეს ნებით დაღუპულ დედოფლის ბედი.
რაც მათ მდუღარე ცრემლი დაღვარეს, წყაროდ აქციეს მერე ღმერთებმა
და კლიტეს წყარო უწოდეს კიდევ, თავდადებული ქალის სახელი.
სწორედ რომ შავი და უკუღმართი დღე გაუთენდათ დოლიონ ქალებს,
- 18 და დოლიონელ მამაკაცებსაც, უზენაესის ზევსის წყალობით.
ხალხი საჰმელსაც არ გაეკარა — იმ დღეს კი არა, შემდეგაც, დიდხანს,
დარდით დალდასმულ — დამწუხრებულებს პურის დაფქვაც კი დავიწყებოდათ,
და უმწიფარი მარცვალი გახდა მათი სარჩო და დამარჩენელი.
აი, დღესაც კი, იონიაში, როცა კიზიკოსს წლისთავს უხდიან,
- 3 ზედაშედ წმინდა ზეთს წაუქცევენ ჰაბუკი მეფის მოსაგონებლად,
პურსაც საერთო წისქვილში ფქვავენ, სამსხვერპლო კვერებს აცხობენ ხოლმე.

ამ ამბის შემდეგ წახდა ამინდი. ზღვას ქარიშხალი აზანზარებდა,
თორმეტი დღე და თორმეტი ღამე ველარ გავიდნენ გმირები ზღვაში.
მეცამეტე დღეს, გამთენიისას, წინა დღით დაღლილ გმირებს ეძინათ,

ხოლო აკასტე და ამპიკიდი მოპსე ვაჟეკათა ძილს დარაჯობდნენ, უცებ იაზონს, ქერათმიანსა, თავზე ალყუნმა გადაუქროლა და წერიალა ხმით აღუყა ყველას შმაგი ქარიშხლის ჩადგომის მისანამა მოპსემ უპოვა ახსნა ზღვისპირა ფრთოსნის ჯადოსნურ ქლურტულს. აქ ის ქალღმერთმა გარეკა, მაგრამ ალყუნი მრუდე კინოზე დაჯდა.* მოპსე მივიდა ეზონის შვილთან, ცხვრის რბილ ტყავზე რომ ეძინა ნშვილად, ხელინ შეხებით გამოალვიდა მძინარე გმირი და ასე უთხრა:

„სახელოვანო ჩემო იაზონ, უნდა ახვიდე დინდიმის მთაზე და შემწეობა სთხოვო უთუოდ დიდი, უკვდავი ღმერთების დედას, ¹⁸ წმინდა, მშვენიერ ტახტიან ღმერთქალს — მაშინ ჩადგება ეს ქარიშხალი.¹²⁷ ასე მაუწყა ახლა ალყუნმა — დაგფარფატებდა მდინარეს თავზე. აქი იმ ქალღმერთს ემორჩილება ქარი, ზღვა, ხმელი, მიწა და წყალი, ზესკნელ — ქვესკნელი და თვით ოლიმპოს მთა თოვლიანი, ღმერთთა საგანე. როცა ის მთიდან სხივთაშთოველი ზეცის თაღებში ინებებს ასვლას, ¹⁵ გზას უთმობს ზევსი, კრონოსის შვილი, და სხვა ღმერთებიც, ზომ იცი, მყისვე თაყვანისცემით განზე დგებიან, როცა საშიში ქალღმერთი მოდის“.

ესმა იაზონს მისნის სიტყვები და წამოვარდა გახარებულბ, გამოალვიდა, წამოშალა და გარს შემოისხა ამხანაგები, გადაუშალა წინასწარმეტყველ ამპიკიდ მოპსეს ნათქვამი სიტყვა ¹⁰ ფიცხლავ მორეკეს უმცროსთა გმირთა დოლიონების გომურებიდან კარგი სამსხვერპლო ნიშა ხარები და მთის ფერდობზე პუშეეს მალა. სხვებმა ზომალდი წმინდა კლდეს მოხსნეს და მიაშურეს თრაკიის სადგომს. გემზე დატოვეს მცირედი რაზმი და მიაშურეს თვითონაც მთასა. ¹⁴ აქედან თვალწინ გადაეშალათ მაკრიის მთა და მთელი თრაკია, ¹⁵ მიზიის მთები და დანისლული ბოსფორის სრუტე, სხვა მხარეს კიდეც. გველივით კლაკნილ ეზებეს წყალი და ადრასტია,** ნეპეის ველზე, იქ უღრან ტყეში გმირებმა ნახეს გამძლე, გამხმარი ბებერი ვაზი, მოჭრეს, რომ მისგან გამოეცვეთათ მაგარი კერპი მთის ქალღმერთისა. არგოსმა მართლაც დიდოსტატურად გამოჭრა მტკიცე, კოხტა ქანდაკი, ¹⁰ დადგეს მწვერვალზე, ფრილოს თავზე, მწვანე ფოთლები გადახურულში, ცად ატყორცნილი, ღრმად ფესგავადგმული, ხშირფოთლიანი მუხების

ჩრდილში.***

მოზიდეს ქვები, სახელდახელოდ აღმართეს წმინდა საკუთრბეველი. მსხვერპლსა სწირავდნენ, შემწედ უხმობდნენ ფრიგიის ველთა ბინადარს ¹

ღმერთქალს, დიდ, ყოვლის შემძლე დინდიმონ — დედას.¹²⁸ მასთან კილენოსს და ტიტიასა, იდის მთის ნეტარ ქალღმერთს მხლებელთ, როგორც უხმობენ კრეტის დაქტილინი.

ეს დაქტილები¹²⁹ ოდესღაც ნიშნა ანქიალემ შვა დიქტეს მღვიმეში, ¹⁰ ეაქსის მიწას¹³⁰ რომ ჩაეჭიდა, მშობიარობით გამწვარებულა. თვით იაზონი დიდხანს მხურვალედ ეგედრებოდა მოწყალე რეას, განმარიდეო ბორბალქარები, თან მსხვერპლსა სწეავდა, უქცევდა ზეთსა. ⁴

* ზოგი თარგმანის მიხედვით ალყუნი რომელიღაც ქალღმერთმა (თუ ღმერთმა, როგორც ოზიანდერს აქვს) „ისევე მოაბრუნა“. სინამდვილეში ქალღმერთმა ფრთოსანი დაფრთხო, ისიც აფარფატდა და კინოზე (არა ანაზე) დაჯდა: მან უკვე შეასრულა თავისი საქმე.

** არაა სწორი „ადრასტია“ (Adrasteia).

*** ზოგ თარგმანში „წიფელა“ წერია.

დანარჩენები, ორფევისი რჩევით, აღჭურვილები უვლიდნენ ფერხულს და მახვილებსა სცემდნენ ფარებზე, რომ არ ესმინათ გმინვა — გოდება, რადგან ჯერ კიდევ გლოვობდა ხალხი ახლად დაკრძალულ მეფე გელეოსს მას შემდეგ დღესაც ფრიგიელები ტიმპანთა ცემით უხმოებენ რეას.¹³¹ ამ წმინდა მსხვერპლმა გული მოუღბო აქამდე მტრულად განწყობილ ქალღმერთს.

უხმინა გმირებს ღმერთების დედამ და სასწაული უჩვენა დიდი: ხეებს დაასხა უხვი ნაყოფი და ფიანდაზად უქცია მიწა.
 132 ნადირთა მხეტია კუდის ქიციანი დატოვეს უბე მღვიმეთა, ტყეთა. სხვა სასწაულით უჩვენა გმირებს: უწყლო მწვერვალზე გადმოჰყავდა წყარო. მოწყურებულთა მოყმეთა თვალწინ ხრიოჲ დინდიმონს ეღირსა წყალი, და შემდეგ ხალხმა, იქა მცხოვრებმა მას „იაზონის წყარო“ უწოდა. დიდი ქალღმერთის პატივსაცემად ლხინი გამართეს დათვის მთაზედა
 133 და ყოვლისშემძლე დედოფალ რეას უმღერდა გუნდი ხმამშვენიერი, ადრე დილით კი, ქარი რომ ჩადგა, ზოფებს მიუხსდნენ ისევ გმირები.

ვაჟკაცთა შორის რჩეულთა გულში შეჯიბრებისა აღენტო ნება: ვინ მეტს გაუძლებს ზოფთა ცემასო, ვინ აღგებაო უკანასკნელად! ახლა უქარო, წყნარმა ამინდმა ზღვა დაამშვიდა, მიყუჩდა ფრთონვა, 134 შეუსვენებლივ მიაქროლებდნენ მოსვენებული გმირები არგოს. პოსეიდონიც ვერ გაუსწრებდა ქარიშხლიანი თავის რაშებით.¹³² მაგრამ როდესაც შეღამებისას კვლავ ატორტმანდნენ ზღვაში ზვირთები, მდინარეების შესართავიდან მწუხრის ქარებს რომ წამოჰყვებიან, დაშვრა ვაჟკაცთა მძლავრი მარჯვენა, მძიმე ნიჩბები დაუშვეს დაბლა, 135 მხოლოდ ჰერაკლემ განაგრძო ცურვა, მიჰყავდა მტკიცედ ნაგები გემი, თუმცა ზენეშოდა გმირთაგმირიც და უჭირდა დაღლილ მარჯვენის ქნევა. შემდეგ, რინდაეის წყალთა შესართავს რომ ჩაუარეს და მოიტოვეს გორაკი, სადაც არის სამარხი ძალუმ ასხელა ეგეონისა,¹³³ 136 და მიაშურეს აღთქმულ მიზნას, ფრიგიის მიწის საზღვრიდან ზემოთ, — მძლავრი მარჯვენით ზვირთთა მძლეველსა ხოფი შეატყდა ჰერაკლეს ხელში. ცალი ნატები დაბლა დააგდო, მეორე შთანთქა ზღვათა წიაღმა. შეკრთა, შეწუხდა, შევირვებულმა გმირებს უსიტყვოდ შეავლო თვალი. შუბლი შეეკრა გულხელდაკრეფილს, უსაქმოდ ჯდომას შეუჩვენელსა. 137 მას ეამსა შინა, ოდეს ყანიდან მოდის მებაღე, მხენელი, მთესველი. უახლოვდება საკუთარ კერას, ვახშმის და ძილის მოლოდინშია, დაღლილ-დაქანცულს მშობლიურ ზღურბლზე მოეკეცება ხოლმე მუხლები, მტკრით დაფარული, დაუბანელი და დაყოჩრილი ხელების მნახველს წამს შესაგდებდა თავისი თავი, წყევლას შეუთვლის საკუთარ სტამაქს, — 138 სწორედ ასეთ დროს მიადგა არგოც მწვანე კიანეს¹³⁴ მხარის ველ-მინდვრებს, არგანთონიონს¹³⁵ რომ ეძახიან, იმ მთის მახლობელ მდინარე კიოსს. იმ მხარის მკვიდრმა მიზიელებმა მშვიდობიანად მოსული ხალხი მიიღეს თბილად, სტუმართმოყვრულად, მისცეს გულუხვად, უშურველად, რაც დაკლებოდათ, შემოღეოდათ — ტკბილი ღვინო და სარჩო — საგზალი. 139 ერთნი ხმელ შენას უჩეხდნენ სტუმრებს და მეორენი მინდორ-ველიდან ლოგინებისთვის რბილსა და მწვანე ბალახს კონებად ეზიდებოდნენ. სხვები ტალ — კვესებს აჩაბუნებენ, ცეცხლს აჩაღებენ გმირებისათვის, დანარჩენები კრატერში ღვინოს აზავენენ და აწყობენ სუფრას.¹³⁶ შეღამებისას მსხვერპლი შესწირეს გემით მოსულთა მფარველ აპოლონს.¹³⁷

პერაკლემ, ზევისი უზადო შეიღმა, სუფრის გაწყობა უბრძანა გმირებს, თვითონ კი მყისვე ტყეს მიაშურა, რომ ხე ენახა სახელდახელოდ. გამოეთალა თავისი ღონის შესაფერისი გამძლე ნიჩაბი, ვიდრე გმირები მსხვერპლს შესწირავენ და სანადიმო სუფრას გაშლიდნენ. მართლაც, იპოვე შოლტივით ნაძვი, არც დაკორძილი, არც გაღუნული, ალვისა ჰვავდა, ტანატყორცნილი, სიგრძე და სიმაღლე ზომაზე ჰქონდა. პერაკლემ ფიცხლავ დაბლა დააწყო მშვილდი, კაპარჭი ისრებით სავსე, მხრიდან მოიხსნა გმირმა ლომკაცმა წამოსასხამი ღომის ტყავისა. სპილენძადაკრულ კომბლით მოღეწა და მოარყია ძალუმი ნაძვი, შემდეგ ჩასკიდა ორივე ხელი, თავისი ღონის მოიმედება შორიშორს დადგა მძიმე ფეხები, მიაწვა მძლავრი ფართო მხრებითა, და დიდი ნაძვი, ღრმად ფესვგადგმული წამსვე მოგლიჯა ძირფესვიანად. ვით ორიონის მრისხანე ხომლის ჩასვლის ეამს, შუა ზამთრის საღამოს, ანახდეულად ზღვაზე ფრთამალი ჩამოიჭროლებს ნიავექარი და ანძას გვარლიან — სამავრიანად ააგლეჯს ბანზე, ასწევს, წაიღებს, — ასე ასწია პერაკლემ ნაძვი, მხარზე გაიდო ძირფესვიანად, შემდეგ აიღო მშვილდი, კაპარჭი, მძიმე კომბალი და ღომის ტყავი, უკან გაბრუნდა, იქით წავიდა, სადაც ელოდნენ არგონავტები.

ამასობაში ადგა ჰილასი, უერთგულესი მსახური მისი, სპილენძის თუნგი აიღო ხელში, ჩუმად დატოვა გმირთა კრებულის და წმინდა წყაროს დაუწყო ძებნა პერაკლესათვის: იქნებ მოეპოვებოდა, წყალიც ავიღო და დაევიტო მარჯვედ სავახშმო თადარიგო. თვითონ პერაკლემ აღზარდა მასში ასე კეთილი ზნე და ბუნება, სიყმაწვილიდან, რაც წაიყვანა თეოდამასის, მამის სახლიდან. სახელოვანი თეოდამასი მას შემოაკედა შეუბრალებლად დროიბთა მხარეს, უცაბედ ჩხუბში, ერთი საგუთნე ხარის გულისთვის. ჰილასის მამა ყამირსა ხნავდა, რალაც კაეშნით შევირვებული, ხოლო პერაკლემ ხარი მოსთხოვა, რაც დროიბებმა მოჰპარეს თურმე. თეოდამასმა უარი სტყიდა, არ გაიკარა, გავირვეულდა, ხოლო პერაკლე საბაზს ეძებდა, რომ დაესაჯა დროიბთა ტომი, მუდამ ჩვეული უსამართლობას, ძალადობას და დაუდევრობას... დიხაც, მაგრამ შორს რომ წავიდე, მე გადავუხვევ სიმღერას ჩემსას! ჰილასი მარჯვედ მივიდა წყალთან, რასაც იქ პეგებს ეძახის ყველა* მოხდა ისე, რომ იმხანად იქა ნიძვებს ფერხული უნდა გაებათ, ყელამდე ჰქონდათ საქმე ლამაზებს ამ მაღალსა და ჯადოსნურ მთაზე, სადაც მწუხრის ეამს იკრიბებოდნენ და არტემიდეს უმღერდნენ ნაზად. ყველა აქ იყო: ვისაც რგებოდა ჭიუხები და გამოქვაბულნი. ვისაც რგებოდა ტყე და ღრეები, მწვანე ჭალებში დაედოთ ბინა. კობტად მდინარე წყაროს წყალიდან გამოსრიალდა ტურფა ფერია, წყალთა ფერია... გამოუტრდა და თვალი შეასწრო მშვენიერ ჰილასს, იქვე რომ იდგა და ციმციმებდა სიტურფითა და ნაზი მშვენებით — დაღვრემილიყო და ეთერიდან დაჰქათქადებდა ბაღრი მთოვარი.

* ძველ ქართულში (კერძოდ, ბიბლიაში) ნიავექარს სასტყიო და უოვლის ამომთხრელი ქარიშხლის მნიშვნელობა ჰქონდა (გაზ. „თბილისი“, 1964, 14 მარტი: „რას ნიშნავს სიტყვა ნიავექარი“).

** ბერძ. pegae, იგ. წყარო, წყაროები.

- კიბრიდამ ტურფა ფერიას გულში ვნების სახმილი შეუნთო მყისვე, აღმოდებული და დარცხენილი ქალწული დიდხანს გონს ვერ მოეგო, მაგრამ როდესაც პილასმა თუნგი ჩაჰყო ნაყადის ანკარა წყალში, დაბლა დახრილმა, და მის ჭურჭელში ჩხრიალ-ჩხრიალით ჩავიდა წყალი, ნიშნად კისერზე მოჰხვია პილასს ანაზღეულად მარცხენა ხელი, რომ მოეტაცა ქაბუცის ნაზი ბაგეებიდან კოცნა მხურვალე, ხოლო მარჯვენა მკლავში ჩაავლო, რათა ჩაეკრა მხურვალე გულში, — უცხად მოზიდა ორივე ხელით და გაიტაცა უძირო წყალში.
- ერთხელ შეჰყვია მხოლოდ პილასმა, მხოლოდ ერთს ესმა მისი ძახილი — გმირ პოლიფემეს, ელატის ძესა, ვინც ბანაკიდან შორს წასულიყო, რომ სხვაზე აღრე შეჰგებებოდა ტყიდან წამოსულ მაშვრალ ჰერაკლეს.
- ფიცხლავ გაიჭრა ფეხაკრეფითა ელატის შვილი, ვითარცა მგელი გაექანება იქ, საიდანაც ბატკნის ბლავილი მისწვდება სმენას,
- გარბის, შიმშილით გამგლეხული, მაგრამ ამოდ აცეცებს თვალებს, რადგანაც ფარა გონიერ მწყემსებს უკვე ფარეზში ჩაუწყვდევიათ, ღმუის ნადირი და იღრინება, ვიდრე ეყოფა ღონე და ძალა. ასე გმინავდა ელატეს ვაჟიც, ასე ბორგავდა და იმ მიდამოს უტრიალებდა დიდხანს გარშემო, უხმოვდა ქაბუცს, მაგრამ ამოდ.
- ანაზღად ხმალი უზარმაზარი იშიშვლა გმირმა და წინ გაიჭრა, ეგონა, გახდა ნადირის წერა, ან ველურებმა გაიტაცესო. აქ უცებ გზაში მოყმეს შემთხვევით შემოეყარა თვითონ ჰერაკლე, დიწკად მომავალ გმირს შესცქეროდა და ხელში მახვილს ატრიალებდა. იცნო მაშინვე ბნელში გემისკენ მობრუნებული, ნაძვით მხარზედა, და პოლიფემეს არ დაუფარავს უბედურების ამბავი წამით, საშინელება მოხდაო, უთხრა, სულშეგუბებულს უჭირდა სუნთქვა:
- საბრალო კაცო, თავზარდამცემი ამბავი უნდა პირველმა გითხრა! ჩვენი პილასი წყალზე წავიდა და უკან აღარ დაბრუნებულა! ან გაიტაცეს ავაზაკებმა, მიაჭროლებენ უკეთურები, ან მტაცებელი მხეცები გლეჯენ, — მე გავიგონე მისი ძახილი."

- ამის გამგონე ჰერაკლეს ცივმა ოფლმა დაასხა, შეხლი დანამა
- და შავმა სისხლმა უწყო დუღილი გულის ძარღვებში სასოწარკვეთილს. გაშმაგებულმა სანაპიროზე დაადგო ნაძვი და ფეხაკრეფით დაადგა ბილიკს, რაზედაც ქარზე სწრაფი ფეხები მიაჭროლებდნენ. ვით ბორა — ბუზის* დევნილი ხარი გარბის, გაჭრილი — გადარეული, ტოვებს საძოვრებს, ქაობისპირებს, აღარ დაეძებს ჯოგსა და მწყემსებს,
- ხან გაიქცევა გაშმაგებული, ხან შეჩერდება, ძალუმ ქედს ასწევს, შეჰბლავლებს ზეცას შეუბრალებელ მწერის ნაებენით შეწუხებული, — ასე შმაგობდა დიდი ჰერაკლეც, ხან მგლის მუხლებით გარბოდა წინა, შეუსვენებლივ მიჰქროდა სადღაც, ხან დაქანცული შეისვენებდა, და ზარდამცემი მისი ყვირილი აზანზარებდა ტყესა და ღრესა.

- ბოლოს დანისლულ მთათა მწვერვალებს ცისკრის ვარსკვლავი დაადგა თავზე.
- ჩამოიჭროლა აისის სიომ... ტიფისმა გმირებს უხმო ხომალდზე

* დედამა (და თარგმანებშიც) კრაზანა, კლა, ბუიკი, რომელიც ხარს უმიზნოვდ არ ნესტარეს. როდესაც პოეტს დამახასიათებელი გრძელი და ხატოვანი შედარებები აქვს და მათი თარგმანა მარტივად („ხარივით გარბოდა“ ჰერაკლე) ტექსტის პოეტურ დაქვეითებას იწვევს.

და მოუწოდა: შეიყარნით, ვისარგებლოთო კეთილი ქარით. ფიცხლავ ხალისით ავიდნენ გემზე და მძიმე ღუზა ასწიეს მაღლა, ახსნეს არგო და აკრიფეს ბანზე შემფერებელი მძიმე ბაგირი. მყის გაიშალა და გაიბერა საგზავეთილო ქარში აფრები, ხალისიანად მოსცილდნენ ნაპირს, პოსეიდონის კონცხს ჩაუქროლეს. მას ეამს კი, ოდეს აღმოსავლეთში ამოციმციმდა თეთრი ეოსი, შუქი მოჰფინა მთასა და მდელს, გზასა და ველებს ცვარანამიანსა, — მაშინდა მიხვდნენ, რომ უნებლიედ დარჩენილიყვნენ უკან გმირები. ფიცხლავ დაიწყო გემზე საშიში შეზლა, დავა და განზეთქილება. ვაჩაღდა ჩხუბი, როგორ დაგვრჩაო გმირი, ყველაზე უფრო ძლიერი! თვით იაზონი დაბნეულიყო და შერცხვენილმა აღარ იცოდა, ვისთვის რა ეთქვა და რა ეღონა, ხმას ვერ იღებდა დარდით დამძნარი, იჭდა უსიტყვოდ, კრიჭაშეკრული, უბედურებით გულგათანგული. ზოლო ტელამონს, იმის შემყურეს, ბრაზი მოაწვა, და მოახალა: 5

„აი, შენ ზიზარ გულდამშვიდებით, და როგორ ვატყობ, მოგწონს კიდევაც, რომ დაგვრჩენია პერაკლე უკან! სწორედ საქმეა შენი ჭკუისა, რომ ელადაში განთქმული გმირის დიდებამ ჩრდილი არ მოგაყენოს, თუკი ინებებს დიდმა ღმერთებმა ჩვენი მშვიდობით წინ დაბრუნება. მაგრამ რას მარგებს ამოა როტვა! მეც მივატოვებ იმ ამხანაგებს, 10 რომელთაც, შენთან შეთანხმებულთა, ითავეს საქმე, ასე მზაკვრული“.

თქვა ტელამონმა, ტიფისს მივარდა და გამოსტაცა ხელიდან საქე. რისთვის ნაპერწყლებს კვესავდნენ ახლა ცეცხლისმტრეველი მისი თვალები, 23 და მიზიაში გაბრუნდებოდნენ დაუყოვნებლივ ჩვენი გმირები, — აღუდგებოდნენ მძინვარე ზღვასა და მოუსვენარ პირქარის ზუზუნს, რომ ბორეასის, თრაკიის ველთა მფლობელის შვილებს — ზეთეს, კალაისს მრისხანე სიტყვით ვერ შეეხოჯათ ეაკის შვილის ასეთი ზრახვა. 20 საცოდავები! მათ მომავალში ელოდათ მკაცრი შურისძიება. პერაკლეს რისხვა დაატყდათ მისთვის, რომ დაუშალეს ტელამონს ძებნა: პელიას მეფის დაკრძალვის შემდეგ გამართულ თამაშს რომ მორჩაახალბი, დაბრუნებისას მოკლა მან ძმები ზღვით გარემოცულ კუნძულ ტენოსზე. 140 შემდეგ აღმართა ძმათა სამარის ორსავე ბორცვზე მან ორი სვეტი. 15 ერთი სტელაა ისეთი დიდი, დღესაც აოცებს გამვლელ-გამომვლელს, და ბორეასის, მამის ნასუნთქი ქარი რომ ზედეზა, ირყევა სვეტი, მაგრამ ეს საქმე ოდესღაც, გვიან, დიდი ხნის შემდეგ აღსრულდეს უნდა.* ზოლო ახლა კი ზღვის მოგუგუნე, მლაშე ზვირთებში თვალი შეასწრეს ზღვის წიაღიდან ამოცურებულ მისან გლავკოსის ბანჯგლიან თავსა. 10 ღვთაებრივ მოხუც ნერეუსის ბრძენმა მენცარმა მაღლა აღმართა თავი, 141 თემობამდე გამოაჩინა ზღვის ზედაპირზე მეგრდი და ტანი, ძალუმი ხელი ჩასჭიდა საქეს ბრძენმა ზღვისკაცმა და შესწყრა გმირებს: 142

„რისთვის აპირებთ, რომ წინ აღუდგეთ დიდ ზევსის ნებას, კალნიერებო, და წაიყვანოთ გმირი პერაკლე მძლე აიეტის დედაქალაქში? 5 ბედმა და წერამ მას დააქისრა, რათა უღმერთო ევრისტეისისთვის. თორმეტი დიდი საგმირო საქმე სრულჰყოს არგოსში ჯაფით და ცდითა, რომ კიდევ ბევრთა დიდთა, მცირეთა გმირულ საქმეთა მოხდენის შემდეგ

* ეს სტრიქონი პროზაულ თარგმანში არაა.

მოხედეს ღმერთების საკრებულოში. ამიტომ ნუ გაქვთ ჰერაკლეს დარდი!
 პოლიფემეს კი სხვა უწერია: უნდა კიოსის სანაპიროზე
 სახელგანთქმული დიდი ქალაქი მიზივლების ჯაფით აავსო; ერყენული
ნივლიწყობა
 შემდეგ კი თავად ჰპოვებს აღსასრულს ხალიბთა ვრცელი ქვეყნის მიწაზე.
 ჰილასი უკვე ქმრად გაიხადა მისდამი ენებით გულანთებულმა
 ღმერთების დარმა ტურფა ფერიამ, და მის ძებნაში დაგრჩათ გმირები.
 დაასრულა და ჩაყვინთა კიდეც წმინდა მოხუცმა მზორგავ ტალღებში.
 შეიკრა ზვირთი აქაფებული და დატრიალდა ლურჯი მორვეი.
 ზღვა დაიბურა და გასრიალდა მსუბუქად გემი აფრაგაშლილი.
 მუქი ჩაუდგათ გულში ნაოსნებს... აგერ, იაზონს აჩქარებული
 მიუახლოვდა ეაკის შვილი, მძლე ტელამონად სახელდებული;
 ხელი მოჰკიდა, მძლავრი მკლავებით გადაეხვია და ასე უთხრა:

„ძმაო, იაზონ, ნუ გეწყინება, თუ განუხჯელად, უგუნურობით
 გაკადრე სიტყვა შეუსაბამო. ბოდიშს ვიხდი და ენაობ თვითონაც,
 რომ თავხედურად შემოგირე და შეგილაზე პატიოსნება.
 მოდი, ნათქვამი ქარს გავატანოთ და მეგობრობა შევინარჩუნოთ.“

ეზონის შეილმა სახელოვანმა მას გონიერული გასცა პასუხი:
 „ძვირფასო, შენი უკმეზი სიტყვით არც ისე მცირე მაგემე წყენა!
 ყველას წინაშე თქვი, რომ შეეცოდე სახელოვანი ეაკის წინაშე, 90
 მაგრამ მერწმუნე, აღარ დაეციეხ სასტიკი წყენის გაზვიადებას,
 თუმცა გული მაქვს შენგან მოკლული, ნუ ელი ჩემგან სამაგიეროს. 12
 შენ ხომ რაიმე ცხვრის ტყაეისათვის, განძისთვის კი არ დამესხი თავსა,
 არამედ გმირი მეგობრისათვის, და მე მგონია, ასევე სხვებსაც
 წაეციდები ჩემი გულისთვის, მსგავსი ამბავი რომ მოხდეს კიდეც“ 10

ასე შერიგდნენ... და დასხდნენ იქვე, სადაცა მზხდარან, მეგობრულადა.
 ორი გმირიდან, უკან რომ დარჩათ, ერთს ზეცის ნებით ევალეობდა,
 რომ მიზიაში, კიოსის პირას, ქალაქ კიოსის ჩადგა ფუძე,
 და მეორეს კი — შინ დაბრუნება, რომ თავის საქმეს კვლავ შესდგომოდა,
 და მოეხდინა ეგრისთევსისთვის მთელი თორმეტი საგმირო საქმე. 15
 ხოლო მიზიას ის დაემუქრა, სულ დაგაქცევო ძირფესვიანად,
 თუ ვერ გავიგე ჰილასის ბედი — ცოცხალია თუ დაიღუპაო.
 ჰილასისათვის ჰერაკლეს მაშინ მძევლად მიჰგვარეს წარჩინებულთა
 შეილთა კრებული და მისცეს ფიცი, რომ არ შეწყვეტენ ჰილასის ძებნას.
 აი, ამიტომ კიანელები¹⁴³ დღესაც ეძებენ დაკარგულ ჰილასს, 10
 თეოდამის ძეს, და არა წყვეტენ ლამაზადნაგებ ტრეკინთან¹⁴⁴ კავშირს,
 სადაც ჰერაკლემ მძევალთა გუნდი სამუდამამოდ დააბინავა.

მთელი დღე-ღამე შეუფერხებლად მიაქროლებდა არგოს ზურგქარი.
 მაგრამ როგორც კი გათენდა დილა, საგზაყითილო ის ქარი ჩადგა.
 გმირებმა შორით იხილეს უბე და სანაპირო, ზღვაში შეჭრილი.
 და მალე, როცა მზეც ამოვიდა, მას მიაშურეს არგონავტებმა. 4

თარგმნა პაპაი ბალოშაძე

* ამ დროისათვის მოხდენილი ჰქონდა ზუთი საგმირო საქმე.

განმარტებანი

1. სინათლის მეფე-ბერძ. ფეუბოსი — ღმერთ აპოლონის ეპითეტი. ავტორი თხრობას აპოლონისადმი მიმართული იწყებს.

2. ევქსინის პონტი — შავი ზღვა.

3. კიანები ანუ სიმპლევადები — მითური მომრავი კლდეები ბოსფორის სრუტის და ევქსინის პონტოს ყელში.

4. თესალიის მდინარეა.

5. იოლკოსი მეფე პელიასი ზღვათა მეფის პელიასის ძეა.

6. როგორც აპოლოდორე მითოლოგი გადმოგვცემს, მეფე პელიასმა ოდესღაც შეურაცხყო ქალღმერთ პერას ტაძარი. პერამ თავებული მეფე შეიზიზღა და ბოლოს დაღუპა კიდეც. პერას ზიზღი პელიასისადმი წითელი ზოლივითაა გატარებული „არგონავტიკაში“.

7. იფი — ბერძ. პოეტი — მომღერალი.

8. ზეზები-ბელოვების მფარველი ქალღმერთები, ზეზისა და მესიერების ქალღმერთის მწემოსინეს ასულები. პესიოდე „თეოგონიაში“ ჩამოგვითვლის ცხრა მუზას: კლიო (ისტორიის მუზა), ევტერპე (ლირიული პოეზიის), თალია (კომედიის), მელპომენე (ტრაგედიის), ტერპსიქორე (ცეკვის), ერატო (ეროტიკული პოეზიის) პოლიმნია (პიმნების, მკვერმეტყველების), ურანია (ასტრონომიის) და კალიოპო (ეპიკური პოეზიის).

9. იხ. შენ. 8.

10. ეს მთა მდებარეობდა პიერიაში (მაკედონიის სამხ. ნაწილი) და განთქმული იყო მუზებისადმი შეწირული წყაროთი.

11. ევარე — მდინარის ღმერთი და თრაციის მითოური მეფე.

12. თრაციის ზღვისპირა ქალაქი (ზონოსი, ქონე).

13. ფორმინგი — სიმებინი საყრავი.

14. ღუთაებრივმა მომღერალმა ორფეევმა ტკბილი სიმღერით პიერიის ზეზები თრაციის ძონეში გადაიყვანა (მდრ. პირაციუსი, I, 12 ოდა).

15. პიერიის ის ნაწილია, რომელიც თრაციული მოღვმის ხალხით იყო დასახლებული.

16. ქირონი — ერთ-ერთი კენტავრი, იახონის აღმზრდელი.

17. ფილაკე — თესალიის ქალაქი.

18. მითი: თესალიის უძველესი მცხოვრებლები იყვნენ ძლევაშისილი ლაპთები და ცხენაკი კენტავრები. ლაპთების მეფეს პირითესს ქორწილი ჰქონდა. იგი ჰორწინდებოდა ლამაზ პიოდამაზე. ცხენაკი კენტავრები ევბოტიონის წინამძღოლობით მექორწინე ლაპთებს თავს დაესხნენ და პიოდამისის მოტაცებას ლაპობდნენ. სისხლისმღვრელი

ბრძოლა გააღდა. მაშაცმა, ლაპთებმა კენტავრები გაუღიტეს და პიოდამა გადაიარინეს.

19. პერმესი — ერთ-ერთი მთავარი ღმერთი, ზეზის და შიას ძე, ოლიმპელ ნეტართა შიკრავი.

20. თესალიის მდინარეა.

21. ეს ამბავი გადმოცემული აქვს ოვიდიუს ნაონსაყ („მეტამორფოზები“, XII, 490...) და ქალღმერთ ლეტოს ვაჟი.

22. იგულისხმება ღმერთი აპოლონი, ზეზისა და ქალღმერთ ლეტოს ვაჟი.

23. ქალაქია კუნძულ ვეზუბზე.

24. ლიბიას ბერძნები აფრიკის ჩრდ. სანაპიროს უწოდებდნენ (პომპროსი, ოდისეა, III, 85).

25. ქალაქია ვეზუბზე.

26. შორსმსროლელი — აპოლონის განუყრელი ეპითეტი.

27. თავზედ ევრიტეს აპოლონმა სიციხულე მოესპო.

28. ვაიკლები — კ. ეგონის მეფის ეაკის ვაჟები ტელამონი და პელეუსი (ტელამონი „ილიადის“ გმირის აიანტის მამაა, პელეუსი კ—აქილევსის).

29. ევკროპია — ქ. ათენი. ევკროპის ათენის უძველესი მეფე და აკროპოლისის დამაარსებელი იყო.

30. ერეზთევის ქალღმერთ გეას ძე და ათენის წარჩინებულ გმირთა მამამთავარი იყო.

31. ტენარე (აწინდელი მატაპანი) ლაციონის კონცხს ეწოდებოდა.

ძველი ბერძნების წარმოდგენით, აქ იყო ღმერთ პოსეიდონის გამოქვაბული, საიდანაც პადესში (საბჭოში) შეიძლებაოდა ჩასვლა. ათენის ლევენდარული მეფე თეზევსი და მისი მეგობარი ლაპთთა ბელადი პირითესი საიქიოს დედოფლის პერსეფონეს გასაბრუნებლად პადესში გაემგზავრნენ. საიქიოს მეფემ პლუტონმა ისინი სისტიკად დასაფა: თეზევსი ჩაჭეხებით შეკრა, პირითესს კი უზარმაზარი კლდე მოჰკიდა ზურგზე.

32. ბეოტიელი.

33. ტრიტონიდი ქალღმერთ ათენას ეპითეტი.

34. ქალაქი პელოპონესის ჩრდ. ნაწილში.

35. დიონისე-ვენამისა და ლენის კუდრუჩის ღვთაება.

36. მითი: მეფე ნელევსი თავისი მშვენიერი ასულის პეროს ხელს დაჰპირდა მას, ვინც იფიკლე მეფის ველურ ხარებს მოუყვანდა. ეს დაჯალბა დიდი გაჭირვებით შეურუღა მელამპუსმა თავის მმას — ბიასს. გმირი მელამპუსი იფიკლემ მოსელშიაყ კი ზამწყვდია, მაგრამ მელამპუსმა ტყვეობიდან თავი დაიხსნა და ხარებიც გაიტაცა.

* აღებულია ავ. ურუშაძის წიგნიდან „არგონავტიკა“ უმნიშვნელო შემოკლებებით.

37. ერიმანთოსი — არკადიის მთა.

38. ევრასიევი — არგოსელთა მეფე; რომელსაც პერაკლემ თორმეტი გემიარბა შეესარტლა. ერთ-ერთი გემიარბა ერიმანთოსის ტახტის დამორჩილება იყო.

39. დანაე — ეგვიპტის მეფის ბელეს ძე, 50 ასულის მამა.

40. პოლიდეკე და კასტორი ზევსის და დედის ძეები არიან.

41. პენე — მესენის ქალაქი, მერმინდელი პილოსი.

42. პელიოსი — მზის ღმერთი.

43. ოლქია ჩრდ. პელოპონესში.

44. იხ. შენ. 31.

45. შტრ. ევრილიუსი, „ენეიდა“, VII, 810: „ის გაივლიდა შტა ზღვაში, დაიდრებულ ბოზოქარ ტარებზე, და არც დასვენებდა მარდ ფეხებს ზღვის ზედაპირზე.“

46. მილეტი-მეიარე აზიის ქალაქი.

47. პართენი-ენქმ. სამოსი.

48. კალიდონი-ეტოლიის ქალაქი.

49. პეფესტო — ცეცხლის და მკედლობის კოჭლი ღმერთი.

50. პითონი — დელფოსი. აქ იყო სამისნო ადგილი.

51. პორქასი — ჩრდ. ქარის ღმერთი.

52. ილისე — ათენის მდინარე.

53. სარპედონი — თრაკიის მთა.

54. იოლკოსი — თესალიის ქალაქი, იაზონის სამშობლო. აქ შეიკრიბნენ არგონავტები.

55. მინიასი — ოქრომენის მეფე, ელინთა მამამთავრის ეოლოსის ძე. მინიასს ჰყავდა ორი ძმა: კრეთევსი (იოზონის პაპი) და ათამასი (ფრიქსისა და პელეს მამა). მინიადები-არგონავტები.

56. ოქროს ვერძი, რომელმაც ფრიქსე და პელე იხსნა, ლაპარაკის უნარი ჰქონდა. ამ. როფოსელის სქოლიატი გადმოგვცემს: „პე-კატე მალეტელი ამბობს, რომ ვერძს ლაპარაკი შეეძლო...“

57. ტექსტშია სიტყვა—სიტყვით: „ვისთვისაც პირველად და უკანასკნელად შემოვიხსენი სარატყელი“, იგულისხმება-მოვიწმინდებო.

58. ილითია-მშობიარობის ქალღმერთი.

59. ფრიქსე გაქცევა. თქმულება ფრიქსეს და პელეს შესახებ ბეოტიაში უნდა იყოს და-მრეკვეთელი... ბეოტიის მდიდარ ქალაქ ორ-ხომენის მეფე ათამასს ღრუბელთა ქალღმერთის ნეფელესაგან ორი შვილი ჰყავდა: ეფი-ფრიქსე და ქალი — პელე. შემდეგში ათამასი შეუთვლა თებეს მეფის კადმოსის მოკვლე ქალს იანოს. ბორბტმა დედინაცვალმა ინიმ გერების თავიდან მოშორება მოინდომა. ამი-სათვის მან შემდეგი ხერხი მოიგონა: ბეოტი-ელ ქალებს დასათესად მომზადებული ზორ-ბალი გაახმოინა. გაუფრთხილმა თესლმა ნა-ყოფი არ გამოიღო შიმშილის ამრდილი დაად-ვა თავს ორზომენს. ათამასმა კაცები გაავრ-ვა-

ნა დელფოს სამისნოში მოესაგლიანტის მი-ზეზის გასაგებად. ებერმა ინიმ მოისყიდა დელფოს სამისნოდან დაბრუნებულს ეფიქსე და ათემენი, რომ უბედურების საფრთხი ასაცილებლად საჭიროა ფრიქსეს მსხვერპლად შეწირვა ზევსისადმი. მეფე ათამასი ინოს ქსელში ვაება. ფრიქსე უკვე გამზადებული იყო სამსხვერპლო საყრდენებზე დასაყვად. რომ უფროც ქალღმერთმა ნეფელემ ნაწი-რულ შეიღებს მოთვლინა პერმესის ნაბობები ოქროსმარტოვანი ვერძი (კროსი). ვერძმა ზურგზე შეისვა ნეფელეს ქალ-ეფი და გაუ-რინდა. როცა ვერძი ეგეოსის ზღვის და პიო-პონტიდის სრუტეს მიუბლევდა, გოგონა პელე ზღვაში ჩაარდა. ამ ადგილას ამერიდან პელეს ზღვა ანუ პელენაონი (აწინდელი დარდანელის სრუტე) ეწოდა. ვერძმა, რომელ-საც ლაპარაკის უნარი ჰქონდა, ფრიქსეს ნე-გეში სცა და გზა განაგრძო. ვერძმა ათამასის ეფი შავი ზღვის მახლობლად მდებარე ქა-ლაქ აიაში მიიყვანა. აქ მეფობდა მზის ღმერ-ის პელიოსის ძეი აიტი... აიტიმ ათამასს ფრიქსე კარგად მიიღო. ფრიქსემ დედინაცვლის ვერ-გობისაგან თავის დაღწევის აღსანიშნავად ვერ-ძი მსხვერპლად შესწირა ღმერთსა მფარ-ველ ზევსს, ოქროს საწმისი კი მადლიერების გრძნობით მეფე აიტეს უბოძა...

60. იგ. ზომალდე არგო.

61. ამოლონ ღმერთისადმი შეწირული ად-გილობა.

62. იხ. შენ. 1.

63. ემპასი — ამოლონის ეპითეტია და ნიშნავს ზომალდე ამსელელი გმირების მფარველს.

64. ზომალდი არგო პელიონის მთაზე (თე-სალიაში) იქმნა აგებული, ამიტომ „პელიო-ნური“ მისი ეპითეტია.

65. აკტიოსი, ემპასიოსი-ამოლონის ეპითე-ტები.

66. იხ. შენ. 50.

67. ორტიგია — ენძელი დელოსი.

68. ღვინოში შეზავებული წყალი.

69. გაფრენილ ფრინველებზე შეითხარბა მისწრობის ერთ-ერთი გავრცელებული სხე იყო.

70. როგორც პომეროსი გადმოგვცემს („ოდისეა“, XI, 305...), ალოვსის ძეებს იტოსს და ეფიალტეს გოლიათური სხეული ჰქონდათ. მათ მოსთერვეს ზეცაში ასეღა, მაგრამ შორისსროლელმა ამოლონმა განგმი-რა მალი ისრებით.

71. სიშვებია საყავო.

72. მოთხრობა სამყაროს და ღმერთების წარმოშობის შესახებ პირველად პესიოდემ ჩამოაყალიბა „თეოგონიაში“. ამ. როდოსელი აქ ნაწილობრივ პესიოდეს იყენებს.

73. იხ. შენ. 68.

74. ეოსი — განთიადის ქალღმერთი.

75. დოდონე — ადგილი ეპირში (ჩრდ. საბერძნეთი).

76. იტონილი ქალღმერთ ათანას ეპითეტია, რადგან იტონიაში (თესალიაში) იყო მისი ტაძარი.

77. ქაიკლო.

78. ტროას ომის უდიდესი გმირი აქილევსი ენტავრმა ქირონმა აღზარდა.

79. არტემიდე — ზეფსის და ლეტოს ასული, აპოლონის და, უპირატესად მთიარის ქალღმერთი, ითვლებოდა ნადირობის ქალღმერთად.

80. თესალია წინაბერძნული მოსახლეობის პელაგების ძირითადი სამშობლო იყო.

81. იგულისხმება თესალიელი გმირის დოლოპის საფლავი.

82. აფეტები — ის ადგილი, საიდანაც ზომალდმა არგომ ეტრება დაიწყო.

83. პელიბეა — მაგნეზიის ქალაქი.

84. ჰომოლე — თესალიის ზღვისპირა ქალაქი.

85. ოსა და ოლიმპო — თესალიის მთები.

86. პალენე — მაკედონიის ნახევარკუნძული, აწინდელი კასანდრა.

87. ქართულ მწერლობაში ძველთაგანე იხსენიება ათონი.

88. აპ. როდოსელი ორგზის იხსენიებს ენთელ ლემნოსს, როგორც სინტიდურს (სინტიეს ლემნოს). ლემნოსი არგონავტების ლაშქრობის განუყრელი ნაწილია, ამ ორ ამბავს ერთმანეთთან კავშირში იხსენიებენ პომეროსი, პინდარე, ჰეროდორე, ესქილე, სოფოკლე, არისტოფანე... ზოგი პელაგებზედ თვლიდა, ზოგი პარბაროსებზედ (არაბერძნებად)... ლემნოსის მყიდროთა (სინტიების) კავშირი პელაგებთან მრავალგზის არის დადასტურებული... თვით საბელწოდება „სინ“ ქართული „რკინის“ მქვილეულთან „სინასთან“ უნდა იყოს დაკავშირებული აღნიშნული საკითხი ჩვენ სხვაგან გვაქვს დამტკიცებული.*

89. კიპრიდა — ქალღმერთი აფროდიტე.

90. სიკონე — ერთ-ერთი ციკლადაგანა.

91. თიიადები — დიონისე ღმერთის მსახურები ბაქელი ქალები.

92. ენთელ ლემნოსზე, როგორც აპ. როდოსელის სქოლიამტო გადმოგვცემს, იყო ორი ქალაქი: ჰეფესტია და მიკინე. ამიტომ

* სხვათა შორის, ამ აზრის სასაბუღლოდ უნდა შეტყუვდებდეს სვანურში დღემდე შემორჩენილი სიტყვა „სინა“, რაც მტკიცედ აღნიშნავს რკინის მათეულს და ძველი ქართული გამოცანის, ზომალდზე ნათქვამი: „სინა, სინა, სინასო, სინა აბრეშუმისაო, საპირკველი რკინისაო, აფრა აბრეშუმისაო“. სხვა საკითხია, ცხოვრობდა თუ არა იმ დროს ლემნოსზე ქართველთა ტომი (აგ.).

ლემნოსი ორქალაქოვნად იწოდებოდა (დიაპოლისი).

93. იხ. შენ. 19.

94. აქტრონი — საიჭიოს სამეფოს მდინარე.

95. კერები — სიციცხლის მომსპობი ქალღმერთები.

96. პალადა — ათანას ეპითეტია.

97. ციკლოპები — ცალთვალი გოლიათები, მკედელი ღმერთის ჰეფესტოს თანაშემწეები იყვნენ და ეტნას მთაზე ცხოვრობდნენ.

98. კითერია — ქალღმერთი აფროდიტე.

99. არესი-ომის ღმერთი.

100. წამოსასხამია.

101. სიპილოს მეფის ტანტალეს ძეს პელოფსს მოეწონა მეფის ენომაოსის ასული პიოლამია და მისი შერთვა მოინდომა, ენომაოს კი ნაწინასწარმეტყველები ჰქონდა, რომ ის სიპის ზელით დაიღუპებოდა და გადაწყვიტა-ქალი არ გაეთხოვებინა. მაგრამ რადგან სასიძოვებს პირდაპირ უარს ვერ ეუბნებოდა, მან გამოაცხადა: ქალს ომას მიეცემ, ვინც ეტლით შევიბრებამი დამამარცხებსო, ზოლოთუ დამარცხდება, სიციცხლეს უნდა გამოესალმოსო. შეყვარებულმა პელოფსმაო მოსურვა შევიბრებოდა ენომაოსს. პირაბა ასეთი იყო: ეტლით რბენა უნდა დაეწყოთ პისიდან და ისთომდე მისულიყვნენ. პელოფსმა მოისყიდა ენომაოსის მეეტლე მიკტილე და პიოლამია შეირთო.

102. არკადიაში.

103. ქალაქი მიკინე.

104. იხ. შენ. 89.

105. ენთელი ლემნოსი ჰეფესტოს საყვარელი ადგილია. ბერძნულ მითოლოგიაში ჰეფესტო და ლემნოსი განუყრელი ცნებები არიან. ოლიმპიდან ზეფსის მიერ ჩამოვდებული ჰეფესტო სწორედ ლემნოსზე დაეცემა და ტანჯულ ღმერთს სინტიები შეიფარებენ. ჰეფესტო ლემნოსის ზმირი სტეპარია („ლილია“, 1,590). არესი მის საყვარელ აფროდიტეს ეუბნება, შენი ქმარი ჰეფესტო პარბაროს სინტიებთანაა დაკავშირებული, ლემნოსზე წასული და ჩვენს ალგარს ზელს ვერ შეუშლისო (იფსიკა).

106. იგულისხმება ღმერთი ჰეფესტო.

107. კიპრიდა-აფროდიტეს თავიანთ სცემენ, როგორც ჰეფესტოს მუდღეს.

108. არგონავტები ღემნოსის მახლობელ ენთელ სმოთრავზე გადავიდნენ და ჰეფესტოს ზელმეოთ ღვათაგებს, ე.წ. კაპირებს ფარული მისტერია აღუსრულებს. პოეტი ამის შესახებ სამწებაროდ არაფერს ამბობს.

109. მელასის უბე-ეგეოსის ზღვის უბე თრაკიის სანაპიროებთან.

110. იმბროსი — ენთელი ლემნოსსა და სმოთრაკის ენთელს შორის.

111. ზერონესი ანუ ქერონესი — თრაკიის ნახევარკუნძული.

112. — ნოტოსი — სამხრეთის ქარი.
113. იგულისხმება პელესპონტი, აწინდელი დარღანელი სრუტე.
114. პროპონტიდა — მარპარილოს ზღვა.
115. ეზებე — მცირე აზიის მდინარე, რომელიც პროპონტიდას ერთვის.
116. იგულისხმება არქტონესოსი კუნძულ კიზიკოსით.
117. იგულისხმება პელესპონტის მცირე ფრიგია.
118. ქალღმერთი გეა — დედამიწა.
119. ეს ენებათ თესალიელია, აპოლონის და სტილბეს შვილი.
120. უესორე თრაკიის მეფე იყო. მისი ძე აკამასი ტროას ომში ბერძნების წინააღმდეგ იბრძოდა („ილიადა“, II, 844).
121. აქ ის იონიელები იგულისხმება, რომლებიც მცირე აზიაში დამკვიდრდნენ.
122. ეკასიოსი — აპოლონის ეპითეტია და ნიშნავს ზომადიდან გადმოსულ გმირების მტარველს.
123. მეროფსი — ტროადის ქალაქის პიტეის მეფე. მისი ორი შვილი ტროელთა რიგებში იბრძები.
124. ღინდიმონის მთა — არქტონესოს მთა, აწინდელი მერად-დადი.
125. იგულისხმება ნავსადგური კიზიკოსი.
126. ქალღმერთი პერა განარისხებული იყო პერაკლზე. რადგან დედამისმა აღმენემ ზევსის სიყვარული გაიწაწილა.
127. იგულისხმება ქალღმერთი რეა, ურანოსი და გეას ასული, კრონოსის მეუღლე ღმერთების დედა.
128. აქაც ქალღმერთი რეა ანუ კიბელა იგულისხმება. მას ფრიგიის ქალღმერთი იმითომ ეწოდება, რომ მცირე აზიური „დიდი დედის“ (მავნა მატერ) კიბელას კულტი აზრია ბერძნულ რეას კულტთან. რეა კიბელას იდენტურად ჩაითვალა.
129. კრეტელი დაქტილები ანუ კრეტები იდის მოგვრეხილზე (ტროადა) ეზოვრობდნენ და ქალღმერთ რეას (კიბელას) მზღებლებად იწოდებოდნენ. რეა კრონოსის მეუღლე იყო. კრონოსმა იცოდა, რომ მისი შვილები სხვანაირად დაიღუპებოდა. ამიტომ ახალშობილ შვილებს ყლაპავდა. მან გადაწყვიტა პესტია, დემეტრე, პერა, პადესი... როცა რეა ზევსზე იყო ფეხმძიმედ, ღამილა, კრეტაზე წაივია, დიქტეს მღვიმეში მოიშობიარა. დაქტილები ანუ კრეტები რეას დამალვაში ემბარგოდნენ და მშობიარობის დროს გამოკეხულის წინ იარაღს აფლარუნებდნენ, რომ კრონოსს რეას კივილი არ გაეგონა. კრონოსმა მანც გაიგო, რომ რეამ მოიშობიარა, ჩვილი მოსთხოვა, მაგრამ რეამ ქვეა მისცა. კრონოსმა ეს ქვე გადაუცა. ზევსი გადაჩრა, დიქტეს მღვიმეში გაიზარდა, მერე კრონოსი ტახტიდან გადმოავდო და ოლიმპოს მკურთხევი გახდა.
130. ეაქსის მიწა — ეტნოელი კრეტა.
131. რომში და ტამანი — დოლი, დიდუფი.
132. პოსეიდონი ეტლით დაქტროდა ზღვაზე.
133. ეგეონი (ბრიარეოსი) — ასხელიანი გოლიათი, ზევსის დამხმარე სხვა ღმერთებთან წარმოებულ ბრძოლაში.
134. იგულისხმება მიზიის ზღვისპირა ქალაქი კიოსი.
135. ბიფინიის ზღვისპირა ქალაქი კიოსი.
136. ბერძნები შემ ღვინოს არ სვამდნენ. იგულისხმება ღვინოსა და წყლის შერევა.
137. იხ. შენ. 122.
138. რიოიონი — თანავარსკვლავედი.
139. იხ. შენ. 79.
140. ტენოსი — ერთ-ერთი კიკლადთაგანი.
141. ნერეესი — პონტოს და გეას ძე, ღვთაება.
142. გლავკოსი — ყოფილი მეთევზე, ზღვის ღვთაებად ქცეული.
143. კიანელები — მიზიელები.
144. ტრეზინი — თესალიის ქალაქი.

დ. მაისურაძე

ურღვევი კმური პავშირი

1922 წლის 30 დეკემბერს საბჭოების პირ-
ველმა სრულად საკავშირო ყრილობამ
ერთსულვნად მიიღო დეკლარაცია საბჭოთა
სოციალისტური რესპუბლიკების კავშირის
შექმნის შესახებ. თავისი პოლიტიკური მნი-
შვნელობით და სოციალურ-ეკონომიური შე-
დეგებით ეს იყო უდიდესი მოვლენა ჩვენი
ხალხის ცხოვრებაში.

მუშათა და გლეხთა ერთიანი მრავალეროვა-
ნი სახელმწიფოს წარმოშობის მთავარი პირო-
ბა იყო დიდი ოქტომბრის სოციალისტური
რევოლუციის გამარჯვება, კომუნისტური პარ-
ტიის დაუღალავი თვითიღი და პოლიტიკუ-
რი მოღვაწეობა მშრომელთა საარსებო მოთ-
ხოვნისათვის დასაკმაყოფილებლად, ყველა
ერისა და ეროვნების შესაკავშირებლად ახ-
ლა საზოგადოების შექმნისათვის, ახალი, სო-
ციალისტური ურთიერთობისა და თანამშრომ-
ლობის განვითარებისათვის.

სსრ კავშირის შექმნა ნაკარნახევი იყო ის-
ტორიული განვითარების ობიექტური მსვლე-
ლობით. თავისი ძალების გაუერთიანებლად,
მჭიდრო ეკონომიური თანამშრომლობის და-
უმჯარებლად და ერთიან ინტერნაციონალურ
ძმობად შეუკავშირებლად ცალკეულ საბჭოთა
რესპუბლიკებს არ შეეძლოთ მსოფლიო იმ-
პერიალიზმის თავდასხმების გამკლავება, დან-
გრეული საწარმო ძალების აღდგენა, გეგმიანი
სოციალისტური მეურნეობის შექმნა, შრომის
რაციონალური საზოგადოებრივი განაწილება,
ბუნებრივ სიმდიდრეთა ეფექტიანი გამოყენე-
ბა.

საბჭოთა სოციალისტური რესპუბლიკების ერ-
თიან კავშირში გაერთიანებამ ყველა პირობა
შექმნა საბჭოთა სახელმწიფოს საშინაო და

საერთაშორისო პოზიციების განმტკიცებისა-
თვის. საბჭოთა ქვეყანა გახდა ერთიანი მთე-
ლი, უძლიერესი ცენტრალიზებული სახელ-
მწიფო. ამით კიდევ უფრო გამოეცალათ
ნიადავი იმპერიალისტებს, რომლებიც იმე-
დოვნებდნენ, რომ შეძლებდნენ საბჭოთა ქვე-
ყნის დასუსტებას. ახლა კი სამხედრო ავან-
ტიერების მოყვარულთ ნებით თუ უნებლიეთ
ანგარიში უნდა გაეწიათ სოციალისტური სა-
ხელმწიფოს თავდაცვითი პოტენციალისათვის.
სულ უფრო იზრდებოდა საბჭოთა კავშირის
ავტორიტეტი და ზედართი წონა საერთაშო-
რისო ასპარეზზე. უღტიმატემებისა და მუქა-
რის ერა შეცვალა საბჭოთა კავშირის ცნობის
ერამ. სსრ კავშირი, რომელმაც ღირსეული ადგი-
ლი დაიკავა საერთაშორისო პრობლემების გა-
დაჭარში, ხალხთა მშვიდობისა და უშიშროების
უმნიშვნელოვანეს ფაქტორად გადაიქცა. მან
საყოველთაო აღიარება პოვა.

სსრ კავშირი გახდა სოციალისტური საწყე-
სებზე საზოგადოების გარდაქმნის, ეროვნულ
საქიოთში ლენინური პროგრამის ხორცშეს-
ხის ნიმუში.

ეროვნული ჩაგვრის მოსპობით, ეროვნული
თანასწორუფლებიანობის დამყარებისა და
საბჭოთა ეროვნული სახელმწიფოებრიობის
შექმნით სულაც არ ამოიწურებოდა ეროვნუ-
ლი საქიოთის გადაჭრა. უნდა აღმოფხვრილი-
ყო ხალხთა ფაქტორი უთანასწორობა ეკო-
ნომიკისა და კულტურის დარგში, დამყარებუ-
ლიყო მათ შორის მჭიდრო თანამშრომლობა,
გამოკედლიყო ურღვევი მეგობრობა და
ამით უზრუნველყოფილიყო სსრ კავშირის
ყველა ხალხის ერთიანი ფრონტით წინსვლა
კომუნისტურად.

ამ ამოცანის გადაწყვეტაში პარტია მტკიცედ ხელმძღვანელობდა ლენინური მითითებით, რომ ეროვნულ საკითხში საჭიროა გამოვიჩინოთ მაქსიმალური მოქნილობა და ტაქტი. საბჭოთა ხელისუფლებამ ძველი საზოგადოებისაგან შემდგომიერებად მიიღო ოდითვე დამკვიდრებული ნაციონალისტური და ნაციონალურ-რელიგიური ერთგვნების, ზამორანების, ზოლო ზოგჯერ რევოლუციური ჩვეულებანი და ტრადიციები ყოფაცხოვრებაში, რაც განსაყუთრებით მყარი და გამძლე იყო იმ ხალხებში, რომელთაც ჰქონდათ პატრიარქალური ცხოვრების წყობა, კულტურის დაბალი დონე. ვ.ი. ლენინი ნახვასშით აღნიშნავდა, რომ ისეთ დამარცხებათა გადალახვა ხალხების მეგობრობის გზაზე, როგორც არის ფაქტობრივ უთანასწორობა, ერთიგვარდობა და განკერძოებულობა, შეიძლება ძირითადი სოციალურ-ეკონომიური და კულტურული გარდაქმნების საფუძველზე. ვ.ი. ლენინი არ ერთხელ აღნიშნავს, რომ ერთა ნებაყოფლობითი კავშირი, რომელიც ეწყობა სრულ ნდობასა და ძმური ერთიანობის ნათელ შეგნებას, ერთბაშით არ შეიძლება შეიქმნას „...ასეთი კავშირამდე უნდა მივაყვანოთ მეზობლის უდიდესი მოთხოვნებითა და სიფრთხილით, რომ საქმე არ გავაფუჭოთ, უნდობლობა არ გამოვიწვიოთ, რომ აღმოვჩვენოთ უნდობლობა, დატოვებული შემთხვევებისა და კაპიტალისტების, კერძო საყუთრებისა და მისი დაყოფისა და გადყოფის გამო გამოჩეული საუფრობრივი ჩაჯვრით“ (თხზ., ტ. 30, გვ. 348).

საბჭოთა ხელისუფლების მიერ მიღებულმა რუსეთის ხალხთა უფლებების დეკლარაციაში, მშრომელთა და ექსპლოატირებული ხალხის უფლებათა დეკლარაციაში, რუსეთის სფს რესპუბლიკისა და სხვა საბჭოთა რესპუბლიკების კონსტიტუციებში გამოაცხადეს და საკანონმდებლო წესით განამტკიცეს სოციალისტური საზოგადოების სოციალური და სახელმწიფოებრივი ორგანიზაციის, საბჭოთა ხალხის ერთიანობის პრინციპები.

კომუნისტური პარტია პრაქტიკულად ახორციელებდა ლენინურ მითითებებს, ვადაპირით სპობდა დიდშეყრბელობის შოვინიზმის ყოველგვარ გამოვლენებას, რომელიც შეუძლებელია და ბოლოვდა ეროვნულ ინტერესებსა და გრძნობებს, აგრეთვე აღვილობრივი ნაციონალიზმის გამოვლენებას, რათა გზას უკაფავდა ყველა ერისა და ეროვნების მტკიცე მეგობრობის დამყარებას.

საბჭოთა კავშირი განასაზღვრებს თავისუფალ ხალხთა ერთიანობისა და მეგობრობის ისეთ ურთიერთობას, რაც წინათ ისტორიაში არ ყოფილა. ეს მეგობრობა სოციალიზმის ერთ-ერთი უდიდესი მონაპოვარია.

საბჭოთა სახელმწიფო სრულიად ახალი ტი-

პის სახელმწიფოა. თავისი კლასობრივი ბუნებით, მიზნებით და ამოცანებით, იგი ძირითადად განსხვავდება ყველა წინა მსხვილი და ახლანდელი ექსპლოატრული სახელმწიფოსაგან. საბჭოთა სოციალისტურ რესპუბლიკების კავშირი გამოხატავს და იცავს მუშათა კლასისა და ყველა მშრომელის ინტერესებს. მაშასადამე, საბჭოთა სახელმწიფო არის ნამდვილი სახალხო, ნამდვილი დემოკრატიული სახელმწიფო.

კაპიტალისტური წყობილების დამცველები — ბურჟუაზიული სახელმწიფო მოღვაწეები, იურისტები, ეკონომისტები, ისტორიკოსები და სხვები ცდილობენ დამტკიცონ, რომ დემოკრატია და დემოკრატია ერთმანეთს ვერ შეუთავსებია, რომ თითქმის კაპიტალისტურ ქვეყნებში არსებობს „წმინდა“ დემოკრატია. საბჭოთა ხელისუფლების მტრები ყოველთვის იმას გაიძახიან, რომ საბჭოთა კავშირში არ შეიძლება ნამდვილი დემოკრატია იყოს, რადგან იქ დამყარებულია მუშათა კლასის დემოკრატია.

სინამდვილეში მხოლოდ კაპიტალისტურ ქვეყნებში არ შეიძლება არსებობდეს დემოკრატია, რადგან იქ მთელი სიმდიდრე და პოლიტიკური ძალაუფლება მონოპოლისტების, მსხვილი კაპიტალისტების, ექსპლოატატორების ხელშია. კაპიტალისტურ ქვეყნებში სახელმწიფო მმართველობის სადავეები უპყრით იმათ, ვისაც ეკუთვნის ქაზანები, ფაბრიკები, მიწა და მისი წიაღისეული, ბანკები, ტრანსპორტი და კავშირგაბმულობა, სტამბები, ქალაქის მთავარი, გაზთუბი და ელენალები. ამ მატერიალურ და სულიერ ფასეულობათა ბატონ-პატრონი არის კაპიტალისტთა მცირე ჯგუფი, რომელიც თავის ნებასერვისს უკარნახებს ბურჟუაზიულ მოთხოვნებსა და პარლამენტებს. სწორედ ასეთი „უხილავი ხელისუფალი“ — მონოპოლები და მონოპოლები დგანან ამერიკის შეერთებული შტატების, ინგლისის, დასავლეთ გერმანიის, იაპონიისა და სხვა კაპიტალისტური ქვეყნების ზურგს უკან.

კაპიტალისტური წყობილების დამცველები ლაპყრობენ, რომ თითქმის ბურჟუაზიულ ქვეყნებში არსებობს პიროვნების თავისუფლება, ადამიანის უფლებათა თანასწორობა და სხვ.

მაგრამ განა შეიძლება იყოს თანასწორობა კაპიტალისტსა და დაქირავებულ მუშას, მემშენებელსა და ღარივ გლეხს შორის? რომელ თავისუფლებასა და თანასწორობაზე უნდა ვილაპარაკოთ, როდესაც კაპიტალისტების სიმდიდრე მილიარდი დოლარებით განისაზღვრება, ხოლო ბურჟუაზიულ ქვეყნებში მუშები ხშირ შემთხვევაში მოკლებული არიან საარსებო საშუალებებს.

ნამდვილი თავისუფლება დამყარდა მხოლოდ სოციალიზმის ქვეყანაში, სადაც მშრო-

მელო კაცი დამოკიდებული არ არის არაფერზე, გარანტირებულია შრომის უფლებით და ღირსეულობას სახელმწიფოს მართვა-გამგეობაში.

მეშათა კლასის დიქტატურა არა მხოლოდ არ უპირისპირდება დემოკრატიას, არამედ პირადად, მისი ყველაზე თანმიმდევრული განსახიერებაა.

მხოლოდ მეშათა კლასის დიქტატურამ მოსპო წარმოების საშუალებათა კერძო საკუთრება, რომელიც სოციალური უთანასწორობისა და ადამიანის მიერ ადამიანის ექსპლუატაციის წყაროა. მხოლოდ მეშათა კლასის დიქტატურამ დაამყარა საზოგადოებრივი საკუთრება წარმოების საშუალებებზე, რამელიც დემოკრატია, ხალხის ძალუფლების საფუძველია.

ჩვენი მშრომელი მასები საბელ-მწიფოს მართვაში მონაწილეობას იღებენ მეშენებისა და გლეხების ზღონუფლებას ორგანიზების — საბჭოების საშუალებით. საბჭოები არის ყველაზე მასობრივი ორგანიზაცია, რომელიც თითქმის მთელ სრულსაყოფან მოსახლეობას მოიცავს. მშრომელთა დემუტატების საბჭოები წარმოადგენენ ჩვენი საბელ-მწიფოს პოლიტიკის საფუძველს. მშრომელთა ყველა ორგანიზაციის ხელმძღვანელი და წარმმართველი ძალაა კომუნისტური პარტია. მშრომელთა ნდობა და სიყვარული ჩვენს პარტიაში მოიპოვა სოციალისმისათვის, ხალხის ინტერესებისათვის თავდადებული ბრძოლით.

სოციალისტური საზოგადოების აშენებამ ღმა ეკონომიური და პოლიტიკური ცვლილებები გამოიწვია ჩვენი ქვეყნის ცხოვრებაში. შეიქმნა საბჭოთა საზოგადოების მორალურ-პოლიტიკური ერთიანობა, განმტკიცდა საბჭოთა წყობილების ურყევი საფუძველი — მეშათა კლასისა და კომუნისტური გლეხობის კავშირი. სსრ კავშირის მრავალრიცხოვანი ერები და ეროვნებანი, რომლებიც აღზარდილი არიან მეგობრობისა და სოციალისტური ინტერნაციონალიზმის სულისკვთებით, სამუდამოდ შეკავშირდნენ ერთ მძერ ოჯახად, სსრ კავშირის სიმტკიცის მკაცრი გამოცდა იყო დიდი სამშელო ომი. პიტლერგლეხი ვარაუდობდნენ, რომ საბჭოთა ჯარების პირველი მარცხისთანავე ჩამოვარდებოდა განხეთქილება სსრ კავშირის შემსება და გლეხების შორის, მისი ხალხები ერთმანეთს წეჩხუვობდნენ და ქვეყანა დაიშლებოდა. მაგრამ სასიკვდილო საფრთხეზე, რომელიც საბჭოთა სახელმწიფოს ჩამოაყენა, არა მხოლოდ არ შეასუსტა, არამედ კიდევ უფრო განამტკიცა საბჭოთა საზოგადოების სოციალურ-პოლიტიკური და იდეური ერთიანობა, ჩვენი ქვეყნის ხალხთა მეგობრობა, მეშათა და გლეხთა კავშირი.

მეორე მსოფლიო ომში საბჭოთა კავშირის

გამარჯვებამ საერთოდ შეასუსტა კაპიტალისტური სისტემა. მოხდა მსოფლიო იმპერიალიზმის ქავეის ახალი გაწვევების შედეგად — კაპიტალისტთა და მწამდელობის უსილბეო მოიშორა დედამიწის მოსახლეობა ერთ მესამედზე მეტმა, შეიქმნა მსოფლიო სოციალისტური ბანაკი, ფართო გაიანება ჰაოეა კოლონიური და დამოუკიდებელი ხალხების ეროვნულ-განმათავისუფლებელმა მოძრაობამ. დაიშალა იმპერიალიზმის კოლონიური სისტემა.

სკკ ცენტრალური კომიტეტის საანგარიშო მოხსენებაში პარტიის XXIV ყრილობაზე ახანავმა ლ. ბრეჟნევმა თქვა: „სოციალისტური მშენებლობის წლებში ჩვენს ქვეყანაში წარმოიშვა ადამიანთა ახალი ისტორიული ერთობა — საბჭოთა ხალხი. ერთობლედ შრომაში, სოციალისმისათვის ბრძოლაში, მისი დაცვისათვის ბრძოლებში წარმოიშვა კლასებისა და სოციალური ჯგუფების, ერებისა და ეროვნებების ახალი, პარამუნური ერთობა-მეგობრობისა და თანამშრომლობის ურთიერთობა. ჩვენი ადამიანები შედუღებული არიან მარქსისტულ-ლენინური იდეოლოგიის ერთობით, კომუნისტური საზოგადოების მშენებლობის მაღალი მიზნების ერთობით. ამ მონოლითურ შეკავშირებას მრავალრიცხოვანი საბჭოთა ხალხი ცხადყოფს თავისი შრომით, კომუნისტური პარტიის პოლიტიკის ერთსულოვანი მოწონებით.“

თავისი სოციალურ-კლასობრივი არსით ადამიანთა ახალი ისტორიული ერთობა — საბჭოთა ხალხი წარმოადგენს ჩვენი ქვეყნის ყველა მშრომელის — ინდუსტრიის, სოფლის მეურნეობის, კულტურის — ფიზიკური და გონებრივი შრომის, მეშათა ინტერნაციონალურ კავშირს, მრავალრიცხოვანი საბჭოთა ხალხი ერთიანია იმიტომ, რომ მას აქვს საერთო სოციალურ-ეკონომიური და პოლიტიკური ბაზა, საერთო იდეოლოგია — მარქსიზმ-ლენინიზმი, საერთო მიზანი — კომუნისმის აშენება.

საბჭოთა საზოგადოების წამყვანი ძალაა მეშათა კლასი, რომელიც მშენდის გავლენას ახდენს კლასებს შორის ზღერების, ქალაქა და სოფლის შორის, ფიზიკური და გონებრივი შრომის შორის არსებითი განსხვავების წამუღზე.

მეშათა კლასის, როგორც საბჭოთა საზოგადოების წამყვანი ძალის, როლი განპირობებულია იმით, რომ იგი ქმნის საზოგადოებრივ პაროდუქტის ყველაზე მეტ წილს, იმყოფება ტექნიკური პროგრესის მოწინავე ზახზე და დასაქმებულია საზოგადოებრივი წარმოების გადამწვევებ ღარებში. ჩვენი საზოგადოების ცხოვრებაში მეშათა კლასის წამყვანი როლი განისაზღვრება იმიტად, რომ იგი არის მშრომელი მასების საერთო საარსებო ინტერესე-

მის გამომხატველი, მეშათა კლასის გარშემო მჭიდროდ ირავებოდა ყველა სოციალური ჯგუფები, რომლებიც მას მიიჩნევენ თავის ხელმძღვანელ ძალად. დამოლოს, მეშათა კლასის ხელმძღვანელი როლი განპირობებულია მისი რიცხოვნობით უპირატესობით საბჭოთა ხალხის საერთო მასაში.

სსრ კავშირის მეშათა კლასი კომუნისტური პარტიის ხელმძღვანელობით გაბედულად ჩაედგა სათავეში სოციალისტურ მშენებლობას. ექსპლუატატორული კლასებისაგან განსხვავებით თავისი პოლიტიკური ბატონობა მან გამოიყენა ხალხის უდიდესი უმრავლესობის სასარგებლოდ, კონტრრევოლუციის წინააღმდეგობის დასაფრთხილებლად, ოქტომბრის სოციალისტური რევოლუციის დიდი მონაპოვართა დასაცავად.

სსრ კავშირში უმოკლეს ისტორიულ ვადაში, მტრული კაპიტალისტური გარემოცვის პირობებში შეიქმნა სოციალიზმის მატერიალური საფუძველი, სახალხო მეურნეობის ტექნიკური რეკონსტრუქციისა და გლეხობის კოლპერობის წინაპირობა — მძლავრი სოციალისტური ინდუსტრია.

ინდუსტრიალიზაცია გულისხმობს პირველ რიგში მძიმე ინდუსტრიის — მეტალურგიული, მაშინათმშენებელი, სათბობი, ქიმიური, ენერგეტიკული მრეწველობის განვითარებას. თუ ჩვენი ქვეყანა ვერ შექმნიდა საერთო მძიმე მრეწველობას, იგი ვერ შეინარჩუნებდა თავის სახელმწიფოებრივ დამოუკიდებლობას.

ინდუსტრიალიზაციის სამკოფონო მეთოდი ძირითადი განსხვავდება კაპიტალისტური ინდუსტრიალიზაციის მეთოდებისაგან.

ისევე, როგორც პირამიდებმა და ძველი სამყაროს სხვა უდიდესი ნაგებობანი მრავალი მონის ძვლების ფასად შეიქმნა, ინგლისის, ამერიკის შეერთებული შტატების, საფრანგეთისა და სხვა იმპერიალისტურ სახელმწიფოთა ინდუსტრიულ-ტექნიკური განვითარების საფუძველი იყო აზიის, აფრიკის, სამხრეთ ამერიკის დამონებული ქვეყნების ექსპლუატაცია და კოლონიური ძარცვა-გლეჯა. ბურჟუაზიული ქვეყნების ინდუსტრიალიზაციის ერთ-ერთი წყარო იყო აგრეთვე დამპყრობლური ომები და საგარეო სესხები. ინგლისი, მაგალითად, საუკუნეების მანძილზე ძარცვავდა კოლონიებს მსოფლიოს ყველა ნაწილში და ამ გზით აწვითარებდა თავის მრეწველობას.

საბჭოთა სახელმწიფოს შინაგან ბუნებას ეწინააღმდეგება კოლონიური ომები, სხვა ქვეყნებისა და ხალხების დაპყრობა და დამონება. მსოფლიოში პირველ სოციალისტურ სახელმწიფოს არ შეეძლო აგრეთვე სხვა ქვეყნებისაგან მიეღო სესხები თავისი მრეწველობის გასავითარებლად, რადგან კაპიტალისტური ქვეყნები იმედოვნებდნენ, რომ მათ და-

უმხარეებლად სოციალიზმი დიდებებოდა.

სოციალისტური ინდუსტრიალიზაციის განხორციელებისათვის საბჭოთა სახელმწიფო ეყრდნობა თავის საერთო შინაგან რესურსებსა და შესაძლებლობებს, იყენებდა თავის სოციალისტურ საწარმოთა შემოსავალს, რომელიც განუხრავლად იზრდებოდა ექსპლუატაციისაგან განთავისუფლებულ მეშათა შრომის ნაყოფიერების ზრდასთან ერთად.

ინდუსტრიალიზაციის ლენინური გეგმის განხორციელებისას პარტია განსაკუთრებულ ყურადღებას უთმობდა წარმოების რაციონალურ განლაგებას, იმ ანგარიშით, რომ ქვეყნის ყველა რაიონი მათი ბუნებრივი და საწარმოო რესურსების შესაბამისად თანდობლობით ჩამოეყალიბა ინდუსტრიალიზაციის პროცესში. ეს იმას ნიშნავდა, რომ არ უნდა დარჩენილიყო არც ერთი წმინდა აგარაკული მხარე, ყველგან შექმნილიყო სამრეწველო კერა, მრეწველობა ადგილებად მიხლოებულიყო ნედლეულის, სათბობის წყაროებსა და შუა პირობების მოხმარების რაიონებს.

სამრეწველო წარმოების განვითარების ტემპითა და მოცულობით საბჭოთა კავშირში უკვე მეორე მსოფლიო ომამდე გაუსწრო ინგლისს, საფრანგეთსა და გერმანიას და პირველ ადგილზე გამოვიდა ევროპაში. ისეთ ინდუსტრიულ ზრდას, როგორიც სსრ კავშირში მოხდა 13 წლის მანძილზე მოიპოვა, ვერ მანამ მიაღწია მხოლოდ 50 წელზე მეტი ხნის, ინგლისმა კი 100 წელზე მეტი ხნის განმავლობაში. თუ ამერიკის შეერთებულმა შტატებმა თავიანთი სამრეწველო განვითარების გზა ერთი საუკუნის განმავლობაში განვლეს, საბჭოთა კავშირმა ეს მანძილი ორი ათეული წლის განმავლობაში გაიარა. წარმოების მოცულობა ჩვენს ქვეყანაში ახლა უფრო მეტია, ვიდრე მრეწველობის თავსაზროსით განვითარებულ ისეთ ქვეყნებში, როგორიც არის ინგლისი, საფრანგეთი, დასავლეთ გერმანია და იტალია ერთად.

ინდუსტრიალიზაციის განხორციელებამ განამტკიცა საზოგადოებრივი წარმოება, უზრუნველყო მეშათა კლასის რიცხოვნობი და ხარისხობრივი ზრდა და საზოგადოებაში მისი როლის განმტკიცება. შეიქმნა აგრეთვე მეშათა კლასის სოციალური ბუნება. სოციალისტური წყობილების გამარჯვების შედეგად იგი აღარ არის დაქირავებული მეშემის კლასი, პროლეტარიატი ამ სიტყვის ძველი გაგებით. მეშათა კლასი კოლმეურნე გლეხობასთან და ინტელიგენციასთან ერთად გახდა წარმოების ძირითადი საშუალებათა, ქვეყნის ყველა მატერიალურ და სულიერ ფასეულობათა სრული ბატონ-პატრონი.

სკკ XXIV ყრილობამ ჩვენი ქვეყნის მრეწველობის წინაშე დასაბა ამოცანა — გააფართოვა და სრულყო სოციალისტური ეკონო-

მიეს, განსაკუთრებით სოფლის მეურნეობისა და მასთან დაკავშირებული დარგების განვითარების ინდუსტრიული ბაზა, ამაღლოს წარმოების ტექნიკური დონე და ეფექტიანობა, გააუმჯობესოს პროდუქციის ხარისხი. მრეწველობის ყველა დარგის განვითარება უნდა ემსახურებოდეს საბჭოთა ხალხის საარსებო მოთხოვნილებათა რაც შეიძლება სრულ დაკმაყოფილებას. ამიტომ გათვალისწინებულია უფრო სწრაფი ზრდა და ზედღრითი წონის გადიდება მრეწველობის იმ დარგებისა, რომლებიც აწარმოებენ სახალხო მოხმარების საქონელს, ნედლეულს, მანქანებსა და მათი წარმოებისათვის საჭირო მონუშობილობას.

ეს ღონისძიება, რა თქმა უნდა, არ ეკლის წარმოების სამუშაოებათა წარმოების დარგებზე განვითარების საერთო გეზს. მძიმე იმედუტრიის განვითარების სწრაფი ტემპები კვლავ ინარჩუნებენ თავიანთ მნიშვნელობას თანამედროვე პირობებში, ეინაიდან მძიმე მრეწველობა არის ჩვენი სახალხო მეურნეობის საფუძველთა საფუძველი. იგი ასრულებს და კვლავაც შეასრულებს წამყვან როლს თანამედროვე ტექნიკით ეკონომიკის ყველა დარგის აღჭურვაში, ქვეყნის თავდაცვისუნარიანობის განმტკიცებაში. წარმოების საშუალებათა მრეწველობის შემდგომი განვითარების გარეშე წარმოედგენება სახალხო მოხმარების საქონლის წარმოების ზრდის დანქარება.

წეროდ და უწერილეს ერთპიროვნულ გლეხურ მეურნეობათა ქვეყნიდან სსრ კავშირი გადაიქცა მსოფლიოში ყველაზე მოწინავე, მსხვილი სოციალისტური სოფლის მეურნეობის ქვეყნად. საყოველთაო წყაროების გამარჯვების შედეგად სსრ კავშირი ყველაზე მსხვილი მიწათმოქმედების ქვეყანა გახდა. ყველა საბჭოთა გლეხი გაერთიანდა კოლმეურნეობებში. სოციალისტური სოფლის მეურნეობის მძლავრი მატერიალურ-ტექნიკური ბაზა აქვს. იგი ყოველწლიურად იღებს მრავალ თასობით ტრაქტორს და სხვა სასოფლო-სამეურნეო საშუალოთა მექანიზაციის მხრივ სსრ კავშირი პირველ ადგილზე გამოვიდა მსოფლიოში.

საქონლმეურნეო წყობილებამ უზრუნველყო მიწათმოქმედების მთავარი დარგის — მარცვლეულის მეურნეობის გადიდება. საბჭოთა კავშირი მარცვლეულის ერთ-ერთი უდიდესი მწარმოებელია მსოფლიოში. მარცვლეუნი კულტურათა შორის პირველი ადგილი უკავია ზომახალს, რომლის ნათესების ოდენობის მხრივ სსრ კავშირი პირველ უსრებს ყველა ქვეყანას.

სოფლის მეურნეობის კომპლექსური მექანიზაციის, აგრომატრიზაციისა და ელექტროფიკაციის განხორციელების შედეგად სასოფლო-სამეურნეო წარმოება სულ უფრო იქცევა

მანქანურ-ინდუსტრიულ პროცესად, ხოლო სასოფლო-სამეურნეო შრომა ინდუსტრიული შრომის ნაირსახეობად.

საბჭოთა ეკონომიკის განვითარების ტემპები, ხალხის ცხოვრების მატერიალური დონის განუზრგელი ზრდა სულ უფრო დიდ მოთხოვნებს უყენებენ სოფლის მეურნეობას. ამიტომ მეცხრე ხუთწლეულის ერთ-ერთი უმნიშვნელოვანესი ამოცანაა სასოფლო-სამეურნეო წარმოების მყარი და სწრაფი აღმავლობისი ინტენსიფიკაციის საფუძველზე, ხუთწლეულის მანძილზე საბელმწიფოსა და კოლმეურნეობების ხაზით სოფლის მეურნეობაში დაბანდებელი იქნება 129 მილიარდამდე მანეთი, ანუ იმდენივე, რამდენიც დაბანდებული იყო რაი წინა ხუთწლეულის მანძილზე ერთად.

სოციალიზმმა, უსაზღვრო გასაძინი რომ მისცა საწარმოო ძალების განვითარებას, ყველა პირობა შექმნა ხალხის კეთილდღეობის განუზრგელი გაუმჯობესებისათვის. ამაი მკაფიოდ აღსატრებას ეროვნული შემოსავლის ზრდა (ეროვნული შემოსავალი — ეს არის ერთი წლის მანძილზე ქვეყნის მოსახლეობის მიერ გამოიმუშავებული მთელი პროდუქციის ღირებულება წარმოებაზე გაწეულ ხარჯების გამოკლებით). ნახევარი საუკუნის მანძილზე ქვეყნის ეროვნული შემოსავალი 150-ჯერ მეტად გაიზარდა, ხოლო ერთ სულ მოსახლეზე გაანგარიშებით იგი 1913 წელთან შედარებით 15-ჯერ გადიდა. საგულისხმოა, რომ ამავე ხნის განმავლობაში ამერიკის შეერთებულ შტატებში ეროვნული შემოსავალი ერთ სულ მოსახლეზე გადიდა 2-ჯერ, ინგლისსა და საფრანგეთში — 1,6-ჯერ.

საბჭოთა კავშირში ეროვნული შემოსავალი ჰეშმარტად ხალხის შემოსავალია. მისი სამი მეოთხედი მშრომელთა მატერიალურ და კულტურულ მოთხოვნილებათა დაკმაყოფილებას ჰმარდება, ხოლო დანარჩენი იხარჯება სოციალისტური წარმოების გაფართოებისათვის.

ეროვნული შემოსავალი სოციალიზმის პირობებში შემამოსამსახურეთა რეალური ხელფასის ზრდის საწინდარია. ხელფასი თვისათვად ყოველთვის როდი გამოხატავს მშრომელთა კეთილდღეობის დონეს. საბჭოთა მუშებსა და მოსამსახურეებს ხელფასის გარდა აქვთ ისეთი შეღავათები, როგორიც არის ბავშვების უფასოდ სწავლება, უფასო სამედიცინო მომსახურება, პენსიები, სტიპენდიები და სხვ. ეს არის ისეთი სოციალური მონაპოვარი, რომელსაც შენატრიან მშრომელები კაპიტალისტურ სახელმწიფოებში.

მეცხრე ხუთწლიანი გეგმა ითვალისწინებს მშრომელთა ფულადი შემოსავლის შემდგომ ზრდას უმოვარესად შრომის ანაზღაურების გადიდების ხარჯზე. მეშათა და მოსამსახურეთა ხელფასი გადიდება საშუალოდ 20-22

პროცენტით, შრომის ანაზღაურება კოლმეურნეობათა საზოგადოებრივ მეურნეობაში — 30-35 პროცენტით. შრომის ანაზღაურების სახით მიღებული შემოსავლის გადიდების გარდა, სერაიოზულად გაიზარდა საზოგადოებრივი ფონდები, რომლებიც მოხმარდება სოფელიანთა მომსახურების შემდგომ გაუმჯობესებას, მოზარდი თაობის განათლებას და აღზრდას.

საბჭოთა ხელისუფლების წლებში აშენდა მრავალი საავადმყოფო, პოლიკლინიკა, დისპანსერი და სხვა სამეურნეო დაწესებულება, მომხმარებელ მედიცინის შემსავალი მრავალრიცხოვანი კადრები, რევოლუციამდელი რუსეთში ყოველ ათი ათას მცხოვრებზე მოდიოდა ერთი ექიმი. საბჭოთა კავშირში ათი ათას კაცს ემსახურება 17 ექიმი. ამერიკის შეერთებულ შტატებში ამდენივე მოსახლეობაზე მოდიხ 12 ექიმი, ხოლო ინგლისსა და საფრანგეთში — ორჯერ ნაკლები. ამასთან მხედველობაში უნდა ვიკონიოთ რომ კაპიტალისტურ ქვეყნებში ავადმყოფს ყოველი საექიმო დახმარება მეტად ძვირი უჯდება.

ჩვენში განსაკუთრებული ყურადღება ეთმობა საცხოვრებელი პირობით საბჭოთა ადამიანების უზრუნველყოფას. პარტიის XXIV ყრილობაზე აღნიშნული იყო, რომ 1966-1970 წლებში სსრ კავშირში აშენდა 518 მილიონი კვადრატული მეტრი საცხოვრებელი ფართობი, რის შედეგადაც საბინაო პირობები გაუმჯობესდა 55 მილიონზე კაცმა. ეს ორჯერ აღემატება რევოლუციამდელი რუსეთის მთელ საბინაო ფონდს, რომელიც საუბუნეების მანძილზე იშვებოდა. საბინაო მშენებლობის მოცულობისა და ტემპის მიხედვით საბჭოთა კავშირი პირველ ადგილზეა მსოფლიოში. ათას მცხოვრებზე განაგრძობით უკანასკნელ წლებში ჩვენში აშენდა ორჯერ მეტი ბინები, ვიდრე ამერიკის შეერთებულ შტატებსა და საფრანგეთში და გაცილებით მეტი, ვიდრე ინგლისსა და იტალიაში. მეცხრე ხუთწლეულში აშენდება 565-575 მილიონი კვადრატული მეტრი საერთო ფართობის საცხოვრებელი სახლები, რას შედეგადაც საბინაო პირობებს გაუმჯობესებს 60 მილიონი კაცი.

სოციალიზმი მოასწავებს არა მხოლოდ ახალ ეკონომიურ სისტემას და პოლიტიკურ წყობილებას, არამედ ახალი ტიპის კულტურასაც, სახალხო განათლებას, მეცნიერების, ლიტერატურისა და ხელოვნების განვითარების თვისობრივად ახალ დონეს, ახალი ადამიანის აღზრდას. სსრ კავშირში კულტურული რევოლუციის პროცესში განხორციელდა საზოგადოებრივი ცნობიერების გარდაქმნა რევოლუციური თეორიის საფუძველზე. შეიკეთა მშრომელთა ფართო მასების ფსიქოლოგია, ზნე-ჩვეულება და ყოფაცხოვრება. კლასებს შორის განსხვავებულობა მოსპობამ და ახა-

ლი საზოგადოებრივი ურთიერთობის წარმოქმნამ განაპირობა საბჭოთა სოციალისტური ერების კულტურის, მორალისა და ყოფიერობის საერთო ნიშნების გამოვლიანება.

ამავე დროს კომუნისტური პარტია ყოველთვის შეუწყობდა ყურადღებას უთმობდა და უთმობს საბჭოთა კავშირის მოძვე ხალხების ფორმით ეროვნული, შინაარსით სოციალისტური კულტურის განვითარებას. როდესაც ვ.ი. ლენინი აღვნიშნავ პარტიის ახალი პროგრამის პროექტს, კომუნისტური პარტიის პირველი რიგის ამოცანად პოლიტიკურ დარგში ჩაწერა: „ზელი შეუწყობთ დღემდე დამაჯერებელ და ყოფილ არათანაშორებულებთან ერთად ერისა და ლიტერატურის განვითარებას“ (ტ.29, გვ. 116). ამერიკის სააგენტოს „ოუნაიტედ პრესის“ კორესპონდენტის შეკითხვის პასუხად 1921 წელს ვ.ი. ლენინმა განაცხადა: „ჩვენ ყოველნაირად ვეხმარებით თეთრული ეროვნების დამოუკიდებელ, თავისუფალ განვითარებას, ლიტერატურის ზრდასა და გავრცელებას თეთრულის დედაენაზე“ (ტ. 27, გვ. 612).

ჩვენი ქვეყნის ყველა ერმა და ეროვნებამ მიჩვეულად რომ შეცვალა თავისი პოლიტიკურ-ეკონომიური წყობილება, არა მარტო საესპეზით შეინარჩუნა, არამედ ყოველმხრივ განავითარა თავისი ენა, თეთრმყოფელი ეროვნული კულტურა, პროგრესული ზნე-ჩვეულებანი და ტრადიციები. სსრ კავშირის 48 ერმა და ეროვნებამ მხოლოდ სოციალისმის პირობებში შეიძინა საკუთარი დამწერლობა, განვითარა კულტურა, გამოზარდა ეროვნული ინტელიგენციის კადრები.

დღევანდელი საბჭოთა ინტელიგენცია — ეს არის 30 მილიონზე მეტი მეცნიერი, ინჟინერი, მწერალი, პედაგოგი, ექიმი, აგრონომი, საბჭოთა და პარტიული მუშაკი, საწარმოთა, კომმუნურნეობათა და საბჭოთა მეურნეობაზე ხელმძღვანელი, ოფიცერი და გენერალი, ხელოვნების მოღვაწე. — მთელ მომუშავეთა ერთ მეოთხედზე მეტი.

ჩვენს ქვეყანაში ყოველი მეოთხე კაცი სწავლობს. თუ 1939 წელს საშუალო და უმაღლესი განათლება ჰქონდა მთელი დასაქმებული მოსახლეობის 12 პროცენტს, ახლა ეს ციწი აჭვს ქალაქის მოსახლეობის 75 პროცენტს და სოფლის მშრომელთა 50 პროცენტს. ჩვენში არც თუ იშვიათია მუშა უმაღლესი განათლებით, მწველავი ქალი — სტუდენტი, მეცნიერი-ინოვაციური — კომმუნურნეობის თავმჯდომარე.

სსრ კავშირში სწავლობს ოთხჯერ მეტი სტუდენტი, ვიდრე ევროპის ისეთ მსხვილ კაპიტალისტურ ქვეყნებში, როგორიც არის ინგლისი, საფრანგეთი, გერმანიის ფედერაციული რესპუბლიკა და იტალია ერთად აღებული. ყოველ 10 ათას მცხოვრებზე სტუდენტ-

თა რაოდენობის, აგრეთვე ინჟინერთა კადრების მომზადების მხრივ ზეენმა ქვეყანამ უკან ჩამოიკრუა ამერაიის შეერთებული შტატები.

როცა დედამიწის პირველი ხელოვნური თანამგზავრი შეიჭრა კოსმოსის სივრცეში, კაბიტალისტური სამყაროს პევრმა საღად მოაზროვნე ადამიანმა საბჭოთა მეცნიერებისა და ტექნიკის ბრწყინვალე გამარჯვების ერთ-ერთი უპირველესი წყაროდ აღიარა საშუალო და უმაღლესი განათლების მაღალი დონე სსრკეში. ამერიკელი ვაზთი „ნუ იორტორლდ ტელეგრაფში ენდ სან“ წერდა: შესაძლებელია, რომ საბჭოთა კავშირის ყველაზე ძლიერი იარაღია მისი ყველაზე მშვენიერი იარაღი — განათლება“.

სამჭოთა მეცნიერებმა, რომლებმაც გამოიკ
ნეს ატომისა და თერმობირთვული რეაქტო
საიდუმლოება, რომლებმაც შექმნეს დედამი
წის ხელოვნური თანამგზავრები და მზის სის
ტემის ხელოვნური პლანეტა, მეცნიერება ვა
ამდიდრეს უდიდესი მიღწევებით და აღმოა
ნებით. ისინი გადამწყვეტ როლს ასრულებენ
საზოგადოების უშუალო მწარმოებელთა და
ლალ მეცნიერების გადამწყვეის დიად პროცეს
ში.

გასულ ხუთწლეულში საბჭოთა შეცნირებში დიდ წარმატებებს მიაღწიეს ატომური ენერგიის გამოყენების დარგში. სწრაფად ვითარდება რადიუტული ტექნიკა, ელექტრონიკა, ლაზერის ტექნიკა, შეიქმნა ზემოქაღრუ ტურბინები, უსწრაფესი თვითმფრინავები, უაღრესად მყარი შენაღნაშენები. აღმოჩენილ იქნა სასარგებლო წიაღისეულის ახალი საბადოები.

მეცნიერებმა, აგრონომებმა, ზოოტექნიკოსებმა გამოიყენეს მარცვლოვანი კვლევების, ზეხილის, ბოსტნეულის ახალი, მაღალმოსავლიანი სახეები, პირუტყვის — ფერის პრაქტიკული ჯიშები. ჩვენმა კონსტრუქტორებმა სოფლის მექანიზატორებთან თანამშრომლობით მოგვეცეს პირველი ახალი მაღალმწიარ, მრავლობითი მანქანები და მექანიზმები.

ფართო აღიარება პპოვა საბჭოთა მწერლების, კომპოზიტორების, მხატვრების, თეატრისა და კინოს მოღვაწეთა მხატვრულმა ოსტატობამ. უკანასკნელ წლებში შეიქმნა ლიტერატურისა და ხელოვნების ახალი ნაწარმოებები, რომლებიც ნათლად და მართლად ასახევენ სოციალისტურ სინამდვილეს.

პარტიის პოლიტიკას ლიტერატურისა და ხელოვნების დარგში საფუძვლად უდევს პარტიულობისა და ხალხურობის ლენინური პრინციპები. პარტია მხარს უჭერს ფორმისა და სტილის. შრავალფეროვნებასა და სიმდიდრეს. იგი დიდად აფასებს ხელოვნის ნიჭს, მის შემოქმედლებს, იდეურ-კომუნისტურ მიმართულებას, შეფერხებლობას ყოველგვარი იმისადმი, რაც ხელს გვიშლის წინსვლაში.

საბჭოთა კავშირი პირველ ადგილზეა მსოფლიოში როგორც წიგნის გამომცემელი. დღემდე გამოსცემული უკველ მეთოთხე წიგნი — საბჭოეთი. ყოველ წელსვედეს ჩვენში წიგნთა საშუალოდ გამოდის ხუთი წიგნი, ხოლო მთელ მსოფლიოში — ორი. უკველ ოქსზე საშუალოდ მოდის ორი. სამი გაზეთი და ეურხალი. მეგრამ საბჭოთა ბეჭდვითი სიტყვის ძალა არა მხოლოდ მის მოცულობასა და გავრცელებასა. მისი ძალა პირველყოფისა კომენატარი იდეურობა, ხალხურობა, ლენინის მსახურეობა. ბეჭდური სიტყვის შემოქმედლი — მწერალია, ეურხალისტია, საგამომცემლი მუშაია მრავალთასიანი რაზმი პარტიის სამსლო თანამშეგა.

ჩვენი ქვეყნის განვითარების ახლანდელ
ეტაპს მნიშვნელოვან წილად განსაზღვრავს
მეცნიერულ-ტექნიკური რევოლუცია, რომე
ლიც სწრაფად ვითარდება.

კომუნისტური მშენებლობის პროცესში მუცნობა-ტყუარა რეჟიმის გაშლით, ეკონომიკის და შრომის ხასიათში დიდი ძვრების პირობებში ხდება დიდმნიშვნელოვან სივალღური ცვლილებები: უმჯობესდება მუშათა და გლეხთა პოზიციები, მომზადდება ოსტატობა, მაღალდება მათი განათლების და კულტურის დონე, თანდათან ერთმანეთს უახლოვდება ქალაქისა და სოფლის შრომის და ურთიკხოვრების პირობები, იზრდება ინტელიგენციის, რეგები, სულ უფრო მტკიცდება საბჭოთა საზოგადოების ერთიანობა.

ლენინურმა პოლიტიკამ ეროვნულ საკითხში შემდგომი განვითარება მხოლოდ უკანასკნელი წლების მანძილზე ჯერად სოციალისტურების ეკონომიკისა და კულტურის განვითარების იმ ღონისძიებათა მეოღ კომპლექსში პრინციპლად ახორციელებს კომუნისტური მართა. ზეერად ვაიზარდა მკავებში და ატნომიერი რესპუბლიკების რიდი სახალხო ურნების დავევში, კერძოდ, შეიცვალა სოფლო-სამეურნეო წარმოების დავევის სი. მნიშვნელოვნად გაფართოვდა რესპუბლიკების საზოგადო უფლებები.

სსრკ კავშირში ძირეულად შეიცვალა შპსის ძველებური განწყობა. გათანაბრდა ეკონომიკურ რესპუბლიკათა ეკონომიკური განვითარების დონე. მაგალითად, თუ რუსეთის შპსოთა ფინანსური რესპუბლიკა იმდენ წევს ქვეყანაში წარმოებული ნავთობის, ტექსტილების, ცემენტის ოთხ მეხუთედს, მეტს, უკრაინა უშვებს იმდენ სამაშენო პაროდუქციას, რამდენსაც აწარმოებდა მთელ საბჭოთა კავშირი დიდი სამხედრო ომის საკუთრივ გათვალისწინებული ბილარდის ტექნოლოგიებისა და ავტომატების, ლითონის მჭრელისა და ავტომატების სახეობების

ახეთი, რომელიც პერის ერთერთი ძირითადი მწარმოებელია ჩვენი ქვეყანაში, ინდუსტრიის განვითარების დონის მხრივ მესამე ადგილზეა რუსეთის ფედერაციისა და უკრაინის შემდეგ. ამჟამად თერქმენეთში ელექტროენერგიის გამოშვებება 42-ჯერ მეტია, ვიდრე ავღანეთში, 18-ჯერ მეტი, ვიდრე პაკისტანში და 3,5-ჯერ მეტი ვიდრე თურქეთში. საბჭოთა ხელისუფლების წლებში ლატვიისა, ლიეტუისა და ესტონეთში სამრეწველო წარმოება გაიზარდა 30-ჯერ, ხოლო მოლდავეთში — 144-ჯერ. რევოლუციამდე ბელორუსიაში ერთ სულ მოსახლეზე მოდიოდა 5-ჯერ ნაკლები სამრეწველო პროდუქცია, ვიდრე ცენტრალურ რუსეთში. ამჟამად ყოველ ათას მცხოვრებზე წარმოების მოცულობის მხრივ ბელორუსია წინ უსწრებს ქვეყნებს, უზბეკეთს, რომლის ეკონომიკაში წამყვანი ადგილი უკირავს შამპის წარმოებას, წარმატებით ავითარებს აგრეთვე ენერგეტიკულ, მეტალურგიულ, ქიმიურ, გაზის მრეწველობას.

საბჭოთა რესპუბლიკების სახალხო მეურნეობის განუხრელმა ზრდამ განამტკიცა ზოგადი ხალხთა ეკონომიური თანამშრომლობა და ურთიერთდახმარება. უკრაინა, მაგალითად, ყველა საბჭოთა რესპუბლიკას აწვდის ლითონს, ქვანახშირს, მანქანებს, შაქარს, მარცვლულს, ხორცს, ხოლო რუსეთის ფედერაციიდან იღებს ტერბინებს, ელექტრომობილებს, ჩარხებს, ძრავებს, ქსოვილებს, ბელორუსიიდან — ტექტილებს, სატვირთო ავტომანქანებს, ზე-ტყის მასალებს, საქართველოდან — მძლავრ მაგისტრალურ ელმავლებს, კატარღებს, ელექტრომწოდებლობებსა და არტულიულ ტუმბოებს, მიწისმწოვ და ნადგარებს, ჩაის, ციტრუსებს და ა.შ.

ჩვენი რესპუბლიკის მაგალითით ნათლად ვხედავთ თუ რა ძალა აქვს ხალხთა ურთიერთშეგობრობას, რომელიც ლენინური ერთიანი პოლიტიკის განხორციელების შედეგია. უჩვეულოდ მოკლე ისტორიულ ვადაში საბჭოთა საქართველო მთელი მსოფლიოს წინაშე წარსდგა როგორც მოწინავე ინდუსტრიული და მსხვილი მექანიზებული სოფლის მეურნეობის რესპუბლიკა.

საქართველოს საბჭოთა რესპუბლიკის თავისი წაღლი შეაქვს სოციალისტური ქვეყნების სამეურნეო განვითარებაში, ეხმარება მათ სამრეწველო საწარმოთა მშენებლობაში და ტექნიკური კადრების მომზადებაში. თავის მხრივ საქართველოს საწარმოებში ინერგება ამ ქვეყნების მეცნიერებისა და ტექნიკის მიღწევები.

საქართველოს სახალხო მეურნეობის ყველა დარგი კიდევ უფრო ვითარდება. მშენებარე ხუთწლედში, განსაკუთრებული ყურადღება ეთმობა მრეწველობის იმ დარგებს, რომლებიც ეკონომიურად ყველაზე უფრო სასარგებლოა. ეს დარგებია: ენერგეტიკა, ელექტროტექნიკური, ქიმიური, მანქანათმშენებლო, ლითონდამამუშავებელი მრეწველობა, მსუბუქი და კვების მრეწველობის მეორე დარგი. ხეივანდის დამუშავებასთან დაკავშირებული მრეწველობის ერთ დღეში გამოშვებული იქნება იმდენი ელექტროენერგია, რამდენსაც ომისწინა წელს ეწარმოებდით ერთ თვეში.

საქართველო საბჭოთა კავშირის ძირითადი რაიონია ჩაის, შალახაჩისსოფლის სუფრის ღვინოების, არომატული თამბაქოს დოთლის, ფორტუოვანი ველურებების წარმოების დარგში, თითქმის ერთადერთი რაიონია ციტრუსოვანი კულტურების წარმოების მხრივ. ჩაის წარმოების დარგში საქართველო პირველ ადგილზეა საბჭოთა კავშირში.

კომუნისტურმა პარტიამ, საბჭოთა ხელისუფლებამ განსაკუთრებული ზღვასურული პირობები შექმნეს სახალხო განათლების, მეცნიერების, ხელოვნების, ლიტერატურის განვითარებისათვის. შემოღებულ იქნა საგნების სავალდებულო სწავლება დედა ენაზე დაწყებითი სკოლიდან უმაღლეს სკოლამდე. ჩვენს რესპუბლიკაში ყოველ 1000 მომუშავეზე 711 კაცს აქვს უმაღლესი, საშუალო და აბსარული საშუალო განათლება.

ქართველი მეცნიერები დიდ როლს ასრულებენ საბჭოთა მეცნიერების განვითარებაში. პარტიულობის, ხალხურობისა და სოციალისტური რეალიზმის ლენინური პრინციპების საფუძველზე პროფესიული ოსტატობის მაღალ დონეს მიაღწიეს ქართული ხელოვნების ყველა დარგის მოღვაწეებმა, რომლებიც მთავარ ყურადღებას უთმობენ თანადროულობის თემატიკის ასახვას.

საბჭოთა საქართველოს, ისევე როგორც ყველა მომხმე რესპუბლიკის, სოციალისტური მშენებლობის გამოცდილებას აქვს არა მხოლოდ საშინაო, არამედ საერთაშორისო მნიშვნელობა. იგი თვალსაჩინოდ ადასტურებს, რომ წინათ ჩაგრულმა ხალხებმა სოციალიზმის პირობებში მიაღწიეს ისეთ წარმატებებს, როგორიც შემერდება ბევრ კაპიტალისტურ სახელმწიფოს.

საბჭოთა კავშირი ისტორიაში პირველად ეკადრება კომუნისტური გზის მთელ კაცობრიობას. იგი ყველაზე ძლიერი ბერკეა მშვიდობის, დემოკრატიული თავისუფლების, ეროვნული დამოკიდებულებისა და სოციალური პროგრესისათვის მსოფლიოს ხალხების ბრძოლაში.

მსახურული სიტყვის გრძელვადიან ოსტატი

ნიკოლოზ ლორთქიფანიძის დაბადების 50 წლისთავის გამო

ქართველი ხალხი სახეობად აღნიშნავს თავისი გამოჩენილი მწერლის, მხატვრული სიტყვის ბრწყინვალე ოსტატის, დიდი პატრიოტისა და პუბლიცისტის ნიკოლოზ ლორთქიფანიძის დაბადების 90 წლისთავს. განუზომალად დიდია ნიკოლოზ ლორთქიფანიძის ღვაწლი და დამსახურება ჩვენი საუკუნის ქართული ლიტერატურის, კერძოდ აზერბაიჯანული ქართული მხატვრული პროზის განვითარებაში. მან, მახვილი თვალისა და ფაქიზი გემოვნების, წრფელი გრძნობისა და ნათელი აზრის ზელოვანმა, სიტყვიერი მხატვრობის მრავალი უკნობი შედევრით გაამდიდრა მშობლიური ლიტერატურის საგანძური, გააფართოვა ჩვენი ეროვნული მწერლობის თემებისა და იდეების სამყარო, გააღრმავა და გაამრავალფეროვნა მხატვრული გამოხატულების საშუალებათა არსენალი და ძვირფასი წელიწადი შეიტანა ხალხის სულიერ ცხოვრებაში ეპოქის ყველაზე ნათელი და კეთილშობილური იდეალების დამკვიდრების საქმეში.

ერთ დროს ჩვენს კრიტიკასა და ლიტერატურისმცოდნეობაში დადგენილი ტრადიციის მიხედვით ნიკოლოზ ლორთქიფანიძეს „დანგრეული ბუდეებისა“ და „გარდასულ ეპოქის“ მხატვარს უწოდებდნენ. მართლაც, მშობელი ქვეყნის დიდებულები, თანაც მეცნიერი და სუსხიანი წარსული მისი შთაგონების ერთ-ერთ ძირითად წყაროს შეადგენდა. არა ერთ თავის საუკეთესო ნაწარმოებში დახატა ნიკოლოზ ლორთქიფანიძემ თავად-აზნაურული სამყაროს რღვევის სურათები. მაგრამ ნიკოლოზ ლორთქიფანიძის თემებისა და იდეების სფერო სრულიად არ ყოფილა შემოფარგლული ძველი სამყაროს სახეობითა და ფერებით. ის, როგორც ყოველი კემშირბეგი ზელოვანი, პირველ ყოვლისა დიდი შეილი იყო თავისი ეპო-

ქისა და ამასთანავე ორგანულად განმარტობი და განმავითარებელი მშობლიური ლიტერატურის საუკეთესო ტრადიციებისა.

რეაქციის წლებში, რუსეთის პირველი რევოლუციის დამარცხების მომდევნო პერიოდში, თავის სამწერლო მოღვაწეობის დაწყებისთანავე მწერალი ზიზლითა და გულისწყრომით შესაქეროდა ჩვენი ქვეყნის წყვედილი მოცულ სინამდვილეს და ამ პროტესტს თავისებურად გამოთქვამდა: „ტყეილია ძალი, უტყეისია გაქცევა ეპოქის სიძარბისა და სახელის გატეხისა, არაფერია არ დაეინახო, არ ვიგარჩო, — აი ჩემი ნეტარება. მაშ, ნუ მღვიმეზე, წუნარად ილაპარაკე, მტკიცეა“. ამ სიტყვებში, ცხოვრებისაგან გაქცევის, სინამდვილის წინაშე თვალის დახუჭვის მისწრაფებით გამსჭვალულ ამ აღსარებაში, მკაფიოდ მოისმის თავისი ქვეყნის მონღო-ზეგლდით აღმგზავებული ზელოვანის გულისტყვი.

მაშინ, ახალი სოციალური აზვრთვების მოლოდინისა და ნათელი მომავლისაკენ მისწრაფების ხანაში, ნიკოლოზ ლორთქიფანიძე თავისი ერთ-ერთი პერსონაჟის სიტყვებით შემდეგნაირად გამოსატყდა ამ საუკეთესო-სახალხო მისწრაფებას: „კარგა ხანია დავრწმუნდი, რომ უცნობ კარებში წინ ვდგევართ... ფარდები კართა უკვე ათრთოლდნენ და გაშლისთანავე ან დაეინახო ნანატრ ბედნიერებას, ან სამარადისო წყვედილის მსხვერპლნი შევიქნებით“.

„მოლოდინი“, ასეა დასაბუთებული მისი ერთ-ერთი მინიატურა, დაწერილი 1908 წელს. ამ მცირე მოცულობის ბელეტრისტულ ნაწარმოებში გადმოცემულია ცხოვრების განმავლობაში ძალიან დამარცხებული შემოფარგლული ადამიანის მღელვარე სულისკვეთება:

„მიყვარს ჭეჭა-ჭეჭილი, როცა არ იცა, რას მკეცდო, როცა დიდი ხე სამშაბრია — მეტი არ დაცეს; მინდორ-ველში კი მარტოობით სული გვეუთება, გრივლი ქარი მოტაცებას ეგებინებს და თვალში გაყარის, საც მიწას ვერ შე-გინახლობოცდები... ბრძოლაა, სიოცხლისათვის, სჩქეფს სისხლი, გაიწყვეტს წვრლომან უსიამოვნებას, ცდილობ როგორმე სიყვდილს ვადარჩე!... მიყვარს მოწმენდილი ცა, ნიათი ოდნავ ეყარება შებლს, ზურმუხტ ცას მზის შეტვი აღიმებს; მწევანე ბიბინებს დამატებობელად... გიტაცებს სიამე ქვეყნისა, შენს ვულს იშედს ვერის ბუნების მეჭვლის; ასწილ ნეტარებით გადამდილი მწუხარება ითარგუნება, ქრება“.

და ამ ოცნებით წარმოდგენილ სურათს ბრძოლისა, ჭეჭა-ჭეჭილისა თუ ბუნების დამატებობელი მეჭვლისა აქ უპირისპირდება მყაცრა და პირქვეში სინამდვილის, ცხოვეტებაში გაბატონებულ უცოდნეობას გამოჰმატებელი ალერგორია.

„ოჰ, ბედო, რათ მაგდებ მელამ უღიმღამო ბუნებაში! მოდრებულა, მხოლოდ აქა-იქ დარჩენილა მოწმენდილი ცის ნაკვარი, მხოლოდებს ღრუბელი და ოდნავ მანათობელ მთვარეს ისე უღებავს თავის წყვდიადში; ვარსკვლავთ გუნდს ვერ მოსძებნი, ძირს მიწაც მიწუშებულა, თითქოს უცდის მოწყენილი, როდის მოვა განკითხვის დღე, და ფეკრობს, როგორ მოვიცეო; ამღერებელი მდინარეც ვერ ზედავს ნაპირს დაევაზოს, გვერდს უვლის ბეტებუტით საღს კლდეებს, იგი დროს ელის, ელის ჭეჭასა და გრივალს, კოცისპირულს წვიმას, რომ ცით დაიმედებულმა სალი კლდე ქვეშ გათვლოს, გზა გაიხსნას“.

განა ცხადი არ არის ბუნების ამ კონტრასტულ სურათებში განსაზღვრული თვისი დროსათვის დრმაღ აქტუალური მეტროლოგი სიოცხლეტი აზრი? ხალხის მეტროლოგი ნებისყოფისა და შემართების ახალი აზირობების მოლოდინით გამსჭვალულია აქ წარმოსახული მთელი ვითარება. და ამ აღსარების დასკვნითი სიტყვებით თითქმის თვით ხალხი უგზავნის წყველ-კრულ-გას იმ სიულისშემხედებელ წყვდიადს, რომლითაც მოცული იყო ჩვენი ქვეყანა რეაქციის წლებში „კრულ იყოს ასეთი დრო მოლოდინისა, დრო ფერმართალი სიოცხლისა...“

თავისი ქვეყნის უცოდნეო სოციალური და ნაციონალური ჩაგვრის ხანაში მწერალი ბუნების ყოველ გამოვლენასაც კი სამშობლოსადმი სიყვარულისა და თავდადების გამაღვიძებელ მოწოდებად სხამდა:

„ჩემი ოთახის ფანჯრიდან ხშირად მოსჩანს თუთია თოვლით დაფარული, მზის სხივებით აუკრილი მყინვარი და შორიდან მისი ხმა ისმის, ვით ხმა ნაზი ჭალწულისა: — მოუარეთ საქართველოს!“

მთვარიან ღამეში, ბაგრატის ტაძრის ნანგრევები, თალხით მოსილ ჭირისუფალიებით რომ დასტკრიან ქუთაისს, უხმოდ მეტყველებენ:

„მოუარეთ საქართველოს!“

ეს მოწოდება მოისმის მშობლიური მდინარეების გალობა-სიმღერაშიც, — მთავარ არდილის ბრძანებაშიც, კოცისპირული წვიმის ყოველ წვეთის გაუთავებელ, გაბმულ ძახილშიც. მთელი გარემოცვა გამსჭვალულია ამ განწყობილებით.

ნაყო ლორთქიფანიძეს აქვს პატარა ზომის ერთი ნაწარმოები „გული“. მისი გმირი — ქართველი ახალგაზრდა — უცხოეთში გარდაცვალა. სამშობლოსაგან დამოკლებული, მშობლიურ აღიარებასა და მშრუნველობას მოკლებული, უცლისმცოდნე სიმატროვესა და უპატრონობაში. პრაფესორმა, რომელმაც ცხედარი გაყვოთ, საკვირველება აღმოაჩინა: გარდაცვლილს გული აღარა ჰქონდა. „გულის მაგიერ ფერფლია დარჩენილიყო“, და როდესაც შეილის დაკარგვით გამწარებული, დედა ქვითინდება: „სადღა შენი გარგი გული, ამდენი ვითა და უთი რომ ჩაგიდგი საგულეში?“ — ეკლდიდან პატარა რქამ გასცა პასუხი:

— შე დაეპენე.

— შე დაეწე, — გახმაურდა სურათი მაგადახე.

სიტყვებს არაფის ვერგონია“.

მწერალი არ გავიგმარტავს, მაგრამ ჩვენ აღვიღად გზედებით, რომ ჭახუის გულის დამაქნეზველ პატარა რქაზე მისი პატარა და მშინ უბედური სამშობლო უნდა ყოფილიყო გამოსახული, ხილო მისი გულის დამწველ სურათზე სატრფიალო ჭალის სახება იქნებოდა აღმუქდილი.

სამშობლოსა და სიყვარულის თემას დიდი ადგილი უჭირავს ნაყო ლორთქიფანიძის აღმართულ ნაწარმოებებში, რომლებიც, უპირველეს ყოვლისა, აღამიანის სულიერი ცხოვრების უაღრესად სპეტაკ და კეთილმოხილურ თვისებათა გამოხატულებას შეიცავენ.

„სულის დახატვა სხეულის დახატვას არ ჰგავს, სულის დახატვა უფრო ძნელია“, — ამბობს ნაყო ლორთქიფანიძის „სულის სურათის“ გმირი მატარი. და თვით მწერალსაც თავისი შემოქმედებითი ცხოვრების მთელს მანძილზე სწორედ ეს უძნელესი და ურთოდესი ხელოვნება იზადავდა — ხელოვნება აღამიანის სულის მატრონობისა.

აღამიანის უცოდნეო მონობისა და ჩაგვრის ეპოქაში, მისი ყველა უქმინდესი და უწრფელი ღისწრაფების უხეშად გათვლით ხანაში, ნიკო ლორთქიფანიძე, როგორც ქვეშაობატი პე-მანისტი მწერალი, მღელვარე სიყვარულით ხატავდა აღამიანის სულს, ერთგვარი რომანტიკული შარავანდედით მოსავდა მის ყველა სპეტაკს და კანონიერ გრძნობას. იგი რაინდებსა და რჩეულ აღამიანებს როდი არჩევდა თავის ქმნილებათა პერსონაჟებად. განსაუვთრებელი ყურადღებითა და გულისსივრებით გადმოგვიშლის მწერალი პატარა აღამიანების, ჩვეულებრივი, როგორც აღამიანების სულიერი დრამის სურათებს და მათი მეშვეობით გვიჩვენებს ცხოვრ-

ბის სიტყვასა და სიმწარეს, გადმოგვცემს თავის თვალსაზრისს სიკაცხლის აზრზე, ადამიანთ ღირსებაზე, სიყვარულზე, სევდაზე, მზიარულებაზე, უვლაფერზე, რაც აესებს და ამორავებს ცხოვრებას მის განუწყვეტელ მდინარებაში. მრავალფეროვანებაში, წინააღმდეგობებში.

ნიკო ლორთქიფანიძე არ ყოფილა ინდიფერენტული განწყობილი თავისი დროის მძაფრი სოციალური პრობლემებისადმი. რეაქციის წლებში, როდესაც დროებით გამოჩვეული თვითმპყრობელობა ციხეებით, გადასახლებითა და ბოროტებობით უსწორებდა ანგარიშს თავისი სოციალური და ეროვნული უფლებებისათვის ამხედრებულ ხალხს, როცა მოზენიე რეაქცია ცდილობდა მთელი ცხოვრება საპყრობილე გადაეცია, ნიკო ლორთქიფანიძის მხატვრულ პარზაში შევეთვრება გამოხატულებას პოეტობადა ეს სულის შემფუთველი ატმოსფერო საპყრობილე ქვეყლი ცხოვრებისა, სადაც „სიმღერაც, აკრძალულია, აქ უსიტყვოდ უნდა იტანო, რაც დაგეშაობება, გულში უნდა ჩაიშარბო, ადამიანური თვისება — ბოლოს, ღარღის გამოთქმა უნდა დაიწყება“. ადამიანისათვის არ უმჯობობათ, რომ იგი ბოლოსდა და ბოლომდე არის მოცული, მისთვის ამ ბოლოს გამოთქმის უფლებაყ წერს თვითონ. ასეთი მძაფრი მამოძღვრელი ფერადებით ხატავდა ნიკო ლორთქიფანიძე მამინდელი სოციალური ვითარების სურათს.

სამოწარ მინიატურების ციკლში, რომელაც 1910 წლით აარს დათარიღებული ვხვდებით მხატვრული პუბლიცისტიკის ისეთ იშვიათ ნიმუშს, როგორიცაა „საქართველო იყიდება“. მასში დაუზოგავად მამოძღვრელი, ამოღლებული ძალით აარს წარმოსახული ჩვენი სამშობლოს ბედზე თვითმპყრობელობის ევლური კოლონიური პოლიტიკის პარაბოლები:

„იყიდება საქართველო მინდორ-ველით, მთაგორით, ტყით, ვენახით, სათესიო, წარსულის ისტორიით, მომავალი სვე-ბედით, მშვენიერის ენით, ნაჭარგი ფარჩა-ხავერდით, ვეცაცურის ხასიათით, სტუმართმოყვარეობით, დიდებულის სანახაობით, წმინდა პაერით, ნაამაგვი სახლით და კარით, ჩექქვთშინი მონასტრებით და ეკლესიებით, მშენებარე ნაყადულებით, ღერძი ზღვით... იყიდება საქართველო დედით და მამით, შვილით და ძიარით, მშით, დით, ცოლით და ნათესავ-მეგობრებით...“

შვიდის უფლა: თავადი, მღვდელი, ეპარქი, ავაზაკი, დიდი და პატარი, კეკელი და სულელი, ლოთი და პარაქული... იყიდება ყველა: ქუჩა და სახლი, თეატრში და სასამართლოში, სატუსალოში, ეტლში, მატარებელში, დილით და ღამით, სიციხეში და სიციხეში, ღარში და ავღარში.

„...ვისაც რამდენი სერს და როგორც უნდა: ნახილ, უფასოდ, ნაღდათ, დროებით და სამუდამოდ, ბანკის სამუშალებით და ჩვენი დახმარებით“.

და ეს შემზარავი მონოლოგი, ქვეყნის ღირება-განადგურებით უკიდურესად აღშფოთებული ადამიანის სულისკეთების გამოხატულება ეს მღვდლავა ტიარადა მოვრდება ნამდვილი მოთქმა-გოდებით: „იყიდეთ ბარემ მთლად, გაყიწეთ და გავლავთ, რასაც საქართველო ერქვა და რაც დღეს ოხრადღარჩენილი ანღებს ყარნებს და გიღს უკლავს უძღურ ქირისუფლებს“;

ასეთი ქირისუფლური თავგანწირულებით ექომაგებოდა მაშინ მწერალი თავისი დამონებული სამშობლოს ხვედრს, ასეთი მოქალაქეობრივი გახმადობით ეღერდა მისი მიზიდული სიტყვა.

ბერძენი-მემაწვლური წყობილების სოსისტიკისა და უკლმართობის შემზარავი სურათი დავისაბა ნიკო ლორთქიფანიძემ ნოველაში „ატავგვდა უმციროდ“.

რამდენიმე მაგალითი ნიკო ლორთქიფანიძის ადრინდელ მინიატურებიდან, ნოველებიდან, ლეგენდებიდან წარმოდგენას გვაძლევს მისი შემოქმედების ფართო თემატიკურ დიპაზონზე და ნათლად გვიჩვენებს, რომ მან მეოცე საუკუნის ქართულ ლიტერატურაში ღირსეულად განავრცო ქართული კლასიკური მწერლობის დიდი პარტიოტული და პემანისტური ტრადიცია, ხალხის წყლულთა გამომატვისა, სინამდვილის ჩრდილოვან მხარეთა დაუზოგავად მხილუბასა.

ეს ტრადიცია, რომელიც მოსდევს ქართული მხატვრული პროზის განვითარების გზას, მასი უძველესი ოსტატებიდან მე-19 საუკუნის მეორე ნახევარის დიდ მწერლობამდე, ნიკო ლორთქიფანიძეს გადმოეცა თავისი სამი უშუალო წინამორბედის, უფრო სწორად რომ თქვათ, სამი უფროსი თანამედროვის მეშვეობით. ჩვენ მხედველობაში გვყავს მე-19 საუკუნის მიწერლობა და ჩვენი საუკუნის დამდებოს სამი შესანამავი ბელეტრისტი, რომელთაც თავიანთი შემოქმედებით დაავადრგვინეს ქართული კრიტიკული რეალზმის ევოლუცია და გახსნეს პერსპექტივა უანელა ხანის ქართული მხატვრული პროზის აღმოცენებისა. ესენი არიან: დავით კლდიაშვილი, ელისო ბარნოვი და შიო არაგვისპირელი.

დავით კლდიაშვილთან ნიკო ლორთქიფანიძეს ანათესავებს „დანგრეული ბუდეების“ თემატიკა, ევოლუტური საყაროს რღვევისა და დაქინების მოტივები. ელისო ბარნოვს ნიკო ლორთქიფანიძე უახლოვდება ჩვენი ხალხის წარსულისადმი, ჩვენი მრავალსაუკუნოვანი ისტორიისადმი შედრინდელი შემოქმედებითი ინტერესით, ზოლო შიო არაგვისპირელის ფსიქოლოგიურ ეტოდებში. მის მიერ მგზნებარე პარტიკის გრძნობით დაბატულ სოფლური თე ქალქური ცხოვრების სიღუპირის სურათებში, ჩვენ ანჟარად ვხვდებით განწყობილებათა და ფერებას ერთგვარ მსგავსებას ნიკო ლორთქიფანიძის იმ ნაწარმოებებთან, რომლებშიც მწერალმა თავისი სოციალური მრწამსი გამოავლინა.

ეს ანალოგიები იმას მეტყველებენ, რომ ნიკო

ლორთქიფანიძე ღრმა ფესვებით არის დაკავშირებული მშობლიური ლიტერატურის მადლიან ნიადაგთან. ამის გამოც იგი ვერ გაღიბილა და საკუთარი ლექსდენტური სკოლებისადმი ეპიკონიკის ცუდენაში, მიუხედავად იმისა, რომ იგი სწორედ ევროპის მოღერანსტული მხატვრული კულტურის მქონე ზემოქმედების ვითარებაში იზრდებოდა და სამწერლო სარბიელზე გამოხლავ ლიტერატურული ლეკადანის ხანაში მოუბლა.

გერ ეტყვი, თითქოს ნიკო ლორთქიფანიძე აცდნოდას ლეკადენტური სამწერლო სკოლების ზეგავლენას. მის რევოლუციამდე ზემოქმედებაში იშვიითი როდია ისეთი ნაწარმოებები, რომლებიც ეარდა სინამდვილის მოვლენათა აღქმასა და გამომავტის იმპრესიონისტული მანერისა, ამოღებულურობით და ესთეტიზმით ხასიათდებთან, ამის საიდენტრაციოდ საკმარისია გავისენოთ „შელოცვა რადიოთი“, „უილქნოდ“, „ანამდვილის“ ციკლი და ზოგერთი სხვა მისი აღკანდელი ნოველა თუ მინიატურა.

მგერ ეს ხაზი როდია მთავარი ნიკო ლორთქიფანიძის ზემოქმედებით ბიოგრაფიაში. ჩვენთვის, მეოცე საუკუნის ქართული მწერლობის განვითარებისათვის, განსაკუთრებული მნიშვნელობა ნიკო ლორთქიფანიძის ისეთ ნაწარმოებებს აქვს, რომელთა მეოხებითაც მწერალი რეაქციის წლებს ქართულ ლიტერატურაში განმარტობდა ქართული კლასიკური მწერლობის დიდ პატრიოტულ, ჰუმანისტურ და რეალისტურ ტრადიციებს. სწორედ ასეთ ნაწარმოებებში გამოვლინა ნიკო ლორთქიფანიძემ თავისი ზემოქმედებით ინდივიდუალობა, თავისი მხატვრული ნიჭიერების მთელი ძალა.

ნიკო ლორთქიფანიძე არ ყოფილა ვისიმე ეპიკონი და მემბადელი. მან, მშობლიური ლიტერატურის საუკეთესო ტრადიციათა ერთგულმა მემკვიდრემ, საუთარი თაღით შეხედა სამყაროს. მოვლენებისა და საგნებისადმი საუთარი დამოკიდებულება განასახიერა თავის საუკეთესო ქმნილებებში და გამოიშვენა თხრობისა და ხატვის თავისებური, მკეთოდ ინდივიდუალური მანერა. მან, ჰუმანისტმა ზელოვანმა საუთარი სიტყვა თქვა ჩვენს ლიტერატურაში. ამით წინ დასწრა მისი განვითარება და თავისი გარკვეული, ფრადი საპატიო აღგილი დამკვიდრება მის ისტორიაში.

მხატვრული სიზარტულ წარმოადგენს ნ. ლორთქიფანიძის ზემოქმედებითი ცხოვრების უმაღლეს ანონს. იგი წერს გულწრფელად და ნათელი საღებადებით. მისი მხატვრული სტილი თავისუფალია ყოველგვარი მანერულობისაგან, ზელოვნური გართულებისაგან, ამასთან მისთვის დამახასიათებელია ფორმისადმი გამაფრებელი ყრადღება. იგი იტყუარის გულმოდგინებით ქერაფეს სახეებს და ხეყწს ფრახს. ნამდვილი პოეტური გზებით მუშაობს სიტყვაზე. მგერამ იგი აღწევს მხატვრული სისაღვის ისეთ მაღალ

დონეს, სადაც ფორმის სტიკია თითქოს მთავრდება ნაწარმოებში განსახიერებულ მხატვრულ და განწყობილების მიერ. სადაც სტილი მთავრდება აზრდებითი თვალისათვის იმდენად გაუწინარებულია, რომ თითქოს აღარც კი იგერძობა.

ზომიერების გრძნობა, მხატვრული ტაქტი, ეტყუარა გემოვნება შეადგენს ნიკო ლორთქიფანიძის თითქოს თანდაყოლილ თვისებებს. მას აქვს კომპოზიციის იშვიითი ალლო, ფერების განწყობებისა და შეხამების ნამდვილი რატატობა, ღრმა მანკანა სიმშვიდე ახასიათებს მის მიერ დასაბუთ ყოველ სერათს, მის მიერ მოთხრობილ ყოველ ეპიკონს.

ზმირად იგი გვალელებს სწორედ ამ საოცრად თავდაყურადი და დამშვიდებული თხრობის მაწერით. და, რაც მთავარია, ნიკო ლორთქიფანიძის მხატვრული სტილის თვისებების გათვალისწინებისათვის, უნდა გავიხსენოთ მისი უარესი ლეკონიში, მხატვრულ სიმშვიდობაში შეგებულ სიმტყე და სიზუსტე. მას არ დარტყვები ივენთის რომანები, ფართო პლანის ეპიკური ხსნულებები, ფართო მხატვრული ტილოები. მინიატურებში, ნოველებსა და მოთხრობებში განმარტა ნიკო ლორთქიფანიძემ თავისი თემებისა და იდეების უარესად მდიდარი და მრავალფეროვანი სამყარო. ამ ეარის მოცულობრივს განსაზღვრულობას ზელი არ შეუწლია მწერლისათვის გაეცოცლებინა და მთელი სისავსით წარმოედგინა მათში მოქმედ პირთა აღმანერის ხასიათები, გადამალა ჩვენ თვალწინ თავის გმირთა ცხოვრების ზმირად მთელი ისტორია, მოკცა აღებული ეპოქის ამსახველი მეტყველი პანორამა.

მაგალითისათვის ავიღოთ მისი „თავსაფრიანი ფედაკი“ — ეს ერთი საუკეთესო ნაწარმოებთაგანია ნიკო ლორთქიფანიძისა და, სერითოდ, თანამედროვე ქართული მხატვრული პანორამის.

შეიდი გვერდის მანძილზე ამ მოთხრობაში მწერალმა დაგვიხატა ისეთი მკაფიო და ცოცხალი სახე ნაწარმოების გმირისა, თავსაფრიანი დედაკაცის, ისეთი მკეთოდად გამოხატული ხასიათი, როგორსაც იშვიითად თუ შეხვდებით თანამედროვე ქართულ ლიტერატურაში. ხასიათის დასრულებული გამოხატვისა და მისი დიდი გარზოგადებითი ძალის მხრივ ეს სახე შეგვიძლია გვერდში ამოვეყნოთ ილია ჭავჭავაძის ოთართან ქვერის, — ქართული რეალისტური მწერლობის ამ უტკნობ შეხვედრას და სიამყეს.

ჩვენ თვალწინ გაივლის ღრმა დრამატული გამსჭვალული, დიდი სიზარტულია და მწუხარებით აღსავსე მთელი ისტორია გმირის ცხოვრებისა, იმ დიდი, როდესაც იგი, ახალგაზრდა ქალი, პირველად დაანახებს შორიდან მკანკლებსა მისი ცხოვრების მომავალ თანამგზავრს, იმ წითამდე, როდესაც იგი დიდი ქალაქის ერთერთ მივარდნილ ქუჩის ჩიხში მკდარი იპოვეს მილიციელებმა. და ეს გრცელი და ამოღებული გზა აღმანის ცხოვრებისა აქ გადმოცე-

მელა აბა სქემის, ან ესკიზის სახით, არამედ კუჭმარტი მხატვრული განსახიერების გზით. კოლორატულად დახატული ყოფაცხოვრებითი სურათების მეშვეობით, დეტალების, ნიუანსების დაცვით, გმირის სულიერი ცხოვრების სიღრმეში ჩაწვდომით. ჩვენ ვხედავთ ხელოვანის მიერ ძველი იმერეთის ყოფისათვის დამახასიათებელი მაქანკალიშისა, გამხიფეობისა, ქორწინების ცხოვრებად დახატულ სცენებს. ყველაფერი ამ სურათში განათებულია გლხურო, ღარიბულ, თანაც კეთილშობილური, უანგარო ადამიანურა თრთოვრობისა და სიციხის წყურვილის, სიციხის მოყვარობის სხივით. შემდეგ ხელშეასხება, საოცარი პლასტიკური სიკვადით გვიჩვენებს მწერალი გამრე და მშრომელი ახალგაზრდა ცოლ-ქმრის მხნეობით ფეხზე დაყენებული ოჯახის ბარამიანსა და მძლავრ ყვევლდოიერ ცხოვრებას. მერე — ქმრის ავადმყოფობა, მისი გარდაცვალება, გამოტირილი და ქვრივად დაჩენილი დედაკაცის მწარე და გაუხარელი ბედი. ამ მწერალი ეალმის ერთი მოსმით გვიხატავს ქართველი ქვრივი დედაკაცის ისეთ დამახასიათებელ სახეს, სადაც ორგანულად ერთმანეთს აესებენ მისი გარეგნული პორტრეტი და მის სულიერ ღირსებათა გადმოცემა შტრიხები.

ქრწი, მაგრამ ღრმად ეფექტური საშუალებებით წარმოგვიდგენს მწერალი თავისი გმირის მოთქმის ბუნებას, მის გარეგან შესახედობას, მის წინაგან, სულიერ სიმხნევას და კეთილშობილებას. მის მალად მორალურ ღირსებას, როგორი მხურვალე და მოყვარული გული ძველს ამ ტანჯული ადამიანის მეტრეში იგი ღრმად განიცდიდა, მაგრამ არავის უნაწილებს თავის გულს ტყილს. მას აქვს რაღაც თავისებური სიამაყე თავის უხედეტებასა და მწუხარებისა. ამიტომაც ყოველთვის განმარტავებული, სხვებისაგან ნამალედე, თითქმის ქურდულად დასტირის თავის უღროლად დაკარგულ ქმარს. აი როგორ არის გადმოცემული თავისუფრობის დედაკაცის ეს წვეულება მოთხრობის ერთ-ერთ ეპიზოდში:

„შეად მოსილმა ქალმა უკან კარებში გამოიტანა ნაბადი, ეზოს მივირდნო კუთხეში ჩემს მხლობლად, ბოსტანში გაშალა და ფეხშიშველად თმავაშვებელმა დაწყო ტირილი, მოთქმა.

წრფელად, გულამოწყდარი ისე ნახ სიტყვებს, ისეთი მწვენიერის სხით ამზობდა, რომ მესრის გადამა მე ავტირდი, ტირილი ზღუქნად გადამაქცა... უეცრად მე შემტყვევა... ქალი კი სანქროდ აღგა და თავის ნაბადიანად სახლში მიიშალა...“

გაი-ვაგლახითა და ტანჯვა-წამებით დაზარდა ქვრივმა დედაკაცმა თავისი ობლები. გზაზე დააყენა უოველი მთვანე. მოსწირა შვილიშვილებსაც. მშობლიური მხრუნველობითა და დაუღლივად დატრიალებს თავს და დამარცხ მათ უზომოდ მოყვარული ბებია, მაგრამ ასევე უზომოდ ამაყი და მდიდერი სული ცხოვრობს ამ

მრავალტანჯული ადამიანის ბუნებაში. უმადურმა ქალიშვილმა ოდნეად შელახა, შეზღავა მისი თავმოყვარეობა და ეს საქმარისი გამოდგა იმისათვის, რომ თავსაფრთან დედამეცა გააუწყვიტა:

„ალარავისთვის ვარ საჭირო, სრულაათ არავისთვის; ვარ სრულად ზედმეტი, — დიდი ხანია ჩემს კაცთან უნდა წავსულყოფი...“

და გაიხალა, მოიხსნა, მოავროვა ერთად, ზანდევში ჩაალაგა ყოველივე ზელსადები, ფასიანი, გამოსადეგი და კონეცში გახვეული, თითქმის საცელების ამაჩა ჩუმად გამოვიდა ნაჭირნახულებე ქობიდან. თითქმის შემთხვევით ჩიუარა ქმრის საფლავს, დიდხანს არ შეჩერებულა, ერთი კი მიუქდა, ხელი გადაუსვა ბალახში მიმალულ ქვას და მკაცრად უთხრა: — მო, მოვა, მოვად, ჩემო ფილბე!

ასე თავგანწირულად და უზო-უცვლოდ წასულ დედაკაცს არ დავიწყებია ზრუნვა იმისათვის, რომ მის გადაკარგვას ჩრდილი არ მიეცენებინა შვილების ღირსებისათვის. სახელი არ გაეცხა მათთვის, ხალხში არ შეერცხენა ისინი და თავის სიციხეებში პირველად იცრუა მან: შვილებისათვის გაგზავნილ თავის ნაქარნახევსა და სხვისი ხელით დაწერილ წერილში იგი ამზობდა:

„საყვარელო შვილებო, ნუ მიწვენთ, სალოკავალ წავედი, ნუ მეძებთ, შვილიშვილები დამიკოცნეთ. ჩემზე ნუ სწუხართ, მშვიდობით საშუადავად“.

როგორ ცხოვრად და როგორი სისრულით არის დანახული და გადმოცემული მწერლის მიერ თავისი გმირის სულიერი სამყარო როგორ მკაფიოდ გამოხატა ნიკო ლორთქიფანიძემ ამ პატარა ადამიანის სახეში თავისი მშობელი ხალხის მრავალი უმაღლესი და უწმინდესი ღირსება. სხვა მწერალს შეეძლო მრავალტომიანი რომანი მიეძღვნა ამ თემისათვის. ნიკო ლორთქიფანიძემ ეს მასალა შეიდეკერიდან მოთხრობაში მოათავსა. ეს მწერლის მხატვრული პოზიციის, მორი სტილის საკითხია.

ჩვენ დაწერილებით შეგნერდით ამ ნაწარმოებზე. უოველ მწერალს მოეპოვება ერთი ისეთი ქმნილება, სადაც მეტი სიკვადით არის რეალიზებული ავტორის მხატვრული ინდივიდუალობა „თავსაფრთან დედაკაცი“ ნიკო ლორთქიფანიძის ამგვარი ნაწარმოებია.

ეს ნაწარმოებმა მალაღი ადამიანობის, ადამიანის სულიერი მწვენებისა და სისპეტაკის შთაგონებული საგალობელია. ასეთი ნათელი ჰუმანისტური აზრით არის გამსჭვალული ნიკო ლორთქიფანიძის მოთქმული შემოქმედება. რაზე არ უნდა წერდეს იგი, რომელი ისტორიული ეპოქის მოვლენებსა და რომელი სოციალური წრის ცხოვრებასაც არ უნდა ასახედეს, როგორიც არ უნდა იყოს მისი კონკრეტული შემოქმედებითი შთაინფორმირი, ყოველთვის და ყველაფერში იგი არ დაზავრდება და შეზღუდულ ადამიანურ ლი-

რსებას ექომაგება, ან ცხოვრების ბნელი და უკუღმართი ყოველდღიურობის ზევით ამაღლებული ადამიანობის ძალას და მომზიდველობას შექპარას.

რევოლუციამდელი ქართული სოფლის დღე-ღამე ცხოვრების მეტყველო სურათი მოგვცა ნიკო ლორთქიფანიძემ მოთხრობაში „ეკრთისათვის“. ღარიბი გლეხი-ბიჭის მინაპის ცხოვრების ისტორია აქ მოთხრობილია იმგვარად, რომ ამ ერთა ადამიანის თავგადასავალში მთელი სოციალური გარემო, ხალხის ცხოვრების სინამდვილის წიელი აღმოსაფერვა ასახული.

აჩა მარტო აქ დახატული გლეხური ყოფის სურათები, აჩა მარტო ამ ნაწარმოების სიუჟეტის საფუძველად აღებული ადამიანური ურთიერთობა გვიჩვენებს ირველი გამეფებულ საზნაულსა და სილატაქს, აჩამედ თვით ბუნებას სურათებიც, პეისაქებიც ამ სილუეტების მომასწავლებელი განწყობილებით არის გამსჭვალული.

თი, როგორ გვიხატავს მწერალი თავის ნაწარმოებში დატბარალებული ღრამის საბიჭლო, მოქმედებს: ჭონს, პატარა ღატა იმერტო სოფელს:

„ხრიოცო, შოწითალო, თიანარევი სერება... გვირბა გავეითებულნი... ვადამირალი, ვადამეხილა ბერქნარნი... ფუღერო ბეოლის ზეები. დამეპნებოდი, უფოთლო მრავალშტრეპიანი მება... ღარიბ ჩინქის ამ უნაყოფო მიწას... ფერდებზე დეწოდ ვერს ყურები მწუხარედ ჩამოეშვია. ვაბერაჯნილი, გამბდარი ძროხა ცდილობს მოიბაღასოს... მწუქეებით სავსე მოუზნებელი ბავშვი, თითქმის ტიტველი ტირის და ფეხის გულში შენასობ ეყალს ეძებს... შენიაში ძალი ბარბად უფერებს ბავშვის კალთაში ჩამალვოდ ქადის ნატრეს. ფერდობს ზევით ისლით დაბერული ქოხი მოსიანს. გაღახრილია სიბერისაგან, უხმოდ იხვეწება — შემსიყვეთო... ბერტულიდან ამოდის კეპლი, ნახი, თხელი... თითქოს საქმეველია ცაში გაუგავნელი სათხოვრად, — გეშია და გაგვაძლეო...“

ყველაფერი აქ უმწეობის, დაძაბუნებისა და სილატაქის დაღით არის აღბეჭდილი. ფერადებისა და მოტივების ამ უწყსრივით, თითქოს ქოხსურ განლაგებაში აშკარად მოსიანს ხატვის ის იმპრესიონისტული მანერა, რომელიც ზნორად ახასიათებს ნიკო ლორთქიფანიძეს, იგი თითქოს ისწრაფვის შთაბეჭდილების მეშვეობით განვსაყვეინოს გარემოცვის სურათი. მაგრამ, როგორ ცხადად, ცხოვლად და მძაფრად ასახება ეს სურათი, ჩვენს ცნობიერებაში! ამგვარად წარმოსახულ ჭონზე მოქმედებენ მოთხრობის გვირგვინი. ამბავი იწყება სოფლური ცხოვრების ჩვეულებრივი ყოფითი სცენით. ძმებმა გაიყვეს ღარიბი გლეხური მეურნეობა, თითოეული მათგანი, ბევრად უფრო ღატაი აღმოჩნდა ამ აუცილებელი გაყოფის შედეგად. უმცროსმა ძმამ მინაპს გაღაწყვიტა წავიდეს საშუაოს საძებრად, „ბედის სა-

ბეზლად“. იწყება მისი მოგზაურობის ისტორია, მშობელი ბუდიდან მოწყვეტილი ადამიანის თავგადასავალი, აღსავსე შრატული გაქრებული იმედით, სწრაფწამაგალი, წუთიერი ზედნიერებით, გამუდმებული ტანჯვითა და მწუხარებით. აჩა ერთხელ თითქოს ფეხი მოამაგრა მინაპს, თითქოს წელში გაიმართა, დაუბრუნდა კიდეც მშობლიურ კერას, დასახლდა, დაოჯახდა, მაგრამ ცხოვრების გააფთრებულმა ტალღამ, ზან ურდითი გარემოცვის უკუღმართობამ, ხან კინონის უსამართლობამ და უხეშობამ, ცხოვრების გზაზე შეხვედრილ ადამიანთა გაუტანლობამ და მაცდურობამ ისევ და ისევ შორს გადასტყორცნა იგი საყვთარი კერისაგან და ბოლოს გაიანადგურა კიდეც იგი, გააცამტვერა მისი კერა.

მოთხრობის სიუჟეტის მოძრაობის ყოველი დეტალი გარკვეულ სოციალურ ასპექტშია გახატული. ხაზარაშვილების ღარიბი გლეხური სოციალური მეურნეობის გაყოფის ეპიზოდშივე, რომლითაც იწყება მოთხრობა, მკაფიოდ გამოსკვეთის ანგარიში, ურთიერთი უნდობლობისა და გაუტანლობის, ზნეობრივი დაუნდობისა და სულეობის დაძაბუნების ის შხამი, რომლითაც მოქმედებდა სილატაქისა და უმეცრებით მოცული ცხოვრება რევოლუციამდელი სოფლისა და შემდეგ მინაპის თავზე დატრიალებული ყველა განსაცდელი და უბედურება საზოგადო ანგარიშში შედგება იმ უკუღმართი სოციალური წყობალებისა, რომლის ვითარებაშიც ადამიანის ყველა კეთილშობილური განზრახვა, მისწრაფება და მოლოდინი დასაღუპავად იყო განწყობილი. ბედის საძიებლად უცხო-უცხოედ მოგზაურობისა, ვიდეც ვაქნოლ საქმისნის თახში ზელზე მოსამსახურის გაუხარელ ცხოვრებით გამწარებულს, თითქოს რაღაც სიხარული ეღირსა. მის შეუფერად მასავით სიცოცხლე-გამწარებელი გოგონა ნინოია და აი, თითქოს მიაღწიეს მათ პატარა ადამიანურ ბედნიერებას, მაგრამ სწორედ ამ ღრმის მინაპი მეტის არმაში გაიწვიეს და საღდაც შორეულ მზარეში გადაკარგეს. პატრიოსანი და კეთილშობილი მშრომელი ადამიანის წრფილმა გრძნობამ სპეტაკი ტრფიალებითა გაუფლო „საღდათობის“. მძიმე წილებს, საშუალოდ დაბრუნებისათვის მინაპს იმ ცოლად შეირთო თავისი ნინოია, დაუბრუნდა მშობლიურ კერას. მაგრამ აქ უკვე იზრთონდელი სოფლური ცხოვრებისათვის დამახასიათებელი კერძოშესაყვთოული ინსტიტუტი გახდა მიზეზი იმ ახალი უბედურებისა, რომელიც მომავალდებოდა სიმშობით დაატყდა თავს მინაპს — მას უნებლად დაანადგურა — მკვლელობა ჩაიდენია. განუყოფლობა და უსამართლო კანონმდებლობამ მინაპს უსასტიკესი სასჯელი მიაკეთა. პატრიოსანმა მშრომელმა გლეხმა ეს სატანკველიც გადაიტანა, ისევ პატარა ნაწარმოების პრიოლში აღწერილი ნაგვიანევი, შემორჩენილი მერცხლების ანალოგიით.

„პატარა მერცხლები ეპოტინებოდნენ ნახუ-
დასს, ვერ აყვებდნენ ფეხს, აჭლებოდნენ აი-
ვაწზე გაბმულ ბაწარს, თრთოდნენ სიცილისაგან,
ვარდებოდნენ იატაკზე, ერთმანეთს ეხუტებოდ-
ნენ და არ იცოდნენ, რა ექნათ.“

გავაღო ოთახის ფანჯრები, რომ იქ მოეთხოთ
თავი, მაგრამ ამაოდ... ისინი როგორღაც ელურ-
ბულბულად, რაც მე კენესად მეჩვენებოდა და
ყოველ მათ ჟრიაშულში მე ვკითხულობდი სამ-
ღერაეს*.

ასეთ კენესად, ბედის მწარე საზღვრავად
ელურს მწერლის მიერ დაბატული მთელი სურა-
თი „ღანგრეული ბუდეების“ წიაღში თავშეფა-
რებულ აღმზიანთა ცხოვრებასა, ყველაფერი
ნგრევის, გაპარტახებისა და გადაშენების ულმო-
ბელი სტიქიით არის მოცული ამ სურათში:

„შენაში უზარმაზარი ეზოა. ორსართულიანა,
კრამიტით დახურული სასახლე, გამურული, გა-
შავებული სამხარეული, კედლებამოგრეული
საფრინო, საღორე და საჯიშვე, მარანი, ხედი,
საბძელი. ყველაფერი გაშვებულია, გაყვებულია.
ბუნების საერთო მეჭლისია ირგვლივ. ვალენის
იქით კი ყველაფერი თათქოს გამხმარაო. ეზო-
ში ჩაველი, ცხოველის სულის ქაქუნება არ ის-
მის, ერთი ზე არ მოიძებნება, ერთ ბალახად კი
ვერ გამოუყვია თავი, თითქმის აი ეს არის მტერმა
განადგურა, ამოწყვიტა აქედრობა — და ეზოც,
ვერ გამოკვეთლა უზედურებისაგანო. ყოველი
ქვა თითქმის ეილიცა ემუქრება, მწუხარებისაგან
გაფთრებული — რაც მომივიდა, მომივიდა,
მეტს ვერას დამაყუბო. ეგვიპტის პირამიდები
უსათრულ ეგრე დამცვეის სიამაყით გამოაყუ-
რებან*“.

„დაქცევის სიამაყის“ ასეთი დრამა გამოხა-
ტული „ღანგრეული ბუდეების“ — ამ მაღალ-
პოეტური ქმნილების ყოველ სტრიქონში.

„ღანგრეული ბუდეების“ შესავალში მწერა-
ლი რამდენიმე სტრიქონით გამოხატავს იმ ში-
ნავან რღვევას, დაშლილობას, აზრთა, ინტე-
რესთა და მისწრაფებათა წინააღმდეგობას, რო-
მელსაც მოუტევს ისტორიის მიერ სასიკვდილოდ
განწირული კლასი, ერთი ფეოდალური ოჯახის
მაგალითზე მწერალი უიღბურესი სიცხადით გვი-
ჩვენებს მთელი წოდების დაბნეულობის, დაქსაქ-
სების, რღვევის სურათს.

„წელს ოჯახში შეერყაერთ ყველა წევრი. ძვე-
ლი მჭიდვარი აღარაინ იყო და ახალში თათბე
არია მონასტერი. ვინ ალთას მიღობდა, ვინ ბალ-
თას! მემო უფროსი ძმა გვიჩვენდა ვენახები
სრულიად ავგუტა, რომ ზარყებს გადაერჩნეო-
დით; დამ, რომელსაც მთელი ოცი წელიწადი არ
გასვენებია სწავლა, განათლების მისაღებად პა-
რიზში წასვლა სურდა. რძალი გვიჩვენდა მარა-
ნი სახლის ქვეშ მოგვეწყო, რომ ერთს აღვი-
რას გვეწონდა ყველაფერი თავმოყრილი. მეო-
რე ძმა — გავიყოით, იფხობდა და დედა კი გვი-
ჩვენდა „საზღვრების შესარგვალად“ ბანჯ-
ში დარჩენილი ეილიცის მამული დავეხსნა.

ერთი დაი გავიტყუებოდა, ადგილები მშრომელ
გლეხობას გადაეცეთო. პატარა ჩემი დისწულია
სიტყვები ახლაც უნრში ჩამწერს! ამბობდა
რატის ძირითადი მოთხოვნაა მშობლებთან
ან დამყოფილებულნი თვით ინგლისის პარლამენ-
ტში... ჩვენთვის საჭიროა სოციალ-დემოკრა-
ტიკული რევოლუცია!“

ამ „ბაბილონის გოდოლისებრი“ სრული ენა-
თარგმნის სურათში განსაკუთრებით საყურად-
ღებოა ის არის, რომ მწერლის მახვილ თვალს
დაუინახავს, თუ როგორ ჩნდებოდნენ სასიკვდი-
ლოდ განწირული კლასის წიაღში ისეთი აღმზი-
ანებიც, რომლებიც ხსნას ხალხის მხარეზე გა-
დასვლაში, ხალხის სასიცოცხლო ინტერესებისა
და მისი მასშტაბმედიანობის იდეების გაზიარე-
ბაში ზედადნენ.

ფეოდალური სამყაროს ნგრევის ასახვისას ნა-
ბატისთვის მეტი სიმამფრისა და ემოციური ძა-
ლის მისაცემად ნაყო ლორთქიფანიძე ჩვეულებრივ
კონტრასტის ხერხს მიმართავს. ოდესღაც
სიმდიდრითა და ძლიერებით განთქმული ოჯახის
სრული დაკნინებისა და გაპარტახების საოც-
რად შეტყვევლი სურათის პარალელურად მწე-
რალი მკითხველის ცნობიერებაში აღადგენს ამ
საეოლადი აღმზიანების „გარდასული დიდების“
სურათსაც.

წიგლის „მოხუცი იმ ქვეყნიდან“ მწერალი
გვაჩვენებს თავდაზნადურული წოდების დაკნინე-
ბა-გადატარების შემზარავ სურათებს: „ტახტზე
გაგებულ ქმეყიან, დაღუჯილ ლეიზზე იწეა
ახალბოიანი მოხუცი და გამოხუნებული პიკა-
საბანი ესწრა თაეს... მოკლე საბანს ვერ დაე-
ფარა სახლში ნაქსელ წინდის ნაწილებში გაბ-
ეული ფეხები... ფეხებთან ტახტზე ეგდო ვარ-
ხილი კეზი, აბუანდები და უკანასკნელი მოწმე
ძველის დიდებისა, სევადანი ევრცხლოთ ვაწყო-
ბილი ავშარა... ჩანაირათ გადატრია ამ საერ-
თო წარყვანის დროს ეს საეოლადი? ჭრამი აბო-
ლებდა, წაშლისა და დამხალი ტყავის საზრდარი
სენი მეცა“.

აი კიდევ „უტყუთა ცრემლებში“ მოცემულა
სურათი ოდესღაც მდიდრული და მედიდური
ოჯახის კარ-მიდამოს დაქცევა-გაპარტახებისა.

„შეიშარო თითქმის აღარ არის.

სევტების ზედასაგომი იქვე გვერღებ ავდია.
დამხალი სახურავი სევტს მიპყრდნობია და უკა-
ნასკნელ ქარს ელის, რომ მიწაზე დაეპარდეს და
მიწით იქცეს. სევტთა შორის უფილი ზარატუ-
ლიანი ნიგუთს კარებში მავიჯრ ახლა გამხმარი
შტოები, ქარები, ეკალი და ეზის გამოწასალავი
— ქარჩი ერთმანეთში გადაუბრტყელი ზეით
ეზოში ნამალევათ დათესილი თუთუნის დასაცა-
ვით.

...სასახლის ბუხარი და ბაღავერია დარჩენილი,
რომელშიც ამოსულა გაველურებული ბროწეუ-
ლი, მას შემოხვევია მაყალი, ბალახბერდი და
მივ ქვემარომნი დაბუდებულიან.

...საწინეხელი გვერღებ წიგნს, თითქმის ძინავსო.

ვეებერთელა მერატაფა შეაზეა გატეხილა... ზედ აწევს ურმის ხელა. კვირისტავი ფეხაწეულ დარჩენილა და კრიკინობს ქარის ყოველ შე- მობერებაზე. დეკორული ჭურბი, მიწიდან ამოღებული, ორმოსთანვე ძევს პარმოტეხილი. ნასროლი ქვევის ნიშნები აქვს, მაგრამ ეტყობა, პირის მეტი ვერაფერი ჩამოაღლეს. საესეა აუროლმებული წყლით, შიგ უხმოა ბაყაყი ცერაგეს".

ლაქცევა-გაპარტახების ამგვარი სურათებისათვის მეტი სიმჭიდვრის მისაცემად ავტორი ამ ციკლის ნოველებში არა ერთხელ წარმოსახავს ამ ოჯახებში ოდესღაც გაჩაღებული ლაღი და მღვდრული ცხოვრების დამახასიათებელ ეპიზოდებს.

ნოველაში „ალბუმი“, ერთი თავადური ოჯახის გაპარტახების პანორამაში ჩართულია ამ ოჯახის პატრონთა დაქორწინების ასეთი სურათი.

„როდესაც ბიცოლა აქ მოიყვანეს, ისეთი ზეიმი უოფილა, რომ მოულოდნელად მოსულს დრავუნაა მთელს ესკადრონს მათი ოფიცერებთან, მესიკით ვერ დაურღვევია წესწოზილება. ყველას ყოფნა აღგლი სეფაში, ყველასთვის საყმათ დანა-ჩანგალი, კიჭა-საინი და სასმელ-საქმეული აღმოჩენილა და მხოლოდ ფანფარებს ისე დაუფრთხია ცხენები, რომ სამკეცნიზოდან გამოვარდნილან, გაავრცელებული დაუწყიათ ენოში სირბილი...“

ქორწილის წინა დღეს კიდევ უფრო სასაცილო ამბავი მომხდარა: როცა ორმოცდარვა არაბა ურემის მზითვით დატვირთულს სელიფან პარტულ ურემში გელსისის სამკეცელს უოფილა. გაუღიათ გელსისი, მოსულა დედამთილი, დიდი მლოცველი ქალი და თავისი ხელით და ღვლანს დაჰმარბობთ შეუსვენებია ხატები, ჭვრები, გადმოხლან, გვიარგვინები და ბაირალები, საცეცხლურები, ღვდლის სამოსელი, მაგრამ როცა მეორე ურემში ეპისკოპოსის მიტრა და კვერთხი აღმოუჩენიათ, ამ დინჯ ქრისტესმოსავ ქალსაც ვერ მოუთმენია და უბოტუნებია: „დავიღუპე ქალი, ჩემს შვილს მიტროპოლიტი შეურთავს ცოლათ“.

ესლა კი, ოდესღაც ასე აელადიდებოთ და ზარზეიმით დაქორწინებულა ბიცოლა იქამდე მოსულა, რომ სწეული შეუღლისათვის წამლის საყრდელი ფული არ გააჩნია და ეხვეწება სტუმრად მოსულ მათესთან გაუყიდოს უჯანსაყელი საყარული ნივთი — ძვირფასი ალბუმი, რომელიც მისთვის ქალწულობისას სასოფრად მიუძღვნია რომელიღაც თავგანისცემულს.

ზოგჯერ მწერალი აბერბებს ერთსა და იმავე სურათში განსახიეროს წარსული სიმდიდრისა და ძლიერების წარმოდგენაც და ახლანდელი დანკინება-გაპარტახების განცდაც: მაგალითისთვის საყმარისა ვაიხსენოთ „დანგრეული ბუდეების“ ციკლის ერთ-ერთ ნოველაში „ბიუსტში“ მოცემული ასეთი აღწერილობა:

„აი ამ ოთახში კი ნამდვილი ზღაპრული ამბავი ხდებოდა. ერთმანეთს ჩახტებოდა ვერცხლის გვირგვინი, ნახა ხუთფოთლიანი ქარსი საბალო ზელაბიანის, დამტკრებული სკამები, ეტხის ფარა, ლამისი შეშა, უძველესი ზელაბიანები, ატრილი პატარა კოლოფი, ქანეთი შექმნილი უტარ-უქარქამო ზმალი, რომელზედაც გრძელ ზედწარწერაში ძლივს გავაჩნო...“ გიორგი საყმარისაგან... „საყმარელში ეტლის ბალიშები და მათ შორის თიხის ვეებერთელა ქოთანში... მაგნოლია... შტოები უკვე ქერს მამყენოდა და ფოთლები, ყლორტები, ყვავილები ერთმანეთში ღამიზად გადახლართულიყა“.

ამ დღეების ფორმით დაწერილი ნოველებს მთხრობელს ძველმანების ქაოსში მტერით დაფარული ბიუსტის უბოწია. მასზე დიასახლისის საბება ყოფილა გამოყვეთილი, ბიუსტის ღრუში ეამთა სვლისაგან გაფეთლებული ქალაღი აღმოჩენილა. ეს ბარათია, ოდესღაც ქალაქს წასულ შეუღლეს მოუწერია ამ ბიუსტში განსახიერებელი ქალისათვის, იგი საუფათესო ნიშნეა ნიკო ლორთქიფანიძის სამწერლო სტილსათვის დამახასიათებელი იმ იშვიათი ლაონიზმისა, რომელიც სამუდამად იძლევა რამდენიმე სტრიქონში მერტყელად და ცოცხლად წარმოსახოს არა მარტო ნაწარმოების გმირის, არამედ მთელი სოციალური ფენის ცხოვრების ისტორია გარკვეულ პერიოდში, წარმოსახოს დამახასიათებელი დეტალების, ნიუანსების დაცუთაც კი.

ამ ბარათში, რომლითაც ქმარი თითქმის ქალაქის ჩვეულებრივ, ერთის შეხედვით, უწინმეურლო ამბებს აცნობებს საოფლად დარჩენილ საყმარელ შეუღლეს, მკაფიოდ აჩის ნაწევრები დეგრადაციის გზაზე დამდგარი მოდების ფუქსიაგები და უწინაარსი ყოფა-ცხოვრების ის მანკიერებანი, რაც საოცარი სისწრაფით მოაქანებდა ამ ქალს გარდაუვალი უფსკრულისაკენ. ამ ბარათში მოთხრობილი ყოველი წერილმანი ტიპიერად დამახასიათებელია დეგრადირებული ქართველი თავადზნაურობისათვის. აქ ლამაზიკა იმის შესახებაც, თუ როგორის დავინდული გარტყვებით ისწრაფვოდნენ ამ მოდების შვილები სამხედრო კარიერისა და ჩინ-შენდლებისაკენ, მეფის სამსახურში დაწინაურებისაკენ და ამ გზაზე არ ერიდებოდნენ არაერთარ ხარჯს — ქონების განიწმინდა, ნარევენბა ისიც, თუ როგორ ბედნიერებდა მიაწდათ ამ აღამიანებს მეფის ნაცვლის სასახლეში გამოჩენა, რისთვისაც მზად იყვნენ მთელი შამაპაველი ქონება გაეფლანგათ. ბარათში გამოხატულია ის ურთიერთკენობა და შეუღლი, რაც თვით უახლოესად მონათესავე მემამულეთა ოჯახებს შორისაც კი მშვიდვარებდა, რომლის მეოხებითაც ამ ოჯახების მთელი სიმდიდრე ეპარ-სოფლაგართა ხელში ვადიდოდა. „შენთვის ისეთი სამაქური ვიყიდე, — წერს თავადი გიგო ამ ბარათში თავის მეუღლეს, — სულ თვალს მოთხრის შენს ძალდა ქალბა-

ტონს... მივირტუხე გამოვარდო, იმერეთის დედოფლის ნაქონი უნდა იყოს, საიდან იშვია ამ სულწაფეშიტელმა, არ ვიცი".

ერთი სიტყვით, ამ ბარათის ყოველი სტრიქონი მკაფიოდ გამოხატავს ფეოდალური კლასის არა მარტო ნივთიერი დაქვეითების პროცესს, არამედ მის სულიერ და ზნეობრივ გაღატაკებულსაც. ამ ბარათის ტექსტი საუბრობს ნიშნულზე რეალისტურ ხელოვნებაში ყოველი სიტყვის, ყოველი ფრაზის აზრობრივად მკაცრად დარღვევას.

როცა „დანგრეული ბუდეები“ იწერებოდა, ჩვენს ქვეყანაში ჯერ კიდევ ცოცხალი და საყმაოდ ძლიერი იყო ფეოდალური წყობილების ნაშთები, თავად-აზნაურობის თვალსაჩინო აღივლი ეჭირა ქვეყნის სათავეში მოქცეული დაქვეითებული ძალთა შორის. იგი სრულიად არ ურთივდებოდა თავის სასიკვდილო განწირულებას აზრს და არც აზრებდა ისტორიის საბუდეებიდან უბრალოდ წასვლას. ამიტომაც ასეთ ვითარებაში ამ წოდებების განადგურების, მისი აღცილებელი და გარდაუვალი დანაშაულის ისეთ მეტყველ სურათს, როგორსაც „დანგრეული ბუდეები“ შეიცავს, უშუალოდ პროგრესული საზოგადოებრივი მნიშვნელობა ჰქონდა.

ის კი უნდა ითქვას, რომ ფეოდალური სამყაროს ნგრევისა და გაქვეითების სურათები ნაწარმოებში ერთგვარი სიბრალულისა და თანაგრძნობის განცდით არის აღბეჭდილი. ამაში გამოჩნდა მწერლის მსოფლმხედველობის გარკვეული შეზღუდულობა იმ წოდების სულიკეთებით, რომლის წიაღშიაც თვითონ წარმოიშვა.

უფრო გვიან, ჩვენს ქვეყანაში სოციალისტური რევოლუციის გამარჯვების შემდეგ, ნიკოლორთქიფანიძემ იმავე სამყაროს უკვე მომავლდინებულ ირონიის თვალთა შეხედს. მოთხრობაში „ფეოდალები“ მწერალმა გვიამბო, თუ როგორ დასაბინდა ერთი აზნაური იმის ვაჟი, რომ ორმა გაღატაკებულმა აზნაურმა ვერ მოახერხა თანაწილად გაეყვით საზიაროდ ნაყიდი ცამეტკაპიანი თაბაქო. გაყოფის მიწვევ-მოწვევზე ერთმა მათგანმა წაღლით თითი გადაიტარა. ქირალობა გამოეწვია და სამუდამოდ დასაბინდა კაცი, დაძაბუნდა ისედაც ღატაკი იყავი, როგორ ირონიად გაისმის ამ უმწეო აღაშინათა თავგადსავალის აღმწერი მოთხრობის სათაურად სიტყვა „ფეოდალები“!

ირონია და იუმორი ნიკოლორთქიფანიძის მხატვრული ნაწარმოებში ორგანულ თვისებას შეადგენს. ამ მხარე მისი „სოფლის არმიები“, „უბისკაპოზი ნადირობაზე“, „რუმბი“, „ბუმბერაზი“ და მრავალი სხვა ნაწარმოები თანამედროვე ქართული მხატვრული პროზის საუკეთესო ნიმუშთა წყებას მიეკუთვნება.

იშვიათად მდიდარი და მრავალფეროვანია ნიკოლორთქიფანიძის შემოქმედების არა მარტო თემატიკა, არამედ მასში გამოხატული ტიპაჟი,

აღაშინაურ ხასიათთა გაღერევი, ფერადების პალიტრა, გამოხატულების საშუალებათა არსენალი. მის ნაწარმოებთა კონსტრუქცია თვალწინ წარმოგვიდგება ხან მსუბუქი-იუმორით, ხან მასველი ირონიით აღბეჭდილი სურათები, ხან უფროსად დაძაბული, მძაფრად დრამატიზირებული პასაჟები, ხან ნახი მგრძნობელობით, ყვითლ-შობილური ღირსებით გამსჭვალული ეპიზოდები. რა ფართო უნდა იყოს იმ ხელოვანის დიამზონი, რომელიც თანაბრად წარუშლელი შთაბეჭდილების მომზდენ სურათებში მოგვიტარებს ერთი რუმბისათვის გაუთავებელ დავასა და ვაი-ვაგლახში ჩამხული ორი აზნაურული ოჯახის ურთიერთობის სასაცილო ძტორიასაც („რუმბი“) და გადამასახლებელ გამზადებულ პატიმართა ცოცხალ და მატარა შევიდნის გამოსათხოვრად მსგელის ამბავსაც „სანახავად“.

ეს მოთხრობა ერთ-ერთი სამაგალითო ნიმუშია ნიკოლორთქიფანიძის მხატვრული სტილისათვის დამახასიათებელი იშვიათი ლაქონიზმისა, გამოხატულების საშუალებათა ეკონომიკისა და ტექნაობისა, როგორც „თავსაუბრიან დედოფალში“, აქაც მწერალი ახერხებს რამდენიმე გვერდის მანძილზე განავითაროს ამბავი, რომელშიც მთელი რომანის მასალა მოთავსებული, და ასეთი შედეგი მიღწეულია არა რამე კომპრომისის საშუალებით, არა კონსერვატორი და სქემატური მომთხრობელობით, არამედ განსაკუთრებულად შერჩეული ცხოველი, ეფექტური მხატვრული საშუალებებით.

გლების ღამაზ გოგონას მოწონება და შეუვარება თანასოფელეი ვაჟი ვარდენი. ქალ-ვას გაღაფევეტილი მჭირიან დეკორირება. მაგრამ მაქანდლების ჩარევის, მშობლებისა და ახლობლების დაინტერესებას, ალბათ რაღაც ანგარიშსა და ანგარებას სხვაგვარად გადუწვევტია გოგონას ბედი. იგი ექვთიმესთვის მიუთხოვნილი. თავისი სურვილისა და გრძნობების საწინააღმდეგოდ გათხოვლი ქალი დამორჩილებია ბედს და ზედიზედ მიუძღვნია ქმრისთვის ორი შვილი. მაგრამ ვარდენის გულში არ ჩამქარალი პირველი წრფელი ტრფილების განცდა. და აი, ერთხელ, სასოფლო დღესასწაულის დღეს „წარბაზე“ მთერალი ვარდენი შეხვედრია თავის ყოფილ სატრფოს და აღედგება მას. უსამოგონების თავიდან აცდენის მიზნით ქალს შინსაყენ გაუწევი, მამაკაცი უკან გამოადგომა. ეს შეუნიშნავს ექვთიმეს და ექვით შეპურობილს თავის ეზოში მიუსწრია ვარდენისათვის. მეტოქეთა სამკვიდრო-სასიციულო შეჯახება ვარდენის დაღუპვით დამთავრებული. მკვლელი ექვთიმე შეუპურობით, გაუსამართლებათ, მისთვის გადასახლება მიუსჯით, უპატრონოდ დარჩენილი ცოლი თავისი ორი მცირეწლოვანი შვილით ქალაქისაყენ მიემერება პატიმარ ექვთიმეს სანახავად. მათი შეხვედრისა და გამოთხოვების სცენა, რომელიც შესრულებულია გამოსახულების საშუალებათა უკიდურესი ბუნებრივ-

ბით და სიზუსტით, ღრმა ფსიქოლოგიური წყნარებით და სიმართლით, წარმოადგენს მწერლის დიდ მიღწევას, მხატვრული რეალიზმის ნამდვილ ზეიმს.

ნოე ლორთქიფანიძის, როგორც რეალისტა მხატვრის, როგორც თხრობისა და აღწერილობის იშვიათი ოსტატის უბარეველს ღიბსებას მაინც ცოცხალ და მკაფიოდ გამოყვებით სხვათა, მკვლევარად ინდივიდუალურ ადამიანურ ხასიათთა ხატვის ძალა შეადგენს. ჩვენი ცნობიერებაში დაუფიქრად ცოცხლობენ ძველი სოფლის დუნქირი ცხოვრებით უზომოდ დაბეჩავებული ახალგაზრდა გლეხი საბა („საბა“) და რაღაც ტრატანტორ ფიზიკური ძალით დაჭიდდებულ ფრანგულაშვილს, რომელიც ადვილად იშუშებს ურცხვ კრილობას და რომელსაც შეუძლია ზურგზე თავის მთელი ზეინი წამოიყიდოს („ბუნებრივი“); წარუშლელად ცხოვრობენ მკითხველს მესიერებაში საბრალო ქეთო, რომელიც სულელოდ დაეიდუმყოფდა საყვარელი ქმრის სასიყვარლოდ ღატრის ვაში, თუმცა ქმარი კი ვანიკურნა ამ კრილობასავე, სხვა ცოლს შეირთო და მხიარულად ატარებს ცხოვრებას („ქორწილი“) და აგრეთვე მოთხრობის „მარად და მარად“ გმირი დათიკო, იმ ქალის საბეღლისა და რაღაცის დაცვისათვის ბრძოლაში დაღუპული, რომელმაც მისთვის მიცემული სიყვარულისა და ერთგულების ფიცს უღალატა.

და მთელი ეს მრავალფეროვნება, ეს სიუხვი თემებისა, სახეებისა, მოტივებისა განათებულია ადამიანისადმი სიყვარულისა და თანგრძნობის ჰუმანისტური აზრით, მისი ჩაგვრისა და ტანჯვის გამო მღელვარე უცმაყოფილების გრძნობით, ადამიანის ბედნიერებისა და კეთილდღეობის პოლიტიკა იდეალით.

ამ იდეალს გამოხატავდა და უმღეროდა ნოე ლორთქიფანიძე მთელი თავისი შემოქმედებით.

როგორც ზემოთ იყო აღნიშნული, ჩვენი ქვეყნის ისტორიული წარსული ნოე ლორთქიფანიძის შთაფლვნების ერთ-ერთ ძირითად წყაროს შეადგენდა. მრავალ თავის მოთხრობასა თუ ნოველში ასახა მწერალმა ჩვენი ხალხის მიერ გრძელადი მრავალსაუფლოვნანი ისტორიული ცხოვრების სხვადასხვა მხარე. ამ მხრივაც, თავისი სამშობლოს წარსულისადმი შეუწევლებელი შემოქმედებითი ინტერესის მხარეც, მწერალმა ვასილი სარდენის ქართული კლასიკური მწერლობის ტრადიცია განაგრძო.

სამშობლოსადმი მგზნებარე სიყვარულისა და ერთგულების გრძნობას, ნაციონალური საიმპერია გრძნობას ზელი არ შეუშლია ნოე ლორთქიფანიძისათვის ფიზიკური თვალთ შეხება წარსულის მოვლენებისათვის და სიმართლით გამოხატა ფეოდალური წყობილების მანკიერებანი.

როგორც ცნობილია, ისტორიული ფანტის ქართულ მხატვრულ მწერლობაში ხშირად ქაობობდა წარსულის იდეალიზაციის ტენდენცია.

ჩვენი მეფეებისა, მაღალი საერო თუ საეკლესიო არისტოკრატის წარმომადგენელთა, მხოლოდ გმირობისა და ვაჟაყობის, თავდადებული მამულის მწველი, სულიერი თუ ფიზიკური ჩაინდობის წინაშე, სამშენებლო, ისტორიული წარსულისადმი ასეთი ცალმხრივი მიდგომა ახასიათებს ქართული საზოგადოების მწერლებს მერ დაწერილ ისტორიული რომანებისა და პიესების დიდ ნაწილსაც.

ნოე ლორთქიფანიძის მოთხრობები და ნოველები, დაწერილი ისტორიულ თემებზე, თავისებურად წარსულის იდეალიზირებული, რომანტიზირებული ასახვის მანკიერებისავე. პირველად, მწერალი ფიზიკური რეალისტის თვალთ შესცქერის შორეულ საუკუნეებს და მართებულ, მაშინდელი თვალსაზრისით გამოხატავს ფეოდალური არისტოკრატის, მოადრების, პატრიწიშვილებისა და მჭივრე ფეოდალების სასტიკ, არაადამიანურ დამოკიდებულებას ხალხისადმი, ერთმანეთს შორის შუღლსა და მტრობას, აღვირახსნილ პარტიკულარიზმს, ზოოლოგიურ გვიგობს. თავის ისტორიულ მოთხრობებში მწერალი ცოცხლად წარმოსახავს დიდ ფეოდალურ სასახლეებში დაგროვილ სიმდიდრესა და სიუხვს, ამ სასახლეებისათვის დამახასიათებელ დიდაცურ წესებსა და რიტუალებს, ამ სასახლეების მფლობელთა ძლიერებას, მათ ვაჟაყობას, ხასიათის სიმტკიცეს, ნებისყოფის ძალას. მაგრამ ყოველივე ამასთან ერთად მწერალი გვიჩვენებს, თუ რაოდენი ბოროტება, სისასტიკე, დაუდომლობა და ძალმომრეობა სუფევდა ფეოდალური საზოგადოების ფენებში, რაოდენ ზნეობრივი აღვირახსნილობას და გარყვნილებას ქონდა ადგილი ამ გარყვნილ ბრწყინვალე ღირსიშვილი ტრადიციების მქონე წრეებში.

ფეოდალური წყობილებისა და მისი ზედა უყენების მანკიერებათა მამულიშვილი გამოხატვის მხრივ ნოე ლორთქიფანიძის ისტორიულ მოთხრობებს სრულად განსაკუთრებული ადგილი უჭირავს მთელს ქართულ მხატვრულ მწერლობაში.

მართალია, წარსულის მოვლენათა ამსახველი მისი მოთხრობების მთავარი გმირები უპირატესად მაღალი წოდების შვილები არიან, მაგრამ მწერალი არასოდეს არ იფიქრებს ხალხს, მშრომელ გლეხაკობას, მის იურანელ ტანჯვა-წამებას ფეოდალური მონობისა და ტარანის სამყაროში. თითქმის ყოველ ისტორიულ მოთხრობაში ნოე ლორთქიფანიძე შეუფერავს სიმართლით გვინევენებს იმ აღწერულ სიღატაკს, სიმშლსა და სიბნელეს, რომელშიაც ცხოვრობდა ერის უდიდესი უმრავლესობა — მშრომელი გლეხაკობა. რად ღირს მარტო „ფაშთა სიყვარული“ გამოხატული ის ერთი შტრიხი, როდესაც თავად ივლინის მდიდრულ სასახლეში დიდებული ნადიმის დროს გამართულ კიბობაზე სიკიბობად გამოსულ გლეხის ბიჭს ტანსაცმელი ვერ

გააზრებინეს, რადგან... გასასაღელი არაფერი გა-
ანდა.

იმავე „ეპიშოპიაში“ მეორე ასეთი ეპიშო-
პია აღწერილი: თავადმა იულონმა კიდეების
დასრულების ნიშნად ხელი ჩაავლო წამქცევს
და აიტაცა ორივე მოკიდავე.

„მეოხნის მეოხნი არ დაიღუპაო, — წიბიტ-
ბეტა იქ მდგომმა გლეხმა.

— კაცო, რაჟა წიწილებით აწია ორი კაცი,
— დაემატა მეორემ.

— მეც მაქამე მაგასავეთ და, ვინ იცის, იქ-
ნებ, მე სამივეც ვეიყვანო, — შურხარე ღიმი-
ლით თქვა იქვე მდგომმა ძლიერ მალაღმა, კონ-
კეში გამოხვეულმა ახალგაზრდამ, რომლის მო-
წყენილი, უსიციოხლო სახე და მავარი, მსხვილი
ნაყოფიერი მკერდობდნენ სიმშლეთ შესუს-
ტებულს ბუნებრივ ბემბერაზობას.

ასე მოკლედ, ჭუნდა, მაგრამ მეტყველად მო-
ხაზული პასუხები მრავალადა გაუანტრული ნიკო-
ლორთქიფანის ისტორიულ მოთხრობებსა და
ნოველებში. მწერალს ეხერხება ასეთი დეტალები,
„მტრისებრის საშუალებით გამოხატვის გარე-
ვეულ სოციალურ მოვლენათა განმასახიერებელ-
ი ტიპიური სახეები და გარემოებანი. „შეშლილ-
ით შესუსტებული ბუნებრივი ბემბერაზობა“
— რა შესანიშნავადაა ნათქვამი! როგორ მკვეთ-
რადა დახასიათებულია ამ ღრმა აზროვნის მატე-
რულ ფუნქსიონალურ ნაწილს ხალხის, შრომის-
ილი გლეხ-კაცობის, მართლაც და ბუნებრივად
ბემბერაზი, მაგრამ შეშლილი და უფლებო-
ბით გატანული სოციალური ძალის ხვედრი და
მდგომარეობა ფეოდალური წყობილების პირო-
ბებში?

მწერალი გვიჩვენებს შრომელი ადამიანის
სრულ უფლებობას, მისი ყველა ადამიანური
ღირსებისა და სასიცოცხლო ინტერესის დაუ-
ღობლად გათვლას მჭიდვარ ფეოდალების
მხრად. „ეპიშოპიაში“ გვიჩვენებს, თავადმა იუ-
ლონმა შეუბრალებლად გავშირა მოწყვლების
სახიზრად მოსული გლეხი მხოლოდ იმით, რომ
ეს უკანასკნელი ენებლიედ მოწმე გახდა
„იულონის მიერ საყუთარი დედის მოკვლისა. ფე-
ოდალური ტირანისა და აღიერახსნილი, არადა-
მიანური სისასტიკის კიდევ უფრო შემზარადი
სურათებია დახატული მოთხრობაში „მრისხა-
ნე ბატონი“.

„ეპიშოპიაში“ და „მრისხანე ბატონი“ ყველა-
ზე დამახასიათებელი ნაწარმოებებია ნიკოლო-
რთქიფანის ისტორიული წარსულის ასახვის
თვალსაზრისით.

„ეპიშოპიაში“ ჩვენ თვალწინ ცოცხლდება
საქართველოს ისტორიის ის ხანა, როდესაც მრავ-
ლი უთანასწორო ბრძოლაში სისხლისაგან დაი-
ღლილი საქართველო დაქვემდებარებას — წერილ
საჩუქრობად და სამთავრობად. ქვეყანა ფეოდა-
ლური პარტიკულარიზმის ქაოსით ახის მოკუ-
ლი. ტაბატის დატყეობა, მჭიდვარ ფეოდალთა
ურთიერთ ბრძოლა, ქვეყნის, ერის სასიცოცხლო

ინტერესების უგულვებლყოფა ნათქვამს ქვეყნის
ძალას, დოვლათს.

ოღესლაც ძლიერი, აყვავებული, კედრისძირული
შემოქმედების უმაღლესი საფეხურზე აღზევებუ-
ლი საქართველო დაქვემდებარება, გაუღატაკებია და
უშვებების წყველით გაუზიარებია გარეშე მტრე-
ბის სისხლიან თარეშს და ფეოდალური პარტი-
კულარიზმის ბოროტ სტიქიას. ერის ყველაზე
ფხიზელი და გონებაგახსნილი შვილები მწვავედ
განიცდიან ქვეყნის ასეთ ხეიდრს და ამოდ ოც-
ნებობენ საშობლოს წარსულის მთლიანობი-
სა და დიდების აღდგენაზე. „იონე კი მოდის ჩვე-
ნი უცხოელი, — ამბობს თავის ფიქრებში იუ-
ლონი — ფარია და აბრეშუმს აცვია, ვერცხლ-
სა და ოქროში არის ჩამჭდარი, ფული აქვს და
საქონელი... ჩვენ კი გატავალტავებული, განაწი-
ლები ვართ სიკვდილის დღეს... სხვაგან თურმე
ცხოველსაც არ ტოვებენ უაქიმით, უწამლოდ,
ჩვენში კი, დიდებულნი ვერ ღირსებთან ქინა-
ქინას... წერა და კითხვა არ ვიცით, ღმერთს ვერ
შევედრებთ ვერაფრით... სხვაგან მღამო-
ნიც შეცნობები ზნეობანი, ჩვენში დიდებულები
ხელის მოწირვის მაგიერ საბუთებზე ჭყარს ძლივს
სვამენ... სწავლა გვაკლია, ერთობა და შვიდო-
ბიანი ცხოვრება, ესაა ჩვენი უბედურება. ერთი
სწავლელი არის ჩვენში და ისიც გააძევეს სასა-
ლიდან... ოღონდინად გადმოვა თარეში თუ ოც-
თიდან, არ იცი. ქალაქში ნაწიროს ვერ წაუღია
კაცს, რომ გზაზე ორი მარჩინოსნის კაცი არ
გამოეკუთნოს საიდგომო გოჭივით... ეხ, ვის მო-
გვედლო, რით აღვასრულო კეთილი საქმე ქვე-
ყნისა და ჩემთვისაც? გაუღავდით ჩვენი უნი-
ათო მეფე და მოვიწვიოთ ახალი... ამბობენ ცახ-
ხა ბატონიშვილი ნიჭიერი, გონიერი კაციოა და
ტებოი სარდალიო. რა გამოვა? გავხარებთ
მხოლოდ რაჟის ერისთავს... რა გავუთვლებ
ჩვენს მხარეს? იქნებ, მოვიგერიოთ მთავარი
ოდიშისა, ლავამი ჩაგვრათ წერეთელსა და აბა-
შაქს, მაგრამ გაუმკლავდებით ვანა ოსმალის?
და ვანა ქართლს არ აწიოცნებ ლეკები და სპარ-
სელები? ამბობენ, ქართლის მეფეა ქვეყნისაო, აი,
იმერეთი რომ მას დაუქვემდებარდეს, მას რომ
ნებაყოფლობით შეუერთდებოდეს, მაშინ აღვა-
ლად დაიქვრს კახეთსაც... მირანცხებული მე-
ფეს წინაშე, რომელიც დააშვილებს და აყვავ-
ებს ქვეყანას, უნებრად ქვდს მისიჩის ოდიშა
და ფსახეთი, გურია და სამცხე, მაშინ დამა-
დება მეორე შოთა და აშენდება გელათი და სე-
რტაქოველი“. დაქინებული, დაქვემდებარებული
და გაპარტახებული საქართველოს ასეთი ვითარე-
ბაა წარმოსახული იულონის ამ ფიქრებსა და
ოცნებებში.

ასეთ ისტორიულ ფონზეა გაშლილი მოქმედე-
ბა. იმერეთის ტახტი ნაძალადევიდ ხელში ჩაუგ-
დია, არაქანონიერ მეშვიდრეს, გონებრივად და
ზნეობრივად უმწეო მეფეს. ეპიშოპიაში მჭიდ-
ვარებს საშფოში და მწერალი იშვიათი ცხოვე-
ლყოფილობით შლის ჩვენს თვალწინ ამ სასტა-

კი და სუსხიანი ეპოქის სურათებს, სადაც სისხლისა და ცრემლის ზღვა ბოზობრობს, სადაც ადამიანთა ცხოვრება უმძიმესი ტანჯვისა და მწუხარების სარბილად გადაქცეულა. მწერალი იჩენს გაზრდილ მოვლენათა ცხოვრებად აღდგენისა და წარმოსახვის იმეით ძალას. იგი საოცარი სიძნადით გააცოცხლებს შორეული ეპოქის პერსონაჟებს მათი ადამიანური გრძნობებით, ვნებებით, მისწრაფებებით.

ხასიათთა და ადამიანურ ინტერესთა მძაფრ კოლორიტზე აწენებს მწერალი ღრმა დრამატუზმით გასჭვალულ სიუჟეტს, სადაც ყველაფერი იმდენად დასაბუთებულია მხატვრულად, იმდენად ლოგიკური და დამაწმენებელი, რამდენად ტიპური და დამახასიათებელი აღებული ისტორიული ეპოქისათვის.

აბა მარტო ისეთი ცენტრალური პერსონაჟები, როგორიც არიან თავადი იულონი, მისი დედა, არჩილი, არამედ ისეთი ეპიზოდური მოქმედები პირნიც, როგორც მოხუცი მწიგნობარი ოტაა. გლეხი გლაჟუა და სხვა, რომლებიც მხოლოდ ერთხელ თუ ორჯერ გამოჩნდებიან თხრობის ასაჩუქრებლად, დაუფიქრად რჩებიან ჩვენს მესხიერებაში. ეს არის ნათესაური ლოკალიზაციის, როგორც ადამიანურ ხასიათთა მხატვრის, დიდა ღირსება.

ჟამთა სიაცხეს ვაუბრობენ და ერთმანეთის წინააღმდეგ აუშვებდნენ მოთხრობის გმირები. აქედან იულონიმ საკუთარი ხელით სასიკვდილოდ გასწირა მშობელი დედა, თვით იულონი შეაღებო დასთხარეს, როგორც მეფის ორგულსა და მთლიანად. თავადი არჩილი ევრაგულად მოკლეს იულონის მიერ მოგზავნილმა მცველებმა და ასე აშკარად სცელავს ერის სასიკვდილო ძალებს ფეოდალური ტირანიისა და პარტიკულარიზმის სტიქია.

მაგრამ ამ მკაცრსა და შემზარავ სურათს თავს დასტრიალებს ქართველი ხალხის უკუდგევას, მისი გამძლეობისა და მომავალი აღორძინების რწმენით გასჭვალული ისტორიული კონცეფცია მწერლისა, რომელიც მან მკაფიოდ გამოთქვა თავისი ერთ-ერთი პერსონაჟის — მთლიანი და ძლევამოსილი საქართველოს აღდგენაზე ფანატურად მეოცნებე მოხუცი მწიგნობრის ოტაას სიტყვებში:

„ვიწინავლები ვაჭრები იყვნენ, გვკობნიდნენ მოხერხებით. დაიღუპენ, ჩვენ — დაერჩით. ძლიერი იყვნენ, ჩარში რომაელნი, გვძლიეს, მაგრამ ჩვენ დაერჩით. სილაშხის მარად მსახურნი ბერყენნი გადაშენდნენ, ჩვენ კი ვართ, როგორც ჭანდარი სხვა ზეთა შორის... ჩვენ ვაჭრებიც ვართ. მეომარნიც და ქვერმეც მშვენიერებისა, მაგრამ არაფერში ვაჭარებთ... ჩვენი დღე დადგება ოდესმე, უკველია“.

ასეთი ნაციონალური სიამაყის გრძნობითა და ოპტიმისტური სელისეკუთობით არის გასჭვალული ნათესაური ლოკალიზაციის მიერ დახატული სურათები ჩვენი სამშობლოს წარსული ცხოვრე-

ბისა. ასეთ გამაშხნეველ და შთამბავრებელ სიტყვას ეუბნებოდა თავისი ისტორიული მოთხრობებით ნათესაური ლოკალიზაციის კანონმდებელი კონსტიტუციის პოლიტიკის შედგენა-ქმედებაში და დამოუკიდებელი თავისი სამშობლოს.

როგორც თემატიკის მხრივ, ისე ისტორიული კონცეფციითა და მხატვრულ საშუალებათა ხასიათითაც, „პრისხანე ბატონი“ ორგანულად ეკუთვნის იმყოფება „თავადი სიკვდილთან“. აქაც „თავადი სიკვდილს“ მიერ გამოხატებული, ერთმანეთის დასაშინებლად აღმდგარი ადამიანები მოქმედებენ, რომლებიც მწერლის მდიდარ ფანტაზიის და მხატვრულ აზრს გაცეცხლებითა და წამოუწყებლად შორეული საუკუნეთა წყვედრადიან.

პრისხანე ბატონის — თავადი ლევანის მონეტარულ დახატულ სახეში მწერალმა დიდი განმარტებელი ძალით გადმოგვცა ფეოდალური ლესპოტის მჭიდვარ ბუნება. საკუთარი მძინდამაშობელი, ობლად დარჩენილი მძისწული მესამესხიდან აშხვებუბული ლევანი მისი ზარს სცემს ყოველივეს თავის გარშემო. როგორც გულქვაობითა და უკიდურესი არადადამანერი სისასტიკით აწამა მან ახალგაზრდა ტყისპირელი გლეხი, გულმბრყვილი, უდანაშაულო ჰაბუკი! აღმანისი განწირვის ეს სურათი იმდენად შემზარავად გამოიყურება, რომ „თვით აფხაზები მთავრის შვილი, რომელიც თხუბივით ჰყიდდა ოსმალეთის ბაზარში ტყვეებს და საკუთარ ყმაებს, შეტყფუნდა...“

უდანაშაულო ჰაბუკის გულური წამებით აღმოცენებული ზედატყისელები განიხრახივენ გადაუდგენ ლევანს და ოდიშის მთავარს ეყმონ. ამ მხნით ვლახებმა მოციქულები მოეგზავნენ ოდიშის მფლობელს. ამ უკანასკნელს კი თავის ბიძის ჰატას რჩევით ზედატყისელთა მოციქულები შეიპყრო და დასასჯელად ლევანსეც გაუგზავნა. ასე გასწირა ოდიშის მთავარმა მათან მფარველთა სათხოვრად მისული ვლახები, რათა ამ გზით ძლიერი და პრისხანე ბატონის ლევანის კული მოენადირებინა.

გამართლებულ წოდებაში გაერკუბებული ეს ღლეწმობობა, გაერტანლობა და ბოროტება გლეხებს ახლენდა თვით ხალხის ზნეობრივ სამყაროზე. ოოდესაც ოდიშის მთავრის მსახურთა ლევანთან მწყავლად შეპყრობილი ზედატყისელთა მოციქულები, მათ ზაღდ შემოეყარათ ლევანის მძისწული ვახტანგი. უმწივლს შეეპარა სასტიკი წამებისათვის განწირული გლეხები და ვაჟაყვი: უღლა ისინი. ზედატყისელებმა უზომოდ მდღეობით მთილეს მათი მოციქულების განთავისუფლებული. მაგრამ შემდეგ წარმოადგანეს, თუ როგორ რისხვას დააბეზა მათ ლევანის მის საუღელელ მძისწულთან დამეგობრებისათვის, გლეხებმა გადაწყვიტეს როგორმე მოენადირებინათ პრისხანე ბატონის გული, ზოლო ამის საუკეთესო საშუალება ის იქნებოდა, რომ მისთვის მიეცვათ შემოქმედი ვახტანგი. როდესაც ერთმა ზედატყისელმა მეზობლებს უსაყვედურა, კუ-

თილმყოფელი სტუმრისაღმე ასეთი მოპყრობა სირცხვილიაო, მას უპასუხებს:

„მთავარი აღაზრდად ავდებს სტუმარს და მე-
ღე: შენ ვისი ტყი ტამარა გამოჩნდის“

ამ რეპლიკაში მწერალმა სწორედ ის აზრი ჩა-
საყარა, რომ ფეოდალური საზოგადოების ზედა-
ფენა ეპარქიულ ზეგავლენას ახდენდა ხალხის
ზნეობრივ ცხოვრებაზე.

როგორც „გამთა სიამეში“, ისე „მრისხანე ბა-
ტონში“ მწერალი პირუთენელი სიმატლათ
ამბოლს ფეოდალური არისტოკრატის წრეებში
დასაფუძვრებულ ზნეობრივ აღვირახსნილობას
და გახრწნილებას. ლევანის სასახლეში მოთქმა-
ვე შინაგან ქალების დიალოგი აღსავსეა ამ დიუ-
გეროვან ოჯახში ფესვგადგმული გარყვნილებით
მაგალითებით. ამის შესახებ შეტყუვლებს თავთ
ლევანისა და მისი მეუღლე მეუღლის ციციანოს
უბრალოებით ისტორიად და ციციანოს დავიდე-
ბელი მისწრაფებაც ინტერესი კავშირი დაეძა-
რებინა თავისი ქმრის მისწრუთან — მრისხანე
ბატონის მიერ საგანში ჩამწყვდევლ ვახტანგ-
თან.

ლევანმა გაიგო ქალის ეს ავხორციელი განზ-
რახება, რის გამოც შეუდარებელი სისასტიკით
აწამა კაცად და ვახტანგიც.

არა მარტო ქართულ ლიტერატურაში, არამედ
საერთოდ მხატვრულ მწერლობაში იშვიათად
შეგვხვდებით ადამიანის გაბრალოებისა და შე-
რისკების ისეთ შემზარავ სურათს, როგორსაც
წარმოადგენს ციციანოსა და ვახტანგის სიკვდი-
ლით დაჰყის წარმომსახველი ეპიზოდი.

ფეოდალური წყობილების დროინდელი საქა-
რთველის საზოგადოებრივი და სახელმწიფოებ-
რივი ცხოვრების მრავალი დამახასიათებელი ეპი-
ზოდია მოთხრობილი ნიკო ლორთქიფანიძის
ერთ-ერთ საუკეთესო ისტორიულ მოთხრობაში
„რაინდები“.

ამ ნაწარმოებშიც ჩვენი სამშობლოს ისტორი-
ის პირველი ხანაა ასახული, როდესაც წყრილ-
ფეოდალურ ერთეულებად დაყოფილი საქართ-
ველო განკერძოებულ სამთავროსა უბრალოთ-
ბრძოლასა და ქიშპობა-მტრობის ქაოსით იყო
მოცული სულს ლაფავდა გარეშე მტრების მი-
ერ დაჩაბეულ და შინაგანი ფეოდალური აშლი-
ლობით დაძაბუნებული ძველი საქართველოს სა-
ხელმწიფოებრივი ცხოვრება და მართალია, ქვე-
ყარს მეთაურები კლასის ცალკეული წარმომად-
გენლებმა არ ლაღატობდნენ წინაპართაგან ნააზ-
დერძებ კეთილშობილურ ჩაინდულ ტრადიცი-
ებს. მაგრამ ამ ერთეული გამოჩაღისების პირა-
და ადამიანური ღირსებანი ვერ შეუცლიდა მთე-
ლი ქვეყნისა და მისი მეთაური სოციალური ძა-
ლებისათვის ისტორიის მიერ გამზადდულ ელ-
მობელ განაჩენს.

ოდიშისა და აფხაზეთის სამთავროები ერთმა-
ნეთს ეოშებიან. იმერეთის მეფე ოდიშის მთა-
ვრის ეხმარება არა მარტო ნათესაური კავშირ-
თითიერობის გამო, არამედ იმ მოსაზრებით,

რომ თუ ომში აფხაზეთი დაეპარება და დაიშო-
რბილა, შემდეგ აფხაზეთსა და იმერეთს შორის
გამომწყვდეული ოდიშსაც აღედგება მოპოვებ-
ნებს ქედს და თავის სამფლობელოდ ექცევა.

თუ ჩა საგალაო მდგომარეობაშია თვით იმე-
რეთის სამეფო, ამის შესახებ ნათელ წარმოდგე-
ნას გვაძლევს თუნდაც ერთი ასეთი სტრიხი:
იმერეთის მეფე თავისი მეცარეობისთვის ღამ-
ქარით ბრძოლის ველსავე მიეშვრება. სამე-
ფოს ჯარების სარდალი კი ნებართვას ითხოვს
ორიოდე დღით ჩამორჩეს ამ ღამქრობას და მხო-
ლოდ შემდეგ წამოეწიოს მეფის მხედრობას და
ეს იმიტომ, რომ საბადას საყუთარი წისქვი-
ლის აშენება და მოწყობა განუზრახავს და ვილ-
რე ამ საქმეს არ დაამთავრებს, არ შეეძლება ომ-
ში ჩაება.

ოდიშის მთავარი ექსპოზიცილია, რომ მისი სო-
ც. იმერეთის მეფე ესოდენ მეცარეობისთვის
ღამქრობით მოვიდა ომში მონაწილეობისათვის. ამ
გვარს საუვედღერი განაწილებული მეფე სრუ-
ლიად ათავისუფლებს ოდიშის მთავარს ბრძოლა-
ში მონაწილეობისაგან და მარტო საყუთარი ძა-
ლებით ეომება აფხაზეთის ღამქრობას. ბრძოლა
ელვისებური სისწრაფით მთავრდება. იმარცხებს
იმერეთის მეფე. მოთხრობის პირითად ნაწილს
ამ ბრძოლის აღწერალობა, ბატალური სურათე-
ბი შეადგენს. ამ სურათებში ყველაზე საუფრა-
დოებია ის ეპიზოდები, რომლებშიც მოთხრო-
ბილია, თუ როგორი თავგანწირულებით იცადე-
ნენ სამეცარეო-სასიცოცხლო ბრძოლაში შეგახე-
ბელი მოწინააღმდეგეები ჩაინდულ წყებებს, წო-
ლებრივ თუ ასაკობრივი უმცროს-ფეროსობის
ტრადიციებს, დამკრილი თუ წამკეული მტრისაღ-
მა ღმობიერების კანონს, თავიანთობისა და
ზრდილობის ნორმებს. რად ღირს თუნდაც ის
შემოხვევა, რომ ბრძოლის ველზე პირისპირ შე-
ხედრილმა იმერეთის მეფემ და აფხაზეთის მთა-
ვრის შევლმა ერთმანეთს გვერდი ადარეს, არც
ერთმა თავის თავს უფლება არ მისცა იარაღი
ეხმარა მოწინააღმდეგეს მიმართ.

ბრძოლის დამთავრების შემდეგ იმერეთის მე-
ფის ძმა აჩილი ეკითხება აფხაზეთის მთავრის
შვილს: — რატომ არ შეუტრე მეფეს, როცა ერ-
თმანეთს შეხვდით, ხომ ეს ეძებდით მას?

ბატონიშვილმა თავი ჩაღუნა და მეფეს შეხე-
და. თითქმის პკითხავდა ვთქვამ?

— ბრძანე, ბრძანე.

— მორცხვად წარ-
მოსთქვა ეპაწეილია, ჩემზე ხნითაც უფროსია და
გვიანვედრობითაც უმალესია — პირველად მას
უნდა ენებებოდა ხმლის მოქნევა...

— ყოჩაღ! დაველოცა სიტყვა-მასსი? ენა-
ვალე შენ. ვაფუცოვბას! ისმის აქეთ-იქით.

...ჩიკიზე ხნით სიონემ ჩამოეარდა.

ისევ არჩილმა მიმართა მეფეს:

— მწო-ბატონო, ახლა შენ უნდა გვითხრა,
რატომ არ შეუბრძოლე ბატონიშვილს?

— როგორც კი პირველად შეხვდეთ, ვაჟ-

უჭერს: ასეთი ვაყაყის გაფუჭებას ღმერთი არ შეუწოვს კაცს-მეთქი და ჩაუვარე გვერდში... შერადე რომ ევახლოვებოდით ერთმანეთს, დაეღებოდნენ შლის მოქნევა, მაგრამ საბედნიეროდ კახის ფეხი დაუსვლდა და წაქცეულს ეს არ ეკადრე შეგხეობდი. შენი ჰირიმი, შენი, — აღტყნებით იფერია ვილაქამ ბოლოში.

— გაუმარჯოს მეფეს, გაუმარჯოს რაინდებს! ღრიალებდა დიდი და პატარა.

ასეთი რაინდული სულის გამოვლინება იყო იმ ახალგაზრდის საქციელიც, რომელმაც ხალხს თვალწინ თავი მოიკლა იმის გამო, რომ გლეხმა ღანჯიამ საქვეყნოდ ვაყიება და დაგმო მისი მამის, ღარიბი და ცხოვრი მებატონის აღმასხანას უღირსი საქციელი.

ქვეყნის საერთო დამაბუნებისა და დანაშაულის წყალობით მწერალი ეძებდა და პოულობდა ახალდებული ადამიანობის, რაინდობის ცალკეულ გამოვლინებებს და უმღეროდა მათ. ამასი მღვდლმარტოვს ამ მოთხრობის მთავარი პათოსი, მისი ძირითადი შინაარსი. მოთხრობის ეპილოგში მწერალი გვიამბობს თუ როგორ წაღეცა ვამთა შემდგომმა მსვლელობამ ნაწარმოების გმირების — მეფის მთავრების, სარდლების, ზვიადი მუხამტაიშვილის ძალა, სიმდიდრე, გავლენა. სამშინლოდან გაწაფილი მეფე უცხოეთში გადახვეწა და გარდაიცვალა, გვერთან და დიდებულთა სასახლეები, დანიჭა მათი თქამები, მიმოიფანტა ქვეყნად მათი შთამომავალნი.

როგორც თავის სხვა ისტორიულ მოთხრობებში, „რაინდებშიც“ ნიკო ლორთქიფანიძე თვალსაჩინო ადგილს უთმობს ხალხს, მშრომელ გლეხ-კაცებს. ამ მოთხრობის ერთ-ერთი მთავარი გმირია გლეხი ღანჯია, რომელიც განსაყუთრებული ვონებაშახელობით, მოხერხებულობით, გამბედაობით, პატიოსანებით და ქვეყნისადმი ერთგულებით გამოირჩევა. სწორედ შას მიუძღვნა მწერალმა „რაინდების“ ფინალური სტრაქონები:

„მხოლოდ ღანჯიას საქმე და აზრი გამოდგას სიკეთე-ღირსიანი. მისი ცხენი ისე, როგორც თვით ღანჯიაც შეიჭმენ მეჩაღადრებებს წინა: მორბედნი: მათი შთამომავალნი იყვნენ ქიათურიდან რომ პირველ ქარავნად წამოვიდნენ შავი-ქვირ დატვირთულნი“.

ასე ორგანულად დაეკავშირა მწერალმა „რაინდების“ ერთგვარი გმირის — გლეხი ღანჯიას მეშველობით მოთხრობაში წარმოსახული წარსულის მოვლენები ჩვენს თანამედროვეობასთან — საქართველოს მეშათა კლასის, ჩვენი ერთგულ-სამრევლო პრილეტარიატის პირველ თემასთან.

ნიკო ლორთქიფანიძის შემოქმედებითი ინდივიდუალობა, მისი მსოფლმხედველობა, მხატვრული მარწმისი სოციალისტური რევოლუციის წინა პერსონაში ჩამოყალიბდა. საბჭოთა ეპოქის ამობრწყინების ის შეხვდა. როგორც უკვე საკმა-

ნათ ფორმირებული ხელოვანი, მიუხედავად ამისა, მან, როგორც რევოლუციამდელი მხატვრული ინტელიგენციის სხვა საუკეთესო წარმომადგენლებმა, მძლავრად განიცადა ახალი ცხოვრების, ჩვენი ეპოქის ნათელი იდეების ზემოქმედება.

საბჭოთა ეპოქაში დაწერა ნიკო ლორთქიფანიძემ თავისი უაღრესად საყურადღებო ნაწარმოებნი: „თავსაფრიალი დედაკაცი“, „ფეოდალები“, „უპისკობოზი ნადირობაზე“ და სხვ.

ახალი ადამიანის, საბჭოთა ადამიანის დაბადება და ფორმირების თემას მიუძღვნა ნიკო ლორთქიფანიძემ მოთხრობა „მოქანდაკე“. ამ ნაწარმოებში ნაჩვენებია, თუ როგორ ამაღლა და მხატვრული შემოქმედების უმაღლესი ოსტატობის ელტერებული ცხოვრების სიზარულს აზიარა ჩვენმა დიდებულმა დროებამ მოთხრობის გმირი — აუწყრელ სილატყესა და სიბნელეში აღზრდილი ბიჭი.

ნაწარმოები გამსჭვალულია მადლიერებისა და სიყვარულის საყუდლო-სახალხო გრძნობათა იმ უდიდესი მოქანდაკისადმი, რომლის გენიაც აუკლავდა და სამშობლოს სადიდებლად ზრდიდა ჩვენი ეპოქის ადამიანთა ბედნიერ თაობებს.

1927-1928 წლებში ნიკო ლორთქიფანიძემ გამოაქვეყნა ისტორიულ-რევოლუციური შინაარსის ვრცელი მოთხრობა „ბილიყებიდან ლიან-დაჯზე“, რომელიც ჩვენი საუკუნის გარკვეულ საქართველოში მძლავრად გავრცელებულ პრილეტარული რევოლუციური მოძრაობის სახელოვან ეპოქას მიეძღვნა. ეს მოთხრობა თვალსაჩინო მოვლენა იყო ოციანი წლების ქართულ საბჭოთა ლიტერატურაში, თვალსაჩინო არა მარტო ნიკო ლორთქიფანიძის შემოქმედებითი მოვლენის თვალსაჩინო, არამედ საერთოდ ქართულ საბჭოთა მწერლობის განვითარების თვალსაჩინო-თავი.

1905 წლის რევოლუცია და ამ დიდ სახალხო მოძრაობაში ქართველი ხალხის მონაწილეობა მანამდეც არაერთხელ ასახულა ქართულ მწერლობაში, მაგრამ შეიძლება გარკვევით ითქვას, რომ „ბილიყებიდან ლიანდაჯზე“ ქართული მხატვრული პროზის პირველი ნაწარმოები იყო, რომელშიც მკაფიოდ და დამარწმუნებლად გამოხატა ბოლშევიკური პარტიის, კომუნისტების დამარწმუნებელი, აღმაფართობენებელი და წარმომადგენელი როლი ჩვენი ხალხის რევოლუციური ბრძოლაში თვითმპყრობელობისა და მეშაუღერ-კაპიტალისტური წყობილების წინააღმდეგ. ამ მოთხრობაში პირველად გამოჩნდა ქართულ მწერლობაში რევოლუციური მოძრაობის სთამავეში მდგომარე მუშა-კომუნისტების სახეთა გავლენა. პირველად აისახა მათი შეურყეველი ბრძოლა არა მარტო მეფის ხელისუფლებისა და კაპიტალისტური კლასების წინააღმდეგ, არამედ ლიბერალური ინტელიგენციის, ბურჟუაზი-ლენინოზისტური პარტიების, მენშევიკ-ლენ-

კვიდატორებისა და სოციალიზმის საქმის ყოველი ქრისის მტრებისა და მოღალატეების წინააღმდეგ.

მოთხრობის იწყება რუსეთის პირველი რევოლუციის წინა წლებში ქართული სოფლის, ქართული მშრომელი გლეხაკობის სიღარიბის ამსახველი კოლორიტული ყოფაცხოვრებითი სურათით.

მოთხრობის პირველსავე სტრიქონში გადმოცემული სვედიანი, მწუხარე განწყობილება, რომელსაც მოუტაცს იმერეთის ერთი პატარა სოფლის ისედაც ღარიბი და ცხოვრებაგამწარებელი გლეხაკობა მოუსავლადი შემოდგომის დღეებში: „რთველა უფერულად ჩაიარა — ყვალადური მალე გათავდა; ერთი-ორი გაჭირვალა ღრეშმა და შეწყდა. ხმადაბლა, თითქოს რკხეზიანთო, საღდაც გაისმა „ახეიე“, ნადი არავს მოუწყვია და ზღაპრობისა, გაშაიჩებისა და ხეშრობის შემდეგ, მუშების სიმღერა არ შეხვედრია დილის შუეს, რომ შემდეგ, ერთი წუთით დაძინების შემდეგ, ისევ დაეწყოთ სიმინდის ტბას, ყურძნის კრეფა, ქუთრების რეცხვა და წალის ზადვა.“

სამატარძლო გოგოებმა და სასიძო ბიჭებმა ყურები ჩაოყარეს — მიხვდნენ, რომ წარუღეს მათ ვარის არაიენ დასწერდა. ოჯახის თავკაცები ჩაფიქრებული უდლიდნენ ირგვლივ ნაღასა და ქუთრებსა და თითებზე ითვლიდნენ, თუ რამდენი თვის სარჩო დააკლდებოდათ. თვით ოდანა სარქველამე, წელმაგარი გლეხი, რომლის ხელქვეით იყვნენ ცოლშვილიანი ვაჟები და მოზრდილი შვილები და შვილიშვილები, წინათ თუ ყიდდა და ასესხებდა ღვინოსა და სიმინდს, ახლა დარწმუნებული იყო, რომ ღვინო სოფლის დღეობისთვის საყიდელი გაუხდებოდა და სიმინდი ივნისის შუა რიცხვებამდე თუ გაჰყვებოდა.

მაგიერად საჭინელი ლაღად გრძნობდა თავს: ადრე აჭრილ ყანებში თავისუფლად სძოვდნენ და უეცრად შემატებული ელ-აპრებილი და ნაეარდობდნენ.

— თქვენი დაგეშნენათ ჩვენი გაჭირვება, თქვე ვერანებო, თქვენა იწყებდებოდნენ დედა-კაცობა, რომლებიც ვერ პოულობდნენ ეზოდან გადასულ შეწველ ძროხას — თქვენ რენის ენი აუჯა ამ კვიმბთან წელიწადში?”

ეს „კვიმატინი წელიწადი“, მოუსავლადი შემოდგომის ეს ნაღვლიანი სურათი შესაფერ უვერტურად ეღერს მოთხრობაში დახატული ფართო პანორამისათვის, რომელზეც წარმოსახულია ქართული მშრომელი ხალხის სამართალი გამოცხადების, დიდი კლასობრივი ბრძოლებისათვის მისი დარაზმისა და ამხედრების პირველი ნაბიჯები. მოუსავლადი შემოდგომით შეწყუბუნებულ გლეხს ფარნათ მარგველამეს მოულოდნელად ესტუმრა დიდი ხნით ქალაქს გადგარებული ძმა — რკინიგზელი ბრმა პარშენი თავისი დაუადებელი ცოლით. მალე პარშენმა დაითან-

ხმა ძმა წასულიყვნენ სამუშაოს საძებრად. მათ მეზობელი გლეხი ოდანია სარქველამეც შეუჭრათა. ამ პატარა ჯგუფს მალე სათავეში წაუდგა რკინიგზის სახელისნოვები მუშა-მოღმევეთ გაიბო ლაბარადა. მოთხრობის ამ დაწყებით სურათში მწერალმა გვიჩვენა, თუ როგორის ძალით და სისწრაფით ითრევდა თავის ორმოტრი-ალში მშრომელ გლეხაკობას ჩვენს ქვეყანაში მძლავრად ფეხადგმული პროლეტარული რევოლუციური მოძრაობა. საჭირო მზადება, ეკონომიკური ერთმანეთში, ბრძოლა, ასეთ მზადებას აწარმოებს რუსეთის სოციალ-დემოკრატიული პარტია ბოლშევიკებისა... იგი ქმნის კავშირებს მუშებთან და გლეხებისა და იბრძოლებს დასარღუ-ბელს გამარჯვებამდე. მუშათა კლასის ზოგჯერ დამარცხება მტერთა ნუ გაახარებს და მოყვარეს სასაწარკვეთილებასი ნუ ჩააგდებს: ვის უნახავს, რომ ახალგაზრდა მოქიდავეს პირველათვე წაეკციოს გამოცდილი ფალავანი. ჩვენ ვხვრდებით, ვიწრთენებით, ისინი კი დამატდნენ და დამატრხალენ კარგავენ ვინების... და როცა გომარჩვენს მინათა კლასი, მაშინ შენც განიხვე-ნებ, უღვთო ჩაგვრის მსხვერპლო, ფარნათ! ხალხი უმწოდ არ დასტოვებს შენს ცოლ-შვილს... მამ გაუმარჯოს რუსეთის სოციალ-დემოკრატიულ პარტიას ბოლშევიკებისა... ასე უნათა სოფლად პროლეტარული რევოლუციური მოძრაობის პირველმა სიხვეს. ეს ხდება რუსეთის პირველი რევოლუციის წინა წლებში.

იწყება 1905 წლის რევოლუცია. პარშენ მარგველამე ამ დროისათვის რკინიგზაზე მუშაობს გზის დარაჯედ. მასთან იხრდება მისი დამოუკ-ბელი ძმისწული შაქრო. მწერალი რამდენიმე მკაფიო შტრიხით გვიჩვენებს რევოლუციურ ბრძოლის, შეიარაღებული აჯანყების სწრაფ ზრდას. მოთხრობის სარბიულზე გამოდის ახალი ტიპი — მუშა რევოლუციონერი სპირიდონ აღბერდამე, რომელიც მეთაურობს რევოლუციონერთა შეიარაღებული ძალებში მტრეკების შეფის ქართან და საერთოდ რეაქციის ძალებთან.

1905 წლის რევოლუცია მარცხდება. იწყება რეაქციის თავისუფელი თარეში, მისი სასტაეო შერიპიება ხალხის მიმართ. ამის ტიპიურ გამოხატულებას წარმოადგენს ყაზახების მიერ პარშენის ოჯახის აწოკების, მისი მეუღლის მხეცურად მოკვლის ეპიზოდი.

პარტია რევოლუციური ბრძოლის არაღეგა-ლურ ფორმებზე გადადის. მოთხრობის ძირითად ნაწილს სწორედ ამ ბრძოლის ამსახველი სურათები შეადგენს. რკინიგზის ლანგაზე პარშენის სადარაჯო ქოხში პარტია აწყობს კონსპირაციულ სტამბას და იარაღის საწყობს. ამ მუშაობას ისევ გაიბო ლაბარადა ხელმძღვანელობს. რევოლუციური მოძრაობაზე მიტმანნილი, ვერაგულად შენიღბული კაშმის ლადო მარაბიძის დახმარებით ეანდარებიან მიაკვლია არაღეგა-ლურ სტამბას. მუშა-ბოლშევიკების სიფხილესა და მოხერხებულობის მეოხებით გაიბომა ძლიერ

დააწოთ თავი ჟანდარმებს, მოახერხა ემინიშენ-
ლოვანის დოკუმენტებისა და ქონების ნაწილის
გაღმალვა. პარმენი დაპატიმრეს და კატორღა-
ში გაგზავნეს, სადაც შემდეგ იგი მოკლულ იქნა
გაქცევის ცდის დროს. გაიოზი ერთხანს შოტე-
ულ სოფლებში იმალებოდა. შემდეგ კი თბი-
ლის დაუბრუნდა და პარტიის არალეგალურ
მუშაობაში ჩაება. მან აშკარად გამოარ-
კეთა, რომ ლადო ნორაბიძე მოღალატე-
რად მუშაობას ეწეოდა და პარტიული ორ-
განიზაციის მიერ კატეგორიულად აკრძალვის
მიუხედავად, საკუთარი ზეღოთ მოესპო სიცო-
ცლელ გამოცემს.

გაიოზს კარგად ესმოდა, რომ პარტიული დას-
ციპლინის დარღვევით დიდ დანაშაულს ჩადიო-
და პარტიის წინაშე, მაგრამ მან ვერ შეძლო და-
ოცებინა თავისი უკიდურესი აღშფოთება ლადო
ნორაბიძის საზოგადოებრივ საქმიანობაში. ამ გან-
ხილ, რომ პარტიას ზედმეტი ზარალი არ განე-
ცადა ამ ტერორისტული აქტის შედეგად, ეჭვი
დაპატიმრებულმა გაიოზმა თვითონ განუცხადა
ჟანდარმერებს, რომ მან პირადი შერისიძების
ნიადაგზე მოკლა მოღალატე ნორაბიძე. გაიო-
ზიც კატორღაში გაგზავნეს. გადასახლებაში იგი
დაუბნალოდა რუს კომუნისტებს და ახალი გენ-
ერაციით თავდადებულად ჩაება პარტიულ მუშაო-
ბაში.

გადასახლებიდან პარმენის ქალიშვილისადმი —
ინტელიგენტი ბოლშევიკი ქალიშვილის ანიკო-
სადმი მოწერა დივიზიის ბარათში შევსებულად
არის ასაბუთო ის ველური სისასტიკე, რომლი-
თაც მეფის მოხელეები ანგარიშს უსწორებდნენ
საპატიმროებსა და კატორღაში მოხვედრილ რე-
ვოლუციონერებს, ამისდა მიუხედავად, პარტი-
ისა და მშრომელი ხალხის სამზადისი ახალი რე-
ვოლუციური აღმავლობისათვის დღითიდღე
ღვივდებოდა და ფართოვდებოდა.

მოთხოვნის დასასრულს ჩვენ ვხედავთ შაქ-
როს, რომელსაც პეტერბურგში რკინიგზის ანს-
ტიტუტი დაუმთავრებია, თბილისს დაბრუნებუ-
ლა და ანიკოსთან, უკვე მოხუცებულ, მაგრამ
სულედად მხნე და გაუბრუნელ სპირიტოს აღ-
ბერდაქსთან და სხვა პროფესიონალ რევოლუ-
ციონერებთან ერთად არალეგალური პარტიული
ორგანიზაციის ერთ-ერთი აქტიური მონაწილე
გამხდარა.

მოთხოვნის ფინალში ნაწიშვები პირველი იმ-
პერიალისტური ომის ქარცეცხლის ამოვარდნა.

თბილისის ქუჩაში ზაფხულის ერთ საღამოს
მეგობრული მესაიფით მოდიან არალეგალურ
რევოლუციურ მუშაობაში თავგანწირულად ჩაბ-
მული ანიკო, შაქრო და მათი მეგობარი ახალ-
გაზრდა პოეტი ანდრო. ანდრო შენ მწერალი ხარ,
წინასწარმეტყველი და გულთამხილავი, აი მი-
თხარი, რა ამბავი მოაქვს აი ამ მათულს? —
არ აღუვდა მოსვენებას ანიკო დაჯანბნებულ ახა-
ლგაზრდა პოეტს, როცა ტელეგრაფის ბოძის ახ-

ლოს ჩაიარეს და ჩვეულებრივი ზეზუნს მო-
ესძლო.

— ესათოლე კარგი! მე დარწმუნებული ვარ,
რომ კარგი!

აჩაენი იცოდა, თუ ამ გაბმულ მავთულებს
რა ამბავი გამოჰქონდა, მაგრამ ამ დროს ათასი
მავთული დატვირთული იყო ამბით, რომელმაც
გარდატეხები ხაზი გაავლო წარსულსა და მომ-
ავალს შორის.

— „სარავეოში მოკლეს ავსტრო-უნგრეთის
ტახტის მემკვიდრე ერცჰერცოგი“...

როგორც ვხედავთ, ნაწარმოების ძირითად ში-
ნაარსს შეადგენს კომუნისტური პარტიის მეთა-
ურობით წარმოებულ ქართულ მუშათა კლას-
ისა და გლეხკაცობის, მთელი ქართული მშრო-
მელი ხალხის რევოლუციური ბრძოლა რუსეთის
პირველი რევოლუციის წლებში და რეაქციის
პერიოდში. ნაწარმოების მთავარ გმირებს მუშა-
კომუნისტები, პროფესიონალი რევოლუციონე-
რები წარმოადგენენ. ისინი იზოლირებულია რო-
და არაან ნაწევრები მოთხრობაში. მათი ცხო-
ვრებისა და ბრძოლის ისტორია ამ გამობატულა
აღებული ისტორიული პერიოდის ფართოდ მო-
ხატული სოციალური ვითარების ფონზე.

სრულიად მართებულია მწერალი დიდ ყურა-
დღიბას უთმობს და დიდუგავად ამხილებს ამ
ნაწარმოებში ლიბერალური ინტელიგენციის,
ნაციონალისტური პარტიების, მენშევიკების
რეაქციულსა და ლაკვიდატორულ როლს რევი-
ლუციურ მოძრაობაში.

ასე ფართოდ და მრავალმხრივად მოიცვა მწე-
რალმა ამ მოთხრობაში რევოლუციური მოძრა-
ობის, კომუნისტური პარტიის ბრძოლისა და
მოღვაწეობის თემა ისეთ რთულსა და ვრცელ
ისტორიულ მონაცემთზე, როგორცაა რუსეთის
პირველი რევოლუციის მომზადებისა და გან-
ხორციელების წლები და ცარიტული რეაქციის
პერიოდი.

ამ ნაწარმოებით ნიკო ლორთქიფანიძემ ოკე-
ანი წლების მერე ნახევარში საფუძველი ჩაუ-
ყარა ქართულ საბჭოთა მწერლობაში კომუნი-
სტური პარტიის რევოლუციური ბრძოლის საბე-
ლოვანი ეპოქის ასახვის ტრადიციას. სამწუხა-
როდ, ამ ტრადიციამ დღემდე ვერ მოუვა ქართულ
ლიტერატურაში შესაფერი გაღრმავება და გან-
ვითარება. კომუნისტური პარტიის მეთაურობით
ჩვენი ხალხის მიერ ჩვენი საუკუნის პირველი
ორი ათეული წლის მანძილზე წარმოებული
გმირული რევოლუციური ბრძოლა ჯერ კიდევ
მოელის ღირსეულ მხატვრულ განსახიერებას
ქართულ საბჭოთა მწერლობაში, კერძოდ, ჩვენს
მხატვრულ პროზაში.

მით უფრო ნათელია და გასაგები ნიკო ლორ-
თქიფანიძის ამ მოთხრობის დადებითი მნიშვნე-
ლობა და თვალსაჩინო ადგილი ქართული საბ-
ჭოთა ლიტერატურის განვითარებაში.

თავისი ცხოვრების უანასწეულ წაგებაში დაწე-
რა ნიკო ლორთქიფანიძემ მოთხრობა „ქედუბ-

რელინ", სადაც განასახიერა ჩვენი ისტორიის გმირული სული, ჩვენი ხალხის ქედუხელოვნება, სამშობლოს სახელისა და ღირსებისათვის რაინდული თავდადების მაღალი გრძნობა. წმინდა სამართალს ომის შრისხანე დღეებში, ამ უმაგალითო საყოველთაო პატრიოტული აღფრთოვანების ეთარებაში მწერალმა ამ ნაწარმოებით წარუდგინა და გულის სიღრმეში ჩამწვდომი პიძინი უმღერა პატრიოტული თავგანწირულობის იდეას.

ადამიანის უკუდავების უპირველესი და ყველაზე საიმედო საწინდარი სამშობლოსათვის თავდადება. ამ აზრის მხატვრულად დასაბუთებას მიეძღვნა თავისი სასიცოცხლო და შემოქმედებითი, ენერგიის უკანასკნელი მარაგი ნიკო ლორთქიფანიძემ.

სიცოცხლის უკანასკნელ დღეებში ნიკო ლორთქიფანიძემ გამოაქვეყნა მოთხრობა „რუკუნდუთის დაბრუნება“. ჩვენი ხალხის საამაყო წარუღიდან არის აღებული ამ ნაწარმოების სიტუაცია. მოთხრობის მთელი აზრი იმაში მდგომარეობს, რომ გვიჩვენოს, თუ როგორი გარდაუვალი სიყვარულით მოსაეს ყოველთვის ხალხს თავისი სიცოცხლისა და თავისუფლებისათვის ნებჩალიჩი, თუ როგორის მშობლიური მხარეულობით უზედება და ეგებება ქვეყანა ბრძოლას ქარკეცლიდან დაბრუნებულ ვაჟებს, თუ როგორის ძლევაშიაღებული აღადგენს ხალხს ერთსულოვნება ყველაფერს, რაც დაუნგრევია ომი სტიქიის.

ასე ცხოველყოფილად ეხმაურებოდა თავისი სასიკვდილო სატყველიდან ნიკო ლორთქიფანიძე იარაღსხმული საბჭოთა ხალხის უწმინდეს საბრძოლო გრძნობებს და მისწრაფებებს. ეს დამამშვენებელი ამოთეოზია მწერლის შესანიშნავი პოეტური ბიოგრაფიისა.

დიდი სამამულო ომის წლებში საბჭოთა ხალხის უმაგალითო საბრძოლო პატრიოტულ აღფრთოვანებას შეესიტყვებოდა აგრეთვე ცხოვრების მარტურულში მწერლის მიერ გაწეული შთაგონებელი შემოქმედებითი მუშაობა დიდ ისტორიულ ნაწარმოებზე „ადგილთ აღმამენებელზე“. ქართველი ხალხის ისტორიის ამ შესანიშნავი გმირის ცხოვრებისა და მოღვაწეობის ფართო მხატვრულ ტილოზე ასახვის კეთილშობილური განზრახვა, როგორც ჩანს, მთელი ოცდაათი წლის განმავლობაში უტარებია მწერალს თავის შემოქმედებითს სამყაროში. საკვდილს შეუწყვეტია მწერლის ხანგრძლივი და დრეც-

რომელი ოცნება, ფიქრი და შემოქმედებითი ბრძოლა ამ დიდი ისტორიული პირვნების ღირსეული მხატვრული სახის გამოყვეთისათვის. ამ ნაწარმოების გამოქვეყნებულ ფრაგმენტებზე გვიჩვენებენ, თუ მასალის როგორი ღრმა და გულმოდგინე ცოდნით, რა მაღალი მხატვრული ოსტატობით და გზებით ამუშავებდა მწერალი ამ თეზის.

მრავალი დაუმთავრებელი ნაწარმოები დაჩაჩა ნიკო ლორთქიფანიძეს. ეს გარემოება იმის მაჩვენებელია, რომ მწერალი გულმოდგინედ მუშაობდა თავისი ყოველი მხატვრული ჩანაფიქრის სრულყოფილად განხორციელებისათვის, არ ექაჩებოდა საკუთარ ნაწარმოებთა გამოქვეყნება. მისი დაუმთავრებელი მოთხრობების, ნოველების, მინიატურების დიდი უმრავლესობა, რომელიც მწერლის პირად არქივშია დაცული, ჯერ კიდევ მოელის სათანადო შესწავლას, დამუშავებას, გამოქვეყნებას. უეჭველია, რომ მათ გამოქვეყნება ახალ ძვირფას მასალას მისცემს ჩვენს ლიტერატურათმცოდნეობას და მკითხველთა ფართო წრეებსაც ჩვენი საუკუნის ამ დიდი ქართველი მწერლის შემოქმედებითი ბიოგრაფიის სრული და ყოველმხრივი გააზრებისათვის. დიდი მნიშვნელობა ექნება ამ თვალსაზრისით აგრეთვე სხვადასხვა დროს მთელს ქართულ პრესაში გამოქვეყნებული მისი მრავალრიცხოვანი პუბლიცისტური და ლიტერატურულ-კრიტიკული წერილების შეკრებას და გამოცემას. ეს წერილები ერთბაშად დაგვანახებენ, თუ როგორი ღრმა დაინტერესებით და რაოდენ პრაგრესული პოზიციებიდან ეხმარებოდა მწერალი ჩვენი ქვეყნის საზოგადოებრივი ცხოვრებისა და ეროვნული კულტურის განვითარების აქტუალურ საკითხებს.

ნიკო ლორთქიფანიძის ლიტერატურული მემკვიდრეობა სამუდამოდ არის შესული მეოცე საუკუნის ქართული მწერლობის, მთელი ჩვენი ეროვნული ლიტერატურის ძირითად ფონდში. ამ მემკვიდრეობას საბჭოთა მკითხველისათვის დიდი შემეცნებითი და ესთეტიკური ღირებულება აქვს. უეჭველია, რომ ნიკო ლორთქიფანიძის საუკეთესო ქმნილებანი ღირსეულ ადგილს დაიკავებს მომავალ საბჭოთა ხალხების სულიერ ფასეულობათა საერთო საგანძურში, ჩვენი საუკუნის მხატვრული პირობის მთელს ისტორიაში.

გიორგი შაყულაშვილი

ქართულ-აზერბაიჯანული ლიტერატურული ურთიერთობიდან

ქართულ-აზერბაიჯანული ლიტერატურული ურთიერთობის ისტორიამ არაერთი ქართველი და აზერბაიჯანელი პოეტის, საზოგადო მოღვაწის, ლიტერატურის მკვლევარის ნათელი სახე შემოგვინახა, რომლებიც გულწრფელი პატივით ეპყრობოდნენ მეორე ერის სულიერ საუნიჭეს, ცდილობდნენ, თავისი ერისთვის გაეცნოთ იგი, შეეყვარებინათ, მოწიწების გრძნობა ჩაენერგათ. სამხარისოა ვახსენოთ ილიასა და აკაკის, ფრიდონ ქოჩარასა და აშქედ ჯაფარიძის სახელები, რომ ადვილად დავრწმუნდეთ ზემოთქმულში. ქართველ და აზერბაიჯანელ ერებს საუცუნეთა განმეოლოებაში უცხოვრიათ ერთმანეთს. მეზობლად, შეესწავლიათ ერთმანეთის ყოფა, კულტურა, მხატვრული სიტყვა.

როგორც ქართველ, ისე აზერბაიჯანელ მეცნიერთა, კონკრეტულად კი — ლიტერატურის ისტორიკოსთა მოვალეობაა, ღრმად შეისწავლონ ამ ურთიერთობაში ისტორიული არსი, რეალური მიზეზები, ნათლად, პასუხისმგებლობითა და ობიექტურად გააშუქონ ისინი. ამ მიზართან, თუმცა არასისტემატურად და არათანამიმდევრულად, მაგრამ მაინც განსაზღვრული ხასიათის კვლევითი სამუშაოები სრულდება, სადაც სწორად, შეცნიერული სიღრმით არის გაშუქებული ორი ისტორიულად მეგობარი ერის ლიტერატურულ ურთიერთობაში საკითხები. ზოგჯერ კი ვხვდებით არასაკმარის შეცნიერულ დონეზე შექმნილ გამოკვლევებსა და დაუსაბუთებელ დებულებებს. მხედველობაში გვყავს აზერბაიჯანელი მკვლევარი არ. დადაშაძე, რომელმაც 1966 წელს მშობლიურ ენაზე გამოაქვეყნა მეცნიერული შრომა გამოჩენილი პოეტის, მოლა დანაშ ვაგიფის ცხოვრება-შემოქმედების შესახებ.¹ ხოლო 1968 წელს,

ვაგიფის იუბილესთან დაკავშირებით, იგი ერთგვარად პოპულარული სახით გამოსცა რუსულ ენაზე.¹

აღნიშნული ნაშრომების წაკითხვის შემდეგ ისეთი შთაბეჭდილება რჩება, რომ ავტორის სურვილია მკითხველს აჩვენოს, ერთი მხრივ, ვაგიფის დიდი პოეტური პოტენციალი, წარმოგვიდგინოს იგი, როგორც სხვა ხალხების ლიტერატურის გზის გამაყვავი და ტონის მიმცემი, მეორე მხრივ, კი საზოგადოდ, აზერბაიჯანული ლიტერატურა ამიერკავკასიის სხვა ხალხების ლიტერატურაზე მაღლა მდგომარ წარმოადგინოს, რა თქმა უნდა, არ. დადაშაძეს მოსაზრებანი ქართულ ლიტერატურასაც ეხება.

ავტორის გასაოცარი სურვილი უფრო იკვეთება და ეტლად რჩება იმის გამო, რომ მას არ ახლავს არავითარი არგუმენტაცია, არავითარი სერიოზული მტკიცება თუ შემაგრება. არ. დადაშაძეს დებულებანი ემყარება მხოლოდ ორსავე წინადადებას, რომლებიც ქართული მხატვრული სიტყვის მიმართ სხვადასხვა დროს გამოუთქვამთ აზერბაიჯანელ მკვლევართ. უკანასკნელი ხანის მეცნიერული ლიტერატურა არ. დადაშაძეს წიგნებში არ შეინიშნება. სამაგიეროდ ბევრია პათეტური და მსუყუ ფრაზები, რაც, სამწუხაროდ, ქართული ლიტერატურას, ქართული კულტურის რეალურ ვითარებაში ნაკლებად გაცნობიერებულ მკითხველს შეცდომაში შეიყვანს.

არ. დადაშაძეს თავისი მოსაზრებანი ორ ასპექტში აქვს წარმოდგენილი — ერთია ვაგიფის ლირიკის გავლენათა აღწერა ქართულ მწერლობასა და ზემოქმედებებზე (?), მეორე კი, საზოგადოდ, აზერბაიჯანული კლასიკური და ზემოქმედებები ლიტერატურის ზემოქ-

¹ არაბ დადაშაძე, ვაგიფ, პიათა ეა იარადი-გილილი, ბაქო, 1966 წ.

¹ Араз Дадашзаде. Певец жизни, Бако, 1968.

მედება ქართულ მხატვრულ სიტყვაზე. ჩვენი მიზანია, ამ თანმიმდევრობით ვუპასუხოთ მკვლევარს და, შეძლებისდაგვარად, მკითხველს ვაჩვენოთ, რომ აღნიშნული მოსაზრებანი სრულიადაც არ ასახევენ რეალურად არსებულ სურათს.

არ. დადაშაძეს მიხედვით ვაგიფის ღირსება უდიდესი პოპულარობით სარგებლობდა საქართველოში. იგი წერს: „XVIII საუკუნის დასასრულსა და XIX საუკუნის დასაწყისში ვაგიფის პოპულარობით ლექსი სომხური და ქართული ტრანსკრიფციით სომხეთსა და საქართველოს ყოველ კუთხეში პოეზიის მოყვარულთა რევულებში იქნა შეტანილი.“¹

მკვლევარს მხედველობაში აქვს საქ. სსრ მეცნიერებათა აკადემიის კ. აკელიძის სახელობის ზელანჩერთა ინსტიტუტის ფონდებში შემონახული ვაგიფის ლექსები (Q 620, 651, S 2385, 2519).

ამ, აშკარად ზემოქმედებულ, განცხადებას რომ თავი დავანებოთ და საკითხს ობიექტურად შევხედოთ, ასეთი სურათი შეიქმნება: როგორც ქართული ლიტერატურული დოკუმენტებიდან ირკვევა, აზერბაიჯანული ლიტერატურის კლასიკური ხანის უკანასკნელისა და დიდი წარმომადგენლის ვაგიფის პოეზიის ჩვენი ქვეყნის ლიტერატურის მოყვარულთა წრეები მართლაც იცნობდნენ. ამავ შემთხვევებს ხაზსაწერით ინსტიტუტში არსებული ლექსები ვაგიფისა, ამავე მიუთითებს ერთი საინტერესო ფაქტიც — ქართული რომანტიზმის ერთ-ერთი წესდამდგენი წარმომადგენლის, გრ. ორბელიანის ეპისტოლარულ მეგობრობაში ნახსენებია ვაგიფის სახელი. გრ. ორბელიანი თქმურბან შეტყობდნენ (ახლანდელი ბუენაესიკა — ქალაქი დელესტინის ავტონომიურ რესპუბლიკაში) 1856 წელს ყაფლან ორბელიანს ატყობინებდა — აქ დაიბეჭდა „ვალუფის“ ლექსები და გამოგზავნილი.²

სხვა რამ დოკუმენტი, სხვა რამ ზელმოსაიკი მასალა არც არ. დადაშაძეს გააჩნია და არც ქართულ ლიტერატურის მკვლევარს. ზემოხსენებულ წყაროებზე დაყრდნობით კი შესაძლოა თუ არა დავასკვნათ, საქართველოს ყოველი კუთხე ვაგიფის ლექსებით იყო მოვსებული?

1 არაუ დადაშაძეს ზემოხსენებული შრომები, გვ. 163, 119, დაინტერესებულ მკითხველისათვის გვერდებს ვუთითებთ როგორც აზერბაიჯანული, ისე რუსული გამოცემებიდან. პირველ აზერბაიჯანულ შრომიდანია, მეორე რუსულიდან. ამ თანმიმდევრობით იქნება შემდგომ: თუ მითითებულია მხოლოდ ერთი გვერდი, იგი რუსულ გამოცემას ეხება.

2 გრ. ორბელიანი, წერილები, ტ. II, ტფ. 1937, გვ. 163.

რა თქმა უნდა, არ შეიძლება შემდეგ გარემოებათა გაშრო:

1. ზემოხსენებულ ზელანჩერებში ვაგიფის ლექსები ათს არ აღემატება. ვფიქრობთ, მაშინ ძნელია ათოდან ლექსით საქართველოს ყოველი კუთხის პოეზიის მოყვარულთა დაერთების შევსება. ამის გარდა, აქ სხვა მომენტი არის გასათვალისწინებელი: ვაგიფის ქართული ანბანით ჩაწერილი ლექსები თარგმანი კი არ არის, არამედ აზერბაიჯანულ ენაზე გახლავთ. მაშასადამე, არ. დადაშაძეს მიხედვით, საქართველოს ყოველ კუთხეში სკოლითა აზერბაიჯანული ენა, რაჟილა ვაგიფის აზერბაიჯანულ ლექსებს ასეთი ფართო გავრცელება მოუპოვებოდა. ვფიქრობთ, ასეთია ლოგიკური დასკვნა მკვლევარის მიერ მოწოდებული დებულებიდან. ჩვენითვის უცნობია, რა სახის ეყრდნობა მკვლევარი ამ საკითხთან დაკავშირებით, ერთი კი ცნობილია, აზერბაიჯანულ ენას არასოდეს ქორნი მოპოვებული ამიერკავკასიაში ისეთი მნიშვნელობა, რომ ამგვარი მასშტაბით სკოლითა საქართველოში. მაშასადამე, აზერბაიჯანული ენა საქართველოს ყოველ კუთხეში არ იყო დანერგული და ვერც ვაგიფის ლექსები გავრცელდებოდა იქ.

2. ვაგიფის ლექსები რომ ქართულ ზელანჩერებში მოხვდა, ამის მიზეზი არის არა ვაგიფის პოეტური ტალანტი (ჩვენ სრულიადაც არ ვცდილობთ ვაგიფის შთამავრნებელი პოეზიის დამკვირვებებს, ვაგიფის ღირსიას ახლაც სიამოვნებით ვითხოვთ ქართული მკითხველი, რომელმაც დღეიდანვე მიიღო თარგმანების პატარა კრებული და რომელიც მომავალში უთუოდ უნდა გამოიყენოს უფრო სრულყოფილი სახით), არამედ სხვა პირობები, სხვა ობიექტური მიზეზები.

პირველი: ვაგიფის პოეზიაში სამი ლექსი გვხვდება საქართველოზე, რომლებიც პოეტს დაუწერია ერეკლე მეორის კარზე ყოფნის დროს (1783-84 წ.წ.) თუ მის შემდეგ და რომლებიც გამოირჩევიან ღირსებითა და შთამბეჭდავით. ლექსებში ვაგიფი გადმოგვცემს დაუფარავ აღტაცებას საქართველოს ხალხთა და ქართველი ბატონიშვილის გულგონება-სიღატაკისათვის გამოწვევებს.

შეძლებულად მოგვჩვენა ერეკლეს კარისა და ქართული საზოგადოებისთვის ცნობილი არ გამხდარიყო ვაგიფის ლექსები. თავისთავად აღნიშნული გარემოება ინტერესს გაზრდიდა ვაგიფის ღირსიასადმი.

მეორე — საუკუნეთა განმავლობაში თბილისი იყო მრავალეროვანი ქალაქი, სადაც, ქართველებთან ერთად, ცხოვრობდნენ აზერბაიჯანელებიც. ურთიერთშეზომალობა და შეგობა

1 იხ. ამ ლექსების ქართული თარგმანები: ვაგიფი, ლექსები საქართველოზე. თბილისი, 1948.

რობა ქმნიდა სათანადო ნიადაგს ეროვნული კულტურის ურთიერთშორის გაცნობისათვის. ამ ფაქტორის მნიშვნელობას ისიც ზრდის, რომ XIX საუკუნისთვის, როდესაც ამიერკავკასიის კულტურულ-აღმშენებრივ კენტრადა ზღე. მა თბილისი, აქ თავს იყრის აზერბაიჯანის ინტელიგენციის გარკვეული ნაწილი (მაგ., მირზა შაფი ვახეზი, მირზა ფათალი ახუნდოვი), რომლებსაც ახლო ურთიერთობა და მეგობრობა აკავშირებდათ ქართველ საზოგადო მოღვაწეებთან. სწავლობდნენ ერთმანეთის ენებს, ეცნობოდნენ ერთმანეთის კულტურას, მათ შორის ლიტერატურასაც. აღნიშნული გარემოება აბრის კიდევ ერთი გზა იმისა, რომ ვაგიფის თითო-ორილა ლექსს გასცნობოდნენ ჩვენში.

მაგრამ, ამასთანავე მხედველობაში უნდა იქნას მხედველი ის ფაქტი, რომ ვაგიფის ლექსები ჩაწერილია არა „საქართველოს“ ყოველ კუთხეში“ მცხოვრებ ლიტერატურის მოყვარულთა დაკრებებში, არამედ თბილისის მკვიდრთა რეკლამებში და ჩამწერნი თუ გადამწერნი მტყუნადათ არაქართული ეროვნებისანი იყვნენ.

ჩვენი აზრით, ზემოაღნიშნულმა პირობებმა შეუწყო ხელი ვაგიფის ლირიკის გაცნობას და არა არ. დადამზადეს მიერ შემოთავაზებულმა მოსაზრებებმა, ამავე მიზეზით უნდა აიხსნას ის გარემოება, რომ ქართულმა ხელნაწერებმა შემოგვიანეს სხვა აზერბაიჯანულ პოეტთა ლექსები (მაგ., ფუჟული).

რაც შეეხება გრ. ორბელიანის დაინტერესებას ვაგიფის პოეზიით: ვფიქრობთ, რომ გრ. ორბელიანი ვაგიფს გაეცნო ცნობილი ლიტერატურისა და გამოცემის მიზანს იუსტუ ნერსისოვის მეშვეობით, რომელმაც 1856 წელს თბილისში შეთანხმდა გამოსცა ლექსების კრებული. „ვაგიფი და მისი თანამედროვენი“¹. ნერსისოვი უშუალოდ გრ. ორბელიანის განკარგულებაში ყოფილა. „ნერსისოვი ჩემთანა არისო“², წერს პოეტი ყაფლან ორბელიანს. ლიტერატურის დიდი ტრფილი, როგორც ეს მისი ეპისტოლარული მემკვიდრეობიდან ჩანს, დათესს ტანში პოეტობას მისთვის ღრის და თავის აზრს წერილებით ატყობინებს ნაცნობ-მეგობრებს ქუჩაზე „ცისკარში“ გამოქვეყნებული ზოგიერთი მასალის შესახებ. მიუთმეტუნ, პოეტმა მხედველობიდან არ გამოჩნებოდა ნერსისოვის ლიტერატურული საქმიანობა.

ზემოაღნიშნული მიზეზები თუ, მოვლენები მიგვაჩინა იმის საწინდარად, რომ ვაგიფის აზერბაიჯანული ლექსები მოხვდა ქართულ ხელნაწერებში. არ. დადამზადებ კი იგივე ფაქტი სულ სხვა ასპექტში წარმოგვიდგინა, რაც მართებულია არ მიგვაჩინა.

კვლავ ემიგრაციაში, ჩვენ ამით სრულიად არ ეცდილობთ ვაგიფის პოეტობის შემოქმედებას, არც მისი შეანაშნავი ლირიკის გავრცელებას, ღია, ვაგიფი იყო მშვენიერი პოეტი აღმოსავლური სტილისა, მან აზერბაიჯანული ლიტერატურის ისტორიაში განსაყვრებული ადგილი დაიკავა. დიდი ფუჟულის შემდეგ შუა საუკუნეების აზერბაიჯანულ ლიტერატურაში ვაგიფი პირველი პოეტია, რომელმაც ასე ამაღლებულად და უშუალოდ უმოკლა სიფუტუნის გრძნობას. მაგრამ ვაგიფის შემოქმედებით პოეტულია შეუქმნეველი ღრის ქართული მხატვრული სიტყვისათვის, რაც სრულიად ბუნებრივი და მოსალოდნელი იყო — ვაგიფი არ ყოფილა იმ გაქანების შემოქმედთა რიცხვში, რომლებიც გავლენას ახდენდნენ ერების ლიტერატურაზე. თუმცა არა დადამზადეს სხვაგვარად აქვს წარმოგვინილი ვაგიფის ლიტერატურული დამსახურება:

„როდესაც ელაპარაკობთ ვაგიფის შემოქმედებით კავშირზე მოძვე ხალხების პოეტებთან, ჩვენ, უპირატესად ყოველს, მხედველობაში ვიღებთ არა სტატისტიკურ გავლენას თუ სესხებას, არამედ, ჩვენი მიზანია ვაჩვენოთ, რომ ვაგიფი ეპოქის ლიტერატურული განვითარების შარავი იმყოფებოდა და ერთი იმთავანი იყო, ვინც ამ გზას ეკავდა“³.

მოტანილი ციტატა ერთგვარი რეზიუმეა წიგნის ავტორის მსჯელობის იმ ნაწილისა, სადაც საუბარია ვაგიფის პირადსა თუ ლიტერატურულ ურთიერთობებზე საქართველოსთან, სომხეთთან და შუა აზიასთან: საუბარია ბესიკის, საიათიოვასა და ვაგიფის პოეზიის შემოქმედებითი მმართველობისა და სტილის მსგავსების შესახებ, უზუეკი პოეტის მხატვრული და ვაგიფის შემოქმედების ანალიტიკობის შესახებ. მამასადავ, ავტორი თავის გამოწვევაში — „მოძვე ხალხები“ — თავისთავად საქართველოსაც გულისხმობს.

მვლელის მიზნად დაუსაბავს, გვაჩვენოს არა ვაგიფის პოეზიის გავლენების სტატისტიკური მონაცემები, რაც პრინციპში შეიძლება მართლაც აღმოჩნდეს (რა გასაკვირია, რომ ამა თუ იმ ერის ლიტერატურულ წიაღში აღმოჩნდეს რომელიმე ოსტატი მხატვრული სიტყვისა, რომელიც ბაჰადრის სხვა ერის ლიტერატურის რომელიმე წარმომადგენელს), არამედ ვაგიფის, როგორც ახალი ლიტერატურული გზის გამკაფიისა და დამდების ისტორიული როლი მოძვე ერების მხატვრულ სიტყვაში. მათ შორის ქართულ ლიტერატურაშიც. ვფიქრობთ, ავგვარი სურვილი საყთობის შეუფასებლობას ნიშნავს. თუნდაც აღმოვაჩინოთ რომელიმე ერის ლიტერატურაში რომელიმე ეპიგონი პოეტი, განა შესაძლოა, იმ ერთი, თუნდაც რამდენიმე

¹ მოლა ფანა ვაგიფი, ესერლერი, გვ. 5, ბაქო, 1960.

² გრ. ორბელიანი, წერილები, ტ. 11. ტფ. 1937, გვ. 163.

³ დადამზადეს ზემოსხეხებული შრომა, გვ. 126.

პოეტის სახით განისაზღვროს ამა თუ იმ ერის ლიტერატურის განვითარება? უფრო ნათლად შეიძლება გვეჩვენოს — განა თვით ვაგიფი აზერბაიჯანულ ლიტერატურას ნიშნავს, ან მოსი დამსახურება, როგორც არ უნდა იყოს იგი, განსაზღვრელია მთლიანად აზერბაიჯანული ლიტერატურისა?

საინტერესო იქნებოდა, არაბ დადაშაღეს სტატისტიკური გავლენები მიეღო მხედველობაში და აღენუსხა, ვინ იყო ვაგიფის უშუალო მიმდევარი თუნდაც ქართულ ლიტერატურაში? მაგრამ, მკვლევარი, ჩვენი აზრით, ასე არ მოიქცეა არა იმიტომ, რომ მას სტატისტიკური მონაცემები არ აინტერესებდა და მიზნად ჰქონდა უფრო სერიოზული ლიტერატურული პრობლემების გადაჭრა. არამედ იმის გამო, რომ მხოლოდ ცდა და სურველი არ არის საკმარისი. იგი ვერ დასახელებდა ვერცერთ ქართულ პოეტს, რომელიც შეიძლებოდა ვაგიფის პოეზიის მიმდევრად მიგვეჩინა.

ზემოაღნიშნული განცხადების შემდეგ (რომ წიგნის ავტორს მიზნად ჰქონდა დასახული ენეენებისა ვაგიფის დიდი შემოქმედებითი როლი), მოსალოდნელი იყო, ავტორი მიმართავდა სათანადო ანგვერტაციას და ვაგერით მაინც შეეცდოდა, თუ რაში გამოიხატებოდა ვაგიფის მიერ ახალი გზის დადება, რა მისცა მან მოქმე ხალხების მხატვრულ სიტყვას. მაგრამ, სამწუხაროდ, არ დადაშაღეს გამოკვლევებში იგი ადვილს ვერ პოულობს. თავისთავად იგულისხმება, რაკილა ვაგიფი ლიტერატურული განვითარების გზას კეთვდა, ეს გზა გამოკვლავი იყო და, რაკილა ვაგიფი ეპოქის სიკაღაღებო იყო, ის ახალი გზა მოძმე ხალხების ლიტერატურის საკვალად იყო განკუთვნილი. მკვლევარს ეს მოსაზრება იმდენად ტრავილიერად ეჩვენება, რომ მისი დამტკიცება ზედმეტად მაინია. მან ყოველივე უზარადად ჩამოაყალიბა — ვაგიფის ზეგავლენა სხვა ხალხების მხატვრულ სიტყვაზე მისმა ისტორიულმა როლმა. განსაზღვრაო! მაშასადამე, მკითხველს ასეთი დასკვნის გამოტანის უფლება აქვს — ვაგიფის მიერ გაკეთებულ ახალ გზას მიჰყვება ქართული ლიტერატურა!

მაინც, რა არის ის ახალი, რით დამსახურდა მშვენიერმა პოეტმა ვაგიფმა აზერბაიჯანულ მეცნიერისგან ამიერკავკასიის ხალხების ლიტერატურის ტონის მიმცემის სახელი?

ვაგიფმა მართლაც შეასრულა ისტორიული როლი და გაკეთა ახალი შარა... აზერბაიჯანულ ლიტერატურაში. საუკველთაოდ ცნობილია შუა საუკუნეების აღმოსავლური პოეზიის ტრადიციულ-რომანტიკული მიმართულება, რელიგიურ-თეოლოგიური მსოფლშეგარჩევა და სატრფიალო ლირიკის ე. წ. საზოგადოებრივი ინსტიტუტის ისტორიული არსი, სადაც პოეტურ აღქმას დაყარული ჰქონდა ინდივიდუ-

ალურ-სუბიექტური გაგება და მოქცეული იყო ზოგადოებრივ აზროვნებაში პერსონალიზმით, მაგრამ უიღრესად მტკიცე კანონიკური გამოცხადებითი ფორმებით. აღნიშნული ლიტერატურული კონფესიებით არსებობდა სატრფიოს მხოლოდ ზოგადი იდეალი, ტრფიალი მართლმადიდებელი გონებრივი ქვრეტილია და ფილოსოფიური აზროვნებით გათვალისწინებული. სუფიზმის ლიტერატურულმა პრინციპებმა კი არსებითად წაშალა ზღვარი რეალურსა და ირეალურს შორის. ამ საზოგადო კანონ-კონფესიებით იყო შეზღუდული აზერბაიჯანული მხატვრული სიტყვა.

ვაგიფმა თავის ლიტერატურულ შემოქმედებაში შესძლო ნაწილობრივ დაერღვია აღნიშნული კანონები და გაბატონებულ რომანტიკულ მიმართულებაში შეეტანა, როგორც არ დადაშაღედ იტყვება, „სტიქიური რეალიზმის ელემენტები“. „ელემენტები“, — ვამბობთ იმიტომ, რომ ვაგიფის პოეზიის დიდი ნაწილი შექმნილია ტრადიციულ-ლიტერატურული კანონებით. ეს იყო პირველი პენქტი ვაგიფის შემოქმედების ისტორიული ხასიათისა, რამაც დაუმკვიდრა მას სოლიდური სახელი მშობლიური კულტურის ისტორიაში.

რა მისცა ამ ახალმა თეორიულმა პრინციპმა, „სტიქიურმა რეალიზმმა“ ქართული ლიტერატურის განვითარებას? თუკი ვაგიფი ამიერკავკასიის ხალხებს ლიტერატურაში გზას უკეთვდა და, როგორც აღმოჩნდა, უკეთვდა ახალი ლიტერატურული მეთოდით — „სტიქიური რეალიზმით“, მაშინ ქართული ლიტერატურაში რეალიზმის დამკვიდრების უშუალო ფუძემდებელი ვაგიფი ყოფილა! ასეთია არ დადაშაღეს მოსაზრებებიდან მიღებული ლოგიკური დაბოლოება. ნეთუ მკვლევარს ჰგონია (და რომ ასე ჰგონია, ქვევით ენახავთ), რომ ქართული ლიტერატურა აღმოსავლური მხატვრული სიტყვის კანონებით მოქმედებდა? მართალია, იყო ერთგვარი ცდები, სპარსული ლიტერატურის გავლენით შექმნილი მისტიკურ-სუფიური ჯანყობილების მქონე ლიტერატურული ნაწარმოებები (თეიმურაზ პირველი), მაგრამ სწორედ ასეთი ცდების წინააღმდეგ ბრძოლა იქცა ერთერთ ელემენტად ქართული ლიტერატურის რეალისტური ნაყადისა, რომელიც ვაგიფის „სტიქიური რეალიზმი“, სულ ცოტა, საუკუნენახევრით უსწრებს. ამავე დროს ქართული რეალიზმი არა „სტიქიური“ და მოუწიფებელია, როგორც ეს ვაგიფის პოეზიაშია, არამედ სრულიად ჩამოყალიბებული და გარკვეულ ლიტერატურულ პრინციპებზე გახლავთ დაყრდნობილი. აღორძინების ხანის ქართული ლიტე-

რატურის ერთ-ერთი დამახასიათებელი თვისება ხომ რეალისტური მიმართულება იყო, რომელმაც ფეოდალურ-რეალისტული ფანტასტიკის გვერდით იზიდავდა თავი. ე. წ. „არწილის სკოლა“, გამოდიოდა „მართლის თქმის“ პროგრამით და იბრძოდა არა სხვა, არამედ სწორედ „თათრული ზღაპრების“ (რაც საზოგადოდ აღმოსავლურ ლიტერატურას ნიშნავდა). ლიტერატურული მეთოდებისა და პრინციპების წინააღმდეგ, რომლის წყაო, როგორც ზემოთაც ითქვა, სპარსული და არა აზერბაიჯანული ლიტერატურა იყო. არჩილი, ფეშანგი, თეიმურაზ II, ვახტანგ VI, სულხან-საბა, მამყუა ბარათაშვილი, დავით გურამიშვილი და სხვანი აღნიშნული უსავსო ლიტერატურული მიმდინარეობის წინააღმდეგ მებრძოლი მიმართულების წარმომადგენელნი არიან ქართული მხატვრული სიტყვის ისტორიაში. არ. დადაშაძეს მიხედვით კი რეალისტის ჩასახვა საქართველოში ვაგიფის სახელს უკავშირდება. იგი ამას პირდაპირ არ ამბობს, მაგრამ მისი მსჯელობის ლოგიკური დასკვნა ასეთი გახლავთ.

ვაგიფის ისტორიული როლის მეორე პუნქტი შემდეგია: მან ნაწილობრივ აქცია ზურგი გაბატონებულ არაბულ ლექსთწერობის „არუზის“ ფორმას და უმეტესად წერდა ეროვნულ-ხალხური „პეჟა“ ზომით. ამით ვაგიფმა შესძლო ხალხურ-ამუღღური პოეზიის ფორმალურ-შინაარსობრივი ელემენტები დაეახლოვებინა კლასიკური ლიტერატურის პრინციპებთან. მეორედ, ვაგიფის მიერ ჩატარებული ეს ლიტერატურულ-თეორიული ოპერაცია რა შემოქმედებას ახდენდა ქართული ლიტერატურის პოეტიკაზე, რომლის ბუნებისათვის უცხოა „არუზის“ ანუ ე. წ. „კვირტურის“ მეტრიკა?

მესამე — ვაგიფმა სცადა ფრანკის კონსტრუქციასაც შეეხებოდა. წინამართა მალაფარდოვანი და ზეიადი ლექსი ვაგიფის პოეზიაში შეიცვალა მსუბუქი და სრულყოფილი უბრალოებით. როგორც აღვნიშნეთ, ვაგიფმა ეს შესძლო ხალხური ლიტერატურის სტილისტური ხერხების მერწყვით კლასიკური მხატვრული სიტყვის პრინციპებით. როგორც გვხვავთ, ვაგიფის მიერ ჩატარებული ლიტერატურული ოპერაციები წმინდა ეროვნული ხასიათისაა და იგი არ სცილდება აზერბაიჯანული, თუ გენეზით, აღმოსავლური ლიტერატურის თეორიულ პრინციპებს, ხოლო აზერბაიჯანული მკვლევარის არ. დადაშაძეს ცდა, გააერცელოს იგი ქართულ ლიტერატურაზე, არა თუ კუშმარიტებას მოკლებული მოსაზრებაა, არამედ თვით საკითხი არასწორად არის დაყენებული.

ჩვენ აღვნიშნეთ, რომ აზერბაიჯანულ მკვლევარს ვაგიფის შემოქმედებითი გავლენა ქართულ ლიტერატურაზე ორი ასპექტით აქვს მოცემული: ერთია გავლენა ლიტერატურული ლიტერატურაზე, მეორე კი ქართულ ფოლკლორზე. თქმა არ უნდა, ამ უკანასკნელ მოსაზრებასთან შედარებით, პირველი მეტად მოკრძალებულ ბრალდებად უნდა ჩათვალოს.

— ეპეი არ არის, — წერს არ. დადაშაძე, — რომ ვაგიფის ლექსებში, რომლებიც შექმნილი იყო პეჟას ზომით, აგრეთვე მისმა მუსტიჰადებმა და მუსამაზებმა განსაზღვრული გავლენა იქონიეს ამიერკავკასიის ხალხთა ზეპირსიტყვიერებაზე.¹

პირდაპირ შეუძლებელია უცხო საგანზე მსჯელობის უფრო მეტად უპირატესდნობა მაგალითის მოძებნა, ვიდრე ის, რომელიც წარმოგვიდგინა არ. დადაშაძემ თავის წიგნებში. ვერაფერს ვიტყვით, როგორი მდგომარეობაა სომხურ ფოლკლორში, არის თუ არა ვაგიფისა და მისი მუსამაზ-მუსტიჰადების გავლენა, მაგრამ ნათელია, რომ აზერბაიჯანულ მეცნიერის ქართული ზეპირსიტყვიერი ლიტერატურის შესწავლა, მის. თავისებურებათა გათვალისწინება არც კი უცდია. მისი აზრით, ვაგიფი ისეთი გაქანების შემოქმედთა რიცხვს მიეკუთვნება, რომლებიც ზოგჯერ მართლაც ახდენენ ზეგავლენას ხალხურ სიტყვიერებაზე. ხალხურ ლიტერატურაზე შემოქმედებას ახდენენ მსოფლიო ლიტერატურის კორიფეები და არა ვაგიფის რანგის შემოქმედნი. ჩვენ უხერხულად მივაჩინია, შევახსენოთ პატ. არ. დადაშაძეს თუ როგორი კონსერვატიზმს იჩენს ზეპირსიტყვიერება ლიტერატურული გავლენებისადმი. ზეპირსიტყვიერი ლიტერატურის შინაგანი ძლიერება არ. დადაშაძეს მოსაზრების საპირისპირო მოვლენაში იქნეს თავს — ფოლკლორით თვით ცდილობს, ამა თუ იმ შემოქმედის ნაწარმოებში მოაქციოს თავისი იდეური, ფორმალური, ლექსიკური თუ მხატვრული აზროვნების გავლენაში. საილუსტრაციო მასალა აზერბაიჯანული სინამდვილიდან შეიძლება მოგვეტანა — აზერბაიჯანული ხალხური დასთანები: „შაჰადად და ბაჰარამი“, „ფარჰადი და შირინი“, „ლული და მაქნუნი“, რომელთა უმეტესი წყაო ნიშამი განჯელის უკუდავი პოემაზეა, ამჟამად ემიგრება თავის პირველწყაროს, როგორც სიუჟეტური ხაზის განვითარებისას, ისე სხვა დეტალებითაც. გამოჩნდა, რომ თვით უკუდავი ნიშამი განჯელის შემოქმედებაც კი, რომლის პირდაპირი გავლენით შეიქმნა ზემოაღნიშნული ხალხური დასთანები, განიცდის ცვლილებას ხალხურ მხატვრულ სიტყვა-

¹ ჩვენ სრულიად ზედმეტად მიგვაჩინია მიუერთობით სათანადო ლიტერატურა ამგვარ საყოველთაოდ ცნობილ და საკუთარ მეცნიერულ სიღრმით დამუშავებულ საკითხებზე.

² არ. დადაშაძე, გვ. 162, 119.

³ M. Тахмасыев, Азербайджанские народные дастаны, Баку, 1965.

ში. ანალოგიური მაგალითები ქართული ლიტერატურაშიც შეიძლება დაგვესაზღვროთ. დიდი ფირდოუსის „შაინამედან“ წამოსულმა ამბებმა, კერძოდ როსტომ-ზაალის მოთქმებმა, ქართულ ხალხურ ზეპირსიტყვიერებაში დიდი ეკლექტა განიცადა, გაქართულდა, რაც გამოიხატა როსტომ-ზაალის ამბებში ქართული ეპოსის ელემენტების სიჭარბით.¹

არ. დაღაშაძე თავისი მოსაზრების დასადასტურებლად ერთი მაგალითის მოტანასაც ვერ შეძლებდა. თვით იმ მხიმე პერიოდში, როდესაც ქართული დამწერლობითი ლიტერატურა განსაზღვრულ ხარკს უხდიდა აღმოსავლურ მწერლობას, ჩვენი ფოლკლორი თავის მრავალსაუკუნოვან ტრადიციებს განაგრძობდა. რა უნდა მთავა ევგენის თემატიკად ერთ-ერთივე პოეზიას, რომლის 99 პოეტიკური სატიფილო ენარისაა, უარესად მდიდარი, მრავალფეროვანი ქართული ზეპირსიტყვიერებისათვის, მხატვრული სიტყვის საუკუნეების მანძილზე დაუმწიფილი საუნჯისათვის? ნათქვამი ქართული ფოლკლორის სატიფილო ენარში ისმის თუნდაც სუსტი ძახლი აღმოსავლური კანონიკური პოეზიის? იქნებ მუსტაზადების ან მუხამაზების ფორმები იჩენს თავს ქართულ ფოლკლორში ევგენის შემდეგ?

რამდენადაც საოცარი არ უნდა იყოს, არ. დაღაშაძე ამგვარ მოსაზრებებში მარტო არ არის. ანალოგიური გამოთქმებები გვხვდება მასზე აღურ და მის შემდეგაც. მხედველობაში გვყავს პროფესორი პ. არასლი, ფილოლოგიურ მეცნიერებათა დოქტორი მ. სეიდოვი და ახალგაზრდა მეცნიერი ი. რამზანოვი. ამ უკანასკნელმა თავისი კვლევითი მუშაობის პირველი ნაბიჯები იმ მიმართულებით გადადგა, რომ „დამტკიცებინა“, აზერბაიჯანულმა ბაიათმა, როგორც პოეტიკურმა ენარმა მკვიდრი ადგილი დაიკავა ქართულ ზეპირსიტყვიერებაში.² მ. სეიდოვი კი ქართულ ფოლკლორზე სტილისტიკის თვალსაზრისით საათონოვას გაუდენას ხედავს.

სამწუხაროდ, ქართული სალიტერატურო კრიტიკა ამგვარ დაუსაბუთებელ გამოთქმებებს არ გამოეხმაურა, რაც ქმნის საშიშროებას, ანალოგიური მოსაზრებანი წვეულებრივად იქცეს აზერბაიჯანულ მეცნიერთა შორის.

როგორც არ. დაღაშაძე ფიქრობს, ქართულ ფოლკლორზე მარტოდონ ევგენის გავლენა როდი შეიძლება:

„უდავოა აგრეთვე ქართულ ხალხურ სიტყვიერებაზე აზერბაიჯანული აშუღურ პოეზიის გავლენა“.³

ზოგიერთი აზერბაიჯანული მეცნიერი იმდენად არის გაცეცხელი, წარმოგვიდგინოს აზერბაიჯანული მხატვრული სიტყვის გავლენების სხვა ხალხების ლიტერატურაზე, რომ ევლარ მოუძებნიათ ზღაპრი შესაძლებელსა და შეუძლებელს შორის. იქნებ „ქართული ზეპირსიტყვიერების“ ცნებაში გულისხმობენ ე. წ. „ქართულ აშუღურ პოეზიას“, რომელზედაც აზერბაიჯანული აშუღური პოეზიის, შესაძლოა, ევგენის კვალი მართლაც იგრძნობა, მაგრამ პატრიკეშილი მეცნიერები ვალდებული არ იყვნენ გასცნობოდნენ, თუ რა დამოკიდებულება იქნეს ქართული სალიტერატურო კრიტიკა საქართველოს ფარგლებში მოქმედ აშუღურ პოეზიის მიმართ, რომლის გავრცელებას ძირითადი არე თბილისი იყო, ხოლო თვით აშუღთა შემადგენლობის უდიდესი ნაწილი — უცხო ეროვნების წარმომადგენელი. აშუღური პოეზია ჩვენში მიჩნეულია არაერთგვარადაა არა-სიუჟეტისაგან ლიტერატურულ მოვლენად. ამის გარდა, იგი დამატარებლად განსხვავდება ქართული ფოლკლორისგან და მის შემადგენლობაში არ შედის, მისგან დამოუკიდებლად განიხილება. ამიტომ მოხდა, რომ ქართულ სალიტერატურო კრიტიკაში მიღებულია ტერმინი „თბილისური ფოლკლორი“. ეს ლიტერატურული მოვლენა უსუსტესია არა მარტო მხატვრულად, პოეტიკური თვალსაზრისით, არამედ იდეოთა. იგია პოეზია დამაანაყებელი, გადაყოლილი ღვინოსა და ქალის სექსუალურ აპოლოგისა. ამიტომ პატ. მკვლევარები, ვიდრე ზემოხსენებულ ლიტერატურულ მოვლენას ქართულ ხალხურ ზეპირსიტყვიერებად წარმოგვიჩინებდნენ, აკობებდა უფრო ახლო გასცნობოდნენ მსჯელობის საგანს.

ქართული ზეპირსიტყვიერება, ორიგინალური, მდიდარი, ქართველი ერის მრავალსაუკუნოვანი ისტორიის დღილის ამსახველი, აათუ არ განიცდის რამე გავლენებს ევგენისა და აშუღური პოეზიისას, არამედ შორს დგას საერთოდ აღმოსავლური ქვეყნების მხატვრული სიტყვის პრინციპებისაგან. ეს არის უდავო ჭეშმარიტება, ხოლო თუკი არსებობს სხვა აზრი, საწინააღდეგო გაგება, მაშინ მას უნდა ახლდეს სათანადო მეცნიერული მსჯელობა, მეცნიერული დადასტურება, თუკი გინდა აღნიშნულ აზრსა და გაგებას სათანადო ანგარიში გაუწიოს.

განკვირვებას იწვევს არ. დაღაშაძეს შეხედულებათა ზოგიერთი მხარე. მას ამიერკავკასიის გეოგრაფიულ ცნებაში წარმოუდგენია ერთი ეთნიკური ყოფის, ერთი კულტურის, ერთი

¹ ე. შაბაბერიძე, ქართული ხალხური რომანტიანი, ლიტ. ძეგლები, 1958, გვ. 417-445.

² Ю. Рамазанов, Армянские ашуги XIX века, писавшие на азербайджанском языке, Бако, 1969, გვ. 15.

³ М. Сейдов, Песни народов Закавказья, Бако, 1963, გვ. 193.

¹ არ. დაღაშაძე, გვ. 162, 118.

აზროვნების მატარებელი ხალხი, რომელთა მხატვრულ სიტყვაში ღოჭინაყებს აზერბაიჯანელი ლიტერატურის ტრადიციები. ისეთი უძველესი ხალხი, როგორებიც არიან ქართველები, თავიანთი ეროვნული ცხოვრებით კი არ ცხოვრობდნენ, თავიანთი ევლტერით, ტრადიციებით კი არ საზრდოობდნენ, ეთარღებოდნენ, არამედ, თურქმონურად ჩანალოთ მისდევდნენ თურქულენოვანი ხალხების ცხოვრებას და მხატვრულ სიტყვაშიც სამადლო მათი ლიტერატურით უსარგებლობდნენ.

„თურქულენოვანი ხალხთა ზეპირსიტყვიერი პოეზიის გავლენა ეპოქალური ნიშანი იყო (იგულისხმება XV-XVI საუკუნეები. გ. შ.), ამიტომ, ვაგიფი, მხატვრული, უხევი პოეტები, სოფლები, ქართველები (ხაზი ჩვენი გ. შ.) და თურქებიც განიცდიდნენ ამ ეთილ-მოყოფილ გავლენას და გარდაქმნიდნენ მას თავიანთი შემოქმედებაში—ყოველი მათგანი თავისი ნიჭისა და ძალის მიხედვით...“¹

მხატვრული თურქმენი პოეტი, ვაგიფი აზერბაიჯანელი, დაუმატეთ უხევი, თურქი პოეტები, ქართველი ოსტატებიც აღნიშნული საუკუნისა, რომელნიც თურქულენოვანი ხალხის ზეპირსიტყვიერი პოეზიით სულდგმულობდნენ და... არსებითად წაიშალა ზღვარი ჩვენი ეროვნული ლიტერატურის არსებობისა, რომ არაფერი ითქვას სწორედ XV-XVIII საუკუნის ქართული ლიტერატურის სოციალური და ეროვნული ხასიათის შესახებ, იმ ხასიათისა, რომელიც გამოიკვეთა სწორედ სპარსული და თურქი დამპყრობლების წინააღმდეგ წარმოებული პოლიტიკური ბრძოლის დროს, არ, დაღდაღად თურქულენოვან სამყაროში შექანიერად აქცევი პოლიტიკურად, ეროვნობურად სარწმუნოებრივად, ევლტერულად სრულიად განსხვავებულ ქვეყანას. ლიტერატურულ გავლენებს, ვარდა წმინდა ესთეტიკური არსისა, სხვა არანალები მნიშვნელოვანი პირობები ესაზროვება. ამანური კემშირებიანა — გავლენას განიცდის სუსტი და ჩამოუყალიბებელი. მაშასადამე, არ, დაღდაღადეს აზრით თურქულენოვანი ხალხის ლიტერატურა, მათ შორის აზერბაიჯანელი ხალხის ლიტერატურა, უფრო ძლიერი იყო ქართულ დამწერლობისა და ზეპირსიტყვიერი ლიტერატურაზე, რაკალა მისი გავლენის ქვეშ მოქცეულა. არსებობდა, რა მდგომარეობაა, როგორია წონისწილობა ამ მხრივ ქართულსა და აზერბაიჯანულ მხატვრულ ლიტერატურას შორის? არავისთვის არ არის დასამაღვი, რომ ამ თვალსაზრისით სასწორი პატ. არაზ დაღდაღადეს სასარგებლოდ არ გადაიხრება. ჩვენი მომხერის ლიტერატურას, სპარსულ-აზერბაიჯანულ სამყაროში მიმდინარე

ძლიერი პოლიტიკური მოვლენებისა და ლიტერატურული ტრადიციების შემოქმედების გავლა მშობლიურ ენაზე მხატვრულ ნაწარმოებთა შექმნის შესაძლებლობა გვიან მიეცა. პირველი დამწერლობითი მხატვრული ნაწარმოების ნიმუში აზერბაიჯანულ ენაზე შეიქმნა XIII საუკუნეში (პასან ოღლი). ქართული ლიტერატურის პირველი ნიმუში კი V საუკუნეს განეკუთვნება. არა გვერია, რომ ლიტერატურულ ტრადიციებს არ ქონდეთ სათანადო მნიშვნელობა, არა გვერია, რომ ქართულ ლიტერატურას დასკირდებოდა აზერბაიჯანელი დამწერლობითი და „თურქულენოვანი ხალხთა ზეპირსიტყვიერი პოეზიის“ დახმარება. თუ ჩვენი ნათქვამი სწორი არ არის, მაშინ გვიტხვას პატ. მეკლევარმა, რომელმა ქართველმა პოეტმა განიცადა ასე ძალუღმა თურქულენოვანი ხალხების ზეპირსიტყვიერი პოეზიის ეთილისმოყოფელი გავლენა, რომელ ნაწარმოებში აისახა მის მიერ შემოთავაზებული „ეპოქალური ნიშანი“?

უნდა ითქვას, რომ „თურქულენოვანი ზეპირსიტყვიერების ეპოქალურობის“ პირველ ნახევარში ქართულ ლიტერატურას არაფერი მოუცია მნიშვნელოვანი. ჩვენს ლიტერატურაში ეს პერიოდი დაცემის ხანად იწოდება. ამ პერიოდის მეორე ნახევრიდან თავს იჩენს სპარსული თემატიკით გატაცება, სპარსული ლიტერატურული ტრადიციების დამკვიდრება, უპირატესად კი ღოჭინაყებს „შამსამეს“ ლიტერატურული ვერსიები. მაგრამ, როგორც აღინიშნა, სწორედ მის წინააღმდეგ ბრძოლამ მხატვრული სიტყვის არენაზე წინ წამოსწია „მართლის თქმის“ თეორია.

საზოგადოდ, არ, დაღდაღადეს შრომის ის ნაწილი, რომელიც ამირბაყასიის ხალხთა ლიტერატურულ ურთიერთობას ეხება (სხვა საკითხების შეფასება ჩვენს მიზანს არ შეადგენს), უთუოდ ზერეულე შთაბეჭდილებას ტოვებს. მკვლევარი ინტერესს არ იჩენს უახლესი მეცნიერული ლიტერატურის, უახლოესი შეხედულებების მიმართ იმ საკითხების განხილვისას, რომლებზედაც იგი მსჯელობს. ამის გამო მის შრომებში ეხედებით ფაქტობრივ შეცდომებს: „სომეხსა და ქართველ აშუღებს, — წერს არაზ დაღდაღადე, — რომლებიც ქმნიდნენ უომეებს აზერბაიჯანულ ენაზე, შეიძლება შეხედეთ უკვე XVI საუკუნეში“² ეს ციტატა არ, დაღდაღადეს შეუმოწმებლად აქვს მიზნობილი ენობილი აზერბაიჯანელი მეცნიერის აკად. პ. არასლის წიგნიდან — „ამიგ იარადილილი“ (აშუღთა შემოქმედება).

¹ აზერბაიჯან აღდაბათი თარიხი, ტ. I, ბაქო, 1960.

² არ, დაღდაღადე, გვ. 161, 117.

¹ არ, დაღდაღადე, გვ. 127.

მავალია, — ვეცხვებით პატ. მკვლე-
რებს, დავისაზელეთ თუნდაც ერთი ქართველი
აშუღი, რომელიც აზერბაიჯანულ ენაზე ყო-
მებს ქმნიდა უკვე XVI საუკუნეში.

ქართული აშუღების შესახებ უკვე ითქვა.
აქ კი უნდა შემდეგი აღინიშნოს — აშუღური
პოეზია, მუსლიმური სამყაროსთვის დამახასია-
თებელი ლიტერატურული მოვლენა, რომლის
პირველი წარმომადგენელი ზელთ არსებული
მასალების მიხედვით საქართველოში სიათ-
ნოვას, ჩვენს ქვეყანაში ფეხს იყიდებს XVII;
საუკუნიდან. ქართული ლიტერატურათმცოდ-
ნეობა პატ. მეცნიერების მიერ შემოთავაზე-
ბულ მოსაზრებაზე ჭერჭერობით არ იცნობს.
უფრო მეტიც, თვით აზერბაიჯანულ ფილო-
ლოგიურ მეცნიერებას არ აქვს რაიმე წყარო,
რომელიც მიუთითებდეს, რომ აზერბაიჯანში
XVI საუკუნეზე ადრე აშუღური პოეზია არ-
სებობდაო. პირველი აშუღი ყურბანი, გამოჩე-
ნილი აზერბაიჯანელი პოლიტიკური მოღვაწისა
და პოეტის შაჰ ისმაილ ხათაის (1486-1524) თა-
ნამედროვე იყო.

გამოდის, რომ აზერბაიჯანშიც, საქართველო-
შიც და სომხეთშიც აშუღები ერთდროულად
არსებობდნენ და მოღვაწეობდნენ. უდავოა,
აშუღური პოეზიის მასალების ვაჩენა საქართ-
ველოში (აღმათ სომხეთშიც) აზერბაიჯანს
უკავშირდება. მაგრამ, იგი ჯერ აზერბაიჯანში
არსებობდა, ვითარდებოდა, ზოლო შემდეგ
გავრცელდა მეზობელ ქვეყნებში.

აშუღური პოეზიის დამკვიდრებას საქარ-
ველოში ტერიტორიაზე ჰქონდა თავისი
პოლიტიკური, სოციალურ-ეკონომიური თუ
სხვა მიზეზები, რომლებმაც თავი იჩი-
ნეს XVII საუკუნის ბოლოსა და მომდევნო
საუკუნის დამდეგს. XVI საუკუნეში აღ-
ნიშნული მიზეზები ჯერ კიდევ არსებობ-
და. არ არსებობდა არც აშუღური პო-
ეზია. ყოველ შემთხვევაში ლიტერატურის ის-
ტორიას ჯერ-ჯერობით მასალა არ გააჩნია ამ
დებულების უარსაყოფად.

„ვაგიფი თბილისში ჩამოვიდა მაშინ, როდეს-
საც ბესიკი შეფის კარზე მდივნად მსახურობ-
და. უნდა ვივარაუდოთ, რომ ისინი შეხვდნენ
ერთმანეთს. ა. ბელიაშვილი თავის რომან-
ში „ბესიკი“ ხატავს ამ შეხვედრას და ძალიან
საუკუოა მისი ვარაუდი დიდ გაბედულებად ჩა-
თვალის“.¹

ლიტერატურის ურთიერთობათა მკვლევარ-
თათვის შესანიშნავი ფაქტი — აზერბაიჯანულ
მხატვრული სიტყვის ოსტატე [დაქვეყნებული
მოღვაწე ზედება ქართული პოეზიის შესანიშ-
ნავ წარმომადგენელსა და სახელმწიფო მოღვა-
წეს.

მაგრამ, სამწუხაროდ, არ. დადაშაძეს სურ-
ვილის საწინააღმდეგოდ, ავგვარი შეხვედრა არ
მომხდარა პოლიტიკური მოვლენების გამო.
როგორც ცნობილია, ბესიკი განდევნილ იქნა
ერეკლეს მიერ და ქართულ ისტორიოგრაფიაში
ეს თარიღი მოქცეულია 1777-79 წლებში. ვაგი-
ფი კი თბილისში ჩამოდის 1783-1784 წელს
(არის ვარაუდი, რომ შესაძლოა ადრეც ყო-
ფილიყოს, მაგრამ სათანადო ცნობების უქონ-
ლობის გამო ვარაუდი ვარაუდად რჩება). პატ.
არ. დადაშაძემ საკმაოდ ჩათვალა, დაკრძო-
ბოდა არა მეცნიერულ მონაცემებს, არამედ...
მხატვრულ ნაწარმოებს, ა. ბელიაშვილის
რომანს! იქნებ საჭიროა იმის აღნიშვნაც, თუ
რატომ და რისთვის არის დაშვებული მხატვ-
რულ ნაწარმოებში ისტორიულ ფაქტთა აღრევა
და რატომ და რისთვის არ შეიძლება განმეო-
რებულ იქნას იგი მეცნიერული პრეტენზიის
მქონე შრომაში? მკვლევარის უჩვენის იმ თე-
ში, სადაც ლიტერატურულ ურთიერთობაზეა
საუბარი და რომელსაც სულ ათიოდე გვერდი
უკავია, კიდევ არაერთი შეცდომაა. თუ რატომ
ზდება ასე, ადვილი გასარკვევია. მკვლევარმა
საჭიროდ არ ჩათვალა არც აზერბაიჯანულ მე-
ცნიერთა მიერ გამოთქმული მოსაზრებების შე-
მოწმება, არც ქართული წყაროებისა თუ სა-
მეცნიერო ლიტერატურის ვაცნობა მისთვის
საჭირო საკითხების შესახებ. მითუმეტეს, რომ
არ. დადაშაძემ შესანიშნავად იცის, რა სიფ-
რთხილეა საჭირო ლიტერატურულ ურთიერ-
ობათა კვლევისას: — როდესაც ვლაპარაკობთ
ლიტერატურულ ურთიერთობათა შესახებ, უნ-
და უკიდურესად ფრთხილად ვიყოთ, აფრთხი-
ლებს მკვლევარი უზბეკ მეცნიერს ე. რუსტა-
მოვს, რომელმაც ვაგიფი XV საუკუნის უზბეკი
პოეტის მიმდევრად გამოაცხადა.¹

სამწუხაროდ, თვით მკვლევარი ასუსტებს
ყურადღებას ამ მიმართებით, რის გამოც მე-
თხველს აწვდის არასწორ ინფორმაციას მომე-
ერის ლიტერატურისა და კულტურის შესახებ.

¹ არ. დადაშაძეს დასაბუთებული ნაშრო-
მი, გვ. 125.

¹ არ. დადაშაძე, გვ. 167, 123.

თამაზ ზილქაძე

ნიკო ფიროსმანიშვილი

ნიკო ფიროსმანიშვილის შემოქმედება ისეთი თვითშეზღუდვითაა ბრწყინავს, თითქმის აღამიანს კი არა, ბუნებას შეექმნას.

ნიკო ფიროსმანიშვილის ცხოვრება ჩვენთვის თითქმის უცნობია. მისი არც დღითი უპოვნია ვინმეს და არც ბარათი. თუ მრავალი და მრავალი ლიტერატორის გულმოდგინე მტაცებაა ვერწმენებთ, ის ღარიბიც ყოფილა, მარტოხელა და, რაც ყველაზე უფრო სამწუხაროა, ღვინოს ეტანებოდა. თურმე კი არ ცხოვრობდა, იტანებოდა. რა თქმა უნდა, ძნელია ასე ცხოვრება, მაგრამ ეს ჯერ კიდევ არ ნიშნავს ტანჯვას. ის იყო შემოქმედი და მისი ბედით ყველა შემოქმედის ბედსა ჰგავდა: რადგან ქმნიდა, აღზატ ბედნიერიც იყო.

ნიკო ფიროსმანიშვილი მარტო დიდი მხატვარი არ არის. მის მედრეთით აღდგომას მოჰყვა ჩვენს შემოქმედებით ცხოვრებაში მხატვრის განსაკუთრებული როლისა და საერთო მხატვრობის, როგორც ერთნაირი სულისკვეთების გამოვლენის აქტიური ფორმის, აღიარება. გარდა ამისა, ის თითქმის ერთადერთი მხატვარია, რომელსაც ჩვენი ხალხი თავისი ყველაზე დიდი წმინდანების — ქართველი მწერლების გვერდით იხსენიებს.

ნიკო ფიროსმანიშვილი მკვეთრად გამოკვეთილი ეროვნული მხატვარია. იმ ბაბილონში, რომელსაც ძველი თბილისი წარმოადგენდა, მან შეინარჩუნა ქართული მხატვრობის ტრადიციები, თუმცა ამავე დროს ის ევროპული ყაიდის მხატვარიცაა, სწორედ ისეთი გაგებით, როგორც ევროპელები დიდ ილას ესმოდა.

ნიკო ფიროსმანიშვილი ქართული ლიტერატურის უბეში გაიზარდა. ჩვენი ლიტერატურისა და ხალხური პოეზიის სამყარო იყო მისი წმიდათა წმიდა ტაძარი, რომელიც მის არსებას, აღტაცებას და მოწიწებას გრძნობსთან

ერთად, უმშვენიერესი ოცნებებით ავსებდა. მაგრამ მის შემოქმედებას სხვა წყაროც ჰქონდა, ეს იყო ქართული ფრესკული მხატვრობა და ხელნაწერთა მინიატურები. აი, საიდან შეისისხლობოდა სამყაროს ასეთი წარმოდგენა, ასეთი უცნაური პროპორციები და პერსპექტივები.

თუ რა დიდი როლი ითამაშა ქართულმა კედლის მხატვრობამ ფიროსმანიშვილის შემოქმედებაში, ამის შესახებ ბევრი რამ თქმულა. ქართულ ფრესკებზე ბევრი მეტად საყურადღებო გამოკვლევაა დაბეჭდილი. ქართულ ხელნაწერთა მხატვრობას კი ჩვენი საზოგადოების უმეტესი ნაწილი მხოლოდ ამ ბოლო წლებში გაეცნო. აქადემიკოს კორნელი კეკელიძის სახელობის ხელნაწერთა ინსტიტუტში გამართული ბრწყინვალე ექსპოზიცია მნახველს, სიამოვნებასთან ერთად, მეტად საკირო ცოდნასაც აწვდის. ხელნაწერთა მხატვრულად გაფორმება ჩვენში უმეტესი დროიდან დიდი პოპულარობით სარგებლობდა. მარტო ხელნაწერთა ინსტიტუტში ხელასი ასეთი ტექსტი იხსება, ხელასი გადაჩენილი ტექსტი! ეს კი იმას ნიშნავს, რომ ამწიარად მოხატული ხელნაწერი საქართველოში უამრავი ყოფილა.

ამ გამოფენის ზეგულ დათვალიერებაც კი საკმარისია იმისათვის, რათა დაერწმუნდეთ ჩვენი ძველი გენიალური მხატვრებისა და ფიროსმანიშვილის მსგავსებაში, მინიატურის მხატვრის ზომიერების შესაშური აღლო აქვს. მისი ისტატიზმის საიდუმლოს ამოხსნა შედარებით ადვილია, მდლწევა კი თითქმის შეუძლებელია: აქ — პოეზია მეფობს!

ნიკო ფიროსმანიშვილის პერსონაჟები ოდესღაც მთლიანი და ჰარმონიული სამყაროს ნაწილები არიან, ამიტომაც მისი შემოქმედება ამ დაუქმდამებელი მთლიანობის სედიანი განცდაა. ფიროსმანიშვილის წარმოდგენები სინამ-

დელისა და ზღაპრის უცნაური მონაცვლეობით საზრდოობს და მისი ზეგები თუ ცხოველები მართლაც დასიზმრებელსა ჰგავს. დამბულობისა და მოლოდინის ელფერიდან აღმუქდრომ კველი მისი ნახატი და ის რამდენიმე ფერი, რომელსაც მხატვარი ჰმარობს, თითქმის თავისივე წილში ინახავს სხვა ათას ფერს, ნახატის სულში რომ სხედან, როგორც ჯადოსნურ კილაბანში. ნიკო ფიროსმანიშვილისთვის ბუნება და ადამიანი ერთია, ერთი თიხისგან გამოძრწილი ერთარსება, ამიტომაც, რომ მისი საგანი ყოველთვის განუზოგადოებელ მნიშვნელობას ატარებს.

ნიკო ფიროსმანიშვილი მეტად ტრადიციულია, მაგრამ ამავე დროს სწორედ ის გამოხატავს ტრადიციულობის ცნების ნადვილ არსს, რომელიც, სამწუხაროდ, ზოგიერთის ბრმა მიზაბუკშიღ და მუდმივ შეგირდობამდე დაჰყავს. ფიროსმანიშვილმა ჩვენი ძველი ფრესკული თუ ხელნაწერთა მხატვრობის ენაზე შექმნა სრულიად ახალი, ჭერ აბრისებელი ხელოვნება, გააზრებული და მიზანდასახული. ამ უბრალო კაცისა და თვითნასწავლი მხატვრის შემოქმედება იმდენად მაღალი პროფესიონალიზმით გამოირჩევა, რომ კიდევ ერთხელ იჭრებ გავრცელებული აზრის სისწორეს: გენია თვითონ აბრის სკოლა!

ნიკო ფიროსმანიშვილის აზროვნება ნათელია და მკაფიო, თუმცა ბევრი მისი სურათი ღამისა ან ჭრატის შეჭვზე დახატულსა ჰგავს, თითქმის მხატვარს მზეზე ამოსვლა აკრძალული ჰქონდა. ფიროსმანიშვილი ზომიერია, თავშეკავებული, როგორც ყველა ვინც კი შიშის სინათლის ფარს ნამდვილად იცის. მისი შექმნილი იზოგავს, როგორც ღარიბი კაცი ზამთარში — შეშას. სიმარტოვის მტანჯველი გრძნობა განმსაზღვრელია მთელი რიგი მისი ნახატებისთვის. ოჯახური სცენები, მოქცეფთა ჭკუფები გარემოცულია მარტოსული, ყველაფერი მისი დანატრებული კაცის სევდით.

რომ შეიძლებოდეს ფიროსმანიშვილის ასე უღმერთოდ გაბნეული და დეკარგული ნაწარმოებების ურთად თავმოყრა, ჩვენს წინ გადაიშლებოდა ერთიანი, პოეტური, დიდებული პანო იმდროინდელი საქართველოს ცხოვრებისა. ფიროსმანიშვილი ერთ გრძელ ამბავს ჰყვება. მისი სტილი ემთხვევა და მონუმენტური. ენერგიითა და ფანტაზიის დიდშეტეული მარაგით ხალხურ მთქმელს ჩამოგავს, მაგრამ მისი თხრობის მანერა ახალია, მოულოდნელი, უცნაურიც კი. ეს არის შთაბეჭდილებების, მოგონებებისა და სიზმრების ნაერთი, რომელიც შეტრულია ომედიანი მოტივით. ამ პანოზე ცოცხალი ხალხია, ისეთივე მერყეული და საინტერესო ტიპებია, როგორც ლიტერატურაში: „მეფეზე“, „მდიდარი კინტოს შვილი“, „მეფეზე“, „მსახიობი მარგარიტა“... ფიროსმანი-

შვილის რამდენიმე ნახატი აშკარადაა შეთვრებული იმდროინდელი ყოფის სოციალური კონტრასტებით, მაგალითად: „ქმედის მძღონი“ და „შვილიანი საწყაღმკმდნი“. მხატვრის მხატვარი თითქმის ჩვენი ხალხისანი მწერლების თვლით უცქერდა.

როცა მხატვრის თხრობის მანერაზე ვლაპარაკობთ, არ შეიძლება არ გავიხსენოთ მისი ორი სურათი: „გლეხის ქალი შვილიან ერთად“ და „გლეხი შვილიან ერთად“. პირველ სურათზე დედას ცალ ხელში ყურძნით სავსე კალათა უჭირავს, ცალში კი — მტევანი. ბავშვი ეხვეწება, ემახრ, მომეციო, მაგრამ დედას ეს ესმის, სადღაც შორს სიერეში იხედება. მეორე სურათზე პატარა ბიჭი დედას აწვლის მამას, მამა კი ვერ ამჩნევს, არ ესმის, ვერ ხედავს. ორივე სურათზე ერთი და იგივე ბიჭი ხატია, ეს თვითონაა — პატარა ნიკო რომელიც ვერც ყურძნს მოიღებს დედისგან და ვერც წყალს დააღვინებს მამას, რადგან ეს სიზმარია მხოლოდ, ტილოზე გადატანილი ორი სიზმარი. იშვიათად შეიძლება ნახოთ ასეთი ზუსტი გადმოცემა სიზმრისა, განიცადოთ ასეთი სევდა სიმარტოვისა, სიმწარე ამო ძახილისა და ვედრებისა. ეს უკვე ჰალარა, ცხოვრებისგან დაღლილი კაცის სიზმრებია, ყველაზე ძვირფას ადამიანების დაფიქვების სიზნელთან გამოხმობა ამდენად ეს სურათები მხატვრის მშობლებია პორტრეტებადაც კი შეიძლება რომ ჩათვალოს.

ნიკო ფიროსმანიშვილის შემოქმედება ბუნებრივი გაგრძელებაა ჩვენი უძველესი მხატვრობისა, ასევე ბუნებრივად მოჩანს ის მსოფლიოს დიდ მხატვართა პანთეონში. სარდაფის წყვდიადში, თავისი ხედრის გამო მსოფლიოს კულტურული გამოცდილებებისგან სრულიად იზოლირებულმა, დამოუკიდებლად აღმოაჩინა მხატვრობის ბევრი ისეთი პრინციპი, ბევრი ისეთ ხერხს მიაგნო, რითაც დაუახლოვდა დამდინოთა კაცობრიობის კულტურის საერთო შეფინებას. ის, როგორც ყოველი ქვემარტი ხელთვანი, არავის არ გავს, მაგრამ ამავე დროს ყველა დიდოსტატთან სისხლით ნათესაობა აკავშირებს.

უპირველეს ყოვლისა, ის არის ბუნების მოწოდებ. ბავშვობის მოგონებები, ერთხელ და სამუდამოდ დამახსოვრებული სურათები მისი შემოქმედების წყაროს თვალია. ყველაფერი მისთვის მდამ ახალია და ერთი და იგივე საგანი ყოველთვის სხვადასხვა იერითა და აზრით იბადება, სხვადასხვა მნიშვნელობას იძენს. ის ებრძვის საგნათა სახელცულებათა თითქმის მისტიურ მოზღავეებს, სურს დაიპყროს, დაიმორჩილოს, მაგრამ ეს ბრძოლა წამება კი არა, ბედნიერებაა. მას საგნათა დამატრილებების თავისი ზერბა აქვს, თავისი სე-

ზამ, გაიღო!" იცის, რომ „ბუნება მხოლოდ ცნობებს აწვდის“ (შანე), კიბის ჩარჩოს, რომელსაც საფეხურად მხოლოდ მის მიერ ამოხსნილი საიდუმლო უნდა მიუხადავგო. ის სიმარტავეში მწინს, მაგრამ სრულებითაც არ უნდა მარტო ყოფნა. უამრავი თავყვანიშნუეში ახვევია გარს: მკიცრანი, სრაჟი, დაბალი, მეტრულ, თერძი, ხარაზი, რაც სიამოვნებს, მაგრამ გამუდმებით დაეძებს, ეძახის ნამდვილ გამგებს, მეორე მხატვარს, გულს უკლავს აღიარებულ ოფიციალურ მხატვართა დღეშილი. არ უავს თანმზრახველი, მისაბაძი თუ მეტოქე ამხანაგი თუშყა ეს ფაქტი მას მეტს ავალებს, მეტი ცნერგისი დიხარჭვას მოითხოვს მისგან, მეტ სიჭიქტის და, რაც მთელმა სკოლამ უნდა გაავითოს, ანდა მთელმა თაობამ — ერთი კაცი აკეთებს.

რასაცირეველია, მას აღბათ თავისი პირადი ტრავმულია ჰქონდა, აღბათ სვამდა კიდეც, მაგრამ არც ასე ძალით გალობება შეიძლება აღმოაჩინოს. სვამდა აღბათ ეს მარტოაც საცოდავი კაცი და დიდებული მხატვარი, არ შეიძლება ჩვენი ლიტერატორების ასეთ დაფინებულ, შეხმატბილებულ მტკიცებას არ ერეშვნო, მაგრამ რა მნიშვნელობა ჰქონდა ამას მისი შემოქმედებისათვის? ეს მაშინ იქნებოდა საინტერესო, თუ მხატვრის უცნაურ ჩვენებებს სხვა ვერაფრით ვერ ავსხნიდით. ამასთან ერთად, თუ თვითონ ფიროსმანიშვილს დავუჩერებთ და არა ზოგიერთ პოეტს ან მისი შემოქმედების მეღვევარს, მაშინ საქმის ვითარება სრულიად სხვანაირი სახეს მიიღებს: ილია ზნავენიის დღიურში, როგორც მავნითოფონის ფირზე, შემოაჩნდილა გამწვანებული მხატვრის ხმა: „აქ კარგად ვერ ვმუშაობ... ღვინოს მახალბენი!“ მართალია, ის ხშირად ხატავდა დუქნებს, სამიკიტნოებს, მოქეიფეებს, მაგრამ ეს მისი მოწოდება კი არ იყო, არამედ არსებობის წყარო, შანსარი, ცხოვრებისადმი მას თავისი დამოკიდებულება ჰქონდა: ყველას, ვისაც კი ხატავდა, საოცარი კეთილი აფენიით სახეზე, ტესაღებოთ.

რაც შეეხება იმ წრეს, რომელშიაც ფიროსმანიშვილი ცხოვრობდა, აქაც, ჩემი აზრით, მეტი სიფრთხილე გვმართებს, თუნდაც იმიტომ, რომ სწორედ აქ ჩაისახა და განვითარდა მხატვრის შემოქმედება. მართალია, ბევრი რამ იმდროინდელი უოფისა დავიწყებას მიეცა და დღეს არ შეგვიძლია მთელი სიზუსტით წარმოვიდგინოთ ფიროსმანიშვილისადმი თანამედროვეთა ნამდვილი დამოკიდებულება, მაგრამ ზოგიერთი მისი დამკვეთისა თუ მოყვარულის აზრი ჩვენთვის მაინც ცნობილია. აი, ერთი მათგანი, მედღენე საშა რას ამბობს: „ეს სუ-

რათები ნიკომ ორი წლის წინ დახატა და მე მათ შევეჩვიე!“ რა კარგი სიტყვაა: „შევეჩვიე!“ ღვინოს ეპყარი ბოიადე გვმუშენდეს! მის სურათები კი არა, ხატებიაც! „...მეწიწეობა“ „ნიკო ფიროსმანი“, გამომცემლობა „ლიტერატურა და ხელოვნება“, 1963 წელი, რუსულ ენაზე). ეს ორი მავალითიც კი საკმარისია იმისათვის, რომ ის წრე ჩვეუფრო ობიექტურად, უფრო ცხადად დავინახოთ. რა ეუყოთ რომ ამ აღმოჩენებმა ფიროსმანიშვილის ნახატის ნამდვილი ფასი არ იცოდნენ. ფიროსმანიშვილს ლაბიბი მედღენეები და ხელოსნები ინახავდნენ, ღვემას უყოფდნენ და ეს კი, ჩემი აზრით, უფრო დიდი საზღაურია, ვიდრე ოქროთი სავსე ქრის. ის პროფესიონალი მხატვარი იყო, აღიარებული იმდენად, რომ შეენარჩუნებინა რწმენა თავისი იდეალისა, შეენარჩუნებინა სიამაყეც, ასე აუცილებელი შემოქმედისათვის. მეგობრები მას ხუმრობით „გრაფს“ ეძახდნენ. მისი ნახატები მოწონდათ, ეწეოვნენ, ამ ნახატებზე რთავდნენ დუქნებს, სახელისნოების კედლებს, ემიგრანტ, ეს იყო ნამდვილი აღიარება! აბა, გულზე ხელი დავიდოთ და ვთქვათ, ფიროსმანიშვილი რომ ცოცხალი იყოს, არ არსებობდეს ღვეგნდა ფიროსმანიშვილზე, არ იყოს ასე გახმაურებული მისი სახელი, ჩვენი წინ იდგეს გამბადარი, პირველპირსავე, ჩამოკნეილი კაცი, რომელიც რალაც უცნაურ სახეზე, მხატვრების თავმოყრაზე და ჩაის ერთად სმაზე გველაპარაკება, გვიჩვენებს მახვილიან ღმოს, პინსტრიზიორის თვალებთან ერიფეს — დედექეთვლით მას ნახატებს, გვიიტანდნენ ამ ნახატებს გამოფენაზე?

ჩვენი შეიძლება შევიცოდოთ ფიროსმანიშვილი, როგორც აღმოაჩინა, მაგრამ განა უნებურად მადლიერები არა ვართ იმ გარემოს, რომელშიც „აიბოლა“ ასეთი რამ უოფილიყო?

ფიროსმანიშვილი ხალხმა წარმოშვა, ხალხმა აჩინა და შეინახა კიდეც და ის მატერიალური ხელშეწყობა, რომელსაც ის განიცდიდა, უფრო მეტად იმ ძველი, დუბჰირი დროის ბრალი იყო, ეიდრე იმათი გულქვაობისა, ეინც გარს ეხვია მხატვარს.

საგულისხმოა ის ამბავი, რომ ფიროსმანიშვილს მეორე სიცოცხლე მისმა სათაყვანებელმა ქართულმა მწერლობამ დაუბრუნა. სწორედ ქართველი მწერლების ჯიტირ შეყვანებისა წყალობით დაიშვიდრა მან თავისი ღირსეული იდეალი.

სიყვარული სიყვარულის წილ...

„საწყალი ნიკოლა“ ძველ დროს სამუდამოდ ჩაბარდა, ჩვენს შორის კი დარჩა ნიკო ფიროსმანიშვილი — გენიალური ქართველი მხატვარი, ჩვენი ერის სიამაყე.

ნიკო ფიროსმანი და ბესარიონ ქაბუშია

(ნამდვილი ამბავი)

1911-1912 წლებში თბილისში, ბაყალხანის ბოლოს, მტკვრის მარცხენა მხარეს, შეტეხის ხიდის უბრეზე, მაშაღიანთა მეჩეთის პირდაპირ არსებულ ციკაბო კლდის თავზე, ერთმა ვაჟარმა ააშენა ორსართულიანი შენობა. მისი პირველი სართულის დარბაზები სხვადასხვა ხე-ღოსნეობა დაიკავეს, ხოლო მეორე სართულზე, ერთმა კახელმა, თელაველმა გვარად ასათიანმა, რომელსაც მეტსახელად უტრუხუნეს ეძახდნენ, გახსნა ტრაპტირი — საჩაიე, რომელშიც ყველა სახის სასმელ-საჭმელი იყიდებოდა და არაფრით განსხვავდებოდა მაშინდელ სამიკიტნოებისაგან. ადგილმდებარეობის გამო შენობა ვიწრო იყო, საშაგიეროდ სახლის შესაყეთრემ მეორე სართულზე შენობის მთელ სიგრძეზე ააშენებინა ფართო აივანი, რომელშიც ოცდაათამდე თუნუქგადაკრული მაგიდა ეტეოდა ოთხ-ოთხი ტაბურეტით. აივანი იყო ერთადერთი დარბაზი ტრაპტირისა. იგი მთლიანად მტკვრის თავზე იყო გადაწყობილი. ქვეშ არაოთხიანი ხიშინჯები არ ჰქონდა გაყვითებული და ზიდიდან ისე ჩანდა, თითქოს ჰაერშია გაჩერებული. ტრაპტირში მუდამ ხალხმრავლობა იყო. აქ თავს იყრიდნენ რიყის, ბაყალხანის, შეიღნის და შეითან-ბაზრის ხელოსნები, წერბილი მოკერები, შეტრელები, მედროვეები, შაფორანები, კინტოები. ეს იყო ყოველგვარი სავაჭრო გარიგების, მოლაპარაკებისა და შეთანხმების მსურველთა თავმოყრის ადგილი. მტკვრის ნიავი საამერად აგრძელებდა მოქეზვებს, უტრუხუნე აივნიდან უშვებდა მტკვარში ოთხკუთხა ბადეს, იჭერდა თევზს, რომლითაც ემასპინძლებოდა „ცოცხალის“ მოყვარულ მშობრებს.

იმ ხანებში დიდებულები არსებულ იმპორტის

მინდორზე (ცხლანდელ „იუფი პარკის“ ალაგას) ცნობილმა კონსტრუქტორ-მფრინავმა ბესარიონ ქებურიამ (1870-1958) თავისი აგებული აეროპლანით ჰაერში დაიწყო ფრენა. აღამიანის „ზეცაში სეირნობას“ მაშინ დიდი მოქება-მოთქმა მოჰყვა. ბ. ქებურიას გამოგონილ საქმეს წარმოუდგენელ და საშიშ საოცრებად სთვლიდნენ. ზოგიერთს არც სჯეროდა ეს ამბავი და ირწმუნებოდა, აეროპლანს ქებურია კი არა, გადაცემული ეშმაკი მართავსო. სენსაციის მოყვარულებს და კიორკიანებს მიეცათ სალაყბო მასალა. სეირნა და ზეშრობის მოყვარულნი, განგებ ლაპარაკობდნენ აეროპლანზე სასაცილო ტყუილს, და აერცვლებდნენ ახალ-ახალ სიკრუტეს, იგონებდნენ ზღაპრულ სამიწელებას თვითმფრინავის შესახებ, თუმცა კარგად იცოდნენ და ნანახიც ჰყავდათ ბესარიონ ქებურია და მისი თვითმფრინავიც. თვითმფრინავს ზოგიერთი ღეთის საწინააღმდეგო საქმედ სთვლიდა და მასზე ლაპარაკი ეშინოდა, ღმერთი არ გამოწყურესო. ყველაზე მეტად „მეშინავს“ ადევნებდათ და აშინებდათ ეს ამბავი. ტრაპტირში დიდი სკაბაასი იყო ქებურიას გამოგონების შესახებ. აეროპლანს ზოგი აქებდა, ზოგი „ანტრეპიტეს“ საქმედ სთვლიდა.

თბილისის ცნობილმა კინტოებმა პაჩიამ, პარიკამ, ანგლიამ და სხვებმა, რომელთაც ბესარიონ ქებურიას აეროპლანით ფრენა მრავალჯერ ჰქონდათ ნანახი და არაფერს შემაშფოთებელს არ ხედავდნენ, ჩუმად მოილაპარაკეს და უტრუხუნეს ტრაპტირს, რომელიც მტკვარზე გადაწყობილ იქნა აივანზე იყო მოთავსებული, ხუმრობის გელისათვის „აეროპლანი“ შეიქ-

ვეს. მუშტრები ხშირად ეუბნებოდნენ ერთმანეთს, „წამო აეროპლანში“ დავლით ან ვა-სადილოთ“. ამრიგად, უტრუხუნეს ტრაბტირს ხალხშიც ეს სახელი შეაქვდა. მაშინ ხომ საუბარს, სამიკტონს, ტრაბტირს რაიმე სახელს არქმევდნენ ბოლშე, რომელიც მის ფირანშიც იწერებოდა (მაგალითად: „ედემი“, „სიმპატია“, „ფანტაზია“, „ნად კერით“, „ბოლო კეთილია“, „ბედნი ლადო“, „მონა“, „სან სუსი“ და სხვა). უტრუხუნეს საქმე კარგად მდიდოდა და მოგვბავ მატულობდა. ტრაბტირი ხალხით იყო საყვ, ხშირად მუშტარი თავისუფალ მგვიდს ვერ პოულობდა. ამას ადგილმდებარეობაც უწყობდა ხელს.

უტრუხუნე მოინდომა დიდი სამიკტონების და რესტორნის მსგავსად გაელამაზებინა თავისი ტრაბტირი და გადაწყვიტა ლამაზი ფირანში გავეთებინა, აივანი მაშინ მოდათ არსებულ „ტანგო“ ფირით შეეღებინებინა, ხოლო კედლები, სასადილო „სიმპატია“ მსგავსად, მოეზატყინებინა. მან იცოდა, რომ მხატვარი ნიკა (ნიკო ასლანის ძე ფიროსმანაშვილი) უკულაზე იფად მუშაობდა. იგი მუშტრის შოლოდინში ხშირად იმყოფებოდა თავის მეგობარ მექედე შაშოს (შამაშვილს) სახელსონში. ამიტომ, ერთ დღეს მოვიდა უტრუხუნე ჩვენს სახელსონში, მოგვესალმა ყველას და მამჩრეს უთხრა: — „შაშო, ნიკალს უთხარი, ჩემთან ამოვიდეს, სამუშაო მაქვს მისთვის“ (შაშო — იოსებ ზაქარაძის ძე ჩაჩავაძე (1855-1944 წ.წ) ძველი თბილისის განთქმული მოკრივე და გრიგოლ ორბელიანის ფალავანი, ხელობით ქედლებს მკრავო, ფიროსმანის ახლო მეგობარი იყო (იხილეთ 1967 წ. ეტრნალი „მნათობი“ № 9, „მოგონებანი ფიროსმანზე“ და 1969 წ. ეტრნალი „მნათობი“ № 2, „მირზა ფთალი ახუნდოვი და გრიგოლ ორბელიანი“). სწორედ იმ ხანებში ფიროსმანი ავლარებელ მიკტრანზე აიღეს აიღეს“ სამიკტონს კედლებს მხატვრულ მუშაობდა) (ახლანდელ კასპიის და შალ-შიანის ქუჩის კუთხეში არსებულ ორსართულიან შენობაში).

ამ სამუშაოს დამთავრების რამდენიმე დღის შემდეგ, ფიროსმანი ჩვეულებრივ მოვიდა ჩვენს სახელსონში, მოგვესალმა ყველას და ჩამოქდა მეუღლე გამოსაქრელი მგვიდის გვერდით მდგარ ტაბურეტზე.

მამჩრემ „შაშომ“ ფიროსმანს ახალი სამუშაოს მოვნა ახარა: „ნიკალა ტრაბტირიც უტრუხუნე იყო ჩვენთან და შენა გკითხულობდა, როგორც გავიგეთ, თავისი ტრაბტირის კედლების მხატვრულ გადარწმუნებდა და ეს სამუშაო შენ უნდა მოგეცეს“. ფიროსმანი ცოტახანს კიდევ გაჩერდა სახელსონში, ამოიღო ყიბიდან ვაზეთი და ყველას გასაგონად წამოიძახა: „შაშო! უყურე რა სწერია გაზეთში. ზეგ, ავიატორი ბესარიონ სავლეს ძე ქებურია აეროპლანით ფრინაობას აწყობს დიდებულში, ეკლესიასა და

ნემენცების სოფლის შუა არსებულ შინდორზე, სადაც დიდი იმართება ხოლმე. შაშო, არ გინდა წავიდეთ, ვნახოთ ადამიანები, რომლებიც მალა ცამი? რა საყვირეველია მუშტრები“.

შაშომ უარი უთხრა წასვლაზე: „ბევრი სამუშაო მაქვს და ვერ მოვიცლიო“. ნიკალამ გა-ნარძო გაზეთის კითხვა, შემდეგ წამოიღა და წასასვლელად მოეშადა. დასალევი წყალი მოგვთხოვა. მე ავაღებ ჭიქა და მივაწოდებ. მეორე ჭიქა შევთავაზე, მაგრამ, არ მინდაო. აიღო თავისი საღებავების ტილოს ჩანთა და გვითხრა: უტრუხუნეს ტრაბტირში გაივლი, გაივლებ რა სამუშაო აქვსო, და გასწია ბავუ-ხანისაკენ.

დაბარებით ორი საათის შემდეგ ფიროსმანი დაბრუნდა ტრაბტირიდან. სახეზე დამცინავი ღიმილი შეეატყუო ყველამ. ამიტომ შაშომ ჰკითხა: „პა, რა იყო, ნიკალ? უტრუხუნემ ხომ არ გადაიფიქრა, რათ დაბრუნდი ასე მალე?“ — „ეჰ, რა გითხრა იცი, შაშოჩან — დაიწყო ფიროსმან-მა — ხომ გაგიგონია, ბევრი ფულის პატრონი ბევრი ჭკუის პატრონი, არ ნიშნავსო. ეს თქმე-ლება სწორედ ზედ გამოჭრილია უტრუხუნეზე. მას უნდა თავის ტრაბტირს „აეროპლანი“ დაარქ-ვას და მეც ამისთვის დამიბარა, მაგრამ ზოგი-ერთ გაუღენიან მდიდარ მუშტარს, მაგალითად, დალარას, მის ამხანაგ გვერტას, ვიდ არტემას, თიხტას, ლაწირაც სერგუას (თბილისის ბითუ-მად მოვაქრებენ იყვენ) და სხვებს უთქვამთ, „ალარ გვინდა შენ ტრაბტირში პურის ჭამა და შემოსვლა კი, რადგან ღვთისაგან წყველ „აე-როპლანს“ ეძახი. ესეც შენი ზთრით მოუღივართ, თორემ, სხვისა არ იყოს, ფხვს არ შემოვადგამ-ლით“. უტრუხუნე დაფიქრებულა და, იმის მი-შით, რომ მუშტარი არ დაუყარგოთ, გადარფიქ-რებია ტრაბტირისათვის აეროპლანის დარქმევა და მეც უარით გამომისტუმრა: „დამაყალბე მო-ვიფიქრო რა სახელი დავარქვა ტრაბტირს და ერთი-ორი კვირის შემდეგ შემოიბარეო“.

იმ დროს ბესარიონ ქებურიამ თავისი ხელით ააგო თვითმფრინავი. ბაშტყის ხის ტოტებისა-გან გააკეთა ჩონჩხი, ვაჟკეთა ორმაგი ფრთები, შემდეგ გადააქრა მსხვილი ნარმა, რომელიც სა-ღებავის ზეთით („ოლიფა“) იყო გაქლენილი. თვითმფრინავი ველისიგდის მსგავს თულებზე იყო შემდგარი. შუა ადგილას დამაგრდა პროპე-ლერინი ძრავა, ხოლო ძრავას უკან დამაგრებუ-ლი იყო ჩვეულებრივი სკამი, რომელზეც იჯდა თვითონი ქებურია (მფრინავი). აი, ამ თვითნაკეთი „აეროპლანით“ ფრინავდა იგი, რასაც დიდძალი ხალხი ესწრებოდა. მსურველთ თვითონ ბესა-რიონი აძლევდა ახსნა-განმარტებას და მარტვი, გასაგები ენით უხსნიდა ფრენის პრინციპებს და ესაუბრებოდა ევროპასა და განსაკუთრებით სა-ფრანგეთში მის განვითარებაზე. ლაფრანგეთში თვითონ ბესარიონი ყოფილა ერთ დროს თვით-მფრინავის საქმის შესასწავლად. ზოგიერთს ეში-

ნაღა აეროპლანთან ახლოს მისვლა და თუ შემო-
თხვევით შეეხებოდა, შეშინებული პირველის
იწერდა ცოდვის მოსანანიებლად. სიერის მათე-
რებულთა რაოდენობა თანდათან იზრდებოდა.
ხალხში ნელ-ნელა მტკიცედობდა იმის რწმენა,
რომ აეროპლანს ეშმაკი არ ამოძრავებდა.

ათოდე დღის შემდეგ ფიროსმანი ჩვეულებ-
რად შემოიარა სახელოსნოში. მოგვიკითხა უფე-
ლანი. იგი უტრუხუნესთან ყოფილიყო და იქი-
დან შემოველი ჩვენთან. ამ ხნის განმავლობაში
ფიროსმანი არავის მოუკითხავს სამუშაოს მისა-
ცემად, ამიტომ შაშომ ისევ ტრახტირ „აერო-
პლანის“ საქმის გასახსენებლად დაუწყო ლაპა-
რაჟი:

— ნიკო, მამ უტრუხუნემ უარით გამოგის-
ტუმრა, არა?

— ასე მთხრად, დამაცადე ცოტაც, კარგად
მოვიფიქრო, ისეთი სახელი უნდა დავატყვა, რომ
მშუპარს არ ეწყინოს და არ ეთაცოდებოდეს
ჩემ ტრახტირში პურის ჭამაო.

— უტრუხუნე ახლა ირ ცეცხლშუა. ვეღარ
ვადაუწყვეტია რა ქნას, როგორ მოიქცეს, „აე-
როპლანი“ დაარქვას — მდიდარი მუშტრის
დაკარგვა აზინებს, არ დაარქვას და — ხალხს
უმეტესობა „აეროპლანს“ ეძახის და იმასაც
ეშინია, სხვა სახელი რომ დავატყვა, მუშტრის
ეს ნაწილიც არ დაკარგო. ადგეს და სულ
ახალი სახელი დაარქვას, ისეთი, რომელიც არც
ერთს არ ეწყინება — უმასება შაშომ, რომელიც
ფიროსმანის მოპირდაპირე ტანუბრებზე იჭდა
და მუხლებზე გადაფარებულ სველ შეუთოზე
აუთოვებდა მუდლისაგან გამოტყრილ ქედის ნა-
წილებს და თან მოკლტარაინ ჩიბუხს აბოლებ-
და.

— ალბათ რამე გზას გამოიხატავს, შაშოქან —
დაიწყო ფიროსმანი — ხომ იცი, უტრუხუნე
არც მწევდა დასწყევს და არც შამფურს, სწო-
რედ ამიტომ მთხრად, ცოტა კიდევ დამაცადე
და მეგრე შემოიარეო. ალბათ ფიქრობს, ჭებური-
ამ უკვე ხალხში სახელი გაითქვა, ნდობაც მოი-
პოვა. ხომ ხედავ, ჭებურიას ლექსიც გამოუთქ-
ვეს, რომელსაც ჭერა-ჭერაჲ კი მღერაინ. ხომ
ნელ-ნელა ჭერაჲ უსადუჭლო შიშა და ხალხი
რწმუნდება, რომ ამ საქმეში არც ღმერთთა ჩა-
რეულობა და არც ეშმაკი, ეს ტექნიკის განვითარე-
ბაა და ყველაფერს ახალს, ხომ იცი, ხალხი ეჭ-
ვით და შიშით ეჩვენა ხოლმე. არ გახსოვს, შაშო,
ქალაქში პირველად რომ უცხენო ტრამვაი აამუ-
შავეს რა ამბები იყო! ბევრს ეშინოდა ჩაქდომი-
სა. ბევრი დარწმუნებულიყო იყო, ტრამვისი ოთხ
თვალზე ოთხი ეშმაკი ზის და ისინი ატრიალე-
ბენ ამ თვლებსო. იმასაც ხომ ამბობდნენ, ტრამ-
ვისი ხიდზე გადის ღროს ეშმაკები ხიდს ჩატე-
ხავენ და შუგ მჭდომთ დახრჩობა არ ასცდებთო.
ამის შიშით ხიდთან შეზავებები ტრამვიდან ჩა-
მოდიოდნენ და ხიდის მეორე ნაპირამდე ფეხით
გადიოდნენ. ხომ გახსოვს, შაშო — განაგრძნო

ფიროსმანი, — ყორღანოვი და მისი მეორე
როგორ დასცინოდნენ, ვინც ტრამვაით შეზავ-
რობდა. ყორღანოვი შაშოს აძლევდა ტყუილებს
და კინტოებს, რომლებიც მღეროდნენ ტრამვი-
ში მისდომი ქალების დასაციხად დღუბა ვასუა
გამოგონილ ლექსს:

ხელსახოცი დამივარდა კონკაში,
ქალო ერთი მაკაცინე ლოყაში...
ხომ გახსოვს ეს სიმღერაც:

მარგალიტი ძვირია,
ლუჩაქი ორბიარია,
ვინც ტრამვაიში ჭდება,
იმის ქმარი ვირია.

ამ ლექსის გამო მრავალი მაშაკაცი უკრძალავ-
და თვის მეუღლეს ტრამვაიში ჭდომას.

ფიროსმანმა გვეცნობა, რომ მეორედ ვიყავი
უტრუხუნესთან ტრახტირში, რომელსაც ვადა-
უწყვეტია ტრახტირის კედელი ლამაზი სურათე-
ბით მოხატოს, მაგრამ კიდევ ყოყმანობს და ექ-
ვიანობს ფირნიშზე აეროპლანი დააწეროს თუ
არაო და სურს ისეთი რამ გააცეთოს, რომ ამ
სახელწოდების მოწინააღმდეგენი როგორმე დაი-
თანხმდნენ, შეირიგოს და ძველი ძმაცხისი არ და-
რჩნენ ნაწყენი. უტრუხუნეს ფიროსმანისათვის
უთქვამს, „კიდევ ერთი კვირა მოიცადე და მეგრე
შემოიარეო“.

ერთი კვირის შემდეგ ფიროსმანი კვლავ მი-
სულა უტრუხუნესთან, რომელსაც მისთვის თა-
ვისი ჩინაფიქრის შესრულების გეგმა გაუმტლავ-
ნებია. უტრუხუნეს ვანუზახავს თავისი ხარ-
ჯით ხუთი-ექვსი კაცი გაეგზავნა დიდუბის იპოდ-
რომზე, რათა იქიდან დაბრუნების შემდეგ მათ
გავერცხლებინათ ხალხში ხმები, რომ აეროპლა-
ნი ტრამვაისავით ახალი გამოგონებაა და მეტი
არაფერია. ამისათვის, უტრუხუნეს თბილისში
ცნობილი კინტოები ჰაქია, პარკა, ანგლია, ბო-
კუა და „არლანჩიკი“ გიფუა შეურჩევია. მაგრამ
ბოლოს უფიქრია, ამათ მართალია მთელი თბი-
ლისი იცნობს, მაგრამ ჩემი მუშტრის ნაწილი
შეიძლება არ ენდოს, რადგან ტყუილი ლაპარა-
კი უყვართო, ამიტომ ვადაუფიქრებია მათი გაგ-
ზავნა და ვადაუწყვეტია კინტოების პაშპირიდან
მათი „გუბერნატორის“ ცნობილი კომიკოსის
ჰაქიას გამოყენება. დანარჩენი სამი კაცი უფრო
შეტად დარბაისელნი, სახელმოხვედრნი ყარა-
ჩოხელთა წარმომადგენელნი უნდა ყოფილიყ-
ნენ და უტრუხუნეს უთქვამს ფიროსმანისათვის.
„ნიკო, შენ ყველა მიკიტანი და ჩვენი პაშპირის
ხალხი გეცნობს, როგორც პატრონი აღმამანს.
შენს გარდა კიდევ ორ კაცს დაემატებთ და სულ
ოთხი იქნებით, ჩემი ზარჯით წადით, ეს საქმე
გამაყვითო, ამაში დამეხმარეთ და მე ვიცი და
ჩემმა კაცობაში. თქვენი პატივისცემა ჩემზე
აუსოსო“. ფიროსმანი დათანხმებულია და ნიკალს
და უტრუხუნეს შამანე შეურჩევით დანარჩე-

ნი ორი მონაწილეც. ერთი მათგანი თვითნასწავლი სელექციონერი, მშრომელი, გამჭრიახი გონებით და ნიჭით დაჯილდოებული ორთაქალღელი მეზაღე სამსონ ლევანის ძე ქობულთა ყოფილა, რომელიც ფილოსოფიის დიდიხის ნაცნობი იყო, ხოლო მეორე — თბილისში „ინტელექტუალური“ ცნობილი „სიარქია“, რასაც უტრუხუნე სიხარულით დათანხმებია.

კინტო „პაქიას“ მთელი თბილისი იცნობდა, როგორც კინტოების უსტაბაშს და შეუდარებელ ხეშარას. იგი უმეტესად ხილთ ეპარობდა და ქუჩა-ქუჩა თაბახით დადიოდა. მისი ზმა და შეძახილი თავისებური მელოდია იყო. პაქიამ იცოდა გასაყიდი ხილის სიმღერით ქება. ყოველ სახეობის ხილზე სხვადასხვა ოთხტაბიანი ლექსებს მღეროდა, რითაც გაუსწრო თავისი პაქიას კინტოებს და 60 წლის ასაკში პატრივისცემის და მორჩილების გამოსახატავად პაქიას ზედმეტ სახელად „თბილისის კინტოების გუბერნატორი“ დაარქვეს. პაქიაც არ იყო მისი ნამდვილი სახელი. მას ვანო ერქვა, (გვარად ავგაროზაშვილი იყო), მაგრამ ამ სახელით არავინ იცნობდა. იგი 10 წლისაც არ იყო, რომ დედ-მამა გაარდაცვალა და დატოვა ობოლი, მთლად ქუჩის შიგან. სამადლოდ ზოგადიანი შეზღუდული თუ აქვეყნდა პერს. ხშირად შიმშილობდა. ბოლოს ხელი მიჰყო „გროშობას“ და მთელ დღეს დასდევდა წყნეთელ ან ტაბახშელელ მენახშირეებს. მისი მოვალეობა ვახლდით ორ-ორი ტომარით დატვირთული სახედარი მიეყვანა შეიდეგლის ბინაში, დაცალა ნახშირი და შემდეგ ცარიელი ტომარები და სახედარი ნახებობინა პატრონისათვის, რისთვისაც მენახშირე გასამრჯელოდ თითო მუშტარზე თითო კაპიკ აძლევდა. რადგან ძველ თბილისში ერთ კაპიკს გროშს ეძახდნენ, ამიტომ მის აძლევსაც „გროშის“ ეძახდნენ. გროშა ბავშვობიდან შეიღწეოდა ტრიალებდა და თვისებულ კინტოების დამახასიათებელ მანერებს. პაქია 18 წლისა უკვე კუნთმავარი ახალგაზრდა დადგა. წესით მას აღარ შეეფერებოდა გროშობა, მაგრამ რა ექნა. მისი დღიური შემოსავალი 10-15 კაპიკს არ აღემატებოდა, რაც პერსის საკმელად და ნახშირი ფეხსაცმლის ან ტანსაცმლის საყიდლადაც არ ყოფნიდა. იგი უმეტესად ფეხმწიველი დადიოდა, უკვე რცხენიოდა გროშობა, მაგრამ მეტო რა ხარა ქქონდა. ყველაზე ადრე ეს შეიღწეოდა კინტოებში შენიშვნას და პირობა დაუდეს, უფასოდ გაიქცებოდა თაბახს, კალათას და სასწორს, თავდებულ დაჯილდებოთ დაღარასთან (ბითუმად ზილის მოვაქრე ბაყალხანაში). რომ ყოველ საღამოს დაუბრუნებოდა წაღებულ ხილის ღირებულებას, თუ ვაზდებ, მტკვრის ნაპირზე ტრაპტიკის მოპირდაპირე მხარეს არსებულ მუსულმანთა სამლოცველოს — მეჩეთის მინარეთზე ასულას და იქიდან იმღერებ:

გოგი-გოგი, ვაზე-ვაზე,
ივდა ვარ მოდი მნახე,
თუ დალაქმა ვერ მიშველი
საყვარელთან წამოყვანე,
თუ რომ ისიც ვერ მიშველის,
გომართელთან მიმოყვანე...

გროშის პირობად დაუდეს, რომ ორჯერ უნდა შემოეგლო მინარეთის აფენისათვის შეუძინის მსგავსად. ამაზე გროშა-ვანო დათანხმდა და დანიშნეს კიდევ დღე და საათი, როდესაც უნდა შეესრულებინა ეს დავადება.

დანიშნულ დღეს მტკვარზე არსებული მეტეხის და ავღაზის ხიდები გაიგო სეირის მაცურებელი უსაქმო ხალხით. ყველა მოლოდინ გროშის გამოჩენას. აქვე იყვნენ სანადლეოს დამღები კინტოები. გროშა ვანოს როგორც მოეტყუებინა მეჩეთის კარის დარაჯი, შეპარულიყო შეგნით და ასულიყო მინარეთზე. იგი ვარს უვლიდა აივანს და თან მღეროდა. იმავე მეჩეთის ქუჩაზე მომუშავე მუსულმანმა ზელოსნებმა გაიგეს თუ არა ასეთ არაჩვეულებრივ მანერე ნამუშის მავიერ კინტოების სიმღერა, ატყეს განგაჟი. მათ ნახეს, რომ ხიდებზე მდგომი ხალხი ხმამაღალი შეძახილებით ამხნეველდა მინარეთზე ასულ გიურს, ეილაც მომღერალს, იყო ერთი სიცოცხარხარი.

მიხედნენ ყველაფერს, ზუთი მუსულმანი, მათ შორის მეჩეთის ქუჩაზე არსებული საყვარელი პატრონი ყურბანა, ამოღებული ხანჯლებით შეცვადნენ მეჩეთში და დაიწყეს მინარეთის ბნელ დახვეწულ კიბებზე ასვლა. კინტოებმა შეამჩნიეს ხანჯალამოღებული ყასბის მეჩეთში შევარდნა და ხიდიდან დაუწყეს გროშა ვანოს ყვირილი: „პაქიკ, გროშო, თავს უშველე, შენ მოსაყლავდ მოდიანო“. გროშა ვანომ ორჯერ კი არა, მესამედ ზეშოთარა აივანს, მეჩეთ ისევა და თესქმის ხეში მეტრის სიმაღლიდან გადახტა მეჩეთის სახურავზე, საიდანაც მოკერცხლა მეიდნის პირად არსებულ ერთსართულიან სახარხო სახელოსნოს ბანზე, იქიდან კი წინასწარ მიღებული კიბის საშუალებით ჩამოვიდა ძირს და სასწრაფოდ შეერია მეიდანში მყოფ ხალხს. ხალხში მალე მონახეს იგი კინტოებმა.

ძველ თბილისში იშვიათად მოპოვებოდა ადამიანი, რომელსაც ნათლობის დროს დარქმულ სახელის გარდა რაიმე ზედმეტი სახელი არ ქქონოდა შერქმეული. ზედმეტი სახელი არ იყო უაზროდ მოგონილი. იგი უმეტეს შემთხვევაში გამობატავდა შერქმეულ პირის ხასიათს, თვისებას, მიღრგელებას, ძალას, ან რაითაც გამოირჩეოდა და ხასიათდებოდა. გროშა ვანოს კინტოებმა შეგროვილი ფულით უყიდეს თაბახი, ზელოს სასწორი, კალა და დალოცეს თავიანთი პაქიას წყევად. ზემოაღნიშნული ვეცაობის გამოჩენისათვის, მას მინარეთზე სიმღერა — მესამედის საფლავზე ყოფნად ჩაუთვალეს და

გროშა ეანოს მაგიერ პაჭიანო შეარქვეს. დროთა ვითარებაში ხალხმა შეუმოკლა მას ეს სახელი და პაჩიას ეძახდნენ. (პაჭი, არაბულა სიტყვაა, პატონასა ნიშნავს და იგი ემატება ურეელი იმ მაშადიანის გვარსა და სახელს, რომელმაც იმგზავთა მექამში შემამდის საფლავის სათაყვანებლად), ხოლო როდესაც ხანში შევიდა, პატრიარქისა და სოფარულის დასამტკიცებლად კონტოებში მას „გუბერნატორი“ შეარქვეს, რაც ნიშნავდა რომ მისი ყოველი სიტყვა იმათთვის უღაპარაოდ მისაღები იყო.

ამ თხზულების მეორე წევრი გახლდათ ორთაქლის მშრომელ მებაღეთა თაყაყო, ნიჭიერი მუშა მებაღე, ახალთაობის იდეებით გამსჭვალული ბაჟალ-ხანში კარგად ცნობილი საშსონ ლუგანის ძე ქობულია. საშსონი ლამაზი მოყვანილობის ვაჟაკი იყო. გომერითი შვიდი დიდი უღვაშები და წარბები ჰქონდა, რაც ძლიერ უზღებოდა მის ბროლიეთი თეთრ სახეს. მშვენიერი შესახედაობის ენთუზიასტი და ჯან-ღონით სავსე. მასზე ამბობდნენ შაურაის საში თითოთ ლუნაესო. ფიზიკურად შრომისას მას ეერავინ უტოლდებოდა. იცოდა დინჯი, წუნარი, დამაჯერებელი ლაპარაკი. იგი მექედზე შაშოს კარგე მგებლარი იყო და მხოლოდ მის შეკვირილ გლიზანს იბურავდა. მან თავისი გამჭრიახი გონების და გაბედული ხასიათის წყალობით გადაარჩინა ორთაქალის და კრწანისის მებაღეები უკვე დაღუპვისაგან. ეს იცოდა კარგად ფიროსმანმა, მისი დიდი ხათრი ჰქონდა და ხშირად ჩვენთან საუბრისას მას თავადღებულ ქართულს უწოდებდა. იგი პირადად იცნობდა და მასთან სურათის სიამოვნებას გვრიდა. საშსონიც შეძლებისდაგვარად ეხმარებოდა ფიროსმანს.

საქმის ვითარება მდგომარეობდა შემდეგში: ისტორიულად თბილისის შემოგარენი, ორთაქალა, კრწანისი, ფოჩიჭალა და სხვა, მეწინავე დროშის მფლობელი დიდგვაროვანთა წარმომადგენლებს, ორბელიანებსა და ბარათაშვილებს ეკუთვნოდათ. XIX საუკუნის დასაწყისიდან ქართველმა თავადაზნაურობამ დაქარგა თავისი დამოუკიდებელი მნიშვნელობა, ხოლო შემდეგ ეკონომიური საფუძვლებიც, ამიტომ ფეოდალური გვარის იმ დროის შთამომავლების არსებობის ერთადერთი საშუალება მათულებს გაეცდვა გახდა. ეს უნდა ეყრდნო მათ მათულები? მასში დასახლებულ გლეხობას, რომელიც ოჯახს ძლივს ინახავდა, ამის საშუალება საეხებით არ გააჩნდა კარჩევტილ ნატურალური მეურნეობის გამო. „სოფლის მეურნეობის პროდუქციას უღრესად დაბალი ფასი ჰქონდა. გლეხი დახარჯულ შრომის სიზღუდრით, მონურ ცხოვრებას ღონესთან იყო გათანაბრებული და მშველს ყიდვავი ოცნებაც არ შეეძლო“ (ახილეთ Ю. А. Хердოი, «Тифлисские Амиры» 1883 წლის გამოცემა). იმ დროს ერთადერთი ფულის მფლობელები იყვნენ, თბილისელი ახლად ფეხადგმე-

ლი ვაჭრები, რომლებიც „ჩალის ფასად“ ედღენ-დნენ ხელში! ქართველ თავადაზნაურობისკენ მიწის უზარმაზარ ნაკვეთებს, რომლებზედაც ხშირად რამდენიმე საფედი იყო დასახლებული. ქართველი გლეხი მხოლოდ მასში იგებდა „მატონის მიწის“ გაყიდვას, როცა თბილისელი ვაჭარი ახალ მიწას აეღებდა მისი მამა-პაპის სისხლით მორწყულ მიწას.

XIX საუკუნის მეორე ნახევრიდან მცირე მიწიანობით შეწებებული დასავლეთ საქართველოს მშრომელი გლეხობის ნაწილმა სამუშაოს საძებნელად თბილისში დაიწყო ჩამოსვლა. მრეწველობის განვითარებლობის გამო არ იყო მოთხოვნა მუშა ხელზე. მათი უმეტესობა იძულებული იყო დაეწყო მუშაობა ვაჭრების მიერ შეძენილ მიწაზე იჯარის წესით (ორთაქალა, ვერა, დიდუბე, ნავთლული, ფონიჭალა, კრწანისი) იჯარის ქირა იმდენად დიდი იყო, რომ ვაჭარი 2-3 წელიწადში ინახლავდა იმ თანხას, რაც ჰქონდა გადახდილი მიწის უიდვისას. ამრიგად, თბილისის გარშემო გაჩნდა ბაღები, რომლებიც ამარაგებდნენ თბილისის ბოსტნეულით და მწვანე ნილეულით. მიწის მოიჭარადრე მებაღე მთელ მოსავალს ყოველდღიურად აბარებდა გასაყიდად ბაჟალ-ხანის და სხვა უბნების ბოსტნეულით მათემად მოვაჭრეებს, რომლებიც შემდეგ წვირდ, ფხვზე მოვაჭრე კონტოებზე და „მეტაკეებზე“ ჰყიდდნენ. მებაღეს არ შეეძლო თვითონ უშუალოდ გაეყიდა თავისი პროდუქცია, რადგან მთელ დღეს დაჯარავდა ქერა-ქერა სიარულში, ბალი იქ დაემშვენიებოდა დარჩებოდა, სადაც თავის ოჯახს წევრებთან ერთად დღიოდან საღამომდე უნდა ემუშავა თავადღებულად, რომ გადაეხადა სიჭარო ქირას და ოჯახი გამოეკეცა. ვაჭარი სიჭარო ქირას თანდათან ადიდებდა, ხოლო ბოსტნეულით მთელმად მოვაჭრეები ერთმანეთში შეთანხმდებოდნენ შესასყიდი ფასების შემცირებზე. ამის შედეგად გახშირდა შემთხვევები, როცა მებაღის მიერ მოტანილ პროდუქტს ან არ უიღებოდნენ ან ისეთ მცირე ფასს შეაძლებდნენ, რომ იგი იძულებული ხდებოდა უკან წავიდა, ან გაეყიდა საქონლის საცეხებად. ამრიგად, მთლად გააუფასურეს მებაღის

1 მაგალითად, ცნობილია, რომ თავადმა ციკოშვილმა მიწის ის ნაკვეთი, რომელიც თბილისში „პასკევი ერეიანისის“ მოედანზე (ახლანდელი ლენინის მოედანი) მდებარეობდა, ერთი სართულად და ორ ზურგიელად „მოიკიდა“ ვაჭარ თამაშევს, რომელმაც 1835 წელს ააშენა ქარვასლა, სადაც „ოტალიური თეატრიც“ იყო მოწყობებული. აღსანიშნავია, რომ შემდეგში მიწის ეს ნაკვეთი ბანკში შეფასებულ იქნა 25.000 მანეთად (შენიშნის გარეშე) ხოლო მასში გადახდილი მუდის და ორი ზურგიელის ღირებულება არ აღემატებოდა 46 მანეთს იმდროინდელი ფასის მიხედვით.

შრომა მსხვილმა ეპერებმა. დადგა საყთბი ორ-
თაჲლელ და კრწანისელ მებაღეთა ყოფნა-არ-
ყოფნის შესახებ. ზოგიერთი, ენიც ახერხებდა
სადზე დაჭირავებულ მუშად მუშაობას, სტოვებ-
და ბაღს.

შექმნილ სიტუაციას კარგად აეღო ადლო
ორთაჲლელმა მშრომელმა მებაღემ სამსონ ლე-
ვანის ძე ქობულაძემ, გამჭირაიამ გონების აღმა-
ანმა, თეიმუკარობელების მიერ ყოველმხრივი
შეზღუდვის და უფულებობის პირობებში, შესძ-
ლო ორთაჲლელი მშრომელი მებაღეების შრო-
მის პირობების საგრძნობლად გაუმჯობესება. იგი
უძრესად პატრონისა და კარგი სამეგობრო აღა-
მონა იყო. მას დიდი ნდობა ჰქონდა დამსახურე-
ბული მებაღეების შორის. იგი კარგად ზედმტობდა
ეპერების ოინებს და მათ მიზნებს, რომელიც
ჩამოსულ მებაღეების გასახლებას და მათ გაშე-
ნებულ ბაღებში სხვა ხალხის ჩასახლებას ითვა-
ლისწინებდა. მას კარგად ჰქონდა შეგნებული,
რომ მხოლოდ მებაღეთა შეკავშირება იხსნიდა
მათ ეპირათა მარწყუხებისაგან. მას უნდოდა კო-
ოპერაციული საეპეროს გახსნა, მაგრამ ცარიზ-
მის დროს კოოპერაცია აკრძალული იყო. ქობუ-
ლაძემ გადაწყვიტა ეს საქმე შენიღბული სახით
ეწარმოებინა. იგი მოელაპარაკა ბაყალხანაში,
მეტეხის ციხისქვეშ მდებარე ორსართულიანი სახ-
ლის პატრონს, ივანე ნიკოლოზის ძე კვეზერე-
ლი-კომაძეს და სთხოვა მიეჭირავებინა მისი
სახლის პირველ სართულზე (მეორე სართულზე
მოთავსებული იყო ღამის გასათევი სასტუმრო,
„თელავის ნომრების“ სახელწოდებით), არსე-
ბულ სათავსოებიდან ერთი ვაქმებული ღარაბა
(ივანე ამ ღარბაზში ზამთრისთვის საჭიროა შე-
შის და ნახშირის ინახავდა). ივანე ნიკოლოზის
ძე კვეზერელი-კომაძე პროგრესულად მოაზრო-
ვნე პატრიოტი აღაშინა იყო. ეს იცოდა ქობუ-
ლაძემ და გულლიად აუხსნა თავისი გადაწყვეტი-
ლების არსი, ვაცნო ორთაჲლელ მებაღეთა გა-
ჭირებული მდგომარეობა, მისი მიზნებები და
გამოსავალი გზები. კვეზერელი-კომაძეს ძლიერ
მოეწონა ქობულაძის აზრი და დახმარების მიზ-
ნით იმ დროის მაზნადის („კონიუნქტური“) მი-
ხედვით განახევებული ქირა დაუწესა. გაბარე-
ბული ქობულაძე შეუდგა თავის საქმეს: გახსნა
საეპერო, სადაც მებაღეები აბარებდნენ თავის
პროდუქციას, ხოლო მეორე დღეს ღებულობდ-
ნენ წინა დღით მიტანილი გასაყიდი საქონლის
ღირებულებას. ქობულაძემ დაიასაღოვა თაბახით
და ტაქით მოვაჭრენი და ისე მოაწყოა საქმე,
რომ მთელ თბილისს ამზარებდა. გასაყიდი თა-
ხი ცოტა ნაყლები დაუწესა, ვიდრე წინათ ბითუ-
შად მოვაჭრე ბაყლები ათმევენდნენ და ამით
დღითი ნდობა დაიმსახურა მათ შორის. სამსონ
ქობულაძემ ფარულ კოოპერაციულ საეპეროსათ-
ვის ფიროსმანს სამი ფირნიში დაახტენინა. ერ-
თი დიდი ფირნიში ღარაბის ამაზე ჩამოკიდა.
რომელზედაც ეწერა: «Ежедневно свежая те-

лень и овощи. Самсон Кобулия», ხოლო ორ
ვერტიკალურ ფირნიშზე ფიროსმანმა თავისი
მადლიანი ზელით კონებად შეტრქნულ ზღმის ბო-
ლოცი, ახალი ხაზი, სტაფილეს, პეტუნის მანძილი
და კიტრები დაატა. ფიროსმანი ხშირად შოუ-
ლობდა სამუშაოს ორთაჲლელში, სადაც მრავალი
საჭეიფო ბაღები და სამიცინოები იყო. ამიტომ
იგი ბევრ მებაღეს იცნობდა ახლოს და კარგად
იცოდა მათი უწყალო ექსპლოატაციისა და გა-
ჭირების ამბავი. მას ხშირად უამბინა ჩვენთვის
ამის დაშადასტურებელ შემთხვევებზე, ებრალე-
ბოდა მშრომელი ხალხი, როდესაც სამსონ ქო-
ბულაძემ დაამთავრა შენიღბული კოპერაციულ
საწყისებზე საეპეროს გახსნა, ფიროსმანს ძლიერ
აბარებდა ეს ამბავი, ისე არ ჩივილიდა იგი ბა-
ყალხანაში, რომ არ შეეცლო სამსონ ქობულაძის-
თან. ჩვენთან სახელისნაშვი ყოფნისა იგი აქე-
ბდა მას, როგორც ვაბედულ და ნიჭიერ აღაშ-
ინს. უწყობდა „თვადღებულ ქართულს“, ია-
კობ გოგებაშვილის ამავე სახელწოდების მოთ-
ბობის გმირად სახავდა. აღსანიშნავია, რომ ფი-
როსმანს ძლიერ მოსწონდა ეს მოთხრობა, რამ-
დენიმეჯერ ჰქონდა წაკითხული, თითქმის ზეპი-
რად იცოდა. ეს წიგნი თან დაჰქონდა პიჯაკის
უბით.

ფიროსმანის მიერ შეჩენული სანდო მესამე
პიროვნება უტრუხუნეს დავალეზათა შესასარ-
ლებლად იყო ძველ თბილისში კარგად ცნობი-
ლი, ტრახტირის ხშირი სტუმარი, „შამაიას და
რეზეციო“ ფეხზე მოვაჭრე, მეტსახელად „სირ-
ქიად“ წოდებული (ივანე ზაქარაის ძე შამაცა-
შვილი, 1870-1926 წწ). იგი ღამაში აღნაგობის,
ჯან-ღონით სავსე, დინჯი, წყნარი, კარგი მეოჯახე
და ღარბისეული აღაშინა იყო. მას სკოლა თვა-
ლით არ ენაბა და წერა-კითხვა ქალაქის ფირნი-
შებზე და სასაფლავის ქვების წარწერებზე ჰქონ-
და შესწავლილი. უყვარდა ვაზეთის კითხვა და
მეტადრე ქართულ თეატრში სიარული. მორჩე-
ბოდა თუ არა თევზის გაყიდვის, სირქია კალა-
თით ზელში თითქმის ყოველდღე იერეშია არწ-
რუნის ქარვასლაში არსებულ ქართული თეატ-
რის საღაროში ყიდულობდა მორიგი წარმოდგე-
ნის ბილეთს. იგი მხოლოდ ქანდარის ბილეთს
იძენდა, რადგან იქ თავისუფლად გრძნობდა
თავს, უმეტესად პირველი რიგის შუა ადგილას.
სირქია თეატრის მაყურებელთა ოცნებათა თავისი
არაჩვეულებრივი მაღალხმინარი ტამით. მისი ტა-
შის ხმა გამოირჩეოდა ხალხთა სავსე თეატრის
აპლოდისმენტისაგან. ყოველივე ეს არ ღარ-
ხით შეუმჩნეველი თეატრის მუშავეებს. მაგრამ
სირქიამ ქართული თეატრის დასის განსაკუთ-
რებულ ყურადღება მიიპყრო მას შემდეგ, რაც
მან გასო ბამაშის ბენეფისის დღეს გააყვოა.
როდესაც დაამთავრა სამენფისოდ შეჩენული:
პეისის დადგმა, დააწყო ბენეფიციანტისადმი
პატივისცემულ საზოგადოების მილოცვა და აღ-

რესების წაქოხტვა, რომელმაც დიდხანს ვასტანა. დასასრულს, ხალხით სავეს თეატრის ჩანველზედ დარბაზში უცხად შემოვიდა თავზე თაბახადღმული კინო და ვითომდა აქ არაფერი, ჩვეულებრივი ქუჩის მანერით გაემართა პარტერის პირველი რიგისკენ. მას უკან მისდევდა გახმდარი, საშუალოზე მდიდარი კაცი, რომელსაც დაჰმუქვნილი და გახეხილი ლერქი პიჯიკი ეცვა. თაბახის ვარშემო ანთებული იყო ოცზე მეტი საელესიო საწთელი. საწთლების შექმნე კარგად ჩანდა თაბახში ჩაწყობილი ერთი 30 ლიტრიანი ტყეადობის ღვინით სავეს ტიკი, ორი დიდი ყაწწი, ოცდაათამდე შამაია და რებეცი, რომლებიც დალაგებული იყო ჭვარის მამის შოთის პურებზე. ხალხი აღტაცებული სახით შეპყრებდა ყოველივე ამას. როდესაც ორდენი ავიდნენ სცენაზე, დარბაზში ატყდა ტანის ვიბრაცია. ტანში მხოლოდ მაშინ დაცხრა, როდესაც ორდენი გაემართნენ ვასო აბაშიძისკენ. კინოში მეორე ამხანაგის დახმარებით ჩამოიღო თავიდან ხორავით სავეს თაბახი და მიიტანეს საეარძელში მკლამ აბაშიძესთან. ხალხი გაიანბა. ორდენი მოკლე სიტყვით უსერეა ქანწარულობა და დღერძმელი საიკოსელ ვასო აბაშიძეს და თეატრის მთელ დასს, ზელო ჩამოართვეს და გამოზრუნდნენ უკან. ცოტა ხნის შემდეგ ორდენი დასხდნენ ქანდარის პირველ რიგში ჩემი უფროსი ძმის დავით ჩაჩანიძის გვერდით. ეს ორნი იყვნენ ჩვენივეს ცნობილი პიროვნებანი — ნიკო ფიროსმანიშვილი და ივანე მაჰცაშვილი, მეტასხვალდ სირქიად წოდებული. სირქიას გადამწყვეტია, ვასო აბაშიძისათვის პატივისცემა და შეუძენია საში ბილით. თავისი მეგობარი „ნიკოლა“ და შაშუას შელი დავითი წამოყვანა დასასმარებლად. დავითი დღევანდენი თეატრის გარდერობში წინასწარ შემოტანილი სავეს თაბახის მეუღლესურედ, ზოლო ფიროსმანი დახმარედ, რათა მიხმარებოდა სცენაზე მძიმე თაბახის გადმოღებისას.

სირქიას ამის შემდეგ იცნობდა ქართული თეატრის ყველა არტისტი, მათ შორის ჩვენი თეატრის ისეთი კორდევები, როგორიც იყვნენ ვასო აბაშიძე, ვილერიან გუნიო, ლადო შესხიშვილი და სხვა. ისინი დარწმუნდნენ, რომ „სირქიას“ თავდავიწყებით უყვარს თეატრი, ამიტომ მათ არ მოხსნდათ სათაქლოდ, კალათით თევზების გამყიდველისათვის ქუჩაში გამარჯობა ეთქვათ, ხელიც კი ჩამოერთმიათ და მოეკითხათ. განსაკუთრებულ ვასო აბაშიძეს უყვარდა სირქიასთან კინოტრეკი ტონით და ფესტით სუბარჩი. ქუჩაში შეხედებოდა თუ ხალხით გავსებულ მდიდარში, აუცილებლად ზელს ჩამოართმევდა, მოიკითხავდა ყველა გაოცებული შეპყრებდა ამ ევროპულ ტანსაცმელში გამოწყობილი სუფთად ჩაქმულ-დახურული, ცნობილი და სახელოვანი მსახიობის სუბარჩი „შამაიით და რებეცი“ ფეხზე მოვაქრე მდამო ადამიანთან და ვერ მიხმედარი-

ვნენ მიზეზს. ასეთ ინტელიგენტ ზალთში შეპყრობის გამო მეიდანის კინოტრეკში შეჩვეულ სახელ „სირქიას“ დავითმაც აბაშიძისგან სირქიადიგენტ“ და ხშირად „ინტელიგენტს“ სირქიას ეძახდნენ. იგი თავის ცოდნით მაღლა იდგა იმდროინდელი, თავისი ამქრის ამხანაგებზე, დიდონდობა ჰქონდა დამსხურებული და მათში არაჩვეულებრივი პატივისცემით სარგებლობდა. სირქია ხარფულში დაიხადა „მეფორენ ზაქარას“ ოჯახში. აბაღაზრდობისის მეგობრობდა და ეხმარებოდა ხარფულის უბნის ცნობილ მუშა-რეოლუციონერებს, არსენა ჭოჩიაშვილს, ზეინკალ კონა ხუციშვილს, ადელხანოვის ქაბახის მუშას გოგლა მამცაშვილს და სხვებს. 1905 წლის რევოლუციის დროს პოლიციასთან შეტაკებისას იგი თავადში დიქრა და ცალი თვლით დაბრმავდა, რისთვისაც მარჯვენა თვალი მუდმიშევი შავი ქსოვილით ქონდა ავრული და ასე ცალთვალაშვეული დადიოდა ყველგან. ასე იცნობდა მას მთელი თბილისი. მისი ნათქვამი ყველას სჯეროდა, მას „სირქიას კაცად“ სთვლიდნენ. მას მზავალჭერ ჰქონია ნანახი აეროპლანის ფრენა და როგორც ცნობისმოყვარი, პირადად გავენო ზესარიონ ქებუიას, მოსამინა მისი ასნა-განმარტება და დასცინოდა იმათ, ვისაც სჯეროდა აეროპლანის ეშმაკის მიერ მართვა. ამიტომაც, როდესაც უტრუხუნემ სთხოვა მისი ხატარის გულსხათვის მიეღო მონაწილეობა მდიდარი მუშტრის დასაყრებელ „კამპანიაში“, სირქიამ ხუმრობით უთხრა: „კაცო, აეროპლანის „ექსპერტ“ ქებუიასია რა „დამტყცება“ და შემოწმება უნდა, კაცია რალა ჩვეულებრივი, ვისაც არ სჯერა წაიდეგს და თავისი თვლით ნახოსო“. თან დავითმაც: — „ქებურიო თავიანი კაცია, მთელი ფრანცია მოუვლია და იქ უნაწვლია ზე ზელო“. სირქიას უარს უთქვამს დიდებუნი წესებზე, უტრუხუნე არ მოეშვა, დიდი ზეუნის შემდეგ დაიყოლია და გამოუტყდა სირქიას, რომ მართალია მას ქებურიო და აეროპლანი თვლით არ უნახავს, მაგრამ სჯერა, რომ ეგვეტრამეიხათ და ელექტროლამფასავით ახალი გამოგონება, მაგრამ მდიდარი მუშტარია რომ არ ჩამოსცილდეს მის ტრახტირს, მას უნდა დიდი ხმურითი, არღნის დავტრით, უტრუხუნეს ხარჯით „ფატიონებით“ გაისტუმროს ეს ხალხი, რომ „ყველამ გაიგოს ამის რისთვისაც ვაკეთებ, ზოლო როცა დარწმუნდებით შენებურად დინჯი ლამაზაკით უნდა დააყრო ეს აეროპლანის მოძელ ხალხი, რომ აეროპლანს არც ღმერთთან და არც ეშმაკთან არაფერი საერთო აქვს. სამაგეროდ პერმარჩილი კი ჩემზე იყოსო“. უთქვამს უტრუხუნეს.

ერთ-ერთი წევრი ამ „კამპანიისა“ ძველი თბილისის დაბალი ფენის და ყველა მკაცრებისა და სირაქების ნაცნობი, ზოლო ამჟამად მთელი მსოფლიოს ზელოვნების მოღვაწეთა მიერ დიდ ზელოვნად აღიარებული, სახელგანთქმული მხატ-

ვარი ნიკოლოზ ასლანის ძე ფიროსმანაშვილი (1860-1918) გახლდათ. მისი ნამდვილი გვიარის და სახელის მცოდნე თბილისში მხოლოდ რამდენიმე კაცი თუ მოიძებნებოდა, მას „ნიკალას“ ეძახდნენ.

ფიროსმანი საშუალოზე მაღალი ტანისა იყო, მხრებში ოდნავ მოხრილი, მოგრძო, ვამბდარი, შთაგონებულ სახეს ზოგბლის ფერა გადაკრავდა, ჰქონდა ნალექიანი და კეთილი ღიმილი, მუქი, წაბლისფერი, თითქმის მოწაფი ფერის უღვაში და თმა, რომელიც მარჯვნივ ჰქონდა „ლასტრიალ“ გადავარცხნილი. ეს მაშინ მოღვაწე იყო. იგი ნახევარად მშობრივად თბილისის ქუჩებში ძალიან ამაყი იყო, თვითნათქვამი ადამიანი, მაგრამ შემშრალუბელი და გულგელი, მორიდებული, გაურბოდა თავისი ახლობელი მეგობრის მიერ შეთავაზებულ პარტიისკმასაც კი, რადგან ამას მისი შეწუხებად თვლიდა. მაშინვე მისი კარგი მეგობარი იყო და ჩვენი თანხის ყველა წევრის ნაცნობი. უყვარდა ვაზეთის და წიგნის კითხვა, გარჯდებოდა ქვეყნის ამბებში. თავის მოწონებულ წიგნს ზმირად უხეობ დაატარებდა და თავისუფალ დროს მთ მთიებზე და, კითხულობდა. მთელი თავისი სიცოცხლე მარტოობაში გაატარა. ცოლ-შვილი არ ჰყოლია. არც ახლობელი ჰყავდა ვინმე. ცხოვრებაზე გულ ატრიალებული ჰქონდა. ბოლო ხანებში, იგი უმეტესად სამიკიტნოებში მუშაობდა. შეუძლებელი იყო, რომ იმ ვინმე წაენიხი არ გამოსჩენოდა და, ჩვეულების თანახმად, არ დაუბრუნებოდა. თუ უარს იტყოდა, ერთ ჰქონდა ღვინის ზაინც მიუტანდნენ სამუშაო აღავას: მიტანილი ჰქონდა დაღუგებაზე უარის თქმა ძველად ძალიან დიდ შეურაცხყოფად ითვლებოდა და ნიკალა თავისი პატივსამცემის წევრის გრძობდა, ზაითით უარს ეერ ეტუნებოდა და ასე თითო-თითო მართმეული ჰქონდა „წყალობით“ მუშაობას თავს ანებებდა და სამიკიტნოს რომელიმე კუთხეში ან საკუქნაოში ტანთავუხლები დაწებობდა.

1918 წელს თბილისში ტიფის და „ისპანის“ ეპიდემია მძვინვარებდა. უპატრონოდ დარჩენილი ავადმყოფი ფიროსმანი 1918 წ. საავადმყოფოში გარდაიცვალა და ავღაბრის პეტრე-პავლეს სასაფლაოს გადალმა ე. წ. უპატრონოთა სასაფლაოზე დაასაფლავეს.

ფიროსმანი უტრუბუნეს დავალებით იპოდრომზე წასვლას ბავშვურ სისულელედ ხედიდა, მაგრამ რა ექნა „ძალია აღმართსა ხნავსო“ იტყოდა ზოლზე. ამირვალ, უტრუბუნე კმყოფილი იყო, რომ მისი ჩანთიქრის სიბრტე ესმობოდა. ივანის პირველ რიცხვებში დანიშნული იყო ბესარიონ ქებულის აეროპლანიო ფრენა. ამ დღისათვის ოთხივე შერჩეული ამხანაგი ჰაჟია, სირქია, ფიროსმანი და ქობულია შეგროვდნენ ტრასტირის წინ. იქვე იდგა გამზადებული ორი ეტლი. ერთში ფიროსმანი და ქობულია ჩასხდნენ, ზო-

ლო მეორეში — ჰაჟია და სირქია. პირველი ეტლი, რომელშიც ფიროსმანი და სირქია ჩასხდნენ, დაიძრა უხმადროდ და გასწია ვორონცოვის მოედნისაკენ, ზოლო მეორე ეტლში ჰაჟია და სირქია ჩასხდნენ და დაუწყეს ლოდინი მეორეზე გიჟვას, რომელიც პირობის თანახმად, არღნის დაკერით უნდა გასულიყოდა მათ დაგვიტანს და მთავრებამდე. ვორონცოვის მოედანზე ესენი უნდა შეხვედროდნენ მომლოდინე ფიროსმანის და ქობულიას ეტლს, ზოლო იქიდან უნდა გამგზავრებულყვენენ დიდუბის იპოდრომზე.

გიჟუა თავისი არღნით ორთაქალაში მოქვიდეგბს წაყვანათ. როდესაც დადგა უტრუბუნეს ტრასტირის მოსვლის დრო, იგი გამოვშვობდა მოქვიდეგბს და ეტლით გასთვრებავა ტრასტირისაკენ, მან იცოდა რისთვისაც მოდიოდა და, ისიც, ეინც უნდა წასულიყო დიდუბეში აეროპლანის სანახავად. გიჟუა კარგად იცნობდა ფიროსმანს და ამიტომ მისი ეტლი შემოვიდა თუ არა, მეგნთის ქუჩაზე მის პარტისკმად დაუტრა ნიკალას საუვარელი ძველი თბილისის კინოტეატრის სიმღერა „სონა მიდის ბაქოში“ და ამ სიმღერის დაკვრით გადმოვიდა ეტლიდან, მაგრამ ფიროსმანი და ქობულია უკვე წასულუბა იყვნენ. გიჟუა თავისი არღნით გადაჭდა მეორე ეტლში, რომელშიც ჰაჟია და სირქია ისხდნენ. გიჟუამ ასევე დააყენა ახალ სიმღერა „ჩოხანზე“ და, ასე, დაკვრით გაიარეს ბავაღზანა. არღნის დაკვრამ მიიპყრო ბავაღზანის ხალხის ყურადღება. სიხარულისაგან აღტაცებული ჰაჟია ეტლიდან უყურობდა ნაცნობებს და თან სასაცილო მანქნა-გრებით ქებურაზე ახლდ გამოვინილ ლექსს გაიძახოდა ხმამაღლა.

მიუხალოდნენ თუ არა სირაქანის აღმართს, ეტლი გაიარეს პარტიუტის ცნობად ოსტატ აღმართს და ორი დიდი ქალღღის ტომბა აავსებინეს. ფული სირქიამ გადაიხადა. ეტლი დაიძრა რიუისაკენ. ეტლში გიჟუამ განავრპო არღნით ჩოხანის დაკვრა. ხალხი უყურებდა ეტლში, მსხდომთ, ზოლო ჰაჟია განავრპობდა სასაცილო პრანქვა-გრებას. ასე არღნის დაკვრით მივიდნენ იქ, სადაც ფიროსმანის და ქობულიას ეტლი იყო გაჩერებული. ორივე ეტლს გზად მექმედ შაშუას წინ უნდა გაედილა. სწორედ იმ დღეს სახელსწიწში ყველანი თავადდებლივ — გაზურებული მუშაობაში იყვნენ ჩაბმული, როცა სახელსწიწის წინ ეტლი გაჩერდა.

ჩვენ ყველამ ვიცინით ეტლში მსხდომნი (ნიკო ფიროსმანი და სამსონ ქობულია). ორივემ ერთად ეტლიდან დაიძახეს: „შაშო, აბა ჩქარა, შე-მოისხენ“ ფაზთუცი“ (წინაფარი) დაეჭვი ჩვენთან, დიდუბეში მივდივართ აეროპლანის ფრენაზეო“. სამსონი მოხვალა და ხელში ევირა თავისი „ვალთანდი“, (ვალთანდი თბილისელ ქმედელთა ფარგონი და ეწოდება იმ ფსონის ქმედს, რომელსაც იტალიელი ჭეუბე გარიბალდი იხუ-

რავდა. იგი უმეტესად ძვირფას ხეშეუ ბეწვიან ცხვრის ტყავისაგან იკერებოდა.)

შაშო მოვიდა ეტლთან, მიესალმა, ორივეს ხელი ჩამოართვა და სინანული გამოთქვა, რომ ასეთ კარგ კამპანის იძულებულია უარი უთხრა, რადგან სასწრაფო სამუშაოები მაქვს დასამთავრებელი. მაშინ სამსონმა სთხოვა, შენა ოთხივე ბიჭი გამოგზავნე, მეორე ეტლს მე დაეიჭირავეთ. შაშომ ამ წინადადებაზე უარი უთხრა, რადგან მართლაც ვერ დაემათავრებ დროზე სამუშაოს. იგი მხოლოდ ორი მოზარდი ბავშვის — ჩემი და ჩემი უფროსი ძმის დავითის გაგზავნაზე დათანხმდა. „უმცრობსია ბავშვებს აწვევით, რადგან მათი უფროსი ძმები გიორგი და ნიკო თვითონაც წავლენო“, სიმართლე უნდა ითქვას მეც და დავითსაც უკვე ნანახი გვქონდა ქებურიას აეროპლანიტ ფრენა, მაგრამ ამას არ ვაშეშდით. მე და დავითი სიხარულით ავედით ეტლში და ორივენი დავსხედით ეტლის ჩასამატებელ პატარა სკამზე. ეტლი დაიძრა, გავიარეთ რიყის ქუჩა და გავედით ვორონცოვის მოედანზე. სამსონმა ეტლი რესტორან „ნად კუროის“ ახლოს გაჩერებინა. სამსონს ფიროსმანის დაბრუნება უნდოდა რესტორანში და ის იყო უნდა ჩასულიყვნენ ეტლიდან, რომ სწორედ ამ დროს მოისმა გიჟის არღნის ხმა — „რობანს“ უკრავდა. რადგან უნდა დიდი გზა გავეღოთ, „ქარგი პურის ჰაისათვის“ დრო აღარ რჩებოდა. სამსონმა გადაწყვიტა დავალების დამთავრების შემდეგ დიდუბეში „გრიშის ბაღში“ მისულიყვნენ „პურის საქმელად“.

მაღე ჰაჭიას და სიტქიას ეტლი არღნის დაკერით შემოვიდა მოედანზე და გამოემართნენ ჩვენკენ. ვორონცოვის ძეგლთან მდგომმა პოლიციელმა სტეენით ანიშნა გიჟებს — შეწყვიტე არღნის დაკერა და მხოლოდ დიდუბის გველსიონი ეზოს ბოლოს განაგრძე. როდესაც არღნაონი ეტლი ჩვენს ეტლს მიუახლოვდა, ჰაჭიამ თვალით ანიშნა მეორე ჩვენს მეტეღეს, უკან გამოგვეყვით. ამრიგად, ორი ეტლი დაიძრა ერთად მიხეილის პარკსეკტით დიდუბის იზოდრომისაკენ.

იზოდრომზე დიდძალ ხალხს მოეყარა თავი. ქებურიას შუა მინდორზე გაეჩერებინა თვითმფრინავი. ასულიყო ზევით და მოტორის ათვალიერებდა, ამ დროს გაისმა არღნის ხმა. მთელი ხალხის ყურადღება ჩვენმა ექვსმა კაცმა მიიპყრო, რომელთაც უკან გიჟთა მოსდევდა. ყველანი გვემართეთ აეროპლანისაკენ. ქებუჩიამ ჩვეულებრივ განაგრძო თვითმფრინავის აპარატის ნაწილების შემოწმება და თავი მაღლა არ ასწია მომავალთა შესახებდრად, როდესაც საკმაოდ მიუახლოვდით თვითმფრინავს, ჰაჭიამ გიჟებს ანიშნა შეაჩერე დაკერაო. ამ დროს ბესარიონმა დამთავრა აპარატის შემოწმება და თვითმფრინავიდან ჩამოვიდა დაბლა. ჰაჭიამ ქებუ მოიხადა და მისთვის ჩვეული ინტონაციით და სასაცილო

მანერით მიუახლოვდა ქებურას და ეთითმდა გრაციოზული რვეერანსით ხელი გაშორდა, ბესარიონმა სიცილი ველარ შეიკავა და ხელი ჩამოართვა. მოიკითხა კიდევ, მან იცნო ჰაჭია, რადგან, როგორც გამოიჩინა, იგი ბევრჯერ ყოფილა აეროპლანის სანახად და დაინტერესებულ ხალხთან ერთად რამდენჯერმე მოუხმენია ქებურიას ახსნა-განმარტება. ხელი ჩამოართვეს აგრეთვე სირქიამ, ფიროსმანმა და სამსონ ქებულიამ. ბოლოს მე და ჩემმა ძმამ დავითმაც ჩამოვართეთ ხელი მფრინავს. ფიროსმანმა და ქებულიამ უამბეს ჩვენს მისვლის მიზეზი და უტრუნუნეს იმავით. ქებურისამ გადამხაზაზა და უთხრა: „ქარგად მიუტრეთ, მეც თქვენსავით ადამიანი ვარ და არა ვუშავიო. „მამ, იციო რას გეტყვიო“ — დაიწყო ჰაჭიამ ისეთივე ინტონაციით, როგორითაც ქუჩაში გასაყიდი ხილის დროს შეძახილისას იყოდა — „ბესარიონკან, ერთი რამ უნდა ვთხოვოთ და, თუ ძმა ხარ, უარი არ გვითხრა“.

— „მიბრძანეთ და, თუ შემიძლია, თხოვნას შეგისრულებო“ — უპასუხა ბესარიონმა სიცილით. „ბესარიონკან, — დაიწყო ჰაჭიამ ვედრების კილოთი, — რაღა ბევრი გავაგრძელოთ, აი ეს ბატბუტი — და მიაწვდო ორი დიდი ქალღლის პარკი, თავივად ვაგსებუთ ბატბუტით, — როცა მალა ახვალ, თუ ძმა ხარ, იქიდან გადმოგვაყარე ჯერ ერთი და ცოტა ხნის შერე შეოტე“.

ბესარიონი სიცილს ძლივს იკავებდა და ბატბუტით საუბრ პარკები, აპარატის უკან დასაყდომი სკამის წინ დაიწყო, ისე რომ, ფრენის დროს თავისით არ გადმოცეცნილიყო.

მაღე ბესარიონი დამეშვიდობა ყველას, ავიდა თვითმფრინავზე, დაჭდა სკამზე, ხოლო ბატბუტის პარკები ფეხებშუა მოათავსა. ყველანი მოეცილდით თვითმფრინავს, მის მოშორებით მინდორზე დავსხედით. გიჟემ დაიწყო არღნის დაკერა, ბესარიონმა თვალი გააყოლა მათ და შეუდგა აპარატის ამოჭრაებას. ახმაურდა ძრავა, თვითმფრინავის ველოსიპედის მსგავსი თელები ნელ-ნელა ამოჭრავდა და დაიძრა ადგილიდან. სიმსუბუქის გამო თვითმფრინავი მიწაზე და ბალახზე გადასვლისას ძალზე ქანჭლარებდა. ოცნადე მეტრის გავლის შემდეგ მიწას მოსწყდდა. ზოგა მეტრებზელი პირველს იწერდა. თვითმფრინავი ისე დაბლა მიფრინავდა, რომ იზოდრომის თავში არსებულ ორსართულიანი სახლის (ესლანდელი ვახუშტის ქუჩაზე) სახურავის სიმაღლეზეც არ იყო. ბევრი ფიქრობდა, რომ უბედური შემთხვევა მოხდებოდა და თვითმფრინავი დაეტაკებოდა სახლის კედელს, მაგრამ ქებურიამ უცნაურ მარცვენა ფრთა დაბლა დასწია, გვერდზე გადმოხაზა თვითმფრინავი, სასწრაფოდ შემოატრიალა, დასაყდომ ადგილზე შეიკა ხალხს თავზე გადაუფრინა და გასწია იმ ადგილას, სადაც ჩვენ ვისხედით და გიჟთა არღნის უკრავდა.

უცხოთა პაერში თეთრი წვრილი ბურთის მსგავსი რაღაც მსუბუქი რამ გაფანტა და მინდორზე დაიწყო ცვენა. ცნობისმოყვარე ახალგაზრდობა გაიქცა ჩამოცვენილი წვრილი თეთრი ბურთების სანახავად. ჰაჰია წამოხტა მინდორიდან და მოსულ ხალხთან ერთად დაიწყო ბატიბუტის კრეფა. როგორც კი მოაგროვა ორი მუქა, მოვიდა ჩვენთან და გაგვინაწილა ყველას ქებურიის მიერ გადმოყრილი ბატიბუტი. თვითმფრინავმა გეზი პირდაპირ დიდუბეში არსებულ გერმანელთა სოფლისაკენ აიღო, გადავიდა მტკვარზე, საქართველოს საზღვარს გზიდან გამობრუნდა უკან იპოდრომისაკენ და ზუსტად იმ ადგილს გადაუარა, სადაც ჩვენ ვიყავით შეკრებილნი. ბესარიონს წელან მხოლოდ ერთი ტოპრაკი გადმოეყარა, ახლა მეორეც გადმოეყარა ზუსტად მერაღნე გიგუას თავზე.

იმხანად თბილისში ყველა ბატიბუტის გადმოყრაზე ლაპარაკობდა, ბევრი ქებით იხსენიებდა ქებურიას, ჰაჰიას და სირქიას კი მოსაზრებულობას უქებდნენ.

ხალხმა ლექსი გამოთქვა ბესარიონ ქებურიას, რომელსაც სახანდარზე და ზურინაზე მღეროდნენ. აღსანიშნავია, რომ ამ ლექსის პირველი ოთხი სტრიქონი ფიროსმანმა გამოიყენა თავის მხატვრობაში (რახედაც ქვემოთ გვექნება ლაპარაკი).

უტრუხუნე ძლიან ემაყოფილი დარჩა ჰაჰიას და სირქიას გაყვითებული საქმით. და უშიშრად გადმოყვითა ტრაპტირისათვის აეროპლანის დარქმევა და კვლეების მოხატვა. ფიროსმანს გაუჩნდა სამუშაო და გახარებული იყო მან დახატა ფირინში, რომლის ორივე მხარეს რუსული ტექსტით Чашное заведение დააწერინა, ხოლო ფირინშის დაკონსერვაციის წითელი ფერის საღებავით მსხვილი ასოებით — Аэропланის მის მეორე კუთხეში დახატა ერთი თეთრი ფერის ჩაიდანი, ხოლო სახურავის ალაგას მეორე მხრივ ჩაიდანი ზედ ყვავილებით. ეს ფირინში ტრაპტირის შესავალი კარის პერპენდიკულარულად ჩამოაკედნინა და ორივე მხარეს ელნათურა გააყვითინა, ისე რომ გამეფულად-გამომეფული დღისით და ღამითაც თავისუფლად წიქითავდა შორი მანძილიდანაც. როდესაც ფირინშის დახატვა დაამთავრა, უტრუხუნემ ფიროსმანს დაავალა ტრაპტირის დარბაზში სამ ადგილას „ყარგი რამეების“ დახატვა, ნიკალამ დაარქმუნა შემკვეთი, ხალხის დასაინტერესებლად საჭიროა დაიხატოს პაერში მფრინავი აეროპლანი, რახედაც იგი დაეთანხმა. მან დაიწყო დიდუბის იპოდრომის მინდორის დახატვა და მალე პაერში აეროპლანი, შიგ მკლამი პილოტი — ქებურიათი. ამ სურათს ოთხივე მხარეს შემოავლა განიერი ყვითელი ზოლი, რომელიც ჩარჩოს შთაბეჭდილებას ახდენდა, ხოლო სურათის ქვეშ ქართული ლამაზი ასოებით დააწერა იმ დროს ბესარი-

ონ ქებურიას საქებრად ხალხის მიერ გამოტყეული ლექსის პირველი ოთხი ტაქტი.

გაქცეული
გაქცეული

ბესარიონ ქებურია

გაქცეული ქებურია.

მტკვარზე გადის უხილოდ,

მალა აღის უცხოოდ.

როდესაც დაამთავრა ამ სურათს დახატვა, ფიროსმანმა გადაწყვიტა თავისი დიდი ხნის ჩანაფიქრის განხორციელება. მას უნდოდა ეგვიპტეველს მოთხრობის „შელის ნუტის ნაამბობის“ იმ ეპიზოდის დახატვა, რომელიც ერთ დროს მის მიერვე დახატული წაშლევინა სამიკონი „ანაგის“ მფლობელმა მიხო ვარსამაშვილმა (იხილეთ 1967 წლის სექტემბრის თვის №9 ქურნალი „მნათობი“, მოგონებანი ფიროსმანზე). უტრუხუნე არ დაეთანხმა ფიროსმანს და სხვა დაეაღება მისცა. მას უნდოდა დაეხატა ბაღში გამოვლილი სუფრის გარშემო 5 მოჭედივად დარბაზული, ხოლო მავიდის თავში — თბილისში სახელგანთქმული ვერტოვულად მუსიკის დამკვირვებელი შიო მუქიანურე თავისი დასტით. შიოზე ამბობდნენ მსმენელს სურვილისამებრ ხან ატირებს, ხან გაამხიარულებს.

ამ სურათით უტრუხუნეს უნდოდა აეროპლანის მოძულე მდიდარი მეტრების გულის მოგება და დაეავლა მათ პატესაცივად სურათის ქვეშ დაეწერა მოჭედივთა სახელები, სახელდობრ „დაღლარა და მისი ამხანაგი გეერქა, არტემა, ლაწირაჟ სერგუა და თოხლუა ქეიფობენ“. დაიდოდა ფიროსმანი. იგი ნაწყენი იყო, რომ უტრუხუნე არ დაეთანხმა დაეხატა ვაჟის მოთხრობის თემაზე სურათი, მაგრამ ამ წყენას გულში მალავდა. მან საამიგროს ვაღებდა გადაწყვიტა და ეს შეასრულა კიდევ. ამ სურათს თითქმის ერთი კვირა მოუწდა. ფიროსმანი ძალზე მოქანცული იყო, ჰაჰიას და სირქიას ძლიერ მიჰყავდათ რიგში, „ჩაშკას ტრაპტირის“ ეზოში არსებულ დასაძინებელ „სასტუმროში“, სადაც ღამეში შეუარს ახდევინებდნენ. სამუშაოდაც, იქ როგორც არ იყო და დაძინებულს თავისი ტანსაცმელი უნდა ეხმარა ქვეშავეზად და სახნად. უტრუხუნეს უნდოდა მთვრალი ფიროსმანი დასაძინებლად თავის ტრაპტირში დაეტოვებინა. მაგრამ ჰაჰია არ დაეთანხმა, „უკა თუ მთვრალი ნიკალა დამე წამოდგეს და შემთხვევით აიგნდინა მისი მტკვარში გადაადგამის“.

ფიროსმანი შეუდგა შეგვეთით მიცემული სურათის დახატვას. მან დახატა ტრეტეგავლილი კაჟის ხის ქვეშ გრძელი სუფრა საკმლით და ღვინის ზღაღდებით მორთული, მის გარშემო ახალუხში გამოწყობილი მოჭედივნი, ხოლო სუფრის თავში შიო მუქიანურე თავისი დასტით (თარის, დიპლიპიტის, დიარის დამკვირვებელი). მოჭედივთა სიმდიდრის გამოსახენად ყველას განიერი ათთქმანი ქულებიანი ვერცხლის ქა-

რები შემოატრია ახალენზე, ხოლო ახალენის ვარე ჯიბეზე ვერცხლის სათები დაუხატა ყელზე შემოკვეთილი ვერცხლისავე ძეწკით. სურათი ძალიან ლამაზი გამოვიდა. უტრუხუნეს ძალიან მოსწონდა ეს სურათი და ქებას არ აკლებდა ფიროსმანს. უტრუხუნემ ქალადის ნაგლეჯზე დაწერა ბითუმად მოვარე ზემოხსენებული მდიდარი ვაჭრების სახელები და კიდევ მოაგონა ფიროსმანს, სურათის ქვეშ დაწერე, რომ დაღლა, არტემა, გუერქა, „ლაწირაჲ სერგუა“ და თხზულა ქვეთხოვნა. ასეთი ნაწერები და ნახატები მაშინ ძალიან მოდებოდა იყო. ეს დახატულ პირთა უდიდეს პატივისცემად ითვლებოდა და მათს ღირსებადობას, ვაჟკაცობას და სახელმოხვეჭილობას ნიშნავდა. ფიროსმანი უკვე კარგა შეჭედიანებული იყო და ამას მომიზნებებით სახელების წერა მეორე დღისათვის გადადო. რაზეც უტრუხუნეც დაეთანხმა. ტრაბტირში დილით და საღამომად დიდძალი მუშტარი იყრიდა თავს. მეორე დილით მუშაობაში გაერთულმა უტრუხუნემ ვერ მოიკალა, კიდევ შეემოწმებინა ფიროსმანის მუშაობა, რომელიც ტრაბტირის გაღებისთანავე შევიდა შიგ და განაგრძო ხატვა. ფიროსმანმა ნაცულად ვაჭართა სახელების დაწერისა, ლამაზი ქართული ასოებით დაბეჭდა აკაცი წერეთლის ექსპრომტო, რომელიც დიდ პოეტს კახეთის საზოგადოებრიობის მეორე მის პატივსაცემად 1882 წელს თელავში გამართულ ნადიმზე უთქვამს. აკაცი მოხიზლულა ერთ-ერთი თაბის დამკერდლის ოსტატობით. აი ეს მივიწყებული ლექსიც, რომელიც ფიროსმანმა თავისი ფუნქციით ააღიწია:

მიყვარს თარი, გულსაყლავი, მკენესარი,
სევდებისა უკუ მყრელი ეს არა.
სიმები რომ დაიწყებენ ეღერასა,
სული შეფთავს, გული შეიქმნს ძეგრასა.

ფიროსმანმა ქვეშ მსხვილი ასოებით მიაწერა: აკაცი.

დამთავრა თუ არა ლექსის წერა, ფიროსმანი გადავიდა მესამე კედელზე, რომელზეც შეთანხმებისამებრ „კარგი ჭკუის სასწავლებელი რამ უნდა დაწერა“, ენაიდან კედელი ვიწრო იყო და სურათს ვერ დაიტევდა. როდესაც ტრაბტირში მომსწვლელთა ნაქადა იკლა, უტრუხუნეს მიეცა თავისუფალი დრო და მოინდომა ფიროსმანის დაწერილის წაკითხვა. იგი ძალიან გაჯერებულია, რომ პატივსაცემი მუშტრის სახელების ნაცულად ნიკალს სხვა რაღაცა დაუწერია, და უბრალოდ, წამად ეს ლექსი და ის დაწერე, რაც შეეკრებოდა. ფიროსმანს უარი უთქვამს და ხმა აუმაღლებია უტრუხუნესათვის. ვაჭარზებული უტრუხუნე გამოსულა დახლიდან და მავარდნია ფიროსმანს. ბედზე ამ დროს იქ სირქია ყოფილა, რომელსაც გაუშვედლებია ორივენი. მას გაუმეტუნებია უტრუხუნე და უკია ფიროს-

მანი, რომ ასეთი დიდი პოეტი და მისი გულში ჩამწვდომი ლექსი დაუწერია. სირქიას აზრი გაუზიარებიათ იქ მყოფ რამდენიმე მოსწავლეს და უტრუხუნე გაუმეტელა.

ორიოდე დღის შემდეგ სირქიამ შემოიარა ჩვენს სახელოსნოში. მას ორივე ხელი დაკავებული ჰქონდა კანაფზე წვეთლ-წვეთლად სისხული ასზე მტერი „შამაიათი“ და „რებეკით“. ყველას მოგვესალმა და მამაჩემს უთხრა: „შამო, იცი, რომ ნიკალმა თავისებურად უტრუხუნესაც აუტარა“. და გვიამბო აკაცის ლექსის დაწერის ამბავი. ისიც გვიამბო, თუ როგორ დაიკვა ფიროსმანი და როგორ გაერუმა უტრუხუნე, რომელმაც ნიკალს ცემა მოუტანა. შამომ მოუწერა სირქიას მოქმედება და უთხრა: „დაღლა, ან ჯიბიერი სერგუა ვინ ოხრები არიან, რომ იმათ სახელს აკაცის სახელს ამჯობინებდნენ. ეს ოხერი ფული და სიხარბე ნამდვილად აღამანს აგვიტებს. ძალიან კარგად მოქცეულა ნიკალა, რომ აკაცის ლექსი დაუწერია და მისი სახელიც მოუწერია“! საუბრის ბოლოს შამომ სთხოვა სირქიას, როცა გაყიდვას მორჩები, გამოშიარე. ტრაბტირი „ვაკურთხითო“, რაც ფიროსმანის და მისი ნაშეუერის ნახვასაც, პერმარისაც და უტრუხუნეს „ჭკუის დარბევასაც“ ნიშნავდა. საღამოს სირქია მოვიდა სახელოსნოში, მოიკვანა თავისი მამა მეფთხურე ზაქარია და მისი ახლო მეგობარი ესტატე ნარგინაშვილი (თბილისის ცნობილი ფალავნის „მუხა კოლას“ მამა). ოთხივენი წავიდნენ საუბრამაგილო ტრაბტირ „აერო-პლანისავენ“.

ფიროსმანს მუშაობა თითქმის დამთავრებინა და შორიდან შესცქეროდა თავის ნახატებს. მესამე, ეიწრო კედელზე უტრუხუნესთან შეთანხმებით, დაუწერა ხალხური ლექსი:

ქარი, ქროლა ვინ გასწავლა?
შევარდნო, ნადირობა?
ბრძენო, ვარსკვლავთ მრიცხელობა,
რუსთაველო, შიარობა?

ფიროსმანს ამ ლექსის ოთხივე მხარეს ჩარჩოს მაგივრად შამოსი ვარდების თაბეულები დაეხატა, რაც სილამაზეს ჰყენდა ნაწერს. მამაჩემს ამ ლექსს სწორად ჰგონოდა. ოთხივენი აიგნენ მოყვართად დასდენდნ და ნიკალს მიიბატივეს. ფიროსმანმა იცოდა, რომ საღებავი ვერ გამშრალი არ იყო და მაგიდა კედელს მიადგა, რათა არაფერი არ მიხლოდა და არ წაეშალა. ისე დაჯდა მაგიდასთან, რომ ამ ნაწერსაც უყურებდა. უტრუხუნე დატრიალდა სუფრის განაწყოზად. შამომ ძალიან შეაჟო ფიროსმანის ნაშეუერად, დალოცა გალამაზებული ტრაბტირი და ჰკითხა: „ჰა, უტრუხუნე, ნაწყენი ზომ არა ხარ ამ მაგიდაზე მყოფი ხუთი კაციდან ვინზე?“ უტრუხუნე მიხვდა ყველაფერს და ფარისეულური სიცილით უარყო ნაწყენობა და ამის დასამტკიცებ-

ლად ნიკალას შუბლზე აკოცა. ეს კოცნა ნიშნავდა, ნიკალას არასდროს არ ვაწყენინებო.

მეორე დღეს ფიროსმანი მოვიდა ჩვენთან სახელოსნოში და ჩვეულებრივ გააბა საუბარი შაშოსთან, რომელიც ქედების ნაკრებს აღმოვებდა და თან ელაპარაკებოდა: „ნიკალ, შენ ერთი ეს გამაგებინე, ქებურიანე ლექსი ხშირად გამოგონია, მაგას ხალხი მღერის, მაგრამ რა იცოდო აკაცი წერეთლის ლექსი თარზე?“

ფიროსმანმა უპასუხა: „ეგ ლექსი აკაცის ამ ოცდაათი წლის წინათ გამოუთქვამს. დავით გიორგიშვილის წიგნის მაღაზიაში ვნახე პატარა წიგნი, რომელშიც იყო დაბეჭდილი, ძალიან მომეწონა და ვიყიდე. აი ეს წიგნიც“.

და ფიროსმანმა ამოიღო უბიდან მცირე ზომის მწვანეყდიანი წიგნი, რომელზეც საზანდარის დასტის ოთხივე მუსიკალური ინსტრუმენტი იყო დაბატული, ხოლო გვერდებში აკაცი წერეთლის ზემოხსენებული ლექსი სწერია: — „აი, შაშო, ამ წიგნში სულ ყარაიოდული ლექსი სწერია — „თამაღის ლოცვა“, „სიყვარულის ყვავილი“ და სხვა (იგულისხმება ბ. არნაუტოვის იმ დროს გამაუბრებული წიგნი „საღიზნო საზანდარი“ 1908 წლის გამოცემა). აი, შაშო, შენთვის მინუქებია, შენ შეილებს წაიკითხე, კარგი ლექსებია“. მერე ნიკალა მე მომიბრუნდა და მითხრა: „ეასო, დაიჭი ეს წიგნი და მამაშენს წაუტოხე ზოლმე“, და გადმომცა. აღნიშნული წიგნი დღესაც ჩემთან ინახება.

ფიროსმანმა გვაცნობა, რომ „სირქიამ გადაწყვიტა აჭეიფოს ბესარიონ ქებურია ტრაბტიკი აეროპლანში და მეც დამატავო“.

მართლაც ერთ დღეს, როდესაც ფრენა ყოფილა დანიშნული, სირქია მისულა იპოდრომზე, ორივე ზელში გასაყიდად გამზადებული „შამაია“ სწერია. ბესარიონი აეროპლანზე ყოფილა მალა და მიახლოებული სირქია რომ დაუნახავს, უცენია და სიცილით უთქვამს: „ბიჭო,

სირქია, ბატბუტის მაგიერ ანლა თეყეზში ხომ არ გინდა ზევიდან გადმოშაყრენიო“. „მატრონო ბესარიონ, მე თქვენ დასამატებელად მოვედი, აეროპლანის სახელობის ტრაბტიკიშია უნდა ვაჭეიფო, ფრენას რომ მორჩები, ეტლით წამობრძანდით ჩემთან ერთადო“. ბესარიონს უარა უთქვამს, ამატატი უნდა დავშალო და კვირისათვის საფრენად უნდა მოვეშალო. ბევრი ხვეწნის შემდეგ შაბათს საღამოსათვის შეთანხმებულან.

დანიშნულ დღეს სირქიამ, ტრაბტიკიში ქებურიას პატივსაცემად საზანდარი და ზურნა მოაყვანია, ფიროსმანიც მიიწვია და დაიწყეს მზადება. სირქიამ ქებურია ეტლით მოიყვანა ტრაბტიკი „აეროპლანში“. კიბეებზე როგორც კი ფეხი შედგეს, მამინეე ზურნამ ზევიდან „დამხედური“ დაუკრა. აივანზე ავიდნენ თუ არა, ზურნა გაჩერდა და საზანდარმა განაგრძო. რამდენიმე მაგიდა გაეერთიანებინათ და გრძელი სუფრა ზორაგით იყო გავსებული. სირქიამ ძვირფასი სტუმარი სურათებიან ედღელთან მიიყვანა. ქებურიათ თავის შესახებ დაწერილი ლექსი რომ წაიკითხა, გაუღმა და იკითხა, ვინ მოიგონა და ვინ დაწერაო. სირქიამ წარუდგინა იქვე მდგომი ფიროსმანი: „ეს სულ ნიკალას მარიფათია, აი ეს არის ნიკალა“. ქებურიამ ხელი ჩამოართვა ფიროსმანს, შეუქო ნახატი და შეეკითხა: „თქვენია ეს ლექსი?“. „არა, ბატრონო, მე მხატვარი ვარ და მხოლოდ დავხატე, ლექსი კი ჩემი არ არის. ლექსს ხალხი იგონებს. თქვენ ქვეყანა გიცნობთ. თქვენ სანახავად აუარება ხალხი შოდის და ვინ იცის რომელმა მოთგანმა შეთხზა“.

სირქიამ გაითვალისწინა ის ამბავი, რომ შაბათს საღამოს ტრაბტიკიში ბევრი ხალხი იყრიდა თავს, ამიტომ მცირეხანს შენაყრდნენ და მუსიკის დამკვრელებით ფიროსმანთან ერთად რამოდენიმე ეტლით გასწიეს ორთაქალაში განთქმულ ჩოფურაშვილის ბაღში საჭეიფოდ.

ამგერად კი ჩვენი ცვლვის საგანი განსაზღვრულია. გვერდა დავსვათ საკითხი იმის თაობაზე, თუ რით უნდა აიხსნას ხევსური გვირის თორღვას სახის გაორება აღმოსავლეთ საქართველოს მთიანეთის ზეპირსიტყვიერებაში. ამ კიდევ — მართლაც გაორებულია თორღვას პოეტური სახე თუ — არა. პირდაპირ ვიტყვით, ჩვენ გვაინტერესებს თორღვა არის თუ არა სახალხო გვირი. ამასთან დავეშვით სინტერესო საკითხთა წყება: ეინ არის ჩამომავლობით თორღვა; რა ხასიათისა არის ციკლი ნაწარმოებთა თორღვაზე და როგორია ამ ციკლის ნაწარმოებთა შორეულები; რა კავშირი აქვს ამ ციკლის ნაწარმოებებსა და მის შორეულებს სხვა ციკლების ნაწარმოებებსა და ცალკე მოტივებთან; როგორია თორღვას ნაწარმოებთა მხატვრული თავისებურებანი. ამ საკითხთა გადაწყვეტა გავაგრძელებს გვირის ხასიათსა და ბუნებაში. ეს საკითხები, რა თქმა უნდა, ხელუხლებელი არ არის. ამ საკითხთა ძიების თავისი ისტორია აქვს. მათი საბოლოოდ გადაჭრის პრეტენზია არც ჩვენ გვაქვს. თუ ამ საკითხებს მაინც აღუძრავთ, უფრო იმიტომ, რომ ეს ციკლი განსაჯდით მათი საინტერესოდ მიგვაჩნია ზეპირსიტყვიერი პოეტური შემოქმედების სპეციფიკისა და მისი საოცრად რთული ბუნების თავისებურებით. თორღვას ციკლის ლექსები, თქმულებები, ლეგენდები ჩაწერილია ხევსურეთსა და ფშავეში სხვადასხვა დროს, სხვადასხვა პირთა მიერ. თორღვას ციკლის ნაწარმოებების ჩამწერთა არასრული სია ასეთია: ნიკო ურბნელი, თედო არზიკაშვილი, დ. როსტომაშვილი, აკაკი შანიძე, გიორგი თედორაძე, ერასტი ბალიაური, ე. ტექსიშვილი, აბრეკა რკინელი, მავალა მრეველიშვილი, ქსენია სიხარულძე, გიორგი ჯაფარიძე. ჩვენი საცდელადიგებო მასალები აღნიშნულ პირთა ჩანაწერებია.

თორღვას ჩამომავლობა. თორღვას ჩამომავლობა და ენაობა საბოლოოდ დადგენილი არ არის. მის შრობლიურ კუთხედ პირიქით ხევსურეთის სოფელ მუციოს ასახელებენ. ლექსებისა და თქმულებების ციკლის მიხედვით თორღვა ბატონიშვილის — ბაგრატიონის ნაბიჭვარი ყოფილა, დედა კი ხევსური ქალი ჰყოლია. ეს აღნიშნული აქვს ნიკო ურბნელს ბათია არაბულისაგან ჩაწერილ, 1888 წ. „ივერიაში“ გამოქვეყნებულ ლექსთან („ანდაყთ ამალიდეს“) დავეთვით. იგივე ბექტრაველი მის მიერ ჩაწერილ, პირველად „აკაკის კრებულში“ დაბეჭდილი ლექსის (ამოდი, ეზუნი, დავახსენ“) გამო შენიშნავს: „გაღმოცემა მოგვითხრობს, რომ თორღვა იყო ბაგრატიონთ ნაბიჭვარი, ცხოვრობდა სოფელ მუციოში, რომელიც მდებარეობს პირიქით ხევსურეთ-

ში, მდინარე არგუნის სათავეში“. მალევე ქალის მიმართულებით ხაზგასმულია „დრესტის დიდგვარიანობა“:

საცოლედ არას მკადარბე,
— აზნაური ხარ ყმანი.

თორღვას ჩამომავლობაზე ენობა თვით რაზიკაშვილის ჩაწერილ ვრცელ ლექსშიც არის:

გამიგონია ტეესურნი,
თორღვას რა ხეყანდენ ყმანი,
თორღვა იყლევდა ადგილსა,
ბატონის ნაბიჭვარი.

ამ სტრიქონების გამო თვით რაზიკაშვილი წერს: „ბაგრატიონთ ნაბიჭვარი იყო თორღვა. ბატონმა თქვა: ტეესურეთში ერთ ძალში (ერთი ქვესურის ქალში) თესილი დამარბა და ვიცი, ის მე არ მომასვენებსო. რომელი იყო ეს ბატონი, აღახმა უწყის, ჩვენზე ერეკლე?!“

ერეკლეს ჩამომავლად იხსენიება თორღვა ჩვენს მიერ 1946 წლის ივლისში ხევსურეთში, უკანა ხაღლში ლავაზა ზოგლის თქმით ჩაწერილ სათანადო ლექსში:

კახეთში ჩამოვიარე,
ადგილი ავიტანეო,
სულს მიქცევს ყინულიანი,
ჩანან ლეკეთის მთანიო,
პირდაპირ სპეროზიაო,
ჯიხვების საბუდარიო,
სად იციო აბანოს ხევი,
თორღვას ნაიხვარიო,
ქვესურ ეინ იყვის თორღვაო,
ერეკლეს ნაბიჭვარიო,
მშაველთათ, უდავ ბეგარიო,
თითო ნაყრიან ცალიო,
იმისად უყოლებავის
თითო არწივის მკვარიო,
თახედ უშლუბავ ნაყარი,
აის უდენავ ჯარიო,

დასმულ საკითხთან დავეთვით საინტერესოა ექიმ გიორგი თედორაძის ჩაწერილი ლექსის სტრიქონები:

თორღვა ყოფილა ქვესური,
ლევანის ნაბიჭვარი.

გიორგი თედორაძე მის მიერ მოსმენილ გაღმოცემებისა და თქმულებების მიხედვით წერს: „ამ თორღვაზე სხვადასხვა ლეგენდები არსებობს ხალხში: ზოგი ამბობს, ვითომ ის თქმე ყოფილა. ზოგიც თვადობას აკუთვნებს. ე. ი. ბუში ყოფილა ვილაქ თავადისა და ზოგი კი ნამდვილად გარწმუნებო, რომ იგი გაქცეული ალექსანდრე ბატონიშვილის ნაბიჭვარი იყო“. საგულისხმოა, რომ მუციოს დასავლეთის მხა-

1. ივერია. 1888, № 120. გადბეჭდილია — აკაკი შანიძე, ხალხური პოეზია, 1931, გვ. 348-349;

1 აკ. შანიძე, ხალხური პოეზია, გვ. 350.

რზე ციხე იწოდება თორღვის ციხედ. გიორგი თედორაძის ცნობით, „ამ ლეგენდარული პირის (თორღვის ქ. ს.) ფიზიკური ზომა ციხესთან არის აღნიშნული დიდ სიმაღლე, რომლის ნახევარ მიუვალობის გამო მეტად საძნელაა“.¹ აღსანიშნავია, რომ გიორგი თედორაძის მიერ ჩაწერილი ლექსის ზემოთ მოყვანილი სტრიქონებით თორღვა აღექვსიანდრეს კი არა „ღუვანის ნაბიჯვარია“. თუ ამ შემთხვევაში მოლექსე ერეკლე მეორის ღირსეულ შვილს მორიგე ლაშქრის ზელმძღვანელს ლევან ბატონიშვილს გულისხმობს, იგი ცდება. ლევან ბატონიშვილის ზანგრძღვალ ყოფნა ზვესურეთში გამოჩენილი უნდა იყოს. იგი სამეფო ტახტისათვის მისი ძმების ქიშპობამდე — მამის სიცოცხლეში — 1781 წ. გარდაიცვალა.²

თორღვის ჩამომავლობაზე საინტერესო მოსაზრება გამოთქვა აკაკი შანიძემ. ჩოთას ისრით განემიჯნა თორღვასაღმა მიმართული მის მიერ 1913 წ. მიწდია წიკლაურის თქმით ჩაწერილი ლექსის სტრიქონები:

გოზივედ-დ ვერ დაგიზავე
ბაგრატიონთა ხარიაო...³

ამ სტრიქონების გამო აკ. შანიძე შენიშნავს: „ბაგრატიონების გამო მიწდია გადმოშვა, რომ თორღვა კონსტანტინე ბაგრატიონის ნაბიჯვარი იყოო“.⁴ აკ. შანიძის ჩაწერილი ლექსის პირველ სტრიქონებშიც არის ცნობა თორღვას ჩამომავლობაზე:

ობლობით ამიზარდა
თორღვა ძაგანის გვარიო...⁵

აკაკი შანიძეს არც ეს სტრიქონები დაუტოვებია უყურადღებოდ. იგი წერს: „შაგრაამ ამ შემთხვევაში“ „ძაგანის გვარი“, ან „ძაგანთ გვარი“, „ან კიდევ „ძაგანის გვარი“, როგორც ვარიანტებში“ იკითხება. დედის მხრივ ხომ არ აღნიშნავს ჩამომავლობას?“. აკაკი შანიძის ჩაწერილი ლექსის დასაწყის სტრიქონებს უდავოდ აქვს მნიშვნელობა თორღვის ჩამომავლობას დასაზუსტებლად. ჭერჭერობით გადაჭრით რაიმეს თქმა ძნელია, ვიდრე დამაჯერებლად არ იქნება შესწავლილი საკითხი, თუ რას ნიშნავს ეს „ძაგანის გვარი“.

აკ. შანიძის მიერ მიწდია წიკლაურისაგან ჩაწერილი ლექსის საინტერესო ვარიანტი 1944

წელს სოფელ როშაში გვიხორა წ. მ. მცირე-მცოდნე 60 წლის თითია წყაღურომეცესე-არიანტიც თორღვას ჩამომავლობაზეც ცნობით იწევდა:

ობლობით ამიზარდა
თორღვა ძაგან გვარიო...

ამ ტექსტშიც, ოღონდ არა როგორც დასასრული, არის სტრიქონები:

გუებენ, ვერ მაგიდინე,
ბაგრატიონთა ხარიაო...

თითია წიკლაურმა თავისი ვარიანტი ცნობილი ლექსისა გადმოცემას მოაყოლა და აღნიშნა: „ეს სიმღერა ანდრეზთან დაკავშირებით არის ნათქვამი“.

თითია წიკლაურის გადმოცემითაც თორღვა ბაგრატიონთა გვარისაა. იგი ერეკლეს ძის გიორგისა და ზვესური ქალის შვილია. თითია წიკლაურის გადმოცემაში ხაზგასმულია ხალხის ხსოვნაში შემორჩენილი ისტორიული ამბავი — ერეკლეს გარდაცვალების შემდეგი როული პოლიტიკური სიტუაცია — ბატონიშვილთა ქიშპობა სამეფო ტახტისათვის.¹

შთქმელმა თავისებურად ახსნა ბატონიშვილის ზვესურ ქალთან ურთიერთობა. ეს ამბავი ცდუნების შოტეზე ააგო. მოგვყავს გადმოცემის პირველი ნახევარი:

„ერეკლეს როცა თათარი შემოესია, როცა მოკვდა, მერე შეიღებო გამეკიდენ ერთი მერე მფლობას. ამ ერთს გიორგი ერქვინა და ის გამაქცა ქვესურეთში. ის შაჯდა აქლემით, გამეკეცა თათარს თბილისშიდ. იქიდან გამოქცეული აქლემი დამდგარა საყანავის ქვეს. გადავიდა ის ერთ წელწიწად გაიერდა სოფ. მიცუნა. ს. მიცუნა დადგა. ერთი წელი იქ იყო ციხე-სიმაგრეში. იმას ეივც ყვანდა პოვერი, ერთი დედაყვი იყო და ორი ქალი ყვანდა იმას. ის პურს ქალებს აზიდენებდა ბატონთან. ესლა მასწონდა დედას ბატონიშვილი გიორგი, ქალებს თუ ეუბნებოდა“ — პურს რომ მაარ-თმეგოთ, არ შემავიკერათო თქვენო, რომ თქვენზე გული დარჩესო. უფროსი ქალმ უთხრ, რომ არას შემომიქცერსო. მეორემ ქალმ უთხრ, რომაო, მე რომ მივართივე პურსო, შემომიქცერსო და პირში მეცივნებაო.

მეორე უთქმია დედას ქალისთვის, — მაშინ იმასთან ისე დაჯდითო, დასრტადითო. ისე დაჯდითო, რომ შიშველი დაგინახოსო. მისც ი ქალ, მიიღა პური და დამეცარა ისე, რომ თვალით უქცერდა ი ბატონიშვილი. მას, მერე ის შეუძღვინა ბატონიშვილი გიორგი ქალს. და-ორსულეხულას იმისაგან ი ქალი, მემრ ვაზაფ-

¹ გიორგი თედორაძე, ხუთი წელი ფშავ-ხევსურეთში, 1930, გვ. 69-70. გადაბეჭდილია — აკ. შანიძე, ხალხური პოეზია, გვ. 351-352.

² ნ. ბერძენიშვილი, ი. ჭავჭავაძე, ს. ჭანაშვილი, საქართველოს ისტორია, I, 1946, გვ. 398.

³ აკ. შანიძე, ხალხური პოეზია, გვ. 16.

⁴ იქვე, გვ. 347.

⁵ იქვე, გვ. 16.

⁶ იქვე, გვ. 347.

¹ ნ. ბერძენიშვილი, ვ. დონდუა, მ. დუმბაძე, გ. მელიქიშვილი, შ. მესხია, პრ. რატანი. საქ. ისტორია I, 1958, გვ. 385.

ხელზე გამწარა თოვლი და წამოსულა გიორგი ისევ. იმ ქალს ყოფილა ვაჟიშვილი. იმას დაჰქენებია სახელა თორღვა. ის გამოსულა იმანა ბიჭი, რომს კორცის კაცა შეტ აღარ შეიძლებოდა იმაზე.“

თუმც თითაი წიკლური გიორგი ბატონიშვილს იხსენიებს, ჩვენი აზრით, მის ხსენებაში შემორჩენილი უნდა იყოს ხევსურებზე გავლით აღექსანდრე ბატონიშვილის გადასვლა ლეკეთში. ცნობილია, რომ იგი რამდენიმე ხნით მართლაც შეტარდა ხევსურეთში.

თითაი წიკლურის გადმოცემის პირველი ნახევარი, როგორც ითქვამს, სამიწნორო ცდუნების მოტივზეა აგებული. ეს მოტივი საერთაშორისო ხასიათისა არის. იგი ქართულ ლიტერატურასა და ზეპირსიტყვიერებაშიც გვხვდება. ამ შემთხვევაში, ჩვენი აზრით, თითაი წიკლურის გადმოცემა გენეტიკურ კავშირში არ უნდა იყოს ამ მოტივზე აგებულ ტრადიციულ თქმულებებსა და ლეგენდებთან. სამიწნორო ცდუნება ამ გადმოცემაში მოქმედის გონებისა და ფანტაზიის ნაყოფი უნდა იყოს. ხევსურთა ქალისა და ბაგრატიონის ჩამომავლის ურთიერთობის მოტივი საისტორიო სიტყვიერებაშიც გვხვდება. საინტერესოა, რომ პირაქეთ ხევსურეთის სოფელ გველეთში მცხოვრებ არაბულთა ერთი შტო თავს ერეკლე მეორის ჩამომავლად თვლიდა.¹

თითაი წიკლურის გადმოცემის მეორე ნახევარი შეიცავს თორღვას ციკლის სხვა თქმულებებით, გადმოცემებითა და ლექსებით ცნობილ მოტივებს. ასეთებია: თორღვას მიერ ფშველების დაბეგვრა; დაქრილი არწივის წასვლა; თორღვას დაღვრება და აბანოს პოვნა; ძმობილისგან უცვდავების მეთრავი ჭკუვის ზეკება; აბანოში ყოფნისას დაქარგვა, ჩოთასგან თორღვას მოკლა.

ასეთია ციკლი ნაწარმოებთა თორღვას ჩამომავლობაზე. თუ ლექსებში მოხსენებული „მანანის გვარი“ მასს არ ეკუთვნის, მაშინ ყველა ნაწარმოები მიგვიანშენებს თორღვას ბაგრატიონთაგან წარმომავლობაზე. იგი მართლაც ერეკლე მეორის რომელიმე ძის ჩამომავალი უნდა იყოს. ჩვენი აზრით, საყარადლოა, თორღვა იყოს აღექსანდრე ბატონიშვილის ძე. აღექსანდრე ბატონიშვილი, ცნობილია, ოთხი თვის მანძილზე ცხოვრობდა პირაქეთ ხევსურეთში — შატლის თემში.² შატლში ახლაც უჩვენებენ სახლს, სადაც აღექსანდრე ბატონიშვილს უც-

ხოვრია. საეკლესიო ისიც, რომ ფორღვას შიშობილურ სოფლად მიჩნეული მუცო შატლის თემში შედიოდა.

თორღვას ჩამომავლობის საკითხზე, ერთი შეხედვით, ისიც ართულებს, რომ მუცოს ციხეს თორღვას სახელი აქვს. გიორგი თედორაძეს არ მიაჩნია საეკლესიო მუცოს ციხის კავშირი ბაგრატიონთა ჩამომავალ თორღვასთან.³ ჩვენი აზრით ანგარიშგასაწევია და შემდგომში გვღვაძიების გაღრმავებისავე მიგვიითების თეორია რაზიკაშვილის ვარაუდი, გამოთქმული მის მიერ ჩაწერილ ლექსთან („ჩამადიოდნენ ანდაკსა შინადიარენი რეანია“) დაკავშირებით: „თორღვაში თბილი წყალია და თორღვას წყაროს ეძახად. ციხე-სიმაგრეც არის, მაგრამ მე შგონ, რომ ამ თორღვასი კი არ უნდა იყოს, არამედ ისტორიული კახეთის ერისთავის თორღვასი.“⁴

თორღვას ჩამომავლობის საკითხისათვის ინტერესს მოკლებული არ უნდა იყოს ფშვასა და ხევსურეთში ვარიანტებად ჩაწერილი ლექსი. ამ ლექსის ერთი ხევსურული ვარიანტი ჩაწერილი თედო რაზიკაშვილის მიერ ასეთია:

თორღვაე, გიბარებს ბატონი
აქ ჩამედი ბარადას!
ქედსა დაგზურაე წითელსა
ჭარელთ ვაჟების თვალიდა;
წელზე ქმალს შემოვარტყემდი,
ვერეინ შამოგვსნის ძალადა;
ციხენედ გადაგსომ, თორღვაო,
შინ წაიყვანდა ჩქარადა.
ვაჟისძის გადამღებლო,
თორღვაე, რა გქონდა ფარადა?
სამკლავენ უხმარებინი,
დანა გქონია ქმალადა.⁵

სხვა ვარიანტებით ბატონი თორღვას კახეთს უხმობს. მოთარეშე ლეკის აღაგმვით აღფრთოვანებული ბატონი თორღვას ღიღ საჩუქარს პირდება. მამაკობისათვის გმირის დასაჩუქრება შეფუთვიან მართლაც ზღაბოდა, რამაც ასახვა პოვა ზეპირსიტყვიერებაშიც. მაგრამ ბატონის განსაკუთრებული ხელგამწილობა თორღვასადმი, გმირობით აღტაცების გამოხატვის გარდა, ზომ არ არის მათი ნათესავერი კავშირის მაჩვენებელი? ეს მხოლოდ ვარაუდია.

ამგვარად, აღმოსავლეთ საქართველოს მთიანეთის ზეპირსიტყვიერების ერთი პოპულარული პერსონაჟის თორღვას ბაგრატიონთა გვარის, ეგრძოდ, ერეკლე მეორის რომელიმე ძის ჩამომავლობა, რაზედაც მიგვიანშენებს ციკლო ლექსების, გადმოცემის, თქმულებებისა და ლეგენდების, უდავოდ ანგარიშგასაწევია. მას

1 ქართული ხალხური საისტორიო სიტყვიერება, II, 1964, № 100, გვ. 84-85, 300-301.

2 ნ. ბერძენიშვილი, საქართველოს ისტორიის საკითხები, II, გვ. 459, შ. ხანთაძე, მასალები აღექსანდრე ბატონიშვილის ბიოგრაფიისათვის. სიმონ ჯანაშიას სახელ. საქართველოს სახელმწიფო მუზეუმის მოამბე, XII-3 1961 წ. გვ. 239, 259, 261, 271.

3 გიორგი თედორაძე, ხუთი წელი ფშა-ხევსურეთში, 1930, გვ. 69-70.

4 აკაკი შანიძე, ხალხური პოეზია, გვ. 351.

5 იქვე, გვ. 17.

დასაბუთებლად ღრმა, კომპლექსური ძიებაა საჭირო.

თორღვას ციკლის ნაწარმოებთა სოციალური შინაარსი, როცა ისმის საკითხი, რა ხასიათისაა თორღვას ციკლის ლექსები, თქმულებები და ლეგენდები, როგორია მათი შინაარსი, პასუხი ერთია, ესენი არიან ძირითადად საგმირო ხასიათის ნაწარმოებები, რომელთათვისაც დამახასიათებელია პატრიოტული და სოციალური მოტივები, აგრეთვე საერთაშორისო მოტივები და მითოსიც. თორღვას ციკლის ზოგი ლექსი შესკმის ნიმუშია. თორღვას ციკლის ნაწარმოებები, გმირის ბუნების თვალსაზრისით როგორც შესავალშიც ითქვა ორგვარია: ზოგადი და ძირითადი მაინც უნდა იყოს მრავალვარიანტად ფშავსა და ზეგუნდებში ჩაწერილი ლექსი, რომელიც ავაცი შანაძემ ასე დაასათურა: „ავაციის მოკვლა თორღვას მიერ.“¹ ამ ლექსით თორღვა სახელოვანი გმირია, მშობლიური კუთხის საიმედო დარაჯი მოთარეშე მტრის შემფუძრელი თორღვა ლექსის ვარიანტებით კუმშარიტი რაინდია. იგი საოცრად სულგრძელია. საქართველოში საგმირო ტრადიციის თვალსაზრისით განსაკუთრებით საინტერესოა ის ეპიზოდი ლექსისა, რომლითაც დამარცხებულ მოკლულ მტრის თავით ხმალს დაუდებს, მის გვამს კი ნაბაღს დახურავს. პირობების ფორმით ნათქვამ ამ ლექსში ეს ეპიზოდი ასეა გადმოცემული:

ქმალი თავითი დაგიდგა,
ნაბად გაგებრა ცერანო,
გვერდით მოვიგვა უორანი:
„გალო გამოხარ წენიანი.“²

ყორნის მოტივიც მეტად საინტერესოა საგმირო ტრადიციის თვალსაზრისით. ხალხის რწმენით, უორანი მხოლოდ კარგი ავაციის ლექსს ეტანება. ამის გამომწვევლია ხალხური ლექსი:

გატეხილსა ვაეისა
ყორანმა ლემი არ ქამა,
გატეხელის ვაეისა
წინ-წინ მკლავები დაქამა!

თორღვას ვაჟისძის მოკვლისას, ეტყობა თავი გამარჯვებულად არ უცენია.

იმევე ლექსის მიხედვით, ამიტომ უთქვამს მის არდოტიონ ქალბისათვის:

ქმალი ვაჟურქმე წამართვა,
შინ მოვედ სირცხვილიანი.³

ლექსის ავტორი ყველა ვარიანტით ქალია. ცნობილია, მთიანეთში ქალთა ტრადიციული მიდრეკილება საგმირო ლექსების სწავლისა.

თორღვას პიროვნების შესაქნამად, მისი ბუ-

ნების გასახსენლად საინტერესოა ვაჟა-ფშაველას შეხედულება ამ გმირზე. ზეგუნდებში სახალხო ლექსის ვაჟაფშაველას მიხედვით, 1914 წელს დაწერილ წერილში — „ძველებური ომი და საომარი იარაღი სახალხო პოეზიაში“ ვაჟა იხსენიებს თორღვას და მოუყავს ამ ლექსის დასასრულის ვარიანტი. აი რას წერს დიდი მგოსანი:

„თი ქალი რას ეუბნება სახალხო გმირს:

მოგივიდოდი ცოლად,
არ ვიყო კვეთილიანი,
თავს კი ნურას მოაწონებს,
მამა შეცა შეყავს ხმლიანი, —
შვიდთ შაქრავს შენისთანათა,
ქაქვიანთ, პერანგნიანი.“⁴

ჩანს, ვაჟას თორღვა სახალხო გმირად მიიჩნედა. ვაჟა არას ამბობს თორღვას მიერ ბევრად ფშაველთა შევიწროებაზე. თუ ხსენებულ წერილში არ იყო ამის ადგილი, ვაჟას აქვს სპეციალური წერილი, მიძღვნილი ფეოდალთაგან ფშაველთა შევიწროებაზე, სათაურით: „ცოტა რამ გლეხთა ყოფა-ცხოვრებაზე ფშავეში.“ ამ წერილში მოყვანილია ლექსები ზურაბ ერისთავზე, რომელზეც მოიწადინა მოიელთა დახევარი, — აგრეთვე პაექვაძეზე, რომელსაც აგრეთვე მოუწოდებია ფშავეში ფეოდალური წესწყობილების დანერგვა.⁵ ვაჟასთვის, ზეგნი აზრით, თორღვას პიროვნების შეფასებისას ზოგადი იყო მშობლიურ კუთხეში მოთარეშე მტრის ძლევა მის მიერ. ამ მხრივ ვაჟა, როგორც ჩანს, არ იზარებს მისი ძმის თედოს თვალსაზრისს თორღვაზე. თორღვაზე შექმნილი ლექსის ერთი მის მიერ ჩაწერილი ვარიანტის გამო თედო შენიშნავს: „ეს ზაზულაია (ავთლის-ხმება ვაჟულსე ქ. ს.) და თორღვაც ორივე საზოგადო მტარვალები ყოფილან. თორღვამ დაიკითხა მოკლა ზაზულაია და ახლა თვითონ დაიკითხა იმისი ხელობა, სანამ ფშავლის ჩონთის ისარმა გული არ გაუვშირა.“⁶ როგორც ვხედავთ, ძმებს მგოსანსა და ეროვნული საუფროსი დაუღალავ მოამაგეს თორღვას თაობაზე სხვადასხვა შეხედულება აქვთ. ასეა თუ ისე, თორღვასათვის ზალს ბევრი ისეთი რამ მიუწერია, რაც დადებით გმირს შეეფერება. საინტერესოა, რომ თორღვას როლი მშობლიური კუთხის დაცვაში აქამდე შემორჩენილია ხალხის ხსოვნას. ამ თვალსაზრისით საინტერესოა თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის ფოლკლორული ექსპედიციის მიერ 1967 წელს მოპოვებული ლექსი:

¹ ვაჟა-ფშაველა, თხზულებანი, V, 1961, გვ. 442.

² იქვე, გვ. 194-195.

³ ავაცი შანიძე, ხალხ. პოეზია, გვ. 344.

¹ ავაცი შანიძე, ხალხური პოეზია, № 4, გვ. 15-16.

² იქვე, გვ. 16.

ხმალია ლესადედა თორღედი,
 ლეცების მტყარაზედღა,
 ვათენებისას გავედღა
 დიკლო შენაქოს გზაზედა,
 მისგან ნაჭრევი ლეცები
 თრთოლდენ ნიავის ხმაზედა,
 ელაგდა თორღეაის ხმალი,
 შევდარს ილაგებდა შევდარზედა!

ახლა მნელია თქმა, ეს ლექსი ძველია თუ ახალი, გმირის ბუნების შეფასებისას ამას არ აქვს მნიშვნელობა, თუმცა შეიძლება მეტი მნიშვნელობა ჰქონდეს იმას, თუ იგი ახალია. გმირის ხსოვნას ხალხს შემთხვევით არ შემოინახავს. ეს ვარაუდებია იმის მაჩვენებელი, ვაჟამ თორღეას სახალხო გმირი რომ უწოდა, ამისათვის საფუძველიც ჰქონდა. თორღეას ბუნების ჩასაწვდომად აქ ვერ დავსევამ წერტილს. თორღეას პიროვნებას, მის ცხოვრებას მერაბ მხარეც აქვს, რაც, ერთობა, ვაჟამ ამატია, როგორც სახელწოდება გმირს. ეს ის მხარეა, რასაც შეეწირა თითონ გმირი. ხალხური პოეზიის დიდ მცოდნესა და მოამაგეს ვაჟას არ შეიძლება არ სცოდნოდა ვარიანტებად ცნობილი ლექსი თორღეაზე, ის ლექსი, რომლითაც იგი ფშაველთათვის ბეგარის დამდგენია. არ შეიძლება არ სცოდნოდა დიდ მგოსანს თორღეას დაღუპვა ფშაველი ჩონთას ისრით. ჩანს, ვაჟა ისე შალღ შეფასებას აძლევდა თორღეასგან მშობლიურ კეთხეში მოთარეშე უცხო ტომთა აღაგმვას, რომ ფშაველთა თითო ნაცრიან ტომშით ან თითო შიმშით დაბეგვრას, არად აგდებდა. თორღეას მიერ ფშაველთა დაბეგვრას იქნებ არც ჰქონოდა დიდი სოციალური ჩაგვრის ხასიათი. ლექსი თორღეასმიერ ფშაველთა დაბეგვრასა და ჩონთას ისრით გმირის დაღუპვაზე დიდი წინააღმდეგობების შემცველია. თორღეას ციკლის ლექსებისა და თქმულებების შინაარსი ფშაველად ასახავს წარსულში მთიელთა შიმში უყოფას, საკუთრივ უცხო ტომთა თარეშს, თუ შიგნით ერთიმეორის რბევას. თორღეა ტრაგიკული ფიგურაა. მოთარეშე ვარსებ მტრის შემშუსკავი, ძლიერმოსილი ვაჟაკი, ეტყობა, ვერ შეითვისეს ფშაველებმა და თითო ტომარა ნაცრისათვის, ისრით გაემიარეს. ჩვენ თორღეა დაღუპვით გმირად მიგვაჩნია, ამაში ვაჟა არ შეეცდარა. თორღეას ციკლი მთლიანად გმირის პიროვნების შეფასებისას ხალხის სხვადასხვა თვალსაზრისის მატარებელია. უარყოფითი გმირები არ შეიქმნებოდა ზემოთ მოყვანილი ლექსი: „თორღეა, გიბარებს ბატონი“¹ ან

ლექსში ხალხი შალღ შეფასებას აძლევს თორღეას გმირობას, მაგრამ ამ ციკლში არის ისეთი ლექსი, რაც შეუფერადებელია ცნობილ გმირისათვის. ამ ლექსში სიხარული² გმირული თორღეას დაღუპვის გამო:
 დედა ვაცხონე შევდლისი!
 — ზრო ლამაზ ვაქვლიბო,
 მერე მაგისი მსრველისი!
 — ლამაზა მეგზინო;
 ჯაჭვი და სკლატი შეიდ-რიად
 შიგი-შიგ დაეგვრითო;
 სააზნაურო თორღეა
 ცვილივით დაეპერითო.³

საინტერესოა, რომ ეს ტექსტი დამოუკიდებელი ლექსის სახით არ არის ჩაწერილი, იგი აქაც შენიშნა გამოყო იმ ლექსიდან, რომელიც დიდი წინააღმდეგობის შემცველია და თორღეას მოთიერადაც კი წარმოგვიდგენს.⁴ ამ წინააღმდეგობებით სავსე ლექსის ვარიანტებში არის ბურუსით მოცული მოტივი. დაღუპული გმირისადმი მიმართული სიტყვები: „მშობლის მოღალატესა“ ღმერთი გიყვას სამართალი! — ან კიდევ „მშობლის მოღალატესა მამა წაგწყდეს შევდარისა ზოგ ვარიანტში ეს მოტივი ასეა გადმოცემული: „ერთგულის მოღალატესა ღმერთმ გიყვას სამართალიო!“⁵ ეს მოტივი შემთხვევით რომ არ არის შეპერილი ლექსში, ამაზე მართლთხებას მისი არსებობა ადრე, 1887 წელს დავით ხიზანშვილის გამოქვეყნებულ ვარიანტებში⁶ მაგრამ რა ვუყოთ ლექსის იმ პასაჟებს, რასაც უარყოფითი გმირზე არ იტყვის ხალხი:

დიდებულემა დაუთქვეს,
 ბეჭებს უნახეს ჯვარიო.
 მარჯვნივ მზე წერებულეყა,
 მარცხენისე — მთვარის ნალიო.

ეს სტრიქონები რომ ამ ლექსის ორგანული ნაწილია, ამას ადასტურებს, ადრე თვლი რაზი-კაშვილია მთერ ხვესურეთში ჩაწერილი ვარიანტი. ამ ვარიანტში თორღეაზეა ნათქვამი.

იორში გადაიჩქეფა,
 ბეჭში უნახეს ჯვარიო;
 მარჯვენა ბეჭზე მზე სწერავ,
 მარცხენას — მთვარის ნავიო.⁷

ვაჟისძის მოყვლაზე გაერცელებულ ლექსის ვარიანტებშიც თორღეა ზებუნებრივად არის წარმოდგენილი. იგი „ხითთ იყო დავლათიანი.“⁸ წინ. თორღეა „შამოგეყარა, ღვთისაგან სახელაინი“

¹ იქვე, № 46, გვ. 17.

² ა. შანიძე, ხალხ. პოეზია, გვ. 353.

³ იქვე, გვ. 354.

⁴ იქვე, გვ. 353.

⁵ იქვე.

⁶ იქვე, გვ. 349.

⁷ იქვე, გვ. 16.

¹ მოქმედი ბათუ აღსანიშნე სოფ. ალვან-დან. ჩაწერილი სოფ. ვირევეში. ჩამწერი გ. ჯაფარიძე — ივლისი — 1967 წ. თბილისის სახ. უნივერსიტეტის ფოლკლორული არქივი № 5544.

² ა. შანიძე, ხალხური პოეზია, № 45, გვ. 17.

ნი,¹ ან კიდევ „შამოგუყრება თორღვო, ღვო-საგან ნაწილიანი“² და სხვ.

თორღვას გაორებული სახის, უკეთ, გმირი-სადში ხალხის დამოკიდებულების თვალსაზრისით საინტერესოა ერთი ვარიანტი ლექსისა, მაყვალა მრევლიშვილის ჩაწერილი ჩარგალში

ჩამოშებულებს თორღვო,
როგორც მანძილა ქარია,

— „თორღვო, ქაჭვი რა უყავ
მომბილის ნაწიქარია?“

გაეწირე მუქის ღელესა,
წითლის არაყით მთერალა;
თავით დაეურკვე დროში,
აღვრიალებდა ქარია;

გვერდით დაეუბი ლურჯაი,
ტიროდა როგორც ქალია,
ტრტით აყრიდა მწიწასა,
ბრუნავდა ცოდვა-ბრალაჲ.

ამ ვარიანტში პირდაპირ არ არის ნათქვამი თორღვას საყვდილზე, მაგრამ მიმართვა უკუდა-ვეების მიმწიქებელ ქაჭვის დაკარგვაზე გულის-ხმობს გმირის დაღუპვას. აქაი შანიძემ ლექსი მართებულად მიიწინა კონტამინაციის ნიშნად. მაგრამ იგი შიშნე საინტერესოა თორღვას ბე-ნების ჩასაწყდომად. უნდა ითქვას, კონტამინა-ცია (თუ ჩანაწერის შეცდომასთან არ გვაქვს საქმე) არასოდეს არ არის შექანიკური. კონ-ტამინაციის მუდამ აქვს თავისი საფუძველი. თინებზე ნათქვამის თორღვასთან დაკავშირე-ბით, ხალხმა გამოხატა გმირის დაღუპვის გამო სინანული და, რაც მოუვარია, დიდი პატივის-ცემა მისდამი.

თორღვას ციკლის ლექსები და თქმულებები საინტერესოა ზოგადი ფოლკლორისტიკის თვალსაზრისით. ამ ციკლის ლექსებსა და თქ-მულებში საინტერესოა მეტრადი ქაჭვის მორტი-ვი. ეს მორტივი მრავალ ვარიანტად ცნობილ, წინააღმდეგობების შემცველ ზეგნით ხსენებულ ლექსს დილოგის ფორმით ერთვის. იგი თორ-ღვასადში მკვლელობის მიმართვასა და ამ მი-მართვაზე დაღუპული გმირის პასუხს წარმოად-გენს.

თეთრი ყორანის მორტივს ხსნის თედო რაზი-კაშვილის ჩაწერილი ლეგენდა „თორღვა ხანა-დიროდ ყოფილა, ერთ ალაგას ყინულში ჩა-ვარდნილა, იქ ეგშამი წოლილა და იმას დას-ცემია. თურმე სიცივითა და შიმშილით კვდუ-ბოდა თორღვა. შეეცოდება ეგშამს, ამოიღებს თვალს, ალყუებს, გააქრობს და გაათბობს. გა-უქმობილდება. იმ ეგშამს მიუცია ქაჭვი, — ბევთარი, — ტანზე ჩასაქმელი, თურმე ისეთი თვისება ჰქონდა იმ ქაჭვს, სადაც ჰხალს და-

არტყამდნენ, ან ტყვია და ისარი მოკვდებოდა, სულ იქ მიიხვედებოდა თურმე...“³ ვეფხისტყაოსნის აკლებდა იარაღი, ბოლოს ჭკმტყმტყმტყმტყმტყმ და უქაჭვოდ ხომ ისარიც მოკლა ფშველმა ზონ-თამ. თორღვას მარცვენა წითლად ჰქონია შეღე-ბილი...⁴ ქაჭვის პერანგის დაკარგვის მიზეზი ას-ეა გადმოცემული გიორგი თედორაძის ფიქსი-რებულ თქმულებაში: „თორღვას ისეთი ქაჭვის პერანგი ეცვა თურმე, რომ მას თოფიდან გას-როლილი ტყვია არ ეგარებოდა, ტყვიის შეხე-ბის დროს პერანგი ისე შეიკუმშებოდა, რომ თოფიდან გამოტყორცნილ ტყვიას უკანვე აბრუნებდა... ეს ქაჭვის პერანგი მას ნაოქარი ჰქონდა მშობლისაგან და მას იგი არ იშორებ-და არც ღღე, არც ლამით. მას მტერი ვერას დროს ვერ დამარცხებდა, რომ ერთ უხედურ შემთხვევას არ ეღალატნა. ერთხელ ის თურმე ტანს იბანდა მდინარეში. ტანის დაბანის დროს ეს ქაჭვის პერანგი მისთვის წყალს წაერთმევია, რის შემდეგაც მას მისივე პარდი მტერი ჰკლავს.“⁵

მეტრადი ქაჭვის მორტივი, როგორც ეს აღ-ნიშნული აქვს აქაი შანიძეს, დაკავშირებულია სხვა ქართულ სახალხო გმირებთან — ზურაბ ერისთავის მოწინააღმდეგე მშრომელ ხალხის ქრომა მამუა ქალღმერთსა და ლეგენდარულ მექობაურთან. მეტრადი ქაჭვის მორტივის შემ-ცველი თორღვას ციკლის ლექს-თქმულებანი განსაკუთრებულ სახალხოვეს ირნენ მექობაურ-ზე შექმნილ ლექსსა და ლეგენდასთან. მექობა-ურსაც მშობლობის ნიშნად მაღლიერმა ეგშამმა აწუქა მტრადი ქაჭვი.⁶

მეტრადი ქაჭვის მორტივი, როგორც ჩანს, ხალ-ხის საყვარელ გმირებთან არის დაკავშირებუ-ლი და მათ შიგნით სახეს აძლევს. ასეა ეს თორ-ღვას პოეტურ სახეშიც. ეს მორტივი საერთაშო-რისო ხასიათისაა. იგი მრავალდღივად მოსავს გმირს და მისი უფდავების მორტივს უკავშირ-დება, ეს მორტივი ქართულ ეპოსში ეახტანე გორგასლის სახელთან არის დაკავშირებული. ეახტანე გორგასალი უკუდავი იყო მანამ, ვიდ-რე მტერმა არ იცოდა მისი ქაჭვის პერანგის განახლება. გერმანულ ეპოსში „სიმღერა ნიბე-ლუნგზეზე“ ზოგფრიდის უკუდავების საიდუმ-ლო მისმა ცოლმა გასცა მადალითების გამარა-ლება კიდევ შეიძლება. ამ საკითხს შეეხნენ ე. მ. ვირმენსკი, პ. გ. ბოგატაიოვი და სხვ.

მხატვრული თავისებურებების საკითხი. თორღვა, როგორც მასალების მი-

¹ იქვე, გვ. 351.

² გიორგი თედორაძე, ხუთი წელი ფშე-ხესტრეთში, გვ. 65-70.

³ ა. შანიძე, ხალხური პოეზია, გვ. 347.

⁴ იქვე, გვ. 395.

⁵ К. А. Сихарулидзе, О сравнительном изучении народных исторических произведе-ний, „მოამბე“, 1961, № 3, გვ. 156—157.

¹ იქვე, გვ. 344.

² იქვე.

³ აქაი შანიძე, ხალხ. პოეზია, გვ. 353.

⁴ იქვე, № 44, გვ. 16.

მოხილვისას ვნახეთ, აღრესათა ხალხური პოეზიისა და პროზისა. ამ ციკლის ხალხური პროზის აღრე მოპოვებული ნიმუშები, სამწერხაროდ, უშუალო ჩანაწერები არ არის. თედო რაზიკაშვილს, ივანე ბუქერაულს, გიორგი თედორაძესა და სხვ. შინაარსი თორღეზე შექმნილი თქმულებებისა და ლეგენდებისა ხალხში განავრცობის მიხედვით თითონ აქვთ გადმოცემული. ეს გარემოება აბრთხლებს ამ ციკლის ხალხური პროზის მხატვრული თავისებურებების საკითხის კვლევას. ჩვენ ხელთაა ერთადერთი უშუალო ჩანაწერი ჩვენ მიერ 1944 წლის აგვისტოში ხევისრეთში, სოფელ როშაში 60 წ. კ. შიკრემკოდან დოთია წიკლაურის თქმით ჩაწერილი ტექსტი ეს საინტერესო ტექსტია. მისი პირველი ნაწილი ზემოთ მოვყვანეთ თორღეას ჩამომავლობის საკითხზე მსჯელობისას. თქმულების მეორე ნაწილში მოთხრობილია თორღეასაგან ფშაველთა დაბეგვრის, მცურავეი ქალების დაკარგვისა და გმირის დაღუპვის ამბები. თითია წიკლაურისაგან ჩაწერილი ეს საკმაოდ გამართული ტექსტი უფლებას იძლევა ვთქვათ, რომ ამ ციკლის ხალხური პროზა ისეთივეა, როგორც საისტორიო თქმულებანი და ლეგენდები.¹ ჩვენ მიერ ჩაწერილი თქმულება თორღეაზე, შემცველი და საერთაშორისო მოტივებისა (სამიწერო ცდუნება, გმირის უცდევადება გრძნეული ნიუთით), მოთხრობილია საისტორიო პროზის და მახასიათებელი ჩვეულებრივი სასაუბრო ენით. თითია წიკლაურის ტექსტი იმითაც არის საინტერესო, რომ ნიშნულია საისტორიო და საგმირო პოეზიისა და პროზის გენეტიკური კავშირისა. როცა თითია წიკლაურმა ჩაგვაწერა ამ ციკლის თქმულება, მას მოაყვალა ვარიანტებად ცნობილი ლექსი „ობლობით ამიზარდა თორღეა ძაგანის გვარიო“, თანაც შენიშნა: „ეს სიმღერე ნათქვამია წინა ანდრეზთან (იგულისხმება ჩვენს მიერ ჩაწერილი თქმულება თორღეაზე) დაკავშირებითო“, როცა ამ ფაქტს აღვნიშნეთ, არ გვიღდა ეპიტოკით საერთოდ პროზისაგან პოეზიის წარმოშობა. ჩვენ ხაზს ვუსვამთ იმ ანგარიშგასაწევ გარემოებას, რომ საგმირო და საისტორიო პროზა და პოეზია არაშეიშაო შემთხვევაში გენეტიკურ კავშირში არიან. ხაზი გვიღდა გავუსვით იმისაც, რომ საინტერესოა ხევისრეთი მოქმედის რეპერტუარი მანევრებელა საგმირო და საისტორიო პროზისა და პოეზიის მთლიანობაში შესწავლის აუცილებლობისა.

თორღეას ციკლის ლექსები ეანრობრივად ერთგვარი არ არის. ლექსები „ჯავუხისის მოკლა“

„თორღეას მიერ“ და „ობლობით ამიზარდა“ ბალადის ნიმუშებია. „თორღეას მოკლა“ შესხმაა. რაც შეეხება მიმართვის დროებით წიკლაურს ლექსს „თორღეაზე, გიბარეზს ბატონი“, შესხმის ეანრს უახლოვდება. ამავე დროს ეს ლექსი საინტერესოა საოცრად გადამღები ემოციურობით. თორღეას ბარდ იბარებს ბატონი „ჯავუხისის გადამღები“ ბატონის სააუროველი პირია. ბატონის დანაბარები ლექსს დინამიურსა და გრძნობურს ხდის.

ქედსა დაგზერაჲ წითელსა,
ქარელთ ვაჟების თვალთა;
წელზე ქალს შამოგატყემლი,
ვერცხი გამოგვსნის ძალთა,
ცხენზედ გადავსომ, თორღეაო,
წინ წაგიყვანდა ჩქარადა.

მიმართვის ამ ლექსში დიდი ფუნქცია აქვს დაკისრებული. იგი ქარელთ შემწესელები გმირისადმი ბატონისა და ხალხის სიყვარულის გამოხატულებაა. რაც შეეხება შესხმის მეორე ნიმუშს, მიძღვნილი თორღეას მკვლელისადმი, იგი დამოუკიდებელი ლექსი არ არის, როგორც ითქვამს, აჯაკი შანიძემ გამოყო ვარიანტებად ცნობილი წინააღმდეგობების შემცველი ლექსიდან „ობლობით ამიზარდა“.

გმირის ბუნების შესაცნობად, მისადმი ხალხის დამოკიდებულების გასარკვევად საინტერესოა, რა ეპითეტებით იხსენიება თორღეა ლექსებში. თორღეას სიფიცე, მისი ტემპერამენტი ასეა გადმოცემული ლექსში: „მაის ამიყვალა ნეთო და ნაყერჩხალიო“. ვითქმის მოკლევადი შექმნილი ლექსით თორღეა „ბუღა მოღობავს ჭქიანი“, ან „ირევი თვითთელიანი“. ვარიანტებით თორღეა არის „ჭორ-შავადღეი ჩქარა“, „მანძილა ხარი“ და სხვ. ამგვარი ეპითეტებით ხალხი საყვარელ გმირებს ამკობს.

მიუხედავად წინააღმდეგობათა შემცველი ლექსებისა და თქმულების ზოგი მოტივისა, ჩვენ მიგვაჩნია, რომ ბაგრატიონთა ნაბიჯრად წოდებული, მოთარეშე მტერთა შემშლსელები თორღეა სახალხო გმირია. ამაზე მტყუვლებენ ამ ციკლის ლექსები და თქმულებები, ამ ლექსებითა და თქმულებებით თორღეა ზებუნებრივად და მოთურად არის წარმოდგენილი, მას თითქმის ბეჭებზე ჭვარი, მარცხნივ მზე და მარცხნივ მთვარე ეწერა. მის სახელს დაუკავშირეს ადრინდელი ციხე და აბანო, მის ცოლობას ნატრობს მოღვეს ქალი, იგი შემეულია საგმირო ეპითეტებით, ყველაფერი ეს კი თორღეას სახალხო გმირის შარავანდელთ მოსაეს.

¹ ქსენია სიხარულიძე, ქართული ხალხური საგმირო-საისტორიო სიტყვიერება, 1949, გვ. 253-254.

¹ აკ. შანიძე, ხალხ. პოეზია, გვ. 352.

² იქვე, გვ. 353.

ქველბულგარულ-ქართულ ლიტერატურულ ურთიერთობათა საკითხები

ქველბულგარულ-ქართულ ლიტერატურულ ურთიერთობათა შესახებ ძალიან ცოტა რამ დაწერილა. საფუძველი კი მას საკმაოდ მოუპოვება. კონკრეტულ საფუძველზე რომ არაფერი ეთქვათ (კონკრეტულ საფუძველზე ქველბულგარულ-ქართულ ურთიერთობათა შესახებ), ამას მოითხოვს თანამედროვე ლიტერატურათმცოდნეობითი მეთოდოლოგია, კერძოდ, ლიტერატურათა ტიპოლოგიური შესწავლის ამოცანა. ქველბულგარულსა და ქველქართულ მწერლობათა შორის ტიპოლოგიური შეპირისპირების საფუძვლები საკმაოდ მაღალი შეუსაბუნებლობა და ფერადღერებობა თუ ფრიალ ზოგადი საფუძველია, აღმოსავლურ-ქრისტიანული კულტურული რეგიონი გაცილებით კონკრეტულ ტიპოლოგიურ ოჯახს ქმნის. მის წევრებს ძალიან ბევრი საერთო გააჩნიათ. ამ წიაღზე ბევრი რამ საერთო აქვს ქართულსა და ბულგარულ ლიტერატურასაც. ტიპოლოგიური შეპირისპირება თითოეული ლიტერატურის საკუთარ პრიზმებზედაც მეტ ნათელს მოჰფენდა.

საზოგადოდ ქველბულგარულ-ქართული ლიტერატურული ურთიერთობანი სამგვარი თვალსაზრისით შეგვიძლია განვიხილოთ: პირველი — საერთოეუროპო ცნობები ქველბულგარულსა და ქართულ მწერლობებში; შემდეგ — ბულგარულ-ქართულ კულტურულ-ლიტერატურულ ურთიერთობათა კერები; დაბოლოს — ქველბულგარულ და ქართულ ლიტერატურათა ტიპოლოგიური ურთიერთმიმართება.

1. საერთოეუროპო ცნობები ქველბულგარულსა და ქართულ მწერლობაში. (აღრუდულ ქველსაუკუნეებში საქართველოსა და ბულგარეთს უშუალო ურთიერთობა იშვიათად ჰქონდა.

ნათ. უფრო ხშირი იყო ამ ქვეყანათა საზოგადოებრივი და კულტურული ცხოვრების ისტორიაში ურთიერთმსგავსი მოვლენები.

მიუხედავად ამისა, „ბოლღართა“ (ან: „ბოლღარლთა“) ქვეყანა და ხალხი აღრიდებულ ცნობილი იყო ქართველთათვის. ასევე „ივერთა“ ქვეყანას იშვიათად იცნობდნენ ბულგარელები.

მეცნიერებაში კარგა ხანია ყურადღებულად ერთი ცნობა სლავთა განმანათლებლის კონსტანტინეს (კირილეს) ძველი „ცხოვრებიდან“. IX საუკუნის მეორე ნახევარში კონსტანტინე (კირილე) ფილოსოფოსი ვენეციასა და რომში მოგზაურობდა. აქაური კლერკალური წრეები საყუდურობდნენ სლავური ანბანის შემქმნელს, რომ სლავებს არა აქვთ ანბანის შექმნის უფლებაო. მათი აზრით, მწერლობა დასაშვებია იყო მხოლოდ სამ ენაზე: ლათინურზე, ბერძნულზე და ებრაულზე. თურმე იმიტომ, რომ ამ სამ ენაზე შედგა ქრისტეს გასამართლების აქტები. სამი „წმინდა ენის“ თეორიისათვის იუენებდნენ იმ გადმოცემებსაც, რომ ქრისტეს ქვაბის სწორად ამ სამ ენაზე ჰქონდა წარწერა. ეს იყო არც თუ მაინცდამაინც მახვილგონივრულად მოფიქრებული „საფუძველი“, რათა „პრომთა“ (ბერძნებისა და რომელების) კულტურული პრეროგატივა დამტკიცებინათ სხვა ხალხთა წინაშე. ლათინურისა და ბერძნულის განდიდება გასაგებია. მათთან ებრაულის დაკავშირებას კი არასასურველი აუცილებლობა განპირობებდა. ებრაული ენის პრივილეგია ძალაუფლებად დაშვებული იყო, რაკილა ის იყო ენა „ძველი აღთქმისა“, რომელიც ბიბლიის პირველ ნაწილს შეადგენდა.

„პრომთა“ და „პარბაროსთა“ დაპირისპირე-

ბის თეორიით, ყველაზე დიდი უნარი, რომელიც კი „ბაზაროსებს“ შეიძლება ჰქონოდათ, ეს იყო, ევლტერების შექმნა კი არა, მხოლოდ სხვისი ევლტერების ათვისება. „ევლტერტრეგერ“ „პრომოა“ ზეგავლენით იყო, რომ ამ თეორიისა კარგა ხანს ზოგადი „ბაზაროს“ ერსაც კი სწერდა.

მაგრამ „ევლტერტრეგერთა“ დიდმპყრობლური თეორიები არ ირწმუნეს აღმოსავლეთის ზოგადი „ბაზაროსმა“ ერმა და, უპირველესად, საქართველომ და სომხეთმა, განსხვავებით დასავლეთ ევროპის ბევრი ერისაგან, რომელთაათვის დიდხანს ერთადერთი იყო ლათინური ანბანი და ლათინურენოვანი მწერლობა.

სლავთა ევლტერული დამოუკიდებლობის თავიკება — კირილ და მიქოდი, კატეგორიულად დაუბრუნებლად „პრომოა“ დიდმპყრობლურ იდეებს და უპირველესად ზემოხსენებულ, ევრეთოფილზე, „ტრილინგვისტურ“ თეორიას. კონსტანტინე ფილოსოფოსი ამჟღავნებდა თავის პრინციპებს რომელსა კლერკალთა წინაშე (როგორც კონსტანტინეს ცხოვრებაშია აღნიშნული, ამისთვის, თურმე, მის ევრეთოსობაშია კი ბრალს სდებდნენ).

ჩვენთვის საყურადღებო ხდება სწორედ ის, თუ რა მოტივით ასაბუთებდა კონსტანტინე ფილოსოფოსი სლავთა უფლებას — პქონოდით ეროვნული ანბანი და მწერლობა. მას დაუსახელებია მაგალითები იმისა, რომ ზემოაღნიშნულთ (ბერძენთა, რომაელთა და ებრაელების) გარდა, სხვა ხალხებსაც შეუძენია და განუვითარებია მწერლობა. მათ შორის კონსტანტინეს დაუსახელებია — «ивери» (იბერიელები).

ეს არის ერთ-ერთი უძველესი დოკუმენტირებული ფაქტი ბულგარელთაგან ქართულთა მოხსენებაში.

ჩვენთვის კი საყურადღებოა სწორედ ის, რომ თვით ქართული მწერლობის არსებობის ფაქტს ერთგვარა მნიშვნელობა მიანიჭებია სლავთა მწერლობის შექმნის უფლების და-

სამტკიცებლად. მეორე მხრივ, ამ ფაქტს მნიშვნელობა ენიჭება იმ თვალსაზრისითაც, რომ, ნანს, ქართული მწერლობა ფრ. დრ. კარგად უთვლიდა ცნობილი როგორც ქრ. მწერლობა. ეს კი მის მნიშვნელობაზე მეტყველებს.

„ბორღალითი“ და „ბორღარნი“, „ბორღალითი“, ასეა მოხსენიებული ბულგართა ქვეყანა და ხალხი „ქართლის ცხოვრებაში“.

ერთ-ერთი უძველესი მოხსენება „ბორღალითის“ ქართულ მწერლობაში დავით აღმაშენებლის ისტორიკოსს მოეპოვება. იგი დავითის შესახებ წერს:

„ლაგარნი და საყრებულონი და მონატერნი არა თვისთა ოდენ საბუთთა, არამედ საბერძნეთისნიცა, მთაწმიდისა და ბორღალითისანი, მერმეცა ასურეთისა და კპარისა, შავისა მთისა, პალესტინისანი, აღაჲსა კეთილითა...“¹

ბასილი ეზოსმოდვარი „ცხოვრებაში მეფეთ-მეფისა თამარის“ გადმოგვცემს აღქმის III ანკელოსის (1195-1203) და თამარ მეფის პოლიტიკურ ურთიერთობათა პერაპეტებს. ამ ნათქვამია:

თამარ მეფე „განისხნა მეფისა ზედა ბერძენთა, წარსახენა მცირედნი ვინმე ლიხთიქიანი და წარუღეს ლაზია, ტრაპიზონი, ლიზონი, სამსონი, სინოა, კერასუნტი, კიტორა, ამასტარა, არაგლი და ყოველი ადგილი ფეხლალონისა და პონტოსანი და მისცა ნათესავსა თჳსსა აღქმის კომნიანოსსა, ანდრონიკეს შუღსა, რომელი იყო მაშინ თვით წინაშე თამარ მეფისა შემოხუცელი.“

ხოლო ესმა ესე ფრანკთა, რამეთუ მოეღო ბერძენთა შეწყენა აღმოსავლეთით, გამოვიდეს გენერალი და წარუღეს სამეფო ქალაქი, მეფობისა თანა, და შეიხუცა უბადრეკი იგი აღქმის ბორღალითის, თჳსისა სიძისა თანა. იხილა რა ბორღალითა მეფემან, სიძემან მისმან, შეიყვანა ციხესა ერთსა და დაუფინა წინაშე მისსა ოქროს დიადი და რქუა ესრეთ: „ამა აღქმისი, გულს — სამეფელი იგი შენი ოქროს ესე მიიღე, თუნერ ხსენა რომლისაჲ საბრძელოსა და წყლისა წილ, რამეთუ ამისთვის წარსწყმიდე სახლი სამეფო ქრისტიანეთა, და დაჰსენ თვთმპყრობელობა ბერძენთა“ და ესრეთ მოკლდა საწყალობელი იგი სიყმილითა, დაჲლებული შეწყენისაგან ღმრთისა...²

ამ მცირეოდენ ექსტრას წარმოვადგენთ იმის გასათვალისწინებლად, თუ რამდენად ეხმარება ბასილი ეზოსმოდვარის ჩვენს მიერ მოტანი-

¹ ცხოვრება მეფეთ-მეფისა დავითისა, ქართლის ცხოვრება, ტ. I, ს. ყაუხჩიშვილის გამოც., თბ., 1955, გვ. 352—353.

² ქართლის ცხოვრება, ტ. II, ს. ყაუხჩიშვილის გამოც., თბ., 1959, გვ. 142—143.

¹ История на българската литература, I, Старобългарска литература. под редакцията на Велчо Велчев, Емил Георгиев, Петър Динев (отговорен редактор), София, 1963, стр. 36.

² Zivot sv. Konstantina, P. J. Šafarik, 1868, стр. 21; П. А. Лавров, Материалы по истории возникновения древнейшей славянской письменности, Л., 1930; კ. კეკელიძე, ქართული ლიტერ. ისტ., ტ. I, 1960, გვ. 40. კირილეს მოღვაწეობის ზემოხსენებული ფაქტზე ლიტერატურა დასახელებულია: История на българската литература, I, стр. 427—428; В. А. Истрия, Возникновение и развитие письма, М., 1965, стр. 575.

თა და კონსტანტინეპოლის მონასტრებში, რომანა და ყოველგან, კერძოდ ისაერის, ერერსეთს და ყოველთა მათ სანახებთა შევისს მთისათა და კვებისათა. ესე ყოველი აღესსა ქველის საქმეთა. მკვედონისთან ერთად აქ თრაკიაც (თრაკი) ბულგარეთს გულისხმობს. ბულგარეთიც, როგორც ჩანს, აქტიურად იყო ჩართული იმ კულტურულ ორბიტაში, რომელსაც წილებოდა თამარ მეფის საქველმოქმედო ინიტერესები. ასე რომ, ბულგარეთი ამ დროს მკვეთრად აღინიშნებოდა ქართველთათვის კულტურულ-საზოგადოებრივ და სახელმწიფოებრივ ურთიერთობის არეალში.

აქორღარაბი¹ ხსენებას ვხვდებით XIV ს-ის ქართული ანონიმი **ჟამთააღმწერლის** თხზულებაში. აქ მოთხრობილია, რომ ჩინების-ყაენმა თავისი ლაშქარი ოთხად გაყო და მათ თავისი შვილები უსარდლაო, რათა სხვადასხვა ქვეყანა დაეპყროთ. ერთ-ერთი მათგანი (იგულისხმება ბათო-ყაენი) თვით ბულგარეთამდე აღწევს: „პირმშოსს მისცა ნახევარი ლაშქარი და წარავლია დიდსა საყიჩაღელსა, ვიდრე ბნელეთამდე, ოსეთსა, ზაზარეთსა, რუსეთსა, ვიდრე ზორდართა და სერბიამდე, კაცკასთა ყოველთა ჩრდილთა მკვედრეთანთა“.²

ეს ქვეყნები შემდეგ ბათო-ყაენის ხელში აღმოჩნდა. მასვე ემორჩილებოდა საქართველოც.

ასე რომ, ზოგადად მაინც ქართული საისტორიო მწერლობისათვის ცნობილი ყოფილა მონგოლთა დაპყრობითი იმები ბულგარეთში წინააღმდეგ. თანაც ეს დაკავშირებულია იმდროინდელ საქართველოს მდგომარეობასთან. ძალმოპოვებათა ხანაში აჩაგრეთვის დამსგავსება ერთმანეთს საქართველოსა და ბულგარეთის ისტორია. რამდენიმე ეს შეიძლება ითქვას მონგოლთა ბატონობის ხანაზედაც. იგივე ჟამთააღმწერელი კვლავაც აღნიშნავს საქართველოსა და ბულგარეთში მონგოლთა ბატონობას: „წარავლია ელჩი დიდმან ყაენმან, რომელსა ეპყრა უიჩაღეთი და ოსეთი, ზაზარეთი, რუსეთი და ზორდაღეთი, ვიდრე სერბიამდე, დარბანდამდე და ხატეთამდე და მოუწოდა მეფესა დავითს“.³ აქ მოხსენიებული დავითი — დავით VII ულუკ, ლაშა გიორგის ძე, რომელიც მონგოლთა ყაენის კარზე გაწვეულ იქნა XII ს-ის 40-იან წლების მიწურულს⁴. ქართვე-

ლი მემატიანის სიტყვით, მონგოლებს ამ დროს უკვე დამპყრობილი ჰქონიათ ბულგარეთი.

ასეთია ქართულ საისტორიო თხზულებათა ცნობები ბულგარეთის საზოგადოებრივ-სახელმწიფოებრივ სხვადასხვა პერიოდის შესახებ.

როგორც ბულგარულ, ისე ქართულ მწერლობაში აღინიშნება საერთაშორისო ინტერესი ერთა წარმოშობის თვალსაზრისით, აგრეთვე ევლტურათა ნათესაობის თვალსაზრისითაც. სლავური წყაროები, როცა ხალხთა განრიგებისა და კლასიფიკაციის ეხება, მოიხსენიებს „ბერბრებებს“ („бѣрберы“). ჯერ კიდევ ნ. ტიხონრაევი სწავლობდა ერთი სლავური კრებულის მასალებს, რომელშიაც ნათქვამია:

«Се ведите, яко на свете сем състь языкъ всехъ 72, половина правоверныхъ есть языкъ на свете: болгары, грещи, сурьяне, и вери и руси, в техъ състь три книги правоверныхъ: гречкии и болгарскии, и и верскии»¹.

ჩვენი აზრით, სადავო არ უნდა იყოს, რომ ამ ცნობაში გატარებულია ბულგარული ეროვნული თვალსაზრისი, რამდენადაც მართლმადიდებელ ქრისტიან ერთა შორის, რომელთაც გააჩნიათ მწიგნობრობა, უპირველესად მოხსენიებულია არაინ ბულგარელები. სხვაგვარად თქნაღ ბერბებზე წინ ბულგარელების დასახელება გაუგებარი იქნებოდა. ამიტომ ეს ძველი საკუთრივ ბულგარულ მწერლობას შეიძლება განეკუთვნებოდეს და არ დაეკავშირებოდეს მხოლოდ ზოგადად მის სლავურ წარმოშობაზე მითითებით, როგორც ეს სამცხიური ლიტერატურაში მოცემული. მთავარი მაინც ის არის, რომ ამ ბულგარულ თხზულებაში წარმოდგენილი თვალსაზრისის მიხედვით, მთელს მსოფლიო ლიტერატურაში გამოყოფილია მწერლობის ერთი ჯგუფი, რომელშიაც ერთნაირადია გაერთიანებული ქართული და ბულგარული ლიტერატურა. შეიძლება ვთქვათ, რომ აქ გვაქვს ერთ-ერთი უძველესი, თუ არა პირველი, თავისებური კლასიფიკაცია მწერლობათა, გარკვეული კულტურულ-ისტორიული ტიპოლოგიის მიხედვით, რომლითაც გაერთიანებულია ქართული და ბულგარული მწერლობა ერთ ტიპოლოგიურ ჯგუფში. ასეთ შესხედლებებს კი არ შეიძლება არა გავხარდა ბულგარულ მწერლობაში ინტერესი ქართული მწერლობისადმი. მართლაც, 72 ენიდან აქ გამოყოფილია მხოლოდ 5 და მათ შორისაც — ქართული. მართლმორწმუნე მწერლობათა ჯგუფი

¹ Н. Тихонравов, Памятники отреченной русской литературы, т. II, М., 1911, стр. 446, შტრ. 4. კვლავივე ქართული ლიტერატურის შესახებ, I, თბ., 1960, გვ. 41.

¹ ქართლის ცხოვრება, ტ. II, გვ. 142.

² ქართლის ცხოვრება, ტ. II, გვ. 181.

³ ქართლის ცხოვრება, ტ. II, გვ. 229.

⁴ ნ. ბერძენიშვილი, ე. დონდუა, მ. დუმბაძე, გ. მელიქიშვილი, შ. მესხია, პ. რატიანი, საქართველოს ისტორია, თბ., 1958, გვ. 230. შტრ. 1. ჟამთააღმწერელი ქართველი ერის ისტორია, III, თბ., 1961, გვ. 338.

ფეხად სამია გამოყოფილი — ბერძნული, ბულგარული და „იბერული“ (ქართული). ასე რომ, ამ თვალსაზრისით, ბულგარული და ქართული მწერლობანი ერთმანეთის უახლოესად შონათესავე მწერლობებია.

სწავთ, ვფიქრობთ, ბულგარული ერთგულად თვალსაზრისით უნდა ჩანდეს სხვა ნაწარმოებშიაც, თუმცა იგი XV საუკუნის სერბული ხელნაწერთაა შემონახული. აქ ნათქვამია:

«Се ведите брате на свету сѹть триє царє, якоже єсть на небе свята трѹна: царство греческое, царство болгарское, царство иверское. Въ греческом

отец.

въ Иверском сын, въ болгарском свѹтѹй духъ».¹

მამასადავ, ავტორი ამ ქვეყნად ცნობს 3 გამოჩენულ სამეფოს, მსგავსად ზეციური წმინდა სამებისა, ანუ ქრისტიანული ღმერთის სამპიროვნებისა: მამა, ძე და სული წმინდა. ეს ანალოგია რელიგიურ-ფილოსოფიური თვალსაზრისით ეწყარება ფსევდო-დიონისე არეოპაგელის (პეტრე იბერისი) მოძღვრებას, რომლის მიხედვით, ამქვეყნური წყობა, ხილული სამყაროს სტრუქტურა, ანალოგიურია ზემო სამყაროს წყობისა, ზეციური იერარქიისა. ამ გამოყენებულა „მსოფლიო სიმათისი კანონი“ — რაც ხდება ზეცას, იგივე აირველებათ ამ ქვეყნადაც, თუნდაც შორეული მიმსაგებობით.

ამ შეხედულებებს იყენებს ბულგარელი ავტორი და თავისებურ „ამქვეყნურ იერარქიას“ აგებს (ამ დროისათვის ბულგარელებისათვის ცნობილი ყოფილა ფსევდო-დიონისე არეოპაგელის (პეტრე იბერისი) თხზულებანი.² საბედლოდერთა ამქვეყნური სამებაში კი, მისი აზრით, ღმერთული ადგილი უჭირავს ქართველთა სამეფოს, იგი მეორე ადგილასაა დასახლებული საბერძნეთს შემდეგ. ასე რომ, ანალოგიებს თუ გავყვებით, მას უჭირავს ქრისტეს, სამების მეორე წევრის ადგილი. ვფიქრობთ, რომ ამამაღ თავისებურად უნდა არეკლიყო ბულგარულთა წარმოდგენა საქართველოზე.

ხალხთა განრიგებისა და კლასიფიკაციის საკითხების შემცველი თხზულებანი, რომლებსაც ქართველები ადრინავე ეცნობოდნენ, გარყვეულ ცნობებს იძლეოდნენ ბულგარელების შესახებაც. მათი მიხედვით, ქართველებს საშუალება ჰქონდა შეეშვევებინათ წარმოდგენა, თუ რა ადგილი უნდა განეთეხნოდა ბულგარელებს მსოფლიოს ხალხთა შორის ეთნოგენეზისის თუ კლასიფიკაციის სხვა პრინციპების

მიხედვით. ამ უპირველესად უნდა შევხედო-ნით სპეციალური ტრაქტატი, მიძღვნილი მსოფლიო ხალხების წარმოშობისა და მათი ნათესაობისა, თუ სხვა ამ რიგის ნაწარმოებებსადაც ვ. წ. „ლიბერ გენერაციონის“ (Liber generationis — „მოღვდათა წიგნი“), ექვთიმე ათონელს (955-1028) უთარგმნია ერთი თხზულება, რომელშიაც გამოყენებულია დასახლებული წიგნი (მისი ნაწყვეტები გამოაქვეყნა კ. კ. კელიძემ, ეტიუდები, I).

აქედან ჩვენთვის საინტერესო ხდება ზოგიერთი ცნობა, რომლებიც ჭერჭერობით უთარადლებული არ ყოფილა, კერძოდ, მხედველობაში გვაქვს შემდეგი: ამ აღნიშნულთა, რომ ნოეს სამ შვილთაგან — სემი, ქამი და იაფეთი — წარმოიშვა სხვადასხვა ხალხი. აქვე დაჟღეფებულია და შესაბამისად ჩამოთვლილია ეს ხალხები. იაფეთის შთამომავალთა შორის, სხვების გვერდით, მოხსენებული არიან: „ხაზარელი, თარკანი, ვასტანელი, რომელთა ეწოდა ბორღალი“ (გვ. 172). ჯერ ერთი, რომ ამ ბაღკანთის ბულგარელები იგულისხმებოდნენ და არა ვოლგისპირეთისა, ამაზე მივითვითეს მათთან ერთად „თარკანთა“ („თარკანი“) დასახლება (თარკიელები ხომ ბულგარეთის ტერიტორიის აღრეული მოსახლენი არიან). ამ საფუძველზე დაუახლოვებით ისინი ბულგარელებისათვის. ამ წყაროს მიხედვით, ქართველები ნოეს შვილის — სემის შთამომავალთა შორის არიან დასახლებული, მაგრამ გაეიხსენოთ, რომ შემდეგში ჩვენში ფხვს იყიდებს აზრი, რომლის მიხედვით ქართველები იაფეთიდან, იაფეთის შთამომავალი არიან. ქართლოსის მამის თარგამოსის შესახებ ლეონტი მროველი წერს: „ესე თარგამოს იყო ძე თარშისი, ძისწული იაფეთისი“.³

ორიგინალური ქართული აგიოგრაფიული მწერლობიდან განსაკუთრებით გამოსაყოფია ის ცნობები, რომლებიც ეყრდნობენ XI ს-ის ქართველ მწერალს გიორგი მცირეს და შესულია მისავე თხზულებაში „გიორგი ათონელის ცხოვრება“.

ეს ამბები XI საუკუნის შუა წლებს ეხება. ათონზე, ქართველთა ცნობილი საგანის ახლოს, ყოფილა სოფელი, სახელად ლიბიზდია (ან ლივისდია). ამ ცხოვრობდნენო, მოგვიტანოთ გიორგი მცირე, „ბორღალის“, „რომელთა სკლავ ეწოდების“ (ასეთი ფორმით იხსენ-

¹ ნ. ტიხონრაევი, დასახ. ნაშრომი, გვ. 440.

² История на българската литература, I, стр. 111.

³ ლეონტი მროველი, ცხოვრება ქართველთა მეფეთა, ქართლის ცხოვრება, I, ს. ყუთხიშვილის გამოც., გვ. 3.

ნიებდა სლავებს ძველი ქართული შწერლობა).¹ ამ სოფელში იღვჯა წარმართული ეკრპი, მარტარილოსაგან გამოქანდაკებული ქალი. სოფლები მას თაყვისა სცემდნენ. სწამდათ, რომ მზე და წვიმა მისი ღვთაებრივი ძალით ეძლეოდა ქვეყანას, მასვე ზღუწიფებოდათ ადამიანთა სიკვდილ-სიცოცხლის განგება.

როგორც ჩანს, ამ სოფლის სიახლოვეს გადიოდა ათონის ქართველთა საგანიდან კონსტანტინეპოლის მიმავალი გზა. გიორგი ათონელს შეუტყვია ლიბიზდიელთა კერპთმსახურება და განუზრახავს რაიმე ელონისშია. ერთხელ კონსტანტინეპოლს მიმავალს იქაური სოფლები შეხვედრია. მათ ურჩევით გიორგისათვის ელოცა კერპზე, რათა კონსტანტინეპოლს მოსაგვარებელ ყველა საქმეში ხელი მომართოდა.

გიორგიმ კეთილშობილურე ბულგარელებს მადლობა შესწირა და ითხოვა კერპი ეჩვენებინათ. ლიბიზდიელმაკ გიორგი წაიყვანეს და აჩვენეს, როგორც აეტობი ამბობს, თაყიანთი ყრუ და უსულო ღვთაება.

გიორგის გადაწყვეტია კერპი დამსხვრია და მისი ბულგარელი თაყანისმცემლები კერპთაყვანისმცემლებისაგან განუშორებინა. მეორედღეს მან მკედელს ურო მოატანინა და ლიბიზდიას გაიჟოლა. თან ახლდნენო „იკონომოსი“ (ივერთა საგანის სამწეო საქმეთა მეურვე) და კიდელ რიი მხლაველი.

როცა ლიბიზდიელთა კერპს მიუახლოვდნენ, გიორგიმ ქანდაკებას ჯვარი გარდასახა. კერპთაყვანისმცემელი ლიბიზდიელები შემცბარან — გიორგის დაღუბავს წარმართი ღვთაებაო. ბერებმა გიორგის ბრძანებით კერპი დამსხვრეს.² ასეთი იყო გიორგი ათონელის სამისიონერო ღვაწლი ბულგარელთა სოფელში.

2. ბულგარულ-ქართულ ლიტერატურულ ურთიერთობათა კერებში. ბულგარულ-ქართული კულტურული ურთიერთობის თვალსაზრისით, ცხადია, განსაკუთრებული მოვლენაა ქართველ-

თა მონასტერი ბაქოვოში. უზირველესად იგი, რასაკვირველია, ბიზანტიურ-ქართული კულტურული ურთიერთობის თვალსაზრისით ძირითად საფუძველზეა, მაგრამ, ვფიქრობთ, არ შეიძლება ბულგარულ-ქართული ურთიერთობის მომენტია აქედან მთლიანად გამორიცხული იქნას. მისი ისტორია და მისი მნიშვნელობა კარგადაა ჩვენს მეცნიერებაში გათვალისწინებული³ და ამჟამად მას სპეციალურად აღარ შეეხებათ. აღვნიშნავთ მხოლოდ, რომ ბაქოვის მონასტრის მოღვაწეობის შეფასებისას, ვფიქრობთ, გერყეობით არა გვაქვს სათანადოდ გათვალისწინებული მისი ანტიპავლიკიანურა ხასიათი.

როგორც ცნობილია, VII—VIII სს-ში ბიზანტიის იმპერიას ჩრდილოეთიდან საფრთხეს უქმნიან ბულგარელები. ამავ ხანებში მცირე აზიაში მომძლავრდა პავლიკიანელობა ერესი, რომელსაც ბერები მიმდევარი ჰყავდა. ბიზანტიის იმპერატორები პავლიკიანებს პალკანეთში ასახლებდნენ. ამით რიი საქმის ერთიან მოგვარებას ეძიებოდნენ: სამხრეთში პავლიკიანთა ცენტრებს ასუსტებდნენ და თან მათ ბულგარელებს უპირისპირებდნენ.⁴ იმპერატორმა კონსტანტინე V-მ (741—775) და ლეონ IV-მ (775—780) პავლიკიანები თრაკიაში ჩაასახლეს, იოანე ნიმეშიმ (969—976) ისინი მცირე აზიიდან გადმოასახლა და პლოდვიის რაიონში დაასახლა. მაგრამ შემდეგ პავლიკიანები ისე მომძლავრდნენ, რომ თვითონ იქცნენ საფრთხელ იმპერიისათვის, რაცა გრ. ბაქოვანისძემ 1083 წელს დააარსა მონასტერი, ააგო იგი როგორც სიმკვრე. მის ამოკანას შეადგენდა მართლმადიდებელთა ორთოდოქსიის ქადაგება პავლიკიანების რაიონში.

გარდა პეტრიწონის მონასტრისა, ქართველ და ბულგარულ მოღვაწეებს ურთიერთობანი შეიძლება ჰქონოდათ კონსტანტინეპოლის კულტურის ცენტრებში, მაგალითად, ცნობილ „სტოდუის“ მონასტერში და მინიანის აკადემიაში.

მაგრამ ბულგარულ და ქართულ მწიგნობართა ერთ-ერთი, აღბათ ყველაზე მნიშვნელო-

¹ შევნიშნავთ, რომ სლავთა სახელწოდების საკუთრივ სლავური ფორმები — „სლოვენი“, „სლავი“, „სლოვაკი“, „სლოვენი“, „სლავია“, ძველი ქართული შწერლობისათვის უცნობია. ჩვენში სლავთა სახელწოდების ბიზანტიური ფორმა („სლავი“) გავრცელებულია და ეს საგნებით ვასაგებია. გერყეობით არ ჩანს, რომ ვაჰაი სიტყვა ძველ ქართულში „მონის“ სინონიმად იმპერატორდეს, როგორც ეს მოვალე ვერობულ ენაში (И. А. Голубцов, О термине «Славянин»; — Проблемы общественно-политической истории России и славянских стран, М., 1963, стр. 48).

² გიორგი მცირე, ცხოვრება გიორგი მთაწმიდელისა, ძველი ქართული აგიოგრაფიული ლიტერატურის ძეგლები, ტ. II, თბ., 1967, გვ. 139—140.

³ ნ. ბერძენიშვილი, ძლევა (გამარჯვება). რუმინია-ბულგარეთის მოგზაურობიდან, 1949; ს. ყაუხჩიშვილი, გეორგია, V, 1963, გვ. 100—111. ს. ყაუხჩიშვილი, გეორგია, V, თბ., 1963, გვ. 83—301; ა. ურუშაძე, ქართული კულტურის კერა ბულგარეთში, თბ., 1969, გვ. 32—72; ა. შანიძე, ქართველთა მონასტრის ბულგარეთში და მისი ტიპიკონი (ტიპიკონის ქართული რედაქცია), თბ., 1971, გვ. 9—59 და სხვა.

⁴ История на българската литература, I, стр. 198. История Византии, т. II, М., 1967, стр. 59.

⁵ И. С. Дунчев, Центры византийского славянского общения и сотрудничества. ТОДРЛ, т. XIX, 1963, стр. 109.

ვან, კერძო წარმოადგენდა ათონის მთა ქალკი-
დონიკის ნახევარკუნძულზე ეგეოსის ზღვაში.
აქ, როგორც ცნობილია, სხვადასხვა ერთა წა-
რმოშადგენლების საეანეები არსებობდა. მათ
შორის იყო ივერთა ცნობილი ლავრა. ბულგა-
რულბთან ურთიერთობაზე ისიც მიგვითითებს,
რომ ცალკეული ბულგარული ხელნაწერი და-
ცული უყოფილა ივერთა ლავრაში. აქვე უნდა
მოვიხსენიოთ ივერთა მონასტრის გამოცემა
„სიტყვათა“ კრებულითა, რომელსაც ეწოდებო-
და: «Брашно духовное»...
ბულგარული მწიგნობრები აქ სხვადასხვა
საეანეში მოღვაწეობდნენ, მაგრამ უმთავრესად
კი XI ს-დან თავის საეუთარ ზოგარდის მო-
ნასტერში,¹ რადგანაც ის დაარსებული იყო
1.000 წლის სიახლოვეს.²

განსაკუთრებით უნდა შეინიშნოს გამოცემის („მე-
გისტე ლავრა“), ათნასე ათონელის მიერ 963
წელს დაარსებული საეანე. მართალია, ჩვენ არ
მოგვცოვება პირდაპირი ცნობები აქ ბულგართა
და ქართველთა უშუალო ურთიერთობის თაობა-
ზე, სამაგიეროდ ჩვენ ვხედავთ, რომ სწორედ ამ
ცენტრებში ერთნაირი ინტერესებით ვითარდებო-
და ურთიერთობანი ბიზანტიურ მწერლობას-
თან როგორც ბულგარულ, ისევე ქართული
ლიტერატურის მხრიდან. ეს კი მათში ურთი-
ერთსკავის მოვლენების განვითარებას უწყობ-
და ხელს. ვიგვე ინტერესები უფლებას გვაძ-
ლევს ეთვარდოდთ მათი უშუალო ურთიერ-
თობანიც.³

3. ძველბულგარულ და ძველქართულ ლი-
ტერატურათა ტიპოლოგიური ურთიერთმიმარ-
თებათა შესახებ. დღევანდელი ლიტერატურათმცო-
დნეობა განსაკუთრებულ მნიშვნელობას ანა-
ჰებს ლიტერატურათა ტიპოლოგიურ ურთი-
ერთმიმართებაში შესწავლას, როგორც ზემო-

თაც იღვინშნეთ, არსებობს ფრად კონკრეტუ-
ლი საფუძვლები ძველბულგარულ და ძველ-
ქართულ ლიტერატურათა ტიპოლოგიურ-
თიერთშეპირისპირებისათვის.

უნდა გაეთვალისწინოთ, რომ ლიტერატუ-
რის „ტიპოლოგიური შესწავლა გულისხმობს
წარმოგანიოთ არა უბრალოდ ლიტერატურულ
მოვლენათა ინდივიდუალური თავისებურებანი,
არა მხოლოდ მათი ურთიერთმსგავსი ნიშნები,
ანდა კავშირები, არამედ უნდა გამოვლენდეს
ის პრინციპები და საფუძვლები, რომლებიც სა-
შუალებას მოგვცემს ვილაპარაკოთ მათ ლიტე-
რატურულ-ესთეტიკურ საერთოობაზე, მოცემუ-
ლი მოვლენის მიცუტენებაზე გარკვეული ტი-
პისადმი, გვარისადმი.¹ მაშასადამე, ტიპოლო-
გიურ ურთიერთმიმართებათა გარკვევა ფაქტი-
ურად გულისხმობს ლიტერატურულ მოვლე-
ნების კანონზომიერებათა ურთიერთშეფარდ-
ებას. კანონზომიერებათა დადგენა კი ითხოვს
ტიპოლოგიურ მოვლეთა დადგენას. მაგრამ
რადგანაც ამ თვალსაზრისით ძველბულგარულ-
ქართულ ლიტერატურათა ურთიერთმიმართე-
ბანი პირველად განიხილება, ამდენადვე ჩვენ
ამჟერად არ ვფიქრობთ ასეთი ამოცანის საბო-
ლო განხორციელებას. ჩვენ ამჟერობის უმთავ-
რესად წარმოვადგენთ მხოლოდ მასალას ტი-
პოლოგიური მოვლენების ასაგებად, რაც ასეთი
კვლევის პირველი და აუცილებელი საფეხე-
რია.² მათ გარკვევად კი მხოლოდ ცალკეულ
შემთხვევებში შევეცდებით. აქვე ვითვალისწი-
ნებთ ასეთი კვლევის პერსპექტივობას. რამ-
დენადაც ძველ ქართულ მწერლობასაც უნდა
დავეყავშიროთ ის, რასაც ლიტერატურულ-
ისტორიული ტიპოლოგიის თვალსაზრისით აღ-
წინავედ ძველბულგარულ მწერლობის მიმართ:

«Эти всегда актуальные проблемы, вос-
ходящие к самым истокам славистики, не-
обходимо вывести за пределы славистики,
для того чтобы они смогли приобрести об-
щее обоснование как в историко-типологи-
ческом, так и в философско-социологи-
ческом отношениях. Историко-материалисти-
ческое исследование этих проблем, перво-
начально в ареале литератур славянских,
затем также — романских и германских,
могло бы послужить основой для создания
литературно-типологической концепции ев-
ропейского средневековья а впоследствии—

¹ В. Сл. Кисельков, Проуки и очерти по старобългарска литература, София, 1956, стр. 234.

² ს. ყაუხჩიშვილი, გეორგიკა, VIII, თბ., 1970, გვ. 127.

³ ძველბულგარული მწერლობის შესახებ ამ თვალსაზრისით საფუძვლადება ცნობებს შეი-
ცავს შემდეგი გამოკვლევები: ი. ს. დუბიე-
ვი, დასახ. ნაშრ., А. Мошин, О периоди-
зации русско-югославских литературных
связей X—XV вв. — ТОДРЛ, т. XIX,
М.-Л., 1963; Д. Болутов, Български ис-
торически паметници на Афон, София;
1961, Т. А. Ильинский, Значение Афо-
на в истории славянской письменности,
ЖМНП, 1908, № 11, стр. 1 — 41;
მ. ი. ტიხომიროვის, ა. ი. სობოლევსკის, მ. ნ.
სპერანსკის, ა. პ. კადანის, ა. სოლოვიოვის,
დ. ს. ლიხაჩოვის და სხვათა შრომები.

¹ М. Б. Храпченко, Типологическое
изучение литературы и его принципы, Сб.:
Проблемы типологии русского реализма,
М., 1969, стр. 12.

² Ю. М. Лотман, О типологическом
изучении литературы, там же, стр. 123.

и для построения систематической Истории литератур феодальной Европы».¹

ჩვენი თვალსაზრისით, სწორედ ამ ლიტერატურულ-ტიპოლოგიურ არეალში, რომელსაც მოიცავს სინთეტური „ისტორია ფეოდალური ევროპის ლიტერატურებისა“, სხვათა გვერდით ერთნაირად უნდა შევიდეს ძველბულგარული და ძველქართული ლიტერატურა.

ერთ-ერთი მნიშვნელოვანი მხარე ამ მეთოდური წინამძღვარების გათვალისწინებაც იქნება, როცა ქვემოთ ძველბულგარული და ძველქართულ მწერლობის ფაქტებს შევაპირისპირებთ. აქაც უპირატესად გამოვყოფთ იმ მოვლენებს, რომლებიც ჩვენი თვალსაზრისით არ უოფილა დღემდე უპრადღებულ.

განვითარების ეტაპების მიხედვით ძველი ბულგარული ლიტერატურა ხშირად განსხვავდება ძველი ქართული მწერლობისაგან, თუმცა ამ მხრივაც არტულ იშვიათად აღინიშნება ურთიერთშემსავსებელი მომენტები.

მეცხრე საუკუნის მეორე ნახევრიდან შეთხრამეტე საუკუნის მეორე ნახევრამდე — ასეთია ძველბულგარული მწერლობის ფარგლები.² მაშასადამე, ძირითადად ერთსადაიმდე პერიოდში მთავრდება მისი და ძველი ქართული მწერლობის ისტორია (ამ მხრივ, ისინი მათი ურთიერთშემსავსებების მომენტით ერთნაირად განსხვავდებიან დასავლეთ ევროპის და თვით ძველ-რუსულ მწერლობათაგან, რომლებშიაც გაიკლებით ადრე ედება სათავე ე. წ. ახალი ლიტერატურისათვის დამახასიათებელ მოვლენებს).

სხვა ფაქტორებთან ერთად ტიპოლოგიურ მსგავსებას ძველქართულ და ბულგარულ ლიტერატურათა შორის ხელს უწყობდა **ბიზანტიურ მწერლობასთან კავშირი**.

ბულგარულ მწერლობაში ფრიალ პოპულარული იყვნენ შემდეგი ბიზანტიელი ავტორები: ათანასე აღექსანდრიელი, გრიგოლ ნაზიანზელი, ფსევდო-დიონისე არეოპაგელი, ექვთიმე ზილანელი, ეფრემ ასური, იოანე ოქროპირი, იოანე სინელი, კირილე აღექსანდრიელი, ნიკოფორე პატრიარქი, სიმეონ მეტაფრასტა, თეოფილაქტე ბულგარელი პატრიარქი, პატრიარქი

ფოტოკოსი და სხვ. ყველა ეს ავტორი ცნობილია ძველ ქართულ მწერლობაშიც. უმეტესი მათგანის თხზულებანი ქართულად ითარგმნა უკვე XI—XII საუკუნეებისათვის. ეს ავტორებიც ითარგმნებოდნენ როგორც ბულგარულად ისე ქართულად ხშირად ერთნაირი, ან არადა, ურთიერთშემსავსე კულტურულ-ისტორიული და ლიტერატურული მიზანდასახულებით.

განვითარების ურთიერთშემსავსე ტენდენციითა წარმოსაჩენად გამოვყოფთ ლიტერატურის რამდენიმე კონკრეტულ დარგსა თუ მოვლენას.

საყურადღებო სურათს გვაძლევს ბულგარულსა და ქართულ მწერლობებში **ამოკიდებული თხზულებათა გავრცელების ურთიერთშედარება**. ამოკიდებები სასულიერო მწერლობის „აპოკალიფიკური“ დარგია. ამოკიდებები ოფიციალური საეკლესიო მწერლობის ხალხურ შემოქმედებასთან დაახლოებისათვის ყველაზე მნიშვნელოვანი სფეროა, რამდენადაც მასში მძლავრად იჩენდა თავს ფოლკლორული მოტივები და ერეტყული შეხედულებანი.

ბულგარულ ლიტერატურათმცოდნეობაში, კერძოდ, ძველი ბულგარული ლიტერატურის ისტორიის კვლევისას ხშირად წარმოდგენილია ცდა ძველი თხზულებანი ლიტერატურულ მოტივთა თუ ფაბულარული ნათესაობის თვალსაზრისით დაუკავშირონ სულ სხვადასხვა დროისა და მიმართულების გამოშატეულ ნაწარმოებებს. ზოგიერთი დავირებანი ამ მხრივ შეიძლება გამოგვადგეს ძველი ქართული მწერლობის შესწავლისას, ამიტომ საჭირო იქნება მათი გათვალისწინება. ამ გზით შეგვიძლია წარმოვამჩნიოთ, რომ იქ, სადაც ქართული მწერლობა ენათესავება ბულგარულს, შესაბამისად უკავშირდება მსოფლიო ლიტერატურის მეტად ფართო წრეს. ეს შეიძლება ვაჩვენოთ თუნდაც ამოკიდებების მაგალითზე.

ძველბულგარული მწერლობის გამოჩენილი მკვლევარი **ბონე ანჯელოვი წერს:**

«От богатства съкровищница на апокрифната книжница сюжети заимствуват световно известни писатели. Тук на първо място следва да се изтъкне връзката между Дантевата поема «Божествена комедия» (особено «Ад») с популярните през средните векове апокрифи на Ходение на Богородицу по мъкните и видение на апостол Павел».³

როგორც ბულგარელი მკვლევარი აღნიშნავს, დანტეს „ყოვოხეთში“ გამოუყენებია ორი ამოკიდებული თხზულება: „ლეთისმშობლის მიმოცლა“ და „პავლეს ზილვანი“ ანუ „პავლეს ამოკალიპსა“. თვით აღქმის ტოლსტოის სათაური — «Хожение по мукам» აქვდა პირ-

¹ А. Н. Робинсон, Задачи литературно-исторической типологии при изучении древнейшей русской литературы (факторы литературной «однотипности и разнотипности»). Сб.: Пути изучения древнерусской литературы и письменности, Л., 1970, стр. 30.

² История на българската литература, I (Старобългарската литература), София, 1963, стр. 10.

³ История на българската литература, I, стр. 189.

ველი ამოკრიფიდან — „მიმოსვლა ღმრთის-მშობლისა ადგილთა ტანჯვისათა“, რომელიც რუსულ მწერლობაშიაც კარგად იყო ცნობილი. ეს თხზულებანი გავრცელებული ყოფილა ბულგარულ მწერლობაში. ორთავე ეს თხზულება ბერძნული წარმოშობისაა. მათი გავრცელება ხელს უწყობდა „მიმოსვლის“ ლიტერატურული მოტივის თავისებური ფორმის შემოტანას. ეს თხზულებანი გავრცელებული იყო ძველ ქართულ მწერლობაშიც.¹

„მიმოსვლის“ მოტივი შემდეგ ქართულ მწერლობაშიც დამკვიდრდა და მრავალჯერ იერსახე მიიღო. იგი ვახტა თავისებური ხერხი ნაწარმოებთა კომპოზიციის ასაგებად. ამ შემთხვევაში ჩვენ ვგულისხმობთ არა მოგზაურული ეპარის მიმოსვლებს, არამედ ისეთი კომპოზიციის მქონე ნაწარმოებებს, რომლებშიც ერცელის სამოქმედო გარემოსა და მრავალფეროვან სიტუაციათა, თუ ხილვათა, შემოტანა მოტივირებულია გმირის ერთი გარკვეული მიზნისკენ სწრაფვით (დანტეს „ყოველიანი“ ესაა ბეატრიჩეს ნათლითმოსილი სამყოფელი, „ვეფხისტყაოსანში“ — ნესტანის მოპოვების იდეა). საერთოდ კი „მიმოსვლის“ ერთ-ერთი კლასიკური პერსონაჟი სხვა „ოდისეა“, თუმცა იგივე მოტივი ჩანს ძველ აღთქმაშიც, სახარებაშიც და „სამოციქულოშიც“. ე. ე. ბერთელის დანტეს მიმოსვლის მოტივს აღარებდა არაფერი უკანასკნელში მიმოსვლებს და აუხადებდა ქირმანის (XIII ს.) თხზულებაში — „სულის სათოლი“ მოცემულ „ხილვებს“. მათთანვე საინტერესო შესავსებას ამცდვენებს ლეგენდა ავიცენას შესახებ,² რომელიც აისახა სპარსელი სანაის (XII ს.) პოემაში.³ ი. ი. კრანცოვსკი იგივე მოტივს ზედადაა აბუ-ლალა აღ მაარის (XI ს.) თხზულებაში.⁴

ამ მოტივის მსოფლიო გავრცელება მის მნიშვნელობაზე მეტყველებს მხატვრული წარმოების თვალსაზრისით. ზემოდასაზღვრებულ ამოკრიფთა თავისებურება ის იყო, რომ მათში მიმოსვლის მოტივი მთლიანად დაუკავშირებს

ხილვებს. ხილვათა სფეროს განსაკუთრებით შეესაბამებოდა „მიმოსვლა“. „მიმოსვლა“ ნაწარმოებში საერთო სტრუქტურას ატარებდა, რომ ერთმანეთს უკავშირებდა „ფიქციურსა და რეალურს“ ურთიერთდაუკავშირებელ მოვლენებს (მომასაღამე, ხილვა სწორედ ითხოვდა იმას, რის საშუალებასაც ქმნიდა „მიმოსვლა“). ამავე თვალსაზრისით გამოიყენა ეს ამოკრიფები დანტე-მაც. თანაც ამ ამოკრიფებში ავტორთა თავისუფალი მხატვრული წარმოსახვა ზეციური საწყაროს ნამდვილ სახედ ცხადდებოდა. ამიტომ იყო, რომ ნეტარი ავგუსტინე (V ს.) უარყოფითად ეკიდებოდა „პავლეს მიმოხილვას“. ფაქტურად ხალხური ფანტაზიით შექმნილი მხატვრული სინამდვილე მასში რელიგიური ტემპარიტებად ცხადდებოდა. ეს კი ერცტიკოსობად მიიჩნეოდა.

იი, ასევე ნაკადი შემოქმედმა ძველბულგარულ და ქართულ ლიტერატურულ აზროვნებაში ამ ამოკრიფებს. როგორც ჩანს, ორთავე მწერლობაში არსებობდა ერთნაირი ტენდენცია, რომელიც ამ ამოკრიფთა პოპულარობას განაპირობებდა.

ბულგარულ ლიტერატურის ისტორიაში განსაკუთრებული მნიშვნელობა ენიჭება ექვთიმე ტირნოველის მოღვაწეობას. ის მეთაური იყო დიდი ლიტერატურული მოძრაობისა, რომელსაც განეკუთვნებოდა სხვა გამოჩენილი მწერლებიც: კირიანე, კონსტანტინე კოსტინევი, გრიგოლ ცაშბლაკი და სხვანი. შეიძლება ითქვას, რომ შუა საუკუნეების ბულგარულ ლიტერატურაში ძნელად გამოსაყოფია სხვა მოვლენა, რომელიც თავისი მნიშვნელობით ამ ლიტერატურულ მომდინარეობას შეედრებოდეს. ამ მოძრაობას დიდი მნიშვნელობა ჰქონდა მთელი სლავური მწერლობისათვის: იგი ადრევე გადისადა ერთდროულ ფარგლებს და სხვასთან ერთად ძლიერი გავლენა მოახდინა რუსულ ლიტერატურაზე. ეს მოვლენა რუსული ლიტერატურის ისტორიაში ცნობილია როგორც მეორე სამხრეთ-სლავური გავლენა რუსულ ლიტერატურაზე — XIV—XV სს. აქედანვე სათავე ედებოდა სლავური რუსული (ველიკორუსული) მწერლობის განვითარებას.⁵ მაშასადამე, ეს მოვლენა, გარკვეული თვალსაზრისით, სათავეს იდებს ბულგარულ მწერლობაში ექვთიმე ტირნოველის მეორე ნამოყალიბებული ეგრეთწოდებული ექსპრესიულ-ემოციური სტილისაგან.

ექვთიმე ტირნოველი (1325/30 — გარდ. XIV—XV სს-ის მიჯნაზე) ბულგარულ ლიტერა-

¹ კ. კეკელიძე, ქართული ლიტერატურის ისტორია, ტ. I, თბ., 1960, გვ. 442, 448.

² ს. ყუბანეიშვილი, ძველი ქართული ლიტერატურის ქრისტიანობა, ტ. I, თბ., 1946.

³ E. Э. Бертельс, Оч. истории персидской литературы, Л., 1928, стр. 63.

⁴ Известия АН СССР, Отд. общест. наук, 1938, № 1—2, стр. 80.

⁵ И. Н. Голенищен-Кутузов, Творчество Данте и мировая культура, М., 1971, стр. 510—511. Литература Востока в средние века, часть II, М., 1970, стр. 103.

⁶ Труды института востоковедения, т. 3, Л., 1932, стр. 99.

¹ Д. С. Лихачев, Некоторые нерешенные задачи изучения второго южнославянского влияния в России, М., 1958.

ტერამი მრავალი რეფორმა ჩატარა.¹ მაგრამ უმოაგრესი მანც იყო სტილიური სიახლენი. აი, ერთი მაგალითი იმ სტილიურ სიახლეთა, რომელნიც შემდეგ ექპარესიულ-ეპოციური სტილის სახელწოდებით გახდა ცნობილი:

გამორჩენილი მწიგნობრის ივანე რალსკის ცხოვრება აღრვეე იყო დაწერილი, ერთი — 1183 წლამდე, მეორე ევთენის გიორგი სციცილას, XII ს-ის მეორე ნახევრის ცნობილ ბიზანტიელ მწერალს. ისინი თარგმნენ ბელგარულად. არსებობდა მისი მოკლე რედაქციაც. ექვთიმე ტირნოველმა გამოიყენა ეს რედაქციები და მათ საფუძველზე შექმნა ახალი, ვრცელი რედაქცია. ამის თაობაზე ბელგარულ სამეცნიერო ლიტერატურაში აღნიშნულია:

«Евтимий не был доволен и от характера на народното житие-негодовата, простота, непосредност, наивност, апокрифите елементи, елементарноста на композицията»².

«С житията си Евтимий несъмено обоготва българската литература. Отнасяйки с критично към дотогавашните български житийни произведения и особено към народните и кратките (приложните) жития, той създава обширни жития с ясно разграничени в композиционни отношения части»³.

აქვე ახალ რედაქციითა სტილიური თავისებურებანი ასეა დახასიათებული:

«ораторският етил с изобилни обращения, ближскова епитети, употреба на пряка, патетични сравнения с природни явления»⁴.

მოკლე შეჯამებით ამ დახასიათებებს: ექვთიმეს თურმე ვერ აკმაყოფილებდა ძველი აგიოგრაფიული ნაწარმოებები, რომლებიც ხალხური სტილით, ლიტონად ყოფილა დაწერილი. ასეთ ნაწარმოებებს თურმე ახასიათებდა: ლიტონობა, უშვალობა, გულბერველობა, კომპოზიციური სიმარტვე და აპოკრიფული ელემენტები, ე. ი. შინაარსობლივად მიუღებელი, მწვალბუღური აზრები ყოფილა შეტანილი ძველ ცხოვრებებში.

ექვთიმე ტირნოველს ასეთი ცხოვრებანი გადუღმუშავებია. ზემოთქმულიდან ჩანს, რომ

ექვთიმეს ორგვარი ამოცანა დაესახეს: რა მოწეების განხორციელებისას: თხზულებათა სტილიური დამუშავება, ლიტონობის მშველელბით შეცვლა და, მეტრეჟე-მწიგნობრის ერთეიული (აპოკრიფული) ელემენტებისაგან გაეცხრილა. კონკრეტულად მისმიერი სტილიური სიახლენი: სტილის ორატორულობა, ბრვეილა ეპოეტები, ბუნების მოკლენებთან პათეტიური შედარებანი და ა. შ.

ექვე სტილიური ტენდენციები ე. წ. მეორე, სამხრეთ სლავური გავლენის შედეგად გადავიდა რუსულ მწერლობაში და იქ ჩამოყალიბდა ახალი ლიტერატურული სტილი, რომელსაც ეწოდება — «плетение словеса» ძველრუსული ლიტერატურული სტილის გამოჩენილი მკვლევარი დ. ს. ლიხაჩოვი ამ სტილის თავისებურებებს შესახებ აღნიშნავს: «Плетение словеса», т. е. пользование однокоренными и созвучными словами: синонимикой и риторикой речи для создания своеобразного словесного орнамента»⁵.

ლ. ა. დმიტრიევი სხვა მომენტებსაც გამოკუთხს: რიტორიკული მიმართვანი შესავალში, შინაარსის გაგებობა მოტივირების თავისებური ელემენტების შემოტანით (სასწავლომედეგბანი, ციტატები ბიბლიიდან და სხვა), შესხმითი დასასრული.⁶ ვარდა ამისა, აღნიშნულია ხოლმე დიდაქტიკური წილისებობი, ეპოეტობისა და შედარებების განსაკუთრებული სიუხვე; სტილის აქლუბულობა და მწიგნობრულობა, სინტაქსური და ფრაზეოლოგიური ბერძენობით აღბეჭდილი კალკები. ასევე ავალიბეს «плетение словеса»-ის სტილიური ნიშნებს აკად.

ა. ს. ორლოვი.³

რაც მოთავარია, როგორც სპეციალური გამოკვლევები გვიჩვენებს, ასეთი სტილიური სიახლენი როგორც ბელგარულ ლიტერატურაში, ასევე რუსულშიაც უპირველესად შეეხო აგიოგრაფიულ მწერლობას, რათა ძველი ცხოვრებანი სტილიურად, ფრაზეოლოგიურად გადამუშავებანა და შინაარსობრივად გაეწმინდათ. სხვაგვარად: ძველ ლიტონად დაწერილ თხზულებათა ფრაზეოლოგია „გამამუშვენს“, ხოლო მათში შეპარული მიუღებელი აზრები გამოკრავს.

ძველი ქართული მწერლობის მკვლევართათვის, ეფიკრობთ, არ წარმოადგენს სიმწელს

¹ დ. ს. ლიხაჩოვი, დასახ. ნაშრ., გვ. 53.

² Л. А. Дмитриев, Нерешенные вопросы происхождения и истории экспрессивно-эмоционального стиля XV в., ТОДРЛ, М.-Л., 1963, стр. 75.

³ А. С. Орлов, Древняя Русская литература XI—XVII веков, М.-Л., 1945, стр. 209—210.

¹ П. А. Смык, К истории исправления книг в Болгарии, т. I, вып. I; Время и жизнь патриарха Ефимия Тырновского, СПб., 1898; вып. II; Литургич, тр. патриарха Еф. Тырновского, СПб., 1890, ст. 100; История на болгарск. литер-а, I, 285—308.

² История на българската литература, I, стр. 294.

³ იქვე, გვ. 299.

⁴ იქვე, გვ. 302.

ტინიზში ბიზანტიის შემდეგ". ამ რეფორმებში, რომლებიც ელინოფილობით იყო აღმუშაული, შეუძლებელია უყურადღებოდ დარჩენილიყო მეტაფრასტიკა, ბიზანტიურ აგიოგრაფიის განვითარებაში უკანასკნელი მნიშვნელოვანი მოვლენა. ასეთი იყო ეკლტურულ-ისტორიული საპირობა ბელგარულ (და აქედან რუსულ) მწერლობაში მეტაფრასტიკის გადანერგვისა.

მაგრამ არსებობდა თუ არა საშუალებანი ამ ეკლტურულ საპირობათა განსახორციელებლად? ამ შეკვთილია გვიმოვლიწინით შემდეგი: როგორც ექსპრესიულ-ემოციური სტილისა, ასევე თვით «плетение словеса»-ის წარმომადგენლები დაკავშირებული იყვნენ ათონის მთის სამწერლო კერებთან.¹ მაგალითად, ექვთიმე ტიერნოველის სამწერლო დაოსტატემა დაიწყო ათონზე, წმ. ათანასეს ღვრამში ხომ აღრიდებდა ცნობილი იყვნენ ქართული მწიგნობრები. პატივქალ ხომ ამ ცხოვრობდნენ იოანე და ექვთიმე ათონელნი. შემდეგ ექვთიმე ტიერნოველი ზოგრაფიკში მოღვაწეობდა. ათონოლოგიაში კარგადაა ცნობილი, რომ ქვართოსანთა ომების შემდეგ კონსტანტინეპოლი თანდათან კარგავს თავის ეკლტურულ ტრადიციასა და პევეწმონობას, რომელშიც გადაინაცვლა ათონის მთის მრავალრიცხოვან საეპიკეში. XIV ს-ისათვის ბიზანტიის იმპერიაში სამწერლო ცენტრი იყო ათონი. სწორედ ამ არსებობდა საშუალება სლავური მწერლობის წარმომადგენლებისათვის ავთვისებანათ ბიზანტიური ლიტერატურის ტრადიციები.

ამიტომ ჩვენ სრულიადაც არ მივანინია შემთხვევითად ის სტილური სიახლოვე, რომელიც მეტაფრასტიკასა და ექსპრესიულ-ემოციურ (აქედან «плетение словеса»-ის) სტილს შორის არსებობს. ამიტომაც ჩვენ ვსვამთ საკითხს, რომ როცა ექვთიმე ტიერნოველი ახალ სტილურ პრინციპებს იმუშავებდა, მას გათვალისწინებული უნდა ჰქონოდა მეტაფრასტიკის სტილური თავისებურებანი.²

¹ И. С. Дуичев, Центры византийско-славянского общения и сотрудничества. — ТДРЛ, т. XIX, М.-Л., 1963, стр. 111.

² История на българската литература, I, стр. 286.

³ აღნიშნული მსგავსებანი ფრიალ ბელშესახებია. თუ ჩვენ მანც ვარუდის სახით გამოვთქვამთ მოსაზრებებს, ეს იმიტომ, რომ საკითხი ექსპრესიულ-ემოციური სტილის, «плетение словеса»-ისა და მეტაფრასტიკის სტილური ურთიერთკავშირის შესახებ ამრველად

ამრიგად, მეტაფრასტიკა, რომელიც ბიზანტიურიდან ქართულ მწერლობაში შემოვიწმინდა (არაუგვიანეს III-IV სს-ის), უფრო გვიან ცნობილი შექმნილი ბულგარული (აქედან, რუსული) მწერლობისთვისაც. მაშასადამე, ძველქართული მწერლობის საკითხების გათვალისწინება შეიძლება დავეხმაროს ძველბულგარული ლიტერატურის საკითხებში ვასარკვევად.

ძველბულგარულსა და ძველქართულ მწერლობათა ისტორიიდან გამოსაყოფია კიდევ ერთი საერთო მოვლენა: ორთავე ლიტერატურაში ტიპიურია აგიოგრაფიული თხზულებების გვერდით დიდ მნიშვნელობას იძენს რომანული აგიოგრაფია. ეს საშუალებას ქმნის თვით აგიოგრაფიის წიაღშივე განვითარდეს საერთო ლიტერატურის ტენდენციები. ამ თვალსაზრისით, ძველი ბულგარული ლიტერატურისათვის განსაკუთრებით ურადსაღებია შემდეგი თხზულებანი: ფსევდოკალისტენის „ალექსანდრია“, „ტროას ომი“, „ეპარამ და იოდასაფი“, „სტეფანიტ და ინხილატი“ („ქილილა და დამანას“ ბიზანტიური ვარიანტი), „ეპირ ბრძენი“, „მოთბობა სოლომონ ბრძენზე“ და სხვა. აქედან ძველქართული მწერლობისათვის უცნობი იყო „ეპირ ბრძენი“ და „მოთბობა სოლომონ ბრძენზე“. რაც შეეხება „ტროას ომს“, იგიც არა ჩანს ძველ ქართულ მწერლობაში, მაგრამ საეარუდოდ შეიძლებოდა გვეთქვა, რომ გამოიკვებოდა არა მისი არსებობა. დასტურით ეს არაფრით დასტურდება, მაგრამ გამოიკვებოდა არააო იმიტომ ვამბობთ, რომ ძველქართული მწერლობა ინტერესს იჩენს ტროას ციკლის ამბებისადმი, ჰომეროსისადმი. ჰომეროსის პოემებიდან სწორედ „ილიადის“ ამბები და გმირებია პოპულარული. ძველქართული მწერლობიდან ჰომეროსის 3 ექსეცრპტია შემორჩენილი და სამივე „ილიადიდან“. ამიტომ წამოიჭრის კითხვები: უშუალოდ „ილიადიდან“ მოდის ეს ნაწყვეტები? ხომ არა აქვთ მათ კავშირი „ტროას ომთან“?

ბულგარულ მწერლობაში „ეპარამ და იოდასაფის“ არსებობა უფროდ ერთგვარ საფუძველს გვაძლევს პირდაპირი აზრით ვილაპარაკოთ ქართულ-ბულგარულ ლიტერატურულ ურთიერთობაზე. ბულგარულში ეს თხზულება ბერძნულიდან მოდის, რომელიც, თავის მხრივ, ქართული „ბალავარიანილიანა“ თარგმნილი.

თანამედროვე ბულგარულ მკვლევართა შიგთ არსებითად მართებულიაა წარმოდგენილი „ბალავარიანის“ ლიტერატურული ისტორია და დაიხმის. მისი საბოლოო გადაწყვეტისათვის საჭიროა სპეციალური კვლევა-ძიება, რაც გამოწვეული გვაქვს ცალკე ნარკვევის სახით.

¹. 6333, 83. 171.

VIII-IX სს-ში ბალკანეთის ნახევარკუნძულზე დაეწყო ვრცელდება და აქვე განსაკუთრებით ძლიერდება IX ს-ის 70-იანი წლებიდან. ეს მომართა ითვისებდა და ავითარებდა თონდრაკველთა და მაკრიონიტობის, მანიქველთა და მასალინელთა დღალისტურ მოძღვრებათა პრინციპებს.

ყოველწილად ამან ნადავლი შეაჩაღა ბელგარეთში ბოგომილობის გასავრცელებლად. „თავისი ფორმით იგი იყო ერესი-რელიგიური მოძღვრება, რომელიც გამოდიოდა ოფიციალური ეკლესიის წინააღმდეგ“¹. შეიძლება ითქვას, რომ ძველი საქართველოსთვის ასეთი მოძღვარი ერეტყული მოძრაობა უცნობი იყო. მიუხედავად ამისა, ძველ საქართველოში აშკარად ჩანს კვალი ერეტყული მოძრაობისა. და ამ მხრივ, შეიძლება ითქვას, ძველი ქართული აზროვნება უფრო ემსგავსება ბელგარეთის საზოგადოებრივი აზრის ისტორიის განვითარებას, ვიდრე მაგალითად, კიევის რუსეთისას («Киевская Русь почти не знала ни внутрицерковной религиозно-политической борьбы, ни ересей, и это способствовало объединению ее идеологические усилия, выражающихся в литературе»²).

მითრიაზმის ნაკვალევი ატყვია უძველეს ქართულ აზროვნებას და ეს ნაჩვენებია არსებულ მეცნიერულ გამოკვლევებში. რაც შეეხება მანის მოძღვრებას, მასთან დაკავშირებული საკითხების კვლევის მხრივ დრიადა თავისებური ერთობაა შეიქმნა ჩვენში. მას შემდეგ, რაც ერთგვარად მანიქველთაში თეორია უარყოფითად იქნა შეფასებული, ამას დაეკავშირდა მაქსიმალისტური ტენდენცია, რომლის შედეგად, შეიძლება ითქვას, ოდითხურობის ნიშნით აღიბეჭდა ჩვენს აზროვნებაში მანიქველთა კვალის ძიება. ყოველ შემთხვევაში, ხალხურ წარმოდგენებში მანიქველთაში ელემენტების ძიება და მასთან დაკავშირებული ის პრობლემები, რომლებიც სრულყოფილად შესწავლილი ბელგარეთულ სამეცნიერო ლიტერატურაში, ჩვენში ერთგვარად იგნორირებულია.

დაბოლოს, პავლიანობის შესახებ, ძველი ქართული მწერლობის პავლიანობასთან მემართების საკითხი ჯერჯერობით არაა შესწავლილი. ქართული მწერლობა იცნობდა მას. ამ მხრივ, უპირველესად, დასასახელებელია ექვთი-

მე ზილაბენის (XI-XII სს.) პოლემიკურ თხზულება (S-51, ფ. 78) — „პავლიანეთა წინააღმდეგ“ (საზოგადოლო არაქრონოლოგიური მოძღვრებათა შინაარსის უმთავრესად პოლემიკური თხზულებებიდან ეცნობოდნენ). ექვე თხზულება თარგმნილი იყო ბელგარეთულად და ცნობილია სახელწოდებით — «Догматическое вселожение на православната вяра»³.

ასეთი ხასიათისაა ის მასალა, რომლითაც უნდა შეიქმნას ძველ ბელგარეთულ-ქართული ლიტერატურული ურთიერთობის საერთო სურათი. შეიძლება სხვა ფაქტები მოხმობილი იქნას, მაგრამ ისინი უმეტესად კერძოობითი ხასიათისაა და ჩვენი საკითხის თვალსაზრისით განზოგადებათა საშუალებას ვერ ქმნიან (ვთქვათ, როგორცაა თეოდოლაქტე ბელგარეთის (XI ს.), ბიზანტიელი მწერლის, ეგზეგეტიკურ თხზულებათა თარგმნი ქართულად, რომელთაგანაც იოანეს სახარების განმარტების თარგმანში აღნიშნულია: „თეოდოლაქტე წმიდისა მთავარეპისკოპოსისა ვულდარისა განმარტება იოანის თავისა წმიდისა ქრისტეს სახარებისა, ნამუშაველი მისი ბრძანებისამებრ მარადის სახსენებლისა ედოფილისა უფალი მარიამისა“⁴. მისი თარგმანი ნაგარეუდელია XI-XII სს-ის მიჯნაზე, აქვე დავასახელებდით სპარსულიდან ეახტანე VI ბრძანებით გადმოღებულ „ბარამველანდამიანს“, რომელშიც მოხსენებულია ბელგარეთის მეფის შვილი ბეხადი და აღწერა ზღაპრული ქალაქების წარუმატებელი ბრძოლა ქალაქ ლაშქართან.

მომავალში, როცა შესაბამისი მასალები კვლავ გამოვლინდება, გაცილებით მყარი საფუძველი შეიქმნება განზოგადებული დასკვნებისათვის, როგორც ისტორიულ-შეღარებითი მეტოდის, ასევე ისტორიულ-ტაბოლოგიური კვლევის თვალსაზრისითაც⁵.

თუ დღეს ამგვარ განზოგადებებს ნაღერეად ვთვლით, ეს გასაგებია უნდა იყოს, თუნდაც იმიტომ, რომ ფაქტურად ძველბელგარეთულ და ძველქართულ მწერლობებს შორის ურთიერთობათა საერთო სურათის წარმომადგენელი წერილი პირველად იბეჭდება.

¹ История на българската литература, I, стр. 227.

² ა. ლოლამვილი, იოანე პეტრიწი—ვიმპიველი (ისტორიულ-ფილოლოგიური ნარკვევი); წიგნში: იოანე პეტრიწი, სათნოებათა ციხე, თბ., 1968, გვ. 27.

³ იქვე, გვ. 28.

⁴ ამისათვის საჭიროა იმ მასალების გაცხრილვა-შესწავლა, რომლებზედაც მიუთითა ა. ურუშაძე, დასახ. ნაშრ., გვ. 70-71.

¹ Вклад болгарского народа, стр. 57.

² ა. ნ. რობინსონი, დასახ. ნაშრომი, გვ. 27. ადრეულ პერიოდზე რომ აღიარებდა ვიქვით XI ს. ანტიოქიის პატრიარქ პეტრეს (1053—1057) საქართველოში გამოუგზავნია ბასილი ღრამატეოსი, რათა მას აქ აღმოუფხვრა „წვალებადი აკათასია“ (იხ. თ. გორდანი, ქრონიკები, I, გვ. 76). ეს იყო არიანული ერესის თვისებური მიმდინარეობა.

8360 80 333.

„М Н А Т О Б И“

**ЕЖЕМЕСЯЧНЫЙ ЛИТЕРАТУРНО-ХУДОЖЕСТВЕННЫЙ
И ОБЩЕСТВЕННО-ПОЛИТИЧЕСКИЙ ЖУРНАЛ**

ИЗДАТЕЛЬСТВО ЦК КП ГРУЗИИ